

BOŞ SAYFA

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ SİYASET VE KÜLTÜR DERGİSİ

Yıl: 1 | Sayı: 6 | Kasım-Aralık 2010 | ISSN 1309-601X
İki ayda bir yayımlanır.

Sahibi

GÜNTÜLÜ EĞİTİM YAYINCILIK VE TİC. LTD. ŞTİ.

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Mustafa Yücel

Editörler

Prof. Dr. E. Semih Yalçın - Prof. Dr. Zuhâl Cafoğlu

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Hasan Tunç

Prof. Dr. Mustafa Erdem

Prof. Dr. Mevlüt Karakaya

Prof. Dr. Necdet Hayta

Prof. Dr. Cemalettin Taşkıran

Doç. Dr. Ali Yakıcı

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Özbay

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Doğan

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Maraş

Yrd. Doç. Dr. V. Savaş Yelok

Kapak ve Sayfa Tasarım: Mehmet Fidancı

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın - Hakemli Dergi

Büro İç Hizmetler

Atakan Türkyılmaz

Adres: 1.Cad. Nu. :43/4

06520 Balgat-Ankara

Te.: +90 (312) 287 88 99

Faks: +90 (312) 285 44 99

Web: www.turkizdergisi.com.tr

e-posta: bilgi@turkizdergisi.com.tr

Fiyatı: 5 TL

Basım Yeri

Net Ofset Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Necatibey Cad. Lale Sok. Nu.: 21/27 Yenışehir/Ankara

Tel-Faks: 0.312 230 07 23

Basım Tarihi: Ocak 2011 - Ankara

Abonelik İçin: 0.312 287 88 99 nolu telefondan

Atakan TÜRKİYILMAZ

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Abdurrahman Küçük Ankara Ü	Prof. Dr. Sadettin Gömeç Ankara Ü
Prof. Dr. Abdullah Gündoğdu Ankara Ü	Prof. Dr. Temel Çalık Gazi Ü
Prof. Dr. A. Faik İmamoğlu Gazi Ü	Prof. Dr. Vahit Doğan Gazi Ü
Prof. Dr. Ahmet Aksoy Gazi Ü	Prof. Dr. Yaşar Özbay Gazi Ü
Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu Ankara Ü	Doç. Dr. Bülent Yavuz Gazi Ü
Prof. Dr. Ahmet Taşağıl Mimar Sinan Ü	Doç. Dr. Celalettin Yavuz Türksam
Prof. Dr. A.Kadir Yuvalı Erciyes Ü	Doç. Dr. Doğan Cansızlar Bilgi Ü
Prof. Dr. Azmi Yetim Gazi Ü	Doç. Dr. Faruk Bilir Selçuk Ü
Prof. Dr. Beğlü Eke Erciyes Ü	Doç. Dr. Hanife Güz Gazi Ü
Prof. Dr. Çetin Elmas Gazi Ü	Doç. Dr. Hasan Ali Karasar Bilkent Ü
Prof. Dr. E.Ethem Atay Gazi Ü	Doç. Dr. Hüsnüye Canbay İnönü Ü
Prof. Dr. Enver Bozkurt Kırıkkale Ü	Doç. Dr. Kemalettin Kuzucu Trakya Ü
Prof. Dr. Esmâ Şimşek Fırat Ü	Doç. Dr. Kemal Üçüncü KTÜ
Prof. Dr. Hacı Duran Adıyaman Ü	Doç. Dr. Mehmet Akif Okur Gazi Ü
Prof. Dr. Hasan Onat Ankara Ü	Doç. Dr. Mukadder Boydak Fırat Ü
Prof. Dr. Hayrani Altıntaş Ankara Ü	Doç. Dr. Nurcan Toksoy Erzincan Ü
Prof. Dr. H.İbrahim Yalın Gazi Ü	Doç. Dr. Selçuk Duman Gazi Osman Paşa Ü
Prof. Dr. Hikmet Öksüz KTÜ	Doç. Dr. Şener Büyüköztürk Başkent Ü
Prof. Dr. Kadir Arıcı Gazi Ü	Doç. Dr. Şeref İba Çankaya Ü
Prof. Dr. Kamil Aydın Atatürk Ü	Doç. Dr. Taner Tatar İnönü Ü
Prof. Dr. Mehmet Saray Yeditepe Ü	Doç. Dr. Tevfik Gülsoy Atatürk Ü
Prof. Dr. Mehmet Şahingöz Gazi Ü	Doç. Dr. Timuçin Kodaman S.Demirel Ü
Prof. Dr. Meral Töreyn Gazi Ü	Doç. Dr. Ümit Kocasakal Galatasaray Ü
Prof. Dr. Murat Sezginer Gazi Ü	Doç. Dr. Suna Başak Gazi Ü
Prof. Dr. Musa Şaşmaz Niğde Ü	Yrd. Doç.Dr. Ahmet Turgut Niğde Ü
Prof. Dr. Musa Taşdelen Sakarya Ü	Yrd. Doç.Dr. Erkan Göksu Gazi Osman Paşa Ü
Prof. Dr. Mustafa İlbaş Gazi Ü	Yrd. Doç.Dr. Hatice Mumyaykmaç Cumhuriyet Ü
Prof. Dr. Nadim Macit Ege Ü	Yrd. Doç.Dr. Murat Taşdemir Osmangazi Ü
Prof. Dr. O.Üçler Bulduk Ankara Ü	Yrd. Doç.Dr. Türkan Erdoğan Pamukkale Ü
Prof. Dr. O. Kürşat Ünal Gazi Ü	Yrd. Doç.Dr. Yalçın Sankaya Giresun Ü
Prof. Dr. Recai Coşkun Sakarya Ü	Yrd. Doç.Dr. Yaşar Kaya İnönü Ü
Prof. Dr. Recep Kılıç Ankara Ü	Yrd. Doç.Dr. Yüksel Topaloğlu Trakya Ü
Prof. Dr. Sabahat Deniz Marmara Ü	

İÇİNDEKİLER

Editör / Sunuş	7
Milliyetçilik: Dil, Tarih ve Akıl Prof. Dr. Nadim MACİT	11
Kimlik Yırtılması ya da Bilinç Kararması Prof. Dr. Orhan TÜRKDOĞAN	45
Milliyetçi İdeoloji-Millî Devlet ve Türkiye Prof. Dr. Hasan TUNÇ	61
Küreselleşme, Milliyetçilik ve Ekonomi Doç. Dr. Mehmet GÜNAL	69
Milliyetçilik ve Antitezleri Şükrü ALNİAÇIK	77
Seçilmiş Uluslararası Çalışmalarda Milliyetçi Hareket Partisi: Söyleme ve Yönteme İlişkin Sorunlar Prof. Dr. Recai COŞKUN	93
Millî Egemenlik, Bürokrasi ve Demokrasi Sorunu Prof. Dr. Özcan YENİÇERİ	107
Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Cumhuriyet Halk Partisi Metinlerinde Milliyetçilik (1919-1931) Yrd. Doç. Dr. Hatice MUMYAKMAZ	117
Toplumsal Mutabakat Zemini Olarak Millet ve Milliyetçilik Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme Yrd. Doç. Ruhi ERSOY	121
Milliyetçi Ekonomi-Politik Üzerine Tezler (1): Tarih, Felsefe ve Metodoloji Merkezli Bir Girizgâh Dr. Yasin ŞEHİTOĞLU, Fırat KARGIOĞLU	131
1908-1930 Yılları Arasında Türk Siyasal Modernleşmesi ve Türk Milliyetçiliği Ar. Gör. Murat DURAN	141
XXI. Yüzyılın Eşiğinde Türk Millî Birikimi Üzerine Bazı Düşünceler Doç. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ	159
Türkçülüğün Millet Boyutu veya Bir Başka Türk Dünyası Prof. Dr. Sadettin GÖMEÇ	175
Türk'ün Özellikleri Doç. Dr. Celalettin YAVUZ	183
Etnisite Kuramları Ar. Gör. Yahya Kemal TAŞTAN	199
Milliyetçilik (zorunluluk) Doktrini Arif YALÇIN	229
Türk Milliyetçiliğine Güncel Yaklaşım Prof. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK	237
Yeni Anayasa ya da Millî Devletin Sonu Prof. Dr. Murat SEZGİNER	253
Milliyetçilik İnsanı, Milleti ve İnsanlığı Sevmektir Doç. Dr. Mustafa ÖZCAN	265
Milletleşme Sürecinde Gaflet İhanete Dönüştürülüyor Prof. Dr. Abdulkadir YUVALI	283
Mobilizasyon Operasyonu Av. Hüseyin ÖZBEK	289
Türk Anayasa Metinlerinde Vatandaşlık Meselesi Prof. Dr. Semih YALÇIN	293
Japonya- Çin İlişkilerinde "Tarih Sorunu" Dr. Bahadır PEHLİVANTÜRK	305
Düşünce Dünyasında Türkiz Dergisi Yayın İlkeleri	323

MİLLİYETÇİLİK

Düşünce Dünyasında Türkiz'in bu sayısında "Milliyetçilik" dosya konusu olarak işlendi. Bireylerin mensubu oldukları kitleye karşı duyduğu bağlılık duygusunun kaynağı ve nüvesi milliyetçilik, gerek ilkel gerekse medeni toplumlarda görülen sosyolojik bir gerçektir. Milletlerin var olmak azim ve iradesinin kaynağı olan "millî şuur", "milliyet duygusu" veya "milliyetçilik", en önemli hayat kanunu olan yaşayabilmek için mücadele ve bu mücadele için gruplaşma mecburiyeti, insanın çevresindekilerle barış içinde yaşama ihtiyacı ve insiyakıdır. Milleti meydana getiren, onu oluşturan fertlerin bir devlet içinde yaşaması veya yaşamış olması, bu fertlerin üzerinde yaşadıkları coğrafi alanı sıradan olmaktan çıkarak onu ulvi bir değer hâline getiren vatana dönüştürmesi, bireyleri birbirinin ayrıl(a)maz parçası yapan dil, örf ve âdetler birliği, müşterek dinî inançlar, millî karakter ve bağımsızlıktır.

Türkiz'in bu sayısında millî hissin, milliyetçiliğin bir romantik duygu, boş bir hayal, bir subjektif hâlet olmayıp, insanlığın organik bünyesi içinde hayati ve sosyolojik fonksiyonu olan, objektif bir amil olduğunu; millî his ve millî şuurun, milletlerin yükselmesinde birinci derecede rol oynadığı gibi, insanlığın ilerlemesine de hizmet ettiğini farklı yönlerden ele alarak değerlendiren makaleler yer alıyor.

Nadim Macit makalesinde son yıllarda siyasal iktidarın giderek artan cemaatçi yapısı nedeniyle âdeta yok edilmeye çalışılan "kimlik" sorununu ele alıyor. "Milliyetçiliği bir millete ait olma bilinciyle varlık ve hayatı okuma ve anlama biçimi" olarak yorumluyor. O, milletlerin tarihî varlıklarını nasıl kazanıp kurumsallaştırdıklarını, tarihî süreçte hangi değişimleri geçirdiklerini; dil, tarih ve akıl ekseninde nasıl fikrî ve duygusal bağ oluşturdıklarını ayrıntılı bir biçimde tahlil ediyor.

Ulus devlet olgusunu toplumların dinamiklerinin bir ürünü olarak gören Orhan Türkdoğan, siyasal iktidarın gayretleriyle giderek artan cemaatleşme olgusu sonucunda âdeta yok edilip silinmeye çalışılan “kimlik sorunu” üzerinde duruyor.

İnsanların birlikte yaşama arzusunun sonucu olarak kederde ve kıvançta bir olmayı kabul ettiklerini belirten Hasan Tunç; millî devlet ile milliyetçilik ilişkisinin, modern devleti hazırladığını ve demokrasi anlayışını geliştirdiğini vurguluyor.

Küreselleşmenin yol açtığı ekonomik, siyasi ve kültürel yozlaşmanın tüm ülkeleri etkilediğini belirten Mehmet Günel, Türkiye'nin dünyada tek demokratik ve laik ülke konumunu muhafaza ederek az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tamamı için model oluşturduğunu dile getiriyor. Böyle bir modelin, başarıya ulaşması durumunda dünyada adil bir küreselleşmenin gerçekleşeceğini ve kalıcı bir barışın sağlanacağını savunuyor.

Şükrü Alınacak; milliyetçiliği, özü itibarıyla bir sakinme ve aidiyet duygusu olarak tanımlıyor ve milliyetçilik anlayışına karşı üretilen tezleri eleştirel bir bakışla irdeliyor.

Recai Coşkun; yabancılar ile Türk aydınları tarafından yoğun biçimde konu edilen ve çoğu kez “olumsuzlaştırma” niyetiyle yapılan bilimsel çalışmalarındaki “kavram” ve “yöntem” sorununa dikkat çekiyor.

Özcan Yeniçeri; Türkiye'nin özgün şartları dikkate alınmadan yapılan indirgemeci ve toptancı yaklaşımlar sonucunda millî egemenlik, demokrasi ve bürokrasi gibi kavramların nasıl sorunlu bir hâle getirilip kalıplaşmaya yol açtığını sorguluyor.

Hatice Mumyalmaz; Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Cumhuriyet Halk Partisi Nizamname ve Programlarında (1919-1931) yer alan milliyetçilik kavramı ekseninde Türk kültürünün unsurlarını ele alıp inceliyor.

Ruhi Ersoy; ulusu egemenliğin tek rakibi olarak görmenin milliyetçilik ve demokrasi arasında olan illiyetin tarihsel derinliğini de ifade etmek anlamına geldiğini söyleyerek toplumsal mutabakat zemini olarak millet ve milliyetçilik kavramları üzerine bir değerlendirme yapıyor.

Yasin Şehitoğlu ve Fırat Kargıoğlu'nun birlikte kaleme aldıkları yazıda, makro anlamda “milliyetçilik”, mikro anlamda ise “Türk milliyetçiliği” özelinde bir iktisadi nazariyenin inşa edilebilme imkânının olup olmadığı, tarih, felsefe ve metodoloji merkezli bir anlayışla milliyetçiliği ekonomi-politik üzerine tezlerle konu tahlil ediliyor.

Murat Duran; Osmanlı Devleti'nin yıkılması sonucunda kurulan yeni Türk Devleti'nin ulus devlet esasına dayalı olarak kurulduğunu belirterek bu döneme (1908-1930) damgasını vuran Türk milliyetçiliği ve Türk siyasal modernleşmesi üzerinde duruyor.

Kemal Üçüncü; Türk ve Türklük kavramlarını tarihî süreçte inceleyerek Türk millî birikimi üzerine düşüncelerini açıklıyor.

Türkçülüğün millet boyutunu ele alan Saadettin Gömeç; Türklük düşüncesinin önünde hiç kimsenin duramayacağını, bir gün Turan ülküsünün gerçekleşeceğini, Türkiye ve Türklük sevgisinin Türkiye dışındaki Türklerde asla silinmeyeceğini gözlemlerine dayanarak aktarıyor.

Türk'ün millî karakterini tahlil eden Celalettin Yavuz; bunu yaparken bilinen olumlu niteliklerinin yanı sıra ön yargılarla ortaya çıkan olumsuz bazı görüşleri de eleştirel bir bakışla karşılaştırıyor.

Yahya Kemal Taştan; iki bölümden oluşan yazısının bu ilk bölümünde; sosyal bilimlerde göreceli bir kavram olan, öznel ve nesnel birçok değerlendirmeler yapılan ve farklı disiplinlere malzeme olan etnisite kuramları üzerinde ayrıntılı bir incelemede bulunarak konuyu farklı görüşler doğrultusunda ele alıyor.

Üç asırdan beri Türk'ün hürriyeti ve memleketi için çarpan yüreklerde yaşayan milliyetçiliğin zorunlu doktrin olduğunu, Türk tipi milliyetçiliğin diğer akımlardan ayrıldığını, onun kendine özgü madde ve mana namusunu muhafazanın kalesi, kalkanı olduğunu vurgulayan Arif Yalçın; son günlerde karıştırılan milliyetçilik ve ulusalcılık kavramları arasındaki farkı irdeliyor.

Abdurrahman Küçük; son günlerde ülkemizde meydana gelen, iç ve dış odakların milletimizi bölmeye yönelik sinsi projeleri sonucunda gelişen olumsuzluklar karşısında Türk milliyetçiliğinin güncel sorunlarını yeni bir bakış açısıyla yorumluyor.

AKP Hükûmeti tarafından yapay bir gündemle referanduma götürülen ve halkın oyuyla kabul edilen son Anayasa değişikliklerinin hukuki temelden yoksun olduğunu gözler önüne seren Murat Sezginer, bu değişiklikler sonucunda yeniden kurgulanan yargıdaki sorunların ne denli mahzurlu olduğunu ve bu gelişmeler sonucunda Türk milleti için hayati öneme haiz "millî devlet" kavramının nasıl tartışmaya açıldığını ve bu durumun yarattığı olumsuzluklara dikkat çekiyor.

Mustafa Özcan; milliyetçiliğin tüm insanı, insanlığı, milleti ve Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran halkı sevmek olduğunu yalın bir ifadeyle dile getirdiği yazısında, milliyetçilik kavramının statik değil dinamik olduğuna dair düşüncelerini duygusal bir yaklaşımla dile getiriyor.

Abdulkadir Yuvalı; milletleşme sürecinde yaşanan olumsuzlukları, gaflet ve dalalet neticesinde bugünlere nasıl gelindiğini ve âdetta "ihamet"le karşı karşıya kaldığımızı acı bir gerçek olarak açıklıyor.

Hüseyin Özbek; birtakım güçler tarafından mobilize edilerek Türk milletinin coğrafyasından sökülüp vatansızlaştırılacağını, bayraksızlaştırılacağını, milliyetsizleştirileceğini ve sonuçta bir yerlere bağlı bir sömürge İslam'ı için kolların sıvandığını vurguluyor.

Türk anayasa metinlerinden yola çıkarak vatandaşlık kavramı üzerinde duran E. Semih Yalçın, Millî Mücadele ile başlayan değişim, "hâkimiyet-i millîye" ilkesinin yerleşmesine ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde ümmet ye-

rine milleti; kul yerine vatandaşı getirdiğini, millî birliğin de son günlerde dillere pelesenk edilen “kültürel çoğulculuk” ile “kültürel zenginlik” arasındaki ince çizgide saklı olduğunu gözler önüne seriyor.

“Türkiz” dergisinde bugüne kadar Türkiye’nin güncel sorunlarını ele alan değerli bilim adamı, akademisyen ve entelektüellerin çok önemli yazıları dosyalar hâlinde yayımlanmıştır. Bu sayımızın son yazısı ise dosya dışından bir konu üzerine. Bu yazıda Bahadır Pehlivan Türk, Japonya-Çin ilişkilerinde tarih sorununu farklı bir yaklaşımla ele alarak değerlendiriyor.

Bu coğrafyanın entelektüel birikimlerinin düşünce ve değerlendirmelerinden oluşacak yeni sayımızda buluşmak ümidiyle...

MİLLİYETÇİLİK: DİL, TARİH VE AKIL

PROF. DR. NADİM MACİT*

GİRİŞ

Milliyetçilik üzerine yapılan tartışmaların giderek yoğunluk kazanmasının nedeni, milliyetçiliğin geçerliliğini yitirdiği ve tarihin dışına düştüğü iddiasıdır. Yaygın ve bir o kadar da biçimsiz bir şekilde dile getirilen bu görüş, milliyetçilik konusunda herhangi bir felsefi ayırım yapmadan ve tarihî kökleri üzerine yeterince düşünmeden acalece verilen kararın sonucudur. Meseleyi gereği gibi anlamak ve geçerli bir sonuca ulaşmak için milletlerin tarihî varlıklarını nasıl kazandıklarını ve kurumsallaştıklarını, ayrıca varlıklarını korumak için tarihî süreçte nasıl değişim geçirdiklerini *dil, tarih ve akıl* ekseninde nasıl fikrî ve duygusal bağ oluşturduklarını ayrıntılı bir şekilde çözümlemek gerekir.

Bir milletin gerçekliği en somut biçimiyle *dil, tarih ve akıl* yoluyla açığa çıkar. Beşerin yeryüzüne yayılışı ve farklılaşması din dilinde “İnsanlar bir tek milletten başka bir şey değildi, ama ayrılığa düştüler.” (Yunus 10: 19) “Ve bütün dünyanın dili bir ve sözü birdi.” (Tekvin 11 / 2) şeklinde yer almaktadır. Tarihî varoluş biçimini tanımlayan bu ifadeler, kolektif bilincin sadece modern döneme ait olmadığını gösterir. Beşerî tecrübe dil, tarih ve akıl / kültür içinde varlık kazandığı için bir varoluş biçimi olarak millet olma modern zamanlara özgü değildir. Eğer denildiği gibi ise Mete Han’ın Çin İmparatoruna yazdığı mektupta: “Bozkırda eli yay tutan bütün kavimleri Hun yaptım,”¹ sözünü nasıl anlayacağız? *Bütün kavimleri Hun yapmak* millet inşa etmenin diğer bir adıdır. Demek ki milletleşmek

* Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Sosyal, Ekonomik ve Siyasi İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

veya millete ait olmanın biçimi ve bağlamı, insanlık tarihini şekillendiren inançlar ve felsefi sistemler bağlamında yeniden inşa edilmektedir. Sosyal ve kültürel anlamda bir dile, tarihe ve onun taşıyıcısı olan millete ait olmak tarihî ortam içinde insani durumla doğrudan bağlantılıdır. Çünkü bu durum, beşerî, tarihî ve lisani bir olgudur. Beşerî varoluş biçiminin ana unsurunu oluşturan bu aidiyetin sona erdiğini söylemek *beşerî düzlemde toplumsal varoluşun mantığını ve işleyişini* yok saymakla aynıdır.

Modern zamanlara özgü ırka dayalı bir aidiyet üzerine dünya inşa etmenin geçerliliğini yitirdiği söylenerek tek tip ve Batı merkezli kültürel evrenin ürettiği bir milliyetçi modele atıf yapılmaktadır. Oysa modern zamanlarda üretilen milliyetçiliğin milletten millete, yani varlık, bilgi ve değer tasavvuruna göre farklılık arz ettiği bilinen bir gerçektir. Bir ideolojik akım olarak milliyetçiliğin, ana temalarını modern dünya görüşünden aldığı ileri sürülerek yapılan çıkarım ve eleştiri de tek başına yeterli değildir. Zira modern bilginin dinî yorumlamada kullanılması bahse konu olan iddia ve eleştiriye boşa çıkarır. Sözü edilen gerekçeye yaslanarak milliyetçiliği ilkellik olarak takdim edenlerin özgürlük ve demokrasi altında *kutsallığa ve kana dayalı bir söylem* geliştirmeleri tarihin en ilginç cilvesidir. Ortak tarihin ve kültürün dilini yok sayarak “etnik durum” üzerinden sürdürülen fikrî ve siyasi söylem ırkçıdır. Çünkü bu söylem; hiyerarşik ve sınıra dayalı kabileci mantığa göndermede bulunur. Milliyetçiliğe karşı olan kesimlerin böyle bir söylemi benimsemeleri tarihî yanılmanın ötesinde, bir bilinç kaybıdır. Oysa eleştirdikleri milliyetçilik tarihî mükeddaratın terimleriyle düşündüğü için ırka değil, millete ve onun ortak değerlerine dayanır. Nitekim sömürgeciliğe karşı geliştirilen milliyetçi hareketlerin hiçbirisinde ırkçı öğelere rastlanmaz.

Milliyetçilik üzerinde konuşurken onun hangi dünya dil sistemi içinde ve hangi kültürel geleneğin rahminde teşekkül ettiğine bakarak cinsiyeti hakkında karar verebiliriz. Postmodern dünya-dil sistemi içine yerleştirilen dinî-etnik ayrımcılığı demokrasi ve özgürlük gibi değerler altında meşrulaştırma girişimi milliyetçiliğin ırkçı sürümüdür. Böyle bir bakış açısını İslam ya da liberal öğretisi altında dile getirmek onu ırkçı olmaktan kurtaramaz. Dolayısıyla milliyetçilikten ya da hangi felsefi sistemin bağlamında yer alan bir aidiyetten bahsettiğimiz son derece önemlidir. Teknik felsefi ayrımlara muhtaç bir konudur. Dil, tarih ve akıl / kültür etrafında şekillenen varoluşun taşıyıcısı olan bir millete aidiyeti ırkçılık düzleminde okuyarak milliyetçiliğin bittiğini ilan etmek tarihî ve felsefi te-

Bir ideolojik akım olarak milliyetçiliğin, ana temalarını modern dünya görüşünden aldığı ileri sürülerek yapılan çıkarım ve eleştiri de tek başına yeterli değildir.

mellerden yoksundur. Reddetmenin gerekçesi ırkçılık ise –öyle olmalıdır- bu durumda hiyerarşik ve sınıra dayalı kabileci eğilimleri barındıran milliyetçilik reddedilmelidir. Oysa bu eğilimler milliyetçiliğe karşı olan “liberal-İslamcı-Marksist” üçlünün benimsediği ve telkin ettiği anlayışla buluşmaktadır. Ortak tarihe, ortak kültüre ve geleceği vurgulayan milliyetçilik, tarihin farklı dönemlerinde kendine özgü bir bağlamda var olmuştur. Günümüzde ise yeni düşünceler sistemi bağlamında varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Sosyal ve kültürel bağlamda bir milliyetçilik tarihin sonuna kadar da varlığını sürdürecektir. Çünkü dillerin farklılaştığı tarih, farklı kolektif bilinçlerin ortaya çıkışının tarihidir. Bu, beşerî varoluşun ve dünya kurmanın yolu ve yöntemidir.

Millet kavramının somut tezahürü kaçınılmazdır, çünkü belli bir dilin, tarihin ve kültürün taşıyıcısı olan millet; başlangıçta güçlü bir etnik yapıya dayalı olarak ortaya çıkar. Fakat tarihî ve kültürel bir rol üstlenen millet süreç içinde bir ırk olmaktan çıkar, bir varoluş biçimine dönüşür. Tarihî ve kültürel rol üstlenemeyen bir etnik yapı ya tasfiye olur ya da bu rolü üstlenen bir milletin ürettiği sistem içinde yer almıştır. Türk milleti, tarihin içinden geleceğe uzanan bir varoluş biçimidir. Bunun tarihî ve felsefi temelini görmek için Türkçenin yayılış alanına, Türk milletinin tarihî rolüne ve tarih içindeki etkinliğine, insanlığın yayılış süreçlerine, coğrafi haritalara ve kurulan medeniyetlere bakmak yeterlidir. Bir varoluş biçimi olarak bir millete ait olmak beşerî tarih kadar kadimdir. Değişen dünya-dil sistemleri çerçevesinde içeriğini yenileyen bir varoluş biçimidir. Bu bağlamda **milliyetçilik bir millete ait olmanın gereği olarak varlık ve hayatı okuma ve anlama biçimidir.** Belirtilen çerçevede bir millet varlığı ve hayatı okuma, yaşama biçimini / milliyetçiliğini, diğer bir deyişle varoluş köklerini ve yenilenme mantığını kaybettiği zaman tarihin tasfiyesine uğrar. Türk milleti tarihte tasfiye olmamıştır. Çünkü her kırılma ve kriz döneminde tarihî bilince yaslanarak yeni bir fikrî ve siyasi ufuk üretmiştir. Bunun en somut misali Osmanlı Devleti'nin yıkılışından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'dir.²

1989 / 1991'de seküler ideokrasinin çöküşüyle birlikte yaşanan sancılar, milliyetçiliğin bitişini değil, dünya-dil sisteminin fikrî ve siyasi bunalıma girdiğini gösterir. Bu çerçevede Türk milliyetçiliği, yeni düşünceler sistemi bağlamında bir söylem geliştirmektedir. Bütün insanlığı kuşatan bir dilden, dinden ve tarihten bahsetmek mümkün olmadığına göre kendi tarihî ve kültürel unsurlarına dayalı, dünyaya açık, demokratik sistemden yana bir egemenlik kurma cehdi; bağımsız bir devlet, herkes için ve herkese uygulanması gereken hukuk, paylaşımı ve gü-

Milliyetçilik
bir millete ait
olmanın gereği
olarak varlık ve
hayatı okuma
ve anlama
biçimidir.

veni esas alan siyasi katılım, ifade özgürlüğünden iletişim araçları yoluyla fertlerin mahrem dünyalarına müdahaleyi engelleyen insan hakları yeni söylemin kalın çizgilerini oluşturmaktadır. Bu tarihî durum, Türk milletinin kendi ifade biçimiyle kendini tanımladığı insani, fikrî, ahlaki, medeni, edebî ve iletişimsel eylemi esas alan “tarihî ve asrî” donanımına eşlik etmektedir. Bunun varlığa ve bilgiye ilişkin kökleri dil, tarih ve akıldır. Bu noktada önemli olan bu köklere dayalı olarak XXI. yüzyılda milliyetçiliğin yeniden ifade biçimi ve içeriğidir.

I. DİL: TARİHİN AYNASI ve DİYALOG

1. Dilin Tarihi Geleneğin Tarihi

Ünlü düşünür Hans-Georg Gadamer “Lengüistik gelenek nesilden nesle intikal eden gelenektir. Dil gelenek, gelenek dildir.”³ sözüyle bir milletin tarihî tecrübesini dilin içerdiğini ve taşıdığını söyler. Türkçenin tarihine baktığımızda en eski izlerini Sümer kaynaklarında görürüz. Keza Çin kaynaklarında geçen tenri, kut, yabgu, ordu, temir gibi sözlerin yazılış tarihi V-VI. yüzyıllara kadar gitmektedir. Özellikle Yenisey Mezar taşları, VIII. yüzyıldaki Göktürk / Orhun Bengütaşlarında⁴ kullanılan dil, milat yıllarına kadar uzanan bir geleneği ifade etmektedir. *Milat* yıllarına kadar uzanan ve tarihî süreçte konuşulan, yani bir kültür ve medeniyetin dili olarak insanlık tecrübesinin içinde var olan Türkçe, bir dünya tasavvurunun en somut göstergesidir.

Dillerin farklılığı, bazı dillerin elenmesi, bazılarının ise varlığını sürdürmesi tarihî arkaplana dayanır. Bu tarihî arkaplan dünya kurma birikimine ve etkinliğine bağlı olarak işler. Milletler varlıklarını dille gösterirler, “Çünkü dünya deneyimi bize doğrudan değil, dil vasıtasıyla verilir.”⁵ Dolayısıyla dil hem iletişimin ve diyalogun hem de tarihte var oluşun öncelikli unsurudur. Kâşgarlı Mahmud (1008 / 1085) *Dîvânü Lügati't- Türk* adlı yapıtında Türk illerine sonradan gelen boylar haricinde bütün Türk boylarının farklı ağızları olmasına karşın Türkçe konuştuklarını, fakat asıl lügatte ve kelimedede değişikliğin az olduğunu ve bu değişikliğin bazı harflerin yerine başka harfler gelmesi ya da atılması yüzünden olduğunu,⁶ söylemektedir. Bu veri hem tarihî durumu hem de dil yoluyla iletişimin ve diyalogun imkânını göstermektedir. Bugün yaklaşık 12 milyon kilometre karelik bir saha ve 250 milyonu aşan bir nüfus, bazı istisnalar ve lehçe farklılıklarına karşın Türkçe konuşmaktadır. Tarih yapmanın ne anlama geldiğini bu tablo yeterince ortaya koymaktadır.

Büyük bir coğrafya ve bu coğrafyaya yayılan dil, sadece dil düzeyinde kalırsa yaşayamaz. Bu dil bir dünya tasavvuruna içkindir. Dünya tasavvurunu oluşturan varlık, bilgi ve değer unsurlarına yaslanan bir dünya algısı, yaşantı biçimi, tarihî tecrübe dilin yaşamasını sağlamaktadır. Dilin arkaplanında yer alan dünya tasavvuru, değişen bilimsel modeller ve bunların üzerine inşa edilen dil sistem-

lerinin oluşturduğu tarihî etkinlik ufku sayesinde değişmekte ve yeniden biçimlenmektedir.

Üretim-tüketim biçiminin değişmesi ve iletişim ağlarının giderek yoğunlaşması, milliyetçiliğin temel unsuru olan dilin, millîleşmesini beraberinde getirmiştir. Milletler kendi varlıklarını inşa etmek için konuştukları dilin tarihî köklerine yönelmişlerdir. B. Anderson'un deyişiyle "Kapitalizm, teknoloji ve insanın dilsel çeşitliliğe mahkûmiyetinin birbirleriyle buluşmasının, yeni bir ce-maat tarzının hayal edilmesini mümkün kılmıştır. Bu yeni tarzın modern milletlerin temel biçimini hazırladığını söylemek mümkündür."⁷ Milletlerin yeni biçim kazandığı modernleşme döneminde öz Türkçeye yönelik girişimler ve kurumsallaşma faaliyetleri dile ilişkin geleneğin, dil yoluyla yeniden inşa edilmesini, ayrıca aile / hanedan iktidarından milletin iktidarına geçiş dönemini temsil etmektedir. Böyle bir süreçte, bulunduğu coğrafya itibarıyla milletin iktidarına dayanan sisteme sadece Türkiye'nin geçmiş olması üzerinde düşünölmeye değer bir konudur.

Dünya tasavvurunu oluşturan varlık, bilgi ve değer unsurlarına yaslanan bir dünya algısı, yaşantı biçimi, tarihî tecrübe dilin yaşamasını sağlamaktadır.

Düvel-i muazzamanın / büyük güçlerin ve oyuncuların dünyayı paylaşma politikalarına karşı direnişi milliyetçi kadrolar gerçekleştirmiştir. Yeni siyasi dilin, diğer bir deyişle milletle buluşmanın dilini milliyetçiler inşa etmişlerdir. Bu yönüyle **milliyetçilik, bir milletin geleneğini dil yoluyla ortaya koyarak yeni bir tarih bilinci inşa etmektir.** Ardından da çağın etkin ufku içerisinde yeniden var olmanın fikrî, siyasi ve ahlaki zeminini oluşturmaktır. Milliyetçilik her kırılma döneminde geleneğin ve milletin diline dönerek ortak bilinç oluşturarak

"dünya kurma" etkinliğidir. Bütün bunlar gösteriyor ki tarihî varoluş etkin bir geleneğe ve yenilenme kabiliyetine dayanır. Çünkü tarihte "dünya kurma" etkinliğine temel olmuş her dil sistemi, bir dünya tasavvurudur.

2. Dil ve Dünya Tasavvuru

Dil, insan varlığının ve tarihî eylemin en önemli unsurudur. İnsanın varoluş tarzını ve yaşayışını bize anlatan, bir milletin gerçek varlığını açığa çıkartan ve ifşa eden dildir. Bununla birlikte dil, insanın ve tarihin bilinmezliğini keşfetmek kadar zor ve karmaşıktır. Dilin mantığını, parçası olan 'tarih tecrübeden' dolaysız bir biçimde çıkarmak hiç de kolay değildir. Böyle olmasına karşın dil, kendisini anlayabilmemize ve çözümleyebilmemize olanak sağlayan uygun bir mantıki yapıya sahiptir. Bütün dünya dil sistemleri yüzeyde zorunlu olarak görünmeyen, fakat felsefi çözümlemeyle ortaya çıkan bir dünya tasavvurunu içerir.

Başlıkta geçen “dil”, genel anlamda dil yoluyla bize ulaştırılan tarihî tecrübeyi, özel anlamda ise Türkçenin dünya tasavvurunu ifade etmektedir. Türkçe, salt bir dil değil, zaman-mekân boyutunda Türk milletinin dünya tasavvur biçimini, yani varlık, bilgi ve değer anlayışını ortaya koymanın anahtarıdır. Çünkü “Dış dünya, dil olmadan anlaşılabilir. Dünya dilin dışında var olsa bile, dünyayı yalnızca söylemde temellük ederek anlamlı kılabiliriz.”⁸ Dünyanın dil yoluyla dile getirilmesi her dil sisteminin bir dünya tasavvurunu barındırdığını gösterir. Nitekim Kâşgarlı Mahmud yukarıda belirtilen yapıtında Türkçenin merkezi konumuna değinerek “bir dünya tasavvurunun dilsel bağlama nasıl yerleştirildiğini ve bir tarihî tecrübenin, hayat biçiminin nasıl üretildiğini anlatır, Türkleri ve Türkçeyi dünya haritasının merkezine koyar.”⁹ Kâşgarlı Mahmud’un yaklaşımı bencilliğin ya da tarihî yüceltmenin eseri değildir. O, dil yoluyla bir dünya tasavvurunun nasıl inşa edildiğini anlatır ve esaslarını gösterir. Bu dünya tasavvurunun esasları “bilgi, eylem, adalet ve egemenlik” şeklinde özetlenebilir.

Bilinmelidir ki hayatı biçimlendiren ilişkiler ağında başka dili konuşan ve adlandırmaları buna göre yapan bir millet, önce kimliğini, sonra bütünlüğünü kaybeder.

Her dil sisteminde bir dünya tasavvuru, dolaşısıyla bir hayat tarzı ve siyasi model üretme biçimi farklı olmasına rağmen özün korunduğu görülmektedir. Nitekim Yusuf Has Hacib’in (1017-1077) *Kutadgu Bilig* eseri bağlamında ahlaki ve siyasi sistemi araştıran F. Türkmen şu sonuca ulaşmaktadır: Kutadgu Bilig’de ahlak ve siyasi sistem, İslam öncesi Türk gelenekleri ile Sokrates ve Platon felsefesinin bir sentezinden ibarettir. Bu sistemde bilig (bilgi), kılğı (eylem), könilik (adalet), kut (egemenlik) ilkeleri esas alınmıştır. Bu esaslar, bütün anlatılarda müşahhas misallerle halka anlatılmış ve ideal bir düzen kurmak amaçlanmıştır.¹⁰ Değişen tarih ve dil çerçevesinde siyasi modellerin değişmesine karşın, bir milletin dünya ve insan tasavvuru / varlığı ve hayatı okuma biçimi varlığını korumaktadır. Türk dil gele-

neğinde yazılı ve sözlü metinlerin tümünde ortaya çıkan zihniyet: “Bilgi, eylem, adalet ve egemenlik” şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Dünya sahnesinde var olmak isteyen ve kimliğini koruma amacıyla olan her millet, hayatın her alanında kendi dilini kullanır ve bir dil sistemi geliştirir. Bir dil sistemi inşa etmek bir dünya sistemi inşa etmekle aynıdır. Tarihî durumu anlamının, geleceği inşa etmenin ontolojik temeli dil olduğuna göre, milliyetçi aklın dile yönelmesi ve dil üzerinde yoğunlaşması gayet tabiidir. Dilini çürüten ve daha doğrusu dil yoluyla oluşan gelenekten bağını koparan bireylerin ve toplumların yaslandıkları zihniyeti, dünya tasavvurunu kaybettikleri tarihî bir gerçektir.¹¹ Günümüz Türkiye’sinde başka bir dilin eğitimin bir parçası yapıldığı ve bunun ana-

okullarına kadar yayıldığı görülmektedir. Bilinmelidir ki hayatı biçimlendiren ilişkiler ağında başka dili konuşan ve adlandırmaları buna göre yapan bir millet, önce kimliğini, sonra bütünlüğünü kaybeder.¹² Dilini çürüten bir millet dayandığı dünya tasavvurunu da çürüttüğü için tarihten tasfiye olur.

Dünya güç denkleminde sürdürülen siyasi ve stratejik modellerden biri de hedef toplumu, dayandığı dilden ve gelenekten koparmaktır. Bir başka deyişle herhangi bir toplumu tarihten tasfiye etmenin politikası, hedef toplumun dilini çarpıtmak esasına üzerine kurulur ve sürdürülür. Osmanlı Devleti'nin çöküşü ve ardından Soğuk Savaş döneminde "Yakında Türk dili bitecek, artık Türk lafı kalmayacak, diyen ABD; Türkistan Türklüğünü değişik adlar altında parçalayarak her birine Kril alfabesini dayatan SSCB 'bir dil stratejisi' geliştirmiş ve bunu uygulamaya sokmuştur." Ülkemizde strateji gündelik politikaların eş güdümünde ve sınırlarında seyrettiği için bu gerçeğin üzeri örtülmektedir. Bu bağlamda Türk milliyetçiliği bir dile ve geleneğe ait olmanın gereği olarak dilini, dolayısıyla tarihte varoluşunu önemsemenin ve korumanın adıdır. Milliyetçilik tarihî, siyasi ve kültürel kimliğin ve varoluşun sözcüsüdür.

Dil, bir milletin tarihini, yaşantı biçimlerini ve tecrübesini anlamının ve yeniden yapılandırmanın en muhkem aracıdır. Çünkü dil, düşüncenin dışsalamasını ve tarihî, içtimai alanda diyalogun temelini oluşturur. Bir başka deyişle dil; her tarihî dönemin kendini dışa vurduğu, nesnelleştiği ortamdır. Dil bir gelenek, gelenek dil olduğuna göre, dünya görüşleri ile dil arasında bir bağlantı vardır. İnsanlık tarihinin derinliğine kadar uzanan, tarihin her döneminde var olan bir milletin geleneğini, kendi içinde değişim süreçlerini ve yeniden yapılandırma hamlelerini anlamının, tarihin içinden bir tarih yapmanın adı yenileşmedir. Yenileşme dilin inşa ettiği gelenekten tarihî bir bilinç üreterek mevcut etkin tarihî ufukta; bilgi, eylem, adalet ve egemenlik unsurları üzerinde yeni bir dil inşa etmektir. Bu yönüyle Türk milliyetçiliği hiçbir şekilde statükonun aracı olarak gösterilemez ve tanımlanamaz. Millet varlığını ve bekasını ferdî tutum ve çıkarların üzerinde tutarak makul ve sürdürülebilir dili kullanmak statükonun değil, zihni ve amelî duyarlılığın sonucudur.

Her aydın bir dilin içinde doğar ve hayatının geri kalanını da çoğunlukla o dilin içinde geçirir. Dil; aydının fikrî faaliyetinin bir aracıdır. Diller elbette daima millîdir. Aydın-dil ilişkisi sadece anlaşılabilirlik ve aşinalık için değil, aynı zamanda dile özel ses vermek, kendine özgü vurgu kazandırmak ve nihayet kendine özgü

Yenileşme dilin inşa ettiği gelenekten tarihî bir bilinç üreterek mevcut etkin tarihî ufukta; bilgi, eylem, adalet ve egemenlik unsurları üzerinde yeni bir dil inşa etmektir.

bir bakış açısı geliştirmek için aydın millî bir dil kullanmak durumundadır. Çünkü klişeler, aşınmış eğretimler ve bayat kullanımlar dili çürütür. Her çeşit çürüme dilde başlar. Bir dile ait olmak, o dil yoluyla tarihe ses vermek ve ses katmak, değişim süreçlerinin dayandığı gerçekler doğrultusunda yeni bir dil inşa etmek: Gelenek aracılığıyla bugün var olmak, yarının dünyasını kurmaktır.

I. 3. Dil: İletişim ve Diyalog

Tarih içinde dünya-dil sistemi inşa eden ve medeniyet kuran her dil dünyası, iletişimi ve diyalogu gerçekleştirmenin somut durumunu ifade eder. Türk dil geleneğinde iletişim ve diyalog nasıl kurulmuştur, günümüzde nasıl kurmalıyız? Her şeyden önce göçebe toplumu ve ardından klasik dönem olarak adlandırılan tarihî kesit; hiyerarşik ve otoriter bir dil sistemini ve otoriter yapıyı öngörür. Sözlü iletişimin belirleyici olduğu göçebe toplumunda çeşitli anlatımlar ve anlatım türleri-destanlar ve hikâyeler gibi- yer alır. Türklerin göçebe olarak yaşadığı dönemde dilin iletişim ve diyalog boyutunu iki bilimsel araştırmaya atıf yaparak gösterebiliriz.

Birincisi: Oğuz beylerinin yaşadığı devir kabul edilen IX ve XI. yüzyıllardan çok daha sonra XV ve XVI. yüzyıllarda yazıya geçirilen Dede Korkut Kitabı ve bu kitapta yer alan birinci anlatımda yer alan Dirse Han Oğlu Boğaç Han anlatısında birlik ve bütünlük fikrinin nasıl işlendiğini anlatan metindir. Belirtilen anlatımın birinci kısmında toplum, aile ve ferdin birlik ve bütünlüğünün önemi ve yöntemleri, ikinci kısmında ise fert, aile ve toplumsal birlik ve bütünlüğün önemi ve bunu gerçekleştirmenin yolları öğretilmekte ve bunun esasları gösterilmektedir. Anlatımın tümü dikkate alındığında sıralanan olaylar ve hareket tarzları şu esasları vazedmektedir: Anne şefkatı ve gayreti, dinî inanç ve teslimiyet, çevre ve tabiat bilincine sahip olmak,¹³ yardımlaşma ve dayanışma (açları doyurmak, çıplakları donatmak, borçluları borçtan kurtarmak), zihnî ve amelî duyarlılığı kazanmak. Anlatımın amacı dikkate alındığında fertten aileye, aileden topluma, toplumdan devlete uzanan iletişim ve diyalogun dil yoluyla kurularak öncelikle tarihî bağlamla, ardından da gelecekle iletişim ve diyalogun kurulduğu görülmektedir. Belirtilen esaslar şeklen değişse bile tarihin her safhasında geçerliklerini korudukları açıktır.

İkincisi: Aynı destanda kişilere verilen isimler, renkler, insan özellikleri, mitsel nitelikler, fiziki özellikler, hayvan adları, akrabalık ilişkileri, yaş, boy adı, mal, mülk ve zenginlik, mevki, sosyal konum, meslek, saygınlık, nüfuz, giyim kuşam, âdet ve gelenek, dinî temalar, destan eylemi ve yiğitlik eylemi gibi unsurlar üzerinden Oğuz göçebe toplumunun sosyal yapısını, ferdî ve toplumsal etkinliği, sıkıca örgütlenmiş sosyal tabakalaşmayı, toplum düzenini korumayı, kendini topluma adayan kişinin davranış biçimini, adlandırmaları, yönetim tarzını, krizi aşmayı konu edinen ve "anlatım"ı bu çerçevede çözümleyen metindir.¹⁴ Her şeyden önce ikinci anlatım, kendi tarihî bağlamında hiyerarşik yapıyı üreten bir dilin

varlığını ifşa eder. Bununla birlikte destanda dilin kullanımı, metin, konuşma, sözlü etkileşim ve iletişim unsurları üzerine oturan bir söylemin varlığı kendini gösterir. Belirtilen anlatıda öne çıkan hususlar şunlardır: Oğuz göçebe toplumunun iç ve dış tehdit algılaması ve krizin ortaya çıkışı esnasında Oğuz boyunun ileri gelenlerinden birisi savaşa girer ve krizi ortadan kaldırır. Han ailesinin bütünlüğü ile beraber aşiretin birlik ve beraberliği korunur. Ferdi aşan ve toplumda dönüşüme neden olan davranışlar ve toplumsal değerler öne çıkarılır. Ayrıca anlatı epitetler yoluyla toplumsal değerleri sürekli olarak hatırlatmakta ve dinleyenleri ortak değerler etrafında birliğe çağırmaktadır. Geçmişle o gün arasında köprü kurarak kültür kopmalarını önlemek, bireye ve topluma güven vermek, ne kadar sağlam bir düzene ulaşırsa ulaşılsın her zaman iç çatlamaların olabileceğini hatırlatarak¹⁵ bireye ve topluma karşı duyarlı olmayı tembihlemektedir.

Belirtilen iki metin bir dünya tasavvurunun dil sistemi içinde nasıl işlediğini göstermesi açısından önemlidir. Üretim-tüketim ilişkisinin hayvancılık üzerinden işlediği bir toplumda seçilen olayların, hareket tarzlarının, krizlerin bu bağlamda şekillenmesi, krizin aşılmasında yine aynı motiflerin kullanılması doğaldır. Tarım toplumuna ve kentleşmeye geçişle birlikte hiyerarşik yapı ve temalar büyük ölçüde değişmez. Fakat anlatım ve anlatımda kullanılan araçlar, işlenen temalar değişir ve genişler. Buna karşın gerek akıl gerekse din ve örf yoluyla oluşturulan zihni esaslar değişmez, fakat yeni bir boyut kazanır. Bütün bunlar gösteriyor ki Türk milletinin tarihî rolü ve konumu bir dil sistemi ve dünya kurma yeteneğiyle doğrudan bağlantılıdır.

Dilin iletişim boyutu, millet olma gerçekliğinin bir unsurudur. Fakat dünya kurmak için bu yeterli değildir. Bir kültürel kimliğe ve medeniyete yol açan dil: İletişimin ötesinde bir tarihî varoluşun diyaloga dönüşmesini zorunlu kılar. Bir yönüyle diyalog, karşılıklı konuşma ve eleştirel geleneği canlı tutma, diğer boyutu ile insanlar arasında ortak duygu, düşünce, milletleşme, tarih sahnesinde somutlaşma, insanlığın ortak tecrübesine fikir, bilim, sanat, iktisadi ve siyasi değer gibi süreçlere katılımı kapsar. Hayatın içine giren ve hayatı inşa eden ve dönüştüren dil, dünya-dil sisteminin dışına düşmez. Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü krizi aşmak için "modern dil sistemine katılması" bazı açılardan eleştirilse de tarihî ufkun insan ve toplum bilincini etkileyen ve dönüştüren boyutunu anlayarak kendi gerçekliğine dönmesi açısından önemli ve anlamlı bir girişimdir.

Modernleşmenin erken ve geç döneminde dilin diyalog boyutu zayıflamış ve bir anlamda kendini beklemeye almıştır. İletişim ağların yoğunlaştığı bu süreçte derin bir tarihî geleneğe sahip bir milletin yeniden tarih yapma ideali, bireyi aşan ve ortak bir diyaloga dönüşen bir çağrının ifadesidir. Henüz zayıf olmasına karşın Türk dünyasında "dil birliği"ni sağlama girişimleri söz konusu tarihî bellegenin amelî hayata yansıma cehdini ifade etmektedir. Böyle bir dünya kurma fikrini ve iradesini paylaşmak ıkkelliğin değil, kendi kültürü, kimliği ve hayat biçimiyle var olma iradesinin adıdır. Geleceğin dünyasında var olmanın yollarını

aramaktır. Geçmiş ile mevcut tarihî ufuk arasında dil yoluyla diyalog sağlayarak yeni ve özgün bir ufku keşfetmek ve kurumsallaşmak milliyetçi söylemin fikrî ve siyasi omurgasını oluşturan temel unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünya tasavvurunun değiştiği, dikey ilişkilerin yatay hâle geldiği, iletişim ağlarının zamanı-mekânı kilitlediği, farklı inanç ve tutumların farklılaştığı ve iç içe girdiği bir dünyada milliyetçi söylem fert, toplum ve devlet arasında iletişim ve diyalogu nasıl kurabilir? Her şeyden önce yatay ilişkiler biçimine yaslanan insan tipi ve toplumsal düzen, entelektüel ve politik mütevazılığı zorunlu kılar. Toplumsal yapı içerisinde bilgi ve akıl üzerinde düşünmeyi, iletişimsel eylemi, insanların zaruri ve tabii ihtiyaçlarını giderecek uygulanabilir modelleri, bireye ve topluma kaliteli hizmeti gerektirir. Eğitim, iletişim ve iktisadi alanda kurumsallaşmak, yeni ve etkili sivil toplum kuruluşları aracılığıyla aç ve çıplak insanlarla ilgilenmek, toplumun sıkıntılarını ve taleplerini yetkililere iletme için bunun araçlarını oluşturmak çağımızda iletişim ve diyalogun olmazsa olmaz unsurlarıdır. Özellikle 1989-1991 sonrası dünyada belirtilen konular ve araçlarda yaşanan her eksiklik ve yetersizlik milliyetçi söylemin iletişim ve diyalog halkasından birini koparır.

II. TARİH: GELENEK ve STRATEJİ

1. “Tarihî Mukadderatın Terimleriyle Düşünmek”

Türk tarihi, vatan, boy ve hanedan tarihi değildir. Bir kültürel ve siyasi aklın tarihî değişim eşliğinde yenileşerek varlığını sürdüren bir bütündür. Sadece Türk tarih kronolojisine¹⁶ baksak bile kültürel ve siyasi aklın bütünlüğünü ve sürekliliğini görürüz. Türkler, tarihin en eski ve kesintisiz olarak varlığını sürdüren bir millettir. Aşağı yukarı dört bin yıllık geçmişleri boyunca Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına yayılarak tarihte büyük rol oynayan Türkler, bütün kadim kaynaklarda yer almaktadır.¹⁷ Türklerin insanlık âlemindeki konumu ve rolü tarihin derinliğine ve göç yoluyla yayıldıkları coğrafyanın genişliğine, kurdukları devletlerin etkinliğine, çağ açıp çağ kapatan tarihî eylemin yapısına girilerek anlaşılabilir. Esasen bir tarihe ait olmak ve bir milletin tarihinden bahsetmek, onun işleyişini, değişim süreçlerini anlamak, kendini anlamak ve geleceğini planlamaktır. Bu yönüyle milliyetçilik tarihin yorumudur. Çünkü bir milletin tarihi hem o milletin hafızası, akli hem de varoluş biçiminin, siyasi duruşunun ve strateji geliştirme kabiliyetinin sicilidir.

Kâşgarlı Mahmud, Divanü Lûgati't-Türk adlı eserinin girişinde Türklerin tarihî konumuna ve rolüne değinerek şöyle der: “Tanrı'nın devlet güneşini Türk burçlarında doğurmuş olduğunu ve onların milkleri üzerinde göklerin bütün teğrelerini döndürmüş bulunduğunu gördüm. Tanrı onlara Türk adını verdi ve onları yeryüzüne ilbay kıldı. Zamanımızın hakanlarını onlardan çıkardı; dünya milletlerinin idare yularını onların eline verdi. Onları herkese üstün eyledi. Ken-

dilerini hak üzere kuvvetlendirdi. Onlarla birlikte çalışanı, onlardan yana olanı aziz kıldı. Türkler yüzünden onları her dileklerine ulaştırdı. Bu kimseleri kötülerin şerrinden korudu. Okları, dokunmaktan korumak için, akli olana düşen şey, Türklerin tuttuğu yolu tutmak oldu. Derdini dinletebilmek ve Türklerin gönlünü almak için onların dilleriyle konuşmaktan başka yol yoktur. Bir kimse kendi takımından ayrılıp da onlara sığınacak olursa o takımın korkusundan kurtulur.”¹⁸ Bu metin sadece Türklerin tarihte oynadığı rolü göstermez; aynı zamanda onların, kurdukları nizamı ve geliştirdikleri hukuku, adalet sistemini ve konuştuğuları dilin etkinliğini anlatır.

Mekânın vatanlaşması açısından bakılırsa Türklerin daha ilk zamanlardan itibaren geniş bir coğrafyaya yayılmış bulunmaları ve kültürlerini güç sınırlarına kadar taşımış olmaları, coğrafyanın siyasi dili açısından dikkat çekicidir.

Tarihin yorumu aynı zamanda geleceği inşa etmek olduğu için Kâşgarlı Mahmud geleceğe dönük bir bakış açısı sunar: Ant içerek söylüyorum, ben, Buhara'nın - sözüne güvenilir - imamlarının birinden ve başkaca bir imamdan işittim, ikisi de senetleriyle bildiriyorlar ki Yalavacımız kıyamet belgelerini, ahir zaman karışıklıklarını ve Oğuz Türklerinin ortaya çıkacaklarını söylediği sırada “Türk dilini öğreniniz; çünkü onlar için uzun sürecek egemenlik vardır.” buyurmuştur. Bu hadis doğru ise - sorgusu kendilerinin üzerine olsun - Türk dilini öğrenmek çok gerekli iş olur. Yok, bu söz doğru değilse akıl bunu emreder.¹⁹ Geleceğe dönük olarak strateji geliştiren ve geleceği planlayan güçlerin Türklerin tarihî ve inanç kodlarında yer alan bu unsurları görmek durumundadırlar. Genç ve etkin bir nüfusa sahip olan ve sınırların saydamlaştığı ça-

ğımızda bütün dünyaya yayılan bir milletin geleceğe ilişkin bir potansiyel olduğu bir gerçektir.

Mekânın vatanlaşması açısından bakılırsa Türklerin daha ilk zamanlardan itibaren geniş bir coğrafyaya yayılmış bulunmaları ve kültürlerini güç sınırlarına kadar taşımış olmaları, coğrafyanın siyasi dili açısından dikkat çekicidir. Son dil araştırmaları ilk Türklerin ana yurdunun Altay, Ural Dağları arası, hatta Hazar Denizi'nin kuzeydoğu bozkırlarının asli Türk yurdu olduğunu göstermektedir.²⁰ Dede Korkut Kitabı'nda Oğuz coğrafyası Sir-i Derya'dan Hazar Denizi'ne ve Doğu Anadolu'ya kadar geniş bir bölgeyi içine alır.²¹ Burada Doğu Anadolu kaydına bir not düşmek gerekmektedir: Anadolu'ya ilk gelip yerleşen Türkler, Oğuzların Kınık boyu değildir. Bu konuda Akkad Kralı Sargon'a ve torunu Nam-Sin'e ait belgeler önemli bilgi sunmaktadır. Akkad Kralı Naram-Sin'in MÖ 2250'lerde Anadolu'ya yapmış olduğu seferi anlatan Şartamhari Metinleri adıyla bilinen yazılı raporda yer alan bilgiler, Türklerin Anadolu'da 4250 yıl önce var olduğunu

göstermektedir. Üç kopyadan ibaret olan Şartamhari Metinleri Hattuşaş Arşivi'nde ele geçirilen kopyası (KB0 III, 13) son derece önemlidir. Bu metnin on beşinci satırı aynen şöyledir: **Türkî Kralı İleşu-Nail**. Burada geçen Türk ve İleşu Nail herhâlde bize yabancı olmayan kelimelerdir.²² Hem bu tarihî belge hem de Dede Korkut Kitabı'nda yer alan bilgiler Anadolu'nun Türk yurdu olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Türk olarak doğmak bizim elimizde değildir. İnsan kendini fark etmeden önce kendini bir ailenin, devletin ve kültürün içinde bulur. Bir ideoloji olmanın ötesinde bir sosyokültürel sistem olarak milliyetçilik; dil, tarih ve akıl unsurlarına yaslanarak söylemini varlık, bilgi ve değer üzerine inşa eder. Tarihî maked-

Üretim hızı bir şekilde teknolojiye dayanır duruma gelmesi, dolayısıyla ekonominin sosyal ve siyasi hayatın merkezi konumuna yükselmesi bilgiyi hem kişisel kaynak hem de kilit ekonomik kaynak hâline getirmiştir.

daratın terimleriyle düşünmek tarihî bilinci ve etkinliği çağın duvarına taşıyarak yeni bir tarihî ufuk geliştirmektir. Günümüz dünyasında bütün dünyaya yayılmış, genç bir nüfusa sahip, dogmatik uykusundan uyanmış Türk milleti tarihin nesnesi olamaz. Bu hem tarihin akışına hem de akla aykırıdır. Türk milliyetçiliği geleneği kelimenin tam anlamıyla geleceği inşa etme idealinin adıdır. Belirtilen anlamda milliyetçiliğin ırkçılıkla hiçbir alakası yoktur. Çünkü "İrkçilik zamanın başlangıcından bu yana iğrenç bir çiftleşmeler dizisiyle anlatılan ebedi bulaşıklıklar rüyası görür. Bu nedenle tarih dışıdır. İrkçilik rüyalarının kökenleri millet değil, sınıf ideolojilerinde en çok da yöneticilerin kutsallık ve kan iddialarında, aristokratlar içi üremelerde yatar."²³

Milliyetçiliğin tarihî kökenine ve unsurlarına değinen B. Anderson tarihî iki aşamadan bahseder: İlk aşama, dikey zaman kavramının yanında yatay zaman kavramının gelişmesidir. İkinci aşama ise kapitalist yayıncılığın ortaya çıkmasıdır. Ayrıca (a) Ana

vatan düşüncesinin belirmesi, (b) Eş anlılık düşüncesinin kapitalist yayıncılık ile bir araya gelmiş olması. Dikey zaman kavramını geçmişten geleceğe doğru ilerleyen zaman düşüncesi şeklinde tanımlarken yatay zaman kavramını aynı "an"ı farklı zaman ve mekânlarda yaşamak olarak tanımlamaktadır. Milliyetçiliğin tarihine ilişkin yapılan bu yorum, bize, şu iki hususu hatırlatmaktadır: (a) Gelecekteki toplumda vuku bulan her olay, ancak belirli bir zaman aşımından sonra farklı coğrafya ve mekânlarda ortaya çıkmıştır. (b) Geleneksel toplumdan modern topluma geçiş sürecindeki teknik değişimler ve iletişimin olabildiğince hızlı olması, farklı coğrafi bölgelerde vuku bulan herhangi bir olayın "an" olarak eş zamanda tüm coğrafyalarda beraberce yaşanmaya başlamıştır.

Teknik değişimlerin ve iletişimin zaman-mekân kenetleyen özelliği bilginin anlamında köklü değişime yol açmaktadır. Teknik değişikliğin hızı, zanaatçıların

asla ortaya koyamayacağı kadar büyük bir sermaye talebi getirmiştir. Üretimin hızlı bir şekilde teknolojiye dayanır duruma gelmesi, dolayısıyla ekonominin sosyal ve siyasi hayatın merkezi konumuna yükselmesi bilgiyi hem kişisel kaynak hem de kilit ekonomik kaynak hâline getirmiştir. Emek ve sermaye ortadan kalkmış değildir, ancak bunlar çağımızda ikinci plana düşmüşlerdir. Dolayısıyla bugün bilgi ne tür yeni bilgilerin gerekli olduğunu tanımlamak ve bilgiyi etkin kılmak için nelerin gerekli olduğunu ortaya çıkarmak amacıyla sistematik olarak kullanılmaktadır. Bilginin aletlere, süreçlere ve ürünlere, insan davranışlarına uygulanması ve artık yöneticinin bilginin verimli uygulanmasından sorumlu kişi durumuna geçmesi yeni bir insan tipini ve toplumsal düzeni üretmektedir. Bugün bilgi denildiğinde kastedilen şey, eylemde etkin olan enformasyondur.²⁴ Dolayısıyla tarihî mükedderatın / kültürel aklın terimleriyle düşünmeye iletişimi eklememiz gerekmektedir. Sadece bilmek ve düşünmek yetmez, aynı zamanda Türk milletinin bütün fertleriyle akli temelde iletişime geçmek önem arz etmektedir.

2. Tarihin Yorumu: Gelenek ve Strateji

Tarihte yaşanan olayların oluşum ve gelişim tarzlarını, sonuçlarını tespit ederek kendi duruşunu belirlemek ve yeni durumu anlama, açıklama ve davranış biçimi geliştirmek için yorumlamak, yani tarihin felsefesini yapmak gerekir. Tarih bir milletin hayat tarzının kaydedilmiş boyutudur. Dolayısıyla bir milletin geleneğidir. Gelenek ise hem geçmişi aydınlatmanın ve geleceği inşa etmenin yolu hem de yöntemi ve stratejisidir. "Milliyetçilik tarihin yorumudur." tanımı, kelimenin tam anlamıyla bu gerçeği ifade etmektedir. Çünkü tarihî durumu anlamak ve felsefesini yapmak, etkin bir tarihî bilinç üretmek geleceği inşa etmeye yönelmektir. Türklerin tarihî durumu ve geleceğe akışını en iyi anlatan tarihî belgeler; Türklerin yayılma siyasetleri ve uyguladıkları stratejilerdir.

Asya Hunları diye bilinen Türk kütlelerinin ana yurt bölgesinden çıkış tarihi ve yönleri, hem coğrafi ve kültürel hem de siyasi ve jeopolitik açıdan son derece önemlidir. Dünyanın üç kıtasına yayılan ve gittiği her coğrafyada devlet kuran "bir dünya tasavvuru ideali"ni birilerinin sıkça kullandığı macera kelimesi açıklayamaz. Hun ve Oğuz göçleri hem uzun mesafeler katetmek suretiyle yapılmış hem de önemli tarihî sonuçlar vermiştir. Bu göçler vatanı terk etmek değil, İbrahim Kafesoğlu'nun deyişiyle "Yeni vatan kurma maksadını güden büyük çaplı fütûhatı karakterize eder."²⁵

Türklerin göç politikalarını başarılı hedefe ulaştıran sebeplerin başında bütün göçlerin Türk hükümdar ailesi mensupları tarafından sıkı bir disiplin altında sevk ve idare edilmesidir. Kendi ülkelerinde iktisadi sıkıntı içinde kalan boy parçalarının, ailelerin ve sağlam yapıları gençlerin yabancı devletlerde hizmet almaları süretinde belirir. Bu yolla, Türklerin katıldıkları topluluklar içinde üstün bir kabiliyet göstererek askerî kuvvetlere ve siyasi hayata hâkim oldukları tarihî bir gerçektir. Elbette ki bu kendiliğinden değil, bilgi, ferdin şahsını aşan ve etkileyen

amaçlı eylem ve adalet sacayaklarına yaslanan bir zihniyetin ve iradenin sonucu idi. Tarihî durumun kendi bağlamında ürettiği krizleri ve yetersizlikleri (kuraklık, nüfus yoğunluğu, otlak darlığı) aşmak için başvurulan bu yöntem, kendine özgü ve tarihdîdir. Fakat bunun arkaplanında yer alan zihniyet ve irade siyasi ve stratejik çerçevede her zaman yol gösterici olma özelliğini taşımaktadır.

Arkaplana baktığımızda şunu görürüz: Türklerin yayılmasında ve başarılı olmalarında en belirleyici amil, Türk maneviyatının sağlamlığıdır. Zaruret neticesi de olsa bilinmeyen ufuklara doğru akmak, her an karşılaşacağı aşikâr tehlikeleri göğüslemeye hazır bulunmak ve aralıksız bir ölüm kalım savaşı içinde yaşamak her millet için tabii sayılacak bir davranış değildir. Türklerde açık şekilde müşahade edilen ve onların tarih boyunca, hareketli bir topluluk hâlinde sürekliliğini mümkün kılan bir ruhi zindelik, başarılarla birlikte artmış, her askerî muvaffakiyet yeni bir siyasi hedefe yol açmış ve ülkeler zaptedildikçe yeni fetih arzuları kamçılanmıştır. Bu durum Türklerde, zamanla, dünyayı huzur ve barışa kuvuşturmayı gaye edinen fütuhât felsefesi ve her yerde adil, eşitlikçi, Türk töresini / hukuku yürürlüğe koymak üzere bir cihan hâkimiyeti ülküsü doğurmuştur.²⁶ Hayvancılığa ve tarım toplumuna özgü göç hadisesi, elbette ki bugün işlevini katbetmiştir. Fakat göç hadisenin arkasında yatan siyasi zihniyet ve strateji, çağdaş felsefi akımların zemininde teşekkül eden milliyetçi bakışa yeni ufuklar açmıştır. Türk modernleşmesi sürecinde milliyetçi söylemin fikrî ve siyasi önderleri sürekli olarak bir Türk dünyasından söz etmiş ve bunun öncülüğünü yapmışlardır.

Sınırların saydamlaştığı ve geçirgenleştiği dünyada farklı sebeplere bağlı olarak bütün dünyaya yayılan Türkler; toplumu ve politikayı etkileyen kurumlar yoluyla tarihî görevlerini farklı biçimde yerine getirebilirler. Bilgiyi işe koşmak, aletlere, süreçlere, ürünlere uygulamak yeni dönemde çok geçerli bir yöntemdir. Fikrî alanda milliyetçi aydınlar önemli bir birikim sunmuşlar ve bundan siyasi ve sosyal sonuçlar çıkarmışlardır. Tarih felsefesi yapma noktasında kapı aralayan milliyetçi aydınların geleneğini sürdürme noktasında bugün bir zaafiyetin yaşadığı gerçektir. Bu durum, geçmişini aktarma ve tarihî ufkun etkinlik alanını yorumlama noktasında yaşanan felsefi yetersizlik, çağı şekillendiren dünya sistemlerini ve tarihî güç bloklarını, bunların yönelişlerini ve özellikle Türkiye'ye yönelik stratejilerini anlamada geç kalmaya yol açmaktadır. Bu nedenle büyük kentlerde düşünce merkezleri, özel eğitim kurumları kurmak, özellikle gençliğe yönelik fikrî seminerler, sanat faaliyetleri icra edecek mekânlar inşa etmek ve kaliteli hizmet sunmak "zihinlere dönük olarak yapılan" saldırıları önlemek, Türk milletinin diline, tarihine, kültürüne ve estetik zevkine uygun algı kalıbı geliştirmek zihni fütûhatın yeni biçimi olmalıdır.

Hangi tarihin içinden geldiğimizi belirlemek kadar, hangi dünyada yaşadığımızı anlamak da önemlidir. Kendini ve içinde bulunduğu çağı anlamadan milliyetçilik üzerine konuşmak buza yazı yazmaktan farksızdır. Bilgi akışının

hızlandığı bir dünyada her yapılan işte sürekli iyileştirme, yeni uygulamalar geliştirme, bütün sosyopsikolojik olguları dikkate alarak ayrıntıları görmek, özetle yeni bir hareket yöntemi geliştirmek, günümüz dünyasında zihniyet inşa etme ve yönlendirme amaçlı politik-stratejik hamleleri bozmanın ve başarılı olmanın yoludur. Çünkü toplumsal bağlamda etkinliğini yitiren bir fikrî ve siyasi hareketin başarılı olması ancak konjonktürel olarak mümkündür. Öyleyse milliyetçi bakışın fikrî ve siyasi önderleri aşağıdan yukarıya doğru bir zihniyet inşa etmenin bütün araçlarını üretmek ve sosyal bağlamda etkin olmak durumundadırlar.

III. AKIL: KÜLTÜR ve YENİLEŞME

1. Oluşturulmuş Akıl: Fikrî ve Amelî Gelenek

Akıl; insanın bilgi edinme, iyinin kötünün arasını ayırma ve temyiz etme gücüdür. Ancak burada kastedilen akıl her insanda potansiyel olarak var olan

Bir milletin inançları, değer hükümleri, örf ve âdetleri, estetik zevki, kısaca millet fertlerinin iştirak hâlinde bulunduğu manevi hayat “oluşturulmuş akıl”dır.

akıl değildir. Burada kastedilen akıl, gerek fert gerekse toplum tarafından kazanılan / araştırma ve tefekkür sonucu üretilen bilgi ve sosyopolitik bağlamdır. Fikir öncüleri, siyasi şahsiyetler, yazıtlar / metinler, arşivler ve kurumlar bu akli oluştururlar. Bir başka deyişle burada kastedilen akıl; varlığı ve hayatı anlama ve kavrama noktasında fikrî duyarlılığın oluşturduğu “akıl”dır. Söz konusu “akıl” ferdin veya toplumun önünü açan, olayları ve tarihin seyrini kavramaya yardımcı olan, kendisine yönelik tehditleri algılama ve önleme noktasında yol gösterici olan “akıl”dır. Bir milletin inançları, değer hükümleri, örf ve âdetleri, estetik zevki, kısaca millet fertlerinin iştirak hâlinde bulunduğu manevi hayat “oluşturulmuş akıl”dır. Bu akıl ya da kültür, bir milletin varlığını gösteren “tarihî durumu” ifade eder.

Belirtilen tanım çerçevesinde Türk aklından bahsetmek mümkün müdür? Bu soruya olumlu ya da olumsuz cevap vermenin imkânı, fikrî ve amelî geleneğin içinde yatmaktadır. Oluşturulan fikrî ve

siyasi gelenek ve bunun amelî hayata yansıma biçimleri beşerî tarihin ve tecrübenin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Varlık, bilgi, değer anlayışı bağlamında yaşantının her alanına yayılan fikrî, ahlaki, siyasi, iktisadi ve bediî gelenek “köklü ve etkili bir kültürel miras”ın varlığına tanıklık etmektedir. Türk milletinin tarihî tecrübesini ifade eden bu “akıl” temel unsurları şöyle sıralayabiliriz:

Birincisi: Tarihte iz bırakan fikir işçileri ve yapıtlarıdır. Türk tarihinin erken dönemi mitiktir. Yazıtlarda yer alan ifadeler, varlığın ve hayatın “birbirine zıt,

ancak birbirini tamamlayan iki presnsip" üzerine kurularak açıklanması Türklerin vahdetçi bir dünya görüşüne ulaştıklarını gösterir. Dokuz Oğuz Efsanesi, Oğuz Destanı, Bozkurt masalı ve Alankuva, Kırk Kız gibi anlatılar, "toplumsal ethosu" mitik öğelerle inşa eden ve esas anlamı / prensipleri geleceğe aktaran anlatılardır. Ayrıca Turfan, Hoço, Karaşar şehirlerinde kumlar altından çıkarılarak kütüphane teşkil edecek ölçüde zengin Uygur vesikaları ve yapıtları tarihî duruma ilişkin fikrî hayatı ortaya koymaktadır.²⁷

İslam sonrası devirde neredeyse her alanda Türk Müslüman düşünürlerin varlığına şahit oluyoruz. İbn Türk el-Cîlî, Mehmed b. Musa el-Harezmi, Tabib Ahmedî, Buhari, Matûridî, Farabî, Nizamülmülk, Yusuf Has Hacib, Kınalızade Ali Çelebi, Taşköprülüzade Ahmed Efendi, Vanî Mehmed Efendi, Ahmed Cevdet Paşa farklı alanlarda öne çıkan şahsiyetlerden sadece birkaçıdır. Esasen, kelimenin tam anlamıyla İslam düşüncesinin merkezi Türk dünyasıdır. Klasik dünya dil sisteminin çöküşü ile birlikte Batı'da üretilen modern dünya sistemi etkin olmaya başlayınca dünya ölçeğinde yaşanan büyük hadiseler ve Batı'nın sömürgeleştirme hareketlerine direnen ve bütün İslam coğrafyasında bağımsızlık ateşini yakan yine Türklerdir. Tabii ve sosyal bilimler alanında dünya ölçeğinde etkin bilim ve fikir adamları yetiştiren Türkiye Cumhuriyeti, 1989-1991 sonrası dünyada bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Kafkas ve Balkan Türklüğü aleyhimize gelişen güç denkleminde rağmen jeopolitik özelliği yüksek bir coğrafyada fikrî ve amelî geleneği temsil etmektedirler.

İkincisi: Türk tarihinde önemli rol oynayan, devlet sistemi geliştiren ve uygulayan, çağ açıp çağ kapatan, sömürgeci istilaya karşı Türk'ün mücadelesini veren siyasi şahsiyetler ve liderlerdir. Mete Han'dan Atilla'ya, Balamir Kağan'dan Kutluk Bilge Kül Kağan'a, Tuğrul Bey'den Alparslan'a Osman Gazi'den Gazi Mustafa Kemal Atatark'e kadar uzanan siyasi önderliğin tarihî çizgilerine, verilen mücadeleye baktığımızda şu sonucu çıkarabiliriz: Türk fikrî ve amelî geleneği aynı zamanda siyasi akıldır. Gerçekçi, nazari olanla amelî olan arasında bağ kuran, açık ve anlaşılabilir, fakat rasyonel / akılcı, tabii-tarihî ve sosyal olguları gören ve hareketinde bunu dikkate alan bir fikrî geleneğin siyasi eyleme dönüşmesi, Türk milletini siyasi alanda var kılmıştır. Erken dönemde Çinliler ve Bizanslar, ardından Persler, daha sonra Avrupa, şimdi AB ve ABD gibi güçlerle sürekli olarak

Gerçekçi, nazari olanla amelî olan arasında bağ kuran, açık ve anlaşılabilir, fakat rasyonel / akılcı, tabii-tarihî ve sosyal olguları gören ve hareketinde bunu dikkate alan bir fikrî geleneğin siyasi eyleme dönüşmesi, Türk milletini siyasi alanda var kılmıştır.

mücadele etmiş bir milletin siyasi geleneği, her türlü stratejik hamle ve karşı koyma hareketinin kodlarını içermektedir.

Üçüncüsü: Türk milletinin tarih aklının sicilleri olan yazıtlar, arşivler ve amelî hayata ilişkin geleneklerdir. Göktürk Yazıtları'na sinen tarihî köken Türk milletinin varoluş ufku ile geleceğe bakışını gösteren en önemli kayıtlardır. Kut-sallık fikri ve özellikle İslam'a girdikten sonra "hakikate ulaşma, töre / hukuk esasına dayalı olarak âleme düzen verme fikri",²⁸ ilahî bir bağış ve buyruğa dayalı olarak sultanın öncülüğünde örgütlenme biçimi ve ideal bir dünya tasavvuruna içkin zaman fikrî, kültürel anlamda milletleşmenin geleneksel kodlarını oluşturmaktadır. Türklerin yaşadıkları bütün coğrafyada Dede Korkut'un destanında yer alan "Yoksulu doyur, çıplağı giyindir, borçluların borcunu ver." esasları eylem alanına taşınarak tarih somut kurumlar oluşturulmuştur. Aynı şekilde bütün Türk dünyasında devlet ve millet geleneğini belgelendiren yazıtlar ve arşivler büyük bir medeniyete şahitlik etmektedirler.

Dördüncüsü: Anav, Kelteminar kültüründen Su, Saka, Hun, Sabar, Götürk, Uygur, Gazneli, Karahanlı, Selçuklu, Osmanlı, Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar uzanan edebiyat, sanat ve müzik estetik zevkin en ince ürünlerine eşlik etmektedir. Türk kültürüne ve diline, estetik zevkine ses veren binlerce sanatkâr köklü bir geleneğin ve medeniyetin eseridir.

Bilgiyi, bilginin kaynaklarını, elde etme yöntemlerini içeren, bunu tarihî gelenek hâline dönüştüren kültürel miras / oluşturulmuş akıl; kriz dönemlerinde başvuru kaynaklarıdır. Çünkü bu kültürel miras, bir varoluş biçimi olduğundan siyasi hareket tarzı oluşturmanın ve strateji geliştirmenin bütün kodlarını ve imkânını içermektedir. Mevcut geleneğin üzerine yeni değerler ve siyasi esaslar ilave ederek kendimizi yenilemek mümkündür. İşte bu yenilenme eylemini, inşa edici / kurucu akıl olarak adlandırabiliriz. İnşa edici / kurucu akıl; Türk milletinin tarihî tecrübesinin her safhasında / özellikle kırılma dönemlerinde görülen akıldır. Bozkır hayatından kentlere, devletlere ve büyük bir medeniyete uzanan ve her kırılma döneminde yeniden dirilişe eşlik eden bu akıl, kökleri tarihin derinliğine uzanan, çağların ufkunu anlayan ve yorumlayan aklın ve eylemin göstergesidir.

Milliyetçilik, oluşturulmuş akla dayanan inşa edici zihniyettir; Türk milletinin tarihî ve kültürel birikimini benimsemek ve tarihî ufkun etkinliği bağlamında yeniden inşa etmektir.

2. Oluşturucu Akıl: Kurucu ve Dönüştürücü Eylem

Türk aklı; tarihin derinliklerinden günümüze kadar uzanan süreçte felsefi ve sembolik evrenin bilgi yoluyla medeniyete dönüş biçimlerine, diğer bir deyişle

derin bir kültüre, siyasi hareket tarzına, kendini koruma reflekslerine ve kopuş-çöküş dönemlerinde yeni imkânlar arama, kendini yeniden tanımlama yeteneğine tanıklık eder. Millet inşa etmenin “değerler üzerinden” mümkün olduğu gerçeği Türk milletinin varoluşunu tahkim etme noktasında değer üreten, değer veren, değerlendiren bir “kurucu akla” sahip olduğunu gösterir. Fikirden siyasete, ahlaktan sanata, imandan hayata yayılan bu kültürel akli kavramak ve geliştirmek millet olmanın farkına varmak ve milliyetçi olmaktır. Buna göre **Türk milliyetçiliği oluşturulmuş akli temel alan oluşturucu akıldır**. Hun Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna kadar kurucu aklın yapısına ve öncülürine bakılırsa tarih yapmanın ve yenilenmenin ne anlama geldiği anlaşılabilir olur.

Millet inşası; tarihî, kültürel ve insani değerler üzerinden yapılır. Çünkü millet; dil, kültür ve mefkûre birliğiyle birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyettir.²⁹ Türk milletinin varoluşunu sağlayan dil, kültür ve mefkûre, tarihî tecrübeden geçmiş muhkem direklerdir. Çünkü bu millet, değer üreten, değer veren, değerlendiren bir “kültürel akla” sahiptir. İmandan hayata, fikirden siyasete, ahlaktan sanata yayılan bu kültürel akli kavramak ve geliştirmek, millet olmanın farkına varmaktır, milliyetçi olmaktır. Öyleyse **milliyetçilik, oluşturulmuş akla dayanan inşa edici zihniyettir; Türk milletinin tarihî ve kültürel birikimini benimsemek ve tarihî ufkun etkinliği bağlamında yeniden inşa etmektir**. Milliyetçilik, kültürel akla sahip olma bilincidir. Tarihin ve kültürün yeniden yorumu ve varoluş biçimidir, zamanı ve mekânı kazanılmış ve inşa edici akla yoğunlaşmak, coğrafyayı vatana dönüştürmek, fikrî ve siyasi ufuktur. Milliyetçiliğin var olma iradesini hukuk oluşturur. Bu bağlamda milliyetçilik; bir milletin varoluş biçimine bağlılık, hukuka riayet ve aidiyet duygusudur. Çünkü millet; “tarihi bir toprağı, ortak mitleri, tarihî belleğı, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak meşru hak ve görevleri paylaşan insan topluluğudur.”³⁰

Büyük bir imparatorluk kuran ve iç dinamiklerini kaybetme sonucunda derin bir kırılmaya uğrayan Türk milleti, dogmatik uykusundan uyanmış, tarihin etkinlik ufkuyla kendi geleneğini yeniden yorumlayarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni kurmuştur. Verdiği mücadele ve geliştirdiği model, İslam coğrafyasında “modernite”nin yorumudur. Kurucu aklın geliştirdiği fikrî ve siyasi kodlar, Türk milliyetçiliğinin iman hazinesidir. Müşterek değer, sembol ve geleneklerden mürekkep bir ilişkiler ağı oluşturmak bir milletin kültürüne müracaat etmekle mümkündür. Çünkü kültürel ortak miras, fertler arasında yakınlığı sağlar ve aidiyet duygularını pekiştirir; engelleri aşmanın, zorlukları göğüslemenin dayanaklarını / siyasi ve stratejik kodlarını sunar. Egemen güçlere karşı direnmenin eşiklerini barındıran kültürel miras, Türk milletinin diriliş mücadelesine rehberlik eder.

Belirtilen çerçevede Türk milliyetçiliği, kültürel mirasın tarihin ufkunda yeniden yorumudur. Laik, demokratik, hukuki ve sosyal nitelikleriyle inkârı müm-

kün olmayan fikrî hasılanın ve siyasi geleneğin bir ürünüdür. Dolayısıyla Türk milliyetçiliği, milletin ortak değerlerini ortak bilgiye, bilince ve ortak siyasi harekete taşıyan vaziyet alma biçimlerine eşlik eder; tarihî ve kültürel bütünlüğü temsil eder. Bir başka deyişle, milletin siyasi geleneğiyle manevi-kültürel geleneği birbirinin alternatifi değildir. Milliyetimiz bir bütündür. Çünkü toplumsal tasavvurumuz, yani varlık, bilgi ve değer anlayışımız aynıdır. **Tarihî tecrübe, manevi yapı; yani İslam ve onun temeli olan Kur'an ve Hz. Muhammed, siyasi geleneğimiz, gelecek tasavvurumuz, var olma ahdimiz ve ideallerimiz millî bütünlüğümüzün esaslarıdır.** Bu milliyetçilik anlayışı, devlet aklı ile toplumun aklı arasında bir kopukluk görmez. Bunları birbirinden ayıran her anlayışı kültürel aklı parçalayan bir unsur olarak kabul eder ve vaziyet alır. Bir başka deyişle kopukluk olduğunu iddia eden fikrî ve siyasi hareketler her ne kadar bunları çatıştırmak isteselerde, Türk milletinin gerçeği bu değildir.

XX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren başlayan ve günümüzde postmodern düşüncenin ürettiği izafiliğin titrete diline sığınarak özgürlük adına kabileci, cemaatçi özel diller, özel inançlar, özel semboller, özel üstünlük alanları oluşturma girişimi, ortak aklı parçalamakta ve bozmaktadır. Devlet içinde devlet, millet içinde millet anlayışı özgürlüğün bir kıstası olarak sunulmakta ve her şey özelleştirilmektedir. Oysa ne din ne hukuk ne laiklik ne de sosyal adalet özel ve parçacı tutumlara elverişlidir. Böyle bir yönlemlerle yola çıkanlar, ortak anlamdan, tasavvur biçiminden koparak "bulanık, terk edilmiş bir durumu" var olmanın ve alan genişletmenin aracı yapmaktadırlar. Ortak anlam dünyasının ve tasavvur biçimlerinin adı olan milliyetçilik kopuşun ve parçacı eğilimlerin fikrî, siyasi ve stratejik tehdidi altındadır. Ayrıca küresel ideolojinin dönüştürücü ve biçimlendirici mutlak dili karşısında "mega Batılılaşma" serüvenine katılarak "akıl tutulması" denilen bir süreci yaşamaktadır.

Böyle bir fikrî ve siyasi ortamda milliyetçi bakış; (a) Kültürel akla, tarihî ve manevi değerlere bağlı olmalıdır. **(b)** Kurucu akla, yani Cumhuriyetin kuruluş felsefesine bağlı kalmalıdır. **(c)** Tarihî ufkun etkinlik alanıyla kurucu akıl arasında felsefi bağ kurarak "adalet ve hukuk"un siyasi ve sosyal alanda yerleşmesini esas almalıdır. **(d)** Demokratik kültürün ve hakların ortak akıl üzerinden geliştirilebileceğini ve yerleştirebileceğini felsefi dille anlatmalıdır. **(e)** Özgürlüğün insan olmanın gereği olan temel, vazgeçilmez değer olduğunu sözden çıkarıp eyleme dönüştürmelidir. **(f)** Bütün bunların, ortak akıl ve bağımsız dev-

Tarihî tecrübe,
manevi yapı; yani
İslam ve onun temeli olan Kur'an ve Hz. Muhammed, siyasi geleneğimiz, gelecek tasavvurumuz, var olma ahdimiz ve ideallerimiz millî bütünlüğümüzün esaslarıdır.

letle mümkün olabileceği hatırdta tutulmalı ve bağımlılığın her türlü reddedilmesidir.

Belirtilen sabiteler bağlamında milletin manevi ve kültürel değerlerinden, **Cumhuriyetin kuruluş felsefesinden kopmuş, adalet duygusunu ve hukuk devleti idealini yitirmiş, demokratik kültürün ve hakların temelinin ortak akıl olduğunu unutmmuş, baskıcı, darbeci, bağımlı ve küreselci bir fert, milliyetçi olamaz.** Belirtilen tutumlar, milliyetçiliğın temel sabitelerine aykırıdır. Millete bağılı ve güçlü bir değer algısına sahip bir insan için en temel vazife, insanın hak ve hukukunu korumaktır. Türk kültürü bağlamında hak ve hukuk algısını yitirmiş, merhametten soyutlanmış bir fert, millî benlikten ve millî ruhtan söz edemez.

Cumhuriyetin kuruluş felsefesinden kopmuş, adalet duygusunu ve hukuk devleti idealini yitirmiş, demokratik kültürün ve hakların temelinin ortak akıl olduğunu unutmmuş, baskıcı, darbeci, bağımlı ve küreselci bir fert, milliyetçi olamaz.

Çıkar çizgisini takip ederek baskıcı ve bağımlı eğilimlerin parçası olmak isteyen her anlayış ve tutum, “kültürel aklın” dışına çıktığı için milliyetçi olamaz. Millet merhalesine yükselmiş ve tarih içinde önemli bir rol oynamış, iz bırakmış Türk milletinin mensupları kabileci olamaz. Böylesi eğilimleri demokrasi ve özgürlük etiketleri altında meşrulaştıramaz.

İçinde bulunduğumuz tarihi kesitte Türk milliyetçiliğının arızalar içine düştüğü, bazen postmodern izafiliğın titrek dilinde özel dillere sığınan bazen de “hukukun, demokratik kültürün ve özgürlüğün dışına düşen” duygusal ve tepkisel dile eşlik eden görüşlere taraftar olanların varlığı bir gerçektir. Daha da önemlisi, küresel ideolojinin ve postmodern durumun ürettiği felsefi ve siyasi çatlağın içinden Batı eksenli egemen güçlerin politik-stratejik amaçlarına uygun bir dil geliştirildiğine ve bunun meşru gösterilmek istendiğine tanık oluyoruz. **Eğer tarihin süzgecinden günümüze kadar uzanan bir**

anlam dünyasından ve kültürel akıldan söz etmemiz mümkünse, Batı eksenli emperyalist aklın ürettiği AB ve benzeri projelere dâhil olmak, ancak onların politik, ekonomik çıkarlarına tam anlamıyla teslim olma, kültürel dönüşümü gerçekleştirme şartına bağılıdır. Öyleyse Batı eksenli emperyalist akılla Türk aklı arasında felsefi bir ayırım yapmadan duruma uydurulmuş bir milliyetçilik anlayışı, kendi tarihî gerçekliğinden koptuğu için yapaydır. Kendi ölümünü ilan etmektir.

Millî değerlere karşı geliştirilen siyasi ve fikrî saldırıların kökeninde ne var? Kestirmeden ifade edelim ki bunun altında postmodern duruma uydurulmuş politika ve din anlayışı yatmaktadır. Çünkü postmodern durumun politik dili; farklılıkların ve farklı yaşantıların korunmasını öncelendiğini söyleyerek ortak tasavvurların geçerliliğini yitirdiğini tembihler. Modern dünya görüşünün tür-

deş ve evrensel ülküsüne karşı geliştirilen farklılık ve yerellik düşüncesi, aslında, eleştirdiğini tersinden üreten daha teknik ve estetik bir dile sahiptir. Eğer farklı akıllar, zaman-mekân kenetlenmesi eşliğinde bir gücün etrafında birleşmek zorunda kalıyorsa, burada öne çıkarılan ile üzerinde oynanan şeyin ne olduğunu görmek gerekir. Öne çıkarılan farklı akılların varlığını kabul ederek çok kültür-lülüğü, sözde özgürlüğü kutsamak, dolayısıyla “dinî ve etnik ayrışmaları” meş-rulaştırmaktır. Üzerinde oynanmak istenen ise millî kültürü izafiliğin belirsiz dilinde eriterek dinî-etnik ayrışmaların yolunu açmaktır.

Postmodern izafiliğin fikrî ve siyasi dilinde öznenin yeri yoktur: Yani özne, vatansız, tarihsiz ve kültürsüzdür. İnce bir dille kimliğinden kopartılan insanı, her akıllı ve kültürü kabul ediyormuş görünen merkezîleşmiş güçlere ekleme faaliyeti postmodern izafiliğin politik diliyle gerçekleştirilmektedir. Bir başka deyişle, postmodern izafiliğin ötekini ayrıştıran yü-züyle zihnen ve kültürel olarak parçalanmış toplu-ları merkezîleşmiş güçler ve onların kültürleri etrafında birleştirmek, özel proje olarak uygulan-maktadır.³¹ Postmodern izafilik üzerine kurulan poli-tika, ötekinin zihniyetini, ekonomik çıkar adına diğ-er kültürleri parçalayan ve yıkan, hatta işgal eden merkezî gücün pratiklerini hoş görececek kıvama ge-tirme faaliyetidir. Felsefi ve politik kırılmaların ya-şandığı her dönem, yeni bir durumun habercisidir. Bu ilkeye bağlı olarak diyebiliriz ki **postmodern durum; izafiliğin belirsiz ve yönsüz diliyle millî kültürün, dolayısıyla millî devletin miadını dol-durduğunu ilan ederek postmodern imparatorluğa bağ-lama faaliyetinin politik adıdır.**

Postmodernist aydınlar göre, tarihî durum öz-gürlüğün gereği olan farklılığı ve çeşitliliği tembih-lemektedir. Bunun dışına çıkılamaz. Zira iletişim ağlarının hızı ve dönüştürücü rolü millî kültürü yıkmakta ve uluslararası kültürün oluşmasına katkı sağ-la-maktadır. Ekonominin ve teknolojinin dili değişmekte ve millî dili aşmaktadır. Çoğulculuğa yapılan vurgu iletişim ağlarının ürettiği ve bütünleştirdiği ortak kültüre dönüşmektedir. Farklı dil ve farklı akıl deyimleri eşliğinde bütün millî devlet ve millî kültürler atomize edilirken, ABD'nin güç politikasını küreselleşme kavramı etrafında sürdürülmesi oldukça ilginçtir. Meselenin düğümlendiği nokta da tam burasıdır. Bir taraftan millî tanımına giren ve millî olmayı belirleyen sı-nırlar içinde sürdürülen kültürün ve politikanın dünya gerçeklerinin dışına düş-tüğünü ve ekonomik alanda daralmaya yol açtığını söyleyeceksin diğ-er taraftan farklı dilleri ve akılları özgürlüğün olmazsa olmaz gerekçeleri sayarak kendi et-

Postmodern durum; izafiliğin belirsiz ve yönsüz diliyle millî kültürün, dolayısıyla millî devletin miadını doldurduğunu ilan ederek postmodern imparatorluğa bağlama faaliyetinin politik adıdır.

rafında toplayacaksınız. Önce milletleri verili durumları tahrik ederek küçülteceksin, sonra küresel şemsiye altına alıp kontrol edeceksin. Küresel gücün ürettiği ve izlediği siyasi yöntem bu olduğuna göre, postmodern durumu sadece bir fikrî hareket olarak değil, politik ve stratejik akıl olarak da okumamız gerekmektedir.

Anlamı belirleyen husus çelişir gibi görünen iki durumu birleştiren şu gerçekte saklıdır: Postmodern politik dilde farklı kültürleri önemseme retoriği bütün farklılıkları kendi şemsiyesi altında birleştirme iddiasında olan postmodern imparatorluğun dünyayı yeniden biçimlendirme amacına bağlı olarak ürettiği öyküdür. Çünkü “Kültürler arası karşılaştırmada araya daima iktidar girer, özellikle bir kültür daha gelişkin ekonomik ve askerî temele sahipse, diğerini hatalı bir şekilde yönlendirmesi kaçınılmaz olur.”³² Bu anlamda hatalı yönlendirme iki şekilde olabilir. **Birincisi:** Milleti oluşturan unsurlardan herhangi bir farklılığın alanına genişleterek abartarak bir grubu stratejik anlamda kullanmaktır. Bunun en somut örneği siyasi Kürtçülüktür. **İkincisi:** Bir milletin kendisini seçilmiş ve üstün görmesidir.³³ Böyle bir üstünlük algısına sahip toplumlar saf / ari biyolojiye dayanmak ister ki bu, Türk milletinin dinî değerleri açısından Allah’a ortak koşmaktır. İnsani değerler açısından ise ahlaki esasların dışına çıkmasıdır. Türk milletinin kültürel mensubiyetini kendi dinamiklerinden kopararak bir ırkçı kalıba oturtmak, bu millete iftiradır.

Postmodern dönemde, “Devlet eliyle ekonomiyi sürdürmek mümkün değildir.” görüşüne dayalı olarak çok uluslu şirketler kutsanmaktadır. “Millî kültürü oluşturmak mümkün değildir.” görüşüne bağlı olarak da uluslararası kültür kutsanmakta ve her gün basın ve yayın aracılığıyla propagandası yapılmaktadır. Kendi kültürel aklına göre değil de uluslararası kültürel kodlara göre nesil yetiştirme politikası, ne o ne bu, hem o hem bu denilebilecek tiplerin üretilmesine yol açmaktadır. Çünkü çok uluslu şirketler, kutsanan uluslararası kültür, özel din dilleri / cemaatler, kavimler kapısı, etnik gruplar havuzu gibi tanımlar ve adlar her ne kadar postmodern durumun gereği olarak sunulsa da bunların tümü küresel imparatorluğun uyguladığı politikanın ve geliştirdiği stratejinin parçalarıdır. Çünkü farklılıklara vurgu, sonuçta insanlığın ortak kültürel değerler etrafında birleştiği veya en azından böyle bir sürece yöneldiği görüşüyle buluşmaktadır. Postmodern politik stratejiyi sürdürmek için, önce millî kültürü olumsuz nitelermelerle uluslararası kültürün karşısına yerleştirmek gerekir. Yapılan şey, kelimenin tam anlamıyla budur.

Böyle bir yaklaşımın felsefi geçerliliği var mı? Hayır. Çünkü uluslararası kültür denilen şey, özel toplumun özel kültürünü evrensellik kalıbına yerleştirdiği ve tüketim ve iletişim araçlarıyla yaydığı kültürdür. Bu, her şeyden önce öteki adına reddettiğini kendi adına kabul etmektir. Felsefi kaygının ötesine düşen postmodern politik duruş, özgürlüğün temeli olan tercihi değil, baskıyı kutsar. Bir toplumun tasavvur biçimlerini, yani varlık, bilgi ve değer anlayışını, ekonomik ve teknolojik üstünlüğe dayalı laf etme hakkını kullanarak tarih dışı

göstermenin başka bir anlamı yoktur. Kaldı ki postmodern nitelermeye bağlı olarak kutsanan kültür: İnsanın en yakın ihtiyaç çemberinin temalarını ve simgelelerini hayatın biricik amacı olarak sunar. Bu yönüyle postmodern kültür: Yeme, içme ve eğlenme kalıplarından ibaret kalır.³⁴

Eğer kültür iletişim ağlarının işlevleri üzerine kurulan etkileşimden ibaretse, uluslararası kültürden söz etmek mümkündür. Tasvir edilen hususlar sosyal olgunun bizzat kendisi olduğuna göre uluslararası kültür; ye, iç ve eğlen kalıplarıyla ilgili motiflerden ibaret kalır. Bu durumda kapitalist hayvanın somutlaşmış içgüdülerini yaygınlaştırmak, uluslararası kültürün ayırıcı vasfı olarak karşımıza çıkar. Ne var ki oluşturulan bu sahne hem araçların işlevleri hem de toplumların tasavvur biçimlerini kuran unsurlar açısından sorunludur. Araçların işlevleri açısından sorunludur, çünkü bunlar; postmodern imparatorluğun politik stratejisi eşliğinde sürdürülen vahşetin mekanik dilini tanımlar. Toplumların tasavvur biçimleri açısından sorunludur, çünkü varlık, bilgi ve değer anlayışından kopan kitle kültürü; iştahın, sömürünün ve mekanik tutumların sonucu olan *kör toplum* olmayı ifade eder. Nitekim ülkemizde Batılı gibi olmanın ürettiği bütün tipler meler sıradan ilgilerin sınırları içinde kalmış ve bu ülkenin geleceğini olumsuz yönde etkilemişlerdir.

Kaldı ki **kültür, sadece sosyal hayata anlam yükleyen pratik kalıplar değil, aynı zamanda bir toplumun dünya kurma etkinliğini ifade eden bilgi, akıl ve dildir.** Oysa postmodern kimlik tanımında "öznenin sabit ve kalıcı bir kimliği olmadığı, öznenin değişik zamanlarda değişik kimliklere büründüğü, bu çelişkili kimliklerin bütünleşmediği görüşü yer alır."³⁵ Çelişkili kimliklerin bütünleşmediği ifadesi, farklı kültürleri

tanıma anlamında değil, farklı kültürel kimlikleri paylaşan insanların bir arada yaşayabileceğini zihinlere yerleştirme anlamında kullanılmaktadır. Dünyanın yeniden yapılandırılması sürecinde politik pratiğe elverişli bu söylem; bir taraftan millî kültürleri parçalamanın felsefi metinlerini oluştururken diğer taraftan dönüştürücü araçlar eşliğinde toplumları değiştirmenin bütün yollarını kusursuzca işletmektedir. Bütün söylenenleri tersine çevirip çok kültürlü-çok dinli anlayışı temsil ettiğini söyleyen toplumlara uyguladığımız zaman, elimizde karşılıksız bir çekin kaldığını görürüz. Belirtilen fikrî ve politik eğilimleri dış dünyaya pazarlayan küresel güç 'Biz Kimiz?' sorusu altında ortak bir faaliyet biçimi tanımı altında ulus inşa etmekten bahsetmekte ve geleceğin ABD'nin oluşturduğu bu temel üzerine oturması gerektiğini savunmaktadır.³⁶

Kültür, sadece sosyal hayata anlam yükleyen pratik kalıplar değil, aynı zamanda bir toplumun dünya kurma etkinliğini ifade eden bilgi, akıl ve dildir.

Eğer belli bir bilgi sistemi, temelinde akıl ve dilin de tikel olduğu görüşü doğru ise özel bir kültürün araçlar eşliğinde farklı kültürel sistemleri dönüştürme eğilimini izah etmekte zorlanırsınız. Kaldı ki kendi sınırlarını aşarak insanlığı bütünleştirme adına özel bir kültürü evrenselleştirme girişimi, diğer milletleri akılsız ve dilsiz görmektir. Kültürel anlamda uluslararası yörünge içine dâhil olmak, kaçınılmaz olarak ötekini yok sayma ve tarihin dışına atma anlamına gelmektedir. Çünkü iletişim ağlarının etkin biçimde kullanımı, merkezde yer alan güçlerin elindedir. Dolayısıyla burada iletişim ve etkileşim değil, tek taraflı biçimlendirme ve belirleme söz konusudur. Üstelik tanımda geçen ortak değerlerin neler olduğu açık değildir. Bu ortak değerler, insan hayatını anlamlı kılan

Kültürel anlamda uluslararası yörünge içine dâhil olmak, kaçınılmaz olarak ötekini yok sayma ve tarihin dışına atma anlamına gelmektedir.

hukukta eşitlik, özgürlük ve siyasi katılım gibi olumlu sayılan türden midir, yoksa özel bir kültürün araçlar eşliğinde diğer kültürleri tarihten silme veya hepten yok etme midir? İkinci şıkkın bütün ağırlığıyla sürdürüldüğü ortadadır. Egemen güçler neden böyle yapıyor, şeklindeki sitem ise safderunluğun eseridir. Burada yapılan eleştiri, sözü edilen politik ve stratejik modele değer içerikli kavramları kullanarak meşruiyet kazandıran ve bunu Türk milletine bir çıkış yolu olarak gösterenlerdir.

Küresel siyasi otoritenin ve ortaklarının şu hususu unutmaması gerekir: Neredeyse çeyrek asırdır dünyadaki gelişmeler, "her şey unutulduktan sonra geriye kalanın kültür olduğunu" göstermektedir.³⁷ Bunu fark eden küresel siyasi otorite bu kez, ülkemizde kültürel farklılık adı altında muharebe alanı oluşturmak istemekte ve buna zemin oluşturan haritalar yayımlamaktadır. Bu çerçevede öne çıkan

postmodern metinleri politik bakışla okumak istediğimizde, gölgelerin yansıdığı duvarda "Ey dünya krallığının havarisi! Farklı kültürleri parçalayarak özel kültür etrafında birleştir!" yazısını buluruz. Millet olma vasfımızı belirleyen esasların bu kadar tahrip edilmesinin nedeni, bir fikrî akımın ne olduğunu anlamadan alıntılama ve kopyalama mantığıyla kendimize yamama hastalığıdır. Postmodern duruma doğrudan ve dolaylı olarak eklenen ve kendi fikrî ve ahlaki arızalarını bu düşünceye yaslanarak aşmak isteyen bazı İslamcı aydınlar, etnik ve kabileci hastalığı din üzerinden bu millete bulaştırmışlardır. İktidar gücünü elde eden bu kesim, açılım gibi etiketler altında bulaşıcı hastalığı bütün toplum kesimlerine yaymış durumdadır.

Kendi zihnini ve varlığını başkalarının vesayetine terk edenler, maddi ve manevi çöküşün nedeni olan korku ve çaresizliği aşarlar. Başkasının vesayetine alışmış ya da korku içine düşmüş siyasilerin ve aydınların yaptıkları ilk iş, ken-

dilerini aşagılıamaktır. Biz adam olamayız, varlığımızı bir başka güce terk etmesek var olamayız hastalığı, işte bu illetin ürünüdür. Osmanlı Devleti'nin çöküş döneminde bunu söyleyenler, şimdi başka gerekçeler üzerinden küresel sistemin parçası olmamız gerektiğini telkin ediyorlar. **Türk milletinin yapması gereken ilk iş, kendisini bu hastalıktan kurtarmaktır. İslam, hiçbir şekilde birlik şuuruna erişmiş bir yapıyı reddetmez. Çünkü "birlik şuuruna erişmiş bir millet", ortak iş yapma, paylaşma ve birlikte yaşama olgunluğunu ifade eder. Tam aksine İslam, yapay gerekçelerle ortak iş yapma ve birlikte hareket etme iradesini parçalayan eğilimleri ateş çukuruna yuvarlanmak olarak görür (Al-i İmrân 3: 103).**

Kendi toplumunu, tarihini ve kültürünü aşagılıamanın bir çeşit hastalık olduğunu ileri süren A. Taneri, "Yabancı İdeolojileri Benimsemenin Ruhi Sebepleri"³⁸ başlığı altında bazı tespitlerde bulunur. Milletinin var olma yeteneğine, fikrî ve kültürel gücüne inanmayan bir insanda yabancı hayranlığı başlar. Onların ideolojilerine kapılır. Bu durum, başka bir güce teslim olmak şeklinde tezahür eder. Dün İngiliz ve Amerikan mandacılığı şeklinde açığa çıkan bu hastalık, şimdi özgür ve demokrat ülke olmak için AB ve benzeri sistemler içinde yer almalıyız şeklinde açığa çıkmaktadır. Aynı tarihi paylaşan, aynı değerleri benimseyen ve aynı topraklarda yaşayan bir milletin kültürel aklını parantez içine alarak demokratik kültürü geliştirme adına dış güçlere yaslanmak, sadece kendini inkâr etmenin değil, hastalıklı bir düşüncenin ürünüdür. Bu hastalığı aşmanın yolu, millete kendi değerlerini ve güven duygusunu aşlamak ve millî bilinci geliştirmektir. Kendi kültürüyle beslenen insan, "Kültürel şizofrenik sıtmalardan kurtulur." Çünkü kendi kültüründen beslenen fert ve toplum, farklı kültürleri ve düşünceleri kendisini geliştirmenin, eksiklerini gidermenin yolu olarak görür. Kendi kültürünün noksan tarafını tamamlar. Kendisini geliştirir ve fikrî şahsiyet kazanır. Böyle bir aydın ve siyasetçi yabancı kültürün altında ezilmeyecek ve yabancı ideolojilere teslim olmayacaktır.

IV. ÇAĞIN DİLİ ve MİLLİYETÇİLİK

1. Çağın Dili: Özgürlük ve Hukuk

Klasik çağ; hanedan, kutsal kitap ve dinî kurumların hiyerarşik düzeni içerisinde bir siyasi sisteme eşlik etmiştir. Modern zamanlara geçişle birlikte millet, egemenliğin tek sahibi olarak görülmüş ve insan hakları çerçevesinde yeni bir insan tipi ve toplumsal düzen oluşturulmuştur. Çok kısa bir süre zarfında çok büyük imparatorlukların varlık şartlarını ortadan kaldıran, güçlü ve duygusal örgüsü yoğun olan millet iradesine dayalı siyasi anlayış, doğuşundaki temel değerler dizisinden kısa süre sonra sapmış ve kendine yeni bir çehre yeni bir fikrî arka plan oluşturmuştur. Her kültürel ve siyasi coğrafyada farklı şekillere bürünen bu siyasi eğilim, bir yerde demokratik toplum yapısına delalet ederken, bir

başka yerde melez bir karaktere bürünmüş, diğer bir yerde ise organik bir karakter kazanmıştır. Bu değişik karakterler, herhangi bir siyasi sistemle, o sistemin dayandığı kültürel yapı ve toplumsal ethos arasında sıkı bir ilişkinin varlığını gösterir.

Milletin iradesine dayanan ve millî devleti esas olan modern milliyetçiliğin farklı karakterlere bürünmesinin ve eleştirilmesinin arkasında siyasi sistemin üzerine oturduğu kavramların bulanıklığı, milletleşme eğiliminin bazı kültürel coğrafyalarda ırkçılığa dönüşmesi, kültürel yapının “millî iradeye dayalı siyasi anlayışı” yürütmeye engel olması modern milliyetçiliğin zaaflarını oluşturmaktadır. İçinde bulunduğumuz çağ ise farklı dinî ve felsefi kanaatlere sahip olan insanların yan yana ve iç içe yaşadığı, karşılıklı olarak onaylanmamış felsefi, siyasi ve dinî tutumların buna eşlik ettiği bir toplum yapısına tanıklık etmektedir. Bu durum, daha önceki dönemlerde hiç olmadığı kadar hukuk devletini öngörmektedir. Toplumun güvenliğini ve özgürlüklerini korumanın bir başka yolu yoktur.

İnsan haklarının temelini teşkil eden özgürlüğün akli ve hukuki esaslara dayalı olarak uzlaşma üzerine kuran J. Rawls'un³⁹ geliştirdiği *adalet teorisi* bu kaygının ve önerinin ürünüdür. Fakat o, liberal politik teorinin amaçları ve doğasıyla ilgili geleneksel düşünme biçimini yetersiz görerek liberal adalet teorisinin insanın doğasıyla ilgili bazı ahlaki ya da teleolojik iddialarla başlamaması gerektiğini ifade etmektedir. Ahlaki ve felsefi liberalizmi kapsamlı bir ideoloji gören J. Rawls “değerlerden boşaltılmış” bir toplum inşa etmeyi birlikte yaşamının mümkün formu olarak görmektedir. Bilindiği üzere ahlaki ya da felsefi liberalizm, her zaman insan doğası ya da ahlaki bir gerekçe üzerine konumlandırılmıştır. Öyle ki Yararıncı'nın bütün insanlara devredilemez haklar verdiği görüşü siyasi eylemi ahlaki yetkilerin kaynağı hâline getirmiş, bu anlayış insanın mutluluğa ulaşmasının önemli bir modeli olarak sunulmuştur. Belirtilen sürecin sonunda liberal siyasi öğretinin dinî bir motif taşımaya başlarken, insanın mutluluğa ulaşması fikri XIX. yüzyılda *yararıncı etik* anlayışına dönüştürülmüştür. Belirtilen siyasi teori ya insan doğası veya etik birtakım ilkeleri temele aldığı için⁴⁰ Rawls bunları kapsamlı ahlaki öğretiler olarak görür. Dolayısıyla klasik öğretinin doğal olarak belli bir hayat tarzının iyiliğini savunmakla kalmayıp aynı zamanda onu bir hayat tarzı olarak benimsetmek istediğini ileri sürer.

Modern dünya dil sisteminin siyasi boyutlarından birisini teşkil eden siyasi öğretinin iki ana çizgiye eşlik eder: (a) Yararıncılık ya da hedonizm, (b) Adalet ilkesi ya da Tanrı'nın insanları eşit ve özgür yarattığı düşüncesi üzerine kurulan insan hakları. Her iki ana çizgiyi temsil eden düşünürler, görüşlerinin temelinde özgürlüğe verdikleri önemin yer aldığını belirterek kişilerin bağımsızlığının her şeyin başında geldiğini belirtirler. Kişilerin kendi hayatlarıyla ilgili kararları özgür, eleştirel ve bağımsız bir şekilde kendilerinin verdiği görüşü üzerine kurulan “bireyin bağımsızlığı” ilkesi söz konusu teorisinin en cazip, ancak en zayıf tarafıdır. Zira

birey, toplumu biçimlendiren bütün etkili faktörlerin etkisi altındadır. Topluma yansıyan her türlü iktidar, bireyi ya biçimlendirir, yönlendirir ya da tanımlar ve deşifre eder. Bu nedenle siyasi liberalizm istese de belli bir hayat tarzının iyiliğini savunamaz. Sadece genel kabul görmüş siyasi değerlere atıf yaparak ekonomik hiyerarşinin istikrarlı bir şekilde işlemisini garanti altına alır.

İki farklı liberal bakış arasındaki farklılık abartılmaktadır. Nitekim W. Kymlicka, her iki yorumda da özgürlüklerin hukuki açıdan desteklendiğini, aynı

Bilindiği üzere ahlaki ya da felsefi liberalizm, her zaman insan doğası ya da ahlaki bir gerekçe üzerine konumlandırılmıştır.

zamanda bu özgürlüklerin hayata geçirilmesi konusunda benzer hassasiyetin duyulduğunu ifade eder ve der ki: Siyasi liberalizm her ne kadar cemaatçi grupların önüne liberal ilkeler ve liberal kurumlara ilişkin farklı bir görüş koysa da liberal ilkeler ve kurumların kendilerinde önemli değişiklikler önermez. Çünkü siyasi liberalizm de temel özgürlüklere en az kapsamlı liberalizm kadar bağlıdır. Kaldı ki siyasi liberalizme kapsamlı liberal anlayış açısından bakıldığında, insanlara amaçlarını değiştirebilmeleri için belli biçimsel yasal haklar sunuyor değil, bu hakların hayata geçirilmesi için fikrî, eğitsel ve hukuki şartlar sunduğu görülecektir.⁴¹ Böyle bir söylemi liberal öğretinin parçası yapanlar teoriden hareket ettikleri zaman ikna etme güçleri artar, fakat fiilî

duruma / yaşantının politikasına bakıldığında karşımıza çıkan tablo her şeyin biçimsel olduğunu gösterir. Çünkü belirtilen öğreti millete değil, piyasayı ve sermayeyi elinde tutan seçkin zümreye dayanır.

J. Rawls, ortaya makul bir doktrin attığını iddia ederek bunun kapsamlı doktrin savunucuları tarafından da kabul göreceğini savunmaktadır. Buna karşın W. Kymlicka göre Rawls özel hayatlarında cemaatçi olan insanların kamusal hayatlarında neden liberal olmaları gerektiği konusunda tatmin edici bir açıklım yapamamıştır. Bunun nedeni ise cemaatçi gruplar için siyasi liberalizmi desteklemenin maliyeti hesaba katıldığında, liberalizmle ilgili örtüşen görüş birliğinin bir parçası olmalarının,⁴² onlar açısından külfetten öte bir şey getirmemesinden kaynaklanmaktadır. Hakikaten ülkemizde liberal olduğunu söyleyip, özgürlük kalıbı üzerinden dinî-etnik cemaatlere yaslananlar ile zihinlerini klasik teolojinin bütün temalarıyla dolduran kesim arasında kurulan diyalog, ancak ekonomik çıkarla açıklanabilir. Dolayısıyla insan hakları ve özgürlük adına üretilen siyasi düşüncelerin, özgürlüğü yok eden bağlamda kullanılmasının en çarpıcı misali belirtilen ortaklıktır. Buluştukları tek nokta: İslam'ın değil, klasik teolojinin içine sinen otoriter dil ile ekonomik gücün ürettiği otoriter dili: Özgürlük ve hukuk gibi değerlerin etiketi altında işler hâle getirmektir.

Vicdan özgürlüğü, hem J. Rawls hem de cemaatçi bir düşünür olan Micheal Sandel tarafından değerli görülür. Aslında Rawls'un cemaatçilere sunduğu görüş, cemaatçilerin vicdan özgürlüğüne ilişkin taleplerini karşılayacak kapsamlı bir doktrin ortaya koymuş olmaktan ibarettir. Lakin Rawls, vicdan özgürlüğünden, **kişinin dinini akılcı olarak değiştirebilme özgürlüğünü ve benzeri şeyleri** anlarken, M. Sandel, vicdan özgürlüğünü kişinin amaçları peşinden gitme özgürlüğü olarak anlamaktadır.⁴³ İşte bu da W. Kymlicka'ya göre, bizi, J. Rawls'un cemaatçilere sunduğunun cemaatçiler için makul olmadığı veya kabul edilebilir olmadığı sonucuna götürmektedir. Meselenin kırılma noktası işte burasıdır. Çünkü din-ethnik cemaatin zihnindeki özgürlük; düşüncelerini gerçekleştirecek bir alanın açılmasıdır. Kendilerini hedeflerine ulaştırarak etkili ve verimli şartların oluşturulmasıdır. Böyle bir durumun parçası olanların derdi ne birey ne özgürlük ne de hukuktur.

Milliyetçilik
milleti oluşturan
bireyi iradi bir
varlık olarak ele
alır, bir güce
teba, bir efendiye
hizmetçi
olarak görmez.

2. Özgürlük ve Hukuk Bağlamında Milliyetçilik

Milliyetçiliği "özgürlük ve hukuk"un zorunlu karşıt olarak sunmak felsefi ve tarihî temellerden yoksun bir görüştür. Çünkü çağdaş siyaset düşüncesinde millet, bireylerin iradi olarak katıldıkları demokratik toplum düzenini ifade eder. Burada bireylerin oluşturduğu millet, aynı yasalara bağlı olarak yaşamak için sözleşen fertler topluluğudur. Bu topluluğun aynı siyasi yapı içerisinde oluşlarının kaynağını oluşturan farklı faktörler söz konusu olmakla birlikte iradi olarak bir siyasi topluluğun ilkelere katılım öncelikli bir yere sahiptir.

Milliyetçiliğin modern bağlamında millet; soy, dil, kültür bağıyla bağlı olan, zorunlu olmasa da genelinde aynı toprağı paylaşan insan topluluğu olarak tanımlanır. Bu tanım milliyetçiliğin üç karakterine işaret etmektedir: (a) Milliyetçilik demokratik kültürün ve toplumun tarihî temelini oluşturur. Yani bugün dilimizden düşürmediğimiz demokratik sistemin temelinde "millet ve milliyetçilik" anlayışı yatmaktadır. Bu nedenle milliyetçiliği demokratik sisteme aykırı bir ideolojik kalıp ve tarihî kategori olarak göstermek tarihî tahrif etmekle eş değerdir. (b) Milliyetçilik milleti oluşturan bireyi iradi bir varlık olarak ele alır, bir güce teba, bir efendiye hizmetçi olarak görmez. Milletın önemli bir unsuru olan insanı, müstakil hareket etme yeteneğine sahip bir varlık olarak görür. Zaten demokratik kültür ve özgürlük belirtilen yeteneğe ve donanıma sahip fertlerin oluşturduğu milletlerde mümkündür. Bunun dışına düşen bağımlı ve bağlantılı fertlerin ve toplumların bahsettikleri demokrasi "vassallığın söze dökülmüş biçimi"nden başka bir şey

değildir. (c) Kabul etmemiz gerekir ki eğer milliyetçilik soyu / etnik kökeni ön-
celeyen ve yücelten bir organik anlayışa dönüşürse baskının aracı olabilir. Bunun
tarihî görüntüleri ortadadır. Fakat bu ihtimal ve görüntü her ideolojinin yaslan-
dığı esasları abartmak yoluyla düşeceği tahakküm mantığından daha fazla de-
ğildir.

Kaldı ki ulusçuluk üzerine düşünen ve yazan E. Gellner, modern bir olgu
olarak gördüğü ulusu; insanların aynı kültürü paylaşıyor olmaları ve bu insan-
ların birbirlerini aynı ulusun bir ferdi olarak tanıyor olmaları şeklinde tanımlar.⁴⁴
E.J.Hobsbawm ise çok farklı bir bakış açısıyla ulusu tanımlamada kültürün, dilin
ve ulusçu bir modelin merkezî rolünün olmadığını belirterek ulusun, tamamıyla
bir inşa olduğu ve bugüne kadar inanılmış olanın aksine ulusların devleti değil,
devletlerin ulusu ortaya çıkardığını savunur.⁴⁵ Bu bakış açısıyla Hobsbawm,
ulusu; tarihî bakımdan yakın döneme ait bir top-
lumsal birim olarak görür. Gellner'e atfen Hobs-
bawm, ulus olgusunun sadece bir yaratım
olduğunu, bu yaratımın ise tarihî bir arka planının
dahi var olmadığı noktasına ulaşır. Lakin Hobs-
bawm'ın bu görüşüne karşı olarak A.Giddens ulusu,
açıkça belirlenmiş bir bölgede var olan ortaklık ola-
rak görürken uluslar oluşmadan ulusçuluğun da
oluşmayacağını dile getirir.⁴⁶ Sosyolojik bir bakış açı-
sıyla Marcel Mauss ise ulusu, "maddi ve manevi ba-
kımdan bütünleşmiş, sürekli ve istikrarlı bir merkezî
iktidarı olan, sınırları belirli, bilinçli olarak bir dev-
lete ve onun yasalarına bağlı sakinlerin kültür, zih-
niyet ve ahlak açısından görece bir birliğe sahip
olduğu bir toplum olarak"⁴⁷ tanımlamaktadır.

Alıntıladığımız tanımlardan her birisinin çıkış
noktası farklı ve bunların tümü göreceli bir anlama
sahiptir. Çünkü esas olan bilimsel modellerin de-
ğişimine bağlı olarak değişen dünya dil sistemi bağla-
mına yerleştirilen siyaset anlayışıdır. Siyasi
modeller, anlamını belirtilen bağlamdan alır. New-
ton fiziğine dayalı bir dünya dil sistemi "baskıcı eğilimlere ve tahakküm biçim-
leri"ne eşlik etmiştir. Baskıcı eğilimler ve tahakküm biçimleri "liberal ilkeler"e
yaslanarak yer edinmiş siyasi aktörlerin eylemleridir. Milliyetçi akımın bunda
payı, dinî ve din dışı ideolojik akımların payı kadardır. Değişen bilimsel model
ve dünya dil sistemini oluşturan felsefi akımlar, milliyetçiliği yeni bir bağlama
taşımaktadır. Modern çağın mekanik tasavvurunun yansıması olan organik mil-
liyetçilik geçerliliğini yitirmekte bir milletin tarihî varoluşunu ifade eden dili, kül-
türü ve zihniyeti öne çıkarmaktadır. İnsan hayatını korumak için ekonomik

Modern çağın
mekanik tasav-
vurunun yansı-
ması olan
organik milliyet-
çilik geçerliliğini
yitirmekte bir
milletin tarihî
varoluşunu
ifade eden dili,
kültürü ve zihni-
yeti öne çıkar-
maktadır.

yeterliliği, eğitim ve sağlık imkânlarını öne çıkartan akıl ve iletişim, belirtilen alanlarda tekelleşmeyi ve seçkin zümrenin halkı istismar etmesini önlemeyi siyasetin merkezine taşımaktadır.⁴⁸

İlerlemeci düşüncenin doğrusal tarih anlayışı nasıl ki Batı'nın Doğu'yu tanımlamasını ve aşagılmasını üretmişse⁴⁹ feodal yapı da mülkiyet hakkı, özgürlük ve hayat hakkı gibi temel insan haklarını ortadan kaldırarak ağalık ve beylik düzenini üretmiştir. Dinî karizmatik kişilerin etrafında şahsiyeti yok edilen ve eritilen kişiler müstakil hareket etme yeteneğini kaybederek "kendine bahşedilen" e razı olmak durumunda kalmışlardır. Ağalık, beylik, efendilik ve hanlık düzenini hak çerçevesine yerleştirmek demokrasinin temel sabitelerine aykırıdır. Çünkü demokrasi her türlü tekelleşmeye karşıdır. İktidarın dağılımı ve hukuk karşısında herkesin eşit olması, sermayenin toplum kesimlerine yansması ve benzeri demokratik ilkeler, hak ve özgürlüklerin ortadan kalkmaması adına çekilen bir çizgidir.

Ancak özgür
ve güvenli millet-
ler demokratik
kültür üretip, bir-
likte yaşamının
esaslarını oluş-
turabilirler.

Organik bir yapıya dayalı olarak devleti mutlak ve temel bir değer olarak kabul eden anlayış geçerliliğini yitirmektedir. Devletin ya da etkin kurumların gücüne yaslanarak siyaset yapma biçimi; makul, fakat birbirini onaylamamış düşünceleri ve inançları benimseyen insanları endişeye sevk etmektedir. Millettin iradesine dönüşü temsil eden, anlamını ve gücünü buradan alan Türk milliyetçiliği, demokratik sistemi ve herkes için geçerli ve herkese uygulanan bir hukuku incelemesi gerekmektedir. Tarihî olarak milliyetçiliğin farklı damarlarından olan bu boyut, çağın ruhunu temsil eden bir içeriğe sahiptir. Bu noktada yapılması gereken yeni bir insan modeli yetiştirmek ve toplumsal düzeni milletinin iradesini yansıtan uzlaşma dayalı bir hukuk sistemine göre inşa etme ve XXI. yüzyılın ana omurgasını oluşturmaktadır. Eğer millet organik bağlar ve etnik köken üzerine bina edilir, organik yapı güçlü bir şekilde vurgulanırsa kaçınılmaz olarak ötekileştirme ve tahakküm yerine getirilmesi zorunlu olan değer algısına dönüşür.

Eğer millet organik bağlar ve etnik köken üzerine bina edilir, organik yapı güçlü bir şekilde vurgulanırsa kaçınılmaz olarak ötekileştirme ve tahakküm yerine getirilmesi zorunlu olan değer algısına dönüşür.

Türk milliyetçiliği özü itibarıyla milletle buluşmadır. Bu nedenle doğrudan demokratik bir toplum yapısını delalet eden içeriğe sahiptir. Millet, yurttaşla bağıyla bağlanmış bireylerden oluştuğunu kabul ettiğimize göre, milliyetçilik vatandaşlıkla bağla bağlı olan bireyler arasında hiçbir ayırım yapmadan "anlamını ve işleyişini" hukuktan almalıdır. Milliyetçilik bir karşıtlık ve ötekine göre varolan bir dünya görüşü değildir, bu tuzağın yok edici tezgâhından çıkarılmalıdır. Ötekine göre varolan milliyetçilik kolektivist, organik ve etnik temelli olduğu için ayrılıkçı ve dışlayıcı olmaktan kendini kurtaramaz. Değişen dünya dil sistemi-

nin ürettiği siyasi bağlamda milliyetçilik aynı tarih ve kültür içinde yer alan herkesi kapsayan bir söylem üreterek güven oluşturmak durumundadır.

Keza, devlet içerisinde yaşayan milletin aynı etnik kökenden olmasının getireceği düşünülen iç huzur vurguları⁵⁰ tarihî olarak elenmiştir. Bu noktada merkeze alınması gereken husus: Dünyaya barış ve adalet hâkim olacaksa milletlerin özgür ve güvenlik içinde bulunmaları gerekir.⁵¹ Ancak özgür ve güvenli milletler demokratik kültür üretilip, birlikte yaşamının esaslarını oluşturabilirler. Çünkü dünya paylaşımında etkin olan aktörlerin özgürlük adına ürettikleri bazı fikirler, esasında, siyasi ve stratejiktir. A.D. Smith'ın ifade ettiği üzere tarih içerisinde etnik yapı ne kadar güçlüyse bir milletin doğuşu da o kadar güçlüdür.⁵² Bununla birlikte dünya üzerinde yaşayan milletlerin sadece % 10'unun bu anlamda bir devlet formuna sahip olduğu göz önüne alınırsa, her milletin kendi kaderini tayin etme hakkının ne kadar güç ve hayali olduğu görülebilir.

Bir milletin kendi kaderini tayin etmesi hakkı, teoride demokratik bir niteliğe delalet eder. Ancak birçok problem alanında olduğu gibi bu demokratik yaklaşım pratikte uygulama alanı bulamaz.⁵³ Bunu pratik alanda mümkün kılmamanın yolu, etnik dili genişleterek eğitim dili hâline getirmektir. Nitekim Kürt meselesi, nihai noktada ana diliyle eğitim talebi üzerine oturmuştur. Demokratik ülkede ana dili resmî dilden farklı ise ana dilini öğrenmek demokratik bir hak, devletin öğretim hakkını ve imkânını sağlaması ise demokratik devlet olmasının gereğidir. Ana dili öğrenme konusunda yeterli istek varsa, bu seçmeli ders ya da dil öğrenimi kursları aracılığıyla aşılabılır. Fakat C. Ülsever'in belirttiği gibi herhangi bir etnik dili eğitim dili hâline getirmek, yani müfredatın etnik dille verilmesini istemek demokratik bir talep değildir. Bu bölücülüğü resmî anlamda ilan edilmesidir. Eğitim, sadece dilin doğru öğretilmesi ve bu bilgilerin kazanılması değildir. Eğitim aynı zamanda ortak kültürün, inançların, değerlerin, örf ve geleneklerin, ideallerin, bir arada tutan bütün öğelerin tartışıldığı ve hazmedildiği süreçtir. Birlikte yaşamak isteyen herkesin ve her kesimin yapması gereken şey belirtilen öğelerin tümüne sahip çıkmaktır.⁵⁴

Özgürlük ve demokrasi adına bunun tersini iddia edenlerin amacı, devlet-toplum buluşmasına, toplumun birlikte yaşama iradesine bir katkı yapmak değildir. Bunların istediği Türk milletini kabile toplumuna dönüştürmek ve hukuku: "Zalim de olsa mazlum da olsa kabile üyesine yardım et." mantığına dönüştürmektir. Milliyetçi fikrî geleneğin ve siyasi bakışın karşı çıktığı budur. Bu duruş ve tutum, demokrasinin ve özgürlüğün gereğidir. Aksini iddia edenlerin yapmak

Bir kez
bölücülük meş-
rulaştırıldığında
bölücülüğün
kendisi toplum-
sal ufkumuzun
alanından gider,
yeni maskelerle
karşımıza çıkar.

istedikleri ayrımcılığı meşrulaştırmaktır. Bir kez bölücülük meşrulaştırıldığında bölücülüğün kendisi toplumsal ufkumuzun alanından gider, yeni maskelerle karşımıza çıkar. Nihai amacı örten yeni maskenin altında şu amaç saklıdır: Evrensel dil adı altında İngilizceyi eğitim dili yapmak, Türkçeyi diğer konuşulan diller seviyesine indirerek “ana diliyle eğitim yolu”nu açmaktır. ■

¹ Bahaeddin Ögel (1981: 1 / 436) *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

² Türkiye Cumhuriyeti'nin fikrî ve siyasi öncüleri gerçek milliyetçiliğin misalinini üretmişlerdir. Dinin siyasi, iktisadi meseleleri ifade etme biçimine karşı, ancak ferdin tercihinine ve toplumun dinî yaşantısına saygı duyan, ülkeyi kesin ve yeri geldiğince yıkıcı sosyoekonomik programa bağlamayan, sömürgeci kuşatmaya karşı direnişi barındıran bu söylem tarihin nesnel gerçekliği karşısında son derece anlamlı ve tutarlı bir söylemdir. Bakınız: Ernest Gellner (1998: 10) *Milliyetçiliğe Bakmak*, (çev.: S. Coşar, S. Özertürk, N. Soyarak) İstanbul: İletişim Yayınları.

³ Hans-George Gadamer (1981: 351) *Truth and Method*, (Trans: William Glen-Deopel) London: Seheed @ Ward.

⁴ Türkçenin tarihî kökleri ve gelişimi için bakınız: Ahmet B. Ercilasun (1997: 187-191) “Tarihten Geleceğe Türk Dili”, *Yeni Türkiye: Türk Dünyası*, (1997, Sayı: 15); Ertuğrul Yaman (1997: 1999-200) “Türk Dünyasında Dil Birliği”, *Yeni Türkiye: Türk Dünyası*, (1997, Sayı: 15)

⁵ John Wilson (2003: 136) “Politik Söylem”, (çev.: Z. Özarslan) *Söylem ve İdeoloji: Mitoloji, Din ve İdeoloji*, İstanbul: Su Yayınevi.

⁶ Kâşgarlı Mahmud, (1986: 1/29, 31) *Dîvânü Lügâti'l- Türk*, (çev.: Besim Atalay) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

⁷ Benedict Anderson (1995: 62) *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, (çev.: İskender Savaşır) İstanbul: Metis Yayınları.

⁸ Barış Çoban (2003: 249) “Söylem, İdeoloji ve Eylem: İktidar ve Muhalefet Arasındaki Mücadeleyi Çözümleme Denemesi”, *Söylem ve İdeoloji*, İstanbul: Su Yayınevi.

⁹ Kâşgarlı Mahmud, (1986: 1/28)

¹⁰ Fikret Türkmen (1993: 4) “Anadolu Halk Kültüründe Devlet ve İktidar Anlayışı”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (Sayı: 7, Yıl: 1993)

¹¹ Kâşgarlı Mahmud (1986: 1 / 29)

¹² Merkezî güçlerin Türk dilini çarpıtma, dolayısıyla Türk adını unutturma politikaları ve yapmamız gerekenler noktasında bakınız: Oktay Sinanoğlu (1997: 192-195) “Türkiye’den Türk Dünyasına Türkçenin Geleceği”, *Yeni Türkiye: Türk Dünyası*, (1997, Sayı: 15)

¹³ Metin Ekici (2001: 50, 59) “Dirse Han Oğlu Boğaç Han Anlatmasında Bireysellik ve Toplumsal Bütünlük”, *Milli Folklor Dergisi*, (Sayı: 52, Yıl: 2001)

¹⁴ İlhan Başgöz (1998: 36) “Dede Korkut Destanında Epitetler”, (çev.: Nebi Özdemir) *Milli Folklor Dergisi*, (Sayı: 37, Yıl: 1998)

¹⁵ İ. Başgöz (1998: 33-34)

¹⁶ Şevket Koçsoy milat dönemlerinden alarak günümüze kadar ayrıntılı bir kronoloji sunmaktadır. Bakınız: Şevket Koçsoy (2002: 1 / 73-188) “Türk Tarihi Kronolojisi”, *Türkler*, Ankara.

¹⁷ İbrahim Kafesoğlu (2001: 43-44) *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Ötügen Neşriyat.

¹⁸ Kâşgarlı Mahmud (1986: 1 / 3-4)

¹⁹ Kâşgarlı Mahmud (1986: I / 4)

²⁰ İ. Kafesoğlu (2001: 48)

- ²¹ İ. Başgöz (1998: 26)
- ²² Geniş bilgi ve belgeler için bakınız: Ekrem Memiş (2008: 9-10) ‘Eski Çağ Türkiye Tarihi ve Türkler’, *Uyan Türkiyem*, Ankara: II. Yörük-Türkmen Büyük Kurultayı ve Bilim Şenliği.
- ²³ B. Anderson (1995: 167)
- ²⁴ Peter F. Drucker (1994: 70-71) *Kapitalist Ötesi Toplum*, (çev.: Belkıs Çorakçı) İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- ²⁵ İbrahim Kafesoğlu (2001: 54)
- ²⁶ İ. Kafesoğlu (2001: 54-55)
- ²⁷ Bakınız: Hilmi Ziya Ülken (1982) *Türk Tefekkür Tarihi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ²⁸ Osman Turan (1978: 1 / 49) *Türk Cihan Hâkşmiyeti Meşkûresi Tarihi*, İstanbul: Nakışlar Yayınevi.
- ²⁹ A. Afetinan (1998: 18) *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ³⁰ Anthony D. Smith (2004: 32) *Milli Kimlik*, (çev.: B. Sina Şener) İstanbul: İletişim Yayınları.
- ³¹ Geniş bilgi için bakınız: Terry Eagleton (1999) *Postmodernizmin Yanılsamaları*, (çev.: Mehmet Küçük) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ³² Jorge Larraín (1994) *İdeoloji ve Kültürel Kimlik: Modernite ve Üçüncü Dünyanın Varlığı*, (çev.: N.Nur Domaniç) Sarmal Yayınları.
- ³³ Seçilmişlik miti, koşullu ve şarta bağlı bir kurtuluşu vadeder. Bu mitin beka potansiyeli bakımından rolünün kavranılmasında bu nokta hayati önemi haizdir. Bu mitle ilgili can alıcı nokta, Eski Ahit’in ikinci kitabında yer almaktadır. “Demek ki sesime itaat eder, akdime uyarsan, benim gözümde bütün halklardan değerli olacaksın. Çünkü bütün dünya benimdir. Ve sen benim için rahiplerden bir krallık, kutsal bir millet olacaksın.” Kendini potansiyel kutsal bir millet olarak görmek, seçilmişliği, ayrılmaz bir şekilde kolektif kutsamaya bağlamak demektir. Bu konuda geniş bilgi için bakınız: Anthony D. Smith (2004: 66-67)
- ³⁴ Bakınız: Nadim Macit (2005) *Küresel Güç Politikaları, Türkiye ve İslâm*, Ankara: Fark Yayınları.
- ³⁵ J. Larraín (1995:207)
- ³⁶ Bakınız: Samuel P. Huntington (2004) *Biz Kimiz? Amerika’nın Ulusal Kimlik Arayışı*, (çev.: Aytül Özer) İstanbul: Global Yayın Ajansı.
- ³⁷ Kültür ve bilgi, dolayısıyla zihniyet arasındaki ilişki ‘bir toplumun ortak faaliyetlerinin ve iş yapma biçimlerinin tümünü ifade eder. Ortak faaliyet ve iş yapma, bir şeyleri algılama, değerlendirme ve davranışları yönlendirme doğrudan kültürle bağlantılıdır. Bakınız: Alex Mucchielli (1991: 8-10) *Zihniyetler*, (çev.: Ahmet Kotil) İstanbul: İletişim Yayınları.
- ³⁸ Aydın Taneri (1983: 49) *Türk Kavramının Gelişmesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları.
- ³⁹ Robert B. Talisse, (2001: 58) *On Rawls*, New York: Hunter Collage / The City University of New York.
- ⁴⁰ Robert B. Talisse (2001: 56- 57)
- ⁴¹ Will Kymlicka, (2004: 338) *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, (çev.: Ebru Kılıç), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- ⁴² W. Kymlicka (2004:339)
- ⁴³ W. Kymlicka (2004: 340)
- ⁴⁴ Ernest Gelner (1992: 28) *Uluslar ve Ulusçuluk*, (çev.: Büşra Ersanlı Bahar ve Günay Göksu Özdoğan) İstanbul: İnsan Yayınları.
- ⁴⁵ E.J.Hobsbawm (1993: 24) *Milletler ve Milliyetçilik*, (çev.: Osman Akınbay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

⁴⁶ Antony Giddens (2005: 159) *Ulus-Devlet ve Şiddet*, (çev.: Cumhur Atay) İstanbul: Devrin Yayınları.

⁴⁷ Cevat Özyurt, (2005: 98) *Küreselleşme Çağında Kimlik ve Farklılaşma*, İstanbul: Pınar Yayınları.

⁴⁸ Doğal kaynakların ve ekonomik gücün demokrasi ve otoriter siyasi yapılar üzerindeki etkileri için bakınız: Thad Dunnig, (2008: 5-25) *Crude Democracy*, Cambridge University Press.

⁴⁹ Bakınız: John M. Hobson (2006) *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri*, (çev.: Esra Ermert) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

⁵⁰ E. Gellner (1992: 20-219)

⁵¹ Antony D. Smith,(1999: 121) *Milli Kimlik*, (çev.: Bahadır Sina Şener) İstanbul: İletişim Yayınları.

⁵² Antony D. Smith (1999: 42)

⁵³ Jean Leca (1998: 16) *Uluslar ve Milliyetçilikler*, (çev.: Siren Edemen) İstanbul: Metis Yayınları.

⁵⁴ Cüneyt Ülsever, “İki Hata”, *Hürriyet* gazetesi, (28. 09. 2010)

KİMLİK YIRTILMASI YA DA BİLİNÇ KARARMASI¹

PROF. DR. ORHAN TÜRKDOĞAN*

Kimlik Sorunu

Bu makalemizde de “kimlik sorunu”nu tartışacağız. Kimlik sorununun son günlerde gündeme gelmesi, hiç kuşkusuz toplumsal dinamiklerden kaynaklanmaktadır. Bu dinamiklerden ilki, AKP’nin cemaatçi yapısıdır. Önemli bir kesimi tarikat geleneğine bağlı olduğundan, “ümmeççi” konumları “milliyetçi” oluşuma karşıttır. Siyasal yaşantımızda, Millî Selamet ve Refah Partisi çizgisinde bu kırılmaların izlerini bulmak mümkündür.

Cemaatçiler, Turgut Özal ile başlayan “Yeni Osmanlılık” biçimini, ümmeççi kültür kodları ile sürdürmektedirler. Yeni Osmanlılık, Osmanlı’nın farklı din ve etnik gruplar birlikteliğine dayalı bir yapılaşmasının günümüzdeki biçimlenmesidir. Bunun en güzel ifadesi, Sayın Başbakanın ülkemizde 17 etnik gruptan söz açması ve çok kültürlülük modeline taraftar olmasıdır. Bu tür bir yaklaşım; dil, duygu ve düşünce sistemi açısından tüm yan grupları (subdivision); “kurucu kültür”, “asli unsur” veya antropolojik deyimini ile “standart kültür” şemsiyesi altında toplayan “ulus devlet” biçimine karşıdır. Nitekim Başbakan; “Türk, Kürt, Çerkez, Laz aklınıza ne gelirse hepsi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı üst kimliği altında bir ve beraber olacağız. Alt kimliklere karşı saygı duyacağız. Ancak, hepimizin bir üst kimliği var. Nedir o? Türkiye Cumhuriyeti vatandaşımız.” diyerek, “kurucu kültür” veya “asli unsur” konumunda bulunan “Türklük” ger-

* Emekli Öğretim Üyesi.

çeğini “öteki” konumuna getirmekte, alt kültür kategorisinde sıralanmaktadır. Ona göre “üst kültür” ise “Türkiye vatandaşlığı”dır.

Cemaatçiler, “ümmet” çatısı altında çok kültürlülük imajını dünya görüşü ve felsefelerinin bir parçası olarak görmekte, bu nedenle de toplum bireylerini dil, kültür ve tarih bilincine dayalı bir ortak paydada birleştirmek isteyen ulus devlet sistemine karşıdırlar. Ancak, kendi azınlık kimliklerine saygılıdırlar. Nitekim 1993 yılında bir gazetecinin, “Kürtler; biz millî yapı içinde yaşamak istiyoruz derlerse ne olacaktır” sorusuna Başbakan aynen şu cevabı veriyordu: “Bu durumda belki Osmanlı eyaletler sistemi gibi bir şey yapılabilir.”²

Cemaatçiler, “ümmet” çatısı altında çok kültürlülük imajını dünya görüşü ve felsefelerinin bir parçası olarak görmekte, bu nedenle de toplum bireylerini dil, kültür ve tarih bilincine dayalı bir ortak paydada birleştirmek isteyen ulus devlet sistemine karşıdırlar.

Kimlik sorununu gündeme taşıyan ikinci toplum dinamiği de ABD’nin Irak’a müdahalesi, Büyük Orta Doğu Projesi altında yürütülen Judeo-Hristiyan ittifakı ve “Güney Kürt Devleti”nin giderek ideal alandan gerçekleşmeye dönüşmesidir. Bu oluşum, Kürdistan İşçi Partisinin (PKK) Türkiye sınırları içinde on yıldan fazla süren ve kırk bin insanımızın kaybına yol açan terörist eylemlerine de umut kapılarının açılmasına yol açmaktadır.

Yasal bir kuruluş olan DEHAP ve devamı niteliğindeki partiler, Güneydoğu yöremizde stratejik konumunu güçlendirmiş, açıkça PKK savunucusu bir çizgiye gelmiştir. Bu birliktelik, “Kuzey Kürdistan”ın kurulması yolunda faaliyetlerin yoğunlaşmasına da yol açmaktadır. Şemdinli, Yüksekova, Hakkâri olayları -hiç kuşkunuz olmasın- “kurtarılmış bölgeler” deneyimidir. “Ruletler dönmüştür”, sorunlar durdurulamaz bir çizgiye gelmiştir.³

Avrupa Birliği ve küreselleşme, cemaatçi grupları çok kültürlülük noktasına çekmekte; Birliğe teslimiyetçi yaklaşımlar ve ilişkiler sistemi, Batı insanının Türk milletine olan tarihsel nostaljisini âdeta pekiştirmektedir. Özellikle, Batı kültürünün oryantalist yaklaşımı, ülke genelinde “böl ve parçala” stratejisini gündeme taşımakta, etnisite bilincini yükseltmektedir.

Diyarbakır Belediye Başkanı ve DEHAP temsilcilerinin Avrupa Birliği üyelerini ziyaretleri de cemaatçi grupların bakış açısını yönlendirmektedir. Bu oluşum, yönetici gruplarda tarihsel ulus devlet olgusunun dışlanmasına, hem içeride hem de dışarıda farklı odak noktaları ile toplumsal bağlantıların güçlendirilmesine yol açmaktadır. Toplum yapısında ortaya çıkan bu tür bir yapılaşmanın, kimlik olgusunu gündeme taşıması ve irdelenmesine yeniden yol açması kaçınılmazdır.

Kimlik Yırılması ya da Bilinç Kararması

Gözleendiği üzere, Kemalist sistemin 1920'lerde ele aldığı ve ulus devlet inşasının temellerini meydana getiren "kimlik sorunu", uzun bir kış uykusundan sonra günümüzde, Orta Doğu sorunları ve iç çelişkilerimizin sonucu, yeniden karşımıza çıkmaktadır. Bir topluma biçim veren, onun "idiosyncrancy"sini belirleyen kimlik olgusunun da zaman zaman zaafa uğradığı dönemler olabilmektedir. Nitekim geçmiş zamanlarda meydana gelen olaylar silsilesi; Mersin ve Trabzon olayları, Başbakanın Diyarbakır'da Kürt sorunundan söz açması, çok kültürlülük doğrultusundaki bazı konuşmaları, nihayet Şemdinli, Yüksekova ve Hakkâri yörelerinde PKK simgesi altında etnisite gösterileri; ülke çapında kimlik tartışmalarının odak noktasını oluşturmuştur. Birbirini izleyen tüm bu olaylar silsilesi, Türk toplumunda giderek bir kimlik yırtılmasına ve bilinç kararmasına yol açmıştır. Akademik çevreler ve medyada gözlenen yoğun kimlik tartışmaları, bu oluşumun bir yansımasıdır.

Bu çerçevede ortaya çıkan gerginlikler ve kitle-sel olayların bilimsel yorumları, sosyolojik çözüm yolları ortaya konulmalıdır. Aksi taktirde, Orta Doğu haritasında ortaya çıkan yeni yapılaşmalar, Avrupa Birliği sürecindeki dalgalanmalar, Türkiye Cumhuriyeti'ni sonu belli olmayan maceraların içine çekebilir.

Sayın Başbakanın konuşmalarında birbirini izleyen tarzda "Kürt sorunu" yanında "kimlik sorunu"nu da gündeme taşıması, tamamen cemaatçi bakış açısının bir yansımasıdır.⁴ Başbakan, Anayasa'nın 66. maddesini yorumlarken kendine özgü bir sınıflandırma yapıyor ve alt-üst kimlik ayrışımını ortaya koyuyor. Bir zamanlar Amerikan sosyolojisi ve antropolojisinde yaygın olarak kullanılan bu ikili kimlik biçimi, tamamen değer yüklü olması nedeniyle, yerini "standart kültür" ve "yan kültür" (subdivision) ayrışımına bırakmıştır. Buna göre, bir toplumda nüfusun % 80'i ve daha fazlası aynı dili konuşuyorsa, o grup "standart kültür"ü temsil etmektedir.

ABD'de İngilizce konuşanlar tüm nüfusun % 80'inden fazlasını teşkil etmeleri nedeniyle, Beyaz- Anglosakson ve Protestan gruplar, standart kültür veya büyük toplumu oluşturur. Bu bir çan eğrisi konumundadır, farklı dili konuşanlar ise yan gruplardır, alt gruplar değildir. Aynı şekilde, Beyaz-Anglosakson-Protestanlar da üst grup değildir.

Konu sosyolojik boyutları ile alındığında, ulus devlet düzeyine yükselmiş, millet inşasını (nation building) tamamlamış ABD ve AB ülkelerinde devleti

Sayın Başbakanın konuşmalarında birbirini izleyen tarzda "Kürt sorunu" yanında "kimlik sorunu"nu da gündeme taşıması, tamamen cemaatçi bakış açısının bir yansımasıdır.

kuran asli unsur, bir çan eğrisi veya istatistik deyimi ile normal eğri konumundadır. Bu ülkelerin hiçbiri, özellikle ABD -250 etnik grubu barındırması da göz önüne alınırsa- hiçbir vakit, sosyolojik anlamda çok kültürlülük denilen bir yapılaşmanın içinde değildirler. İngiltere, Beyaz-Anglosakson-Protestan yapılaşmasıyla, Almanya Cermen kökeniyle ulus-devlet konumuna gelebilmişlerdir. Köklerden kopma (hollenomani), ulus devlet inşasında geçerli değildir, insan doğasına zıttır.

Ulus devlet olgusu, Batı toplumlarının tarihsel süreci, kültür değerleri ve toplum dinamiklerinin bir ürünüdür. Bu ülkeler, Reform-Rönesans ve Aydınlanma Çağının birikimi sonucu; bireyci, eşitlikçi, özgür ve demokratik bir düzeye yükselmişlerdir. Türk elitist kadro ve sorumlu aydın kitleler, bu gerçeği kavramak durumundadırlar. Osmanlı Devleti, Batı toplumlarının geçirdiği bu kültürel oluşuma yabancı kalmış, yanlış algılanan bir ümmet ideolojisi peşinden gitmek suretiyle asabiyesini, millî kimliğini yitirmiştir. Halil İnalcık, bu kimlik kaybının 16. yüzyılın ilk döneminde başladığı kanısındadır. Cumhuriyet, Osmanlı'nın bu kurucu kimliğini yitirmiş yığınlar modeline dönemezdi. Cumhuriyet, haklı olarak hem çağın toplumsal gerçeğine hem de Orkun Anıtları'nda Bilge Kağan'ın "Ey Türk Budunu/Ulusu!" diye mesaj verdiği tarihsel yapısına dönmek istiyordu. Nitekim İsrail de bu süreci, Babil Kulesi'nden dışlandı ve 2500 yıl çeşitli coğrafyalarda dolaştıktan sonra 1948 yılında devletini kurmak suretiyle gerçekleştirmiş, İbranice konuşmayanları vatandaş olarak kabul etmemiş, böylece dilde, kültürde ve inançta birleşmeyenleri dışlamıştır. Bu nedenle, Kemalist sistemin -500 yıl unutilan, dışlanan asli unsuru- Türklüğü, "kurucu kültür" olarak ön plana çıkarması sosyolojik anlamda son derece doğaldı; artık Osmanlı kozmopolitizmine dönülemezdi. Günümüzde bazı grupların Yeni Osmanlı türü bir çok kültürlülük modeline nostaljik yaklaşımları veya ulus devlet olgusunun aşıldığı türü yaklaşımlar da tarihsel gerçeklere ve toplum dinamiğine zıttır.

Ulus devlet olgusu, Batı toplumlarının tarihsel süreci, kültür değerleri ve toplum dinamiklerinin bir ürünüdür.

Atatürk ve Türk Kimliği

Başbakanın geçmişte yaptığı Şemdinli ve Samsun konuşmaları, Diyarbakır konuşması kadar tehlikelidir. Her iki yaklaşım da cemaatçi bir felsefenin izlerini taşımakta, tarihsel gerçeklere ve bilimsel verilere ters düşmektedir. Sınırlarımızın biraz ötesinde Güney Kürdistan devleti kurulurken ve Barzani, Erbil-Kerkük'ün birer Kürt kenti olduğu tezini ileri sürerken, hatta PKK'nın yeşil-sarı-kırmızı renk-

li bayrakları Mehmetçiği şehit edenlerin üzerlerine örtülürken, yasal bir parti olan DEHAP-BDP çizgisindeki partilerin ve belediye başkanlarının bu cenazelere destek sağlamaları, merasimlere katılmaları gözler önünde iken, Başbakanın Türkleri "öteki" konumuna getirmesi, etnik bölünmeyi pekiştireceği kadar, iç ve dış güçlere karşı vatanın bağımsızlığını korumaya çalışan güçlerin ulusal dirençlerini de etkileyebileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

Anayasa'nın 66. maddesi, devleti kuran asli unsuru yani "Türk" gerçeğini, Türkiye Cumhuriyeti'ne "vatandaşlık" bağı ile bağlı olanlara verilen bir "ad" konumuna getirmek suretiyle, devreden çıkarmıştır. Türklük, Anayasa'mıza göre sosyolojik niteliğinden soyutlanmak suretiyle, coğrafi bir alana indirgenmiş veya bir hukuki sözleşme konumuna getirilmiştir. Anayasa'nın bu tür bir yapıya dönüşmesi, aynı zamanda çok kültürlülük oluşumunun da yolun açmış bulunmaktadır. Cemaatçi gruplar kadar, üniter devlet kimliğine karşı olanlara da cevaz vermiş olmaktadır. O hâlde, "Anayasa'ya göre Türk kimdir?" sorusuna verilecek tek yanıt, "Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes" tir. Yine maddeden anlaşıldığı üzere, sosyolojik anlamda devleti kuran bir "asli unsur", "kurucu kültür" veya "büyük toplum" olmadığı gibi, Türk insanı da Kürt, Çerkez, Laz, Abaza, Boşnak gibi, Başbakanın deyimi ile alt kültür konumundadır.

Sayın Baykal da Başbakanın alt ve üst kimlik ayırımına karşı çıkıyor ve "kimlikleri Türk milleti yerine vatandaşlık olgusunda buluşturmasını" eleştiriyordu. Baykal: "Herkesin Türk milleti çatısında buluşmasının farklı kimlikler taşımaya engel olmadığı" görüşünü ileri sürmek suretiyle, ulus devlet gerçeğine sosyolojik anlamda bir kimlik kazandırıyor. Gözlendiği üzere, Baykal'ın yaklaşımında Türk milleti artık bir alt kültür değil, asli unsur veya çan eğrisi konumundadır. Bu tür antropolojik bir kavrayış, hem Anayasa'mıza yeni bir nitelik kazandırabilir hem de üniter devlet yapısını koruyarak cemaatçi grupların ülkemizi çok kültürlülük macerasına sürüklemelerine engel olabilir.

Baykal'ın liderliği döneminde CHP; bir vakitler Diyarbakır'da ileri sürdüğü tarzda: "Türkiye bir ırk devleti değildir, devlet kimsenin etnik kökenini tayin edemez." (Radikal, 21 Ekim 2002) veya Anayasa'nın ilgili maddesini anımsatan: "Yurttaşlık kavramı, Cumhuriyetin bireylerinin bir arada yaşamasını anlamlı kılan, ona içerik ve zenginlik katan siyasi bir kimlik kavramıdır." (17 Temmuz 1990) biçimindeki yorumlardan uzaklaşmıştı. Baykal daha da ileri giderek, Başbakanın görüşlerinin ülkemizi çok kültürlülük macerasına sürükleyebileceğine de açıklık getiriyordu: "Bizi, bir Türk milletinin var olmadığı noktasına getirirseniz, Türkiye Yugoslavya'ya döner. Birileri Türkiye'yi çok uluslu sürece sokmaya çalışıyor."

Bazı aydınlar, Anayasa'nın 66. maddesinin Atatürk'ün bir görüşünden esinlendiği tezini ileri sürmektedir. Onlara göre, Atatürk şöyle diyordu: "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir." Atatürk'ün bu beyanına göre: "Türk milleti, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkıdır". Gü-

nümüz Anayasa'sının ilgili maddesinin esprisi biraz da bu maddede saklıdır. Ancak, Atatürk'ün beyanı orada kalmıyor, devam ediyor: "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkına Türk milleti denir. Bugünkü Türk milleti siyasal ve toplumsal bütünlüğü içinde kendilerine Kürtlük fikri, Çerkezlik fikri ve hatta Lazlık fikri veya Boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve millettaşlarımız vardır. Fakat mazinin istibdat dönemleri ürünü olan bu yanlış adlandırmalar birkaç düşman aleti, mürteci beyinsizden başka hiçbir millet ferdi üzerinde elemenden başka bir tesir yapmamıştır. Çünkü, bu millet toplulukları da tüm Türk topluluğu gibi aynı ortak geçmişe, tarihe, ahlaka, hukuka sahip bulunmaktadır."⁵

Atatürk'ün bu beyanında bir "Türk topluluğu" vardır, ancak, Başbakanın konuşmalarında yerini alan Kürt, Çerkez, Boşnak ve Laz gibi unsurlar artık "alt kimlik" değil, deyim yerinde ise tamamen "üst kimlik" olan Türk topluluğu gibi aynı ortak geçmişe, tarihe, ahlaka ve hukuka sahiptir. Atatürk, bu yaklaşımını, yerli ve Batılı ünlü bilim adamlarından bir kadro ile Türk Dil ve Tarih Kurumlarının öncülüğünde yoğun çalışmalar sonucu kanıtlamaya çalışmıştır⁶. Kürtler ve Zazalar üzerinde başlattığı lengüistik ve sosyolojik ağırlıklı alan incelemeleri, ölümden günümüze kadar hiçbir akademik kuruluş ve sorumlu devlet adamları tarafından devam ettirilmemiş, olayların akışına âdeta seyirci kalınmıştır. Sivelek'ten başlayarak Tunceli, Bingöl, Elâzığ, Erzincan, Adıyaman ve Sivas yörelerine kadar uzanan ve bir Zaza kültür kuşağı oluşturan bu insanlarımızın varlıklarına Atatürk'ün ölümünden sonra ilk kez, 1965 Devlet İstatistik Enstitüsü verilerinde rastlayabilmekteyiz. Türk akademi kuruluşları açısından utanç verici bir tablodur bu.

Saka Türklerinin bir kalıntısı olan Zazalar, günümüzde üç milyona yakın bir kitleyi oluşturmaktadır. 1921 Koçgiri, 1925 Şeyh Sait ve 1937 Dersim olayları, resmî tarihimize izlendiği gibi, Kürt ayaklanmaları değil tamamen Zaza baş kaldırmalarıdır. Ancak, PKK ve yan kuruluşları Zazaları Kürtlerin alt grupları olarak kabul etmekte, yanlarına çekmektedirler. Bu yaklaşıma ne yazık ki, bir devlet kuruluşu olan TRT de alet olmakta, eğitim-öğretim programlarını bu çerçevede yürütmektedir.

Kemalist sistem; Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve özellikle Osmanlı dönemlerinde Türklük kimliğinin (asabiye) dışlanması, merkezî yönetim ve resmî dilin yabancı unsurlara bırakılması karşısında, yüzyıllar sonra ortaya çıkan "büyük toplumsal yozlaşmaya"; Türklük bilincini, kültür ve değerler sistemini kazandırmaya çaba gösteren, sosyolojik bir atılımdır. Öyle gözlendiği gibi, yüzeysel-romantik bir atılım değildir. Sistemin temelinde, düşüncelerinin babası olarak kabul ettiği Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura, Zeki Velidi Togan, Hüseyinzade Ali Bey, Benno Landesberger, Hans Gütterbock ve Wolfram Eberhard gibi dünyaca tanınmış yerli-yabancı bilim adamları yer almaktadır. Siyasi Kürtçülerin günümüzde ileri sürdükleri ve Kürt kültürünün "Orta Asya'sı" olarak belirledikleri Mezopotamya'nın, tamamen Türk kökenli Sümer, Gutti ve

Kimmerler gibi uygarlıkların odak noktası olduğu bu dönemde kanıtlanmıştır. Kemalist sistem,⁷ “İkinci Cumhuriyetçilerin” ileri sürdükleri tarzda romantik bir felsefe değildir, nitelikleri günümüzde de geçerliliğini sürdüren atılımların bir ürünüdür. 1990’larda ABD’nin ünlü Sümeroloğu Samuel Noah Kramer de “Tarih Sümer’de Başlar” adlı ünlü eseriyle, Sümerlerin Asyatik bir toplum olduğunu kanıtlamıştır. Bu nedenle, siyasi Kürtçülerin kendilerine bir soy ve vatan aramalarının, bunun için de Nil ve Fırat yöresini, Mezopotamya coğrafyasını ele almalarının bilimsel hiçbir değeri yoktur. Konu tartışmaya açıktır.⁸

Kemalist sistem, felsefesi ve inanç sistemi olarak, “alt kimlikte” yer alan tüm unsurların, Asyatik köklere dayalı bir zihniyeti temsil ettikleri inancındadır. Bu nedenle, Transkafkas yöreleri Lezgi, Çerkez-Abaza vb. grupların Ağaçeri ve Avar Türklerinin, Boşnakların da Karamanlıların bir boyları olduğu kanısındadır. Özellikle, sistemin yanında yer alan Zeki Velidi Togan, sonraları Hüseyin Namık Orkun, Faruk Sümer, Osman Turan ve Bahaeddin Ögel gibi tarihçiler de bu görüştedirler.

Kısacası, günümüz Anayasa’sının 66. maddesi, 1920’ler dönemi Atatürk’ün ileri sürdüğü düşünce sistemine ve görüşlere tamamen ters düşen, ülkemizi çok kültürlü bir yapılaşmaya doğru şartlandıran izleri taşımaktadır. Bu da, ulus devlet inşası sürecinden bir sapmadır. Anayasa’nın “vatandaşlık” esprisi, Başbakanlık latent olarak yer alan “Yeni Osmanlı Eyalet Modeline” yatkın düşüncelerin günümüzdeki yansımalarına rahatlıkla yol açabilmektedir.

Anayasa’mızın, “üst kimlik” olarak öne sürdüğü “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı”, asli unsur veya kurucu kültür olarak “Türk” olgusunun dışlanmasına ve “Türkiyelilik” gibi tüm etnisite unsurlarının birleşebileceği bir yaklaşımı da gündeme taşıyabilir. Nitekim olayların akışı da son yıllarda öyle olmuştur. Cemaatçi devlet yöneticilerinin bir kısmı ve gelenekli Osmanlı burjuva sınıfı veya kendilerini “Beyaz Türler” olarak çağıran gruplar da “Ben Türk değil, Türkiyeliyim.” diyebilmişlerdir. Buna bir kısım akademisyenlerin de katılmaları şaşırtıcı olmamıştır. Nitekim, Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu tarafından hazırlanan ve 22 Ekim 2004 tarihinde Başbakanlığa sunulan “Azınlık Hakları ve Kültürel Haklar Çalışma Grubu” raporunda, “Kürt ve Alevi” kardeşlerimizi ve soydaşlarımızı “azınlıklar” kategorisine ithal etmek suretiyle hem oryantalist yapılı Avrupa Birliğinin hem de Türk kimliğinin dejenerasyonuna yol açabilecek adımlar da atılmıştır. Özellikle raporu hazırlayanlar içinde yer alan Prof. Dr. Bas-

Kemalist sistem,
“İkinci Cumhuriyetçilerin” ileri
sürdükleri tarzda
romantik bir
felsefe değildir,
nitelikleri günümüzde de geçerliliğini sürdüren
atılımların bir
ürünüdür.

kın Oran'ın, "Türkiye'de Azınlıklar" adlı ders kitabında Kemalist sistemin yapı taşlarını oluşturan "ulus devlet olgusunun artık aşıldığı, sistemin ana unsurlarını oluşturan (Türklük) kavramının (kan) temelli yöntemi çağrıştırmakta olduğu için de 21. yüzyılın çok gerisinde kaldığı" tarzındaki görüşleri, bilimsel bir nitelik taşımaktan ziyade, bilinçaltı etniklik yansımalarının ürünü olmaktan öteye bir anlam taşımamaktadır."⁹

Baskın Oran'ın bu yayınından kısa bir süre sonra, Avrupa Birliği merkez organları Kürtlerimizi ve Alevilerimizi azınlık grubu kategorisine ithal etmekte geç kalmamıştır. Arnold Toynbee'nin ileri sürdüğü bir kavram çifti olarak "iç proletarya" ve "dış proletarya" koalisyonu, böylece tarihsel işlevini gerçekleştirmiş oluyordu.

Oran'ın Kemalist sisteme yönelik eleştirisi, Türklük olgusunu devreden çıkararak, Anayasa'nın esprisine doğru yöneliyordu: "Mustafa Kemal'in 1933'te dile getirdiği (Ne mutlu Türk'üm diyene!) sözü artık çağın gerisinde kalıyor, onun yerine (Ne mutlu Türkiyeliyim diyene!) dövizini geçiyordu."¹⁰ Bu zihniyet, tıpkı cemaatçiler gibi devleti kuran, dil, kültür ve değerler sistemi ile nüfusun yüzde sekseninden fazlasını temsil eden Türk ulusunu devreden çıkarıyor ve "öteki" konumuna getiriyordu. Böylece, "Türkiye vatandaşlığı" gibi "Türkiyelilik" de aynı çizgide ortak kimliği meydana getiriyordu.

Kemal Karpat'ın haklı olarak belirlediği gibi, son günlerde elitist kadro ve yönetici sınıflarda ortaya çıkan bu tür bir zihniyet: "Milletimizi vatandaşlık kimliğinde görmekte; dini, egemen siyasal bir kültür hâline getirerek, bir tür Osmanlı milliyetçiliği saplantısına yönelmektedir."¹¹

Türk aydın sınıfının tarihsel kimliği ne yazık ki güçlü bir biçimde yabancı soyluların oluşturduğu bir geleneğe dayanmaktadır. Bu nedenle, Kemalist dönem hem ulus devlet modelini hem de aydın sınıfın kozmopolit niteliğini Püritan bir yapıya dönüştürmek için kendine özgü sosyolojik alt yapıyı oluşturmaya çalışmıştır. Osmanlı'nın yaklaşık 600 yıl süren yönetiminde iş başına geçen 288 sadrazamın (başbakan) yaklaşık 70 kadarı kendi halkından, ötekileri ise Yahudi ve Hristiyan kökenli idiler. Osmanlıyı tarih sahnesinden silen zihniyet de yine bu millilik niteliğini taşımayan unsurlardır. Balkanlar ve Orta Doğu'da 1900'lerden itibaren yükselen ulus devlet oluşumlarının, çok kültürlü Osmanlı yapısına, korunma ve güç kazandıkları "millete" baş kaldırmaları, bunun en belirgin kanıtıdır. Yakın tarihimizi izleyenler, ümmet ideolojisini taşıyanlar ile Hristiyan ve Yahudi düşünce sistemlerini temsil edenlerin ne tür bir koalisyona girerek, Os-

Türk aydın sınıfının tarihsel kimliği ne yazık ki güçlü bir biçimde yabancı soyluların oluşturduğu bir geleneğe dayanmaktadır.

manlının tarih sahnesinden silinmesine yol açtıklarını tüm safhalarıyla görebilecektir. Cemaatçilerin yeniden yakın tarihimizin bu dramatik sahnelerine dönüş yapmaları ve yabancı soyluların tarihsel kalıntıları ile bütünleşmeleri, ulus devlet modelinin önünü kesmekte, ülkemizi çok kültürlülük macerasına sürüklemektedirler. Şu anda Türkiye Cumhuriyeti de bu kritik noktadır. Cemaatçiler ve gelenekli yabancı soylu aydınlarımız da Turgut Özal'la gündeme gelen "Yeni Osmanlı Eyalet" düzeni için ittifak içindedirler.

Son günlerde, kimlik dejenerasyonuna yol açan atılımların kökenlerinde; cemaatçiler ile "gelenekli aydınlar"ımızın Avrupa Birliği sürecinde çok kültürlülük imajını pekiştirmeleri, Kemalist sistemin millî dokusunu dışlamaları, Doğu ve Güneydoğu'nun etnik kompozisyonuna himayeci bir yaklaşımla sahip çıkmaları gibi alması olayları aramak gerekir.

Siyasal Kürtçüler, PKK ve DEHAP/BDP gibi illegal ve legal örgütlerin bütünleşmeleri, Avrupa Birliği ve Birleşik Devletler'den destek görmeleri, devlet inşasında (state building) asli unsur olduklarını ileri sürmeleri, bayraklaşmaları karşısında iktidarın taviz politikaları uygulaması; Şemdinli, Yüksekova, Hakkâri ve Şırnak'taki kitle direncini gerekçe göstererek sorumlu devlet yöneticilerini yerlerinden ayırması; "Kürt sorunu"nu pekiştirir ve bir vakitler Refah Partisi liderinin; "Sen 'Ne mutlu Türk'üm!' dersin onlar da 'Ne mutlu Kürd'üm!' derler." tarzındaki yaklaşımına haklılık kazandırır.¹²

Türkiye, AKP iktidarı ile ulus devlet sürecinden çok kültürlülük biçimine büyük bir hızla ilerlemektedir. Yönetimin Avrupa Birliği'ne "açık zihniyet"le yaklaşması, 1900'lü yılların Osmanlı İslamcılarında farklı olarak Batılılaşmayı bir fetiş hâline getirmesi, son günlerde "Medeniyetler Arası İttifakın" içinde yer alması, ülkede tüm etnik unsurları birbirine bağlı kabul etmesi ve "Türk, Kürt, Laz, Çerkez, Abaza ve Boşnakları" alt kimlik olarak ileri sürmesi ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını da üst kimlik olarak algılaması, resmî teorinin temel felsefesini oluşturan ulus devlet geleneğinin terk edilmeye başlandığının mesajını vermektedir. Yukarıda belirtildiği gibi, kimlik sorunu bu kültürel yarılmının bir sonucudur. Resmî teorinin şartlandırdığı üniter devlet yapısı şimdi yerini karşıt görüşlere bırakmaktadır.

Bireysel kognisyonlarımızda ortaya çıkan bu dalgalanmalar: "Biz kimiz, nereye gidiyoruz, sonumuz ne olacak?" tarzında tepkilerin belirmesine ön ayak olmuştur. Resmî teorinin "Türklük" şemasına temelden indirilmiş bu darbeler olmasaydı, kimlik sorunları güncellik kazanamazdı.

Kimlik Nedir, Niçin Önemlidir?

Şimdi bu çerçevede bilgilerden sonra araştırmamızın ana özüne geçebiliriz. "Kimlik nedir, niçin önemlidir?" bu noktaya aydınlık getirmemiz gerekmektedir. Sosyolojik anlamda kimlik: "Bir ferden benlik duygusu veya kendini bilmenin bir yansımasıdır. 'ben' veya 'biz', 'ben'i 'siz'den ayıran özelliktir. Bu açıdan bakıldı-

ğında, fertler birden fazla kimliğe sahip olabilirler: Kültürel kimlikler, siyasal kimlikler, ekonomik kimlikler, bölgesel kimlikler gibi...¹³ Kimlik, kişiye ve topluma nitelik kazandıran, ne olduğunu belirleyen ve öteki konumundan ayıran bir karakter yapısıdır. Kimlik sorunu, açıkça gösterdiği gibi ferdin bir grup içinde kayıp olmasına ve amorf bir yapıya dönüşmesine set çeken bir mobilizasyon gücüdür. Bir toplumda kimliğin silinmesi, dışlanması; insanı insan yapan, evrensel bir varlık olarak algılanmasına zemin hazırlayan değerlerden soyutlanması demektir. İnsanlığın yakın tarihinde ortaya çıkan Sovyet modeli komünist sistem, bireysel değerleri "anonimity"ye dönüştürmüş, ulusal kimliklerin âdeta silinmesine yol açmıştır. Çin, bu maveradan ancak komünizmi Çinlileştirmek suretiyle kurtulmaya çalışmıştır.

İslam dünyasında kimlik olgusu, bir felsefi sistem olarak büyük düşünür İbn Haldun ile gündeme gelmiştir. Bu nedenle, kimlik gerçekliği İslam'ı dışlayan bir ilişkiler düzeni olmadığı gibi, 1789 Fransız Devrimiyle de bağlantılı değildir. Tarih felsefesinin Batı da babası olarak kabul edilen İbn Haldun'un asabiye (cemaat duygusu=community feeling) tezinin, sosyolojik olarak önemle üzerinde durulması gerekir. İbn Haldun'a göre; toplumların Berberi-göçebe yaşantısından toprağa yerleşme ve kentleşme (Haderi) sürecine geçebilmeleri için asabiye bağlarından kurtulmaları gerekir. Asabiye olgusunun biçim değiştirmesi ve transformasyona uğraması, kentlilik veya Haderi niteliğinin yükselmesi anlamına gelir. O takdirde artık, Berberi ve göçebe yaşantısını sürdüren asabiye kimliği, kentlilik kimliğine dönüşmüş olur. Bu süreç, bir anlamda Ferdinand Tönnies'de gözlediğimiz Gemeinschaft (cemaat) yapısından Gessellschaft (cemiyet) safhasına geçişin bir yansıması olsa gerek.

Kentlileşme (urbanizm), tarihi yapan bir süreçtir. Çünkü, bir toplumun bir konumdan daha üst konuma geçişinin sonucudur. Bu nedenle, toplumların akışı durdurulamaz. Eğer, Osmanlı aydınları 1900'lü yıllarda Fransız Devrimi ile başlayan ulus devlet sürecine yönelmişlerse, bu onlara özgü bir olay değildir. Değişme, her toplum için bir alın yazısıdır. Günümüzde de -dünyamızın bir köye dönüşmesinden ötürü- küreselleşmenin (globalleşme) alın yazgısı izlemek durumunda kalınmıştır. Bu nedenle, cemaatçilerin İbn Haldun'dan itibaren başlayan tarih felsefesi ve düşünce sisteminin akışını akılcı bir biçimde izlemeleri gerekir. Yalnız, önemli olan kimliğini yitirmemek, çokluk içinde silinmemektir. İbn Haldun'un deyimi ile bizi birbirimize bağlayan dayanışmacı (solidarist) nitelikleri ve asabiyemizi, bir seferberlik (mobilizasyon) unsuru olarak korumaktır. Çağdaş sosyolojide İbn Haldun'un teorisi giderek gerçeklik kazanmaktadır.

Tönnies'in tezinde gözlediğimiz gibi, cemaatten cemiyete yükselme bir ilerleme ve kentleşme biçimi olmakla birlikte, toplumlar dayanışmacı ve içten bağlılıklarını yitirmiş oluyordu. Günümüz sosyolojisi, bunun için cemiyette cemaat ilişkilerini ileri sürmek sûretiyle toplumların asabiyesini (dayanışma duygusunu) yükseltmeye çalışmaktadırlar. Bu oluşumu, İkinci Cumhuriyetçiler, onlarla ittifak

kuran cemaatçiler ve Osmanlı eyaletçileri gözden ırak tutmamalıdır.

Tüm bu oluşumlara karşı, Sayın Başbakan, AKP'nin Samsun mitinginde (26 Kasım 2005) gözlediğimiz üzere, kimlik dejenerasyonuna kapı aralamakta ve Türk toplumunun asabiyesini âdeta yok ederek bir maveraya sürüklemektedir: "Biz ne diyoruz? Bu ülkede tüm etnik unsurlar birçok yönden birbirlerine bağlıdır. Türk, Kürt, Laz, Çerkez, Abaza, Boşnak, biz hepimiz bunları alt kimlik olarak biliriz. Üst kimlik Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığıdır(...) Bizim ülkemizde bizi bağlayan başka bağlar var.. Bizim kültürel, din bağlarımız, aynı medeniyetin insanları olmamız, bu bizim zenginliğimizdir. Bu mozaik güçlü bir mozaiktir. Kimse ayırıcılık tohumları atmasın, bölücülük yapmasın, biz tek vatan, tek bayrak, tek milletiz."

Bu tablo, gözlendiği üzere Türk Devleti'ni farklı etnik gruplardan oluşan bir mozaığe dönüştürmekte, tıpkı Sovyet modeli gibi tüm kimlikleri silmekte ve dondurmaktadır. Bir toplumda gözlenen fertler arası ilişkiler sistemi, değerler yönelimi, kendini kendinde bulma işlevi donmuş ve kalıplaşmıştır. Bir toplumun mozaikleşmesi Mısır piramitleri üzerine nakşedilmiş şekiller armonisi gibidir. Artık "Tek vatan, tek bayrak, tek milletiz." sözü "mozaikleşmiştir". Oysa bir devletin sorumluluğunu yüklenen kişiler, toplumsal mannerizmi kavrayan bakış açıları ile rollerini erdemli ve dengeli bir biçimde oynamak durumundadırlar. Aksi taktirde, ülkenin alın yazısı yazboz tahtasına dönüşebilir. Bu nedenle, ünlü düşünür Plato'nun ileri sürdüğü gibi "Ya kralar filozof olmalı veya filozoflar kral olmalı." mesajının bir anlamı kalmayabilir.

Sayın Başbakanın, özellikle Avrupa Birliği ve Medeniyetler İttifakı manzumesinde atılımlar yaparken, sağduyuya dayalı hikmet (sagest) sahibi düşünürlere ve bilim adamlarına ihtiyacı olsa gerek. "Ne yapmak istiyor, nereye gitmek ve ne kazanmak istiyor?" bunların insicamlı bir tarzda dökümünü yapmakla yükümlüdür. Türkiye gibi, kültür ve uygarlık birikimi yüksek bir ülkenin misyonu ve alın yazısı, yönetici sınıfın sağduyusunu yitirmiş, maceracı gidişine terk edilemez. Devletin bir kutsallığı yok mu? Mozaikleşmiş bir Türkiye ne demek? Sosyolojik ne anlamı olabilir? Bütün bunlar, AKP piramidinde Püritan bir kuşağın toplumu yeniden katarsisa edebilmesi ve sorgulaması için irade beyanında bulunabileceği atılımlar olmalıdır. Aksi taktirde "Fazilet, şehri terk eden son adım olabilir."

Avrupa Birliği sürecinde AKP'nin yönetim sistemi, çok kültürlü-mozaikleşmiş bir Türkiye modeline doğru yönelmektedir. Şu anda yoğun siyasal, kültürel

Kimlik, kişiye ve topluma nitelik kazandıran, ne olduğunu belirleyen ve öteki konumundan ayıran bir karakter yapısıdır.

ve ekonomik ilişkiler düzeni içinde bulunan AB ülkelerinden hangisi mozaikleşmiş bir yapıyı temsil etmektedir? Ulus devlet inşasının temellerini en az 200-300 yıl önce tamamlamış bir Almanya, bir Fransa, bir İngiltere ile karşı karşıya bulunduğumuzu unutmamak gerekir... Bu ülkeler, dil-kültür-düşünce ve inanç sistemleriyle ortak bir paydada birleşen üniter bir yapıya sahiptirler. Aynı şekilde, ABD de ulus devlet sürecini 18. yüzyıldan itibaren başlatmış ve merkezci kimlik Anglosakson kültür olmak kaydıyla gereken girişimleri gerçekleştirmişlerdir. 1957 yılından beri yaklaşık on dört yayını ile devlet yöneticilerine ışık tutmuş bir isim olan Samuel P. Huntington -Yahudi kökenli olmasına rağmen-, Amerika'yı küresel kimlik krizine dayalı çok kültürlülük mace-rasına sürüklemek isteyen zihniyete karşı çıkıyor ve şu eleştiriyi ileri sürüyordu: "Amerikalıların ulusal kimliklerine verdikleri önem, tarih boyunca değişim gösterdi. Atlantik kıyısına yerleşen İngiliz yerleşimciler, ancak 18. yüzyılın sonlarında, kendilerini sadece ait oldukları sömürgecinin sakinleri olarak değil, aynı zamanda Amerikalılar olarak benimsemeye başladı. Bağımsızlığın ardından Amerikan ulusu fikri, 19. yüzyılda aşama aşama ve ağır aksak tundu. Ulusal kimlik, İç Savaş sonrasında, diğer kimliklere üstün tutulur oldu ve Amerikan ulusçuluğu 20. yüzyılda gelişim gösterdi. Bununla birlikte, 1960'lı yıllarda alt milliyet ve çift milliyet kimlikleri ve çok uluslu kimlikler ulusal kimlikle çekişmeye-çatışmaya, onu erozyona uğratmaya başladı."¹⁴

Başlangıçta Amerikalılar ülkelerini etnik köken ve ırk açısından çeşitlilik içeren bir toplum olarak görür iken, Thomas Jefferson'un formüle ettiği ve ardından birçoklarının geliştirdiği "Amerikan ruhu", "Amerikan doktrini" ya da "Amerikan inancı" (Amerikan creed) yaygın biçimde Amerikan kimliğinin tanımında çok önemli bir unsur olarak benimsenmeye başlanmıştır. Huntington'a göre bu "ruh", Amerika'ya 7 ve 8. yüzyıllarda Britanya'dan gelen kurucu yerleşimcilere özgü Angloprotestan kültürünün ürünüdür. Bu kültürün temel unsurları da; İngiliz dili, Hristiyanlık, dinsel bağlılık, hukukun üstünlüğüne, yöneltici sorumluluklarına ve ferdi haklara ilişkin İngiliz kavramları, ferdiyetçiliği, iş ahlakını ve insanların yeryüzünde bir cennet yaratacak yetenek ve haklara sahip oldukları inancını içeren Protestan değerleridir.

Yaklaşık 300 yıldan beri gözlendiği üzere, Angloprotestan kültür Amerikan kimliğinin merkezinde yer almaktadır. Amerikan elitist kadro, entelijansiya sı-

Sayın Başbakanın, özellikle Avrupa Birliği ve Medeniyetler İttifakı manzumesinde atılımlar yaparken, sağduyuya dayalı hikmet (sagest) sahibi düşünürlere ve bilim adamlarına ihtiyacı olsa gerek.

nı, toplumsal kurum ve organizasyon biçimi günümüzde de Anglosakson kültüründen ve Protestan inancından asla sapma (deviant yapılaşma) gösteremez. Tüm cumhurbaşkanları -Kennedy hariç- Protestan-Evangelist kimliktir.

ABD, kuruluş felsefesi ve devlet sistemi açısından -çok etnikli bir toplum görünümünde olmalarına karşın- Amerikalılar kendilerini “Beyaz, Anglosakson ve Protestan” olarak algılamaktadır. Hatta, 1950'lere kadar Amerikan sosyolojisi ve antropolojisi, Amerikan toplumunu bir eritme makinesi (melting pot) biçiminde algılamış, çok kültürlülüğü reddetmiştir. Birleşik Devletler görünümünde ve eyaletler biçiminde bir manzumesi bulunmasına rağmen, üniter yapısı merkezci kimliği oluşturur.

Günümüzde Huntigton gibi Z. Brzeziński de Polonya kökenli bir düşünür ve devlet danışmanı olmasına rağmen, ABD'nin çok kültürlülük yapılaşmasına kaymaması hususunda direnç gösterenlerin başında gelir. “Kontrolden Çıkmış Dünya” adlı eserinde bu gerçeği şöyle dile getiriyordu: “Amerikan toplumunu biçimleyen, Beyaz-Anglosakson-Protestan kültürüdür, bir başka unsur düşünülemez, merkezci kültür budur.”

Harvard Üniversitesi öğretim üyesi Brzezinski'ye göre; “Amerikan toplumunu biçimleyen (Beyaz, Anglosakson, Protestan) kültüründen küresel mozaığı yansıtan bir kültüre dönüşülmesi kaçınılmaz olarak değerlerinin derinden değişmesine yol açacak ve belki toplumun birliğini daha da zayıflatacaktır. Ayrılmış bir Amerika'da küresel bir kültürün ve etnik bir mozaığın oluşmasının, bu ülkenin karşılaştığı sorunların çözümünü daha da güçleştireceği inkâr edilemez. Eğer bu sorunlarla bir an önce baş edilemezse, ortaya çıkabilecek bu yeni mozaik, Amerika'yı giderek yükselen bir şehir gerillası hareketiyle bile yüz yüze bırakabilecektir.”¹⁵ Ancak, Brzezinski şu kaydı da ileri sürüyordu: “ABD buna asla izin veremez.”

Merkezci kimliği veya kurucu kültürü devreden çıkarmak suretiyle çok kültürlülük olgusu peşinde koşanların, özellikle cemaatçi unsurların entipüften gerekçelerle ulusal dokuyu “Osmanlı Eyalet modeliyle” biçimlendirmeye çalışmaları; “Büyük Orta Doğu Projesi”nin alt yapısını oluşturabilecek eğilimlere de yol açabilir. Türkiye'nin yörüngesinden kaydırılması trajik sonuçlara gebe olabilir.

Zaman gazetesinin bir yazarı, Prof. Dr. Ziya Öniş, çok kültürlülük biçimini şöyle takdim ediyordu: “Çok kültürlülük kavramında bu hükümet önemli bir ivme sağladı. Bir tarafta dinî özgürlükler konusunda çok kültürlü bir Türkiye'nin AB içinde önemini savunduğumuz zaman, Hristiyan azınlıklar konusunda da adım atmamız lazım diye düşünüyorum(...) Ruhban Okulu konusunda taviz verirken Türkiye'de Vatikan yaratmak gibi bir şey olur diyorlar. Neden böyle bir şeyden korkalım? Bunu yaptığımız zaman Avrupa'da yaratacağı etkiyi düşünün

(...) Balkanlar'da Türkiye, Yunanistan'la birlikte çok kültürlülüğün merkezi olmak istiyorsa, elimizin altında bir piyango var, bir imkân var. Onu kullanmıyoruz şu anda."¹⁶

Sonuç

Bilimsel anlamda çok kültürlülük veya federalizm, birçok devletin özel yasalarla bağımsızlıklarını koruyarak tek bir devlet çatısı altında birleşmeleri demektir. Burada bir yerlilik (subsidiarile) veya yerel (local) yönetimlerin güçlendirilmesi değil, ademimerkeziyetçilik ilkesinin geçerliliği söz konusudur. Böyle bir oluşumda, artık üniter yapı ortadan kalkıyor, yerini yerelci-federal örgütlenme diyebileceğimiz bir yönetim biçimi alıyor. Siyasal Kürtçülerin, özellikle Leyla Zana ve arkadaşlarının Herald Tribune ve Le Mond gazetelerine verdikleri beyanları da açıkça göstermektedir ki, Türkiye'nin çok kültürlülük kapsamında bir Belçika modeline (Valonlar- Flamanlar gibi) yönelmesi istenmektedir. Bu yaklaşım, siyasal Kürtçülerin eğilimlerini yansıtmaları açısından giderek ülkemizde destek görmektedir.

Şu anda Türkiye, uçuruma giden bir yolda ulusal direncini, savunma mekanizmasını yitirmiş durumdadır. Yeniden mobilize olması, aktivitesini bulması ve atılımlar yapması gerekmektedir. Aksi taktirde Türkiye, İkinci Cumhuriyetçiler, Dinler Arası Diyalogcular, Türk Hümanizmacıları, Cemaatleşme Unsurları, Gelenekli Yabancı Soyluları ve Osmanlı Eyaletçilerinin organik ittifakları karşısında erimeye mahkûmdur.

Bir vakitler (1878) Şemdinan'da (Şemdinli) Nakşibendi Şeyhi Ubeydullah tarafından başlatılan ve İngilizler tarafından kurulan Kürdistan Teali Cemiyetinin başına getirilen oğlu Seyit Abdülkadir ve takipçilerinin oluşturduğu dış güç koalisyonları, Şemdinli'nin Şepatan ve Gerdi köylerinde 11 subayımızın da şehit edilmelerine yol açmıştır. Partiyi Kerkarani Kürdistan (PKK) örgütünün 15 Ağustos 1984 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı gerilla hareketini başlattığı odak noktası da Şemdinli'dir. Stratejik bir konumu olan bu bölge, bir vakitler İngilizler tarafından kurdurulan sözüm ona Mehabat Kürt Cumhuriyeti'nin de yapılaşmasında etkili olmuştur.

Böylece, 10 Ağustosta Diyarbakır'da "Kürt sorunu", 21 Aralık günü de Şemdinli de başlatılan "alt üst kimlik" biçimlemesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin varlık nedenini, birlikteliğini ve kader çizgisini bir oyun teorisi olarak kullanmak isteyen iç proletarya ve dış proletarya'nın koalisyonuna zemin hazırlayabilir. O zaman hep bir ağızdan haykırabiliriz: Quo Vadis. ■

KAYNAKÇA

¹ Bu makale Sayın Orhan Türkoğan'ın daha önce yayımlanan "Kimlik Sorunu mu?", (2023, Eylül 2005, Sayı: 53) adlı makalesinin kendi izni ile derlenmiş ve güncellenmiş şeklidir.

² Metin Sever-Cem Aydar (2003), **İkinci Cumhuriyet Tartışmaları**, İstanbul: Başak Yayınları.

³ Doğu ve Güneydoğu yöremizin bu tür tehlikeli bir ortama sürüklenmesinin sosyolojik ve kültürel yorumunu ana çizgileriyle Orhan Türkdoğan (2005), “**Doğu ve Güneydoğu: Kabile ve Aşiret Yapısı**”, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, eserimizde ele almış bulunuyoruz.

⁴ Burada kullanılan cemaatçi yapılaşma, F. Tönnies’in sosyolojik anlamda ileri sürdüğü Gemeinschaft türü bir örgütlenme değildir, daha ziyade tarikatçı eğilimlerin “ümme” ideolojisine yönelik bir niteliği temsil eder. Bu grup, ne gerçek anlamda ümme ideolojisine ne de İslam’ı evrenselletiren, ruh yapısını kutsallaştırarak panteist yapıya saygılıdır. Sadece, maddi çıkarılara dayalı tek insan fetişizmi yaratmak suretiyle kolonileşmektir.

⁵ Afet İnan; (1969), **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk’ün El Yazmaları**, 351.

⁶ Kürtler ve Zazaların sosyokültürel yapısı, inanç ve değerler sistemine yönelik alan araştırması (field work) için bk.: Orhan Türkdoğan (2005), **Doğu ve Güneydoğu Kabile ve Aşiret Yapısı**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları. Araştırmacı bu çalışmasında; Kars, Van, Erzurum, Erzincan, Tunceli, Malatya, Elâzığ, Urfa, Mardin, Hakkâri ve Diyarbakır yörelerinde yaşayan kırka yakın kabile ve aşiretleri incelemek suretiyle, gruplar arası kültürel benzeşimi ortaya koymuştur. Temel Türk kültürü ile Zaza ve Kürt unsurları arasında kayda değer hiçbir kültürel farklılaşmanın bulunmadığı kanıtlarıyla ortaya konulmuştur. Konu, tartışmaya açıktır, eleştiriler zenginliğimizdir.

⁷ Orhan Türkdoğan (2005), **Kemalist Sistem ve Sosyolojik Yapısı**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.

⁸ TESEV’in öncülüğünde Suavi Aydın tarafından hazırlanan: **Amacımız Devletin Bekası**, adlı bir kitapta (İstanbul, 2005) çeşitli illerden seçilen 63 kişi üzerinde yapılan bir görüşmenin yöntem ve teknikler bölümünde, ülkemizdeki etnik kimlikler şöyle sıralanıyordu: Gürcü, Avar, Çerkes, Alevi, Sünni, Yörük, Kürt, Dadaş, Muhacir, Giritli, Arnavut, Çingene. TESEV gibi ciddi bir kuruluş tarafından ele alınan bu inceleme, tamamen bilim dışı, bölücü ve ülkeyi çok kültürlü bir görünüme yönlendirmek isteyen bir zihniyetin kalıntısıdır. Benzeri bir incelemeyi, 1989 yılında Ezel ve Peter Alford Andrews isimli karı koca araştırmacılar da yürütmüştü. Andrewslarda ülkemizde Başbakanı farklı olarak, 47 etnik gruptan söz açıyordu. Tıpkı TESEV gibi Yörük, Türkmen, Oğuz, Avar, Azeri, Uygur, Kırgız, Kazak, Alevi, Sünni, Zaza unsurları da etniklik kategorisine yerleştiriyorlardı. Hatta 1887 yılından beri Kars ilimizde yaşayan ve 1962 yılında ülkemizden ayrılmış bulunan Alman, Eston ve Molokan gibi yabancı soyluları da zikretmek suretiyle Türkiye’nin etnik tablosunu maksimuma yükseltiyordu (Ezel - Peter Alford Andrews (1992), **Türkiye’de Etnik Gruplar**, çev.: Mustafa Küpüşoğlu, İstanbul: Ant Yayınları, 1-3, 15, 157, 311-313). Aynı şekilde, Başbakan da 12 Nisan 2005 tarihinde Oslo Nobel Enstitüsünde yapmış olduğu konuşmada 30 etnik gruptan söz açıyordu. Andrewsların bu eserinin dilimize çevrilmesinden yaklaşık bir ay önce de Hale Söyü adlı Kürt kökenli bir araştırmacı **Kavimler Kapısı** (Kaynak Yayınları, 1992) adlı eserinde ülkemizde 47 etnik gruptan söz açmaktadır. (s.1-18). Gözlendiği üzere, Türkiye’nin etnik haritası, sosyolojik-antropolojik ve lengüistik açıdan, hiçbir ciddi ve bilimsel araştırmaya yönelmeden, iç ve dış propaganda odak noktaları yolu ile belirlenmektedir. Bundan da amaç, üniter toplum yapısını çok kültürlük doğrultusunda bir parçalanmaya doğru yönlendirmektir.

⁹ Baskın Oran (2004), **Türkiye’de Azınlıklar: Kavramlar, Lozan, İç Mevzular, İhtihat, Uygulama**, İstanbul: TESEV Yayınları., 116-134.

¹⁰ Baskın Oran; age., 16, 134. Bazı yazarlar, Oran’ın “azınlık” kavramını demografik açıdan “çoğunluk” karşıtı anlamında kullandığı yorumunu yapmaktadırlar. Oysa Oran adı geçen, hem de ders kitabında, açıkça “azınlık” terimini “çoğunluk” karşıtı olarak kullanmakla kalmadığını, çoğunluğu yani Türkleri “öteki” konumuna getirerek, tıpkı Bagehli Kürtler gibi “Türk’üm yerine Türkiyeliyim” demek suretiyle görüşlerini pekiştirmiştir.

¹¹ Kemal Karpat (2005), “Türkiye’de Bugün İdeoloji Durumu,” **Doğu-Batı Dergisi**, Sayı:30.

¹² Başbakanın son günlerde “Kürt” olgusu hususundaki sosyolojik temellerden yoksun doludizgin gidişine parti içi muhalefetin de -az da olsa- uyandırdığına tanık olmaktayız. Nitekim 29 Kasım 2005 tarihli Grup Toplantısında “Öteki Türkiye” tartışmasının gündeme geldiğine tanık olmaktayız. Hatay Milletvekili Fuat Geçen Grup Toplantısında Başbakanı karşı çıkarak aynen şöyle diyordu: “Hatay milletvekili olarak bir-

kaç vilayeti gezdim.Türkiye sadece Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan ibaret değil .Öteki Türkiye'yi unutmayalım(....) Güneydoğu'da devlet zarara uğramış, bayraklar yakılmış. Şemdinli'de cenaze törenlerinde açılan pankartlar, flamlar bunun planlı olduğunu gösteriyor. Bölgede farklı gruplar etkin olmaya başlamıştır. Cenaze töreninde yaşananlar 'isyan senaryosu' gibi görünmektedir”(Zaman, 30 Kasım 2005).

¹³ Samuel P. Huntington, (2004), **Biz Kimiz? Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı**, İstanbul: CSA Yayınları, 21-23.

¹⁴ S. P. Huntington; age., s.IV.

¹⁵ Zbigniew Brzezinski (1996), **Kontrolden Çıkış Dünya**, İş bankası Yayınları, s 127.

¹⁶ Prof. Dr. Ziya Öniş; “Avrupa Birliği Dağılma Sürecine mi Gidiyor?”, Zaman gazetesi, 6 Nisan 2005. Bu vesile ile bir noktayı da ben hatırlatmak istiyorum. O tarihlerde, Mersin ve Trabzon'daki halk direncini “aşırı milliyetçi-ırkçı” çizgide yorumlayan zihniyet, son günlerde şahsıma da iftira da bulunmak suretiyle -kamuoyu nezdinde- karalamada bulunmaktadır. Nitekim 6 Mart 2005 tarihli Turkuaz/Zaman gazetesinde, Nurcu olduğunu beyan eden Musa Çağı veya namı diğer “Saatçi Musa” adlı bir şahıs, Malatya'da gençliğim döneminde aşırı komünist olduğumu, Sait Çekmegil'le birlikte sabahlara kadar benimle tartışma yaparak yola sokulduğumu dile getirmek suretiyle kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadır. Bu kişinin, yalan beyanda bulunduğunu, gazetenin genel yayın müdürüne belgelerle açıklamama rağmen, Basın ve Ahlak Yasası gereğince tekitabimi yayımlamaları gerekirken, sadece tekitabini belirli yerlerinden parçalar alarak, diledikleri biçimde bir görünüme sokmuşlar ve ahlak dışı tutuma iştirak etmişlerdir.

MİLLİYETÇİ İDEOLOJİ- MİLLÎ DEVLET VE TÜRKİYE

PROF. DR. HASAN TUNÇ*

Milliyetçilik

Milliyetçilik ideolojisinin fikri ve felsefi temellerini, Aydınlanma Çağı akımlarıyla rasyonalizm düşüncesinde bulmak mümkündür. Tarihsel süreçte bu ideoloji, Fransız İhtilali ile Sanayi ve Endüstri Devrimlerinin toplumsal sonuçları neticesinde, toplumların millet olma bilincine eriştikleri noktada ortaya çıkmış bir akımdır. Anılan gelişmelerin çok öncesinde, ideolojik kapsamda olmasa da fikrî anlamda milliyetçilik anlayışına yönelik açıklamaların, İbni Haldun gibi Doğulu düşünürlerin eserleriyle, Orhun Kitabeleri gibi belgelerde de var olduğu bilinen bir gerçektir.

İbni Haldun konuyu “*asabiye*” kavramı ile açıklamaya çalışmaktadır. Bağlılık, aidiyet anlamlarına gelen *asabiye*, iki türdür: Neseb-i *Asabiye* ve Sebeb-i *Asabiye*. İbni Haldun’a göre Neseb-i *Asabiye*

Kederde ve kıvançta bir olmayı kabul eden insan topluluklarının birlikte yaşama arzusu olan milliyetçilik düşüncesiyle ırkçılık bağdaşmaz.

* GÜ Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

soy anlamında bir bağlılığı ifade etmekte olup daha çok bedevi toplumlarda görülen bir asabiye anlayışıdır. Sebeb-i Asabiye ise İbni Haldun'a göre daha çok daha yüksek düzeyde teşkilatlanmış ve organize olmuş olan yerleşik toplumlarda görülür.¹ Modern anlamda milliyetçilik düşüncesinin de soy esasını değil; kültürel birleşme, ortak mazi, birlikte yaşama arzusu, kederde ve mutlulukta birlik düşüncelerini esas aldığı düşünüldüğünde, modern milliyetçiliğin İbni Haldun'un 'Sebeb-i Asabiye' olarak açıkladığı duyguda var olduğunu kabul edebiliriz. Orhun Kitabeleri'nde de soy bağına dayalı birliktelik ve birlikte yaşama arzusu ile insanların birlikte yaşayabilmesinin, millî ve manevi değerlerinin korunması ile mümkün olabileceği belirtilmektedir. Kitabede yer alan "*Beyleri de milleti de doğru imiş. Onun için ili öylece tutmuş tabî ili tutup töreyi düzenlemiş.*" gibi ifadelerde, Türkün töre denilen mazi birlikteliği ile vücut bulan toplumsal dayanışma ve iş bölümüne sahip olduğu vurgulanmaktadır.

Milliyetçilik fikri Batı toplumlarında, Aydınlanma Çağı ve Sanayi Devrimi neticesinde burjuvazinin devlet yönetiminde etkin olması ile millî devletlerin doğması aşamasındaki gelişmelerin ürünüdür. Zira Sanayi Devrimi öncesinde sınıf esaslı genel kabul gören bir sosyal anlayıştır. İnsanların birlikteliğini ve ilişkilerini sağlayan temel faktör aynı sınıfa dâhil olmalarıdır. Bu dönemde bir Fransız soylusu için bir Fransız köylüsü hiçbir önem taşımaz iken, bir Alman soylusu daha çok önemli kabul edilmektedir. Ancak gerek Sanayi Devrimi gerekse Fransız İhtilali neticesinde yayılan eşitlik ve özgürlük fikirleri, insanlar arasındaki farklılıkların ortadan kalkmasına yol açmıştır. Zamanla sınıf farklılıkları ortadan kalkan insanları bir arada tutabilmek için

ortak duygu ve düşüncelere ihtiyaç duyulmuştur. Bu birleşmeleri sağlayacak kaynaklar ise tarihte ve kültürde bulunmuştur.² Bir başka ifade ile milliyetçilik, burjuvazinin; feodal parçalanmışlığa ve feodal sisteme karşı; ortak bir dil ve tarih ile ortak bir kültürel mirasa sahip olan ve belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan insanları, ortak bir pazar etrafında ve ortak bir gelecek kaygısıyla birleştirme çabasının ideolojisi olarak doğduğunu söyleyebiliriz.³ Bu bağlamda millet fikri vücut bulmuş ve milliyetçilik fikrinin temel unsuru olarak kabul görmüştür.

Milliyetçilik fikrinin ortaya çıkışında millet unsurunun ön planda olması neticesinde, millî iradenin temel irade olarak kabul edilmesi de eşitlik ve özgürlük

Milliyetçilik fikri Batı toplumlarında, Aydınlanma Çağı ve Sanayi Devrimi neticesinde burjuvazinin devlet yönetiminde etkin olması ile millî devletlerin doğması aşamasındaki gelişmelerin ürünüdür.

fikirleriyle birlikte kaçınılmaz olarak kabul görmüştür. Bunun neticesinde demokrasi düşüncesi gelişmiş ve süreç içerisinde genel oy-eşit oy ilkesinin de kabul edilmesiyle demokrasi anlayışı modern şekline bürünmüştür.

Milliyetçilik ideolojisinin ırkçılık, faşizm, etnikçilik gibi akımlarla yan yana anıldığı yaklaşımlar olmasına karşın, çok farklı anlayışlar oldukları açıktır. Şöyle ki; ırk bir toplumun yüzyıllar süren beraberliğinin meydana getirdiği kan ve soy bağına dayanır. Bir manada ırk milletten daha dar bir kavramdır.⁴ ırkçılık biyolojik veya kültürel görünümü nedeniyle belirli toplulukların dışlanmasına dayalı ideolojik bir söylemdir. ırkçılığın temel özelliği, bir gruba diğerinin zararına üstünlük atfeden bir farklılığa yaptığı sürekli vurgu ve “farklı” olarak tanımlanana karşı düşmanca duygular beslemesidir. ırkçılığın ilk ortaya çıktığı sömürgecilik dönemlerindeki temel rolü, belirli topluluklara toplumsal, siyasal ve ekonomik katılımının reddi ve sömürünün çeşitli biçimlerinin meşrulaştırılması olmuştur.⁵ Milliyetçilik ise birleştirici ve eşitlikçi yapısıyla, ırkçılıktan tamamıyla ayrılmaktadır. Kederde ve kıvançta bir olmayı kabul eden insan topluluklarının birlikte yaşama arzusu olan milliyetçilik düşüncesiyle ırkçılık bağdaşamaz.

Faşizm ise, milliyetçiliğin bir bakıma mutasyona uğramış farklı bir versiyonudur. Zira faşizmde millî birlik ve beraberlik duygusu esas tutulmakla birlikte, bu amaç millet iradesi ile değil, seçkin otoriter yöneticilerin baskısı neticesinde gerçekleşmektedir. Faşizmde millî irade ve halkın egemenliği kavramlarından daha ziyade, iktidarın mutlak egemenliği ve devletin önceliği ve kutsallığı yatmaktadır. Bu noktada milleti oluşturan bireyin iradesinin değeri yoktur.

Guibernau'ya göre “Seçkinlere, gençliğe, erkekliğe, güce ve şiddete tapılması, aydınlanma döneminin milliyetçiliğine karşı isyan ve siyasal otoriterliliğin savunulması faşizmin portresini tamamlayan unsurlardır.”⁶

Bu açıdan faşizm ile milliyetçiliğin bazı ortak kavramları kullanmasına rağmen, birbirleriyle uyum sağlamadığı açıktır. Zira demokrasi modern milliyetçiliğin vazgeçilmez bir unsuru hâline gelmiştir.

Etnikçi düşünceler de etnik grupları esas almakta ve millet gerçeğini reddetmektedirler.⁷ Farklı unsurların millet anlayışı içerisinde bir araya gelme süreci, millî devletlerin doğumunu sağlamıştır. 21. yüzyılda meydana gelen küreselleşme akımı ise millî devletleri sona erdirmek amacıyla, mikro milliyetçi-

Etnikçilik düşüncesi milleti oluşturan unsurların parçalanmasına yol açacak bir akım olup, milliyetçilik fikri ile taban tabana zıt bir düşüncedir.

lik olarak da adlandırılabilinen etnik kökenlerin ön plana sürülmesini, etnikçilik anlayışını gündeme getirilmiştir. Etnikçilik düşüncesi milleti oluşturan unsurların parçalanmasına yol açacak bir akım olup, milliyetçilik fikri ile taban tabana zıt bir düşüncedir.

Millî Devlet

16. yüzyılın başlarından itibaren başta Fransa olmak üzere krallıklar, iktidarlarını sağlamlaştırmak ve mutlaklaştırmak amacıyla Avrupa'da dinî otoriteye ve feodallere karşı mücadele etmeye başlamışlardır. Bu mücadele sırasında kendine bir yer edinme arzusunda olan ve ticari geleceği için kaygılar taşıyan burjuvazi de krallıklarıyla birlikte hareket etmiştir. Bu mücadele neticesinde krallıklar ve burjuvazi amaçlarına ulaşmışlar, feodaliteyi sona erdirip mutlak monarşik devletler dönemine 1648 Westphalia Barış Antlaşmasıyla geçmişlerdir.⁸

Egemenlik kavramının gündeme gelmesi de bu dönemde olmuştur. Klasik anlamıyla egemenlik, devletin özünde bulunan, sınırlanamayan, bölünemeyen ve devredilemeyen bir güçtür. Bodin'e göre, bu güç, kralın vücudunda kendini gösterir. O hâlde bu egemenlik anlayışına en uygun sistem de mutlak monarşiler olarak kabul edilmelidir. Çünkü bu sistemde tüm egemen yetkiler iktidarda yani kraldadır ve kral ile devlet özdeşleşmekte, egemenlik kralın kişiliğinde, bedeninde somutlaşmaktadır. Hobbes'a göre de toplumdaki tek irade kralın iradesidir ve kralın iradesi de aslında devlet iradesidir; bireyler ancak kralın iradesine boyun eğerek siyasal toplumun içinde yer alabilirler.

Millî devlet ise, Fransız İhtilali ile egemenlik yetkisinin kraldan alınıp yönetilenlere, bir başka ifade ile millete verilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Devrimden evvel egemenliğin halktan kaynaklandığı ancak kralda vücut bulduğu anlayışı neticesinde 14. Louis, milletin monarğin içinde eridiğini savunuyordu. 15. Louis de aynı fikirde olup egemenliğin kendisinin somut bedeninde vücut bulduğunu, monarşinin içine düzeni bozmaktan başka bir şey yapamayacak olan düşsel bir bedene izin verilemeyeceğini savunuyordu. Ancak 16. Louis ile birlikte bu düşsel beden resmen kabul edilir ve egemenlik millete geçip millet kralın yerini alarak devlet ile özdeşleşir ve devlet bir millî devlet haline dönüşür.⁹

Demokrasinin, monarşiden egemenlik yönüyle farkı daha çok biçimseldir. Monarşide kralın/devletin egemenliği altında *birleşip siyasal topluluğun üyesi olan*

Klasik anlamıyla egemenlik, devletin özünde bulunan, sınırlanamayan, bölünemeyen ve devredilemeyen bir güçtür.

bireyler, demokraside, birbirleriyle eşit yurttaşlar olarak millette "bir" olurlar.¹⁰

Bu kabul yurttaşların egemenliği nasıl kullanacağı sorununu ortaya çıkar-
mıştır. Yeni devlet sisteminin temeli millet olduğuna göre, egemenliği de millet
kullanacaktır. Ancak soyut varlık olan millet nasıl somutlaşacak ve bu yetkiyi
nasıl kullanacaktır. Bu noktada temsili demokrasiler ortaya çıkar ve millet ege-
menlik yetkisini temsilcileri vasıtasıyla kullanır. Bu kabulde birlikte millî devlet
yapılanması gerçekleşmiş olmaktadır. Her ne kadar bu sistemin ilk uygulamala-
rında, tüm milleti temsil esası değil belli kesimi temsil uygulanmış ise de süreç
içerisinde genel oy-eşit oy sistemine geçilmiştir.

Millî egemenliğinde, yöneten - yönetilen ilişkisi temelde hukuki mahiyet
arz etmektedir. Millî devlet öncesindeki iktidar tip-
lerinde din adamlarına, krala ya da diğer iktidar tip-
lerine olan itaat ve bağlılık duygusu, millî devlet
döneminde yasalara yönelmiştir. Artık bu dönemde
yasalara itaat edilmesi devlete bağlılık anlamına gel-
mektedir.¹¹ Bu şekilde ortaya çıkan millî devlet, bir
ülkede meşru iktidarın ancak millet iradesine uygun
bir şekilde, millî sınırlar içindeki bir siyasi otorite
aracılığıyla ve yasalar eliyle kullanılabileceği esasına
dayanmıştır.

Millî Devlet ve Milliyetçilik

Modern devlet millî devlet olarak kabul edil-
mektedir. Millî devlet 19 ve bilhassa 20 yüzyıldaki
meşru devlet biçimidir. Bu devlet tipinin ideolojisi
de milliyetçiliktir.¹² Millî devletlerin ortak özellikleri
millet kavramını temel almalarıdır. Aralarında mey-
dana gelen farklılık milletin tanımına ilişkindir. Zira
farklı millet tanımlarına girilmesi hâlinde, farklı mil-
liyetçilik anlayışlarının gelişeceği de şüphesizdir.

Bir siyasi model olarak millî devlet; insanların kaderlerini, millî politik me-
kanizmaları ve kurumları aracılığıyla belirledikleri devlet tipini ifade eder.¹³ Bu
bağlamda millî devlet, ortak değerler etrafında toplanan ve millî politikalarla şe-
killenen siyasi bir çerçevede yaşayan insan topluluklarının devlet biçimi olarak or-
taya çıkmıştır. Millet unsuru ise, söz konusu siyasi aktörün meşruiyet kaynağını
oluşturmaktadır.¹⁴ Bu meşruiyet kaynağının tespitinde de yapılabilecek hatalar
bizi Mussoloni İtalya'sına, Hitler Almanya'sına ya da Sırbistan örneğine götüre-
bilir. Milletın refahını ve mevcudiyetinin devamını isteme arzusu olan milliyet-
çilik bir kültür hareketi olması sebebiyle ırkçılığı, halka dayanan bir idare sistemi

Millî refahını
ve mevcudiyeti-
nin devamını is-
teme arzusu olan
milliyetçilik bir
kültür hareketi ol-
ması sebebiyle
ırkçılığı, halka da-
yanan bir idare
sistemi olması
nedeniyle de
otoriter rejimleri
reddeder.

olması nedeniyle de otoriter rejimleri reddeder.¹⁵ Bu nedenle milletin tarifinde, gerek tarihî olarak ortaya çıkış serüveni nedeniyle gerekse fikrî ve felsefi gerekliliği nedeniyle objektif millet tanımından uzak kalınmalıdır. Sübjektif anlayışla milleti, “geçmişte bir arada yaşayan ve gelecekte de birlikte yaşama arzusunda olan kederde ve sevinçte ortaklık yaşayan, dilde ve kültürde ortak değerleri paylaşan insan topluluğu” olarak tanımlamak gerekmektedir.

Sonuç

Millî devlet-milliyetçilik ilişkisi modern devleti hazırlamış ve demokrasi anlayışını geliştirmiştir. Son dönemlerde bu ilişkinin 21. yüzyılda artık sona erdiği, küreselleşme ile birlikte yeni bir çağ açıldığı, millî devlet ve milliyetçilik kavramlarının modası geçmiş tabirler olduğu iddia edilebilmektedir. Bu düşüncelerin temel amacının, küresel emperyal güçlere yeni ve rahat sömürü alanları yaratmak olduğu açıktır. Oysa hiçbir düşünür demokrasiden vazgeçilmesi gerektiğini, toplumsal hayatı düzenleyecek devletlere ihtiyaç olmadığını iddia edememektedir.

Günümüzde ise Soğuk Savaş bitmiş ve komünizm tehlikesi ortadan kalkmıştır. Ancak şimdilerde küreselleşme adına ortaya çıkan, küresel emperyal güçler ve onların yerli uzantıları, millî unsurları yok etmek, Ülkeyi etnik ayrışma ile sömürüye uygun hâle getirmek çabasındadırlar.

Milleti esas unsur olarak ele alan milliyetçilik düşüncesi olmadan, millî devlet oluşamayacaktır. Yine teknolojinin gelişmesine ve sınırların ve mekânın değerinin azalmasına rağmen, bu teknolojik gelişmelere paralel olarak çıkan terör, uluslararası terör, uluslararası işlenen suçlar ve diğer olumsuz gelişmelerle mücadele için güçlü devletlere ihtiyaç olduğu bir gerçektir. Günümüzde millî devlet ve milliyetçilik düşüncelerinin son bulduğu iddiası, kendi iç yapılarında bu sistemleri hâlâ kullanmakta olan ve sömürgesi hâline getirmek istediği ülkelerde millî devlet yapılarını hedeflerine yönelik büyük bir engel olarak gören küresel devletler ve onların takipçileri tarafından dile getirilmektedir. Buradan da anlaşılacaktır ki, millî devletler milletlerin bağımsızlığı ve ekonomik refahı hususunda da milletlere korumalar sağlamaktadır. Millî devlet ve milliyetçilik birbirini doğuran akımlar olup geçmişte olduğu gibi bugünde bir birlikte arz etmektedir. Küresel aktörlerce küreselleşme adına yeni etnik-sömürge devletleri ve küresel şirketlerin kontrolü altında varlığını devam ettirebilecek devletler kurmanın amaçladığı bu dönemde; Millî devlet ve milliyetçilik fikirleri eşit, kardeşçe ve

bağımsız bir dünyada yaşamak isteyen milletler için varlığını sürdürebilmenin temel şartıdır.

Yakın geçmişte Nato ve Varşova Paktları arasındaki Soğuk Savaşın en önemli alanı olan Türkiye Cumhuriyeti, bugün küresel emperyalizmin temel hedefi komünumdadır. 1990'lara kadar Türkiye Cumhuriyeti, Varşova Paktının hamisi olan Sovyet Rusya'nın işgal tehdidi altında idi. Hem Boğazlar'ı ele geçirerek sıcak denizlere inmek hem de Nato Paktına iyi bir darbe vurmak isteyen Sovyet Rusya ve yerli iş birlikçileri, komünist blok dağılana kadar, Türkiye'de bu yönde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Tabidir ki, Türk milliyetçilerinin o dönemlerdeki mücadelesinin temel amacı bu işgali önlemek olmuştur. Bu nedenle Türk milliyetçileri komünist akım ve faaliyetlerle karşı karşıya gelmek zorunda kalmışlardır. Günümüzde ise Soğuk Savaş bitmiş ve komünizm tehlikesi ortadan kalkmıştır. Ancak şimdilerde küreselleşme adına ortaya çıkan, küresel emperyal güçler ve onların yerli uzantıları, millî unsurları yok etmek, Ülkeyi etnik ayrışma ile sömürüye uygun hale getirmek çabasındalardır. Millî unsurları ortadan kaldırmadan amaçlarına ulaşamayacaklarının farkında olan bu güçler, ülkemizde milliyetçileri kendilerine en önemli engel olarak görmektedirler. Bu nedenle, Türk milliyetçileri açısından, bu yeni tehlikeye uygun söylem ve stratejiler geliştirme zorunluluğu doğmuştur. Diğer deyişle, Türk milliyetçilerinin bugünkü mücadelesinin, küresel emperyal güçler ve onların yerli iş birlikçilerine karşı olmak zorunluluğu vardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ülkesi ve milletiyle bir bütün hâlinde yaşayabilmesi bu mücadelenin neticesine bağlıdır. ■

Türk milliyetçilerinin bugünkü mücadelesinin, küresel emperyal güçler ve onların yerli iş birlikçilerine karşı olmak zorunluluğu vardır.

¹ Durmuş Hocaoğlu (1996), "Ulus-Devlet, Millet ve Milliyetçilik Üzerine Bir Tahlil", **Türk Yurdu**, Cilt 16, Sayı 109, s.16

² Ali Osman Gündoğan, "*Devlet ve Milliyetçilik*" Doğu Batı Yayınları, 2002–2003, Sayı 21, s. 195

³ Mehmet Bedri Gültekin, "Milliyetçilik: Neden Şimdi ?", Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 1.Basım, s.77

⁴ Anıl Çeçen, "*Milliyetçilik: Neden Şimdi ?*", Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 1. Basım, s.55

⁵ Montserrat Gubernau "20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler", Çeviri: Neşe Nur Domaniç 1997, s.145

⁶ Montserrat Gubernau age., s.151

⁷ Anıl Çeçen (2009), **Ulus Devlet Türkiye Cumhuriyeti**, Kilit Yayınları, s.25

⁸ Fatih TÜRE, Egemenlik, Temsili Demokrasi ve Ulus-Devlet,

http://www.ekonomikorumlar.com.tr/dergiler/gundem/Gundem_1_Sayi_518.pdf, , 30.11.2010

⁹ Mehmet Ali Ağaoğulları (2010), “Ulus Devlet ya da Halkın Egemenliği”, İmge Yayınları, s.236-238

¹⁰ Fatih TÜRE, age., s.12

¹¹ Fatih TÜRE, age., s.12

¹² Ali Osman Gündoğan, age., s. 196

¹³ Kemal Cebeci, Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü”

<http://www.sayistay.gov.tr/dergi/icerik/der71m2.pdf>, e.t. 31.11.2010

¹⁴ Özyakışır, Deniz (2006), “Ulus-Devlet ve Milli Egemenlik Bağlamında Teorik Bir

Küreselleşme Eleştirisi”, **Jeopolitik Dergisi**, Ağustos 2006, Sayı:31, s.78

¹⁵ Erol Güngör (2004), **Türk Kültürü ve Milliyetçilik**, İstanbul: Ötüken Yayınları, s.98.

KÜRESELLEŞME MİLLİYETÇİLİK VE EKONOMİ

DOÇ. DR. MEHMET GÜNAL*

1. Küreselleşme, Ulus Devletler ve Milliyetçilik

Yeni bir dünya düzeni arayışları ve buna bağlı güç mücadelelerinin, hatta savaşların yaşandığı günümüzde, küreselleşme sürecine paralel olarak ulus devletlerin ve milliyetçiliğin anlam ve önemi daha da artmıştır. Yeni şartlar ve ihtiyaçlara uygun olarak Türk siyasi hayatında gelişme ve değişimleri dikkate alan dinamik bir milliyetçilik anlayışına her zamankinden daha çok ihtiyaç vardır. Bu tarz bir milliyetçilik anlayışı, sadece Türkiye'nin değil, tüm Türk dünyasının, tüm İslam âleminin, hatta tüm insanlığın geleceğiyle yakından ilgilenen, gelişmeleri takip eden ve çözüm önerileri üreten ve uygulayan bir anlayış olmalıdır. Bu çerçevede, Türkiye'nin, 21.yüzyılda, önce 2023'te bölgesinde lider ülke olması, sonra da Türkiye merkezli yeni bir medeniyetin öncüsü olarak tüm dünyaya daha adil, daha saygın bir düzenin tesisine katkıda bulunmasını hedefleyen bir anlayışa ihtiyaç bulunmaktadır.

Küreselleşme bir olgudur. Küreselleşmeyi bir olgu olarak kabul etmekle birlikte, bu olgunun sorgusuz sualsiz kabul edilmesi ve küreselleşme sürecine teslim olunmasını doğru bulmak mümkün değildir. Küreselleşmenin getirdiği yenilikleri ve gelişmeleri dikkate almak gerekir, ama kendi değerlerimizden de taviz vermemeliyiz. Küreselleşme sürecine paralel olarak, "Soğuk Savaş"ın ardından ortaya atılan "yeni dünya düzeni," "tarihin sonu" ve son olarak "mede-

* TBMM Antalya Milletvekili.

niyetler çatışması” kavramları neo liberal “yırtıcı küreselleşmenin” sosyal boyutunu ihmal eden yaklaşımlardır.

Kural tanımayan neo liberal küreselleşme anlayışı şu anda yaşadığımız küresel krizin ortaya çıkmasının ve bu boyutlara ulaşmasının en önemli nedenidir. ABD’deki “Mortgage Krizi” ile başlayan ve 2007’nin ortalarında ABD mali sistemine ve sonra da tüm dünyaya yayılan krizin finansal piyasalara ve reel kesime etkileriyle birlikte, teorik alanda da “Kapitalizmin sonu mu?” ya da “Küresel finansal sistem çöktü mü?” gibi sorular gündeme taşındı ve tartışıldı. Krizde mali kurumların aşırı kâr hırsı önemli yer tutmakla birlikte, asıl sorun sistemin kendisinde yatmaktadır. 1980’lerde ivme kazanan ve 1990’larda hızlanan küreselleşmeye paralel olarak uluslararası piyasaların malileşmesi krizin temelinde yatan

Küreselleşmenin getirdiği yenilikleri ve gelişmeleri dikkate almak gerekir, ama kendi değerlerimizden de taviz vermemeliyiz.

asıl nedendir. Bu süreçte ekonominin yerini finans, devletlerin yerini çok uluslu şirketler ve bankalar almıştır.

Bu sürecin sonucu olarak piyasa oyuncuları sürekli yeni türev araçlar icat ederek kuralların ve düzenlemelerin etrafından dolaşarak aşırı risk almışlardır. Küresel sistemdeki malileşmeye paralel olarak artan kuralsızlık ve denetim yetersizliği ise, üretmeden aşırı kâr elde etmeye imkân sağlamıştır. Piyasalardaki tersine gidiş sonucunda aşırı kâr amacıyla alınan aşırı risklerin gerçekleşmesiyle birlikte de böyle bir kriz kaçınılmaz hâle gelmiştir. Kısacası, kuralsızlık, düzenleme ve denetim eksikliği, risk yönetimindeki yetersizliklerle de birleşince böyle bir kriz kaçınılmaz hâle gelmiştir.

Krizin ekonomik ve sosyal etkilerinin giderilebilmesi ve küreselleşmenin ihmal ettiği sosyal boyutun dikkate alınması için, millî ve küresel ölçekte yeni bir sorumluluk ahlakının gelişmesi ve yerleşmesi gerekmektedir. Bu amaca ulaşabilmek için, daha adil ve daha demokratik bir küresel yapılanmanın gerçekleştirilmesi zorunluluk arz etmektedir. Bu çerçevede ulus devletlerin ve milliyetçiliğin önemi giderek artmaktadır.

2. Milliyetçilik ve Ekonomi

Milliyetçiliğin genelde Fransız Devrimiyle ortaya çıktığı iddia edilmekle birlikte, milliyetçiliğin izlerine, mutlak monarşilerin 17. yüzyıl ortalarında ortaya koydukları ekonomi ve dış politika yaklaşımlarında rastlanmaktadır. Bu dönemdeki milliyetçilik aslında devletin sadece ekonomi ve dış politika yaklaşımlarına yansımıştır. Daha sonraları milliyetçilik, ülkelerin iç politikalarında, ekonomi politikalarında ve bağımsızlık mücadelelerinde önemli hâle gelen bir

ideoloji olmuştur. Ekonomik milliyetçilik kavramı üzerindeki tartışmalar da bu gelişmelere paralel olarak farklılaşmış ve yeni bir boyut kazanmıştır. Bu çerçevede, ekonomik milliyetçilik devletten ziyade, millet ve milli kimliğe referansla yeniden tarif edilmeye çalışılmıştır.

Teorik olarak bakıldığında, Friedrich List'ten başlayarak birçok akademisyenin ekonomik milliyetçiliği piyasa ve devlet arasındaki özel ilişkiye referansla tarif ettiklerini görmekteyiz. Tarihsel olarak merkantilizm, devletçilik, korumacılık, Alman Tarihsel Okulu ve Yeni Korumacılık olarak adlandırılan farklı ekonomik milliyetçiliklerin ortak noktalarını özetlemeye çalışan Gilpin ise "ekonomik faaliyetlerin devlet inşası hedefi ve devletin çıkarları karşısında ikincil konumda olduğu ve olması gerektiği" fikrini savunmaktadır. Ona göre bütün milliyetçiler, devlete, ulusal güvenliğe ve askerî güce uluslararası sistemin organizasyonu ve faaliyetlerinde öncelik atfederler.¹

Bu çerçevede, mevcut ekonomik milliyetçiliğin temel karakteristikleri şunlardır: Ekonomik alanın güvenikleştirilmesi, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin korumacılığı, egemen refah fonları ve devletlere ait şirketlerin küreselleşmiş bir ekonomi içinde önemli aktörler olarak yükselişleri.

Devlet güvenlik gerekçesiyle ekonomik alana değişik şekillerde müdahale etmektedir. Müdahaleye ilişkin ana eğilimler; özel ekonomik faaliyet ve finans akışlarının izlenişindeki artış, yabancı sermayeye hayati ya da güvenlik açısından hassas ilan edilen bazı sektörlerde satın almaların engellenmesi suretiyle sınırlamalar konulması ve şirket gücünün dünya siyasetinde devlet politikalarının doğrudan enstrümanları olarak kullanılmasıdır.

ABD'de güvenikleştirilen korumacılık formundaki ekonomik milliyetçiliğin en görünür yakın örnekleri arasında Çin Petrol Şirketi CNOOC'un Unocal için verdiği satın alma teklifinde Kongre'nin muhalefet edışı ile altı büyük ABD limanında yönetim işlerinin Birleşik Arap Emirlikleri merkezli DP World şirketine satışının Kongre tarafından reddi yer almaktadır. 2008 yılbaşında da Amerikan Hükûmeti, bir Çin firması olan Huawei Technologies'in, İnternet yönlendiricisi ve ağ ekipmanları satan 3Com şirketine ortak olmasını güvenlik gerekçesiyle engellemiştir.

ABD'nin yanı sıra diğer bazı ülkeler de bu tür uygulamalara yönelmiştir. Örneğin, Hint çelik firması Mittal'ın Arcelor'u satın alma talebi, Avrupa'da aylar boyunca sürecek bütünüyle milliyetçi bir retorikle yürütülen hararetli bir tartışmayı ateşlemiştir. Fransız Hükûmeti yabancı firmaların satın almasına karşı korunması gereken 11 stratejik ticari sektör belirlemiş, şirketin Pepsi'ye satılmasını engellemek için Danone'yi de "stratejik sanayi kuruluşu" ilan etmiştir. Fransız atık su ve enerji şirketi Suez, İtalyan firması Enel tarafından satın alınmak istendiğinde hükûmet, Suez'i devletin sahip olduğu Gaz de France ile birleştireceğini ilan etmiştir. İtalyan Toll-Road Abertis tarafından satın alınması da yine hükûmet tarafından bloke edilmiştir.

Rusya, çıkardığı iki kanunla petrol ve doğal gaz alanlarındaki yabancı mülkiyetini keskin bir şekilde sınırlamış, uzay, askeriye ve nükleer güç sanayileri gibi 40 sektörde şirketlerin çoğunluk hisselerinin yabancılar tarafından satın alınmasını da yasaklamıştır. Kanunda zikredilen 40 sanayi sektörüne yatırım yapmak isteyen yabancı şirketlerin araştırılmasından sorumlu hükümet ajansı, KGB'nin halefi olan Federal Güvenlik Hizmeti'dir.

Kaynak zengini ülkelerin sahip oldukları rezervler üzerindeki denetimlerini tahkim için gösterdikleri hassasiyet ve çabalar, **kaynak milliyetçiliği** olarak isimlendirilmektedir. Bolivya ve Venezuela gibi Latin Amerika ülkelerinde yakın

Günümüzde küresel sermaye ve temsilcileri olan çok uluslu şirketler ve uluslararası ekonomik örgütler; ulus devletlerin egemenliklerini hem ekonomik hem de siyasal alanda sınırlamaktadır.

zamanda gerçekleştirilen millileştirmeler ve Rus hükümetinin royal Dutch Shell'e Sakhalin 2 alanındaki dünyanın en büyük birleşik petrol ve doğal gaz geliştirme projesinin %51'ini satması için yaptığı baskı, bu yeni eğilimin örnekleri arasında yer almaktadır.

Bu örnekler ve dünyada yaşanan ekonomik krize karşı alınan önlemler, ekonomik milliyetçiliğin gelecekte uluslararası ekonomide önemli rol oynayabileceğini açıkça göstermektedir. Batılı sanayi ülkelerinde korumacılık formundaki ekonomik milliyetçiliğin kitle temeli, esasen küreselleşmeden kaynaklanan rekabetin mağdur ettiği kesimlerden oluşmaktadır.

Milletlerarası alanda siyasi gücün ilk ve esas çağrışımı "ekonomik güç"tür. Dolayısıyla, "milliyetçi" bir iktidarın, zümrevi ve partizan bir iktidar hegemonyasını değil, demokrasi ve hukukun üstünlüğünün yanı sıra, adalet, hakkaniyet, zenginlik, refah ve büyümenin olağanüstü merhalelere ulaştığı ekonomik ve toplumsal bir mucizeyi akla getirmesi

gerekir. Bunun için de böyle bir hedefin, öncelikle tasavvur edilmesi, sonra öngörülebilmesi ve ardından da projelendirilmesi gerekmektedir.

Günümüzde küresel sermaye ve temsilcileri olan çok uluslu şirketler ve uluslararası ekonomik örgütler; ulus devletlerin egemenliklerini hem ekonomik hem de siyasal alanda sınırlamaktadır. Bu noktada ulus devletleri aşındıran küresel sermayenin panzehiri aslında milliyetçiliktir. Ekonomi ve teknoloji alanında bağımsız olmadan millî politikaları ortaya koymak ve uygulamak imkânsızdır. Küresel sermayenin egemenliğini, vahşiliğini ve olumsuz etkilerini pekiştiren yapının kırılması için sosyal yönü ağır basan ve medeniyetlerin çatışmasını değil, insanlığın geleceği için uzlaşmasını esas alan bir seçenek üzerinde çalışılmalıdır. Bu da Türkiye merkezli yeni bir medeniyetin kurulması, daha açık bir ifadeyle, Türk-İslam medeniyetinin yeniden ihyası ile mümkündür.

3. Millî İktisat Politikası

Teorik olarak millî ekonomi doktrininin kökeni 19. yüzyıla dayanmakta olup bir ülkenin kendini ekonomik bakımdan diğer ülkelerden bağımsız ve güçlü hâle getirme amacı olarak tanımlanabilir. Bu doktrini ortaya atan, iktisat teorisi ile siyasi faktörlerin etkileşimini analiz eden ve bu çerçevede klasik iktisatçıları eleştiren Alman asıllı Amerikalı Frederich List'tir. 1841'de yayımladığı "Millî Ekonomi Sistemi" adlı kitabında Fizyokratların ve Klasiklerin tezine karşı çıkmıştır. List'e göre; bireyler ile insanlık arasında farklı bir realite olarak Tanrı, milletleri yaratmıştır. Bu çerçevede, millet realitesini görmezden gelerek, bireysel çıkarları analiz eden ve evrensel iktisat kanunları ortaya koymaya çalışan Klasik iktisatçıların yanlış olduğunu ifade etmiştir. List kısaca, "millet realitesini ve millî çıkarları iktisat politikasına esas tutmak gerektiğini" belirtmiştir.

Çağdaş üretim teknolojilerini ve anlayışını kullanmak kaçınılmazdır. Ancak, kalkınmanın formülünü yabancılarda değil, içimizde yani özümüzde aramamız gerekir. Bir milletin kalkınması; ülkenin öz şartlarının incelenmesi, memleket imkânlarının doğru bir şekilde değerlendirilmesi, maddi ve manevi yapısının özelliklerine uygun çarelerin araştırılması ile gerçekleştirilebilir.

Atatürk'ün Avrupa'ya endeksli yönetim anlayışına ilişkin olarak, son zamanlarda sıkça duyduğumuz tarihî bir uyarısı bulunmaktadır. Atatürk, 6 Mart 1922'de TBMM'de yaptığı bir konuşmada şöyle diyordu: "Avrupa'nın bütün ilerlemesine, yükselmesine ve medenileşmesine karşılık Türkiye tam tersine gerilemiş ve düşüş vadisine yuvarlanadurmuştur. Artık vaziyeti düzeltmek için mutlaka Avrupa'dan nasihat almak, bütün işleri Avrupa'nın emellerine göre yapmak, bütün dersleri Avrupa'dan almak gibi birtakım zihniyetler belirdi. Hâlbuki, hangi istiklal vardır ki, ecnebilerin planlarıyla yükselebilirsin?.. Tarih, böyle bir hadiseyi kaydetmemiştir!"

Gerçekten de başkalarının planlarıyla ve bize yabancı sistemlerle Türkiye'nin kalkınması ve hak ettiği yeri alması mümkün değildir. Ne Avrupa'nın ne ABD'nin ne de IMF'nin reçeteleri bize uygundur. Türkiye'nin millî bir kalkınma yolu, millî bir iktisat politikası benimsemesi gerekir.

Türk toplumculuğunun Türk millî kaynağından ilhamını aldığını ifade eden Mehmet Eröz, milliyetçi toplumculuğun sosyalizmden, Nazizmden ve faşizmden farklı bambaşka bir mahiyette olduğunu söylemektedir. Türk toplumculuğu

Bir milletin kalkınması; ülkenin öz şartlarının incelenmesi, memleket imkânlarının doğru bir şekilde değerlendirilmesi, maddi ve manevi yapısının özelliklerine uygun çarelerin araştırılması ile gerçekleştirilebilir.

Türk ve İslam kaynaklarından gelme bir anlayışa sahiptir. Ziya Gökalp, Türklerin hürriyeti ve yardımlaşmayı sevmelerinden dolayı ne ferdiyetçi (liberalist-kapitalist) ne de iştirakçi (komünist-kollektivist) olabileceklerini, Türklerin dayanışmacı (tesanütçü) olduğunu söylemektedir. Gerçekten de Hunlar, Göktürk ve Uygurlardan, Selçuklu, Osmanlı ve günümüz Türklüğüne kadar, bütün Türk uyruk ve boyları ferdî mülkiyetle kamu mülkiyetini çok iyi bağdaştırmış; bu çerçevede yaylakları, meraları bütün boyun istifadesine sunarken, kışlakları ferdî mülkiyet konusu yapmıştır.

Eröz, mülkiyet konusunun yanı sıra, adil gelir dağılımı (zekât ve sadaka), sosyal yardım (şölenler, toylar, yağmalı toylar, başaklar, imeceler) ve sosyal güvenlik konularının da üzerinde durmakta ve tüm bunlarla birlikte toplumcu milliyetçi iktisat düzeninin unsurlarını bünyesinde taşıyan Türk toplumculuğunun Türk ve İslam kaynaklarından doğan gelenekleri de içine aldığını belirtmektedir.

Ona göre; "Hayatın manasını hasis menfaatlerini tatminde hudutsuz bir kâr hırsında görmeyen millî kültürün verdiği bir toplumcu-dayanışmacı ruhla hareket edenler için, Türk toplumculuğu diriltilmiş bir Türk dünya görüşü olacaktır."²

Yani sadece ekonomik değil, sosyal boyutu da olan bir anlayış, milliyetçi-toplumcu ekonomik anlayış benimsenmiştir.

Kısacası, Eröz'ün belirttiği gibi Türk ve İslam kaynaklarından doğan gelenekleri de içine alan Türk Toplumculuğu en yüksek dayanışmayı, en yüksek sosyal adaleti temin edebilecek bir anlayış ve bir dünya görüşüdür.

Sonuç

Bir olgu olarak karşımıza çıkan küreselleşmenin yol açtığı ekonomik, siyasi ve kültürel yozlaşma tüm ülkeleri etkilemektedir. Bu şartlar altında genelde millî devletlerin, özelde Türkiye'nin rolü ne olmalıdır? Kanaatimce, Türkiye'nin dünyadaki tek demokratik ve laik İslam ülkesi olma özelliğini kullanarak tüm az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için bir model oluşturması ve bunda başarılı olması, yeni dünya düzeninde adil ve sosyal bir küreselleşmenin gerçekleştirilmesi ve dünyada kalıcı bir barışın sağlanması açısından önemlidir. Ancak bu model, küresel hegemonyacıların biçtiği ılımlı İslam modeli değil, Türk-İslam medeniyetinin tecrübe ve birikimini, insanlığın ihtiyaç ve problemleri ışığında, Mehmet Akif'in dediği gibi "asrın idrakine söyletecek" bir model olmalıdır. Böyle bir

Ne Avrupa'nın ne ABD'nin ne de IMF'nin reçeteleri bize uygundur. Türkiye'nin millî bir kalkınma yolu, millî bir iktisat politikası benimsemesi gerekir.

modelin hayata geçirilmesi Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezinin yanlışlığını ortaya koyarken demokrasinin yaygınlaştığı ve dolayısıyla gelir dağılımının iyileştiği bir ortamda, küreselleşmenin olumsuz ve kutuplaştırıcı etkilerini dengeleyebilecektir.

Türkiye, hem İslam ülkeleri açısından bir model oluşturarak hem de dünya ölçeğinde barışı ve katılımcı demokrasiyi savunan bir strateji geliştirerek hem Doğulu hem de Batılı (ya da hem Asyalı hem de Avrupalı) özellikler taşıyan bir ülke olarak iki medeniyet arasında köprü olmanın ötesinde uyumu ve diyalogu sağlayarak, ön yargıların aşılmasında ve dünya barışının sağlanmasında çok önemli bir rol üstlenebilir.

Aslında Türkiye Batılıların ve bazı iş birlikçilerinin dediği gibi ılımlı İslam'a bir örnek değildir. Türkiye Doğu ile Batı arasında (veya Avrupa ile Asya arasında) basit bir köprü de değil, bir sentezdir; tarihin derinliklerinden süzülüp gelen ve Osmanlıda zirvesini bulan, dünyaya nizam vermiş, köklü bir devlet geleneğinin temsilcisidir.

Tarih yaşanmış ve hükmünü vermiştir. Ancak, son yıllarda dünyada yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmeler Türk milletine ve Türk milliyetçilerine yine önemli görev ve sorumluluklar yüklemektedir. Dünyada şu anda yaşanan küresel krizin temelinde kuralsız ve denetimsiz, vahşi kapitalizmin getirdiği bozukluklar yatmaktadır. Kuralsızlığın hâkim olduğu bu yeni düzen, maalesef sosyal ve insani boyutu olmayan, kültürel yozlaşmaya yol açan bir düzendir. Bu noktada iki önemli husus ortaya çıkmaktadır: küreselleşmenin ihmal edilen sosyal ve

kültürel boyutunu dikkate alan, daha insani bir küreselleşme ihtiyacı, ikincisi ise millî devletlerin güçlü olduğu ve daha demokratik, farklılıkların zenginliğe dönüştürebildiği, adil bir uluslararası düzenin oluşturulması gereğidir.

Küreselleşmenin ve içinde yaşadığımız değişim sürecinin dinamizmini arkasına alarak kendi sorunlarını ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda toplumsal uzlaşma ile çözen, tüm İslâm ülkelerine örnek olacak demokratik, laik hukuk devleti anlayışı içinde ekonomik kalkınmasını gerçekleştiren bir Türkiye, insani bir küreselleşmenin sağlanmasında ve adil bir uluslararası düzenin kurulmasında önemli bir rol üstlenebilir.

Böyle bir rolü üstlenerek, sadece İslam ülkelerine ve Türk Cumhuriyetlerine değil, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı sonrasında Cumhuriyeti kurduğu yıllarda, tüm bağımsızlık mücadelesi veren ülkelere örnek olduğu gibi, küreselleşmeye karşı mücadele eden tüm gelişmekte olan ülkelere de örnek olacak ve dünya barışına

Dünyada şu anda yaşanan küresel krizin temelinde kuralsız ve denetimsiz, vahşi kapitalizmin getirdiği bozukluklar yatmaktadır.

katkıda bulunabilecektir. Türkiye, uzun vadeli bir planlama ve millî bir strateji ile böyle bir rolü üstlendiğinde, yeni dünya düzeninde hak ettiği yeri alarak lider ülke olacak ve 21. yüzyıla damgasını vuracaktır.

Böylece, 2023'te bölgesinde lider ülke ve sonra süper güç olma vizyonu gerçekleşecek ve sadece 21. yüzyıl değil, üçüncü bin yıl Türk bin yılı olacaktır. ■

¹ bk. Mehmet Akif Okur, "Millet-İmparatorluklar Çağının Eşiğinde: Genişleyen Dünyada Küresel Kapitalizmin Yeni Mimarisine Doğru," **Türkiye Günlüğü**, Sayı:95, Güz 2008, s.100-104.

² bk. Mehmet Eröz, "Milliyetçiliğimizin Toplumculuğu Ne İfade Eder?," **Töre dergisi**, , Sayı:14, Temmuz 1972.

MİLLİYETÇİLİK VE ANTİTEZLERİ

ŞÜKRÜ ALNIAÇIK*

Milliyetçilikle ilgili pek çok çalışma ve çeşitleme yapılmıştır. Bunlardan bazıları makale, bazıları da kitap hacminindedir. Bu çalışmaların çok azı, bilimsel veya daha yerinde bir ifadeyle objektif yazılardır. Milliyetçilik konusunda yazılanların çoğu ideolojik veya politiktir. Biz bu makalede bugüne kadar yazılanlardan farklı olarak milliyetçiliğin yaşanan tarihle ilgili doğal bir fikir hareketi olup olmadığını, sentetik ve ısmarlama ideolojilerle benzer yönleri varsa bu benzerlikleri, yoksa farklı ve özgün olan yönleri incelemeye çalışacağız.

Milliyetçilik, özü itibarıyla bir sığınma ve aidiyet duygusudur. Bugün İnternet ortamında yapılan küçük bir ansiklopedik yolculukta bile karşınıza milliyetçilikle ilişkili onlarca kelime çıkmaktadır.

İşte Wikipedia’da Yer Alan Bazı “Sıra Dışı” Milliyetçilik Örnekleri:

Etnik milliyetçilik, liberal milliyetçilik, ekonomik milliyetçilik, banal milliyetçilik, kültürel milliyetçilik, sol milliyetçilik, kurumsal milliyetçilik, postmilliyetçilik, ulusal anarşizm, yayılmacı milliyetçilik, Panmilliyetçilik, Diaspora siyaseti, romantik milliyetçilik, millî muhafazakârlık, neo milliyetçilik, irredantizm, ulusal Bolşevizm, nasyonal sosyalizm, ulusal sendikalizm, dinî milliyetçilik, trans milliyetçilik

Bu yatay tasnif, bizim konumuzla doğrudan ilgili olmasa da bize milliyetçiliğin “**bor mineralleri gibi**” haddinden fazla kullanım alanı bulunan bir ideolo-

* Araştırmacı-Yazar.

jik temel olduğu; buna karşılık; yine “bor gibi”, ülkemizde yeterince değerlendirilemediği hususunda fikir vermesi bakımından önemlidir.

Giriş ya da “Antre”

Antropoloji, insanlığa “giriş” bilimidir; âdeta insanlık tarihinin “antre”sidir. İnananlara göre evren, Tanrı’nın “Ol!” emriyle kurulmuştur. Materyalistlere göre ise bu süreç çok daha uzun, milyonlarca yıllık bir biyolojik bir evrimle gerçekleşmiştir. Biyolojik bir varlık olan insanın diğer canlılar gibi ırklara ayrılmasını fiziki antropoloji, farklı kültürler yaratmasını ise sosyal antropoloji inceler. Patatesle havucun farklı olduğu bir gerçektir; ikisi de makbul sebzelerdir; ancak havucun neden uzun ve sivri, patatesin neden yumru olduğunu tartışmanın bir yararı yoktur.

İnsanların da farklı ırklara ve soylara ayrıldığı bir gerçektir; ancak soğanı karşı sarımsaktan üstün görmek nasıl abesle iştigalse; insan ırkları arasında da ayırım yapmak o kadar mantıksızdır. Bu yol ayırımı, ileride fiziki antropoloji ile milliyetçilik arasında bir bağ olamayacağını savunurken bize lazım olacaktır. İrklar fiziki; milletler ise siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik organizmalardır. İrkçılıkla milliyetçiliğin yolu daha bu kavramların doğduğu yerde ayrılmaktadır.

Kur’an’da insanların kavim kavim yaratıldığı bildirilir. Kur’an’da ırkların oluşumu konusunda bilimsel bir neden belirtilmemiştir. Bu tasarrufun bir tür kodlama veya formatlama olduğunu ifade eden “birbirinizi tanıyasınız, bilesiniz diye” gerekçesi dışında bir açıklama yapılmamıştır.¹

Bilimde de “Evrime teorileri” dışında fazla birikimi bulunmayan paleoantropoloji kolu, ırkların ve soyların neden oluştuğu sorusuna cevap verecek yeterli bir birikime sahip değildir. Bilinen en eski “insansılarla” ilgili çalışmaların 5-7 milyon yıl öncesine ait kafatasları üzerinde yürütülüyor olması, ırkları anlamının modern milliyetçiliği tartışırken pek de gerekli olmadığını göstermektedir. Sosyal Darwinizmin tarihî perspektifine ait bölümde bu konuya yeniden değineceğiz.

Aynı dili konuşan ve ortak bir kültür meydana getiren “kavimler” daha yazı bulunmadan önce ortaya çıkmışlardı. Bu yüzden insanların kavimleşme sürecini takip etmemize imkân verecek yazılı bilgilerden yoksunuz. Mezopotamya sitederinden yazılı bilgi akışı başladığında Sümerce diye bir dil çoktan gelişimini tamamlamış, inanç sistemleri ve edebiyat dahi ortaya çıkmıştı.

Aynı dili konuşan ve ortak bir kültür meydana getiren “kavimler” daha yazı bulunmadan önce ortaya çıkmışlardı.

Kavimleşme ve ayrı soyların oluşumu ile ilgili olarak kutsal metinlerde yer alan “**Babil Kulesi**”² öyküsü, “**müminler için makbul**” olmakla birlikte bilimin kabul edebileceği bir açıklama değildir. Bilindiği gibi tarih bilimi, insanın faaliyetlerini inceler; Tanrı’nın emirleri ise ilahiyatın konusudur.

Yapılması gereken, kavimlerin neden ve nasıl ortaya çıktığını sorgulamak yerine “**milletlerin**” ve “**milliyet duygusu**”nun nasıl ortaya çıktığını araştırmaktır.

I- Milletlerin Oluşumu:

Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal, “**Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları**” adlı akademik çalışmasında bugüne kadar pek sorulmamış sorulara, ilmi cevaplar vermiştir. Arsal, arı kovanına çomak sokma cesaretini göstermiş nadir bilim adamlarındandır.

Milliyet Duygusunun Ortaya Çıkması:

Arsal’a göre oluşumları bakımından milletler ikiye ayrılır:

1- Tarihî milletler, büyük bir imparatorluğun sınırları içinde ortak kültür olarak milletleşen heterojen (çok tipli) yapılardır (Türkler, İtalyanlar gibi). Bu milletleri tarihî olaylar ortaya çıkarmıştır.

2- Kavim milletler, aynı atadan gelen, tek bir aşiret ya da oymağın zaman içinde nüfus artışı göstermesiyle oluşan homojen (tek tipli) yapılardır (Çinliler, Japonlar, Koreliler gibi). Bu milletleri zaman ortaya çıkarmıştır.

Arsal’ın bu tespitine göre; Hun İmparatorluğu’ndan beri ortak bir tarihi paylaşarak ulus üreten Türklerin, son ulus oluşturan devleti Osmanlı İmparatorluğu’dur. Osmanlılar, Beylikler döneminin Oğuz oymaklarından başka Artuklu, Akkoyunlu ve Karakoyunlulardan intikal eden Kürtler ve Türkmenlerle Kafkas ve Rumeli muhacirlerinin birliği şeklinde ortaya çıkan yeni bir “**tarihî milletin**” kurucusu olmuşlardır.

Osmanlı asırları içinde dinî ve kültürel birliğini tamamlayıp, siyasi dayanışma iradesi gösteren ve Türkiye Cumhuriyeti halkını oluşturan “**Türk milleti**”ne, ister sehven “**ulus;**” yakıştırması yapılsın isterse “**tarihî millet**” denilsin, bu oluşumun bir “**etnik grup**” seviyesindeki “**kavim millet**”ten farklı olduğu kesindir.

Bu “**tarihî millet**”i ulus kelimesiyle anlatmanın, zorlama bir yakıştırma olduğunu kanıtlamak için küçük bir örnek vermek yeterlidir: Osmanlı defter kayıtlarında Akkoyunlulardan kalan Türkmenlere “**Boz Ulus**” adı verilmişti. Tarihimizde bir devletin veya beyliğin sınırları içinde uzun süre yaşayarak kader birliği yapan ve Türk milletinin sadece bir parçasını oluşturan topluluklara “**ulus**” denilmektedir.

Bu durumda millet yerine ulus kelimesini kullanan yeni Türkçeciler tarafından en azından “**parçaya bütünün adını verme**” hatasına düşüldüğü anlaşılmaktadır. “**Anadolu Türk ulusu**” veya “**Türkiye ulusu**” Büyük Türk milletinin bir parçası olarak algılanabilirdi. Ancak “**Öz Türkçecilerin**” aynı zamanda Turan karşıtı ve “**Anadolucu**” bir felsefeyle kelime ürettikleri bir dönemde, millet yerine ulus kelimesini kullanmaları yüzünden ne yazık ki bugün “**milliyetçiliğin**” yanında bir de “**ulusçuluk**” kavramı ortaya çıkmıştır.

Millî sınırların büyük ölçüde kazanıldığı Lozan Antlaşmasına göre Osmanlı bakiyesi Anadolu ve Rumeli Müslümanlarına Türk denilmiştir.³

Batan gemiyi en son terk eden kaptan edasıyla millî devletlerini diğer etnik gruplardan sonra kuran Türkler; geriye, millî tarihlerine baktıklarında önceki imparatorlukların kültürel ürünü olan benzer Turani kavimleri fark ederek millî tarihlerine onları da kattılar (Özbek, Oğuz, Kırgız, Azeri, Tatar, Kıpçak, Hazar, Uygur gibi).

Mete, Hun İmparatorluğu içindeki kavimleri Türk kimliği ile öğütürken temel kültürel kriter, “**atlı göçebe olup; eli ok ve yay tutmak**”tı. “**Türk disiplini**” diye adlandırabileceğimiz sosyal örgütlülük, Türklerin devlet kurmasını kolaylaştıran tabii bir anayasa hükmü taşıyan “**töre**”nin eseri idi. Aileler soyları, soylar obaları, obalar oymakları, oymaklar boyları, boylar da başındaki beyin tasarrufu ile kolayca boylar birliğini yani “**budun birliği**”ni, devleti meydana getiriyordu.

Budun birliğinin sürekli tutulabildiği asırlar içinde ise ortak bir kültür ortaya çıkmıştı. Bu kültür, 8. yüzyıl başlarında yazılan Göktürk Kitabeleri’nde tarihe yazıyla kaydedilen Türk kültürüydü. Bilge Kağan Yazıtı’nda geçen “**Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye...**” ifadesi, Türk tarihinin bilinen döneminin ilk bin yılında tarihî bir milletin ve milliyet duygusunun oluştuğunu göstermektedir. Bu gelişmede dünyanın kalabalık kitlesi olan Çinlilerle ve savaşçı doğu kavimleriyle komşu olmanın etkisi göz ardı edilemez.

Türlere yurt kazandırmada mahir olan Selçukluların Türk milletine yeni kavimler katma konusunda Osmanlılar kadar etkili olamadığı bir gerçektir. Bunu hâkimiyet süresinin kısılgıyla izah etmek mümkündür.

Osmanlı İmparatorluğu’nun bakiyesi olan Türklerin temel ortak kültürel değeri “**Müslüman olmak**”tı. Bu Müslümanlık, vasıfsız ve evrensel bir Müslümanlık değil, kutsal amaçlı Osmanlı Devleti’ni sadakatle sırtında taşımış olma siyaset kültürünü de ihtiva eden Türki bir Müslümanlıktı. Ana dili Türklerden farklı olan Müslüman Balkan ve Kafkas kavimleri, gönüllü ve mülteci olarak Türk kültür

Irklar fiziki;
milletler ise
siyasi, kültürel,
sosyal ve
ekonomik
organizma-
lardır.

dairesine girdiler. Bu durum, yeni bir tarihî milletin oluşumuna işaret ediyordu. Osmanlı millet sistemi, fiilen kavimlerin otokton varlığını kabule dayanıyordu. Bu yüzden uzun yüzyıllara rağmen özellikle kız alıp kız verilmeyen gayrimüslim kavimlerle bir ulusal bütünleşme sağlanamadı.

Yabancı etkilere açık gayrimüslimlerden sonra Araplar da kaybedilince Memalik-i Şahaneyi korumaya yönelik Osmanlı savaş planları, “**ulusal sınırlara çekilme**” stratejisine dönüştü. Bu sınırlar, Musul’un 70 km güneyi ile Halep’in 40 km kuzeyinden Maraş-Antep-Urfa-Mardin sancaklarının güneyinden geçiyordu.

Misak-ı Millîde, bu çizgi yani “**30 Ekim 1918’de Mondros Ateşkesi imzalandığı anda düşman işgali altında kalmış Arap topraklarının kuzeyindeki topraklarda yaşayan Müslüman nüfusun ayrılmaz bir bütün olduğu**” vurgulanmıştır. Üç yıl sonra bu sınırlar içinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti ise Atatürk’ün Türk milleti tanımına esas teşkil etmiştir.

Millet ve Ulus

Millet ve ulus farklı kavramlardır. Aşağıda “**Kavramlar ve Sonuç**” bölümünde yeterli bir mukayese yapılmıştır. Bu yüzden burada bütünlüğü bozacak uzun felsefi yorumlara yer vermeyi faydalı bulmuyoruz.

Milletlerin ve ulusların tarih içinde birbirinden farklı etkenlerle ortaya çıkmasına aşağıdaki örnekler yeterli bir kanıttır:

Milletler:

- 1- Kavimlerin büyümesiyle oluşan kavim milletler (Japonlar, Çinliler)
- 2- İmparatorlukların yarattığı tarihî milletler (İtalyanlar, Türkler)
- 3- Ulusal sınırlarla bölünmüş tarihî milletler (Araplar, Ruslar)

Uluslar:

- 4- Kontlukların gelişmesiyle oluşan uluslar (İsviçreliler, Lüksemburglular)
- 5- Kabilelerin devletleşmesiyle oluşan uluslar (Ugandalılar, Kenyalılar)
- 6- Mezhep farkının yarattığı uluslar (Hırvatlar, İrlandalılar)
- 7- Sınıfların eşitlik ve birliğiyle oluşan uluslar (Fransızlar, İngilizler)
- 8- Ümmetlerin parçalanmasıyla oluşan uluslar (Suriyeliler, Mısırlılar)
- 9- Milletlerin parçalanmasıyla oluşan uluslar (Avusturyalılar, Sırplar)

İstisnai Çabalar:

- 10- Ulusal devlette ayrıcalık isteyen azınlık ırkçıları (Marksist bölücüler, PKK)

Bu örnekler, ulusun veya milletin tek alternatifinin ümmet olmadığını, ulusal devletin federal devletten farklı seçeneklerle karşı karşıya olduğunu belirlemek için üretilmiştir. Elmalarla armutların toplanmaması, sapla samanın karıştırılmaması için bazen gerekli olabilen bir cetvel niteliğindedir.

II- Ümmetçi Eleştiriler Karşısında Milliyetçilik

Atatürk, “**Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir.**” ifadesiyle, Misak-ı Millî içindeki Müslüman nüfusu “**Türk**” olarak kabul

etmiştir. Lozan'da da "Türkiye'de Müslüman azınlık yoktur," tezimiz kabul edilince bu "ümmetten siyasi sınırlarla millete geçiş" gerçeği bir kez daha tescil edilmiştir.

Bu geçiş, somut bir ümmet birliğini parçalamaktan uzak bir zorunluluk olduğu için Türk milliyetçiliğinin ümmetçi nazariyelerle yargılanması, tamamen politik bir işgüzarlıktır. Asr-ı Saadette veya Orta Çağ İslam Halifeliği sınırları içinde bölücü bir ümmetçilik cereyanı ne kadar kabahat ise 20. yüzyılda Müslümanların kurduğu millî bir devletin can suyu hükmündeki milliyetçilikten uzak kalmak da o kadar sakıncalıydı.

1920'lerdeki milliyetçi hareket, hem dünya konjonktürüne hem tarihî arka plana hem de ümmetçi beklentilere uygun bir bağımsızlık mücadelesiydi. Yani Asr-ı Saadetten ulus çalma hamlesi değil; Osmanlı kavimlerinin Ümmet-i Muhammed kesiminin bakiyesinden yani yorgun ve yaralı ümmetten genç ve dinamik bir millet çıkarma mücadelesiydi.

Hatta "Misak-ı Millî"de Araplara bile açık kapı bırakılarak ümmet tabanlı milliyetçiliğin dinî motifleri açıkça ortaya konulmuştu. Bizdeki ümmetten ulusa geçiş süreci, Fransa'daki sınıftan ulusa geçiş devriminden görece farklıdır. Ancak, geçişteki sıkıntıların nedenleri farklı olsa da sonuçları benzerdir. Orada feodal geleneklerin terk edilmesinde zorluklar yaşanırken bizde rejime yönelik tehdit, daha çok ümmetçi alışkanlıklardan gelmiştir.

III- Milliyetçilik ve Demokrasi

Avrupa'daki ulusçuluk, 1700'lerin ikinci yarısında soylu-ruhban hâkimiyetine karşı sınıfsal bir başkaldırı sonucunda ortaya çıkmıştır. Fransız orta sınıf aydınları, soyluların tekelindeki mülkiyet hakkını elde edebilmek için eşitlik, adalet, hürriyet, kardeşlik ve laiklik ilkelerini yüksek sesle dile getirmeye başlamışlardır.

Jean-Jacques Rousseau, doğal haklar; Montesquieu, ulusal haklar, Voltaire, inanç özgürlüğü gibi feodalitenin sonunu hazırlayan fikirleriyle ekonomik sıkıntı içindeki halk kitlelerini yanlarına almayı başarmışlardır.

İhtilalin eşitlik, adalet, hürriyet, kardeşlik ve laiklik ilkeleri, Fransız ulusunun; ulus devlet ve cumhuriyet ideallerini hayata geçirmiştir. Burada ulusal devrimciliğin arkasında **masonların bulunması sürpriz veya tesadüf değildir**. Burjuvaların soylu-ruhban ikilisiyle açıktan mücadele etmesi beklenemezdi. Onlar da çoktan yeraltına çekilmiş ve duvar işçisi (mason) kavramı yıllar içinde doğal olarak bir hayli değişmişti. Masonlar, Rönesans sonrasında uzun süren katedral inşaatlarında çalışırken soylu-ruhban ikilisi tarafından ezilen ve Ahi loncalarını taklit ederek örgütlenen duvar işçileri ve mimarlardı. Bunlar ilk örgütlü esnaf-burjuva loncalarıdır. Zamanla bütün meslek kollarına yayılan masonluk, 18. yüzyılda büyük bir ekonomik güce ulaşmıştı. Fransız İhtilali, burjuvalara ait ekonomik sınıfsal gücün siyasi güce dönüşmesidir. Halk, (demo) majestenin emrinde vaftizli sefilleri oynamak yerine burjuva fabrikalarında işçi olmayı tercih

edince burjuvaların kurduğu kapitalist rejiminin demokrasiyi getirdiğine inanıldı.

Burada bizim için önemli olan, Avrupa'da ve bizde feodal devletten ulusal devlete nasıl geçildiğinin anlaşılmasıdır.

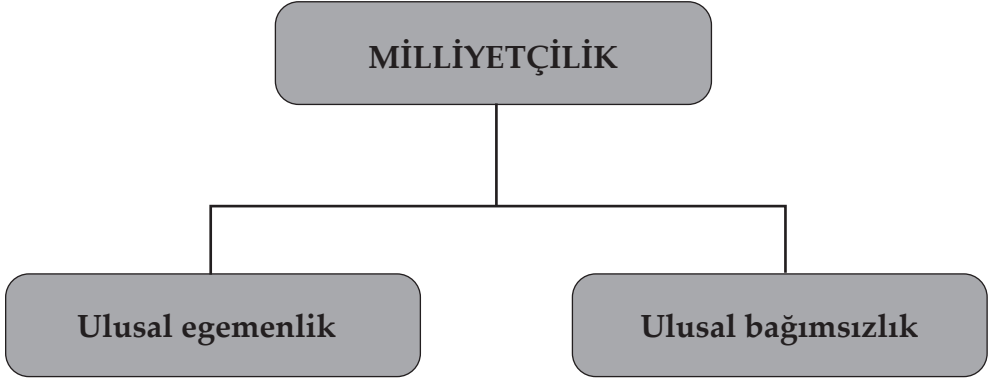
	<p>Fransız ulus devleti feodal sınıfların 1789'dan sonra eşitlik, adalet, hürriyet, kardeşlik ve laiklik ilkeleriyle bütünleşmesi sonucunda ortaya çıktı.</p>
	<p>Bu ilkelerden dördü bizde de İttihatçılar tarafından paraların üzerine basılacak kadar benimsenmişti; ancak bizde sınıfların yerinde Müslim-gayrimüslim kitleleri vardı.</p>
	<p>Bu yüzden bizde ulusal devlet, sınıfların değil, Osmanlı bakiyesi ümmetin birliğine dayandırıldı. Mezhep farkının hukuken bölücü bir rol oynamaması için de laiklik "hassasiyetle" benimsendi.</p>

İslamcılar yıllarca, Fransa'dan gelen ulusal egemenliğin ve laikliğin **Yahudi-mason** işi olduğunu anlatıp durmuşlardır. Atatürk'ün de ne masonluğu ne de Yahudiliği kalmıştır.

Onlara göre milliyetçilik Yahudilerin İslam dünyasını bölmek için ortaya attığı bir **Moiz Kohen** ideolojisiydi.

Tekin Alp ve "Selanikli" **Ömer Seyfettin** sanki Asr-ı Saadet mahalline girmiş ve herkesi kandırmış, böylece İslam ümmeti bölünüp parçalanmıştı. Oysa milliyetçilere göre milliyetçilik, düşmanın silahuna karşı aynı türden ve daha insancıl bir silahla yani ırkçılığa karşı milliyetçilikle silahlanma çabasıydı.

Peygamber'imizin mucizevi olarak ve esfle öngördüğü saltanat belasını tarihten silen ve hâkimiyeti bir aile mülkü olmaktan çıkararak **ulusal egemenlik, milliyetçiliğin** kamu hukukundaki tezahürüydü. **Milliyetçilik** devletler hukukunda da **ulusal bağımsızlık** olarak hayat buluyordu.⁴

Modern demokrasi, ulus devletinde yönetimin seçilmişler eliyle tanzim edilmesidir. Seçilmişler kurucu meclis (I.TBMM) eliyle ve anayasa yaparak egemenliği ulusa devrederler; yasama, yürütme ve yargı güçleri ayrıştırılır ve demokratik kurumlar geliştirilir. Demokrasi, eğitim ve kültürle de desteklenerek toplumları mutlu etmeyi amaçlar.

Yöneticilerin mefhumları kötüye kullanarak dindar insanlara zarar vermiş olması, milliyetçiliğin yargılanmasına gerekçe yapılamaz.

Bugün **Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti** ile sağlanan birliği savunan **Türk milliyetçiliğini, Taşnak-Hoybun ittifakının Marksist bir devamı olan silahlı ekalliyet ırkçılığı** ile bir tutmak, torunlarımızın ensesine sıkılan yağlı bir kurşun hükmündedir. Modern demokrasi, milliyetçiliğin, millet sevgisinin anayasal boyut kazanmasıdır. Milletin geçmişinden ve geleceğinden bağımsız bir konfederal yapının emperyalistlere kolay pazarlama, eğer olmazsa rahat "**azarlama**" fırsatı sağlamaktan başka hiçbir fonksiyonu yoktur.

IV- Darwinizm veya “Liberal Bazlı” Irkçılık Karşısında Milliyetçilik

Mademki atalarımız maymundu;

öyle ise ormanda en güçlü olan gorilin sözü geçer.

(Pentagon Felsefi Doktrini)

19. yüzyılda Türklerin ve Müslümanların son hâkimiyet kalesine, Cezayir, Mısır, Tunus gibi Osmanlı topraklarına hücum eden; 20. yüzyıl başlarında, doğrudan başkentine, Çanakkale’ye ve İstanbul’a yönelen emperyalizm, başta İngiltere olmak üzere gelişmiş Batı ülkelerinin dünyanın sınırlı kaynaklarına hâkim olmak için geliştirdikleri bir politikaydı.

Sosyal Darwinizm’den beslenen bir ırkçılığa dayanan bu işgal ve sömürü politikasına karşı dünyada yaşama gücü olan her topluluk, milliyetçilikle silahlı olmalıdır.

“Altına hâkim olan dünyaya hâkim olur” sloganıyla hareket eden merkantilizmin, yani ticari sömürgeciliğin acımasızlığına “bilimsel gerekçe” sunmaktan öteye gitmeyen Darwinizm, ırkçı yönüyle emperyalizmi, ateist yönüyle de Marksizmi beslerken antiemperyalist milliyetçiliği de tahrik ederek Türk milliyetçiliğinin doğuşunda dolaylı olarak rol oynamıştır. Bu bölümün amacı Darwinizmin unutulmuş bir yönüne dikkat çekerek bir beyin fırtınasını tetiklemektir.

Bu Fırtınasının Felsefi Yararları

1- Bu yeni bakış açısı, 20. yüzyıl başlarında doğan ve yükselen Türk milliyetçiliğinin emperyalizm karşısındaki doğal ve meşru bir savunma refleksi olduğu tezini güçlendirmektedir.

2- İddiamız bununla da sınırlı değildir. Klerikalizmden din devletinden laikliğe geçiş sürecinde emperyalizmin nasıl bir düşünsel altyapı değişikliğine uğradığını gösteren delillere de sahibiz. Bu yeni düşünsel açılım sayesinde “**dinsel karşıtlıkların, yerini nasıl ırksal ve ulusal farklılıklara terk ettiği**” de anlaşılabilir olacaktır.

3- Stratejik Darwinizmle ilgili tespitlerimiz, emperyalizm karşısındaki dinî motivasyonun, tahkim edilmiş millî sınırlar ve millî ekonomik hassasiyetlerle desteklenmemesi hâlinde sömürgecilik karşısında nasıl yetersiz kalacağını da açıkça ortaya koymaktadır.

4- Ayrıca Avrupa ürünü, hatta rahatça söyleyebiliriz ki; Darwin eseri **ırkçılık** (racisme) ile bu saldırganlığa karşı bir varlık mücadelesi, bir millî savunma refleksi olarak ortaya çıkan ve iki dünya savaşı arasında iktidarda da kalan **Türk milliyetçiliğinin** asla aynı ahlaki kategoride ele alınamayacağı da daha kolay anlaşılır hâle gelecektir.

5- Hatta bu yoldan ilerleyerek, Batılı ırkçı emperyalist saldırganlık karşısında 100 yıl önce yükselen doğal milliyetçiliğin çizdiği siyasal sınırlarla ırkçılıktan korunma fırsatı bulan anayasal eşitlik hakkına sahip etnik gruplar arasında yaratılmaya çalışılan milliyetçiliğin, tarihî açıdan ne kadar anlamsız ve hatalı olduğu, vatandaşlarımızın irfanına sunulacaktır.

6- Böylece günümüzdeki duygusal Kürt milliyetçiliğinin, neden antidarwinist Türk milliyetçiliği ile eş değer görülemeyeceği ve dolaylı olarak nasıl Darwinist emperyalizmin işine yaradığı daha kolay anlaşılacaktır.

7- Bu yeni yaklaşımın bir faydası da 1798'de "liberal" Malthus'un teorisiyle başlayıp, 1859'da Darwin'le ırkçılığın felsefi zemini hâline getirilen bilimsel çalışmaların "liberal" Gladstone ve Churchill'den sonra "açık toplum"cu Karl Popper'in izinden giden George Soros gibi yeni "liberaler" tarafından nasıl daima canlı tutulduğunun gözler önüne serilmesidir.

İki mesnetsiz teoriyi birleştirerek "Rakibini tokmakla öldüren gorillerin dünyayı daha yaşanılır hale getirmesi ideali"ne dönüştüren sözde "üstün ırk," kurduğu devletlerin "nükleer sopsuyla" dünyayı tanzim ederken, diğer ırklara ait devletler, "open society" (açık toplum) masallarıyla siniri alınmış şempanzeler ve şebeklere dönüştürülerek gorillerin hizmetkârı hâline getirileceklerdir. İki teorinin birleşmesinden İngiliz hariciyesinin çıkardığı sonuç budur.

İngiliz doğa bilimci Charles Darwin'in 24 Kasım 1859'da yayımlanan kitabının orijinal adı, "Doğal Seçilim Yoluyla Türlerin Kökeni ya da Hayat Kavgasında Avantajlı Irkların Korunumu Üzerine" idi. Kitabın adı, 1872'de "Türlerin Kökeni" olarak değiştirildi. Böylece kitabın ırklarla ilgili yönü, ırkçı tarafı gizlenmiş en azından "vitriinden" uzak tutulmuş oldu.

Darwin, evrim teorisini kurarken, Malthus'un ünlü "nüfus teorisi"nden etkilenmişti. İlk liberal teorisyenlerden olan Malthus, "Bütün canlılar bir var olma ya da yok olma savaşı içindedir. Savaşların nedeni nüfus artışıdır; çünkü beslenme kaynakları sınırlıdır ve bunlara sahip olmak için insanlar zorunlu olarak savaş yapmak zorunda kalmaktadırlar ve bu savaşta güçlüler zayıfları ezer geçer." diyordu.⁵

Malthus geç evlenmek, az sayıda çocuk sahibi olmak gibi hareketlerin teşvik edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Yine Malthus'a göre toplumsal sefaletin en büyük nedeni alt sınıflardı ve bu yüzden bu tür bir nüfus planlaması üst sınıflardan ziyade alt sınıflara uygulanmalıydı. Malthus "liberal" bir anlayışın hâkim olması gerektiğini savunurken, fakir halk kesimlerine yapılan (özellikle kamusal) yardım programlarına karşı çıkmış; her türlü toplumsal müdahaleye ve yardıma muhalif olmuştu.⁶

Günümüz liberallerinin taşkınlıklarıyla birlikte düşündüğümüz zaman ilginç olan odur ki "liberal" Gladstone, "liberal" Darwin'den o ise "liberal" Malthus'tan etkilenmiş; böylece yenilmez İngiliz armadasının "liberty" yelkenleri, ırkçı nefeslerle bu yıllarda şişirilmeye başlamıştı.

Malthus'taki "alt sınıflar" kavramı, Darwin tarafından "zayıf evrimli ırklara" dönüştürüldü ve İngiliz Hariciyesinin sömürü felsefesinin payandası hâline getirildi. 1880'lerde ise evrim ve nüfus yoğunluğu tezleri artık gerilerde kalmış, hedef menziline, İngiltere'nin on katı büyüklüğünde bir alanda İngiltere'nin yarısı kadar nüfusu yöneten ve kurdukları büyük devletlere bakıldığında evrim sorunu da olmayan Türkler de konulmuştu.

Batı Avrupa'da Haçlı Seferlerinden beri kültürleşme istidadı kazanan "Türklerle ilgili olumsuz bakış açısı," 19. yüzyıl sonlarında saldırı ve işgalleri meşurlaştıran bir yeni siyaset anlayışına dönüştü. Başta İngiltere ve Fransa olmak üzere Batılı büyük devletlerin siyaset üretim merkezlerinde, -biz bunlara diplomasi tezgâhları diyebiliriz- Darwin'in ırklarla ilgili teorileri büyük bir beğeniyle kabul görmeye başladı.

İngiliz doğa bilimci Charles Darwin'in 24 Kasım 1859'da yayımlanan kitabının orijinal adı, "Doğal Seçilim Yoluyla Türlerin Kökeni ya da Hayat Kavgasında Avantajlı İrkların Korunumu Üzerine" idi. Kitabın adı, 1872'de "Türlerin Kökeni" olarak değiştirildi.

Siyah ırktan bir adamın adamakıllı devşirildikten sonra bile olsa ABD'ye başkan olabileceği şu günlerde çocuklara bile komik gelebilecek "Darwinist üstün ırk teorileri," 1881'de Kraliçe Viktorya İngiltere'sinde siyasi yetkililer tarafından alkışlanabiliyordu:

"Doğal seçim esnasında gerçekleşen mücadelenin, uygarlığın gelişmesine katkısının, sizin kabul etmeye yanaştığınızdan daha fazla olduğunu ve olmaya da devam ettiğini ispat edebilirim. Avrupa milletlerinin daha birkaç yüzyıl önce Türklerin karşısında duramadıklarını hatırlayın, oysa şimdi bunun fikri bile gülünç geliyor! Kafkas ırkları olarak bilinen daha medeni ırklar, (Ruslardan bahsediyor Ş.A.) varoluş mücadelesinde Türkleri hezimete uğrattılar. Çok da uzak olmayan bir geleceğe baktığımızda, kim bilir daha hangi aşağı ırklar dünyanın dört bir yanında daha yüksek medeni ırklar tarafından elimine (yok) edileceklerdir."⁷

Darwin'in ispat metodu çok ilginçti. Tamamen tarihî olayların etkisiyle yaşanmış bir "yükseliş ve düşüş"ün neredeyse doğal bir olay, bir fizik kanunu gibi sunulabileceği bu teorinin kabul görmesi, herhâlde yazarın İngiliz, çalışılan ortamın da İngiliz Kraliyet Akademisi olmasından kaynaklanmıştır.

İngiltere'de 1864'ten 1894'e kadar 4 kez başbakanlık yapmış Darwinist siyasetçi William Ewart Gladstone, 1874'te Bulgar isyanları karşısındaki Osmanlı Hükümetini eleştirirken "Türkler, insanlığın insan olmayan numuneleridir. Medeniyetimizin bekası için onları Asya steplerine geri sürmeli veya Anado-

lu'da yok etmeliyiz." diyordu. Diğer İngiliz siyasetçileri de sürekli olarak Türk milletini, Avrupalı ileri ırklara boyun eğmesi gereken geri bir ırk olarak göstermeye çalışmışlar, bu iddialar, 1919'da Paris'e, Sevr masasına kadar taşınmıştır. Bu propagandanın dayanağı Charles Darwin'di.⁸

Londra'dan yayılan bu görüşün, zamanla tüm Avrupa başkentlerine yayılması ve Doğu siyasetinin temel diplomatik argümanı olma kabiliyeti kazanması uzun sürmedi:

"Türkler sarı ırktandır. Turan kökenlidir. Göçebe ve zalim bir güruhtur. Her çeşit değişikliğe ve ilerleme fikrine düşmandır."⁹

Doğa Bilimci Darwin'e karşı tarihçi Türk'ün tezi ise şudur: İngilizleri 200 yıl aç bırakın, Amazon'daki vahşi yerlilerden daha geri gideceklerdir. Fakirlik ve düşman saldırılarıyla geçen iki yüzyılın sonunda eğer İngilizler hâlâ Covent Garden'da opera dinlemeye devam edecek olurlarsa, Darwin'in mezarına bir buket çiçek bırakmak boynumuzun borcu olsun.

Türklerin dinamik kültürlü bir medeni kavim olduğunun anlaşılması için Galapagos Adalarında kanıt bulma imkânı yoktu ve o yıllarda henüz Orhun Yazıtları'nın Türkçe olduğu bile bilinmiyordu. Türklerin evrilmiş maymunlar kategorisinin dışında olduğu, diğergamlık, mukavemet ve misafirperverlik kültürümüzden anlaşılıyordu. Aklın tamamen şempanze nefsinin emrine girdiği bugünlerde bu sıra dışılığa **"Türk irrasyonalizmi"** diyorlar.

Esasında, arkeoloji, antropoloji ve tarih bilimlerinin gelişmesiyle biyolojiden güç alan ilkel ırk nazariyesi tamamen çökmüştür. Ayrıca 20. yüzyıldaki Japon, Çin ve zenci yükselişi, Darwin'i ırkçılar için nostaljik bir unsur hâline getiren somut kanıtlardır. Ancak bir yüzyıl önce atı alan Üsküdar'ı geçmiş ve dünya kaynakları başta Anglosaksonlar olmak üzere Avrupa kökenli gorillerin istilasına uğramıştır.

Darwinizmin sosyal ve stratejik yönü İngiliz Hariciyesi tarafından bir siyasi manifesto hâline getirilirken az gelişmiş ülkeler Darwin'in daha çok maymun tarafıyla ilgilenmişlerdir. 20. yüzyıldaki hızlı kentleşmenin ve inkılabi modernleşmenin ürünü olan Türk aydını tarafından Charles Darwin, **"köyden kalma"** eklektik inanç kırıntılarını, Galapagos Adalarındaki yırtıcı kuşların önüne atarak onları özgürleştiren bir bilge kişi gibi karşılanmış ve akademik saygı görmüştür.

"Maymundan evrim yoluyla geldiğimize göre kutsal kitaplardaki 'yaratılış' bilgisi yanlıştır." Öyleyse inançla ilgili her şey, baştan sona yeniden sorgulanmalıydı. Zaten bir süredir 19. yüzyıl pozitivistizm tarafından tahrik edilen mantığın acımasız hücumlarına maruz kalan yorgun gönüller, Darwinist sömürgeciliğin Darwinist antitezini hazırlamakta gecikmeyen Marks ve Engels formaları giyerek; dinden uzaklaşmaya Avrupalı kılıflar bulmakta gecikmediler. Onlar güya emperyalizme karşı sentetik ithal ilaçlar bulmuşlardı. Ancak bu ilaçlar ne yazık ki yine Rothschild, Rockefeller gibi Siyonist bankerlerin denetim-

deki İngiliz Hariciyesi tarafından “**millî bağımsızlık sistemi**”ni felç etmek için ustalıklarla hazırlanmıştı.

Darwinizm, bir ahlak öğretisi değildi. Ayrıca sabah namazına kalkıp soğuk suyla abdest almak veya sabahtan akşama kadar aç gezmek gibi maymunların alışık olmadığı türden dinî ritüeller de getirmemişti. Anadolu’daki köylü asabiyetiyle dejenere olmuş, sevgisizleşmiş İslam anlayışından firar eden Türk aydınları, işin nefislerine cazip gelen maymuni tarafıyla uğraşırken, majestenin Anglikan gorilleri, Darwinizmi sömürünün ilmi dayanağı hâline getirmekle kalmamış; çoktan şempanze safarisine çıkmışlardı bile.

Darwinizmin siyasi tehlikeleri konusunda ilk uyanan biz değiliz. Uzun uyukuculardan Çinliler ve Hintlilerden bu konuda çalışma yapanlar olmuştur. Çünkü emperyalist safari Rumeli’y-i Şahane’den önce Güneydoğu Asya’da başlamıştı. Yine de Darwinizmin siyasi analizini yapan ciddi çalışmalar arasında bir Çinli¹⁰ ve Hintliyle¹¹ karşılaşmak; dedesi Çanakkale’de Hintli sömürge askerleriyle karşılaşmış bir Türk için hayli sevindiricidir.

AKP kadroları içinde bilimsel düşünce sistematığı gelişmiş nitelikli aydın yok denecek kadar azdır. Laikliği, milliyetçiliği, ulusal devleti, ulusal egemenliği anlamak için hiçbir gayret sarf etmemiş bir arabesk yönetimin, iki üç eski Marksistle, birkaç Anglosakson liberali ve fonlanmış STK’lerle iş birliği yaparak demokrasi havariliğine soyunması, gerçekte az zahmetli bir takiiyeden başka bir şey değildir.

Günümüzde milliyetçilik karşıtlarının ellerine emperyalistler tarafından tutuşturulmuş olan “**liberalizm meşalesi,**” aslında İngiliz Hariciyesini günümüzden 200 yıl önce dünya ekonomik kaynaklarının üst sınıflara ve üstün ırklara tahsis edilmesi yönünde uyarı Malthus’un ve Darwin’in yaktığı ırkçılık ateşinden başka bir şey değildir. Ne yazık ki emperyalistlerin yolunu aydınlatan bu meşale, onu tutan üçüncü dünya aydınlarının elini yakmaktadır.

İlgili Kavramlar

Kavim: Tarih Öncesinde, doğal antropolojik oluşum içinde binlerce yılda ortaya çıkmış irki ve kültürel beraberlik gösteren, belli bir nüfusa sahip yerleşik veya gezgin kitleye verilen isimdir (Hattiler, Nesiler, Mitanniler, İbraniler, Akkadlar, Kıptiler, Normanlar, Slavlar).

Sınıf: İlk Çağ, Orta Çağ ve Yeni Çağda, adalet duygusu yerine insanların güç ve yeteneklerinin belirleyici olmasıyla ortaya çıkan hukuk tarafından farklılaştırılmış toplumsal bölümlere verilen isimdir. Örnek; partiler(soylular), plebler(halk), klerici (rahipler), siviller (burjuvalar), serfle (köleler).

İlgili Kavramlar

Millet: İlk Çağda, belli bir kavmin sayısal olarak çoğalıp örgütlenerek **“tarih yapma”** kudretine ulaşmış hâlidir. (Japonlar) İkinci bir yol yine İlk Çağda kurulmuş güçlü devletlerin sınırları içinde kültürel birliğe ulaşan, farklı ırklardan insanların eski kimliklerini unutarak yeni bir kimlik kazanmasıdır. (Roma Latinleri, Osmanlı Türkleri) Ortak bir tarih yapmadan millet olunamaz. Dil ise yalnız milletler değil, kavimlere, halklara ve ırklara özgü bir ortak değerdir. 20. yüzyılda dünya barışını korumak için kurulan örgütün resmî adının Birleşmiş Milletler (United Nations) olarak tercih edilmesi, millet kavramının bu yüzyılda felsefi tartışmalardan tamamen uzaklaşarak somut bir anlam kazandığını ve **“bir devletin sınırları içinde hâkim çoğunluğu”** ifade ettiğini göstermektedir.

Azınlık: Her çağda, bir devletin sınırları içinde hâkim bir milletle içi içe yaşayan ve hukuku antlaşma ve anayasalarla tespit edilmiş, topluluklardır. Bunlar etnik grup, inanç grubu veya siyasi mültecilikten gelen bir komşu milletin fertleri olabilir. Lozan Antlaşmasına göre Türkiye’de sadece gayrimüslimler azınlık statüsündedir. Bu durumu çoğunluğu teşkil eden Müslim nüfusun devletin kurucu antlaşma ve anayasalarında **“Türk”** kabul edildiğinin delilidir.

Ulus: Yeni Çağda, yaşanan inkılaplar sonucunda eşitlik, adalet, hürriyet, kardeşlik ve laiklik ilkelerinin toplam sonucu olan ulusçuluk akımıyla birliği sağlanmış, eski ırki, kültürel ve sınıfsal çeşitliliği, modern bir anayasa ile izale edilmiş nüfus. (Fransız, Alman, İtalyan, Türk ulusları...) Ulusun **“oluş”** fiilinden türediği iddia edilmiştir. Bu durumda ulus, tarihî olayların meydana getirdiği yeni bir oluşum, âdeta yeni bir tarihî millet örneğidir.

Türkiye’de kelimenin önce kavramsal bir fark aranmaksızın **“millet”**in yerine ikame edilmesi, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının yeni bir **“tarihî millet”**e dönüşmesi şeklinde yorumlanabilir. Atatürk’ün Türk milleti için yaptığı tanım da buna uygundur. Bu durumda Arsal’ın tezine bağlı kalarak; Türk milletinin tarihte çok sayıda imparatorluk kurması nedeniyle birden çok kez tarihî millet oluşturduğu ve sonuncusuna da samimi bir Türkçü yaklaşımla **“Türk ulusu”** adını verdiği sonucuna ulaşabiliriz.

Ne var ki ulus ve ulusçuluk kelimelerine, zamanla milliyetçiliğe farklı bir alternatif kılmak amacıyla çeşitli nüanslar yüklenmiştir. Bu faaliyet, bazı eski Enternasyonalist Marksistlerin, **“Türk solu”** hareketine intikalini kolaylaştıran bir tahrifattan başka bir şey değildir. Türk ulusunun 1923’te Cumhuriyetle **“oluştugu”** ön kabulünden hareketle, Türk tarihini binlerce yıl kısaltan bu yaklaşım, geçici bir ideolojik çabadan ibarettir.

İlgili Kavramlar

Ümmet: Orta Çağda, aynı dine inanan insanların özellikle de Hz. Muhammed'e bağlanan halkın genel adıdır. İslam ümmetinde, Emevi asırları militleşmiş her kavim kendi kültürel kimliğini korur. Halk anlamına gelen avam ile kamu karşılığı kullanılan amme kelimeleriyle okuma yazma bilmeyen vatandaş anlamındaki ümmi kelimeleri hep aynı kökten türemiştir (Hristiyanlar, İslam ümmeti).

Halk: Her çağda, her siyasi coğrafyada, mesela İlk Çağda, Orta Çağda veya günümüzde yaşayan bir devletin sınırları içinde ortak sorunları paylaşan, anlık kaygıları, güncel ve geçici sorunları olan insan topluluğudur. “**Türkiye halkı**” kavramı, Müslüman Türk milleti ile gayrimüslim azınlıkların toplamını ifade eder.

Görüldüğü gibi “**kavim**” antropolojik, “**halk**” sosyolojik, “**sınıf**” hukuksal, “**millet**” tarihî, “**ulus**” ise siyasi oluşumlardır. Uzun kimlik kazanma asırları karşısında son derecede sığ bir siyasi bir oluşum olan modern devletin bu gruplardan sadece ulusla ilgili tasarrufta bulunma, proje üretme kabiliyeti vardır. Dağılma tehlikesi yaşayan Osmanlıların 1800'lü yıllarda bir Osmanlı ulusu yaratma projesi gibi en güçlü devletlerden biri olan Sovyetler Birliği'nin tarihî bir konfederat birlik yaratma projesi bile bu kapsam geçersizliği yüzünden akim kalmıştır. Milletler, zorlamayla yaratılabilecek siyasi tanzim unsurları değildir. Milletleri, kavimlerden ve etnik gruplardan ayıran en önemli fark “**Tarih yapabilme**” kabiliyetidir.

Milletler tarih yaparken dostlar ve düşmanlar edinirler. Belli bir coğrafya üzerinde doğal kaynaklara hükmederek yaşarken karşılıklarına yeni ve daha güçlü düşmanlar da çıkabilir. Günümüzde Malthus, Darwin, Keynes, Smith, gibi teorisyenlerin etkisi altındaki güçlü Batılı devletlerin doğal kaynaklara yönelik hücumları karşısında sadece güçlü milletlerin bağımsız kalabilme ve yurtlarını savunabilme kabiliyeti vardır. Bu durum, milliyetçiliğin kolay terk edilemeyecek bir mensubiyet duygusu olduğu tezini yani “**antiemperyalist milliyetçiliği**” daha da güçlendirmektedir.

Pangermanizm, Panslavizm, Panhelenizm gibi ulusal güç kullanmak suretiyle parçalanmış milletleri birleştirme projelerinde yaşanan başarısızlık da gözlerden kaçırılmaz. Tarihte olan olmuştur. Milletler bölünmüş, uluslar parçalanmış, kavimler birleşmiş veya imparatorluk sınırları içinde eriyip yok olmuştur.

Milliyetçilerin, “**halkın tümünün ideolojik eğitimden geçirilmesi**” gibi bir talepleri yoktur. Milliyetçilik, devletin milletin huzuru, refahı ve çocuklarının geleceği adına “**hassas**” bir siyaset izlemesini talep etme halidir.

Dolayısıyla modern devlet, milliyetçilik adına iki başarılı görev icra edebilir:

1- Ulusal bütünlüğü korumak (bölücülüğün önlenmesi),

2- Parçalanmış milleti emperyalist ırkçılığa karşı birleştirmek (Türk birliği).

Bunlardan birincisi vazife, ikincisi idealdir. İçinde emperyalistlerin sömürüyü kolaylaştırmak amacıyla ayartabileceği güçlü etnik gruplar bulunan ulusal devletlerin, ülkü birliği, hukuk, siyaset, ekonomi ve eğitim politikalarıyla tamamlamadan; mesela “**Turan**” kelimesinin cazibesine kapılarak iddialı bir anti-emperyalist çıkış yapmaları sakıncalıdır. Bunun mahzurları 1914-1918 yıllarında Kafkas Cephesinde görülmüştür.

Ancak, denizlere, göklere ve uzaya hâkim olmuş gelişkin “**goril türevleri**” karşısında en azından ormanımızı korumak istiyorsak bölgesel paktlar kurmak ve barışı korumak akıllı bir milliyetçinin ihmal etmemesi gereken görevlerdir.

Bütün Atatürk ilkelerinin temelinde “**akılcılık**” ve “**milliyetçilik**”in bulunması, Atatürk’ün Türk milletini sık sık dayak yiyen “**şempanze**” olmaktan kurtarma yönündeki kararlılığının bir göstergesidir.

“Ne mutlu Türk’üm diyene!” ve şempanzelikten kurtulabilene... ■

¹ **KUR’AN**; “Hucurat Suresi, 13. ayet”, Diyanet İşleri Başkanlığı meali: “Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, Ona karşı gelmekten en çok sakınmanızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdâr olandır.”

² **TEVRAT**; “Tekvin Bölümü 11/1-9”, Babil Kulesi, İncil’de adı geçen ve Nuh Tufanını izleyen dönemde Babil ülkesinde inşa edilen bir yapıdır. Tevrat’ta anlatıldığına göre Babilliler, güçlerini ve medeniyetlerini kanıtlamak amacıyla, göğe dek erişen bir kule yapmak istediler. Ancak Tanrı “tepesi cennete ulaşacak” bu yapıya izin vermedi ve işçilerin birbirleriyle anlaşamaması için farklı diller konuşmalarını sağladı. Bu nedenle işçiler Babil Kulesi’ni yarım bırakarak dünyanın dört bir yanına dağıldılar. Anlatı, dillerin ve ulusların kökenine ait itikadi bir açıklama getirir.

³ Misak-ı Milli madde:1, Lozan Antlaşması, Madde: 37-44.

⁴ **EROĞLU**; Prof. Dr. Hamza; “**Türk İnkılap Tarihi**, Ankara 2008, s. 377

⁵ **MALTHUS**; Thomas Robert; “An Essay on the Principle of Population” (Nüfus Artışı Hakkında Bir Araştırma) İlk Baskı, 1798

⁶ Wikipedia, Thomas Robert Malthus maddesi

⁷ **DARWIN**, Francis, “**The Life and Letters of Charles Darwin**”, Cilt I, s. 285-286, . New York, 1888 “I could show fight on natural selection having done and doing more for the progress of civilisation than you seem inclined to admit. Remember what risk the nations of Europe ran, not so many centuries ago of being overwhelmed by the Turks, and how ridiculous such an idea now is! The more civilised so-called Caucasian races have beaten the Turkish hollow in the struggle for existence. Looking to the world at no very distant date, what an endless number of the lower races will have been eliminated by the higher civilised races throughout the world.”

⁸bk. “<http://www.evrimteorisiinfo/darwinizm/avrupa-emperyalizminin-darwinist-temelleri>”

⁹ **KARAL**; Prof. Dr. Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, VIII. Cilt, 3, s. 552, Ankara, 1988

¹⁰ **HSU**; J. Kenneth, “Geology”, Nisan, 1987, s. 377

Çinli Sosyal Bilimci Hsu, Darwin’i **Victoria İngiltere’sinin, yani İngiliz emperyalizminin bilimsel dayanağı sayar. Hsu’ya göre Darwin, “Çin’e zorla afyon satılabilmek için bu ülkeyi işgal eden ve bunu serbest ticaret ve ‘en güçlülerin hayatta kalması’ kuralına dayandıran anlayışın bilimsel dayanağı’dır.**

¹¹ **VIDYARTHI**; Lalita Prasad, “Racism, Science and Pseudo-Science”, Vendôme, 1983. s. 54 Hintli Vid-yarthi’ye göre, “**Darwin’in ortaya attığı ‘en güçlülerin hayatta kalması’ düşüncesi, insanoğlunun kültürel bir evrim sürecinden geçtiğine ve en üst seviyenin Beyaz Adam’ın medeniyeti olduğuna inanan sosyal bilimciler tarafından coşkuyla karşılandı. Bunun bir sonucu olarak, 19. yüzyılın ikinci yarısındaki Batılı bilim adamlarının çok büyük bir kısmı ırkçılığı şiddetle benimsedi.**”

SEÇİLMİŞ ULUSLARARASI ÇALIŞMALARDA MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ: SÖYLEME VE YÖNTEME İLİŞKİN SORUNLAR

RECAİ COŞKUN*

Giriş

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) uluslararası bilimsel çalışmalara yoğun olarak konu olmaktadır. İster Türk ister yabancı araştırmacılar tarafından yürütülsün, bu çalışmaların genel olarak bir “olumsuzlaştırma” niyeti taşıdıkları görülmektedir. Bu çalışmanın amacı “bilimsel” çalışmaların MHP söz konusu olduğunda karşı karşıya kaldıkları “kavram” ve “yöntem” sorunlarına dikkati çekmek ve bu alanda bundan sonra yapılacak çalışmalarda benzeri sorunların ortaya çıkmadığı bir literatürün oluşmasına katkı sağlamaktır.

Siyaset bilimi alanındaki çalışmalarda MHP'nin menfi algılanışının ve yansıtılışının değişik nedenleri vardır. Özellikle 1970 ve 1980'lerde MHP'yi yabancı basına taşıyan Türk ve Türkiye'de yaşayan yabancı uyruklu yazar ve gazetecilerin “Marksist-solcu veya liberal” gelenekten gelmeleri bu olumsuzlaştırmayı besleyen gerekçelerin başında gelmektedir. Aynı şeyi Batı üniversitelerinde ve araştırma kuruluşlarında çalışan Türk kökenli akademisyenler için de söylemek mümkündür. Ayrıca, Ağca olayı sonrasında Batı kamuoyuna karşı MHP hakkında yürütülen dezenformasyon ise MHP ve “Bozkurtlar”¹ dünyanın en tehlikeli örgütleri arasında göstermek için müsait bir zemin sağlamıştır². Burada ilginç olanı, Türkiye'de “Bozkurtlar” diye bir örgüt olmamasına rağmen Kushner (2003) ve Deliso (2007) ve daha birçok yazarın bütün “bilimsel” açıklamalarını böylesi bir örgütün varlığı üzerinden yürütmeleridir. MHP ile ilgili çalışmalar nedense bu türden hata ve çelişkilerle doludur.

* Sakarya Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi.

Olumsuzlaştırmanın muhtemel bir başka nedeni ise “milliyetçiliğin” karşılığı olarak “nasyonalist” kelimesinin seçilmesi ve bu kavramın Batı kamuoyu ve akademik çevrelerde “ırkçılığa” yakın bir yerde durmasıdır. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası Avrupa’sında ve genelde de dünyada “nasyonalizm” hastalıklı kelimelerden biri olarak görülmüş ve gösterilmiştir. Doğal olarak Batılı “nasyonalist” partiler hangi ülkede olursa olsun ırkçılıktan, antisemitizmden, yabancı ve göçmen düşmanlığından beslenen siyasi akımlar olarak resmedilmiştir. Batı’daki birçok “nasyonalist” parti için bu tanımlamaların bir gerçeklik payı olduğu da aşikârdır (Back and Solomos, 2000). Oysa Türk milliyetçiliği asla Batılı anlamda bir nasyonalizm içeriği taşımaz. Bunun sosyokültürel gerekçeleri bir yana, Türk milliyetçiliğinin tarihsel gelişiminde sömürgeci bir dönem olmadığından sömürgeciliğin tabii çıktısı olan göçmen ve sığınmacı karşıtlığına dayalı bir milliyetçilik anlayışı geliştirmenin zemini de zaten yoktur. Ayrıca, pek dikkat edilmese bile “nasyonalizm”e denk gelen Türkçe karşılık “milliyetçilik” değil, “millîcilik” veya günümüzde belli kesimlerce tercih edilen “ulusalcılık”tır. Milliyetçilik ile Batı nasyonalizminin muhteva olarak da örtüştüğü söylenemez. Özellikle Türk milliyetçiliğinin “kendi değerlerini olumlulayan” boyutuna karşılık “Batı nasyonalizmi” diğer milletleri “olumsuzlaştırarak” ırkçı bir noktaya daha yakın durmaktadır. Bu iki kavramın- “milliyetçilik” ile “nasyonalizm”- farkı önemsenmeli ve daha fazla araştırmaya konu edilmelidir.

Batı yazınında ve kamuoyunda MHP’nin menfi algılanmasının bir başka nedeni de MHP’nin “Batı medeniyeti” ile “Türk medeniyeti” arasındaki ayrımı sürekli vurgulaması ve kendisini Batı medeniyetine eklemlemek yerine bir Türk medeniyeti seçeneği inşa etmeye adanmasıdır. MHP literatürde yaygın olarak Pantürkçü³ ve Turancı olarak nitelendirilerek bu ayrım delillendirilmektedir. MHP’nin kendini Batı medeniyeti dışında bir yerde konumlandırma ve Türk-İslam medeniyetini yeniden inşa hedefi bu hareketin “evrensel değerler”den kopuk bir akım olduğuna ilişkin iddiaların ortaya atılmasının gerekçesi olmaktadır. Oysa Türkiye’de “evrensel değerler” olarak adlandırılan ve bütün toplumlar için belli “insani” normları öngören düşünce ile Batı düşüncesindeki “evrenselciliğin” mahiyeti arasındaki farka dikkat edilmemektedir. MHP’nin itirazı Batı-merkezli evrensel kurgulamanın sakatlığıdır. Zira bu evrensel kurgulamada Batı dışındaki topluluklar için insani ve adil önermeler bulunmamaktadır. Bu hem kadim Grek-Roma geleneğindeki “medeni-barbar” ayrımı hem de Batı’nın Hristiyanlık yorumunda kendini açıkça gösterir.⁴

Bilimsel çalışmalarda MHP söz konusu olduğunda “birincil veriler”den özellikle kaçınılması göze çarpan önemli eksiklerden bir diğeridir. Araştırmacılardan hiçbirisi, MHP ve Ülkü Ocakları yöneticilerinin kendilerine yöneltilen iddialara karşı neler düşündüklerine dair bir inceleme yapma gereği duymamaktadırlar. Bu eser kapsamında ele alınan çalışmaların hiçbirinde “söz konusu çalışmayı” yürütmek için MHP yöneticileri ile bire bir “mülakat” veya

“anket” türünden bir veri edinme yöntemi benimsenmemiştir. Dahası MHP’ye ait belgeler de (örneğin Parti Programları, Seçim Beyannameleri, Büyük Kurultay ve Meclis Konuşmaları) ya hiç dikkate alınmamakta veya ön yargılı yorumlara konu edilmektedir. Bu çalışmalarda sıkça görülen bir diğer husus ise bu bilimsel çalışmalara imza atan yazarların (örneğin Arıkan, 2002) MHP’ye ilişkin iddia ve yargılarına delil olarak daha çok MHP’ye ideolojik karşıtlığı ile bilinen gazete yazılarını kullanmalarıdır. Elbette gazete yazılarının da bir bilimsel çalışma için kullanılması mümkündür, ama en temel iddiaların delillendirilmesi sadece “seçilmiş” gazete ve yazılar üzerinden yapılırsa bu bir “ön yargı”ya işaret eder.

Son olarak, MHP etrafındaki bu olumsuz kurgulamanın bir diğer nedeni olarak bu hareketin daha çok “dışarıdan” araştırmalara konu edilmesi; “içeriden” yani milliyetçi gelenekten gelip de MHP’yi bilimsel çalışmalara konu eden bir literatürün henüz yeterince inkişaf etmemesidir. MHP’ye “içeriden” bir yaklaşım bir yöntem olarak gereklidir. Bu içeriden yaklaşım şüphesiz bir taraftarlık anlamında değil, araştırmaya konu edilen kültürel ve ideolojik bağlama hâkimiyet ve “yerellik” bakımından önemlidir (Barnard 2002: 275).

Aşağıda, bu tespitler ışığında ayrıntılı tartışmalar yapılacaktır. Çalışmanın akışı şu şekilde kurgulanmıştır. Öncelikle çalışmanın yöntemi hakkında bilgi verilecektir. Müteakiben, yabancı yayınlarda MHP’nin adlandırılmasında yaşanan soruna ilişkin örnekler verilecek ve bunun nedenleri sorgulanacaktır. Daha sonra ise MHP’nin politik yelpazedeki yerine ve ideolojisinin niteliğine dair yapılan değerlendirmelerin temelsizliği veya yetersizliği sorunu üzerinde durulacaktır. Son olarak, MHP hakkındaki çalışmalarda gözlenen yöntem sorunları ele alınarak bu sorunun nedenleri incelenecektir.

Çalışmanın Çerçevesi ve Yöntemi

Bu çalışmanın odağında MHP ile ilgili seçilmiş uluslararası eserlerde yaşanan kavramsal ve yöntemsel sorunlar yer almaktadır. Yapılan ön literatür incelemesinde göze çarpan kavramsal sorunlardan biri MHP’nin İngilizceye çevirisi alanında yaşanmaktadır. Elbette her çeviri, kendi dil bağlamından uzaklaştıkça belli anlam kaybı veya farklı anlamlar yükleme riskini de beraberinde getirir. Ancak MHP ile ilgili çalışmalarda bu anlam kaybı ve/veya farklı anlam yükleme sorununu aşağıda ayrıntılı olarak tartışılacağı gibi, yazarların eksik bilgi veya ön yargılarından beslenmektedir.

Çalışmanın odağındaki ikinci husus ise, MHP’nin ideolojik yelpazedeki yerine ilişkin yaşanan savrulmuşluk ve gelişigüzeliktir. Değişik çalışmalarda farklı nitelendirmelerin yapılmasının arka planında bilgi eksikliğinin olduğu görülmektedir. MHP’nin siyasi yelpazedeki konumunu belirlemek adına kuramsal çerçevelerden yararlanma girişimleri, Arıkan (2002) ve Akgün (2002) gibi birkaç istisna dışında görülmemektedir. Bu iki yazar da çalışmalarında “sonuçtan sebebe” doğru bir yöntem kullandıkları için önemli hatalar yapmaktadırlar. Ya-

zarlar öncelikle MHP'yi bir "kalıp" içerisine koymakta, sonrasında ise bu eylemlerine dayanak aramaktadırlar. Bu alandaki hemen bütün eserlerde MHP, yazar(lar)ın tamamen keyfî nitelendirmeleriyle siyasi yelpazede konumlandırılmıştır. Bu çalışma çerçevesinde MHP'ye ilişkin ortaya atılan politik sıfatların çeşitliliği ve gerekçeleri üzerinde durulacaktır.

Üçüncü olarak ele alınacak boyut ise fikir yürütmede bilimsel kaygıların gözetilmemesidir. Gerçekten de MHP söz konusu olduğunda, bilimsel çalışmada kullanılan ciddi veri derleme ve çözümlene yöntemlerine hemen hiç başvurulmayıp daha çok gazete haberleri (örneğin Arıkan, 2002) veya kişisel yargılar üzerinden (örneğin Yavuz, 2003)⁵, fikir yürütülmektedir. Bilimselliğin en temel ölçütlerine bile sadık kalınmayan bu çalışmaların, uluslararası tanınırlığı olan dergiler ve yayınevleri tarafından yayımlanması hususu ayrıca meraka değerdir.

Bu çalışmada incelemeye konu olan eserlerin seçiminde;

(a) 1990 sonrası yayımlanmış olmak; (b) Başlık, anahtar kelimeler veya kitap ise indeksinde MHP adının geçmesi ölçütleri dikkate alınmıştır. Çalışmanın amacı ve zaman kısıtı dikkate alındığında 1990 tarihi makul gözükmektedir. 20 yıllık bu dönem hem Kurucu Genel Başkan Alpaslan Türkeş hem de Türkeş sonrası kısa bir dönem hariç partiyi bugüne taşıyan Devlet Bahçeli yönetimini kapsamakta ve siyasi partiler üzerinde yapılacak "dönemsel" bir çalışma için de yeterince gözlem yapma imkânını sunmaktadır. Elbette bu ölçütlere uyan bütün yayınlara ulaşmak mümkün olmadı. Esasen buna gerek de yoktur, zira incelenen çalışmalar belli çıkarsamalar yapmak için yeterlidir. İncelemeye konu edilen çalışmalar ise "akademiklik" ölçütüne göre tasnif edilip gazete ve popüler dergilerde yer alanları elenmiştir. Şüphesiz bu alanda daha geniş çaplı çalışmalara ihtiyaç vardır. Özellikle MHP'ye dair yargılarda dönemselliğin olup olmadığını anlamak için 1970'ler, 1980-1997 ve 1997'den günümüze uzanan bir dönemlendirme yapılabilir ve karşılaştırmalı bir mantıkla konu daha derinlemesine incelenebilir. Bu bakımdan, bu çalışmayı genellemelere varılabilecek bir sondaj olarak değerlendirmek mümkündür.

MHP'ye Dair Çalışmalarda Çeviri ve Siyasi Konumlandırma Sorunları

MHP söz konusu olduğunda yabancı yayınlarda iki temel kavramsal sorun gözükmektedir: Bunlardan birincisi, MHP'nin İngilizceye çevirisinde gözlenen farklılık⁶; ikincisi ise MHP'nin siyasi yelpazedeki yerinin belirtilmesinde yaşanan keyfîlik ve savrukluktur. Aşağıda, bu iki soruna ilişkin örnekler verilecektir.

MHP'nin İngilizceye çevirisinde üç yol benimsenmektedir: Birincisi ve en yaygın olanı Nationalist Action Party (NAP) (örneğin, Akarca ve Tansel 2007; Yavuz 2003; Başkan 2006) şeklindedir. İkinci çeviri şekli ise Nationalist Movement Party (NMP) (örneğin, Makovsky 1999; Hillenbrand 2007; Deliso 2007; Salt 1995: 22) olarak karşımıza çıkmaktadır. Üçüncü ve en az tercih edileni ise hem NAP

hem de NMP'nin (örneğin Kushner 2003; Østergaard-Nielsen 2001) birlikte kullanılmasıdır.

Yaygın olarak kullanılan ancak zannımca yanıltıcı olan "Nationalist Action Party" çevirisi MHP hakkındaki olumsuz algıya yol açar niteliktedir. Burada bir hata görülmektedir. Her ne kadar "action" ile "movement" eş anlamlı kullanılabilse de MHP'nin İngilizceye çevirisi söz konusu olduğunda doğru kullanımın Nationalist Movement Party olması gerektiği görülmektedir. Zira "action" kelimesi, MHP'nin bir düşünsel hareketten çok siyasi eylemlerden beslenen bir parti olduğu izlenimini vermektedir. Oysa düşünsel ve ideolojik akımlar için "movement" daha uygun bir karşılığa denk gelmektedir.

Sorun sadece çeviri tercihi ile ilgili değildir, yanlış bilgiler de oldukça fazladır. Örneğin Tocci (2001:10) MHP'nin önce Nationalist Action Party, sonrasında ise adını değiştirerek Nationalist Movement Party olduğunu sanmaktadır⁷. Østergaard-Nielsen (2001) ise kitabının kısaltmalarında MHP'yi "Millî Hareket Partisi" olarak yanlış adlandırmakta, bu yanlış adlandırmayı kâh "National Movement Party" (s. xiii) kâh "National Action Party" olarak (s.145) zikretmektedir. Yine Mecham (2004) benzeri hataya düşmekte; MHP'yi Türkçe "Millî Hareketçi Partisi" (s.355), bir başka yerde ise "Millî Hareket Partisi" (s.357) ve İngilizce karşılığını da "National Action Party" olarak adlandırmaktadır. Bir ad üzerinde bile bunca hatanın yapıldığı bu çalışmaların içinde esasa dair ne denli yanlışlar olabileceğini tahmin etmek zor olmasa gerekir. Daha da hayal kırıklığı yaratana, bu türden yanlışların sadece yabancı yazarlar tarafından değil, "siyaset bilimi uzmanı" Türk yazarlar tarafından da yapılmasıdır. Örneğin Aydınbaş'ın (1998: 35) MHP'nin adını "Millî Hareket Partisi" ve İngilizcesini de "National Action Party" şeklinde yanlış yazmaktadır.

Bu meyanda göze çarpan bir diğer konu ise, MHP'nin siyasi yelpazedeki yerinin tanımlanmasında kullanılan kavramlardaki keyfîlik ve dağınıklığıdır. Keyfîlikten kasıt, aynı eserde bile farklı nitelendirmelerde bulunulmasıdır. Dağınıklıktan meram ise, her yazarın kendince ve herhangi bir çözümleme ihtiyacı duymadan, ortaya uluslararası yazında kabul görmüş ölçütler koymadan MHP'nin politik konumuna ilişkin yargıya varmasıdır. Bu politik konumlandırmaları üç ana kategoride ele almak mümkündür.

Gerçekten de MHP söz konusu olduğunda, bilimsel çalışmada kullanılan ciddi veri derleme ve çözümleme yöntemlerine hemen hiç başvurulmayıp daha çok gazete haberleri (örneğin Arkan, 2002) veya kişisel yargılar üzerinden (örneğin Yavuz, 2003^v), fikir yürütülmektedir.

Tablo 1: Yazında MHP'nin İdeolojik Konumuna İlişkin Nitelendirmeler

Sağcılık	<p>“Sağcı” (Gordon ve Taşpınar 2008: 10; Eligür 2007:4; Mecham 2004:348)</p> <p>“Aşırı sağcı” (Akgün 2002: 18)</p> <p>“Radikal sağ” (Bulut 2006: 129),</p>
Milliyetçilik	<p>“Milliyetçi” (Karpaz 2004: 20; Akarcalı ve Tansel 2007:9)</p> <p>“Sağcı milliyetçi” (Akgün 2002: 16-17; Mecham 2004:348)</p> <p>“İslami tonlu milliyetçi” (Karpaz 2004:324)</p> <p>“Seküler milliyetçi” (Akgün 2002: 29)</p> <p>“Aşırı milliyetçi” (Gordon ve Taşpınar 2008: 91)</p> <p>“Radikal milliyetçi” (Arpac ve Bird 2009:140; Öniş 2003: 27)</p> <p>“Ultra milliyetçi” (Arıkan 2002; Başkan 2006; Makovsky 1999: 159; Öniş 2003: 35; Yavuz 2003: 230)</p>
Faşizm	<p>“Faşist” (Deliso 2007: 100)</p> <p>“Faşizmsi” (Salt 1995: 16)</p> <p>“Ultra faşist” (Tocci 2001:8)</p> <p>“Neofaşist” (Deliso 2007)</p>

Öncelikle bu çalışmanın temel amacının “yabancı yayınlarda MHP ile ilgili kavramsal ve yöntemsel hataları tespit etmek” ile sınırlı olduğunu hatırlatmak gerekir. Çalışmanı, bu hata ve suçlamalar karşısında MHP'nin gerçek durumunu ortaya koymak gibi bir amacı yoktur. Esasen bu bir başka çalışmanın konusu olabilir. Ama bunca çelişkinin gözlendiği bir resim karşısında sormadan da geçilmiyor: Yukarıdaki tablo ne anlama gelmektedir?

Doğrusu siyasi alanda bir başka partinin daha bu denli değişik ve birbiriyle tezat teşkil eden sıfatlarla anılması çok sık rastlanan bir durum değildir. Elbette ideolojik pozisyonlar belirlenirken değişik karmalar söz konusu olabilir. Milliyetçi bir partinin “sağ” ile “milliyetçiliğin” farklı tonlarından oluşan karma adlarla anılması bir noktaya kadar anlaşılabilir bir durumdur. Ama Batı literatürünün “ırk-yabancı-göçmen” temelinde “dışlayıcı” ideolojik söylemi ile

Türk milliyetçiliğinin “kültür-medeniyet” birliği temelinde “kapsayıcı” söylemini aynı ideolojik kategoriye oturtmak nasıl mümkün olabilir? Kapsayıcı milliyetçiliğin temel özelliği, başka milletleri yermek yerine kendi kültürel değerlerine bağlılığı öne çıkarmaktır. MHP bu bakımdan yabancı düşmanlığı, antisemitizm gibi Avrupalı söylemleri asla benimsemeyen; ortak inanç, değer ve gelecek ülküsü etrafında millet düzeyinde örgütlenmeyi gaye edinen duruşuyla tipik bir “milliyetçi” partidir. Zannımca MHP ile ilgili milliyetçilikten başka hiçbir nitelendirmeye gerek yoktur. Ancak bu “milliyetçiliğin” Batı “nasyonalizm”inden farkını vurgulamak için Türk milliyetçiliği veya Türk-İslam Ülküsü gibi nitelendirmeler uygundur. Bunun daha berisi ve ötesi yoktur.

MHP'nin politik konumuna ilişkin en zorlama nitelendirmeler “faşizm ve Nazizm”dir. Marksist fraksiyonların bile birbirlerini sıkça faşistlikle suçladığı bir ideolojik ortamda, MHP'ye öteden beri bu tür yakıştırmalar yapılmıştır. Ancak iş, bunu bilimsel bir zeminde ortaya koymaya geldiğinde Karpat (2002:324), Arıkan (2002) ve Akgün (2002) örneklerinde görüldüğü gibi böylesi suçlamalar havada kalmaktadır. Örneğin Arıkan (2002:366) MHP'nin “asla Nazi sembolleri kullanmaması ve Avrupa'nın faşist geleneği ile asla bir bağlantı iddiasında bulunmaması nedeniyle neofaşist bir parti olamayacağını, “popülist-milliyetçi” parti kategorisine uyduğunu belirtmektedir. Arıkan'ın bu sınıflandırması da sorunludur, ama bu başka bir çalışmanın konusudur. Zaten sosyalizmi ve kapitalizmi reddeden (Karpat 2002:324) bir partinin Marksist söylemin “burjuvazi kapitalizmin şiddetçi ve diktacı unsurları” (Arıkan 2002: 363) olarak nitelendirdiği faşizmi savunması beklenemez.

Ayrıca, MHP'nin faşist ideolojiyi savunduğuna dair ortada hiçbir delil ve belge yok iken faşizmi reddettiğine dair bolca ifade ve belge sunmasının bilim insanları için hiçbir önemi yok mudur? Esasen, bir Türk milliyetçisinin kültürel muhit olarak karşıtı olduğu bir iklimin düşünsel ürünü olan bir ideolojiyi sahiplenmesi mantıksal olarak da sakattır. Bunu yapsa yapsa ancak “birkaç kendini bilmez taklitçi” yapabilir. Bu hususta onlarca belge arasından Alpaslan Türkeş⁸ tarafından dile getirilen şu sözler yeterli olur mu?

“İnsan kişiliğinin gelişip şekillenebilmesi, hür ve demokratik rejimlerde mümkündür. Hür ve demokratik olmayan rejimler insan şahsiyetine aykırıdır... Hür, demokratik düzene muhalif olan bütün rejimlere karşıyız, bunlara inanmıyoruz” (Türkeş 19??: 112) “... Türk cemiyetinde başka din veya ırka mensup kim-seleri imha etmek gibi bir düşüncenin tatbiki mümkün değildir. Binaenaleyh,

MHP bu bakımdan yabancı düşmanlığı, antisemitizm gibi Avrupalı söylemleri asla benimsemeyen; ortak inanç, değer ve gelecek ülküsü etrafında millet düzeyinde örgütlenmeyi gaye edinen duruşuyla tipik bir “milliyetçi” partidir.

Türk milleti içinde bir “Nazi” hareketi doğamaz, kafasını taklide kaptırmış üç beş kişi çıkarsa, onlar da gülünç olmaktan başka bir netice elde edemezler... Türk milleti bencil, menfaatçi ve korkak olmadığı için, gaddar, saldırgan ve zalim de değildir. Onun için faşizmin ve Nazizmin yerleşmesine bizim cemiyetimizde imkân görmüyoruz” (Türkeş 197?:40).

Bir not da MHP’nin “aşırı sağcılığı” üzerine düşmek gerekiyor. Akgün (2002) MHP’nin siyasi yelpazedeki görünümünü belirlemek için, Batı literatüründe bir partinin “aşırı sağcı” olarak nitelendirilebilmesi için bazı ölçütleri zikrettikten sonra, bu ölçütlerin aslında hepsinin birden bir partide bulunması gerekmediğini⁹ vurgulamaktadır. Yazar, çalışmasında “açık bir şekilde çoğulculuğa karşı tavır ve inanç geliştiren veya münevverlerin ve kamunun çoğunluğu tarafından bu şekilde nitelendirilen herhangi bir parti” “aşırı sağcı” olarak tanımlanır diyerek MHP’yi de bu sınıfa sokmaktadır (Akgün 2002: 18). Doğrusu burada tuhaf bir durum var. MHP kuruluşundan bu yana “demokrasi” ve “çoğulculuk” ile herhangi bir sorun yaşamamıştır. Bu durum, parti programlarından, seçim beyannameleri ve genel başkan konuşmalarına kadar her yerde görülen bir husustur. MHP kendi milleti için arzuladığı hakları bütün insanlığa teşmil edecek düzeyde kucaklayıcı bir anlayışı benimsediğini de beyan etmektedir.¹⁰ 2007 Temmuz Seçim Beyannamesi’nde MHP’nin milliyetçilik anlayışının ‘yaşa ve yaşat’ ilkesine dayalı olarak Türk milleti için arzu ettiği şeylerin bütün insanlık için de arzu edildiğini ve bunun bir anlamda ‘küreselleşmenin insanileşmesi’ olarak düşünüldüğü de ifade edilmektedir (s.10). Demokrasi, Genel Başkan Bahçeli’nin hemen her Meclis Grup konuşmasında üzerinde durduğu bir husustur. Örnek niteliğinde bir alıntı yapacak olursak: “... hem demokrasinin hem de Türkiye’nin geleceğini ve sağlığını düşünmek bizim temel varlık sebebimizdir” (Bahçeli 2002:63). Bu ve benzeri ifadeler aynı şekilde Arıkan’ın (2002:373) MHP’yi “ırkçı”, “yabancı korkusu yaşayan” (xenofobia), “demokrasi karşıtı” olarak nitelendirmesinin de temelsiz olduğunu ortaya koymaktadır. Esasen MHP geleneği bu türden suçlamalara 1940’lardan beri muhatap olmakta ve her suçlamadan aklanarak çıkmaktadır. Dahası, Akgün (2002) örneğinde olduğu gibi bir yazar aynı çalışma içerisinde MHP’ye “sağcı nasyonalist”, (s.17), “ultra-nasyonalist” (s.30), “nasyonalist” (s.18), “seküler nasyonalist” (s.29) gibi nitelendirmelerde bulunuyorsa ortada kavramsal ve algısal bir sorun var demektir. Yukarıdaki tablodan çıkarılacak bir başka sonuç ise MHP’nin ise “kendini ifade etme” ve “toplumsal algı oluşturma” noktalarında daha fazla çaba sarf etmesi gereğidir.

MHP’ye Dair Çalışmalarda Bilgi ve Bilimsellik Sorunu

MHP ile ilgili çalışmalarda çokça hatanın yanında bazı mantıksal ve yönetsel sorunlara rastlanmaktadır. Yöntemsel sorunların başında, yukarıda sıkça belirtildiği gibi “birincil veriler” yerine dolaylı bilgilerden hüküm çıkarılması gelmektedir. Diğer sorunları ise şu başlıklar altında ele almak mümkündür:

a-Yanlış Bilgi Sorunu: Yukarıda, bazı çalışmalarda MHP'nin adının dahi yanlış yazıldığı gösterilmişti. Buna ilaveten partinin tarihsel arka planı hakkında da bir dizi yanlışla rastlanmaktadır. Örneğin, Arıkan'a (2002:358) göre "aşırı sağcı CKMP 1948'de Fevzi Çakmak tarafından kurulmuştur". CKMP'nin "aşırı sağcılığı"nu bir yana koysak bile bu kısa cümlede iki yanlış bulunmaktadır. Birincisi CKMP 1948'de değil, 1958'de kurulmuştur. İkincisi, Mareşal Fevzi Çakmak bu partinin asla genel başkanı olmamıştır; zira kendisi 1950'de vefat etmiştir. Arıkan'ın verdiği bilgilerdeki yanlışlar Yavuz'un (2003) da dikkatinden kaçmamıştır. Yavuz'un Arıkan'a ilişkin değerlendirmesi şöyledir: "Mareşal Fevzi Çakmak CKMP'ye Arıkan'ın belirttiği gibi asla başkanlık etmemiştir zira 1950'de vefat etmiş birisi 1959'da kurulmuş bir partiye istese de başkanlık yapamaz." Burada Yavuz bir yanlış düzeltiyim derken kendisi de bir başka yanlışla düşmektedir. Yazar CKMP'nin kuruluşunu 1959 olarak belirtirken (s.205, 16 numaralı dipnot) yanılmaktadır; zira CKMP 16 Ekim 1958'de Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Türkiye Köylü Partisinin birleşmesiyle kurulmuştur (Çalık 1995: 91; Öznur 1999: 62). İlginçtir, aynı hatayı Akgün de yapmakta ve CKMP'nin başkanlığını Mareşal Fevzi Paşa'nın yaptığını söylemektedir (Akgün 2002: 18).

b- İddiaları Delillendirme Sorunu: Yönteme ilişkin öne çıkan en önemli sorun, yukarıda ifade edildiği gibi, MHP'nin kendi söyleminin dikkate alınmaması, kurumsal hâkimiyet alanı dışında meydana gelen olaylardan "sorumlu" tutulmasıdır. Buna en güzel örneklerden biri Arıkan (2002: 369) tarafından sergilenmektedir. MHP'nin "Batı tipi aşırı sağcı" bir parti olduğunu ortaya koyabilmek için "yabancı", "göçmen" karşıtlığı veya antisemitist unsurlar tespit edemeyince iki noktaya odaklanmaktadır: Birincisi "Ya sev ya terk et!" sloganı; ikincisi Osman Durmuş'un Sağlık Bakanı iken meydana gelen depresimde "Yunanlılardan kan almadığı" iddiası. Bu iddiaların dayanağı olarak ise "Radikal" gazetesi gösterilmektedir. Bu iki olguya ilişkin yazarın ya yeterince araştırma yapmadığı veya kasten saptırma yaptığı düşünülebilir. Bugünlerde hiç kullanılmayan "Ya sev ya terk et!" MHP'nin bir sloganı değildir. 1990'lardan 2000'lerin başına kadar "teröre destek verdiği" düşünülen gruplara karşı geniş bir kitle tarafından kullanılmıştır. İkincisi, Osman Durmuş söz konusu olayı medya aracılığıyla yalanlamıştır. Varsayalım ki bu iki olay da yazarın dediği şekilde gerçekleşmiş olsun: bu durumda MHP'yi mahkûm etmek için yeterli delil bulunmuş oluyor mu? İki istisnai gözlem ile genelleme yapmak mümkün olabilir mi?

Yönteme ilişkin öne çıkan en önemli sorun, yukarıda ifade edildiği gibi, MHP'nin kendi söyleminin dikkate alınmaması, kurumsal hâkimiyet alanı dışında meydana gelen olaylardan "sorumlu" tutulmasıdır.

c- Anlam Kaydırma Sorunu: Hillenbrand (2007: 215) “muhalifleri tarafından” MHP’nin “faşist” olarak nitelendirilmesinin nedeni olarak Alpaslan Türkeş’in Türk milletini *diğer bütün milletlerden daha üstün görmesini* göstermektedir. Yazar bu ifadenin MHP’nin resmî İnternet sayfasından (www.mhp.org.tr) yer aldığını söylemektedir. İşin doğrusu İnternet sayfalarından yapılan alıntılar bu şekilde ana sayfa adresiyle değil, alıntının yapıldığı sayfanın adresiyle gösterilir. Ama konu bu değil. Alıntıyı Türkçeye çevirirsek: “*Türk’ün Türk’ten başka dostu yoktur. Köküne dön! Sözlerimiz Türk olanlardır...*” Yazar salt bu ifadede Türkeş’in Türkleri diğer bütün milletlerden daha üstün gördüğü hükümüne varmaktadır.

Østergaard-Nielsen (2003: s.51) MHP ile ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır: “MHP’nin ideolojisi hem Pantürkçülüğü hem de İslam öncesi mitoloji ile birlikte güçlü dinî unsurları da kapsamaktadır. MHP antikomünist ve antiayrılıkçıdır (antikürtçü). Doğrusu antiayrılıkçı olmak ile antikürtçü olmak nasıl eş anlamlı gibi kullanılabilir, anlamak zordur.

Anlam kaydırmaya bir örnek te Arıkan tarafından sergilenmektedir. Arıkan’ın (1998:130) tespitine göre “*MHP yapay döllemeye*” karşı olduğu için “*Bireysel özgürlüklere açıkça muhalefet ediyor*”. Arıkan bunun “*aslında sınırsız özgürlüğü engelleyerek parti programında zikredilen temel hak ve özgürlükleri savunma ilkesiyle çelişir bir durum*” olduğunu vurguluyor. Doğrusu milliyetçi bir partinin “temel hak ve özgürlükler”i korumasının yanında bireyin topluma karşı sorumlulukları olduğunu vurgulaması hangi çelişkiye denk geliyor, anlamak zordur. Ayrıca MHP “temel hak ve özgürlükler”den söz ederken Arıkan’ın çelişki olarak gördüğü gibi “*sınırsız bireysel özgürlükler*”den mi söz etmiş oluyor? Milliyetçi bir partinin bireyler için millî kültür ve inanç sistemiyle çelişir “sınırsız” (örneğin zina, ensest ilişki vb.) özgürlükler sunması esas kendi ideolojisiyle çelişki anlamına gelmektedir ki böyle bir çelişki söz konusu değildir.

d- Mesnetsiz Hüküm Sorunu: Mesnetsiz yargılara en uç örnekleri sunan yazarlardan biri Kushner’dır (2003:153). Bazı örnekler:

“MHP, Türkiye’de “neofaşist siyasi bir parti...” (s.153) Herhangi bir kaynak veya delil sunulmuyor.

“Birçok gözlemci, MHP’nin yapı, ideoloji ve taktiklerini Avrupa’nın 1930’lardaki faşist rejimleri ile karşılaştırmaktadırlar...” Bu gözlemcilerin kimler olduğuna ilişkin bilgi yok.

“Bozkurtlar 1990’larda Kıbrıs, Alman ve İngiltere Türk toplumlarına karşı şiddet uygulamakla suçlandılar.” Ne zaman ve kimlere nasıl bir şiddet uygulandığına dair bir tek örnek bile verilmemektedir.

Yine Yavuz’a (2003:251) göre “MHP’nin devletçi olması nedeniyle asker MHP’yi statükonun korunması için güvenilir ve güvenli bir mekanizma olarak görür.” Doğrusu bu yargıya varan birisinin 12 Eylülde askerinin MHP’lilere uyguladığı “soykırımdan” ve Millî Güvenlik Savunma Belgesinde (Kırmızı Kitap)

“Türk milliyetçiliğinin “bölücülük ve irtica” ile birlikte devlete yönelik tehditler arasında zikredildiğinden bihaber olması gerekir.

Aynı çalışmada Yavuz “(MHP’deki) otoriteryan siyasi kültür insan haklarına hiçbir değer atfetmemekte ve demokrasinin sağlanmasını kolaylaştırmamaktadır” (s.251) tespitinde bulunmaktadır. Yazar, MHP’nin parti programları ve seçim beyannamelerinde sürekli olarak demokrasi ve insan hakları vurgusu yaptığını göz ardı etmektedir. Dahası, MHP’nin yükselişindeki en önemli etmenlerden birini “MHP’nin icat ettiği asker uğurlama şenlikleri” (s.252) olduğu gibi “derin” analiz yapan bir siyaset bilimci için aslında fazla söz etmeye de gerek kalmamaktadır.

Bu konuda birçok örnek arasından Arıkan’ın (1998) MHP’nin söyleminin “düşmanlık” üzerine kurulmuş tepkici söylem olduğunu, Bekir Coşkun’un Hürriyet’teki bir yazısını delil göstererek belirtmektedir. Buna göre MHP ideolojisi “1960’larda düşman olarak DP’yi, 70’lerde komünizmi, 80’lerde PKK’yı ve 90’larda ise Refah Patisini görmektedir” (s.121-122). Doğrusu bu ifadenin neresini düzeltmek gerekiyor, karar vermek zor. Ama MHP “ideolojisi”nin DP yöneticilerinin idamını engellemek için elinden geleni yaptığı bilinmektedir. MHP ideolojisi sadece 1970’lerde değil her dönem komünizme karşıdır. Aynı şey PKK için de geçerlidir, ama MHP’nin bölücülük karşıtlığı noktasında 1980’lerin nasıl özel bir önemi olduğu anlaşılır değildir. Ayrıca 1991’de “Refah, MÇP, IDP” seçim ittifakı yapılmışken MHP’nin 1990’larda özel bir Refah karşıtlığı geliştirdiği iddiasının nasıl bir temeli olabilir?

Sonuç

Yabancı yayınlarda MHP’nin ele alınışına ilişkin bir ön inceleme yapıldığı bu çalışmanın ortaya koyduğu temel hususlardan biri ele alınan alanın oldukça bakir, hatta ihmal edilmiş olduğudur. Bu alanın bu denli boş bırakılması, sınırlı sayıdaki çalışmalardan dönemsel bir perspektif oluşturmayı da engellemektedir. İkinci husus, MHP’nin adı etrafında devasa bir ön yargılar duvarı örüldüğü gerçeğidir. Bilimsel çalışmalarda bile ön yargılar bu denli belirleyici oluyorsa burada, MHP’nin de kendini bilim camiasına anlatma konusunda daha fazla çaba sarf etmesi ve hakkındaki menfi algılamaları giderici faaliyetlerde bulunması gereği ortaya çıkmaktadır. Bunun için MHP ve Türk milliyetçiliği eksenli bilimsel faaliyetlerin ve yayınların çoğaltılması yönünde çaba harcanmalıdır. Bu sadece resmî bir yükümlülük değil, aynı zamanda bilim insanları ve düşünürleri ile bütün milliyetçi camianın üstlenmesi gereken bir sorumluluktur. ■

¹ Ülkücüler, yabancı basında daha çok “Bozkurtlar”; Bozkurtlar ise terör örgütü olarak betimlenmektedir. Gerçekte Türkiye’de Bozkurtlar adında bir “örgüt” olmamasına rağmen niçin böyle bir literatür oluşmuştur? Bunda mutlaka bozkurt sembolünün Ülkücüler tarafından kullanılmasının payı vardır. Fakat yabancı yayınlarda Bozkurt ifadelendirmesinin benimsenmesinin başka nedenleri de

vardır. Birincisi, “ülkücü” kelimesinin İngilizce çevirisinin (idealizm) felsefi derinliği olan ve olumlu çağrışımlar yapan bir kavram olmasıdır. Bu çeviri nadiren yapılsa bile yanına mutlaka “Bozkurt” tanımını da eklenmiştir. İkincisi ise bozkurdun Türk mitolojisine dayanan bir kavram olmasıdır. Böylece bu kavram etrafında her türlü “nasyonalist” kurgulama yapılabilir. Örneğin, “Ülkücü” adlandırılmasından itina ile kaçınan Kushner (2003:152-3) ve Deliso (2007:5.bl.) gibi yazarlar çalışmalarında Türkiye’de neredeyse bütün terör olaylarından sorumlu olan “Bozkurtlar” diye bir örgütün var olduğunu yazarken hiçbir belgelemeye ihtiyaç duymamaktadırlar. Dahası, Ağca’nın Papa suikastı olayı örneğinde olduğu gibi, MHP ve Ülkü Ocaklarının bu tür eylemlerle ilişkisi olmadığına ve bunları asla tasvip etmediklerine ilişkin resmî açıklamalarına araştırmalarında yer vermemektedirler. Öte yandan Türkeş’in bir “bozkurt düşmanı” olduğunu söyleyen yazarların varlığı da bir çelişkiye teka-bül etmektedir. Mesela Yalçın ve Yurdakul’a (2000: 26 ve 38) göre Türkeş partisinden “Bozkurtlar”ı tasfiye etmiş ve bu nefretinin derinliği öylesine fazla imiş ki 1995 Erciyes Kurultayında bozkurt heykeli taşıyan bir grubu “Siz putperest misiniz?” diye azarlamış. Bu azarlamının Türkeş’in konuşmasını kesen ve Kurultayın nizamını bozmaya matuf bir disiplinsizliğe karşı yapıldığını söylemeye bile gerek yoktur.

² Grange gibi uluslararası bir yazar dahi “Kurtlar İmparatorluğu” adlı eserinde “Bozkurtlar”ı akla hayale gelmeyecek betimlemelere konu etmekte; Fransız Gizli Servisine kan kusturan bir mafya ve vahşet örgütü olarak resmetmekte, “1980 darbesinden sonra solcuların hapsedilip Bozkurtların hemen serbest bırakıldığı” gibi temelsiz ifadeleri romanında bol bol dile getirmektedir.

³ MHP’nin soydaşlara karşı olan ilgisini “Pantürkçülük ve dolayısıyla “faşistlik” sayan bir düşünce-nin Kushner (2003) ve Deliso (2007) gibi yazarlarda bulunduğu görülmektedir. Yaptığımız ön araştırmaya göre Yunanistan’da bugün iktidarda olan “Panhelenik Sosyalist Parti”nin Panhelenik ve sosyalist olmasını çelişkili bulan ve buradan hareketle bu partiyi faşistlikle suçlayan bilimsel bir çalışmaya rastlayamadık. Ama öyle anlaşılıyor ki Gladstone gibi 1868-1884 yılları arasında Britanya’da dört kere başbakanlık ve dört kere de Maliye Bakanlığı yapan bir şahsın açıkça ortaya koyduğu gibi “*Türk gibi düşük kültürden bir ırkın Grek gibi yüksek kültürden bir ırka hâkimiyet kurması gayriahlakidir.*” (Sandiford 1981: 32) ve Avrupa ahlakına göre Batı hâkimiyetinin önündeki her engel gayriahlakidir. Bu çelişki bile Batı kurgulamalı nitelendirmelerin ne denli ayrımcı olduğunu göstermektedir.

⁴ Batı’da Grek-Roma-Hristiyanlık-Aydınlanma çizgisinde evrensel, küresel kavramlarına yüklenen anlamlara ilişkin ayrıntılı bilgi için bakınız (Coşkun ve Doğruyol 201?).

⁵ Hakan Yavuz (2003) İslamcılıkla ilgili çalışmasında bire bir görüşme yöntemini kullanırken, MHP ile ilgili ifadelerini tamamen kendi yargıları üzerinden yürütme keyifliğinde bulunmaktadır.

⁶ Aslında sorun sadece çeviri hatalarıyla sınırlı değildir. MHP’nin adlandırılmasında dahi sorunlar gözlenmektedir. Örneğin Østergaard-Nielsen (2003: xiii) garip bir şekilde MHP’nin açılımını “Millî Hareket Partisi” şeklinde yapmaktadır. Buna karşılık Mechem (2004: 355) MHP’nin İngilizce karşılığı olarak “National” Action Party, MHP’nin açılımını da “Millî Hareketçi Parti” (2 Nu. 1ı dipnot) şeklinde yapmaktadır. Bu “bilimsel” çalışmaların Türk siyaseti ve MHP hakkındaki çıkarsamalarını bu gözlemlerle okumak, bu çalışmanın ele aldığı sorunun ne denli vahim olduğunu da göstermektedir.

⁷ MHP söz konusu olduğunda araştırmacılar “bilimsel” çalışmalarda yanlış yapmak özgürlüğü sonuna kadar kullanılmaktadır. Bazı istisnalar dışında özellikle yabancı yazarların Türk siyasi hayatı hakkındaki bilgisizliklerine rağmen “büyük laflara soyunmaları” ve hüsnükabul görmeleri anlaşılır gibi değildir. Şu tespit Tocci’den (2001: 10) bire bir çeviridir: “1991 seçimlerinde oylarda yeni parçalanmalar görüldü. Eski MSP kendini Refah Partisi olarak reforme etti ve eski sağcı “Milliyetçi Eylem-Action-Partisi” yeniden canlandırılarak ve daha sonra Devlet Bahçeli liderliğine geçerek, adını Milliyetçi Hareket-Movement-Partisi olarak değiştirdi.” Oysa yukarıda değinildiği gibi NAP ve NMP aslında MHP’nin farklı İngilizce çevirilerinden başka bir şey değil.

⁸ MHP’yi faşistlik ile suçlayanların en fazla referansta buldukları hususlardan biri de Türkeş’e “Başbuğ” denmesidir. Örneğin Arıkan’a (1988) göre “Başbuğ” ile Führer aynı anlama gelmektedir. Yavuz (2002:205) bu eşleştirmeye haklı olarak itiraz etmekte ve Başbuğ’un “komutan-yönetici –

commander-ruler” anlamına geldiğini, Führer olarak çevrilmesinin yanlış olduğunu ifade etmektedir. Yavuz, ayrıca Arıkan’ın (1998) MHP’yi “faşist, ırkçı, ve terörist” şeklinde karakterize etmesini de “problematik” bulmakta ve örneğin Fevzi Çakmak’ın asla faşizme yakınlaşmadığını dolayısıyla MHP’nin kökeninde faşizan eğilimler olduğu iddialarının temelsiz olduğunu vurgulamaktadır. Gerçekten de Führer kavramının Hitler’e atfen kullanımında “tek karar verici”, “doğa tarafından üstün liderlik vasıflarıyla donatılmış” ve “günahtan/kusurdan arı” bir içerik bulunmaktadır (Woodley 2010: 97). Oysa Başbuğ kelimesinin böylesi bir içeriği asla yoktur. Ayrıca o dönemde Erbakan’ın “Hoca”, Ecevit’in “Karaoğlan” ve Demirel’in “Çoban Sülü” olarak anılması Türk siyasetinde böylesi bir adlandırma geleneğinin olduğunu göstermektedir.

⁹ Mesela, açık bir şekilde yabancı düşmanlığı yapmak, moderniteye karşı çıkmak, politik bölünmeden nefret ve sosyal harmoniyi önemsemek bu ölçütler arasında yer almaktadır. İlginçtir, aslında moderniteye özellikle kuramsal çerçevede en büyük eleştiri “postmodernistler” tarafından gelmektedir. Yine liberaller, modernitenin bireyi ihmal eden “tekleştirici” tavrına yüksek sesle itiraz ederler. Buna karşılık milliyetçilik ise modernite ile önemli bir sorun yaşamaz. Sanırım Akgün bu görüşü ortaya atarken daha çok “dinci” olarak nitelendirilen partileri aklına getiriyordu.

¹⁰ MHP’nin Parti Programı’nda demokrasi ve insan hakları vurgusu sürekli yapılmaktadır. Şu alıntı hem 2000 Yılı Parti Programı’nda (s.8) hem de 2007 yılı Seçim Beyannamelerinde (s.10) aynı şekilde yerini korumuştur: “*Milliyetçi Hareket Partisi, devlet idaresinde milletin en iyi şekilde temsil edildiği bir rejim olan demokrasiyi; hukukun üstünlüğünün, insan hak ve özgürlükleri ile fikir, teşebbüs ve vicdan özgürlüğünün en geniş anlamda teminat altına alındığı bir sistem olarak görmekte ve benimsemektedir.*” (s.8). Bu durum, demokrasi ve insan hakları konusunda MHP’nin söyleminde dönemsel bir tutarlılık olduğunu da göstermektedir.

Kaynakça

- Akarca, A. T. ve Tansel, A. (2007), “Social and Economic Determinants of Turkish Voter Choice in the 1995 Parliamentary Election”, *IZA Discussion Paper Series*, No. 2881, Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit Institute for the Study of Labor, June.
- Akgün, B. (2002), “Twins or Enemies: Comparing Nationalist and Islamist Traditions in Turkish Politics”, *Middle East Review of International Affairs*, col. 6, No. 1.
- Arıkan, E. B. (1998), “The Programme of the Nationalist Action Party: An Iron Hand in a Velvet Glove? Middle Eastern Studies, C. 34, No. 4.
- Arıkan, E. B. (2002), “Turkish Ultra-nationalists Under Review: A Study of the Nationalist Action Party,” *Nations and Nationalism*, 8 (1).
- Arpac, O. Ve Bird, G. (2009), “Turkey and the IMF: A Case Study in the Political Economy of Policy Implementation, *Rev. Int. Organ*, No.4.
- Aydıntaşbaş, A. (1998), “The Malaise of Turkish Democracy”, *Middle East Report*, No. 209, Kış.
- Back, L. ve Solomos, J. (2000), **Theories of Race and Racism: a Reade**.
- Bahçeli, D. *Siyasette İlke Ekonomide Kararlılık*, MHP Yayınları (http://www.mhp.org.tr/dokumanlar_yayinlar.php)
- Barnard, A. (2002), “Emic and Etic”, içinde, Barnard, A. ve Spencer, J. (derleyenler) *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*, Routledge.
- Başkan, F. (2006), “Globalization and Nationalism: The Nationalist Action Party of Turkey”, *Nationalism and Ethnic Politics*, 12: 1.
- Bulut, E. (2006), “The Social Grammar of Populist Nationalism”, içinde, Hans-Lukas, K. (derleyen), *Turkey Beyond Nationalism: Towards Postnationalist Identities*, i.b. Taurus.
- Coşkun, R. Doğruyol, A. (201?), “Küreselleşmenin Zihniyet Arkaplanı ve Batı Üçlemesinde Evrenselliliği Arayış: Totus Genum Humanum”, eser inceleme aşamasında.
- Çalık, M. (1995), **MHP Hareketi: Kaynakları ve Gelişimi (1965-1980)**, Cedit Neşriyat.
- Deliso, C. (2007), *The Coming Balkan Caliphate: The Threat of Radical Islam to Europe and the West*, Praeger Security International

- Eligür, B. (2007), "The Changing Face of Turkish Politics: Turkey's July 2007 Parliamentary Elections", Middle East Brief, Nov., No.22.
- Gordon, P. ve Taspınar, Ö. (2008), "Winning Turkey: How America, Europe, and Turkey can Revive a Fading Partnership", Brookings Institutions.
- Hendrich, B. (2006), "Post-nationalist Semiotics? The Emblem of the Justice and Development Party AKP," içinde, Hans-Lukas, K. (derleyen), *Turkey Beyond Nationalism: Towards Postnationalist Identities*, i.b. Tauris.
- Hillenbrand, C. (2007), *Turkish Myth and Muslim Symbol*, Edinburgh University Press.
- Kushner, H. W. (1997), "Self-Perception and Identity in Contemporary Turkey", *Journal of Contemporary History*, C. 32, No. 2.
- Kushner, H. W. (2003), *Encyclopedia of Terrorism*, Sage Publication.
- Makovsky, A. (1999), Turkey's Nationakist Moment, *The Washington Quarterly*, 22:4.
- Mecham, R. Q. (2004), "From the Ashes of Virtue, a Promise of Light: The Transformation of Political Islam in Turkey", *Third World Quarterly*, C. 25, No. 2.
- Østergaard-Nielsen, E.(2003), **Transnational politics: Turks and Kurds in Germany**, Routledge.
- Öniş, Z. (2003), "Globalization, Democratization and the Far Right: Turkey's Nationalist Action Party", *Critical Perspective*,10: 1.
- Öznur, H. (1999), *Ülkücü Hareket*, C.1. Alternatif Yayınları.
- Salt, J. (1995), "Nationalism and the Rise of Muslim Sentiment in Turkey", *Middle Eastern Studies*, c. 31, No. 1.
- Sandiford, K. A. P. (1981) "W. E. Gladstone and Liberal-Nationalist Movements", *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, C.13, No.1.
- Türkeş, A. (19??), *Temel Görüşler*, Hamle.
- Woodley, D. (2010), *Fascism and Political Theory: Critical Perspectives on Fascist Ideology*, Routledge.
- Yalçın, S. ve Yurdakul, D. (2000), **Reis: Gladyo'nun Türk Tetikçisi**, 12. Baskı, Su Yayınları.
- Yavuz, M. H. (2002), "The Politics of Fear: The Rise of the Nationalist Action Party (MHP) in Turkey", *Middle East Journal*, C. 56, No. 2.
- Yavuz, M. H. (2003), *Islamic Political Identity in Turkey*, Oxford Univ. Press.

MİLLÎ EGEMENLİK, BÜROKRASİ VE DEMOKRASİ SORUNU

ÖZCAN YENİÇERİ*

Giriş

“Askerî vesayet”, “sivil darbe”, “Jüristokrasi”, “yargı vesayeti”, “bürokratik oligarşi”, “çoğunluk diktası” vb. kavramlar, son günlerde siyasetçilerin ve entelektüellerin ağzından düşmeyen kavramlardır. Türkiye’de son zamanlarda siyasetin, yönetimin ve demokrasinin karşılaştığı her çıkmaz bu kavramlarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Daha doğrusu bu kavramlara yetkililer günah keçisi rolü yükleyerek sorumluluktan kendilerini kurtarmaya çalışıyorlar. Elbette konuyla ilgili yapılan analizlerin doğru olan yanları vardır, ancak sorun sanıldığı gibi yalnızca bu yapısal unsurlardan da ibaret değildir.

Gerçekte Türkiye’deki demokrasinin ya da siyasetin sorununu tarihî, coğrafi, siyasi, ekonomik ve sosyolojik bağlamından soyutlayarak açıklamak da anlamak da mümkün değildir. Kavramların yerli yersiz kullanılması ve günah keçisi ilan edilmesi hem Türkiye’deki sorunun ne olduğunu hem de demokrasi kültürünün seviyesini göstermesi bakımından ilginçtir.

Kabul etmek gerekir ki Türkiye, aynı zamanda “demokrasi”yi kurtarmak için “darbe” yaptığını söyleyenlerin bulunduğu bir ülkedir. Yani çelişkiler ülkesidir. Demokrasiyi darbe ile kurtarmak söylemi ne denli saçma ise demokrasi sorununu şu veya bu iktidarın ihtiyaçlarına uyduran indirgemeci bir dille açıklamak da bir o kadar saçmadır. Türkiye’nin özgün şartları dikkate alınmadan yapılan indirgemeci ve toptancı yaklaşımlar millî egemenlik ve demokrasi gibi kavramların sorunlu bir biçimde kalıplaşmasına yol açmıştır.

* Niğde Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi.

Bir anlamda Türkiye’de demokrasinin karşılaştığı sorunları anlamak demek millî egemenlik algısının ve bürokratik geleneğin Türkiye’de ki tarihî rolünü de anlamak demektir. Biz bu incelemede bir anlamda bu hususa dikkat çekmeye çalışacağız.

Egemenlik Kavramı

Bu bağlamda ilk önce egemenlik ve millî irade kavramlarını kısaca değinmemiz gerekmektedir. Öncelikle de egemenlik, millî egemenlik ve millî irade kavramları üzerinde genel kabul görmüş bir mutabakatın olmadığını da belirtelim. Ancak bu kavramlar üzerinde genel bir görüş birliği olmasa da kavramlara yüklenen anlamlar bakımından ortak bazı noktaları belirlemek de mümkündür.

Bilindiği gibi egemenlik ile devlet kavramı genel olarak birlikte kullanılmaktadır. Bunun nedeni egemenliğin devletin niteliğini belirlediği yolundaki geleneksel yaklaşımdır. Jean Bodin, egemenliği “bütün vatandaşlar ve tebaa üzerinde kanunla kısıtlanmayan en üstün iktidar” olarak tanımlar. Bodin’e göre egemenlik sınırsız, mutlak bir iktidardır. Egemenlik tektir, bölünemez ve devredilemez. Başka bir söyleyişle belli bir ülkenin üzerinde ancak tek bir egemen kudret olabilir ve bu egemen kudret bölünemeyeceği gibi başkasına da devredilemez. Ancak günümüzde mutlak ve sınırsız olarak nitelenen klasik egemenlik anlayışından giderek uzaklaşmıştır. “Sınırsız mutlak iktidar” yerini, hukuk ve insan hakları ile sınırlandırılan bir iktidar anlayışına terk etmiştir.

Bu noktada hukukun ya da devlet kudretinin üstünlüğü tartışma konusu olmuştur. Özellikle Alman ekolünden bazı siyaset bilimciler “devletin kendi iktidarını kendi iradesiyle sınırlandırabileceği”ni ileri sürmüşlerdir.

İktidarın “bölünemez” ve “tek” olarak nitelenen vasıfları da kuvvetlerin ayrılığı ilkesiyle çelişir. Nitekim devlet kudreti kuvvetlerin ayrılığı ilkesi gereği yasa, yürütme ve yargı organları eliyle kullanılır. Demek ki egemenliği mutlaklık, sınırsızlık ve teklik gibi kavramlarla tanımlamak ve savunmak mümkün görünmemektedir. Ayrıca bir ülkenin üzerinde birden fazla egemenlik olmayacağı görüşü de en azından “federalist” yönetimlere sahip devletler için geçerli değildir.

İnsan hakları ile egemenlik ilişkisi konusunda da çelişkiler vardır. İnsan hakları, eşitsizliğin ve gücünün kendisinden zayıf üzerindeki baskısını ortadan kaldırılmasını amaçlar. Bu açıdan egemenin ya da iktidarın “gücünü sınırlandırıcı”

Türkiye’nin özgün şartları dikkate alınmadan yapılan indirgemeci ve toptancı yaklaşımlar millî egemenlik ve demokrasi gibi kavramların sorunlu bir biçimde kalıplaşmasına yol açmıştır.

bir rol oynar. İnsan hakları bu bakımdan muktedirlerin sahip oldukları iktidarı dizginsiz kullanmalarının önündeki engeldir.¹

Millî Egemenlik Sorunu

Siyasal toplumu, onu meydana getiren insanlar arasında düzenlendiği varsayılan bir sözleşme ortaya çıkarır. İnsanlar bu sözleşme ile iradelerini birleştirdikleri ve kendilerini bütün hak ve yetkileriyle birlikte topluluğa devrettikleri varsayılar. Kişilerin iradelerinin birleştirilmesi ve kaynaştırılması sonucunda da genel irade ortaya çıkar. Genel irade kişilerin iradelerinin toplamından ibaret değildir. Onlardan ayrı ve onların üstünde ve kendine özgü varlığı olan kolektif bir iradedir. Toplumda üstün iktidar yani egemenlik bu kolektif iradeye aittir.²

Ancak neye ya da hangi olguya genel irade denilecektir? Ayrıca genel iradenin belirlenmesinde de çok büyük sorunlar ve tartışmalar vardır. Böyle bir iradenin ancak oy birliğiyle ortaya çıkacağına, bunun da pratikte mümkün olmayacağına göre, genel iradeden değil ancak çoğunluğun iradesinden söz etmek mümkün olabilir.

Millî egemenlik teorisine göre, belli bir zaman diliminde, belli bir ülkede yaşayan insanların kişiliklerinden ayrı bir manevi kişiliği olan millet, egemenliğin tek meşru kaynağı ve sahibidir.³ Millet, fiziki bir bünyeye sahip olmasa da bir yönüyle soyut olsa da bir manevi kişilik olarak kendine özgü bir iradeye sahiptir. Egemenlik bu millî iradede kendisini bulur. Egemenlik de millî iradenin seçtiği temsilciler aracılığıyla kullanılır. Millî egemenlik, bütün yurttaşların aynı haklardan eşit şekilde yararlanmaları ilkesi üzerine kuruludur.

Millî iradeyi seçimler ortaya çıkarır. Ancak bu konu da tartışmalıdır. Zira seçimler sonucunda belirenin “ne millî irade, ne genel irade, ne de halk iradesi” olduğunu, sadece seçimlerde oy kullanan seçmen çoğunluğunun iradesi olduğunu ileri sürenler de vardır. Ünlü hukukçu Leon Duguit şöyle diyor: “Millet, diriler kadar ölüleri de kapsayan geçmiş ve gelecek kuşakları da içine alan teorik ve soyut bir kavramdır... İrade ise, sadece gerçek kişilere ait bir olgudur. Soyut kavramaların iradesi olmaz. Öyle ise millî irade ya da hâkimiyet diye bir şey olamaz ve bu anlayış tamamen efsaneden ibarettir. Bir edebiyat sözcüğüdür.”

Diğer yandan kurumlar demokratik bir biçimde örgütlenmiş olsa da hukuk devleti geleneğiyle sınırlandırılmadığı takdirde zaman içerisinde “halkoyu diktatörlüğü”ne ulaşacak karanlık bir tünelden geçebileceği de sıkça ortaya atılan iddialar arasındadır.

Millî egemenlik teorisine göre, belli bir zaman diliminde, belli bir ülkede yaşayan insanların kişiliklerinden ayrı bir manevi kişiliği olan millet, egemenliğin tek meşru kaynağı ve sahibidir.

AB ve Egemenliğin Devri Sorunu

Türkiye, AB'ye üye olmak için başvurmuş bir ülkedir. AB'li yetkililer Türkiye'yi ne alacağını ne de almayacağını söylüyor. Türkiye'nin durumu tam üyelik, stratejik ortaklık ve imtiyazlı ortak arasında gidip geliyor. Türkiye'nin AB'ye üye olması konusunda AB ülkeleri arasında büyük bir belirsizlik ve tereddüt var. Türkiye'de de AB ile ilgili olarak bilgisizlik ve belirsizlik çok da az değildir. Bunlardan biri de AB'nin egemenlik konusundaki durumuyla ilgilidir. Sınırlı sayıdaki siyasetçi ve konuyla ilgili olanlar dışında AB'nin egemenlik konusunda neyi amaçladığı ve ne anlama geldiğini bilen pek kimse yoktur. Bu nedenle AB'ye üye olan ulus devletlerin egemenlik konusundaki konumlarına kısaca değinmek gereklidir.

Kabul etmek gerekir ki bütün uluslarüstü kurumlarda olduğu gibi AB üyesi ulus devletler de egemen olarak varlıklarını sürdürmektedir. AB, kendisine üye olan devletlerin egemenliklerini tümüyle ortadan kaldırmamaktadır. Ancak AB, bütünsel bir yapı olarak kendisine üye ülkelerin egemenliklerinin bir kısmını devralır ve onların sınırları da dâhil olmak üzere kapsadığı coğrafya üzerinde bu yetkiyi kullanır.⁴

Böylece AB, bir anlamda, "ortak egemenlik havuzu" oluşturarak her bir üye devletin egemenliğinin bir kısmını bu havuza aktarmasını istemektedir. AB'nin henüz politika belirlemediği ya da yetki alanına girmeyen konularda egemenlik devri söz konusu değildir.⁵

Birliğin gerek bir üye devletin sınırları içinde gerekse tüm üye devletlerin kapsadığı alanda giriştiği ulusal politikalara müdahaleyi içeren ve yerel yasaların üzerinde yer alan eylemleri ile düzenlemeleri, söz konusu "havuz" da biriktirilen egemenliğin devrinden doğan yetkilerden kaynaklanır. Dolayısıyla AB projesi ile devletler egemenliklerini aşama aşama Birlik'e devretmektedirler.⁶ Bazı düşünürler egemenlik devrini, doğrudan egemenliğin değil, "egemenlikten kaynaklanan yetkilerin" devri ile devletlerin iradi olarak egemenliklerinin AB lehine sınırlandırmaya razı olmaları olarak algılamaktadır.

Ancak çok açıktır ki AB, egemenlik içeren bir yapıdır. AB'nin de federalizme doğru hızla evrimi söz konusudur. AB, aynen federal devletlerde olduğu gibi, her bir federe devletin gönüllü katılımı ile oluşmuştur. Bütünleşme için AB'ye üye ülkeler egemenliklerini AB'ye devretmektedir. Bütünleşmenin tamamlandığı alanlarda daha önce "ulus devlet"e ait yetkiler tamamen AB'ye geçmektedir. Ulus devletler, egemenliklerini AB'ye devrettikleri alanlarda kendiliklerinden düzenleme yapamazlar. Geline aşamada üye devletlerin AB'ye devrettiği egemenlik hakları şunlardır: Para birliği, savunma, dış güvenlik politikası, iltica, vize ve göç politikası, AB politikası, hâline getirilmiş ve ulus devletüstü bir nitelik kazanmıştır.

Türkiye’de Millî Egemenlik ve Demokrasi

AB yolundaki Türkiye’de demokrasi sorununu, toplumun sosyolojik, kültürel, ekonomik ve siyasal evriminden soyutlayarak açıklamak mümkün değildir. Bu anlamda demokrasinin ölçütü söylemler değil uygulamalardır. Demokrasi ve hukuk devleti “ol deyince olan” olgular değildir. Demokrasi kültürü birçok kavramsal ve kurumsal geleneğin diyalektiğinde ortaya çıkar. Demokrasi, her şeyden önce gelenek, kurumsallaşma, empati, hoşgörü, tahammül ve deneyim gibi çeşitli olgularla ilişkili bir kültürü gerektirir.

Demokrasinin yerleşmesi konusunda hemen her kültürün kendine göre avantajlı ve dezavantajlı yanları vardır. Tocqueville, “Amerika’da Demokrasi” adlı eserinde Amerikan demokrasisini liberal kılan nedenleri şöyle sıralar:

- Amerikan toplumunun içinde bulunduğu özel ve raslantısal bir durum,
- Yasalar,
- Alışkanlıklar ve gelenekler.

Bu bağlamda Tocqueville, göçmenlerin yerleştiği coğrafi alan, aristokrasinin ve komşu devletlerin yokluğu, yani düşman ya da en azından korku duyulacak devletlerin yokluğunu ABD demokrasisini liberal kılan unsurlardan biri olarak sayar. Özetle, Amerikan demokrasisinin eriştiği özgürlüğün gerçek nedenleri olarak Tocqueville “İyi yasalar, dahası alışkanlıklar, gelenekler, inançlardır; bunlarsız özgürlük olmaz.” der.⁷

Hiç kuşkusuz Türkiye’nin de demokrasi ve millî egemenlik konusunda kendisine özgü avantajları, sorunları ve gelenekleri vardır. Bunları tarihî, coğrafi, toplumsal, kültürel ve askerî (darbe) olarak gruplandırmak mümkündür.

Türkiye’deki İktidarın Egemenlik Algısı

Türkiye’de iki yıl kadar önce şu sıralarda kimselerin hatırlamadığı ilginç bir gelişme yaşanmıştı. Dönemin iktidarı, hazırladığı Anayasa Taslağını kendi halkına sunmadan önce o zamanın ABD Ankara Büyükelçisi Ross Wilson’la, sonra da ABD’ye taşıyarak oradaki birtakım mihrakların onayına sunduğu haberi medyaya yansımıştı. Yine aynı zaman aralığında ilgili bakanlık “**Yargı Reform Strateji Taslağı**” adıyla bir metin hazırlıyor. O zamanlarda medyaya yansıyan haberlere göre, yine zamanın Adalet Bakanı bu taslağı AB Komisyonunun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Olli Rehn’e sunmuş. Dönemin Yargıtay Başkanvekili ise buna “**Anılan hazırlıkların, Yargıtayın bilgi ve görüşü alınmadan ve diğer yüksek mahkemelerin görüşlerine de başvurulma gereği duyulmadan şekillendirilmesi ve AB Sorumlu Komiserine sunulması şaşırtıcıdır.**” diyerek, tepki göstermiş.

Bunun üzerine dönemin Yargıtay Başkan Vekili, Adalet Bakanına hitaben yazdığı yazıda şu görüşlere yer vermiş: “Adalet Bakanlığının AB Komisyonunun Genişlemeden Sorumlu Komiseri Olli Rehn’e tevdi eylediği belirtilen ‘Yargı Reformu Strateji Taslağı’nın resmî yazışma ile temin edilerek komisyon başkanlığımızın bilgilendirilmesini Türk yargısı ve yargı erkinin geleceği adına saygıyla arz ederim.”

Bu iki olgu bile Türkiye’de “millî egemenlik” ve “millî irade” bilincinin hangi konumda olduğunu gösterir niteliktedir. Kaldı ki Lajendik, “Türkiye’nin AB üyeliği birçok şeyi değiştirecektir AB kurucu anlaşmalarının 7. maddesi, demokratik temel hak ve hürriyetler konusundadır. Hürriyetlerin çiğnendiği hâllerde üyeliğin askıya alınabileceğini öngörür. Bu süreç aday ülkeler için de geçerli... Türkiye’deki gelişmeleri yakından takip ediyoruz. Konu “**dışarıdan müdahale değil AB’nin iç meselesidir.**” Durum son derece açıktır. İlginç olan hangi konunun AB’nin “**iç meselesi**” olduğuna Lajendik gibiler karar vermektedir.

Lajendik’in “**İç işlerinize karışırız.**” vb. sözlerine Başbakan Erdoğan, “Başta AB olmak üzere dünya ülkelerinin Türkiye’de yaşanan olaylara kayıtsız kalmasının beklenemeyeceğini” söylemiştir. Başbakan, “Bazı siyasetçiler Türkiye’den dünyaya ne yazık ki yanlış fotoğraflar yansıtıyor. Olup bitenleri çağdaş dünya görmeyecek, uluslararası toplum fark etmeyecek sanıyorlar... Dünya ülkelerinin de Türkiye’ye kayıtsız kalması beklenemez.” demiştir. Türkiye’nin Başbakanı, bu sözleriyle yabancıların müdahalelerini makul ve meşru gördüğünü söylemektedir. Dönemin TBMM Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı “AB iradesi, Türkiye’nin iradesidir. Hükûmet, bu iradeyi paylaşmış, gereğini de yapmıştır.” demektedir.

Demokrasinin Yapısal Sorunları

Türkiye’de çok ciddi çalışmalarda bile tarih kahramanlara, demokrasi darbelere, kalkınma fabrikalara indirgenerek açıklanır. Bunların çok doğru olan yanları da vardır. Hâlbuki sosyal olguların tek boyutlu ve indirgemeci yaklaşımlarla açıklanamayacak kadar köklü nedenleri vardır. Bu bağlamda Türkiye’de ki demokrasinin çok sayıda yapısal sorunundan bahsetmek mümkündür. Ancak biz aşağıda bunlardan çok önemli gördüğümüz birkaçına değineceğiz.

“Bonapartizm”

Osmanlı Türkiye’sinde yönetilenlerin yani halkın yönetilenlere karşı yükselen örgütlü talepleri yok denilecek kadar azdı. Bunun nedeni bugünkü anlayışın aksine “Hak istenmez verilir.” anlayışıydı. Bu anlayışa aykırı olarak zaman zaman tabandan nükseden başkaldırıları (Celali vb.) hem etkisiz hem de belirli alanlarla sınırlı kalmıştır. Osmanlının son dönemlerinde “aydın, siyasetçi, bürokrat” diye nitelendirilebilecek Jöntürk hareketi ise yeterince başarılı olamamıştır. Tebaaya -Tanzimat ve İslahat dâhil- tanınan birtakım hak ve özgürlükler, tepe yönetiminin ve dış baskıların sonucunda verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda ise düşman işgaline uğramış halkın, Anadolu’daki konumu son derece nazikti. İşgal güçlerini Anadolu’dan çıkaran asker, büyük ölçüde yeni kurulacak devletin bürokrat sınıfını meydana getirmişti. Ayrıca Osmanlının son zamanlarında siyasal örgütlenmenin gereği olarak güçlü tutulmuş bir yönetici sınıf da vardı. Bu sınıf Batılılaşmayı modernleşmenin tek yol olarak yorumlayıp, devletin geleceğini Batı kurumlarını elde etmekle güvence altına alınacağına düşünüyordu. Cumhuriyetle birlikte yönetici elit ya da bürokrasi

kadrosunu büyük ölçüde düşmana karşı zafer kazanmış komutanlar meydana getirmişti. O dönemler için başka çıkar yol da görülüyordu. Bu durum yönetici sınıfın iyice güçlenmesine yol açmıştır.

Bu durum bir çeşit Marks'ın "Bonapartizm" kavramlaştırmasının örneği gibiydi. Toplumsal sınıfların siyasal güce etkide bulunamamaları, süreç içerisinde bürokrasinin hareket alanının azamileşmesi ve kendisinin bir sınıfmış gibi davranmaya başlaması durumu olarak tanımlanan "Bonapartist" devlet yine Marks'a göre olağanüstü yani geçiş dönemlerine özgü bir yapılanmaydı. Modern Türkiye'ye ilişkin en sihirli sözcüklerden biri olan bu kavramın işaret ettiği geçiş süreci herhâlde yüzyıl sürmüyordur. Ancak Marks'ın özelde Fransa'daki darbeleri tartışırken yaptığı bu kavramlaştırma daha genel bir durumu açıklamakla birlikte yine de aynı verimlilikte kullanılabilir.

Bürokrasinin Oligarşiye Dönüşmesi!

Cumhuriyet, ideal anlamda iktidarın "kayıtsız şartsız" halk egemenliğine verilmesini öngörmüştür. Ancak ülke gerçekleri bunu çok da mümkün kılmamıştır. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ticari/sanayi burjuvasının olmaması, aristokrasi geleneğinin bulunmaması, sivil toplum kuruluşlarının yokluğu, sendikaların ve işçi sınıfının örgütsüzlüğü, halkın devletin örgütlenmesinde yeterince inisiyatif alamamasına yol açmıştır. Devleti kuran, halkı kurtaran irade; şartların doğal sonucu olarak halk adına egemenlik hakkını kullanmasını genellikle başına kahraman komutanların atandığı bürokrasiye vermiştir. Süreç içerisinde sivil toplum kuruluşlarının gelişmesi, işçi sınıfının örgütlenmesi, sendikaların etkinleşmesi, ticari ve sanayi burjuvasının palazlanması bu durumu değiştirememiştir. Halkın bu yöndeki taleplerine bürokratlar büyük direnç göstermişlerdir.

Türkiye'de değişen iktidarlara ve topluma karşı bürokrasinin değişmeyen gücü demokratik sistem açısından sorun yaratır niteliktedir. Yaşanan gerilimlerin arkasında –krizler/darbeler dâhil- bürokratik inisiyatif ile sivil/siyasi inisiyatif arasındaki çelişkilerin bulunduğu altını çizmeliyiz.

İşin daha da kötüsü aradan geçen zaman içinde çöken, çözülen ve işlevini yerine getiremeyen bürokrasinin kendisini değişen şartlara uyduramamasıdır. Bürokrasinin işlevsel çöküşü merkezî gücün bıraktığı boşluğun taşra tarafından bu arada sivil örgütlenmeler vasıtasıyla doldurulmaya çalışılması gerilimlere yol açmıştır.

Devleti kuran,
halkı kurtaran
irade; şartların
doğal sonucu
olarak halk adına
egemenlik hak-
kını kullanmasını
genellikle başına
kahraman komu-
tanların atandığı
bürokrasiye
vermiştir.

Türkiye'deki bürokrasi âdeta Yunan mitolojisinde, demir karyolasına yatırdığı konuklarını boyları kısa gelince uzatarak, uzun gelince de keserek karyolasına uygun duruma getiren bir Prokrost mesleğine dönüşmüştür. Söz gelimi, "türban" sorunuyla baş edilememesinin altında da sözü edilen bürokratların bir biçimde edindikleri bu Prokrost tutumlar vardır.

Türkiye'de merkezin bürokratik memurları, devlet iktidarını geniş kitlelerin ümit ve özlemlerini çok da hesaba katmadan kullanmışlardır. Bürokratlar bu tutumlarıyla demokratik gerilemenin önemli sebeplerinden birisini meydana getirmiştir.

Sivil kuruluşlar da gerçekte bir çeşit sivil bürokratik/oligarşik yapı içinde örgütlenmişlerdir. Tepeden inmece, baskıcı anlayış sivil süreç içerisinde ancak resmiyet ve üniforma değiştirmiştir. Büyük çoğunluğu oligarklarla yönetilen sivil, siyasi, gönüllü ve diğer özerk kuruluşların da Türkiye'de demokratik gerilemenin önemli nedenlerinden birini meydana getirdiği hususunda kimse kuşku duymamalıdır.

Sosyal/Ekonomik Miras ve Demokrasi

Türkiye'de birtakım zenginlerin (burjuvazi) sol, yoksulların (proleter) ise muhafazakâr sağ ideoloji mensubu olduğu hep bilinir. Bu durumu çoğu insanlar "Eşyanın doğasına aykırı." olarak görürler. Kuşkusuz bunun nedeni, Avrupa'daki ekonomik ve sosyolojik gelişme merhaleleri ile Türkiye'dekinin farklı olmasındandır. Farklı sosyal şartların farklı ekonomik gelişmişlik düzeylerinin, üstyapı kurumlarında farklı süreçler yaratması da doğaldır. Sait Halim Paşa, 20. yüzyılın başlarında "Bir milletin siyasi şekli ve faaliyeti ancak ve ancak tarihi ile mazisi ile tabi olduğu sosyal ve siyasi usullerle ortaya çıkar."⁸ der. Doğulu ekonomik ve sosyolojik altyapı kurumları üzerine Batılı üstyapı kurumlarının inşa edilmesiyle arzulan sonuçların alınması mümkün değildir.

Aynı şekilde toplumların kavramlara yükledikleri anlamlar da farklı olabilmektedir. Örneğin, her yerde yoksul tabakalar, ekonomik sorunlarda daha liberal yahut solcu olurlar; refah devleti, daha yüksek ücretler, yüksek gelir vergileri, sendika desteği vb. isterler. Fakat liberalizm, ekonomik dışı terimlerle –sivil özgürlükleri tutmak, enternasyonelcilik gibi- tanımlanırsa, korelasyon tersine döner. Daha varlıklılar daha liberal daha yoksullar daha hoşgörüsüz olurlar.⁹

Konu demokrasi açısından ele alındığında sosyolojik ve ekonomik vaziyet göz ardı edilmemelidir. Zira aşağı gelir gruplarının yüksek gelir gruplarına; kırsal kesimlerin kentsel kesimlere; tarımsal yapının sanayileşmiş yapılarla; aşağı sınıfların yukarı sınıflara oranla siyasal bir sistem olarak demokrasiye daha az elverişli olduğunu yapılan araştırmalar ortaya koymaktadır.

Aşağı sınıf gruplarının esaslı antidemokratik yönelimlerine karşın, endüstrileşmiş demokratik ülkelerde, işçilerin siyasal örgüt ve hareketleri hem ekonomik hem de siyasal liberalizmden yana olmuştur.¹⁰

Popper, modern demokrasi anlayışının, tek meşru yöneticinin halk olduğu iddiasının imkânsız bir şey olduğunu vurgulayarak “Halk hiçbir yerde fiilen yönetmez, yöneten hükûmetlerdir, bürokratlardır, yani sivil hizmetkârlarımızdır yahut sivil olmayan efendilerimizdir ki, bunları yaptıklarından sorumlu tutmak imkânsız olması bile çok zordur...” Popper, toplumu “Kim yönetmeli?”den ziyade, bir devlet nasıl örgütlenmeli ki, kötü yöneticiler kan dökülmeden şiddet kullanılmadan yönetimden uzaklaştırılabilsin sorunu olduğunu belirtmektedir. Popper yaklaşımının bir halk egemenliği teorisi olmadığını, bir demokrasi teorisi olduğunu ve **“hükûmetin kansız bir şekilde çoğunluğun oyuyla görevden uzaklaştırılması esasına dayanan bir hukuk devleti teorisi”** olduğunu belirtir. Popper’e göre hiçbir çoğunluğun hukuk devletinden vazgeçme hakkı olmayacaktır. Bu anlamda demokrasi, kötü hükûmetlerden savaşarak değil oy vererek kansız ve çatışmasız şekilde kurtulabilmenin yoludur. Henze ise “demokrasinin en tehlikeli düşmanlarının otoriter zihniyetli ve halk kitlesine güvenmeyen insanlar olduğunu” söyler.

Demokrasiyi benimsemekle birlikte demokratik kültürün gerçek anlamda yerleşmediği Türkiye gibi ülkelerde elbette çok çeşitli sorunlar yaşanacaktır. Sorunun birden çok nedeni vardır. Örgütlü, zengin ve egemen azınlık grupları Osmanlı Devleti’nde bir anlamda sivil toplumun fonksiyonlarını yerine getiriyorlardı. Taşralı Türk gruplarının, burjuva ve uluslararası destekli azınlık grupları karşısında esamesi okunacak gibi değildi. 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti’nde “taşra grubunun yanında merkezde, daha çok ticaretle uğraşan azınlıklardan ibaret levanten denen bir yeni sınıf ortaya çıkmıştır. Bu devirde artan dış ekonomik müdahaleler bu grubun ortaya çıkışında başlıca etken olmuştur. Dış ekonomik müdahale, kapitülasyonların kapsamının gittikçe genişlemesi ile kolaylaşmış ve levantenler Avrupa’nın ekonomik çıkarlarının Osmanlı-Türk devletindeki temsilcileri durumuna gelmişlerdir. Bu grubun serveti ve giderek siyasal ve giderek siyasal felsefeleri temsil ettikleri grup, yapıcı ve girişimci bir orta sınıf meydana getirmekten çok uzak kalmıştır.

Bekleneceği gibi, levantenlerin sivil bürokrasinin çıkarıcı kanadı ile yakın ilgileri olmuştur. Yüksek kademeleri işgal eden bazı paşalar, yabancı çıkarlar ile levantenler arasında gerekli bağı sağlamışlardır. Kariyerini yabancı devletler ve sermayedarların iltimasına bağlayan, onlardan komisyon alan bu yeni bürokrasinin, eski Osmanlı bürokrasisi ile bir ilgisi yoktur. Bu, emperyalizmin ürünü olan yeni bir türdür. Emperyalizmin Türkiye’deki birinci kolu Rum ve Ermeni tüccarları ise ikinci kolu yeni Osmanlı bürokrasisidir.¹¹

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti altı yüzyıllık bir imparatorluğun bakiyesi olan bir millî devlettir. 87 yıllık millî devlet sürecinde Türkiye, bürokrasinin ve siyasetinin anayasal cumhuriyete uyumunda sorunlar yaşanmaktadır. Ayrıca Türkiye, tarihinin kendisine yüklediği coğrafi, ekonomik ve sosyolojik sorunları aşmada

da sıkıntı çekmektedir. Bu sorunların üzerinde bir de darbelerle kesintiye uğrayan olgunlaşmamış bir demokrasi vardır.

Yüzyılların geleneğini bir millet için kısa sayılabilecek bir zaman diliminde terk etmek mümkün olmamaktadır. Bunun göstergesini imparatorluk döneminde varlığını padişaha bağlayarak “Padişahım çok yaşa.” diyenlerin Cumhuriyet Döneminde de aynı alışkanlığı başka söylemlerle sürdürmesinde görmek mümkündür. Türkiye’nin “kurtarıcı” bekleyen insanlar cenneti olmasının nedenini gelenekler de bulmak mümkündür. Miting meydanlarındaki “Kurtar bizi baba!” dan “Türkiye seninle gurur duyuyor.”a uzanan süreç bunu anlatır. Varlığının teminatı olarak “muhtaç olduğu kudreti” kendi iradesini görmeyen toplumları kurtaracak hiçbir kahraman yoktur. Egemenliğinin ya da iradesinin, gücünün farkında olmayanların, egemenlerin keyfî yönetimlerine tabi olmaları kaçınılmazdır.

Anadolu’daki egemenliğini kesintisiz bin yıla yakın bir süre sürdüren bir milletin aydınının (!) egemenliği önemsemez bir tavır içinde görünmesi üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. “Asıl olan insanlardır, sınırlar değil.” “Sizi kimin yönettiği önemli değil, önemli olan nasıl yönettiği”dir. “Vatan dediğiniz emlak, Bayrak dediğiniz de sonuçta bir bez parçasıdır.” türünden anlayışlar bir ülkenin egemenliğe ve egemenlik simgelerine verdiği değeri anlatır. Türkiye’de bugün iktidara egemen unsurlar egemenliği âdeta bir yük olarak görmektedir. Bu yüzden AB’ye egemenlik devrini bir zafer olarak niteler hâle gelmişlerdir. Unutmamak gerekir ki egemenliği büyük hedefler (!) karşısında ikincil bir değer olarak görmek sömürge kafalıdır. Çünkü bir milletin egemenliğinden daha büyük değeri yoktur ve olamaz. ■

¹ Rıhard Falk (2001), *Yırtıcı Küreselleşme: Bir Eleştiri*, çev.: A. Çaksu, İstanbul: Küre Yayınları, 123.

² Münci Kapani (1978), *Politika Bilimine Giriş*, 2. Baskı Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 51.

³ Münci Kapani, age., s. 51.

⁴ Oliver Gerstenberg, “Denationalization and Very İdea of Democratic Constitutionalism; The Case of European Community”, *Ratio Juris*, vol. 14, no:3, September 2001, 301.

⁵ Hamit Emrah Beriş (2006), *Küreselleşme Çağında Egemenlik: Ulusal Egemenliğin Yeni Sınırları*, Ankara: Lotus Yayını, 299.

⁶ Ayşe Işıl Karakaş (1993), *Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulusal –Devlet Egemenliği*, İstanbul: Der Yayını, 13.

⁷ Raymond Aron (1986), *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Ankara: İş Bankası Yayını, 230.

⁸ İdris Küçükömer (2002), *Düzenin Yabancılaşması*, 3. Baskı İstanbul: Bağlam Yayını, 161; T. Z. Tunaya, *İslamcılık Cereyanı*, 56.

⁹ S.M. Lipset (1986), *Siyasal İnsan*, Ankara: V Yayını, 84.

¹⁰ S.M. Lipset, age., 110.

¹¹ Metin HEPER (1974), *Bürokratik Yönetim Geleneği*, Ankara: ODTÜ Yayını, 77.

ANADOLU VE RUMELİ MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ METİNLERİNDE MİLLİYETÇİLİK (1919-1931)

YRD. DOÇ. DR. HATİCE MUMYAKMAZ*

Bilindiği üzere Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (ARMHC), düşman işgalindeki toprakların savunması için yapılan mücadeleyi maddi ve manevi anlamda birleştirmiş ve bu teşkilatlanma Cumhuriyetin ilanından sonra Halk Fırkası, Cumhuriyet Halk Fırkası ve son olarak Cumhuriyet Halk Partisi adını almıştır.

ARMHC, Millî Mücadele yıllarında halk iradesi ile mücadeleyi sevk ve idare edenlerin iradesini temsil etmiştir. Partiyle devletin iç içe olduğu tek parti zamanında ise, CHP metinleri tabii olarak resmî ideolojiyi temsil eden metinlerdir ve bu ideolojinin kazandırılması esastır. ARMHC metinlerinde, Anadolu üzerinde yaşayan Osmanlı bakiyesi halkın, Mücadeleye iştirakı hedeflenmiş, millî irade ve milletin gücünü hâkim kılmaktan bahsedilmiştir. Sonraki metinlerde ise, Müslümanlar başta olmak üzere vatandaşların, irade, kültür, mefkûre ve dil birliği ile "Türk milleti" sıfatıyla tanımlanma bir arada yaşatılma arzu ve endişesi görülmektedir. Bununla birlikte milletin, Türklüğe inandırılması ve Türklüğün yaşatılıp yüceltilmesinin sağlanması metinlerde vurgulanmaktadır.

ARMHC Nizamnamesi'nde Milliyetçilik

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Nizamnamesi'ne göre; 30 Ekim 1918'de ülke sınırları içerisinde kalan ve her noktasında çoğunluğu İslamlar teşkil eden Osmanlı ülkesi sınırları ayrılmaz bir bütün olup, bütün Müslüman

* Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

ahali birbirine denk, birbirlerinin irki ve sosyal durumlarına hürmetkâr öz kardeşirler. Metinde, “vatanımızda” öteden beri birlikte yaşadığımız gayrimüslim unsurların mal, can, namus gibi tabii haklarına, riayetkârız, denilmektedir. Ancak Rum ve Ermenilerin açık veya gizli şekilde Osmanlı hâkimiyetine, İslam hukukuna ve millî mevcudiyete aykırı tavır almalarına müsaade edilmeyecek, millet ve vatanın zararına her türlü teşebbüse karşı milletin bütününün mukabelede bulunması bir hak ve vazife telakki edilecekti. Ayrıca Osmanlı vatanının bütünlüğü, hilafetin, saltanatın ve tam bağımsızlığın sağlanması için millî iradeyi ve milletin gücünü hâkim kılmak Cemiyetin maksadı sayılıyordu. Cemiyetin tabii azası bütün Müslüman vatandaşlardı.¹

Halk Fırkası Nizamname ve Programında Milliyetçilik

Halk Fırkasının 1923 tarihli Nizamnamesi’nde, Fırkanın millî hâkimiyetin halk tarafından ve halk için icrasına rehberlik etmeyi, Türkiye’yi asri bir devlet hâlinde yükseltmeyi ve Türkiye’de bütün kuvvetlerin üstünde bir kanun üstünlüğünü hâkim kılmayı amaç edinmiş olduğu ifade ediliyordu. Fırkaya göre halk; herhangi bir sınıfa münhasır olmayıp, hiçbir imtiyaz iddiasında bulunmayan, kanun önünde mutlak eşit olan bütün fertleri ifade ediyordu. Fırkaya her Türk ve hariçten gelip Türk tabiiyet ve harsını kabul eden her fert dâhil olabilirdi.²

1927 tarihli Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi, Cumhuriyet Halk Fırkası’nın cumhuriyetçi, halkçı, milliyetçi bir siyasi teşekkül olduğunu ifade ederek başlıyordu. Nizamname üslup olarak daha sert bir dil benimsiyor, artık kurulan Cumhuriyeti koruma misyonu vurgulanıyordu. Fırkanın, Türk milletini yükseltmek ve refah kazandırmak için yegâne yol olan, millî hâkimiyetin sembolü Cumhuriyetin her türlü tehlike ve taarruzdan korunmasını en yüce millî ve vatani vazifesi olarak bildiği vurgulanıyordu.³

Fırka, “halk tarafından halk için” kaidelerini hâkim kılmaya çalışıyordu. Kanun nazarında müsavi olan, imtiyazı ve ayrıcalığı olmayan herkes halktı. Fırka, vatandaşlar arasında en sıkı bağlarını; dil birliği, his birliği, fikir birliği olduğuna inanarak, Türk dilini ve Türk kültürünü hakkıyla öğretmek ve geliştirmeyi, bütün faaliyetlerde bu esası öne çıkararak uygulamayı, yapılacak kanunların tümünün her ferde seyyanen uygulanmasını temel kabul ediyordu. Fırkaya Millî Mücadele aleyhinde olmamış, mücadele aleyhinde bir eğilim göstermemiş her Türk vatandaş, Türk kültürünü ve fırkanın bütün umdelerini hakkıyla kabul etmesi şartıyla dâhil olabilirdi.⁴

Cumhuriyet Halk Fırkasının 1931 Nizamnamesi ve Programı’nda, Millî Mücadeleye aleyhtar bir vaziyet almamış, mücadeleye aleyhte bir eğilim göstermemiş her Türk vatandaş, Türkçe konuşmak, Türk kültürünü ve Fırkanın bütün ilkelerini benimsemiş olmak Fırkaya kabul edilmek için esas sayılmıştı.⁵

Vatandaşlar, Türk’ün derin tarihini bilecek, bu bilgi, Türk’ün kabiliyet ve kudretini, nefsine itimat hislerini ve millî varlık için zararlı her cereyan önünde

yıkılmaz mukavemeti besleyen bir cevherdi.⁶ Fırka, Türk dilinin mükemmel şekilde olgunlaşmasına çalışacaktı.⁷

Halk Fırkası prensiplerini, Cumhuriyeti ve faziletlerini, milliyetçiliği halka itina ile anlatacak donanımda her zaman bu konuyu anlatmaya hazır halk hatipleri teşkilatı kurmuştu. Hatipler, Türk medeniyeti, Türk tarihi, Türk kahramanlıkları ve Türk kültürünü mekteplerde anlatılandan farklı olarak arzu ve hevesle dinlenebilecek şekilde anlatacaktı.⁸

Recep Peker'e Göre CHF Milliyetçiliği

Recep Peker de Fırkanın kâtibiumumisi sıfatıyla 16 Ekim 1931 tarihinde İstanbul Darülfünununda Cumhuriyet Halk Fırkasının Programı'nın İzahı Mevzuu Üzerinde Konferanslar vermeye başlamıştı. Peker'e göre; Cumhuriyet Halk Fırkası, Türkiye'nin yaşaması, ilerlemesi ve bekası için milliyet vasfında en büyük kuvveti görmekteydi. Fırkanın öngördüğü "Türk içtimai heyetinin seciyelerini ve başlı başına müstakil hüviyetini mahfuz tutmak esastır." İlkesi kaba bir gurur ve sıkı bir hodbinlik değildi. Fırka, Türkleri büyük beşeriyet ailesinin bir uzvu olarak görmekteydi.

Ancak beynelmilelcilik cereyanının da millî felce yol açacağı açıktı. Burada temel prensip terakki ve inkişaf yolunda bütün muasır milletlere muvazi, onlarla ahenkle yürümektir. Fırka esaslarına göre millet; dil, kültür ve mefkûre ile birbirlerine bağlı vatandaşların teşkil ettiği siyasi, içtimai bir heyettir. Bugünkü siyasi sınırları yurttu. Türkiye'nin siyasi olarak Türkiye'den ayrı kütlerle alakası yoktu. Ancak vatanın sınırları dışında yeni ve müstakil devletler kurmuş veya başka devletlerin idaresinde bulunmuş Türklerle alaka muhafaza edilecekti. Bu kitlelerle kan yakınlığı ve tarih bağı siyasi iştigalin dışında bir ilim söz konusuydu.

Fırka, dil birliğini milliyet fikrinde ehemmiyetli görmekteydi. Kültür birliğini maziye birlikte bağlı olmak, müşterek bir hatırat mirasına sahip olmak, ümitleri birleşmiş, acı ve tatlı hayatı beraber yaşamış, büyük eserleri birlikte yapmış, büyük sıkıntıları birlikte yenmiş olmak olarak tarif etmekteydi.⁹

Bugünkü Türk milleti siyasi, içtimai camiası içinde kendilerine Kürtlük, Çerkezlik, Lazlık ve Pomaklık gibi fikirler telkin edilmiş olan vatandaşlar, Türk sayılmaktaydı. Bu millettaşlar hakkında duyulan bağlılığın, munkariz Osmanlı Hükûmetinin güttüğü ümmet siyaseti ile alakası yoktu. Bu mevzuu saf bir milliyet fikriydi. Fırka, Hristiyan ve Musevi vatandaşları dil ve emel birliğine iştirak şartıyla Türk kabul etmekteydi.¹⁰

Milliyet ruhu Fırka Programı'nın her faslında yer almıştı. Sermayede, talim ve terbiyede, amelelik ve işçilikte millî düşünceden esastı. Maarif esaslarında birbirini takip eden maddelerde bu fikir tekrarlanıyordu. Cumhuriyetçi, milliyetçi, laik vatandaş yetiştirmek tahsilin her derecesi için mecburi ihtimam noktasıydı. Millet ve milliyet mefhumunu anlamış vatandaşların kütelleşmesi ancak bu mefhumun halkçılık zihniyeti ile incelenmesi ve saflaşması sayesinde olurdu. Bir mil-

let olarak hissetmek yeni zamanın iftirak hissi uyandıran zararlı cereyanlarına mukavemet için kâfiydi. Hiçbir ferde, hiçbir aileye, hiçbir sınıfa, hiçbir cemaate imtiyaz tanımayan fertler halktan ve halkçılardı. Fert ve cemaat imtiyazları fiilen kalmamıştı.¹¹

Sonuç

ARMHC, gayrimüslimlere, vatanın müdaafası düşüncesinden yola çıkılarak zarar vermedikleri ve sadakat gösterdikleri sürece can, mal ve namus teminatı vermektedir. Bu düşüncede, Tanzimattan beri gayrimüslimlerin can, mal ve namus masuniyeti ile elde tutulması geleneğine paralellik aranabilir. Diğer taraftan bir hareketin meşruiyeti için millet irade ve gücüne atıfta bulunmaktadır.

Cumhuriyetin ilanı ile 1923 Nizamnamesi'nde, ulus devlet düşüncesi çerçevesinde, bütün vatandaşların eşitliğinden bahsedilerek, Türk kültür ve diline atıfta bulunmaktadır.

1927 Nizamnamesi, artık tanımlanmış olan milletin ve rejimin zarar görmemesi endişesi ile kaleme alınmıştır. Metinde Türk kültür ve dilinin öğrenilmesi ve çıkarılan kanunların fertlere uygulattırılması vurgulanmıştır.

1931 Nizamname ve Programı'nda, Türk dil, tarih ve kültürünün ötesinde Türk milliyetçiliğinin millete aktarılması ve bunun için teşkilatlanmadan söz edilmektedir. Türk Tarih (1931) ve Türk Dil Kurumlarının (1932) kurulmuş olduğu ve Türk Tarih Tezi çalışmalarının da aynı dönemlerde başladığı dikkate alınırsa Cumhuriyet artık, oluşturmuş olduğu millet ve milliyetçilik fikrinin kitlelerce kabul edilmesi ve öğretilip aktarılması kaygısı taşımaya başlamıştır. Recep Peker'in vermiş olduğu CHF konferansları da programı anlatırken, Türk diline, kültür, tarih ve Türk milliyetçiliğine vurgu yapmıştır. ■

¹Tunçay, Mete (1992), *T.C.'de Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, 3.Baskı, İstanbul: Cem Yay., (Ek), s.341-342. ; 1931 Program metni için; <http://www.chp.org.tr>

²TUNÇAY, age.,(Ek), s.362.

³TUNÇAY, age., s.382.

⁴TUNÇAY, age., s.382-383.

⁵TUNÇAY, age., s.429-430.

⁶TUNÇAY, age., s.451.

⁷TUNÇAY, age., s.452.

⁸TUNÇAY, age., s.455.

⁹ Recep PEKER, *Cumhuriyet Halk Fırkasının Programının İzahı Mevzuu Üzerinde Konferans*, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1931, s.8-9.

¹⁰PEKER, age., s.10.

¹¹PEKER, age., s.11.

TOPLUMSAL MUTABAKAT ZEMİNİ OLARAK MİLLET VE MİLLİYETÇİLİK KAVRAMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1919-1931)

YRD. DOÇ. DR. RUHİ ERSOY*

1. Millet Kavramı

İlk Çağda Platon'un "Devlet" adlı eseriyle başlayan siyasal sistem projeleri, Orta Çağda Augustinus'un "Tanrı Devleti" ile yeni bir düşünsel içerik kazanmıştır. Daha sonra Rönesans hareketleriyle değişen ve yeniden şekillenen seküler dünyaya özgü kavramlarla J. Locke ve J. J. Rousseau'da daha farklı bir karakterle siyasal sistem projeleri devam etmiştir.

Değişim olgusu süreklilik arz etmektedir ve insanlık var olduğu sürece de (siyasal söylem veya yönetim biçimleri adına) mükemmelin aranması faaliyeti durmaksızın devam edecektir. Bu anlamda ulus kavramı da uzun bir sürecin akabinde bugünkü mahiyetini kazanmıştır. Modern zamanda ulusu, ilk defa çağdaş anlamıyla "egemenliğin tek sahibi" olarak gören Rousseau olmuş ve bu söylevin ilk kullanımından itibaren günümüze kadar ulusçuluk/milliyetçilik çeşitli tezahürlerle gelmiştir. Ulusu egemenliğin tek sahibi olarak görmek, milliyetçilik ve demokrasi arasında olan illiyetin tarihsel derinliğini de ifade etmek anlamına gelmektedir. Bugün hemen hemen bütün devletlerin [zımnen veya anayasal olarak] siyasal yapısını oluşturan ulus devlet formu, değişik coğrafyalarda değişik karakterler arz etmiştir. Herhangi bir toplumsal olayın bütün coğrafyalarda aynı

* Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Öğr. Üyesi ve Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Müdürü.

şekilde tezahür etmesi mümkün olmadığı gibi, böyle bir öngörü bilimsel de olmayacaktır. İngiltere- de demokratik toplum yapısına delalet eden bu akım, Fransa'da melez bir karaktere bürünmüş, Almanya'da tamamıyla organik bir karakter kazanmıştır. Zikredilen Batılı toplumlarda diğer bütün politik ideolojiler gibi milliyetçilik de sekülerizmle iç içe gelişmiştir.

Ülkemizde ise milliyetçilik Batılı toplumlarda olduğu gibi, milletin iradesine dayanan, milleti kültür varlığı olarak gören, toplumun değerlerini merkeze alan, inanç hürriyetine anayasal zemin oluşturan, yönetim biçimi olarak cumhuriyeti benimseyen, otoriter bir cumhuriyeti değil, demokratik cumhuriyet yönetimini ve onun temel felsefesini benimseyen bir siyasi söylem olarak kendini göstermektedir. Ancak en temel farklılık ülkemizde milliyetçilik, milletin değerlerine yapmış olduğu atf ve toplumun tarihsel mirasına gösterdiği bağlılığı içselleştirmiş ve Türk-İslam Ülküsü şeklinde teorik bir temele oturmuştur. Tanzimattan günümüze yeni bir siyasal sistemin benimsenmesinde millet temel referans olarak değerlendirilmiş ve dil, din, sanat gibi millete ait değerler milletin bileşenleri olarak kabul görmüştür. Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi halkın konuştuğu dil ve kayabaşı şiirlerin militleşme sürecinde üstlendiği işlev, milletin dayandığı yeni siyasal ve toplumsal zemini göstermesi bakımından anlamlıdır. Toplumun bu hassasiyeti dikkate alındığında Cumhuriyetin de devlet bünyesinde Diyanet İşleri Başkanlığı, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu gibi temel kurumlara yaslanması bunu işaret etmektedir.

Ulusu egemenliğin tek sahibi olarak görmek, milliyetçilik ve demokrasi arasında olan illiyetin tarihsel derinliğini de ifade etmek anlamına gelmektedir.

2. Milliyetçilik Tanımları ve Dil

Milliyetçilik söz konusu olduğunda tartışılan bazı temel kavramlar ve bu kavramlar etrafında dile getirilen çeşitli sorular vardır. Bu kavramlar, millet, dil, kültür, etnisite vs. iken, sorular, ulusun modern bir olgu olup olmadığı noktasında düğümlenmektedir. Ulusu modern bir olgu olarak kabul etmek, tarihsel bir arka planının olmadığını veya bu arka planın net olmadığını kabul etmek anlamına gelmektedir. Ulusun modern bir olgu olduğunu yadsımak ise ulusun ve ulusçuluğun doğal, Tanrı vergisi bir durum olduğunu teyit etmektir.

Ulusun modern olduğunu savunan düşünürlere göre, ulusları milliyetçilik yaratmıştır. Bunun aksini savunmak ise mümkün değildir. Uluslar ve onunla ilişkili olan her şeyin temel niteliği modernliğidir. Uluslar ve milliyetçilik 18 ve 19. yüzyıllarda Batı Avrupa'da yaşanan siyasal ve toplumsal gelişmelerin doğal bir

sonucudur. Geçmiş zamanlarda bu tür süreçler yaşanmadığından milletlerden bahsetmek mümkün değildir. Örneğin, ulusçuluk konusu üzerine çalışma yapmış olan düşünürlerden Ernest Gellner'e göre, milliyetçilik, "Ulusların kendini bileerek uyanışı değildir. Milliyetçilik, ulusun olmadığı yerde onu icat eder".¹ Gellner'in iddia ettiği bir diğer konu ise, devletsiz toplumlarda milliyetçilik meselesinin ortaya çıkamayacağı; milliyetçiliğin ileri sürdüğü yönetilenler ile yönetenlerin aynı ulustan olması gerektiği iddiasının devlete sahip olmayan toplumlara sorulamayacağı iddiasıdır.² Modern bir olgu olarak gördüğü ulusu; insanların aynı kültürü paylaşıyor olmaları ve bu insanların birbirlerini aynı ulusun bir ferdi olarak tanıyıp tanıyıp olmaları şeklinde tanımlayan Gellner'e karşılık³ E.J.Hobsbawm, ulus tanımlamasında ne kültür ne dil ne de ulusçuluğun herhangi bir paradigmasının merkeze alınamayacağını; zira ulusun, tamamıyla bir inşa olduğu ve bugüne kadar inanılmış olanın aksine ulusların devleti değil, devletlerin ulusu ortaya çıkardığını savunur.⁴ Bu bakış açısından Hobsbawm, ulusu; tarihsel bakımdan yakın döneme ait bir toplumsal birim olarak görür. Gellner'e atfen Hobsbawm, ulus olgusunun sadece bir yaratım olduğunu, bu yaratımın ise tarihsel bir arka planının dahi var olmadığını noktasına ulaştır. Nitekim ulus ve milliyetçiliğin dayandığı referansların da modern bir icat olduğunu savunur. "Geleneğin İcadı" adlı eserinde Hobsbawm, ulusu oluşturduğu sanılan pek çok unsurun modern bir icat olduğunu ileri sürer.⁵ Lakin Hobsbawm'ın bu görüşüne karşı olarak A. Giddens ulusu, açıkça belirlenmiş bir bölgede var olan ortaklık olarak görürken uluslar oluşmadan ulusçuluğun da oluşmayacağını dile getirir.⁶ Sosyolojik bir bakış ile de Marcel Mauss, ulusu, "maddi ve manevi bakımdan bütünleşmiş, sürekli ve istikrarlı bir merkezî iktidarı olan, sınırları belirli, bilinçli olarak bir devlete ve onun yasalarına bağlı sakinlerin kültür, zihniyet ve ahlak açısından görece bir birliğe sahip olduğu bir toplum" olarak tanımlamaktadır.⁷ Yukarıda milliyetçilik üzerine çalışma yapmış bazı yabancı isimlerin millet ve milliyetçilik tanımlarına yer verilmiştir. Bu tanımlamaların bir kısmı, zikredilen ideolojinin belirli bir boyutunu resmetmesine rağmen, diğer taraftan tanımlama girişiminde bulunan kişilerin durdukları yeri veya konumlarını da ifade etmektedir. Çünkü anlama ve anlamlandırma sorunu, özellikle "metin" veya "toplumsal bir olay" veya "siyasi bir söylem" söz konusu olduğunda çoğu zaman karmaşık bir hâl alır.

Ülkemizde milliyetçilik, milletin değerlerine yapmış olduğu atıf ve toplumun tarihsel mirasına gösterdiği bağlılığı içselleştirmiş ve Türk-İslam Ülküsü şeklinde teorik bir temele oturmuştur.

Bazen okuyucu metin sahibini veya söylem sahibini onun kendi anlam dünyasından konuştururken bazen kendisi onun anlam dünyasına girerek onu konuşturur. Yer yer anlam içerikleri itibarıyla aynı veya karşıt kategori içerisine metin sahibini yerleştirmek, aslında kendi yerinizi tayin etmenin dolaylı bir gösterimidir de. Bu nedenledir ki yukarıda ifade edilen tanımlamaların büyük bir çoğunluğu Marksist teori hareket noktası alınarak yapılan değerlendirmelerdir. Millet veya milliyetçilik düşüncesini, tarihsel arka planı ve toplumsal değişimleri dikkate almadan sadece modern bir ürün olarak görmek, yukarıda yapıldığı gibi milliyetçiliği bir inşa olarak değerlendirme sonucuna götürecektir ki, bu sonuç, bilimsel değil, ideolojiktir.

Millet olma bilinci içerisinde dil fikrine yapılan eleştirilere gelince, milliyetçiliğin dile yaptığı vurgu, sadece aynı dili konuşuyor olmanın ötesinde bir anlam içeriğine sahiptir. Bugün ulusu oluşturan bileşenlerden en önemli kültürel unsurun dil olduğuna ilişkin yaygın bir kanaat vardır. Dilin eskiliği ve yaygınlığı ulusun meşruluğunu sağlayan araçlardan biri olarak değerlendirilmektedir.⁸ Aslında milliyetçiliğin aynı dili konuşmuyor olmanın getireceği çözülme gördüğü daha rasyonel bir kabuldür. Belli bir aidiyet ve evindelik duygusu inşa eden dil,⁹ uluslaşma sürecinde, düşünce, inanç ve değerlerin taşıyıcısı olarak önemli bir unsurdur. Dilin standartlaşması, siyasallaşması ile paraleldir ve bu süreç resmî dilleri icat eden ulus ve milliyetçilik çağıyla yakından ilişkilidir.¹⁰ Ancak dil, tek başına bir unsur değildir. Modern dönemde dil, ulusal varlığın ve kimliğin temelini oluşturur. Bireylerin anlam dünyasını oluşturan şeydir aynı zamanda dil. Dolayısıyla ortak dil bireyleri birbirine bağlayan bir güçtür. Ancak milliyetçiliği sadece ortak bir dil ile inşa edilen bir politik söylem olarak resmetme gayretleri çoğu zaman dilin doğasına yabancı olan bir söylemi bilimsel diye ortaya koymaya kadar varmıştır. Dilin ölü ve donuk olduğu iddiası bu duruşun temel göstergesidir. Oysa dil, kültür alanına girer, bütün kültürel formları ihtiva eder. Dilde bir birlik yoksa millet diye bir şey de yoktur.

Millet olmak, "ortak tarihsel anılara sahip olmak, kültür, sanat, mimari ve estetik hazlar anlamında bir göreceli mutabakatın sağlandığı, tarihsel arka plandan ilham alan ve geleceğe umutla bakan, ortak bir bilince ulaşmış bir topluluğun adıdır ve bu bir süreç içinde gerçekleşir: Bu süreç statik değil, dinamiktir." Bu tanımlama kullanılan temel kavramlardan herhangi birini çıkartıp ve onun üzerinden değerlendirme yapmak, herhangi bir eşyanın tek yönlü görüntüsünden tümelini arama gayretine benzer ki, bu da her zaman eksik bir değerlendirme olacaktır. Millet kavramına paralel olarak tanımlanan milliyetçilik, tarihsel derinliği dikkate alınmadan okunabilecek bir ideoloji değildir. Bu nedenledir ki, milliyetçiliği bir modernleşme tezi olarak ortaya koymak ya bu ideolojinin tarihsel derinliğini görmezden gelme ya da bu ideolojiyi oyunun dışında tutma eğiliminden kaynaklanır ve çoğu zaman üstün körü ve zayıf bir anlayışı ileri sürer.¹¹

3.Milletin Doğallığı

Milliyetçiliğin modernleşme ile sınırlandırılması, uzun tarihsel süreci, toplumların inşasını ve kuşakların tarihsel süreçte toplumsallaşmasını sağlayan yapıların göz ardı edilmesine yol açmıştır. Popüler inançlar ve hareketleri görmezden gelerek seçkin tabakaların eylemlerine yoğunlaşma, ulus ve milliyetçiliğin güçlü duygusal boyutlarının ihmali, modernist yaklaşımın en büyük sorunları arasında yer almaktadır.¹² Millet ve milliyetçilik üzerine önemli eserler vermiş olan diğer bir kişi Anthony D. Smith'tir. "Millî Kimlik" adlı eserinde öncelikle kimlik nedir ve kaç çeşit kimlikten bahsedebiliriz? Bu kimliklerin modern anlamda milletin doğuşuna direkt etkileri nelerdir? sorularını cevaplamaya çalışmıştır. Kısaca kimliğin nasıl oluştuğuna dair bu suallere cevaben cinsel, mekânsal, sosyoekonomik, dinsel ve etnik olarak kimliği inşa edecek temel faktörlerin var olduğunu belirtmiş ve bunları açıklamıştır.

Çalışmamız açısından özellikle bölgesel ve etnik kimliğin kökenleri, milliyetçiliğin merkez değer olarak kabul ettiği ilkelerine kaynaklık ettiğinden dolayı değerlendirilecektir. Bölgesel kimliğin sınırları belirli olan bir coğrafyaya değil, evrensel olana yönelik olduğunu ifade eden Smith, ancak bunun yer yer etnik kimliğe dönüşebileceğini de gözden kaçırmamıştır. Diğer taraftan etnik kimliğin tarih boyunca hep var olduğunu ifade eden Smith, bu anlamda diğer düşünürlerden farklı bir teori geliştirmemiştir. Smith, etnilerin varlığının tarihin en eski uygarlıklarına kadar inilerek bulanacağını iddia eder. Ve bu etnik aidiyet duygusunun doğallığını vurgular. Etnik aidiyet bir aile kadar doğal ve saftır. Milliyetçiliğe gücünü veren şey mitler, hafızalar, görenekler, etnik miraslar ve geleneksel sembollerdir. Bu popüler canlı geçmiş, modern dönemde milliyetçi aydınlar tarafından yeniden keşfedilir ve yorumlanırlar. Her nesilde millî kimliklerin yeniden inşasını sağlayan unsurlar mit, toplumsal hafıza ve sembollerdir. Millet bunlar sayesinde daha kapsayıcı bir niteliğe

Millet kavramına paralel olarak tanımlanan milliyetçilik, tarihsel derinliği dikkate alınmadan okunabilecek bir ideoloji değildir.

bürünmekte ve üyeleri yeni meydan okumalara bu unsurlar ile karşı koyabilmektedir. Kültürel ve tarihsel öğeler aynı zamanda toprak, atalardan kalma miras ve kaynaklara ilişkin rekabetçi iddiaların esasını oluşturur. Atalardan kalma yurtların ve kültürel mirasların çatışan yorumlamalarının olduğu yerde tipik çıkar çatışmaları, kültürel savaflara dönüşür; ahlaki ve siyasal mücadeleler gündelik siyaseti biçimlendirir. Dayanışma yanında tarih ve kültür, çatışma nedenlerini de yaratır. Tarih ve kültür, popüler görüşlerin, sosyal yapıların ve süreçlerin tamamlayıcı parçalarını oluşturur. Etnosembolcülük, diğer büyük paradigmalardan

içinde modernist görüşü benimsemesine karşılık onun sınırlamalarını aşmaya çalışır.¹³ Bu iddiasını da “Millî Kimlik” adlı eserinde geniş bir şekilde ortaya koymuştur.

Smith’in karşı olduğu nokta aslında ulusun modern olup olmadığı değil, ulusun icat olduğu veya yaratılmış olduğu savıdır. Smith ulusçuluğu modernistlerin ifade ettiği gibi bir “*tabula rasa*” olarak görmemektedir.¹⁴ Zira Smith’in, ulusu, var olan milletin (etnik kimliğin) çeşitli kanallarla bilinçlendirilmesinin sonucu ortaya çıkan bir olgu olarak tanımladığı aşikârdır. Burada bilinçlendirmekten kasıt; halkı bir arada tutan ortak bir emel, his ve fikirlerin, popüler toplumsal iletişim ağı ve kamusal eğitim aracılığıyla sağlanmış olduğuna işaret eder.

Smith’in en temel argümanı, Annales Okulundan devşirdiği *la longue durée* yani “uzun tarihsel süreç”tir. Modern milletleri ve milliyetçi yapıları anlamak ve güçlerini kavramak için tarihsel süreçte milletlerin kökenlerini ve oluşumlarını izlemek gerekir. Milletlerin varlığı ve oluşumu, tarihin belirli bir dönemine ya da modernleşme süreçlerine bağlı değildir. Milletler tarihsel olgulardır. Onlar sadece belirli kolektif geçmişleri ve tarihin belirli süreçlerinde doğan yapıları nitelmezler. Aynı zamanda paylaşılan anıları, gelenekleri, milletin fragmanları olarak tanımlanan kitlelerin umutlarını da ifade eder.¹⁵ Smith, ulusçuluğun temel savunusu olan aidiyet duygusunun her dönemde olduğuna dair kanıtların bulunabileceğini dile getirirken şu noktayı da sık sık ifade eder: “Eğer milletler, en azından milliyetçi ideoloji tarafından meşrulaştırılan bir kitlesel fenomen olarak modern iseler, bugünkü karakterinin çoğunu, o milletle ilgili bölgedeki erken dönem etnilerden kaynağını alan etnik bağlara borçludurlar.”¹⁶ Tarih içerisinde birçok etnik yapının ya yok edildiği ya da absorbe edildiğini vurgulayan Smith, modern çağa kadar varlığını devam ettiren milletlerin bu yapılanmanın kaynağı olduğunu vurgular. Smith’in tarih boyunca birçok etnik yapının ya yok edildiği ya da absorbe edildiği düşüncesi dikkate alındığında, dil ve ortak hedefler noktasında çözülmeyi getirecek olan söylemlerin, milletin nasıl bir tehlikeyle yüz yüze olduğunu da bize göstermektedir

Fransız İhtilalinin aklın, rasyonalitenin öncülüğüne dayanan devrimci epistemolojisi o çağa kadar gelen bütün sosyal ve kültürel yapılar üzerinde sarsıcı değişiklikler meydana getirmiştir.

4. Millî Kimlik ve Milliyetçilik Düşüncesinin Muhafazakârlıkla İlişkisi

Fransız İhtilalinin aklın, rasyonalitenin öncülüğüne dayanan devrimci epistemolojisi o çağa kadar gelen bütün sosyal ve kültürel yapılar üzerinde sarsıcı değişiklikler meydana getirmiştir. Devrimin getirdiği huzursuzluk ve çalkantı-

lar karşısında Edmond Burke tarafından bir karşı tepki olarak sistematize edilmeye çalışılan muhafazakâr (conservative) düşünce evveleminde aklın ve rasyonalitenin mutlak üstünlüğüne itiraz eder. Kadim geleneği, köklü bir referans kaynağı olarak kabul eder.

Muhafazakârlık (conservatism), en kısa ve öz olarak “mevcut hukuki durumun (status quo) muhafazası”nı savunan ve toplumsal yaşamda radikal değişimlere kuşku ile bakan bir düşünce olarak tanımlanabilir. Bir başka tanımla, muhafazakârlık, toplumda geleneksel kurumlara (aile, eğitim, din ve saire.) saygı duyulması gerektiğini benimseyen ve bu kurumlarda yapılacak değişikliklerin ya da reformların deformasyonlara yol açabileceği kaygısını vurgulayan bir doktrindir. Muhafazakâr düşüncenin ilk savunucularından biri 18. yüzyıl İngiliz düşünürü Edmund Burke'dir (1729-1797). Burke'in muhafazakârlık hakkındaki fikirleri “Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler” (Reflections on the Revolution in France) ve “Yeni Whig'lerden Eski Whig'lere Bir Rica” (An Appeal From the New Whigs to the Old) adlı kitaplarında yer alır (Aktan 20007: 51-57).

Muhafazakârlık, merkezî bir güç ve otorite sistemi bulunmadan istikrarlı bir toplumun olamayacağı düşüncesini savunur. Devlete itaat ve kanunlara riayet muhafazakâr düşüncenin belirgin bir özelliğidir. Bu açıdan muhafazakâr düşünce, İngiliz siyaset bilimcisi Norman Barry tarafından “devlete itaat ve kanunlara riayet mistisizmi” olarak adlandırılmaktadır. (Barry, 1989)

Din ve ahlak, muhafazakârlar tarafından önem verilen ve saygı duyulan kurumların başında gelir. Muhafazakârların birçoğunda din ve ahlaka saygı ve bağlılık söz konusudur. Özellikle çağdaş muhafazakârlar din ve ahlak kurumlarına saygı duyarken, laiklik ilkesine de önem verirler. Muhafazakârlara göre, din ve ahlakın devlet tarafından korunması ve gözetilmesi için din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması gereklidir. Muhafazakârlardan farklı olarak, liberaller din ve ahlak kurumlarının tamamen bir özgürlük meselesi olduğuna inanırlar (Aktan 20007: 51-57).

Muhafazakârlığın dünya ölçeğindeki literatürüne ve Türkiye deneyimine baktığımızda ciddi farklılıklar görülür. Türkiye'de muhafazakârlık kadim gelenekten bir referans olarak yararlanmaktan öte anlamları taşır. Erken dönem Türk muhafazakâr düşüncesi Nurettin Topçu ekolünde ve Anadoluçuluk hareketinden MTTB'ye yer yer milliyetçilikle imtizaç etmiş bir karakter taşır. Türk düşünce geleneğinde tek bir muhafazakârlıktan ziyade muhafazakâr anlayışlardan bahsetmek yerinde olur.

Konuyla ilgili olarak Türk milliyetçiliği hareketinin hâlde muhafazakârlıkla ilişkisi nasıl olması gerekliliği çok ciddi bir problematik olarak durmaktadır. Türk düşüncesinde yeni bir sıçrayışın mihenk noktası burası olacaktır.

Türkiye'de muhafazakârlığı, dünya literatüründe olduğu gibi laik bir çerçeveyi kabullenmesi kaçınılmazdır. Son tahlilde muhafazakârlık da demokratik nizamanın bir parçasıdır. Bu anlamda son 10 yılda kültür endüstrisinin vasıtalarıyla

oluşturulmaya çalışılan yanlış bilincin yarattığı yanılısamada olduğu gibi muhafazakârlık adı altında Türk millî kimliğini tahrip edici, parçalayıcı yaklaşımlar muhafazakârlıktan öte mugalata yüklüdür. Muhafazakârlık neyi nasıl, hangi yöntemle muhafaza edecek? Ekonomik ve toplumsal değişim, üretim ilişkileri değişim karşısında değerler ve sosyal yapıdaki değişiklikler de kaçınılmazdır. Burada mevcudu muhafazaya çalışmak toplumu geri götürücü, gelişmeyi tıkayıcı bir işlev görür. “Değişerek devam etmek, devam ederek değişmek.” aforizmasının altının nasıl doldurulacağı son derece önemlidir.

Sonuç

Sonuç olarak eğer milliyetçilik, kültürel yapı ve siyasi etkinlik anlamında yabancı olarak kabul edilenlere karşı bir direniş anlamına gelirse, o zaman her çağda millet ve milliyetçilikten söz edilebilir. Çünkü insanlık belirli bir sistematiği olmaksızın, tarihin her döneminde her kültürde kendisini farklı olanlardan daha üstün tutmuş ve dünyanın merkezine yerleştirmiştir. O zaman milliyetçilik varoluş tarihimizle eşitlenir ve buna rasyonel olarak karşı çıkmak tarihin mantığına karşı çıkmak anlamına gelir. Yok, milliyetçilik bir ötekileştirme değilse, o zaman her milletin kendi değerleri ekseninde bir siyasal form oluşturması anlamına gelir ki; bu da demokrasi ve milliyetçiliğin kesişim kümesidir. Bugün bütün devletler vatandaşlarını (sosyolojik anlamda vatandaşlar homojen olmayabilir) ortak hedefler etrafında tutma gayreti içerisindeyken ve bunu yaparken de demokrasinin doğasına uygun davranma gayretini referans almayı görev olarak kabullenirken ülkemizde siyasal iktidar 36 etnik yapıdan, ayrı bir dilden ve milletin bölünmez bütünlüğüne yönelmiş teröristlere verilecek haklardan söz etmektedir. Bu da siyasal iktidarın aklın ve bilimin dışında iş yaptığının somut örneğidir.

Bir ideoloji olarak milliyetçilik, dünyanın çeşitli milletlere bölünmüş olduğunu ve bu milletlerin kendilerine göre bir karakter ve yazgıya sahip olduğunu savunur; bireyin ilk bağlılığının kendi ulusuna olması gerektiğini destekleyen milliyetçilik, bu bağlılığın doğal sonucu olarak da böyle bir yazgıya sahip olan milletin mevcut siyasal iktidarın kaynağı olması gerektiğini ifade eder. Bireyden topluma oradan bütün insanlığa açılan hümaniter bir cephesi milliyetçi ideolojinin başarısının başat faktörüdür.

Bireyden başlayan bir millî düşünce ve davranış sistematiğinde bireyi Tanrı ve metafiziğe, tinsel alana bir başkaldırı ile kurulan bir içeriğin iz düşümü olarak telakki edilmemelidir. Bu çerçevede birey; tarihsellik ve toplumsallığın sunduğu verileri kendi iradesi ile işleyerek/aklıleştirir. Bu biçimde inşa ettiği düşünce ve davranış iradesine sahip çıkan kişisel kimliğini inşa edici bir kimliğe bürünür. Bu anlamda birey toplumun esiri değil onun gönüllü bir katılımcısıdır. Bu çerçevede bireyi dünyevi anlamıyla özerk yapan “ bir Tanrı fikrine” bağlanma seçimi ve keyfiyeti oluşur. Bu bakış açısında Türk kültür ve medeniyetine özgü bir birey

kurulabilir. Bu yaklaşımın bireyi tanımlayan, bu anlamda kendi varoluşsal sınırlılığına ve gerçeğine yabancılaştıran Batı düşüncesindeki, liberal kapitalist anlayıştaki birey anlayışından ayrıldığı öne sürülebilir. Bireyi, kendini toplumdan soyutlayarak kendi mağarasına hapseden kapitalist anlayıştan farklı olarak millî düşünce sistematüğünde birey hak ve özgürlükleri ile orantılı olarak sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar anayasal vatandaşlık paradigmasından daha öte bir ruhsal ve tinsel paylaşımı, özdeşimi, tasada ve kıvançta ortaklığı ifade eder. Bu anlamda bireyi etik olarak sorumlu tutar. Aslında bu tanıma hürriyetçilik ve şahsiyetçilik ilkesinin çağdaş yorumu da denebilir.

Bu anlamda milletin sözlü, yazılı, soyut somut bütün birikimi millî düşünce tarafından bir repertuar olarak algılanır. Bu çerçevede milliyetçi düşünce belli bir döneme ve çağa saplanıp kalan durağan bir ideoloji değil aksine yenilenmeye, yenileşmeye açık dinamik bir hüviyete sahiptir. Muhafaza ve muhafazakârlıkla ilişkisi bu düzlemedir. Kadim repertuarı çağın dili ile okuyup yorumlamak milliyetçi bir yaklaşımdır. Formları sabitleyerek bütün zaman ve mekânlarda tarih ve zaman aşkın olgular olarak kabul eden muhafazakârlık anlayışını doğası gereği reddeder.

Sonuç olarak milliyetçilik; adil ve barış dolu bir dünyanın olabilmesi için milletlerin kendi değer dünyalarına uygun bir yönetim anlayışını, insanlığın çağdaş birikimiyle kıyas ederek zenginleştirilmesi derinleştirilmesi olarak değerlendirilir ki, bu algılayış demokrasiyle doğrudan ilgilidir. ■

Son 10 yılda kültür endüstrisinin vasıtalarıyla oluşturulmaya çalışılan yanlış bilincin yarattığı yanılsamada olduğu gibi muhafazakârlık adı altında Türk millî kimliğini tahrip edici, parçalayıcı yaklaşımlar muhafazakârlıktan öte mugalata yüküldür.

¹ Ernest Gellner (1974), *Thought and Change*, London: Midway Reprint, s.175.

² Ernest Gellner (2008), *Uluslar ve Ulusçuluk* 2. Baskı, çev., Büşra Ersanlı-Günay Göksoy Özdoğan, İstanbul: Hil Yayın, s.74-75.

³ Ernest Gellner (1992), *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev., Büşra Ersanlı Bahar ve Günay Göksoy Özdoğan, İstanbul: İnsan Yayınları, 28.

⁴ E.J.Hobsbawm (1993), *Milletler ve Milliyetçilik*, çev., Osman Akınbay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 24.

⁵ Eric J. Hobsbawm (2006), "Giriş: Gelenekleri İcat Etmek", *Geleneğin İcadı*, drl. Eric Hobsbawm-Terence Ranger; çev., Mehmet Murat Şahin, İstanbul: Agora Yayınları, s.1-17.

⁶ Antony Giddens (2005), *Ulus Devlet ve Şiddet*, çev., Cumhur Atay, İstanbul: Devin Yayınları, s. 159.

⁷ Cevat Özyurt (2005), *Küreselleşme Çağında Kimlik ve Farklılaşma*, İstanbul: Pınar Yayınları, Açılım Kitap, s.98.

⁸ Anthony D. Smith (1981), *The Ethnic Revival in the Modern World*, Cambridge: Cambridge University Press, s.45.

- ⁹ Iain Chambers (2005), **Göç, Kültür, Kimlik**, çev., İsmail Türkmen ve Mehmet Beşikçi, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.39.
- ¹⁰ Peter Burke (1996), **Languages and Communities in Early Modern Europe**, Cambridge 2004, s.7.; Eric Hobsbawm, “Language, Culture, and National Identity”, **Social Research**, LXIII/4 p.1068-1069.
- ¹¹ Andrew. Vincent (2006), *Modern Politik ideolojiler*, çev., Arzu Tüfekçi, İstanbul: Paradigma Yayınları, s.392.
- ¹² Yahya Kemal Taştan (2010), *Türk Milliyetçiliğinin Sembolik Kaynakları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s.137-138.;
- ¹³ Yahya Kemal Taştan, agt., s.138-139.
- ¹⁴ Antony D. Smith (2002), **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, çev., Derya Kömürcü, İstanbul: Everest Yayınları, 63
- ¹⁵ Yahya Kemal Taştan, agt., s.139.
- ¹⁶ Antony D. Smith (2002), **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, çev., Derya Kömürcü, İstanbul: Everest Yayınları, 60

“MİLLİYETÇİ EKONOMİ-POLİTİK” ÜZERİNE TEZLER [1]: TARİH, FELSEFE VE METODOLOJİ MERKEZLİ BİR GİRİZGÂH

DR. YASİN ŞEHİTOĞLU*
FIRAT KARGIOĞLU**

“İktisat hayatı, klasik iktisatçıların soyut varsayımları ve modelleri bir yana, tarihçi okulun bir veya birkaç karakteristik (mesela işletme ve teşebbüs şekilleri, üretimin hukuki-politik çerçevesi vs.) etrafından basitleştirmeye çalıştığı şemalarla kavranmayacak kadar geniş, engin bir çeşitlilik gösterir. Gerçek hayat bu çeşitliliği içinde göz önüne alınınca, dış karakteristikleri altında ancak derinliğine inmek suretiyle kavrayabileceğimiz bir duyuş ve inanış dünyasının saklı olduğu anlaşılır. Konuya hangi tarafından bakılsa, iç ve dış âlemin bu alt alta tabakalanışı açıkça görülür. Karşılaşacağımız manzara daima aynıdır: Satih üstüne sıralanan şekil ve madde yığını altında alabildiğine yaygın bir ruh ve zihniyet dünyası!”¹

Giriş

Bu makale ve ardılları üzerinden ele alacağımız mesele, makro anlamda “milliyetçilik”, mikro manada ise “Türk milliyetçiliği” özelinde bir iktisadi nazariyenin inşa edilebilme imkânının olup olmadığıdır. Böyle bir imkânın sorgulanmasının başat sebebi ise, hâlihazırdaki iktisadi doktrinlerin yanlış/eksik “insan” tasavvurları ve bittabi bu tasavvurların iz düşümü olan iktisadi sistemlerdir; zira söz konusu iktisadi öğretiler, insanoğlunun iktisadi faaliyet ve münasebetlerini, beşeriyetin diğer toplumsal kurumları (din, kültür, eğitim vs.) ile olan

* Gazi Üniversitesi Gazi MYO Öğretim Görevlisi.

** Fırat Üniversitesi MYO Öğretim Görevlisi.

“hayati” bağından arındırarak tetkik etmekte ve böyle bir tetkik sonucunda da hâliyle insanı, yalnızca iktisadi faaliyet ve münasebetlerinden mürekkep bir organizmaya indirgemektedir. Hâl böyle iken, ekonomi haricindeki diğer bütün sosyal kurumlar ile bağları kopartılan postmodern insan, Macar Ekonomist Karl Polanyi’nin deyimiyle, “ekonomistik bir yanılğı” içerisindeydir.²

21. yüzyılın insanı, “ekonomi” ile “kapitalizm” kelimeleri arasındaki farkı kavrayamayacak derecede,³ zihnî bakımdan körleşmiş bir vaziyettedir. Bu zihnî körlükten çıkmanın yegâne yolu ise, bugün itibarıyla primitif/ilkel bir “ekonomizm” ve onun mütekâmil türevleriyle (özellikle neoklasik ve Marksist öğretiler yumağıyla) kuşatılmış toplumsal-insanın, bağlarını kopardığı gayriiktisadi kurumlar ile yeniden kuvvetli tabiiyetler geliştirmesidir. Tam bu noktada “milliyetçilik”, ekonomi-haricî toplumsallığını yani toplumsallaşmış insanın inşa ettiği her topluluk ve/ya toplumda, ilkel de olsa var olan, “ekonomi” haricindeki sosyolojik kurumların (örneğin aile, eğitim, din, dil gibi) neredeyse tamamen “unutmuş” bireylere, unuttukları toplumsallığı “hatırlatma” ve bu hatırlatma üzerinden de daha “sahih” bir iktisat nazariyesi inşa etme anlamında, işlevsel bir değerler dizisi (paradigma) tercihi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla ‘Milliyetçilik’, her ne kadar doğrudan iktisadî tezi olan bir ideoloji olmasa da mevcut gayriinsani iktisadi tezlerin tahakkümündeki postmodern insanın, *insanlığa dönüş* ya da *yeniden insanlaşma* diye adlandırabileceğimiz süreçteki vazgeçilemez aracıdır. Zira “milliyetçilik”, radikal anlamlandırmaları (ırkçılık, faşizm, ötekileştirme vs.) dışlandığı takdirde, her şeyden evvel “kültür merkezli” bir inşa sürecini içermekte ve böyle bir inşa süreci de kaçınılmaz olarak ekonomi haricî toplumsal kurumları, iktisadi sisteminin yaratılışın da hatırı sayılır derecede etkin/belirleyici kılmaktadır.

21. yüzyılın insanı, “ekonomi” ile “kapitalizm” kelimeleri arasındaki farkı kavrayamayacak derecede, zihnî bakımdan körleşmiş bir vaziyettedir.

Kapitalist Sistemin Teorik Arka Planı: Neoklasik İktisada Eleştirel Bir Bakış

Küresel ölçekte “milliyetçilikler”, ulus devlet ölçeğinde ise Türk milliyetçiliği, söz konusu “yeniden insanlaşma” sürecini nasıl pratiğe dönüştürecek? Soruyu bir başka bakış açısıyla sorar isek: Acaba Türk milliyetçiliği, böylesi bir iktisadi zihniyet dönüşümünü sırtlayabilecek entelektüel genişlik ve derinliğe sahip midir?

Bu “kilit” soruları net bir şekilde cevaplandırabilmek adına, evvela mevcut/hâkim iktisadi düzene (neoklasik/kapitalist sistem) ve “milliyetçilik”e ilişkin eldeki verileri gözden geçirmek gerekmektedir.

1. Neoklasik öğretiler ışığında güçlendirilen “kapitalist iktisadi sistem”, öğreti düzenleyicilerinin öne sürdüğü gibi insan doğasına mündemiç saiklerin sonucu varlık kazanmış bir “tabiat harikası” olmayıp, her iktisadi sistem gibi, o da “tarihsel”dir (Dolayısıyla “zamansal” ve “mekânsal” değişkenlerin bir fonksiyonudur.). Günümüz itibarıyla kapitalizmin tarihselliği, yine birçok tarihsel veri üzerinden kolaylıkla ispatlanabilmektedir. Bu bağlamda örnek üzerinde durulabilir. İlk olarak, “iktisadi kriz”lerin prekapitalist (kapitalizm öncesi) dönemdeki “nitelik” farkıdır ve bu fark Sabri F. Ülgener’e göre “aşırı istihsal” (üretim/arz fazlası) buhranlarının doğuşudur: “19 ve 20. asır medeniyetinin, teknik seviye üstünlüğü ile dikkatimizi uzun zaman aşırı istihsal buhranlarına çevirdiği bugün herkesçe bilinen hakikatlerdendir. (...) İktisadî muvazenesizlik, tarihte şekil ve istikamet değiştirdikçe, fikir ve doktrin dünyasında da değişik izler ve akisler husule getirmekten hâli kalmamıştır.”⁴

Sabri Ülgener’in çalışmaları göstermektedir ki kapitalist üretim tarzı sonucunda yaşanan arz/üretim fazlası krizler, prekapitalist dönemlere ait bir fenomen değildir; zira prekapitalist dönem toplumlarının karşı karşıya olduğu iktisadi kriz problematiği, ihtiyaç fazlası ürünün, namıdiğer artı ürünün nasıl ve nereye satılacağı ya da postmodern “tüketim toplumu” mensubu gibi ifade edersek, nasıl ve nereye tükettirileceği değil; tam aksine, üretim noksanlığıdır. Yani: yokluk, açlık, kıtlık vesaire. Ülgener’in ortaya koyduğu bu farklılık, kapitalizmin ezelden ebede doğru sürüp giden bir “kader” olmadığıın en önemli göstergelerinden biridir.

İkinci olarak, meşhur “Doğu” ve “Batı” medeniyetleri farklılığıdır: Bilindiği üzere bu ayrımında “Batı”, kapitalizmin ana vatanı Avrupa ve onun kültürel/medeni uzantısı ABD’yi, “Doğu” ise “Batı dışı” olan her coğrafyayı kapsamaktadır (Elbette ki önceliği Asya toplumları olmak şartıyla). Batı toplumları; kendilerini merkeze alarak geliştirdikleri bilim (oryantalizm, kültürel antropoloji) ve tahmin edileceği üzere “iktisat” (özellikle: iktisat sosyolojisi ve iktisat tarihi gibi) ve “süreç/kategori” kavramları (gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler gibi) ile Doğu toplumlarını da izaha kalkışmakta ve bu hamleleri sonucunda, Doğu insanının zihni ve maddi dünyasında tedavisi mümkün olmayan yaralar açmaktadır. İktisat tarihçisi Ahmet Tabakoğlu, “Türk İktisat Tarihi” adlı eserinin giriş bölümünde, bu yanlış iktisat metodolojisini şu şekilde eleştirmektedir: “Aydınlanma Çağının bir ürünü olan doğrusal ilerlemeci tarih anlayışının yani insanlık tarihinin dünyanın her yerinde aynı merhalelerden geçtiği fikrinin geçerliliği

Kapitalist paradigma içerisinde kalarak Türkiye’nin az gelişmiş bir ülke olduğu, Osmanlı sisteminin kapitalizm öncesi bir ekonomiye sahip bulunduğu fikirleri ve kalkınma gibi hipotezler doğrusal ilerlemeci zihniyetin⁵ yansımalarıdır.

azaldıkça Türkiye iktisat tarihinin de önemi artmıştır. Daha yüzyılın başlarından itibaren Batı dışına alıcı gözle bakmaya başlayan yine Batılı bilim adamları bununla ilgili özgün ve verimli konular bulmaktadırlar. Mamañih bu doğrusal ilerlemeci anlayış hâlâ dünyada ve Türkiye’de etkisini sürdürmektedir. Kapitalist paradigma içerisinde kalarak Türkiye’nin az gelişmiş bir ülke olduğu, Osmanlı sisteminin kapitalizm öncesi bir ekonomiye sahip bulunduğu fikirleri ve kalkınma gibi hipotezler doğrusal ilerlemeci zihniyetin⁵ yansımalarıdır.”⁶ Sonuç olarak, en masum ifadeyle dahi söylenecek olur ise, Avrupa merkezli epistemik cemaatler⁷, tüm Batı dışı toplumları Batı’ya, yani bizatihi “kendisine” indirgemektedir.

2. Neoklasik öğretilerin içkin olduğu iktisat tanımı, noksan bir insan tarifiinden yola çıkılarak yapıldığı için, eksik, dolayısıyla gayriinsani ve hatta gayri(sosyal) bilimseldir: “Neoklasikler açısından iktisat, “ekonomiyi anlamak için ne gerektiği” konusunda kamuoyunu bilgilendirme arayışında olan bir disiplin değildir. Çünkü onların iktisadı, ekonomi hakkında hiçbir şey söylemez. İktisat tanımları şöyledir: “Kit kaynakları sınırsız isteklere tahsis etme bilimi”. Oysa işin gerçeği, ne kaynaklar kit ne de insan istekleri sınırsızdır. Tabii eğer bir yandan tüketimin ve üretimin saçma sapan, kaynakları israf edecek bir yöne gitmesini sağlarsanız, kaynakları kit yapar ve öbür yandan da reklam vs. yoluyla istekleri sınırsız kılarsanız durum değişir.”⁸ Üstelik kapitalist üretim tarzının savunucularına göre, yaptıkları bu iktisat tanımı, tabiatla olup bitenin, dolayısıyla doğal yasalarca “yönetilen” ve insanca biat edilmesi kaçınılmaz bir iktisadın tanımıdır. Oysa, Sosyolog Kadir Cangızbay’ın da belirttiği üzere, yalnızca “kapitalist üretim tarzı” değil, “kurumsallaşmış” her ekonomi, bir beşerî inşadır ve ancak insan tarafından var ya da yok kılınmaktadır: “Her şeyden önce şunu söyleyelim ki, ekonomi, ne tabiatla kendiliğinden yani herhangi bir insan müdahalesi ve çabası olmaksızın var olan bir olgudur ne de dünyanın dönmesi, bitkilerin yeşermesi veya ana karnındaki bir ceninin büyümesi türünden doğal, dolayısıyla da insan irade ve çabasından bağımsız olarak biçimlenen bir süreç: en nesnel ve evrensel gibi görünen kuralları da dâhil olmak üzere, her şeyiyle insan tarafından var edilir ve ayakta tutulur; bu yüzden de ister istemez insanüstü nesnel zorunluluklar değil, doğrudan doğruya insandan kaynaklanmış öznel tercihler doğrultusunda biçimlenir.”⁹

Özetle; bir meta-ideoloji olarak liberalizm ve onun iktisadi iz düşümü kapitalist üretim tarzı, hem iktisat tarihi hem de iktisat tanımlaması bakımından, en azından Batı-dışı toplumlar için, yetersiz olduğu gibi, aynı zamanda bu yetersizliği içinde bir dizi eksikliği/yanlışı/ideolojik-pragmatizmi içkindir.

Mevcut İktisadi Sistemlerin Milliyetçilik Teorileri ve Alternatif Bir Perspektif

Bu noktadan itibaren meseleyi, “mlliyetçilik(ler)” özeline indirgeyebiliriz: Öncelikle “milliyetçilik” ile kapitalist üretim tarzı arasındaki ilişkiye (korelasyon) baktığımızda, mühim bir yol ayrımına girmiş ya da bir başka deyişle, farklı ön kabuller/ön varsayımlar (aksiyom) arasından bir tercih yapmak mecburiye-

tinde kalmış oluyoruz. Ki, söz konusu zaruri seçim, şüphesiz ki gayriinsaniliğini “veri” olarak kabul ettiğimiz kapitalist üretim tarzına değil, milliyetçilik kuramlarına ilişkindir: Bilindiği üzere “modern milliyetçilik kuramları”¹⁰, milliyetçiliği, “antikapitalist/emperyalist” bir konumlandırma ile nitelemek şöyle dursun, bizatihi kapitalist üretim tarzı ile birlikte doğup gelişen, yani kapitalist üretim tarzı ile ontolojik ve epistemolojik bağımlılıklar arz eden bir modern fenomen olarak tarif/tahdit etmektedir. Bir başka ifadeyle, milliyetçiliğin modernist kuramcısına göre; premodern ve/ya prekapitalist bir zaman ve mekânda, bir millet ya da en azından bu milletin milliyetçiliğinden söz etmek mümkün değildir; zira milliyetçilik(ler), Sombart’ın¹¹ “erken kapitalizm (*frühkapitalismus*)” diye adlandırdığı dönem ile varlık kazanmış, “yüksek kapitalizm (*hochkapitalismus*)” ve “geç kapitalizm(*spätkapitalismus*)” (ya da bu dönemin de ötesinde bir kapitalizmi ifade eden ve Ülgener’ce Marksist iktisatçıların bir katkısı olarak aktarılan “finans kapitalizm”) dönemlerinde ise bugünkü müttekâmil hâline erişmiştir. Kapitalist üretim tarzının geçirdiği bu merhaleler süresince milliyetçilik(ler), önceleri kapitalist üretim tarzının bir çıktısı iken, sonraları bizatihi kendileri kapitalist üretim tarzını muhafaza eden, hatta muhafaza etmekle kalmayıp her zaman ve mekânda yeniden ve yeniden üreten bir “ulus devlet(ler)” formuna bürünmüştür. Doğrudan bu süreci merkeze alan, “*Tarihsel Açıdan Millet ve Milliyetçilik: Ulus-Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi*” başlığını taşıyan makalesinde Recep Boztemur, üzerinde dikkatle durulması gereken bu “mutualizm tezi”ni şu izahat ile özetlemektedir:

“Avrupa’da modern devletin ortaya çıkışı ve devletin kendi sürekliliğini sağlaması amacıyla devletin gereksinimlerine uygun bir ulusal topluluk yaratması sürecinde kimi temel özellikleri belirlemek mümkündür. Tarihsel açıdan İngiltere ve Belçika gibi güçlü bir ticarileşmenin olduğu ülkelerde ulusal devletlerin ortaya çıkmasıyla kapitalist ilişkilerin gelişmesi arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Hatta ticarileşme sürecinden İngiltere kadar nasibini almamış ve tarımsal üretim ilişkilerinin baskın olduğu Fransa ve İspanya gibi ülkelerde de 16. yüzyıldan itibaren bu ilişkiyi gözlemlemek mümkündür. Avrupa tarihinde kapitalist mülkiyet ve üretim ilişkilerinin sonucunda toprak ilişkilerinin bozulmaya başlamasıyla tarımın ticarileşmesi gerçekleşti. Mülkiyet ve üretim iliş-

Bir meta-ideoloji olarak liberalizm ve onun iktisadi iz düşümü kapitalist üretim tarzı, hem iktisat tarihi hem de iktisat tanımlaması bakımından, en azından Batı-dışı toplumlar için, yetersiz olduğu gibi, aynı zamanda bu yetersizliği içinde bir dizi eksikliği/yanlışı/ideolojik-pragmatizmi içkindir.

kilerinin değişimi devlet gelirlerinin akışını kolaylaştırdı ve gelirlerde artışa yol açtı. Sermaye ilişkilerinin değişmesi ve ulus devletlerin ortaya çıkışı arasında temel olarak iki gözlemlerde bulunak mümkündür: İlk olarak, kapitalist üretim ilişkilerinin yaygınlaşması mutlak monarşilerin hâkimiyetleri altında bulunan kaynakların serbest kalmasını sağladı. Bu, önceleri toprakta uygulana farklı ve parçalanmış mülkiyet ilişkilerinin devlet yararına değişmesini ve toprak mülkiyetinin gelişmesini sağladı, örneğin vergilendirmenin kolaylaşmasına yol açtı. İkinci olarak, kentlerin ve sınai üretimin gelişmesi toprak sahiplerinin topraksız tarımsal iş gücünü daha etkin kullanarak kendilerine kentlerde ve çevresinde daha kârlı piyasalar yaratma gereksinimini doğurdu. Bunun sonucu da büyük toprak sahipleri ile mutlak monarşiler arasında ortaya çıkan ittifak oldu. Tarihsel olarak feodalizmin çözülme aşamasına rastlayan bu ittifak, modern devletin teritoryalite (toprağa bağlı, ulus devlet toprakları ile sınırlı) temellerini atması ve sınırları belirli bu topraklar üzerinde kurulan ekonomik örgütlenmeyi belirlemesiyle Avrupa devlet kurma süreçlerinin en belirgin özelliği hâline geldi. Bu süreç aynı zamanda tarihçiler arasında ilk milliyetçilik düşüncesinin ne zaman doğduğu tartışmasına ışık tutacak bir süreçtir. Millet ve milliyetçilik, feodalizmin siyasal ve ekonomik buhranları sonucunda hanedanların ve dinsel otoritelerin önemini kaybetmeye başladığı geç Orta Çağda devletin yeni ittifaklarla hâkim olduğu topraklar üzerindeki siyasal topluluğu tanımlamaya başladığı zamanlarda doğdu.”¹²

Varılan bu noktada, yani milliyetçilik(ler) ile kapitalist üretim tarzının âdeta “birbirini üreten fabrikalar” olduğu konusunda, hem klasik/Ortodoks (ya da naif) liberalizm hem de klasik/Ortodoks (ya da naif) Marksizm aynı kanıda olmakla beraber, söz konusu veri-sürecin “tefsiri” hususunda, iki ideoloji birbirinden kritik-farklılıklar arz etmektedir. Şöyle ki: Her iki ideoloji de milliyetçilik ile kapitalist üretim tarzının tarihsel birlikteliği konusunda mutabık iken yani bilimsel temellerini aynı tarih zemini üzerine kurar iken; klasik liberalizm, “pragmatist/geçici” bir olumlama ile milliyetçiliğe bakarken klasik Marksizm ise, milliyetçiliği (sosyalist/komünist topluma akışın diyalektiği gereğince) müspet/pozitif milliyetçilik ve menfi/negatif milliyetçilik biçiminde iki tarihsel parçadan mürekkep bir fenomen olarak işaret etmektedir.¹³ Yani liberalizm için milliyetçilik, kapitalist üretim tarzının üretimine katkıda bulunduğu sürece (hem nicelik hem de nitelik manasında) varlığı lüzumlu görülen bir “araç” iken; Marksizm için milliyetçilik, toplumsal insanın diyalektiğini anlatan kitabın sayfalarından biridir ve bu sayfa ne okunmadan geçilmelidir ne de tekrar tekrar okunup kalıcılaştırılmalıdır: Dolayısıyla günümüzde milliyetçiliklerin devletsel iz düşümü olarak nitelenebileceğimiz ulus devletlere bakışta da “küreselleşme”ye terfi eden liberalizm ile teoride sıkışıp kalmış Marksizm arasında mühim farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin; günümüzün en popüler tartışma başlıklarından biri olarak “küreselleşme ve ulus devlet ilişkileri”, küreselleşme ile ulus devlet formunun çatışacağı

tezlerinin yanında, tam aksi, yani aslında küreselleşmeye de tıpkı primitif-kapitalizmde olduğu gibi, en önemli desteğin yine milliyetçiliğin devletleşmiş hâli olan ulus-devletlerce verileceği hakkında tezler de mevcuttur:

“Globalleşme, ulus devletin, değil zayıflamasına/ortadan kalkmasına yol açmak, tam tersine, canına can katacaktır; ancak kendisini, her gün biraz daha ulusalcı/milliyetçi kılmak zorunda bırakarak. Zira, teker teker insanların canı üzerinden yapılan bu mübadeleyi meşru kılabilmek üzere, “millî/ulusal menfaatler/çıkarlar/güvenlik” teması, belki de hiçbir zaman olmadığı kadar ön plana çıkartılacaktır. En başta eğitim ve sağlık olmak üzere, sosyal nitelikli hizmetlere ayrılan kaynakların daraltılması ölçüsünde, pazara sunulacak canın maliyeti açısından mukayeseli üstünlüğe, yani aynı malı daha ucuza mal etme imkânına sahip olacak olan devlet, böylesi bir strateji izlemenin kaçınılmaz bedeli olarak her gün biraz daha artıp derinleşecek olan kendi iç sorularını can alarak/zora başvurarak çözmeye yönelirken, ağırlığı/önceliği de büyük ölçüde hem kendi halkına karşı kullanmak hem de bir ihraç ürünü olarak piyasaya sürmek üzere “gurka”¹⁴ yetiştirmeye verecek; ancak, bu arada kendi kendisini de pazar içi-leşirmiş, yani bedelini kim öderse onun tarafından kullanılacak bir mal hâline getirmiş olacaktır.”¹⁵

Özetle, milliyetçiliği modernist bir bakış açısıyla izaha kalkışmak, aynı zamanda milliyetçiliğin bir kapitalizm mamulü olduğunun ve dolayısıyla da bu mamulün olumlayıcısı olanların, yani milliyetçi ve milliyetsever olanların, (en azından şimdilik) kapitalist üretim tarzını desteklediğini; bu mamulü “tarihi geçmiş” olarak damgalayanların ise, antikapitalist/emperyalist (ama bittabi aynı zamanda da sosyalist-Marksist) şeklinde etiketleneceğini kabul ve ilan etmek demektir. Böyle bir kabul ve ilanın sonucu ise, hem milliyetçilik mefhumunu tarihin dar bir odasına sıkıştırmakta hem de milliyetçilik üzerinden/içerisinden inşa edilebilecek bir “üçüncü yol”u¹⁶ imkânsızlaştırmaktadır.¹⁷ Öyleyse milliyetçilik ile iktisat biliminin, teknik-düşünce anlamında iç içe kılınabilmesi için, evvela gayrimodernist bir milliyetçiliğin ön kabulü gereklidir şarttır ki, söz konusu bu milliyetçilik, günümüz itibarıyla “primordiyalist/ilkçi milliyetçilik”¹⁸ olarak adlandırılmaktadır. Milliyetçiliğin bu yorumu, millet ve milliyetçilikleri prekapitalist dönemlere de taşımakta ve milliyetçiliklerin hem zamansal hem de mekânsal açıdan tümünde bulunan ontolojik kodlara vurgu yapmaktadır. Bu vurgu ile birlikte, milliyetçiliğe, her beşerî kuruma/biçimlenime sirayet edebilecek/sızabilecek, “kendine dönüştürücü” bir fenomen olarak bakan gayrimodernist milliyetçilik telakkisi, mevcut tezleriyle, günümüzün sayısız membalardan beslenen milliyetçiliklerini izah eden bir üst tezdır ve bu nedenle modernist milliyetçilik tezlerinden daha geniş/derin bir bakış açısını sunmaktadır. Durmuş Hocaoğlu, “Tabî ve Fitrî Bir Ekzistans Olarak Milliyetçilik” başlıklı makalesinde, milliyetçiliğin “yok edilemez” ve bu yüzden ancak bir başka milliyetçilik ile “ikame edilebilir” oluşuna şu şekilde açıklık getirmektedir:

“Milliyetçiliğin fiilî bir vakıa olarak bu karşı konulamaz cazibesini, fiilî bir vakıa olarak pozitif algılanışını, S. J. Lee, “Milliyetçiliğin önemli özelliklerinden biri de ideolojik açıdan biçimsiz ve sınırlarının belirsiz olmasıdır. Eğer gerekli ise, sadece bir şeyleri dönüştürünce şekil değiştirir, fiilen başka bir ideolojiye uyum sağlar ve tamamıyla farklı bir biçime girer.” cümleleriyle dile getirmektedir (...) Evet; milliyetçilik böyle bir şey; rijid ideolojik kalıpları yok, her yere ve her şarta veya çok yere ve çok şarta uyum sağlayabiliyor ve belki de en önemlisi, kendisi pek dönüşmüyor, ama çok şeyi kendisine dönüştürüyor (...) Filhakika, onun, İslam ve Hristiyanlık gibi ekümenik dinlerin dahi içine sızarak onları bile-açık ya da kapalı-kendisine dönüştürebilmekte olduğu sıklıkla vakidir...”¹⁹

Sonuç: Tarihle Beslenen Bir Milliyetçi Ekonomi – Politik

Bu çerçevede milliyetçiliğin muhtevasını bu ve benzeri izahlar ile açıklama gayreti, orijinal bir iktisadi sistemin inşası anlamında ne kazandıracaktır?

Evvela belirtmek gerekir ki; primordiyalist bir milliyetçilik telakkisi ışığında iktisadi hâl/süreç tahlillerinin yapılması demek, diğer bir anlamıyla, geleneksel iktisat paradigması ile postmodern iktisat paradigması arasında bir harmoni/ahenk/ritim oluşturmak, söz konusu iki tarihsel dönem arasındaki radikal kesikliliği, bir süreklilik abidesine dönüştürmek demektir. Primordiyalist/ilkçi yaklaşımları benimsemek, bir antimodernleşme olarak algılanmamalıdır; zira yanlış olan, modernleşmenin (yenileşmenin) kendisi değil, mevcut modernleşmemizin tamamıyla Batı merkezli olmasıdır. Yani, primordiyalist/ilkçi milliyetçilik teorilerinin kabulü, aynı zamanda da bir modernleşme karşıtlığının kabulü değildir; zira söz konusu sorun, modernleşmeden yana olmak değil, mevcut/yürürlükteki modernleşme sürecinin/biçiminin, bilhassa Türk milliyetçiliği özelindeki izdüşümünün, Batı merkezli, dolayısıyla bilimsel-açıklayıcılık anlamında sınırlı/eksik oluşudur.

Yani milliyetçilik ile iktisat bilimi arasındaki ilişki, ideolojiler arası değil, tarihsel dönemler arası bir sürekliliği sağlamak üzere kurulmalı ve geliştirilmelidir. Bilhassa bu ilişkiyi doğru/tam anlaşılması önemlidir: Milliyetçi bir iktisat sistemi derken mevzubahis olan, en geniş/derin anlamlandırması ile, pürliberalizm ve pürsosyalizm arasında Aristocu bir “orta yol” bulmak değil, milletin kendi tarihsel dönemleri arasındaki kesiklilikleri sürekli-leştirmektir. Yani, milliyetçilik ışığındaki bir iktisat, en kısa tarifiyle, bir tür iktisadi muhafazakârlıktır. Burada “iktisadi muhafazakârlık” tabiri, özellikle

Milliyetçilik ile iktisat bilimi arasındaki ilişki, ideolojiler arası değil, tarihsel dönemler arası bir sürekliliği sağlamak üzere kurulmalı ve geliştirilmelidir.

“gelenek” ile münasebetini koparmamış, “kendi tarihi” ile sürekli tınlaşım (rezonans) hâlindeki bir iktisadi perspektifi temsilen kullanılmaktadır. Bir başka deyişle, milliyetçi bir iktisadın doğal amacı, kristalize edilmiş Batı/Avrupa merkezci ideolojilerin tutarlı bir örgüsünü sunmak değil, kendi tarihsel ve toplumsal top-raklarında yapacağı kazılar ile elde ettiği geleneksel iktisadi söyleyiş ve eyleyiş bulgularını, bugünün zihinsel savrulma/kırılmalarının onarılması için kullan-maktır. Böyle bir iktisat bilimi telakkisi ile yola çıkan Türk iktisatçıların ortaya koyduğu eserlere bakıldığında söz konusu yaklaşımın son derece etkin/verimli bir çerçeve sağladığı görülmektedir. Velhasıl; Douglas Dowd’dan mülhem olarak söyler isek, çözümlememiz şu esasa dayanmaktadır. “*Ekonomiyi anlamanın sine qua non’u (olmazsa olmazı) tarihi anlamaktır...*”²⁰ ■

¹ Sabri F. Ülgener, **İktisadî Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası**, İstanbul: Derin Yayınları, s: 3-4.

² Karl Polanyi, **Ekonomistik Yanılgı**, Çeviren: M. Özel, **İktisat Risaleleri**, Derleyen: M. Özel, İstanbul: İz Yayıncılık.

³ Douglas Dowd, bugün gelinen noktada, ekonominin toplumsal yaşam üzerindeki tahakkümünü, net bir biçimde ortaya koymaktadır: “İktisat ve “ekonomi” kavramları, kapitalizmle birlikte ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz, “iktisadi” faaliyetler kapitalizmden önce de mevcuttu (Konuyu ele alanlar içinde en dikkate değer olanların başında Aristo gelir.). Ama bu faaliyetler antik, orta ve erken modern çağlarda, toplumsal oluşumların kurumsal ve sosyal değerler bütünü içinde yürütülür, daha büyük toplumsal sürece kumanda etmezlerdi.” (Kaynak: Douglas Dowd, **Kapitalizm ve Kapitalizmin İktisadi - Eleştirel Bir Tarih**, Çeviren: Cihan Gerçek, Yordam Kitap, İstanbul, Mayıs 2008, s: 30.)

⁴ Sabri F. Ülgener, **Tarihte Darlık Buhranları**, İstanbul: Derin Yayınları, s: 3 ve 19.

⁵ **Doğrusal İlerlemeci Zihniyet**: Kısaca ifade edilirse; dünya toplumlarının, şayet gelişmek/modernleşmek niyetinde iseler, mutlaka ama mutlaka Batı toplumlarını taklit etmelerini dayatan; tüm toplumların, Batı toplumlarının geçtiği siyasi, kültürel ve iktisadi aşamaları geçmek mecburiyetinde olduğunu öne süren zihniyetleri temsil eden kavramdır.

⁶ Ahmet Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, 5. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, Nisan 2000, s: 15.

⁷ **Epistemik Cemaatler**: Özet bir ifadeyle; “yorum cemaatleri” olarak da adlandırılabilir (bilimsel) bilgiyi üretme tekeline sahip, ürettiği (bilimsel) bilginin meşruluğu kendi mensuplarınca hemen hemen hiç sorgulanmayan toplulukların genel adıdır.

⁸ Douglas Dowd, **Kapitalizm ve Kapitalizmin İktisadi - Eleştirel Bir Tarih**, Çeviren: Cihan Gerçek, İstanbul: Yordam Kitap, Mayıs 2008, s: 33.

⁹ Kadir Cangızbay’dan yapılan alıntı için kaynakça: “Kadir Cangızbay (2003), **Globalleş(tir)me Terörü**, Ankara: s: 13.”

¹⁰ Bu konuda sistemli ve ayrıntılı bilgi için: Umut Özkırmı, **Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış**, 3. Baskı, Ankara: DOĞU-BATI, Ağustos 2009.

¹¹ Werner Sombart’ın söz konusu kapitalizm tasnifi için: Sabri F. Ülgener, **Makaleler** (Ülgener’in Bu Kitaptaki “Kapitalizmin Tarihi Gelişimi” başlıklı makalesinde), İstanbul: Derin Yayınları, s: 427.

¹² Recep Boztumur, **Tarihsel Açından Millet ve Milliyetçilik: Ulus-Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi**, DOĞU-BATI Düşünce Dergisi: Milliyetçilik[I], Yıl: 9, Sayı: 38, Ağustos-Eylül-Ekim/2006, s: 169-170.

¹³ Durmuş Hocaoğlu, Marksizmin milliyetçiliğe dair bu ikircikli izahının arka planını şöyle netleştirir: “Marksizm, nihai hedefe doğru yürünen yolda, “ezen (zâlim) milletlerin milliyetçiliği” ile “ezilen (mazlum) milletlerin milliyetçiliği”ni dikkatle tefrik eder ve böylece bir “pozitif milliyetçilik” ve “negatif milliyetçilik” tanımları ortaya atarak, ezenin ve ezilenin olmadığı-daha doğrusu, “olmayacağı”- işbu sınıfsız “dünya cemaati”nin teşekkülüne yardımcı olacak istikamette, ezilen (mazlum) milletlerin milliyetçiliğini

ve her milletin kendi kaderini tâyin etme hakkına sahip olduğunu da kabûl eder.” (Kaynak: Durmuş Hocaoğlu, **Tabî ve Fitrî Bir Eksiztans Olarak Milliyetçilik**, (“Statükodan Değişime Milliyetçilik Ufku” adlı editoryal çalışmadaki makalesi), Editör: Huzeyfe Süleyman Arslan, Selçuklu Vakfı Yayınları, Ankara, 1. Baskı: Şubat 2008, s: 222.)

¹⁴ Nepal halkını oluşturan Hindistan kökenli halklardan birinin adıdır. Hindistan’ı sömürgeleştirmiş İngiliz ordusuna kullanılmışlardır. Belli ki bu yazıda, “emperyalist/sömürgeci ülkelerin sömürgelerinden ordularına dahil ettiği seçmece asker”leri temsilen kullanılmıştır.

¹⁵ Kadir Cangızbay (2003), **Globalleş(tir)me Terörü (“İnsanın Can Düşmanı Globalleşme”** başlıklı bölümden), Ankara, s: 30-31.

¹⁶ Burada kastedilen “*üçüncü yol*”, makyajlanmış bir liberalizm veya sosyalizm ya da “muğlâk” bir karma-ekonomi sinyali olarak anlaşılmamalıdır; “bilindik” üçüncü yol mefhumunun içeriği için: Andrew Heywood, **Siyaset**, Editör: Buğra Kalkan, Ankara: Liberte Yayınları, Şubat 2006, s: 82-83.

¹⁷ Ayrıca bu noktada, milliyetçiliğin modernist izahatınca gözden kaçırılan mühim bir hususunda altını çizmemiz gerekmektedir: **‘Kütle Milliyetçiliği’**. Bu kavram, toplumsal olanda mündemîc bir potansiyel milliyetçiliği vurgulamaktadır ve modernistlerce bu kavramın içeriği -bilinçli ya da bilinçsiz- olarak dışlanmış/yok sayılmıştır. Nuran Erol Işık, söz konusu “görmezden gelişe” şöyle açıklık getirmektedir: “Ana damar yaklaşımların göz ardı ettiği “gündelik hayat” alanı içinde milliyetçiliğin gündelik tezahürleri ıskalanmaktadır; oysa milliyetçilik (bayrak, uçak logoları, marşlar, millî çiçekler, millî mutfaklar ve mimariler, takım sporları, popüler kültürel formlar gibi) fetiş nesnelerin görünür, ritüel organizasyonu aracılığı ile biçimlendirilir. Bir başka deyişle, milliyetçilik sadece bir doktrin değil, aynı zamanda bir konuşma, düşünme ve eyleme yoludur. Milliyetçiliği sadece bir doktrin olarak sınırlandırmak, onun anlamını daraltmak ve milliyetçiliğin ve millî kimliklerin politik meseleler dışında hayatımızı etkileme gücünü yadsımak anlamına gelir.” (Kaynak: Nuran Erol Işık, **Milliyetçilik, Popüler Kültür ve “Kurtlar Vadisi”**, DOĞU-BATI Düşünce Dergisi: Milliyetçilik[I], Yıl: 9, Sayı: 38, Ağustos-Eylül-Ekim/2006, s: 228.)

¹⁸ Milliyetçiliğin primordiyalist/ilkçi yorumuna ilişkin daha detaylı bilgi için: Umud Özkırmı, **Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış**, 3. Baskı, İstanbul: DOĞU-BATI, Ankara, Ağustos. 2009,

¹⁹ Durmuş Hocaoğlu, **Tabî ve Fitrî Bir Eksiztans Olarak Milliyetçilik**, (“Statükodan Değişime Milliyetçilik Ufku” adlı editoryal çalışmadaki makalesi), Editör: Huzeyfe Süleyman Arslan, Selçuklu Vakfı Yayınları, Ankara, 1. Baskı: Şubat 2008, s: 226-227. Ayrıca daha detaylı bilgi için bakınız: Durmuş Hocaoğlu, **Erken Dönem Bir Milliyetçilik Teorisini Olarak İbn Haldûn**, Bayburt Vakfı, Bayburt Eğitim, Kültür ve Hizmet Vakfı Bülteni, Sayı: 5, İstanbul, Kasım 2007, s: 44-48.

²⁰ Douglas Dowd, **Kapitalizm ve Kapitalizmin İktisadı - Eleştirel Bir Tarih**, Çeviren: Cihan Gerçek, İstanbul: Yordam Kitap, Mayıs 2008, s: 17-18.

1908-1930 YILLARI ARASINDA TÜRK SİYASAL MODERNLEŞMESİ VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

MURAT DURAN*

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması akabinde kurulan yeni Türk Devleti, ulus devlet esasına dayalı olarak kurulmuş ve bu dönemde Türk milliyetçiliği döneme damgasını vuran siyasi ideoloji olmuştur. Türk milliyetçiliği ideolojisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ortaya çıkan siyasi akımlardan biri olmakla birlikte, dünya genelinde milliyetçiliğin ve ulus devlet yapısının hâkim olması bakımından Türk toplumunda da 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmaya başlamıştır. Osmanlı milleti ve İslam ümmeti yaratma gibi dönemin diğer siyasi akımları karşısında Türkçüler, Türklerin esas unsur olacağı ve ulus devlet esasına dayalı, laik bir devlet düzeni talep etmişlerdir. Bu dönemde Batı'da egemen olan pozitivism de Türkçülerin Türk toplumunda oluşturmaya çalıştıkları bilim anlayışı olmuştur.

Türk milliyetçiliği ideolojisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında bu derece önemli olması bakımından, bu çalışmada Türk siyasal modernleşme sürecinde Türk milliyetçiliğinin yeri tartışılacaktır. Çalışma, anlam bütünlüğü içerisinde olması ve kapsamının çok genişlememesi için bir tarih sınırlaması içerisinde değerlendirilmiş ve çalışmayı sınırlayan tarihler Türkçülüğün en faal olduğu dönemi kapsayacak şekilde belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada öncelikli olarak modernleşmenin tanımlanmasına, modernleşme türlerine ve modernleşme sürecine ilişkin kuramsal giriş yer verilmiş ve ardından Türk siyasal modernleşme anlayışı bölümü

* Gazi Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisi.

içerisinde 19. yüzyılda Osmanlıda başlayan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla devam eden Türk modernleşme anlayışı ele alınmıştır. Bir sonraki bölümde ise II. Meşrutiyetten Cumhuriyete kadar olan dönemde Türk siyasal modernleşmesi ve Türkçülük incelenmiş, son bölümde de Cumhuriyet döneminde siyasal modernleşme ve Türkçülük anlayışı ele alınmıştır.

Çalışma sonrası elde edilen sonuç ise Türk milliyetçiliği ideolojisinin Osmanlı'nın son döneminde etkin olan bir politika olması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında bu mirası devraldığıdır. Türk milliyetçiliği ideolojisi, Türk siyasal modernleşmesinde itici güç olmuş, ulus devlet, pozitivizm ve laiklik gibi modern devletlerin sahip oldukları genel esaslar Türk milliyetçiliği sayesinde Türkiye Cumhuriyeti'nde temel gayeler olarak yer almıştır. Ayrıca, yeni kurulan devletin Türk milliyetçiliği anlayışında bazı değişiklikler de meydana gelmiştir. Bunlardan en önemlisi tüm dünya Türklüğünün birliğini savunan anlayışın geri planda kalması ve Anadolu Türklüğünü kapsayacak bir Türk milliyetçiliği anlayışının ortaya çıkmasıdır.

Genel Olarak Modernleşme

Modernleşme kuramları, 20. yüzyılın ikinci yarısından günümüze, artan bir ilgiyle ele alınmakta ve incelenmektedir. Temel olarak Batılı bilim adamlarının oluşturmuş olduğu modernleşme kuramları, modernleşmenin temelini Batı'yı oturtarak kendi ifadeleriyle Doğu'nun geri kalmışlık sorununa bazı açıklamalar getirmeye, çözüm önerileri geliştirmeye çalışmışlardır. Özellikle Amerika'yı modernliğin sembolü olarak ele alan bu kuramcılar, Amerikan modelini tüm dünyaya örnek olarak sunmaktadırlar. Bu açıdan modernleşme kuramı; İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Amerikan sosyal bilim çevrelerinde ortaya çıkan, Batı'nın model alınması şekliyle tüm dünya toplumlarının modernleşebileceğini varsayan ve Amerika'yı modernliğin temsilcisi olarak sunan bir toplumsal değişme yaklaşımı şeklinde tanımlanmaktadır (Altun 2005: 13).

Modernleşme kuramına göre, geri kalmış toplumların değiştirilmesi, dönüştürülmesi gerekmektedir. Ancak bu gelişme ve dönüşümün nasıl gerçekleşeceği muallaktır. Batı'nın model alınmasıyla gerçekleşecek modernleşmenin, yine Batı'nın geçtiği aşamaların geçilmesi suretiyle olabileceğine inanılmaktadır. Bu süreç çok uzun ve yaşanması güçlüklerle doludur. Nitekim Batı'nın geçirdiği modernleşme süreci, birkaç yüzyıl sürmüş ve günümüz aşamasına gelinmiştir. Aydınlanma çağıyla başlayan bu süreç içerisinde; Rönesans, Reform, Coğrafi keşifler, devrimler ve savaşlar gibi sancılı olayları barındırmaktadır. Çünkü modernleşme; 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki toplumsal, ekonomik ve politik sistemlerde meydana gelen değişimin bir ürünü olduğu şeklinde ifade edilmektedir. Sonra bu sürece diğer Avrupa ülkeleri, ardından da 19 ve 20. yüzyıllarda Güney Amerika, Asya ve Afrika ülkeleri katılmıştır (Eisenstadt, 2007: 11).

Toplumsal açıdan Batı'da, aile yapısından giyim tarzına, dinlenen müzik çeşidinden inanılan dinî esaslara kadar köklü değişiklikler meydana gelmiş, Batı'nın toplumsal yapısı çok geniş bir ölçüde dönüşüme uğramıştır. Ekonomik açıdan ise, üretim aracının yegâne temeli olan topraktan, fabrikalara geçiş yaşanmıştır. Özellikle Sanayi Devrimi sonrası topraktan koparak fabrikalarda çalışmaya başlayan nüfus, her geçen gün artmıştır. Bu, aynı zamanda kentleşme, insanların kırdan koparak yeni bir hayat tarzı kuracakları şehir yaşamı demektir. Yaşanan bu kentleşme sürecinde insanlar yaşam tarzlarında köklü değişikliklere gitmek zorunda kalmışlardır. Politik sistemde yaşanan değişim ise, halkın yönetime katılma sürecidir. Monarklar tarafından yönetilen Batı toplumları, monarkın mutlak hâkimiyetine son vererek yönetimde yer edinmişler, neticesinde parlamentolar ve anayasal yönetimler hayat bulmuştur. Politik alanda yaşanan bu süreç, Batı toplumlarının toplumsal ve ekonomik alanda yaşadığı dönüşümün bir sonucu olarak birlikte gerçekleşmiştir. Kentleşen, ekonomik olarak güçlenen yeni sınıflar ortaya çıkarak, yönetimde söz sahibi olmak adına mevcut yöneticilere baskı yapmaya başlamışlar ve neticesinde bu hakkı elde etmişlerdir.

Uzun ve mücadelelerle geçen Batı'nın modernleşme süreci yaklaşık üç yüzyıl sürmüştür. Doğu toplumlarından da beklenen, bu sürecin bir şekilde yaşanması ve Batı'nın eriştiği günümüz şekline ulaşmasıdır. Ancak Doğu'nun bu kadar uzun sürecek bir sürece tahammülü olmadığından, her toplum kendi içerisinde bir modernleşme anlayışı geliştirmiş ve uygulamaya koymuştur. Batı'nın ekonomik, siyasi ve askerî üstünlüğüne bakarak onu yakalamak, hatta geçmek tüm Doğu toplumlarında bir hedef hâlini almıştır. Ancak modernleşme süreçleri toplumdan topluma fark etse de bazı temel nitelikler tüm toplumların modernleşme süreçlerinde yer almaktadır. Bu nitelikleri Lerner beş başlık altında incelemiştir: İlk olarak ekonomide kendi kendini besleyen bir büyümenin sağlanabilmesi, modernleşme sürecindeki toplumlarda temel hedeftir. Bu büyüme üretimde ve tüketime gündeme gelen taleplerin karşılanması şeklinde ifade edilir. İkinci olarak modernleşme sürecinde ele alınan konu, siyasal modernleşme yani siyasete kamusal katılım oranının artması ya da demokratik temsil imkânının ve farklı siyasal alternatiflerin gündeme gelmesidir. Üçüncü nitelik, modernleşme sürecinde olan toplumlarda kültürel bir dönüşümün yaşanmasıdır. Bu toplumlarda, seküler ve rasyonel normlar yaygınlaşmaya başlarken, geleneksel ananeler, inanışlar zayıflamaya başlar. Dördüncü nitelik ise modernleşme sürecinde olan toplumlarda toplumsal

Batı'nın ekonomik, siyasi ve askerî üstünlüğüne bakarak onu yakalamak, hatta geçmek tüm Doğu toplumlarında bir hedef hâlini almıştır.

hareketliliğin artmasıdır. Statik bir görüntü çizen geleneksel toplumlar modernleşmenin getirdiği yeniliklerle daha dinamik hâle gelerek toplumsal hareketliliğin arttığı gözlemlenmiştir. Nihai olarak ise, modernleşen toplumunda işlevsiz kesimlerin düzenlenen bir toplumsal yapı içerisinde aktif hâle getirilmesi, onlara gerekli donanımın kazandırılması, öteki yönelimli oluşun sağlanması ya da empati becerisinin elde ettirilmesi bir diğer boyuttur(Altun 2005:85).

Modernleşme sürecini yaşayan toplumlar bazı ortak nitelikler taşımakla birlikte, modernleşme sürecinin kendi içinde bazı özellikleri vardır. Huntinton'a göre modernleşme süreci; devrimci, karmaşık, sistematik, küresel, uzun vadeli, tedrici, homojenleştirici, geri dönülmez ve ilerlemeci bir süreçtir (Altun 2005:150). Sürecin bu özelliklerine, modernleşme sürecinde olan toplumların gözlemlenmesi yoluyla ulaşılmış olup, özellikle Doğu toplumlarında yaşanan modernleşme süreçleri incelenmiştir. Bahsedildiği üzere toplumdan topluma modernleşmenin taşıdığı nitelikler farklılık arz etmektedir.

Modernleşme sürecinin barındırdığı boyutlar genel olarak dört başlık altında toplanmaktadır: siyasal, ekonomik, kültürel ve toplumsal modernleşme (Altun 2005: 12). Siyasal modernleşme; parlamentoların kurulması, siyasi partilerin oluşması, katılımcı yönetim anlayışının gelişmesi gibi yönetim anlayışında meydana gelen değişimi kapsayan süreçtir. Ekonomik modernleşme; toplumda iş bölümünün artması, teknolojik ilerleme, üretim tekniklerinin gelişmesi gibi konuları barındıran süreçtir. Kültürel modernleşme; sekülerleşme ve ulusal ideolojiye bağlılığın vurgulandığı süreç olup toplumun bilimsel alanda yaşandığı zihni dönüşümü içerisinde barındırmaktadır. Toplumsal modernleşme ise, okuma yazma oranının artması, kentleşme ve gelenekten koparak yeni bir yaşam tarzı oluşturma sürecini barındıran modernleşme sürecidir.

Modernleşme sürecinin önemli bir boyutunu oluşturan siyasal modernleşme bu çalışmamızın konusu teşkil etmektedir. Türk siyasal modernleşme sürecinin irdelendiği sonraki bölümlerde, milliyetçiliğin bu süreçteki yeri ele alınacaktır. Geleneksel toplumdan modern topluma geçiş aşamasında önemli bir yer teşkil eden milliyetçilik, Türk toplumunda da yer bulmuş ve ulus devlet anlayışının gelişmesinde önemli roller üstlenmiştir. Modern toplumun en önemli sosyopolitik birimi olması bakımından ulus devlet, toplumların modernleşme sürecinde kritik rol oynamaktadır (Eisenstadt 2007: 33). Ulus devletin esas unsuru olan millet ise "ortak olarak paylaşılan değerler ve geleneklerin bir araya getirdiği insanların oluştur-

Modernleşme sürecini yaşayan toplumlar bazı ortak nitelikler taşımakla birlikte, modernleşme sürecinin kendi içinde bazı özellikleri vardır.

doğu kültürel varlıklar” (Heywood 2007: 197) olarak tanımlanmaktadır. Millet olmanın parametreleri olarak ise ekseriyette dil, din, etniklik, tarih ve gelenek sayılmaktadır. Milliyetçilik ise; modern toplumların ortaya çıkış sürecinde var olan ve onların siyasi otoriteye karşı taleplerini meşrulaştıran siyasi bir itikat olarak görülmekte ve milliyetçiliği ortaya çıkaran süreçler de; *“millî hâkimiyet ve yönetilenlerin rızası teorisi, laikliğin kökleşmesi, aşiret ve feodal bağlılıkların azalması, şehirleşmenin yayılması ve iletişimin gelişmesi”* (Türküne 2006: 228) şeklinde sıralanmaktadır.

Toplumsal dönüşüm sürecinde Batı, dinin toplumdaki etkisinin azalması ve cemaat bilincinin yok olması karşısında toplumu bir arada tutacak yeni bir araca gereksinim duymuş ve neticesinde bu boşluğu milliyetçilikle doldurmak istemiştir.

Doğu toplumlarına göre nispeten erken bir dönemde modernleşme gayreti içerisine giren Osmanlı İmparatorluğu – Japonya hariç – ilk olarak modernleşmeyi askerî alanda gerçekleştirme amacını taşımaktadır.

Özellikle Fransız İhtilali sonrası popülaritesi iyice artan milliyetçilik ve ulus devlet anlayışı, milletlerin kendi geleceklerini tayin etme hakkı ilkesinden yola çıkarak, her millete müstakil bir devlet öngörmüştür. Dünyanın büyük bir bölümünde imparatorlukların ve çok etnisiteli devletlerin olduğu bir dönemde, ulus devlet anlayışı yıkıcı etkilere neden olmuş ve neticesinde 20. yüzyılda nerdeyse tüm dünyada ulus devlet anlayışına dayalı devletler hayat bulmuştur (Heywood 2007:192). Orhan Türkdoğan, milletleşme sürecinin Batı’da imparatorlukların kurulması süreciyle gelişmeye başladığını ifade etmektedir (Türkdoğan 2005:128). Burg’ların birleşmesi sonucu sosyolojik anlamda milletleşme süreci Avrupa’da başlamış ve feodalite sonrasında ticaret ve sanayinin gelişmesi, bunun sonucunda ferdin hürriyetini elde etmesi ve kişiliğini kazanması, toplumun varlığını ve benliğini duyması bu süreci hızlandırmıştır. Türk toplumunda da 19.

yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında hayat bulan milliyetçilik ve ulus devlet anlayışı, Türkiye Cumhuriyeti’nin temel esaslarından biri olmuştur.

Türk Siyasal Modernleşme Anlayışı

Doğu toplumlarına göre nispeten erken bir dönemde modernleşme gayreti içerisine giren Osmanlı İmparatorluğu – Japonya hariç – ilk olarak modernleşmeyi askerî alanda gerçekleştirme amacını taşımaktadır. Askerî alanda yüzyıllarca galip geldiği Batı toplumlarının gerisinde kalması, devlet yöneticilerini bu alanda yenilik yapmaya sevk etmiş ve modernleşme sürecinde ilk adımlar III. Selim ve özellikle de II. Mahmut dönemlerinde askerî alanda atılmıştır. Ancak bu sürecin başlaması aynı zamanda siyasal modernleşme sürecinin de başlama-

sına vesile olmuştur. Askerî alandaki yenilikleri tatbik etmek amacıyla Osmanlı İmparatorluğu'na getirilen yabancı subaylar, özellikle Fransız subaylar, Osmanlı Ordusu'nda liberal ve milliyetçi fikirlerin yayılmasına neden olmuştur(Ahmad 2002: 13). 19. yüzyılın ortalarında başlayan bu süreç, sonrasında siyasi alanda önemli değişikliklere yol açacaktır. 1876 yılına gelindiğinde Meşrutiyet ilan edilecek, yüzyıllar boyu mutlak monarşi ile yönetilen Osmanlı ülkesi meclisin kurulmasıyla birlikte meşrutî monarşiye geçecektir. Ancak bu tarihin öncesinde iki önemli olay daha vardır: Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı. Nispeten Batılı ülkelerin baskısı sonucu ilan edilen bu fermanlar Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahın mutlak hâkimiyetine az da olsa darbe indiren gelişmelerdir. Tanzimatla birlikte padişahın egemenlik hakları sınırlanmış, kişinin can ve mal güvenliği yasalara bağlanmış ve yürütme de aynı şekilde yasal bir çerçeve içerisine sokulmuştur (Çavdar 2004: 25). Siyasal modernleşme açısından en önemli karar yürütmenin denetim altına alınması ve yasal bir sınırlamaya tabi tutulmak istenmesidir. Meşrutiyetin önünü açan süreç, Tanzimat Fermanı ile başlamış ve Islahat Fermanı ile bu süreç desteklenmiştir. Devlet yönetiminin kanunlara göre düzenlenmesi ve bu kanunların tüm Osmanlı tebaasına eşit olarak uygulanması temel amaçtır.

Tanzimat süreciyle Osmanlı aydınlarında da padişahın mutlak yönetiminin sınırlandırılması görüşü hayat bulmuş; bu, edebiyattan sanata kadar birçok alanda kendini göstermiştir. Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal gibi önemli isimler bu konularda eserler yazarak, toplumu bilinçlendirme arayışı içerisine girmişlerdir. Eğitim alanında da Tanzimat sonrasında Batı tarzı eğitim anlayışının gelişmeye başlamış ve bu süreçte Batı tarzı eğitim veren okulların açılmıştır. Bu dönemde Fransız eğitim sitemine göre eğitim yapan Galatasaray Lisesi açılmış ve Batı'nın bazı eserleri tercüme edilerek okutulmaya başlanmıştır (Karpaz 2008: 106). Bu gelişmeler ışığında Yeni Osmanlılar adı altında örgütlenen bazı aydınlar, siyasal modernleşme açısından anayasal bir yönetim talebini dile getirmeye başlamışlar ve bu talepleri 1876'da Anayasa'nın ilanı ve ilk Osmanlı Meclisinin açılması ile hayat bulmuştur. Ancak bu anayasal yönetim çok uzun sürmeyecek ve bir yıl sonra II. Abdülhamit Anayasa'nın kendisine verdiği meclisi dağıtma yetkisini kullanarak Meclisi dağıtacak ve Anayasa'yı rafa kaldıracaktır (Zürcher 1996: 117).

Meclisin dağıtılması ve Anayasa'nın yürürlükten kaldırılmasından II. Meşrutiyete kadar olan süreçte, Osmanlı İmparatorluğu yeniden mutlak monarşiye dönmüş ve padişah bu süreçte tek egemen güç olma özelliğini korumuştur. II. Meşrutiyetin ilanına kadar geçen sürede aydınların başını çektiği ve devletin kuruluşunu anayasal yönetimde gören hareket güçlenmeye devam etmiştir. Özellikle Jön Türkler olarak bilinen ve meşrutiyet isteğinin öncülüğünü yapan bu grup, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Hristiyan unsurların kopması sonrası bir müddet İslamcılık politikası üzerine durmuş, ancak daha sonrasında Türkçü bir politika izlemiştir. Jön Türkler 1889 yılında kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti adı

altında örgütlenecek ve temel amaç olarak da anayasal düzenin yeniden kurulması savunacaklardır (Karpat 2008: 109).

Jön Türklerin girişimleri, 1908 yılında II. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle birlikte olumlu sonuçlanmıştır. II. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle birlikte Türk siyasal modernleşmesinde önemli bir adım atılmış oldu. Bu tarihten itibaren Osmanlı İmparatorluğu, yıkılana kadar meşruti monarşi ile yönetilecektir. Padişahın yetkileri bu süreçte sınırlandırılacak, ancak yürütmenin görevleri kanunlarla sınırlandırılmasına rağmen, uygulama alanında bu süreç çok fazla işlevsel olmayacaktır.

Türk siyasal modernleşmesine önemli bir diğer gelişme Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılması ve Cumhuriyetin ilanıdır. Bu süreçte saltanat ve hilafet kaldırılarak Osmanlı Devleti sonrasında kurulan yeni Türk Devleti'nin yönetim biçimi cumhuriyet olacaktır. Halk egemenliğini esas kılmak amacıyla açılan Meclis ve daha sonrasında ilan edilen Cumhuriyet, yönetici elitin Türk siyasi modernleşmesi için olmazsa olmaz gördüğü ilk adımdır. Osmanlı döneminde başlayan anayasacılık hareketleri ve sonrasında Cumhuriyeti ilan eden kadro, siyasal modernleşmeyi Türk modernleşme sürecinin motoru olarak görmüşler ve ilk önce bu alanda reform yapma gayreti içerisine girmişlerdir.

Türk siyasal modernleşme anlayışında temel esas; ulus devlete dayalı, halk egemenliğini hâkim kılacak, anayasal bir yönetim inşa etmektir. Ancak Batı'nın geçtiği aşamaları göz ardı ederek doğrudan siyasi alanda modernleşme yolunu seçen yöneticiler, bu süreçte birçok zorlukla karşılaşmışlardır. Nitekim halk egemenliğine dayalı devlet, çok fazla halkla iç içe olamamış ve 1946 yılına kadar ülkede tek parti yönetiminin hâkim olmasına engel olamamıştır. Bu süreçte ön plana çıkan ulus devlet modeli de birçok zorlukla karşılaşmıştır.

Türk siyasal modernleşme anlayışında temel esas; ulus devlete dayalı, halk egemenliğini hâkim kılacak, anayasal bir yönetim inşa etmektir.

II. Meşrutiyetten Cumhuriyete Siyasal Modernleşme ve Türkçülük

Türk siyasi modernleşmesinde II. Meşrutiyetin önemli bir yeri vardır. İlk defa 1876 yılında ilan edilen Kanun-i Esasi'nin rafa kaldırılması ve kurulan parlamentonun II. Abdülhamit tarafından kapatılması sonrasında 24 Temmuz 1908 tarihinde, Abdülhamit II. Meşrutiyeti ilan etmek zorunda kalmış ve yeniden anayasal yönetim Osmanlı İmparatorluğu'nda başlamıştır. II. Meşrutiyetin ilan edilmesi sürecinde İttihat ve Terakki Cemiyetinin yapmış olduğu çalışmalar ve bu yönde karar alınması için Rumeli'de halkı örgütleyerek saraya baskı yaptırması önemli etken olmuştur (Çavdar 2004: 112). Bu süreçte ordunun da önemli rolü

olmuş ve ordudaki İttihat ve Terakki mensubu subayların Saray'a yaptıkları baskı etkili olmuştur. Böylece Türk ordusu, siyasi modernleşme sürecinde yer almaya başlamıştır (Karpaz 2008: 110). Meşrutiyetin ilanında sonra İttihat ve Terakki nüfuzunu artırmış ve devlet yönetimini büyük oranda kontrolü altına almıştır. Nitekim Mebusan Meclisine seçilen mebusların büyük çoğunluğu İttihatçıdır. İttihat ve Terakkinin önündeki en büyük engel olan II. Abdülhamit de 31 Mart Vakası sonrası tahtan indirilerek yerine V. Mehmet tahta oturtulmuş ve böylece İttihatçıların hareket alanı genişlemiştir.

II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nda cereyan eden siyasi akımlar da keskinleşmeye başlamış ve çeşitli gruplar meydana gelmiştir. Yusuf Akçura'nın Üç Tarz-ı Siyaset şeklinde formüle ettiği bu akımlar Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülüktür (Akçura 2008: 35). Kemal Karpaz bu akımları Osmanlılık, İslamcılık ve Yenilikçilik diye tasnif eder, ancak Yenilikçilerin daha sonra Türkçüler ve Batıcılar (Garpçılar) diye ikiye ayrıldıklarını ifade eder (Karpaz 2008: 115). Ziya Gökalp ise Karpaz'a benzer bir ayrımla dönemin akımlarını, Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık şeklinde üçe ayırmıştır (Gökalp 1976:1). Bu üç akımın temel amacı Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl kurtulacağıdır. Ancak Şerif Mardin, Tanzimat sürecinde asıl amacın tebaaya hürriyet vermek değil, devleti kurtarmak olduğunu, Yeni Osmanlıların ise hürriyet istediğini ve bunun Anayasa'ya bağlı bir parlamento vasıtasıyla olabileceğini düşündüklerini ifade eder (Mardin 2008: 86).

Bu akımlardan ilk önce Batılılaşma akımı baş göstermiş ve devletin kurtuluşunun Batı tarzında bir modernleşme yolu izlenmesiyle mümkün olabileceğini savunulmuştur. Osmanlılık siyasetini savunanlar ise Osmanlı'nın birliğini ve kurtuluşunu bir Osmanlı milleti yaratma şeklinde olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'na mensup olan tüm tebaanın Osmanlı milleti şeklinde kabul edilmesi, dinî ve etnik bir ayırım gözetilmeksizin tüm halkların eşit sayılması ve tüm bu unsurların devlet yönetiminde yer alması gerekliliğini savunmuşlardır. Kemal Karpaz, Osmanlılık siyasetinin başlamasıyla Osmanlı'da demokratikleşme hareketinin başladığını savunur (2006:429). Nitekim Batıcılık siyasetinin sonucu olarak Tanzimat ve İslahat Fermanları hayat bulurken, Osmanlılık siyaseti sonucu da Meşrutiyet ilan edilmiş ve tüm Osmanlı tebaasının temsil edildiği bir meclis oluşturulmak istenmiştir. Ancak I. Meşrutiyet sonrası Hristiyan tebaanın büyük bir bölümünün Osmanlıdan kopması, Osmanlılık siyasetinin elini zayıflatmış ve II. Abdülhamit İslamcılık siyasetine ağırlık vermiştir. İslamcılığı savunanların temel tezi ise Osmanlı tebaası tüm Müslümanları bir millet kabul ederek, Os-

Siyasi
Türkçülüğün
önemli iki
ismi ise Yusuf
Akçura ve
Ziya Gökalp
olmuştur.

manlıdan Türk olmayan unsurların kopmasını engellemek ve bu şekilde de devletin devamlılığını sağlamaktır. II. Meşrutiyete kadar bu politikasını sürdüren Abdülhamit'in 31 Mart Vakasından sonra tahtan indirilmesi ve İttihatçıların yönetimde etkin olmaya başlamaları ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda Türkçü politikalar görülmeye başlamıştır. Batıcılar ve Türkçüler olarak ikiye ayrılan Yenilikçilerin fikirlerinde keskin ayrılmalar olmuştur. Batıcıların temel hedeflerini aktaran Karpat'a göre Batıcılar;

"Tek kadınlığı aileyi, kadınların hürriyete kavuşturulmasını, Batılı bir Medeni Kanun'un kabulü ile şeriat mahkemeleri yerine laik mahkemelerin kurulmasını, Latin alfabesinin kabulünü, kadercı zihniyetin yok edilmesi amacıyla tekkelerin kapatılmasını ve ekonomik alanda da ulusal bir ekonominin kurulmasını, sanayileşmeyi, yol ve ulaşım araçlarının geliştirilmesini savunuyorlardı" (Karpat 2008: 118).

İttihat ve Terakki ile öne çıkan Türkçüler ise devletin kurtuluşunu; Türk milliyetçiliğinde yani Türklerin esas unsur olacağı bir yönetim anlayışında görüyorlardı. İttihat ve Terakkinin başlarda Türkçülüğü savunmadığını ifade eden Karpat, İttihat ve Terakkinin politikalarını iki döneme ayırmaktadır: 1889-1908 muhalefet yılları ve 1908-1918 iktidar yılları (Karpat 2008: 120). Muhalefet yıllarında Türk milliyetçiliğini savunmadıklarını çünkü henüz Osmanlıdan kopmamış olan bazı gayri-müslim unsurların İttihatçıları desteklediğini ve bu nedenle bu desteği kaybetmemek için açıkça Türk milliyetçiliğinin ifade edilmediğini öne sürmektedir. 1908 sonrasında ise İttihatçıların politikalarında Türkçülük öne çıkmış ve Türklerin hâkim durumda oldukları merkezîyetçi bir Osmanlı İmparatorluğu meydana getirme politikası amaç edinilmiştir. Ancak Türkçülük siyasetinin gelişmesi 1908'in öncesine dayanmakta, bu alandaki çalışmaların neticesi olarak Türkçülük siyasetinin doğuşunu görmekteyiz.

Öncelikli olarak edebî alanda, Türkçülüğün önünü açacak çalışmalar yapılmış ve bu alanda Türk dilinin geliştirilmesine gayret gösterilmiştir. Şinasi, Ziya Paşa, Ahmet Vefik Paşa gibi ilk dönem eserler veren edebiyatçıların üzerinde durdukları nokta Türk dilinin geliştirilmesi olmuştur. Özellikle Ahmet Vefik Paşa halk edebiyatına verdiği destekle Türk dilinin gelişmesinde büyük çaba sarf etmiş yönetimde ve eğitimde Türkçeye üstünlük tanınmasını savunmuştur (Ortaylı 2008: 270). Sonraki dönemde Süleyman Paşa, Şeyh Süleyman Efendi, Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Cevdet Paşa gibi yazarlar Türkçe üzerine çalışmalara hız vermişlerdir. En nihayetinde, Şemsettin Sami Bey, Necip Asım Bey, Veled Çelebi Efendi, Bursalı Tahir Bey, Raifpaşazade Mehmed Fuad Bey, Ahmet Hikmet Bey, Şair Emin Bey, Tunalı Hilmi Bey, Emrullah Efendi gibi isimler 1897 sonrasında Türkçülük alanında önemli eserler icra etmişlerdir (Akçura 2007: 99). Edebî alandaki bu gelişmelerden sonra 20. yüzyılın başında Türkçülük siyasi alanda da kendini göstermeye başlamış ve Türkçülüğü savunan makaleler, kitaplar yayımlanmaya başlanmıştır. Siyasi Türkçülüğün önemli iki ismi ise Yusuf Akçura

ve Ziya Gökalp olmuştur. Cumhuriyet Dönemini de etkileyecek olan bu iki isim, Türkçülüğün programını açıkça ortaya koymuşlardır. Özellikle Ziya Gökalp, İttihat ve Terakki içerisinde Türkçülük politikasının ön plana çıkmasında etkili olmuştur. Rusya'dan Osmanlıya gelen Türklerin de Türkçülük akımında önemli yerleri olmuştur (Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu gibi). Rusya Türkleri, tüm Türklerin birliğinin sağlanabileceği görüşünü savunmuşlardır (Georgeon 2005: 31).

Yusuf Akçura 1906 yılında yayımladığı *Üç Tarz-ı Siyaset* isimli çalışmasıyla Türkçülük siyaseti üzerine tartışmaların alevlenmesine yol açacaktır. Makalesinde Osmanlı milleti yaratma çabalarını boşuna bir yorgunluk olarak değerlendiren Akçura, Osmanlıcılığın artık nasıl uygulanamayacak bir siyaset olduğunu etraflıca işlemiştir. Makalede Akçura, dönemin üç önemli siyasi akımı olan; Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülüğü ele almış ve bu siyasi akımların olumlu ve olumsuz yanlarını, uygulanabilirliklerini etraflıca tartışmıştır. Akçura'ya göre, artık Osmanlıcılık siyasetini izlemek imkânsızdır ve bunun nedenlerini beş başlık altında toplamıştır: Türklerin, Müslümanların, gayrimüslim tebaanın, Rusya'nın ve Avrupa'nın büyük devletlerinin, Osmanlıcılık siyasetini istemediklerini ifade ederek, "*Binaenaleyh, zannımca, artık Osmanlı milleti meydan getirmekle uğraşmak, beyhude bir yorgunluktur.*" (2005: 54) şeklinde bu siyasetin imkânsızlığını ifade etmiştir. İslamcılık ve Türkçülük konusunda ise kesin bir yargıya varamayan Akçura, İslam'ın hâlen çok güçlü olmasına ve insanları bir arada tutacak güce sahip olmasına rağmen, dış engellerin İslamcılık siyasetine mani teşkil ettiği üzerinde durur. Çünkü İslam ülkelerinin büyük çoğunluğu Hristiyan devletlerin hâkimiyeti altındadır ve bu güçlü devletlerin böyle bir İslamcılık siyasetine mani olacaklarını ifade eder: "*Binaenaleyh, zamanımızda en kuvvetli İslam devleti olan Osmanlı Devleti'nin bile ciddi bir surette İslam birliği siyasetini takibe kalkışmasına, belki de muvaffakiyetle, karşı koyarlar.*" (Akçura 2005: 58). Son olarak Türkçülük siyasetine değinen Akçura, Türkçülüğün daha yeni yeni ortaya çıkan ve güçlenen bir siyaset olduğunu ifade ettikten sonra, Türkçülük siyasetinin izlenmesindeki faydaları şu şekilde ifade eder:

"Dilleri, ırkları, âdetleri ve hatta ekseriyetinin dinleri bile bir olan ve Asya kıtasının büyük bir kısmıyla Avrupa'nın şarkına yayılmış bulunan Türklerin birleşmesine ve böylece diğer büyük milletler arasında varlığını muhafaza edebilecek ve işbu büyük toplulukta Türk toplumlarının en güçlü ve en medenileşmiş olduğu için Osmanlı Devleti en mühim rolü oynayacaktı. Son vakaların fikre getirdiği uzakça bir istikbalde, meydana gelecek beyazlar ve sarılar arasında bir Türklük cihanı husule gelecek ve orta dünyada Osmanlı Devleti, şimdi Japonya'nın sarılar âlemine yapmak istediği vazifeyi üzerine alacaktı" (2005: 59).

Yusuf Akçura gibi Ziya Gökalp de izlenmesi gereken politikanın Türkçülük olduğu kanaatindedir. Yalnız Ziya Gökalp, ilk yazılarında Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılığın bir sentezini yapma gayreti içerisinde girmiş ve takip edilmesi gereken hedefin "*muasır bir İslam Türklüğü*" oluşturmak olduğunu ifade etmiştir (1976: 12).

Gökalp'e göre, Türklük, İslamlık ve Batıcılık birbiriyle çelişmeyen üç durumdur. Türklük; milliyetten, İslamlık; ümmetten ve Batıcılık; beynelmileliyetten kaynaklandığı için üçünü bir araya getirmek çelişkili değil, olması gereken bir durumdur. Bunun için Türk milleti; Ural-Altay ailesine, İslam ümmetine ve Avrupa beynelmileliyetine mensup bir cemiyet olarak tarif edilmiştir (1976: 12).

Yusuf Akçura gibi Ziya Gökalp de izlenmesi gereken politikanın Türkçülük olduğu kanaatinindedir. Yalnız Ziya Gökalp, ilk yazılarında Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılığın bir sentezini yapma gayreti içerisine girmiş ve takip edilmesi gereken hedefin "muasır bir İslam Türklüğü" oluşturmak olduğunu ifade etmiştir.

Türkçülerin İttihat ve Terakki döneminde teşkilatlanma çalışmaları da başlamış ve bu dönemde Türk Cemiyeti, Türk Ocağı, Türk Yurdu ve Genç Kalemeler gibi örgütlenmeler ve yayınlar meydana çıkmıştır (Georgeon 2006: 29). Özellikle Türk Ocağı bu dönemde Türkçülük adına çok kapsamlı çalışmalar yapmıştır. Cumhuriyet Döneminde de önemini koruyacak olan Türk Ocağı, 1912 yılında kurulmuştur. Ocağın amacı tüzüğün ikinci maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir:

"Cemiyetin amacı; İslam kavimlerinin başlıca mühimi olan Türklerin millî terbiye ve ilmi, sosyal, iktisadi seviyelerinin ilerleme ve yükselmesiyle Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır." (Akçura 2007: 203).

Türklüğün gelişmesini temel amaç edinen Türk Ocağı, bir müddet sonra Türk Yurdu dergisiyle bütünleşecek ve tüm dünya Türklüğünü kapsayacak şekilde yayınlar yapmaya başlayacaktır. Türk Yurdu dergisinin temel amacı tüm Türklerin ortak bir dilde birleşmeleri için yayınlar yapmaktır. Bunu tüzüğün bir maddesinden açıkça anlıyoruz:

"Risale Türk ırkının mümkün olduğu kadar çoğunluğu tarafından okunup anlaşılacak istifade olunacak bir tarzda yazılacaktır. Bundan dolayı dili

sade olacaktır, kavmin çoğunluğuna faydalı konular seçilecektir, çetin konular bile kolay ifade olunmaya çalışılacaktır. Bununa beraber aydın düşünce sahiplerinin zevki, çıkarı gözden kaçırılmayacaktır." (Akçura 2007: 201).

Türkçülük siyasetinde başlayan bu gelişmeler İttihat ve Terakkinin de Türkçülüğe kayıtsız kalmamasına yol açmıştır ve özellikle Balkan Savaşları sonrasında Türkçülük, İttihat ve Terakkide, dolayısıyla İttihat ve Terakkinin Mecliste ve hükümette baskın olması nedeniyle devlet politikalarında da etkili olmaya başlamıştır. Özellikle iktisadi alanda millî bir Türk burjuvazisi yaratma gayretine girişilmiş ve bu dönemde Türk sermayedarlarının kurduğu kooperatifler ortaya çıkmıştır (Çavdar 2004: 155). O zamana kadar azınlıkların baskın olduğu ekonomik alanda Türklerin geri planda kalması, İttihat ve Terakkiyi bu alanda adım at-

maya sevk etmiştir. Yusuf Akçura da millî bir Türk burjuvazisinin gerekliliğini savunmuştur. Akçura'ya göre gayritürk Osmanlılarla rekabet edecek derecede Osmanlı Türk sanayicisi ve tüccarının meydana gelmesi önemlidir. Ekonomik bağımsızlığın öneminin bilince olan Akçura, İttihat ve Terakkinin ekonomi alanında izlediği politikaların olumlu olduğu inancındadır. Bu dönemde kaleme aldığı *Türklerin İktisadi Uyanışı* adlı makalesinde Akçura, bu konuda şunları yazmaktadır:

“İntibah-ı iktisadinin asıl en mühim ciheti, sanat ve ticareti hor gören, bir Osmanlı Türk'üne layık meşgale ancak askerlikle memurluktur diyen hatalı ve zararlı zihniyetin değişmesidir. Osmanlı saltanatında Türk burjuvazisi hemen yok gibiydi. Zavallı Lehistan krallığında olduğu veçhile, Türkiye'de dahi burjuva sınıfını mahkûm unsurlar teşkil ediyordu. Osmanlı yalnız sipahi ve memurdu. Hâl-buki zamanımız devletlerinin temeli burjuvazidir; muasır büyük devletler, sanatkâr, tüccar ve bankacı burjuvaziye dayanarak teessüs etmiştir. Türk intibah-ı millîsi, Devlet-i Osmaniye'de Türk burjuvazisi tekevvinünün mebd-i itibar olunabilir ve Türk burjuvazisinin inkişaf-ı tabisi sekteye uğramayacak olursa, Osmanlı Devleti'nin sağlam taazzuv temin edilmiş olur.” (Georgeon 2006: 168).

İttihat ve Terakki Döneminde sadece ekonomik alanda adımlar atılmakla kalınmamış, aynı zamanda Türk modernleşme sürecinde önemli sayılabilecek adımlar da atılmıştır. Bunlardan en önemlisi Şeriye mahkemelerinin Meşihattan ayrılıp, Adliye Nezaretine bağlanmasıdır (Çavdar 2004: 154). Laik bir hukuk düzeni kurmak adına atılan bu adım önemlidir. Bunun yanı sıra toplumsal hayatın modernleşmesi adına birçok adım da bu dönemde atılmıştır.

Birinci Dünya Savaşının başlamasıyla birlikte, Osmanlı Devleti'nin Almanya yanında savaşa girmesinde İttihatçılardaki Türkçü eğilimlerin de etkisi olmuştur. Dönemin önemli İttihatçıları olan Sadrazam Sait Halim Paşa, Enver Paşa, Talat Paşa, Meclis-i Mebusan Başkanı Halil Paşa'nın Almanya ile yaptıkları gizli antlaşmalar gereği Osmanlı İmparatorluğu, İttifak Devletleri yanında savaşa katılmıştır (Zürcher 1996: 165). Savaşın Osmanlı aleyhine sonuçlanması sonucunda İttihat ve Terakki kendini feshetmek zorunda kalacak ve 1918 yılında kapanacaktır. İttihat ve Terakkinin izlediği politikaların bazı yönleri bakımından eksik olmakla birlikte, Cumhuriyet Döneminde gerçekleştirilecek olan reformlara öncülük etmesi bakımından önemli faydaları dokunmuştur. Karpat, İttihat ve Terakki'nin Türk toplumuna kazandırdığı en önemli şeyin hürriyet olduğunu ifade etmektedir:

“İttihatçıların çok partili, liberal demokrasi anlayışı daha sonraki kuşaklara da geçti. İttihat ve Terakkinin iktidara gelişinin ilk altı ayında bu alanda kendini gösteren hürriyet bu alanda halkın hafızasına yerleşti, daha sonraki hürriyet ve demokrasi mücadelesinin esin kaynağı oldu” (Karpat 2006: 128).

Cumhuriyet Dönemi Siyasal Modernleşmesi ve Türkçülük

Birinci Dünya Savaşının Osmanlı İmparatorluğu aleyhine sonuçlanması sonucu Osmanlı İmparatorluğu dağılma sürecine girmiş ve imzaladığı Sevr Anlaşması ile Batılı güçlere teslimiyetini tescillemiştir. Bu teslimiyet politikaları karşısında Anadolu'da başlayan direniş hareketleri Mustafa Kemal tarafından örgütlenecek ve neticesinde Türk kurtuluş mücadelesi başlayacaktır. Bu harekete öncülük edenlerin attıkları ilk adım ise Anadolu'da çeşitli kongreler düzenleyerek halkın bu süreçte yer almasını sağlamaktır. Kongreler sonrası alınan kararlar gereği ise ilk iş olarak egemenliğin millete ait olduğunu göstermek açısından Ankara'da bir meclis açılacak ve mücadelenin yönetim yeri bu Meclis olacaktır. Dönemin zor koşullarına rağmen meclis aracılığıyla halkın karar alma sürecine dâhil edilmesi, dönemin önderlerinin siyasi alanda modernleşmeye gösterdikleri ilginin ilk belirtisi olmuştur.

Birinci Dünya Savaşının Osmanlı İmparatorluğu aleyhine sonuçlanması sonucu Osmanlı İmparatorluğu dağılma sürecine girmiş ve imzaladığı Sevr Anlaşması ile Batılı güçlere teslimiyetini tescillemiştir.

Kurtuluş Savaşından galip çıkarak varlığını tüm dünyaya kabul ettiren Ankara Hükûmeti siyasi alanda modernleşme adımlarını hızlandıracak ve meclisin ilk önemli icraatı 1 Kasım 1922'de Saltanatı kaldırmak olacaktır. Böylece yaklaşık altı yüzyıl yönetimi elinde tutan Osmanlı hanedanlığının siyasi alandaki hâkimiyeti sona erecektir. Siyasi alandaki önemli bir diğer gelişme ise Cumhuriyetin ilanıdır. 29 Ekim 1923'te ilan edilen Cumhuriyet ile birlikte Anayasa'da yapılan değişiklikler sonucu bazı maddeler şu şekilde düzenlenmiştir (Çavdar 2004: 282):

Madde 1-Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur. İdare usulü halkın kaderini kendi eliyle yönetmesi temeline dayanır. Türkiye devletinin hükûmet şekli cumhuriyettir.

Madde 2-Türkiye devletinin dini İslam dinidir. Resmî dili Türkçedir.

Madde 4-Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisince yönetilir. Meclis, hükûmetin bölündüğü idare şubelerini bakanlar aracılığı ile yönetir.

Madde 10-Türkiye Cumhurbaşkanı, TBMM genel kurulunca ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir. Başkanlık görevi, yeni cumhurbaşkanının seçimine kadar sürer. Yeniden seçilmek caizdir.

Madde 11-Türkiye Cumhurbaşkanı devletin başkanıdır. Bu niteliği ile gerekli gördükçe Meclise ve Bakanlar Kuruluna başkanlık eder.

Madde 12-Başbakan, Cumhurbaşkanı ve Meclis üyeleri arasından seçilir. Öteki bakanlar, başbakanca yine Meclis üyeleri arasından seçildikten sonra tümü cumhurbaşkanınca Meclisin onayına sunulur. Meclis toplantı hâlinde değilse onaylama işi Meclisin toplanmasına ertelenir.

Anayasa'da yapılan bu değişikliklerle birlikte siyasal modernleşme adına önemli bir adım atılmış ve Mustafa Kemal Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir. 3 Mart 1924 tarihinde Meclisin Halifeliği kaldırması ile birlikte de Osmanlı siyasal kurumları tamamen ortadan kaldırılmış ve siyasal modernleşme önünde büyük bir engel olarak görülen bu kurum da saf dışı edilmiştir. Böylece halk egemenliği karşısında herhangi bir engel kalmayacak ancak Türkiye'de tam manasıyla demokrasiye geçiş, genel oy ilkesinin yaygınlaşması, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi ve demokrasinin en önemli gerekliliği olan çok partili hayatın Türk toplumunda yer edinmesi zaman alacaktır.

Cumhuriyet Dönemi siyasal modernleşmesinde temel amaç pozitivizme dayalı bir toplum düzeni, ulus devlet esasına ve laiklik esasına dayalı bir devlet düzeni kurmaktır. Türk milliyetçiliği bu süreçte etkili olmakla birlikte temel gaye çağdaşlaşmak, batı medeniyetinin vakıf olduğu gelişmişlik düzeyine bir an önce erişmektir. Bu amaçları Atatürk'ün şu sözlerinden anlamak mümkündür:

"Efendiler, milletimizin hedefi, milletimizin mefkûresi, bütün cihanda tam manasıyla medeni bir heyet-i içtimaiye olmaktır. Birlisiniz ki, dünyada her kavmin mevcudiyeti, kıymeti, hakk-ı hürriyet ve istiklali, malik olduğu ve yapacağı medeni eserlerle mütenasiptir. Medeniyet yolunda muvaffakiyet teceddüde vabestedir. İçtimai hayatta, iktisadi hayatta, ilim ve fen sahasında muvaffak olmak için yegâne tekâmül ve terakki yolu budur" (Mardin 2008: 17).

Türk siyasal modernleşme sürecinde diğer Batı ülkelerinin erişmiş olduğu refah düzeyi bir ölçüt hâline gelmiştir. Bu gelişmişlik düzeyine erişmenin yolu olarak da Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan siyasal modernleşmeye öncelik verilmiş ve diğer alanlarda gerçekleşecek modernleşme süreçleri için siyasal modernleşme ön şart olarak görülmüştür. Modernleşme sürecinde rol alan kişiler ise bir önceki dönemde etkin olan sivil ve asker bürokrasiden gelen kişiler olup büyük çoğunluğu İttihat ve Terakki Döneminde hâkim olan pozitivizm ve milliyetçilik görüşüne sadık kalan kişilerdir. Bir önceki dönemin etkin kişilerinin, yeni dönemde etkin rol alması sadece Türk toplumuna özgü olmayıp, diğer modernleşme süreçlerinde de benzer şekilde gelişmiştir. Eisenstadt, modernleşme üzerine yaptığı araştırmalarda şu genellemeyi yapmaktadır:

"Millî devrim gerçekleştiğinde içerideki oluşuma güçlü bir şekilde yön verenler ve zayıf da olsa uluslararası siyaseti yürütenler bir önceki sistemden kalan baskın gruplardır. Bunlar genellikle daha önceki yapıda seçkin mevkileri ellerinde tutanlardan ve bir dereceye kadar daha geniş toplumsal sınıflara yakın ilişkileri olan, daha önce var olan seçkinlerden ve toplumun geniş kesimlerinden bütünüyle uzaklaşmamış entelektüel, bürokratik, profesyonel ve askerî gruplardan oluşuyorlardı" (Eisenstadt 2007: 156).

Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Döneminin hâkim bürokratları rol almakla birlikte, dönemin bazı önemli isimleri de tasfiye edilmiştir. Özellikle İttihatçıların önemli bir bölümü bu süreçte saf dışı edilmiş, ayrıca hilafeti savunan

bazı kişiler de bu dönemde modernleşme sürecini baltalayacakları endişesiyle süreç dışı bırakılmışlardır. İlk adım Birinci Meclisin dağıtılması ile atılmış ve Mecliste hilafet taraftarı olanlar, Türkçülük karşıtı olanlar ve Cumhuriyete sıcak bakmayanlar Meclis dışına itilmiştir. II. Meclis üyeliği için yapılan seçimlerde milletvekillerinin büyük çoğunluğu bizzat Atatürk tarafından belirlenmiş ve bu kişiler büyük oranda Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri arasından seçilmiştir(Öz 1996: 63). Nispeten homojen hâle gelen Mecliste ikinci bir tasfiye süreci ise kapatılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası milletvekillerinin İzmir suikastında rol aldıkları gerekçesi ile olmuş ve birçok milletvekili yargılanarak ceza almıştır. Daha homojen hâle gelen Meclis bu sayede çalışmalarını daha rahat yürütebilecek duruma gelecek ve Serbest Cumhuriyet Fırkasını saymazsak 1946'da Demokrat Partinin kuruluşuna karar Mecliste Cumhuriyet Halk Partisi hâkim parti olarak konumunu koruyacaktır.

Cumhuriyet Döneminde Türk milliyetçiliği, İttihat ve Terakki döneminde olduğu gibi yine ön planda olmuştur. Atatürk'ün altı ilkesinden biri olarak daha sonra Anayasa'da da yer alacak olan milliyetçilik ilkesi bu dönemde bazı değişikliklere uğramakla birlikte özünü koruyacaktır. Modern toplumların en önemli sosyopolitik biriminin ulus olması bakımından bu dönemde millet söylemi Atatürk'ün önemle üzerinde durduğu kavramdır. Ulus devlet kurma sürecinde milletin öneminin bilincinde olan Atatürk, kültür esasına dayalı bir millet anlayışına sahip olmuş ve ilk olarak da bu anlayışın somut göstergesi olarak son Osmanlı Mebusan Meclisinde kabul edilen Misak-ı Millî belgesi ile ulus devletin sınırları çizilmek istenmiştir. Belgenin hazırlanma sürecinde Mustafa Kemal'in doğrudan bir etkisi olmamakla birlikte Anadolu'dan seçilerek İstanbul'a gönderilen milletvekillerinin büyük çoğunluğu Ankara'daki oluşumu destekleyen kişiler ve bunların birçoğu Mustafa Kemal'in bizzat seçtiği kişiler olması bakımından Misak-ı Millînin hazırlanmasında ve kabul edilmesinde Mustafa Kemal'in dolaylı bir etkisi söz konusudur. Bu belge çerçevesinde Türk milleti, İtilaf Devletlerine millî sınırlarının çerçevesini göstermiştir. Bu sınırlar içerisinde yaşayanlar göz önüne alındığında bunlar bir geçmişe sahip dil ve din birliği içerisinde olan toplumdur. Ancak Lozan Antlaşmasında bu sınırlar tam olarak sağlanamamış bugünkü sınırlarımız çizilmiştir. Sınırların belirlenmesinde temel kıstas Türklerin çoğunluk olarak yaşadığı yerlerdir. Sınırların bu şekilde belirlenmesi kurulacak olan devletin ulus devlet esasına dayalı olacağına işaretlerini vermiştir. Ayrıca Türkçülüğün ilk ortaya çıkış aşamasında tüm Türklerin birliğini savunan görüş de Lozan Antlaşması sonrasında terk edilmiştir. Nitekim bu dönemde Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp'in yazılarında Türkçülük çeşitli şekillerde tasnif edilmiş ve Anadolu Türkçülüğü ön plana çıkmıştır. Akçura'ya göre Türkçülüğün gayesi millî devlet ve millî bağımsızlıktır. Tüm Türklerin siyasi birlikteliği hedefini emperyalist Türkçülük olarak isimlendiren Akçura, takip edilmesi gerek hedefin demokratik Türkçülük olduğunu, yani tüm Türkler arasında siyasi birliktelikten ziyade kültür

birlikteliği ve her Türk şubesinin kendi millî devletlerini oluşturması gerektiğidir. Nitekim millî devlet esasına dayalı Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması Akçura'ya göre demokratik Türkçülüğü savunanların hedefine ulaşmasıdır:

“Türkiye Cumhuriyeti'nin başta Büyük Millet Meclisi Hükûmeti namıyla, sonra hakiki adıyla kurulması, Türk milliyetçiliği açısından Türkçülük idealinin gerçekleşmesi demektir. Çoğu Türkçülerin belki hayatlarında gerçekleşeceğini ümit bile edemedikleri ideal, bir Türk dehasının kudretiyle bir gerçek olmuştur, millî Türk devleti kurulmuştur” (Akçura 2007:219).

Ziya Gökalp ise Türkçülüğü, yakın ve uzak hedefler olarak tasnif etmiş, ilk hedef olan Türkiyeciliğin Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sağlandığını, yakın hedef olan Oğuzculuğun ise, Türkçülerin izlemesi gereken en yakın hedef olduğunu ifade ederek, kültürel olarak birbirine çok yakın olan Oğuz Türklerinin birlikteliği hedefini takip edilmesi gereken yol olarak göstermiştir. Türkçülüğün uzak hedefi olan Turan ise Gökalp'e göre, dönemin şartları göz önüne alındığında

zordur. Ancak bu hedefe ulaşılması ilerde gerçekleştirilebilecek bir siyasettir. Nitekim Türklerin vatanı ne Türkiye ne de Türkistan'dır, Türklerin vatanı Gökalp'e göre Turan'dır(2009: 28).

Cumhuriyet Döneminde siyasal alanda Türkçülüğün sağlanması ile birlikte toplumsal ve kültürel alanda Türkçülüğü pekiştirecek atılımlara geçilmiştir. Bu atılımlardan önemli olan bazıları; eğitim sisteminin milliyetçilik esasına göre düzenlenmesi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve milliyetçi bilinç aşılacak müze gibi kurumların kurulmasıdır. Bu adımlardaki amaç ise ortak bir dil, ortak bir kültür ve ortak bir tarih bilinci yaratma çabasıdır. Nitekim ulus devletin ayakta kalabilmesi için homojen bir toplumun muhafaza edilmesi gerekmektedir. Şerif Mardin genellikle bu adımın eğitim vasıtasıyla yapıldığını ve eğitime paralel çalışan bir kültür sisteminin ortaya çıkarılması yoluyla ulus devletin merkezîyetçiliği sağlayabildiğini ifade

Türkiye Cumhuriyeti Döneminde siyasal alanda yaşanan modernleşme sürecinin kökenleri Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılında başlayan reform hareketlerinde yatmaktadır.

eder(2008: 88). Ziya Gökalp de Türkçülüğün Esasları isimli eserinde Türkçülüğün yol haritasını çizmiş ve yeni devletin yöneticilerine yapması gerekenleri sıralamıştır. Gökalp'e göre Türkçülüğün canlı tutulabilmesi için millî vicdan, millî kültür, millî dil ve millî müzik kuvvetlendirilmelidir. Bunların yapılabilmesi için de millî müzeler, etnografya müzesi, millî hazine-i evrak, millî tarih kütüphanesi, istatistik kurumu gibi kurumlar kurulmalı ve dilde reform yapılmalıdır (2009;80-86). Gökalp'in 1924 yılında çizdiği bu yol haritası Cumhuriyet Döneminde büyük oranda takip edilecektir.

Sonuç Yerine

Türkiye Cumhuriyeti Döneminde siyasal alanda yaşanan modernleşme sürecinin kökenleri Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılında başlayan reform hareketlerinde yatmaktadır. Özellikle 20. yüzyılın sonunda Osmanlıda gelişen Türkçülük akımı, yeni kurulan devletin temel yapı taşlarından biri olmuştur. Bu süreçte milliyetçilik, modern devletlerin karakteri olan ulus devlet modeli üzerinde durmuştur.

Modernleşme türlerinden biri olan siyasal modernleşme sürecinde toplumların yaşadığı başlıca değişim, halkın iktidara talip olması yani halk egemenliğine dayalı devletlerin ortaya çıkmasıdır. Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da başlayan anayasacılık hareketleri, parlamentoların açılması ve oy hakkının giderek tüm bireyleri kapsayacak şekilde genişlemesi, siyasal modernleşmenin başlıca koşulları olmuştur. Bu süreçte gelişen bir başka olgu ise ulus devlet modeli ve milliyetçilik akımları olmuştur. Milliyetçiliğin savunduğu temel görüş; her milletin kendi kendini yönetmesi anlamına gelen self-determinasyon ilkesidir. Bu açıdan ilk olarak Batı'da yükselen milliyetçi akımlar, ulus devlet sürecini hızlandırmış ve 20. yüzyıla gelindiğinde Avrupa'nın büyük bir kısmını ulus devletler oluşturmaya başlamıştır.

Türkiye'de ise milliyetçilik akımı Osmanlı'nın son dönemlerinde devleti kurtarma politikalarından biri olarak görülmüştür. İttihat ve Terakki ile somutlaşan ve devlete egemen olmayan başlayan Türkçülük siyaseti, Osmanlı toplumunda hürriyet ve halka dayalı yönetim anlayışının yeşermesinde temel etken olmuştur. Cumhuriyet Dönemine gelindiğinde siyasal alanda atılan adımlar, milliyetçilik çerçevesinde cereyan edecek ve bu amaçla Türkiye Cumhuriyeti kurucularının ilk işi halk egemenliğine dayalı bir yönetim oluşturma çabası olacaktır. Halk egemenliğini sağlayabilmek amacıyla başlatılan siyasal alandaki modernleşme atılımı; saltanatın kaldırılması, cumhuriyetin ilanı ve hilafetin kaldırılması ile pekiştirilmiştir.

Bugün Orta Doğu, Kafkaslar ve Asya'nın sayılı demokratik ülkelerinden biri olan Türkiye'nin demokrasininin temelinde yatan unsurlar Türk milliyetçiliği ve ulus devlet anlayışı olmuştur. Türk toplumunda demokrasi kültürünün, her türlü aksaklıklara rağmen, bu denli hızlı oturması devletin siyasal modernleşme sürecinde sağlam ilkeler üzerine inşa edilmesi sonucu gerçekleşmiştir. ■

Kaynakça

- AHMAD, Feroz (2002), **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Ankara: Doruk Yayıncılık.
 AKÇURA, Yusuf (2007), **Türkçülük: Türkçülüğün Tarihi Gelişimi**, İstanbul: İlgü Kültür Sanat Yayınları.
 AKÇURA, Yusuf (2005), **Üç Tarz-ı Siyaset**, Yay. hzl. Mehmet Ali Erdem, Ankara: Lotus Yayınevi.
 ALTUN, Fahrettin (2005), **Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş**, İstanbul: Küre Yayınları.
 ÇAVDAR, Tevfik (2004), **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, 3. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi.

- EISENSTADT, Shmuel Noah (2007), **Modernleşme Değişim ve Başkaldırı**, çev.: Ufuk Coşkun, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- GEORGEON, François (2006), **Osmanlı-Türk Modernleşmesi(1900-1930)**, 4. Baskı, çev.: Ali Berktaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- GEORGEON, François (2005), **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura(1876-1935)**, çev. Alev Er, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- GÖKALP, Ziya (2009), **Türkçülüğün Esasları**, 2. Baskı, İstanbul: Elips Yayıncılık.
- GÖKALP, Ziya (1976), **Türleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak**, Yay. hzl. İbrahim Kutluk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- HEYWOOD, Andrew (2007), **Siyasi İdeolojiler: Bir Giriş**, çev.: Hüsamettin İnaç, Ankara: Adres Yayınları.
- KARPAT, Kemal (2006), **Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma**, çev.: Dilek Özdemir, Ankara: İmge Kitapevi.
- KARPAT, Kemal (2008), **Türk Demokrasi Tarihi**, 3. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi.
- MARDİN, Şerif (2008), **Türk Modernleşmesi**, 18. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ORTAYLI, İlber (2008), **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, 27. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları
- ÖZ, Esat (1996), **Otoriterizm ve Siyaset**, Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (2005), **Türk Ulus-Devlet Kimliği**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- TÜRKÖNE, Mümtaz'er (2006), **Türk Modernleşmesi**, 2. Baskı, Ankara: Lotus Yayınları.
- ZÜRCHER, Erik Jan (1996), **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İstanbul: İletişim Yayınları.

XXX. YÜZYILIN EŞİĞİNDE TÜRK MİLLÎ BİRİKİMİ ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER

DOÇ. DR. KEMAL ÜÇÜNCÜ*

Giriş:

Avcı / toplayıcı toplumdan, tarım toplumuna oradan da bilgi ve sanayi toplumuna, uzanan teknik ve medeni süreçte yaşam, geçim ve düşünme biçimi arasındaki ilişki altyapı kurumları ile üstyapı kurumları arasındaki irtibat en genel anlamda ekonominin, üretim biçimi ve mülkiyet ilişkilerinin sosyal, kültürel ve tarihî olayların oluşumuna etkisi birey ve toplumu yönlendirme biçimi konusunda farklı yaklaşımlar söz konusudur. Klan – kabile / aşiret yapısından site tarzı yaşam formuna, oradan krallıklara ve feodaliteye dinî sistemin hâkim olduğu Orta Çağ düzenine ve nihayetinde anayasal monarşilere ve demokratik topluma evrilen sürece ilişkin kuramsal açıklamalarda Marksist teori (materyalist perspektif) altyapı kurumu olarak ekonomi ve üretim biçimi ilişkilerini önceler. İdealizm ve öznelci felsefeler milleti tarihsel süreç içerisinde birçok bileşeniyle birlikte verili soyut bir kategori olarak algılar. Ancak metodolojik olarak mutlak bir belirlemeden bahsedilmese de tarihsel durum bize üretim ilişkilerinin ve mülkiyet yapısının topluma, kültüre ve bireye ilişkin etkilerini somut, ampirik olarak göstermektedir.

Millet ve milliyetçilik tartışmaları üzerine yapılan araştırmalara göre, geleneksel toplumlarda yaşayan insanların kimliklerine yönelik modern anlamda müdahaleci bir tartışmadan söz etmek mümkün değildi. Bu nedenle, kimlik tartışmalarının daha çok modernite ile birlikte ortaya çıktığı söylenebilir. Genelde millet olgusunun belirginlik kazanmadığı modern öncesi dönemlerde insanlar,

* KTÜ Edebiyat Fak. TDE Bölümü Öğretim Üyesi.

aile, cinsiyet, klan, din, etnisite, şehir-devlet ve imparatorluk gibi çeşitli kimliklerde ve toplum tiplerinde yaşadılar (Smith 1998: 146).

Milletin kadim bir tarihsel varlık olduğunu vurgulayan Primordialistler [Kadimciler], milleti ilksel bir kategori olarak görür ya da ilksel bağılıklara dayandırır (Bell 2003: 67). Bu bağılıklar veya doğalcıların iddia ettiği gibi doğumla gelen bağlar, sosyobiolog olan Pierre van den Berghe'nin iddia ettiği gibi genetik (Berghe 1994: 96-103) ya da Edward Shils ve Clifford Geertz'ın savunduğu gibi kültürel olabilir (Shils 1957:130-145; Geertz 1973). Doğalcı bakış açısına göre etnik kimlik, duyu organlarımız gibi bir parçamızdır. İlkçiliğin bu biçimi, doğaları itibarıyla insanları bir ailenin üyesi olmalarına benzer şekilde değişmeyen etnik toplulukların üyeleri olarak görür (Özkırımlı 2008; Şimşek 2009: 81-96; Smith 2002a:29).

Haçlı seferlerinin ardından Türklerin İslam fütuhatının öncülüğünü ve siyasal himayesini üstlenmeleri ile tarihin hiçbir döneminde olmadığı şekliyle Batı algısında Müslüman ve Türk algısı aynileşmeye başlar.

Millet ve milliyetçiliğin modern dönemlere ait bir tasarım olduğunu vurgulayan araştırmacılara göre, siyasi dönüşümün en fazla vurguladığı husus, milletlerin modern anlamda meydana gelmesinde siyasal örgütlenmenin yeni biçimlenişidir (ulus devlet). Genellikle milletleşmeyi modernite çağının siyasal ve hukuksal örgütlenmesinin ve son zamanlarda sosyal mühendisliğin ürünü ve yapılanma biçimi olarak nitelendirirler. Millet ve milliyetçiliği modernitenin ürünü olan bir siyasal dönüşüm olarak değerlendiren eserlerden; John Breuilly'nin "*Bir Siyaset Biçimi Olarak Milliyetçilik*", Paul Brass'ın "*Milliyetçiliğin Seçkinlerce Kullanımı*", Eric Hobsbawm'ın "*İcat Edilen Gelenekler*" kavramsallaştırmalarından söz edilebilir. Bu anlamda Marksist kuram millet ve milliyetçiliği kapitalist burjuvazinin bir üretimi ve aşılması gereken bir form olarak görür. Marksizm asıl bölünmeyi milletler üzerinden değil, sınıflar üzerinden kurar.

Etno-semboçüler temel savlarını modernizm eleştirisinden yola çıkarak geliştirmişlerdi. Etno-semboçü terimi, milliyetçilik çözümlemelerinde etnik geçmişe (ve kültüre) ağırlık veren kavramları nitelemek için kullanılır. İlkçiliği reddeden, modernizm açıklamaları ise yetersiz bulan John Armstrong, Anthony D. Smith ve John Hutchinson gibi etno-semboçüler, bu iki yaklaşımdan hareketle bir senteze ulaşmaya, bir tür "*orta yol*" bulmaya çalışırlar. Kendi çalışmalarına *etno-semboçü* adını/terimini kendileri vermiyorlar; terim daha çok bu tür görüşmelere sempatiyle bakan genç kuşak araştırmacılar tarafından kullanılıyor. Nitekim Armstrong, hiçbir eserinde bu terimden söz etmez. Smith, Armstrong'un bakış açısını "*eskilci*" olarak tanımlarken, Hutchinson hem Smith hem de Armstrong'un görüşlerine "*etnikçi*" / "*ethnicist*" nitelemesini yakıştırır (Hutchinson 1994:7).

1. Tarihsel ve Güncel Bir Kategori Olarak Türklük ve Türk Milleti Olgusu

Türk adı ilk olarak bir devlet adı olarak 552 yılında Köktürk Devleti ile tarih sahnesine çıkar. *Türk budun* tabiri ilk defa kullanılır [Bu durum uluslararası millet ve milliyetçilik kuram ve incelemeleri tarihinde dikkate alınıp değerlendirilmesi gereken “tekil ve önemli” bir olgudur.]. Bu anlamda Türkçe ilk olarak Uygur metinlerinde geçer. Tarihsel süreç içerisinde Türk milleti Avrasya ekseninde 20-90 doğu boylamları ile 33-65 kuzey enlemleri arasındaki coğrafyada etnik olarak yerleşmiştir [Saha Türkleri coğrafyası bunun dışındadır.]. Asya, Avrupa, Afrika kıtalarının toplamı 85 milyon kilometrekaredir. Bu alanın 55 milyon kilometrekaresi Türkler tarafından tarihsel seyir içerisinde siyasal olarak yönetilmiştir.1923 yılına kadar Türk ismiyle anılan ikinci bir Türk devleti kurulmamıştır. Atsız’ın vukufuyla belirttiği gibi Türk tarihinde değişen sadece hanedan ve boy isimleridir. Devlet felsefesi ve kurumsal gelenek gelişerek devam etmiştir. Türk etnonimi XIX. yüzyıla kadar dünyada hâkim olan boy, topluluk ve milletlerin hanedanın ismiyle anılması yaklaşımı çerçevesinde siyasal geleneğini devam ettirmiştir. İslamiyet’in kabulüyle birlikte Türk adı büyük ölçüde Türkmen şekline dönüşür. Türkler dışındaki milletlerin hangi boydan olursa olsun İslamiyet öncesinde ve sonrasında Türkler hakkındaki bahislerde hepsinden Türk diye bahsetmeleri “Türk algısının” inşası açısından dikkate değerdir. Haçlı seferlerinin ardından Türklerin İslam fütuhatının öncülüğünü ve siyasal himayesini üstlenmeleri ile tarihin hiçbir döneminde olmadığı şekliyle Batı algısında Müslüman ve Türk algısı aynileşmeye başlar.

Türkler X. yüzyıldan itibaren İslamiyet’i kabulleriyle beraber yeni bir medeniyet dairesine girerek yeni bir coğrafi ve kültürel alana açılmışlardır. Yeni dinin kabulüyle beraber Türklerin yenileyici bir siyasi mücadele hamlesine kavuştuğu görülmektedir.

Türk tarihi Proto-Türk Saka Hun döneminden sonra Hun birliğinin dağılmasıyla uzun süreden beri siyasal hâkimiyet ve gelenek altında yaşamamıştır. Bundan sonraki süreçte ağırlıklı olarak büyük imparatorluklar ve bölgesel siyasal güçler olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bu farklı siyasal geleneğe yaşamalarının bir sonucu olarak XI. yüzyıldan itibaren farklı Türk yazı dilleri gelişmeye başlamıştır. Yerel ve bölgesel boy özellikleri öne çıkmıştır. 1552 yılında Kazan’ın düşüşüyle beraber Kuzey ve Doğu Türklüğü XX. yüzyıla kadar uzanan

Türkler farklı siyasal geleneklerde çok geniş bir coğrafyada birbirinden farklı Çin, Fars, Arap, Hint, Arap, Roma, German, Slav vb. halklarla kültürel alışverişe girerek çok zengin bir medeniyet ve kültürel gelenek inşa etmişlerdir.

süreçte Çin ve Rus hâkimiyetine girmiştir. Batıda Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyılda başlayan gerilemesi önemli oranda Türk nüfusunun ve coğrafyasının siyasal hâkimiyetini kaybetmesiyle azınlık durumuna düşmüşlerdir.

Türkler farklı siyasal geleneklerde çok geniş bir coğrafyada birbirinden farklı Çin, Fars, Arap, Hint, Arap, Roma, Germen, Slav vb. halklarla kültürel alışverişe girerek çok zengin bir medeniyet ve kültürel gelenek inşa etmişlerdir. Bu süreçte öteki kültür ve milletlerde karışma ve iletişim kurmada çok yüksek bir özgüven sahibidirler.

Köktürk, Uygur, Arap, Kiril, Latin başlıca olmak üzere yakın coğrafyalarındaki Çin, Soğd, Brahmi, Gürcü, Ermeni Süryani, Grek vb. alfabeleri ile de metinler üretmişlerdir. Gök Tanrıçılık, Budizm, Lamaizm, Maniheizm, Hristiyanlık, Musevilik ve İslam gibi Asya ve Orta Doğu'nun büyük dinî gelenekleriyle karşılaşmışlardır.

Türk milliyetçiliği hareketi, CMKP'nin MHP'ye dönüşümü, 1969 Adana Kongresinden itibaren takip ettiği çizgi itibarıyla gelinen noktada siyasal birikim ve praksis olarak büyük bir gelenek ve birikime sahiptir.

Güncel hâliyle 250 milyonluk bir Türkçe konuşan Türk soylu, Türk kültürlü çevre söz konusudur.

Türk hükümdarı kadim gelenekte siyasal meşruiyetin kaynağı itibarıyla "Tengri Teg Tengride Bolmuş" özelliindedir; meşruiyetin kaynağı Tanrı'dır. Bu İslamiyet sonrası Türk hükümdarlarında "zıllullahı fi'l-âlem" [Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi] ismine dönüşerek benzer fonksiyonda kullanılmıştır.

18 ve 19. yüzyıllarda Batı'da Türkoloji çalışmaları artmış, Orhun Abideleri ve Kutadgu Bilig gibi Türklerin temel kaynakları çözülmüştür. Sanayi devrimine paralel olarak İngiltere'de burjuva devrimi, Amerika'nın bağımsızlığını 1776'da kazanması ve anayasal bir yönetime geçmesi, ardından Fransız Devrimi "milleti ve milliyetçiliği" aydınlanma düşüncesinin ve klasik liberalizmin bir aracı olarak kurumsallaştırır. Fransız İhtilalinin ardından Latin Amerika'da Simon Bolivar önderliğinde Latin halkları antiemperyalist bir mücadele ile İspanya sömürgeciliğine karşı çıkarlar. Bu kulvarda milliyet-

çilik antikolonyal bir içerik ve çerçevede gelişir.

Yeni Osmanlılar, Jön Türkler, İttihat ve Terakki, Cumhuriyet silsilesinde millî birikim Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile somut bir veçheye bürünmüştür. Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si ağırlıklı olarak köylü toplumdur. Sermaye birikimi yok denecek kadar azdır. Bu anlamda teşekkül etmiş bir işçi sınıfından ve burjuva yapısından söz etmek mümkün değildir. Bu anlamda Cumhuriyetin kurucu ve ideolojisini taşıyıcı kadroları ve elitleri bürokrat, asker, memur, çiftçi ve eşraf ağırlıklıdır.

Okuryazarlık oranı ve eğitim seviyesinin son derece düşük olduğu, yeteri miktarda zanaat erbabının bile olmadığı bir toplumda devletçilik yegâne çıkış yolu olarak belirmiştir.

Ümmet toplumundan millet toplumuna, kulluktan vatandaşlığa, mistik düşünceden rasyonalizme ve aydınlanma düşüncesine geçiş yasal düzenlemelerle tamamlansa da sosyal ve kültürel olarak içeriği olmayan kavramlardı. Sosyal ve kültürel anlamda da ataletle mahkûm olmuş bir yapıya yepyeni bir dinamizm kazandırmak gerekiyordu. Üstyapı kurumlarında tepeden aşağı yapılan düzenlemeler gerekli altyapı kurumları ile örtüşünceye kadar uzun sürede havada kalmıştır. Bir toplumun hukuki aşamasının sosyal ve kültürel düzeyinin ötesinde olamayacağı bilinen bir hakikattir.

Ümmet toplumundan millet nizamına geçişte yapılan kültürel düzenlemeler karşı tepkiler de doğmuştur. Bunlardan hilafet, alfabe, laiklik çerçevesindeki uygulamalar, dinî tefekkürden beslenen kamuoyunu karşı bir cephe olarak konumlandırmıştır. Özellikle yer yer laikliğin devlet yönetimi ve hukuk üretiminin dışında "ahlaki ve moral" sahaya taşması günümüze kadar din, dindarlık ve devlet arasındaki gerilimin ana eksenini oluşturmuştur.

1923-1938 döneminde Türk milliyetçiliği devlet kontrolünde reel politik şartların bir gereği olarak dış Türkler ideali ve söyleminden uzakta millî kültürü inşa hareketine odaklanmıştır. 1924 Türkiyat Enstitüsü, Türk Tarih Tetkik Cemiyeti, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, konservatuarlar, Halkevleri, basın, buna dönük kurumsal yapılarıdır.

Bu dönemde ve müteakip süreçte Atsız çevresindeki Türk milliyetçiliği, ağırlıklı olarak Türklüğü bütün Türkleri kapsayan bir kavram olarak telakki eden köycü, kalkınmacı bir sistem olarak uzun süre ağırlığını korumuştur. Dil, tarih ve edebiyat ağırlıklı incelemeleri felsefe, siyasal teoriler ve ekonomik politika üzerinde analizler son derece azdır. Fiziki antropolojinin zirvede olduğu bir dönemde Türklük fikrinin kamusal ve entelektüel tartışma gündemine taşınmasında büyük pay sahibidir.

1950-1970 dönemecinde millî birikimin yer yer İslamcı yapılarla, Türkiye ve Türklük eksenli vurgularda kesiştiği görülür. Arada geçişkenlikler ve müşterek alanlar olduğu dönemin fikir ve mücadele geleneği incelendiğinde gözükmektedir. Daha sonraki süreçte yaşanan siyasal kırılmalar kültürel İslamcılığın siyasal İslamla endoktrine olması/bu vurgunun giderek artması ayrışmayı derinleştirmiştir.

Türk milliyetçiliği hareketi, CMKP'nin MHP'ye dönüşümü, 1969 Adana Kongresinden itibaren takip ettiği çizgi itibarıyla gelenek ve birikim ve praksis olarak büyük bir gelenek ve birikime sahiptir.

Türk milliyetçiliği hareketi, CMKP'nin MHP'ye dönüşümü, 1969 Adana Kongresinden itibaren takip ettiği çizgi itibarıyla gelinen noktada siyasal birikim ve praksis olarak büyük bir gelenek ve birikime sahiptir. İçerisinde eksiler vardır, ama doğal olarak önemli bir birikimdir. Bu birikimin Soğuk Savaş sonrası, iletişim devrimiyle küreselleşen ve değişen durumuna yeni cevaplar ve alternatifler üretmesi gerekmektedir.

Günümüz bağlamında millî devletler ve millet yapıları Türk-İslam dünyası küresel güç merkezlerinin, neoliberalizmin ve çok uluslu (küresel) şirketlerin saldırısı altındadır. Tarihsel olarak çok uzun yıllar ticaret yollarını ve imkânlarını kontrol etmelerine rağmen Doğu>Türk dünyası>İslam dünyası kapitalist üretim ve pazarlama kültürüne sahip olmamaları, Batılı manada finans kapital veya menkul, gayrimenkul bakiyeyi biriktirip aktaracak, toplayacak, çoğaltacak banka, tahvil, hisse senedi, vb. ortaklık modellerini bilmedikleri için yeterli ve hızlı bir sermaye birikimini sağlayamamışlardır. Rönesans, coğrafi keşiflerle başlayan ve Doğu ve Batı arasındaki farkın aşılmasındaki en temel ekonomi politik etkenlerden biri budur.

Çağdaş bir biçimde işleyen bir demokrasinin var olabilmesi için bir düzene ve istikrara, bireysel ve kamusal güvenliğin sağlandığı bir bölgeye ihtiyaç vardır.

Başlangıçta gelişme aşamasında liberalizm; millî devleti, kendisinin semirmesi ve iç pazarı sömürmesi için bir şemsiye olarak görürken, gelinen aşamada kapitalist modelin sürekli aratan bir üretim ve gelişme zorunluluğu dolayısıyla ulus devletleri ve sınırlamaları kendisine düşman olarak görmektedir. Sermaye ve girişimciler tarihin hiçbir döneminde bu denli pervasız ve hukuk dışında kalmamışlardır. Buna karşılık emeğin dolaşım gücü sınırlandırılarak iş gücü emekçi kesimler, amale pazarı hâline getirilmiştir. Bu anlamda ulus devletler ve millî birikim dışlanarak emperyalizm kendi içerisinde bütünleşirken kendi dışında her türlü etnik ve dinsel ayrışmayı kışkırtmaktadır. Dünyanın 5000 site devletçiğine bölünmesi planları emperyalizme ait stratejik araştırma enstitülerince dillendirilmektedir.

Çağdaş bir biçimde işleyen bir demokrasinin var olabilmesi için bir düzene ve istikrara, bireysel ve kamusal güvenliğin sağlandığı bir bölgeye ihtiyaç vardır. Bunlar gerek, ama yeterli şartlar değildir. Eğitimli iş gücü verimliliği, kalitesi yüksek bir nüfus, ortalama bir refah düzeyi, kendi iradesi ile karar veren, birey değerlerine sahip vatandaşlara ihtiyaç vardır. Bireyin iradesini "yedd-i gassalde meyyit gibi" [ölü yıkayıcısının elinde ölü gibi] olma zaruretiyle araçlara devrettiği tarikat ve cemaat yapılarından demokrasi çıkamaz. Sosyoloji bilimi bu ko-

nuda geniş bir literatüre sahiptir (bk. Edward Tönnies, *Gemeinschaft, Gesellschaft*. Yazar eserinde konuyu vukufu değerlendirir.).

Cemaat dışı kapalı bir sistemdir. İradesi ve eylemi kendi yaşam alanı ile sınırlıdır. Bütün tercihleri ve öncelikleri o dünya içerisinde. Söz gelimi yardımları bütün milletten toplar, ama yardımlaşma, dayanışma ve alışverişi sadece kendi sistemi içerisinde yaparlar. Bu yapı millet sistemini geri götürücü toplumsal dayanışmaya, sosyal sorumluluğa aykırı bir tutumdur. Kendi dışındakiler “hakikati anlayamamış zavallılar” olarak değerlendirir ve her türlü ayrımcı muameleyi uygulamakta beis görmez, yeri geldiğinde güç takat yettiğince uygulamalı tatbikatla gösterilir. Bu yapı bireysel anlamda riyakârlık ve tabi-metbu (efendi-köle) ilişkisini üretir. Efendilik köleci anlayışın ürettiği ve onun sayesinde var olma imkânı bulan bir yapıdır. Bir kısım kamuoyunun destek vererek oy vererek Türkiye’yi vesayetten kurtararak demokratikleşme yoluna soktuğu yapı bu yapıdır.

Bu sürecin aşılabilmesi için toplumsal düzeyde bir millî kalkınma seferberliğine paralel bilimsel, pedagojik ilkelere uygun, ülkenin ihtiyaç ve hedeflerini dikkate alan bir eğitim politikasına ihtiyaç vardır. 27 Aralık 1949 tarihinde ABD ile; “Türkiye ve ABD Hükûmetleri Arasında Eğitim Komisyonu Kurulması Hakkındaki Anlaşma” ve bu anlaşmanın Türkiye’nin bağımsızlığını hiçe sayan ve eğitim politikalarını doğrudan yönlendiren maddeleri artık “millî eğitim” politikaları çerçevesinde tartışılması gereken temel metinlerden biri olmalıdır. Meselenin Türk aydınları ve politikacıları tarafından yeterince bilinmediği aşikârdır.

“Eğitimin ekonomik büyümeye katkısı, 1960’ların başında büyümeyi hesaplama yöntemi ile yapılan çalışmalar, ekonomik büyümede artışın önemli bir bölümünün iş gücündeki eğitim düzeyinin artışından kaynaklandığını ortaya koymuştur. Çeşitli ülkeler düzeyinde yapılan çalışmalar, oranları değişmekle birlikte, eğitimin ekonomik büyümeye anlamlı katkısının olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin; İngiltere’de %7, Belçika’da %14, ABD’de %15, Arjantin’de %16 ve Kanada’da ise bu oran %25’e ulaşmaktadır (OECD, 2005). Fakat Türkiye eğitime yeterince maddi kaynak sağlayamadığı için ekonomik büyümede de %4 gibi düşük bir gelişmeyi ortaya koyabildi. 2000 yılı itibarıyla Türkiye’nin bütçesinden eğitime ayırdığı pay sadece %5 iken 2006 yılında ise ancak %9’a ulaşabilmiştir (DİE, 2006). Bu nedenle eğitimin bütün kademelerinde fiziki altyapı ve insan gücü eksikliği kapatılamamıştır.

Bu da eğitimin kalitesini olumsuz etkilemektedir. Eğitimde kişi başına Japonya’da 950 dolar, Almanya’da 817 dolar, İtalya’da 523 dolar, Yunanistan’da 240 dolar harcanırken; bu oran Türkiye’de yaklaşık 90 dolardır. Ayrıca, Avrupa Birliğine üye ülkelerin eğitim göstergeleri ile Türkiye karşılaştırıldığında; Türkiye’nin AB ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Türkiye nüfusunun ortalama eğitim süresi, AB ortalaması olan 11,7 yıl bile değildir. Bununla birlikte eğitime ayrılan bütçe ve öğrenci başına düşen harcamalar da AB ortalamasına ulaşama-

mıştır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkelerinde, millî kaynakların önemli bir bölümünün eğitime ayrıldığı bilinmektedir. OECD ülkelerinde ABD hariç, öğrenci başına ortalama harcama 9.130 dolardır ve Türkiye’de öğrenci başına yapılan harcamaların 6 katından fazladır (TÜBİTAK 2006). (Çakmak 2008: 33-41’den naklen).

Demokratik rejim ve özgürlükler salt biçimsel olarak kanunlarla kurulamaz. İnsani kalkınma parametrelerinde bütüncül bir gelişme bunun için yaşamsal öneme sahiptir. Aksi mümkün olsaydı kes, kopyala, yapıştır yöntemiyle demokrasiyi ve insan haklarını Afganistan’a, Orta Doğu’ya ve üçüncü dünyanın geri kalmış ülkelerine bir çırpıda taşımak mümkün olabilirdi. Kâğıt üzerinde toplumun gelişmişlik düzeyinin çok ötesinde kanunlar çıkartılarak ekonomik kalkınma ve refah sağlanamaz. Demokratik gelişmenin ekonomik kalkınmayı sağladığı yönünde hiçbir bilimsel kanıt yoktur. Veriler bunun aksini söyler. Bu durum sadece bizim gazeteci, yazar ve politikacılara özgü lümpen bir jargondur.

Küresel kapitalizm ve liberalizm ve onun riyakâr yoldaşı postmodernizm, bütün büyük anlatıların sona erdiğini ilan ederken kapitalizm üzerine tek bir lafı bile olmaması ne kadar ilginç bir durum? Küresel kapitalizm/liberalizm sözde kendi eleştirisini yaparken söylem düzeyinde dünyaya liberalizmin ve küresel kapitalizmin “mümkün dünyalar içerisinde en az mahzurlusu” böylece başka seçeneğin yok, lütfen itaat et! çağrısını yapmaktadır. Küresel kapitalizm, insanlığın önündeki tek seçenek, üretim ve ekonomik model olarak biricik olduğu mantiki olarak zaittir. Böyle bir teoriyi kurmak felsefi ve mantiki olarak imkânsızdır; yok hükmündedir.

Türk milleti, özelde Türk milliyetçileri kapitalizmin bütün arazları ile malul siyasallaşmış, ticaret, menfaat ilişkileri dolayımında yeniden üretilmiş bilinçler üzerinde hegemonya kurmaya dönük, bireyi ve onun beşer olmaktan gelen hürriyetlerini yok sayan yanlış ve ideolojik dinsel anlayışıyla hesaplaşmak, yüzleşmek durumundadır. Buradan kaçış ve savsaklama imkânı yoktur. Yüzyıllar içerisinde Eşarici yorum saltanat/mülkiyet kaygısı ve ideolojisi ile yoğrulmuş anlayışı tekrar kendi ana kaynaklarımıza dönerek yeni bir okumaya tabi tutmamız gerekir. Gazali, Farabi, İbni Sina, Nasreddin Tusi, Harezmi, Ali Kuşçu, Kadızade Rumi, Takiyüddin vb. dinsel anlamda İmam-ı Azam itikadi planda Maturidi çizgiyi yeniden ele almalıdır. Maveraünnehir Türk düşünce çevresinin 300 yıllık süreçte [X ve XIII. yüzyıllar arasında] Türk kültür ve medeniyetini siyasal hâkimiyetini taşıdığı nokta yeniden irdelenmelidir. 1070 yılında Kâşgarlı Mahmud, Abbasi halifesine sunduğu Divanü Lügat’it- Türk adlı eserinde Türkçenin öğrenilmesi gerekliliğini “Türkçeyi öğreniniz, zira onların hâkimiyeti uzun sürecektir.” mealindeki bir hadisle savunurken “Velev ki böyle bir hadis olmasın, akıl da bunu gerektirir.” diyerek bir entelektüel meydan okumayı yapmaktadır. Kâşgarlı burada İslam’ın halifesine söylemsel olarak Türk irade iktidar ve hâkimiyetini dayatmaktadır. Nitekim 1071 de Malazgirt’ten giren Türkler, 100 yılda bütün

Türkiye coğrafyasını denetime alarak Türk hâkimiyetini Çin sınırından Akdeniz'e kadar muazzam bir coğrafyaya genişletmiştir. Bu bir tesadüf olmayıp aksine yüksek bir entelektüel boyut ve derin bir stratejik taktik dehanın ürünüdür.

Hâldeki problemlerimize bulacağımız çözüm bu mirasın tetkik ve tenkitinden geçer. Yeni bin yılın entelektüel meydan okumasını yapacak okuma ve değerlendirmeler bu ana aks üzerinden kurulmalıdır.

Güncel durumda siyasallaşmış din anlayışı bir ideolojik önermeler dizgesi hâlinde bütün varoluş alanlarına ait iktidarını yayma iddiasındadır. Keza XIX. yüzyılda kalmış dar pozitivist ilerlemeci bilimci anlayış da entelektüel alanda simetrik bir konumdadır. Böyle bir teorik meseleyi aşmadan çağdaşlık, demokrasi, halk egemenliği gibi kavramlar havada kalır. Burada Hafızoğullarının şu tespitlerine bakmakta fayda vardır:

1071 de Malazgirt'ten giren Türkler, 100 yılda bütün Türkiye coğrafyasını denetime alarak Türk hâkimiyetini Çin sınırından Akdeniz'e kadar muazzam bir coğrafyaya genişletmiştir. Bu bir tesadüf olmayıp aksine yüksek bir entelektüel boyut ve derin bir stratejik taktik dehanın ürünüdür.

“Demokrasi denen toplumsal yaşam tarzı, ancak kaynağı beşerî irade olan hukuk düzenlerinde mümkün olabilmektedir. Bu demektir ki, kaynağı ilahî irade sayılan hukuk düzenlerinde, toplumun siyasal örgütü olan devletin bazı organları seçimle de oluşsa, demokrasi denen toplumsal yaşam tarzı, bu toplumsal düzenlerde asla mümkün değildir. Ancak, bugün, modern bazı teokratik devletlerde yasama ve ayrıca yürütme organının seçimle işbaşına gelmesi ve bunların hukuk kuralları koymaları onların “demokratik devlet” olduklarını değil, sadece teosantrik devlet olduklarını gösterir.

Demokratik bir devlet düzeninde, bir normlar sistemi bütünü olarak toplum yaratılmış olarak değil, tam tersine yapılmış olarak yani insan aklının (irade) bir ürünü olarak algılanmaktadır. Böyle olunca, hukukun maddi kaynağının beşerî irade olduğu anlamına gelen laiklik, demokratik devlet düzeninin bir olmazsa olmaz şartı olmaktadır. Bu bağlamda, laiklik demokratik düzenin değil, demokratik düzen laikliğin sonucudur.

O hâlde, maddi kaynağını beşerî iradede bulan demokratik hukuk düzenleri, düzeni olduğu toplumların katıksız bir kültür değeridir. Bu kültür değeri, en azından 18. yüzyıldan bu yana millî olmak yanında, giderek evrensel olmak eğilimini göstermektedir. Böyle olunca, kaynağını laiklik (veya secularizm) düşüncesinde bulan millî-demokratik toplum, hukuk ve devlet düzenleri; özellikle Batı toplumlarında, her çeşit ümmetçi- teokratik toplum, hukuk ve devlet düzenlerini tasfiye ederek, onlardan tamamen farklı, merkezine insanın bulunduğu yeni bir uygarlık olarak or-

taya çıkmış olmaktadır. Laik her toplum düzeni, demokratik bir toplum düzeni değildir. Buna karşılık, demokratik her toplum düzeni, aynı zamanda laik bir toplum düzenidir, çünkü demokrasi, halkın kendi iradesi ile kendini idare etmesi olarak algılandığında, halkın kendi iradesi ile kendini idare etmesine imkân veren bir düzen, ancak hukukun kaynağının beşerî irade olması hâlinde mümkün olabilmektedir.

Liberal-demokratik toplum düzenlerinin özelliği, çoğulcu karakterleridir. Çoğulculuk, her şeyden önce, toplumun dokusunu oluşturan kurallarının ve bu kurullarla oluşan kurumların çokluğu ve çeşitliliğidir. Demokratik bir toplumsal düzene bakıldığında, burada, toplumun siyasi dokusunu oluşturan hukuk kuralları yanında, aynı zamanda ahlak ve din kurallarının, dolayısıyla bunlara bağlı çok çeşitli kurumsallaşmanın yer aldığı görülmektedir. Çoğu kez aynı olguyu düzenleyen, hatta birbirini etkileyen, o yüzden de bazı yerlerde iç içe geçtiği ileri sürülen bu çok ve çeşitli kurullar âleminde, en son belirleyen kurullar, zorunlu olarak hukuk kurullarıdır, çünkü ancak kaynağı beşerî irade olana bu kurullarla, halkın kendi iradesi ile kendini idare etmesi mümkün olabilmektedir.

Liberal-demokratik hukuk düzenlerinde, çoğulculuğun sonucu olarak, insan, çok ve çeşitli koinumlarda, hem çok ve çeşitli birçok normun muhatabı kılınırken hem de zorunlu olarak kanun önünde eşit kılınmıştır. Kanun önünde eşitlik, dil, din, ırk, cins, düşünce vs. ayrılığı gözetmeden, her insanı şerefli ve eşit toplumsal değerinde saymaktır, yani kimseyi, kişisel veya toplumsal bazı özellikleri dolayısıyla, ayrıcalıklı bir muamelenin muhatabı kılmamaktır.

Kanun önünde eşitliğin zorunlu sonucu, her insanın düşünce, kanaat, din ve vicdan hürriyetine ve bunların ifadesi hakkına sahip olmasıdır. Kuşkusuz, bu temel yapı, liberal-demokratik hukuk düzenlerinin omurgasını oluşturmaktadır.

Gerçekten liberal-demokratik bir hukuk düzeninde, kimsenin, düşünce, dinî inanç ve vicdani kanaatine karışılmaz. Herkes düşüncesinde, inancında ve vicdani kanaatinde serbesttir. Serbesti, kimsenin bir "ihansı" değildir, kişinin bir "hakkı"dır. Bir kimsenin bir düşünceden, bir dinden veya bir kanaatten olması, başkaları nezdinde, o kimse için bir farklılık ve üstünlük nedeni değildir.

"Bu demektir ki, başka toplumsal düzenlerden farklı olarak, liberal-demokratik bir toplum düzenlerinde, insan tekçiliğe, yani kısır tek bir boyuta indirgen-

Kanun önünde eşitlik, dil, din, ırk, cins, düşünce vs. ayrılığı gözetmeden, her insanı şerefli ve eşit toplumsal değerinde saymaktır, yani kimseyi, kişisel veya toplumsal bazı özellikleri dolayısıyla, ayrıcalıklı bir muamelenin muhatabı kılmamaktır.

memiş, dolayısıyla “etik” zenginlikleri titizlikle korunmuştur. Merkezini mutlak etik bir değer olarak “niteliksiz insanın” oluşturduğu bu düzenlerde, insan, bir yandan iradesi ile oluşan hukuk düzeninin değerleri ile biçimlenirken, öte yandan, bu düzenle çatışmamak kaydıyla, hem kaynağı kendisinin olduğu ahlak düzenlerinin hem de kaynağı ilahî olan din düzenlerinin değerleri ile biçimlenmektedir. Gerçekten, bir canlı türü olarak insan, böyle bir düzende, ahlakın muhatabı olmakta, dolayısıyla insan kimliğini kazanmakta, hukukun muhatabı olmakta, dolayısıyla, kişi kimliğini kazanmakta, bir inanç sistemimin muhatabı olmakta, dolayısıyla kul veya ümmet kimliğini kazanmaktadır.

Öte yandan, kişiler, liberal-demokratik hukuk düzenlerinde, demokratik toplumun toplumsallık dokusunu oluşturan söz konusu bu çoğulcu yapı içerisinde, hukukça yasaklanmamış olmak kaydıyla, her bir normatif düzenin daha alta düzenlerinin muhatabı olabilmektedirler. Gerçekten kişi, bu düzende, bir yandan her hukuk düzeninin muhatabı olarak bir devletin vatandaşı olurken, hem de bir siyasi partinin, bir derneğin, bir meslek kuruluşunun, bir şirketin vs. üyesi olabilmekte, öte yandan hem evrensel ahlak değerlerine bağlı olarak kendi ahlaki değerlerine saygılı olabılırken hem de bir dine inanarak o dinin çeşitli alt oluşumlarının mensubu olabilmektedir.

Görüldüğü üzere, beşerî iradenin ürünü olan toplumlar, sürekli dinamizm, değişim ve karşılıklı bir etkileşim içerisinde bulunmaktadırlar. Merkezini etik bir değer olarak insanın oluşturduğu bu karmaşık olgu, bir yandan ait olduğu toplumun kültür, dolayısıyla uygarlık dokusunu oluştururken, öte yandan o toplumun yaşama tarzını ve kalitesini oluşturmaktadır. Din kurallarının Tanrı tarafından konulduğu kabul edilir. Ne yazık ki, bu kuralları uygulayan Tanrı değildir. Kuşkusuz, kuralları uygulayanlar, kuralları yorumlayanlardır. Gerçekten, yorumlanmadan uygulanan kurala henüz rastlanmamış değildir.

Böyle olunca, kuralları uygulayanlar, devletin bir unsuru olan egemenliğin kaynağını ilahî iradeye bağlamışlar; buradan teokratik, teosantrik devlet düzenleri düşüncesi çıkarmışlar; tabii, bunun bir sonucunda, din düzenini ayrıca toplumun düzeni kılarak, kutsal dini siyasallaştırmışlar, yani tüm din kurallarını birer hukuk kuralı olarak algılamak suretiyle din düzenini siyasallaşan toplumun hukuk düzeni kılmışlardır.

Elbette, bu biçimde oluşuna toplumsal bir düzen, tabiatının gereği olarak, bünyesinde çoğulculuğa yer vermez; yani böyle bir toplumsal düzende, farklı gösterilse bile, din, ahlak ve hukuk esasen aynı şey olmakta, birine aykırılık aynı zamanda ötekine de aykırılık sayılmakta, dolayısıyla ihlal, mutlaka hukuki bir müeyyideyle karşılanmalıdır (Hafizoğulları 1996:1-16’dan naklen).”

Seküler düşünce moral anlamda toplumsal, dinî ve millî birikimi devlet ve hukuk hayatının dışında tutarken bireysel ve toplumsal özgürlüklere aynı ölçüde hürmetkâr davranmalıdır. Ladinîlik, maddi, laik, rasyonel, ampirik tecrübe kadar, aşkın, kutsal ruhani, deruni, metafizik tecrübe de muteber sosyal ve kültürel ya-

şamı zenginleştiricidir. Tarihsel tecrübe bunu söylemeye imkân verir. Hukukun üretiminde bütün itirazlara rağmen dinsel ve kültürel birikim bir ölçüde etkindir. Buradaki temel ölçüt rasyonel davranma kaygısıdır.

Ahlakın ve toplumsal yaşamın normatif değerleri önemli ölçüde bu kaynaklardan üretilmiştir. Bunun yanında herkesin kabul edebileceği “herkes için iyi” ilkesinden hareketle oluşturulmaya çalışılan etik çerçeve doğası itibarıyla doğal iyilikten yana olan ve vicdani eylemi öne çıkaran din ve ahlak sistemleri ile iç içe geçmektedir. Bu anlamda değerleri ve ortak iyiyi arama bulma idealini içselleştiren, bunu eğitim sistemiyle pekiştiren bir anlayış millî demokratik bakışın temel ayaklarından birini oluşturmalıdır. Bu çerçevede dünya pedagoji çevrelerinin insani ve toplumsal gelecek açısından değer eğitiminin vazgeçilmezliğine yaptıkları vurgu giderek artmaktadır.

Değerleri ve ortak iyiyi arama bulma idealini içselleştiren, bunu eğitim sistemiyle pekiştiren bir anlayış millî demokratik bakışın temel ayaklarından birini oluşturmalıdır.

Sonuç:

MHP'nin tabanı cemaat ve tarikat, iane, iaşe ve ibade denetiminde olmayan millet sisteminin şuurunda Türk milletini atomize eden ve tahrip eden oluşumların bilincindedir. Antiempyalist ve Yeni Orta Çağ zihniyetini tahlil ve teşhis etmiş bir siyasal ufuktur. Mandacı ve himayeci her türlü sağ ve sol ideolojiye göre mesafelidir. Bu aşamada Türkiye'nin yerli dindarları, yerli solcuları ve liberalleri ile aynı bloktadır. Siyasal ayırım noktasını millî bağımsızlık, gerçek özgürlüklerden ve demokratik toplum idealinden kurar.

Çok kültürlü, çok dinli farklı kimlik tercihlerine sahip bir toplumda modernitenin ve aydınlanma felsefesinin bir tasarımı olan ulus devlet formasyonunun aşılması gerekliliği postmodernizm, çok kültürlülük ve neoliberalizmin ortak kanaatidir. De-

mokratik yaşam projesinin bir aydınlanma projesi olduğu unutulmamalıdır. Modernizmin getirdiği problemlerin çözülmesi bu sistemin irrasyonel olarak inkârı ile mümkün olabilir mi?

Türk milliyetçiliği Tanzimattan günümüze ağırlıklı olarak Türklük bilim alanının bilgi etkinliği içerisinden kurulmuştur. İktisadi perspektiften ekonomi-politik zeminde eksikliklerle maluldür. Bu manada Yusuf Akçura ve Ağaoğlu'nun tespitleri ve açıklamaları dikkat çekicidir. Günümüz Türkiye'sinde milletleşme sürecine tamamlayamamış cemaat ve feodal toplumsal kesitlere sahip bir ülkede “milletleşme” ülküsü hâlâ biricik seçenektir. Yeni bir üretim ve paylaşım kültürü/ liberal kapitalizmin antihümanist cephesi bunun için vergi ve maliye toplamda iktisadi politikalarının önemi istihdam üreten çevreye ve insan haklarına

saygılı bir üretim modelini tartışmak artık zaruridir.

Ümmet, Orta Çağ dünyasının kâinatı oluşu ve her türlü realiteyi din içerisinden algılayan bireyin özgürlüğünü teorik düzlemde Tanrı'nın mutlak iradesi karşısında eşit olma şeklinde anlasa da toplumsal anlamda avam-havas ayırımını sınıfı ve eşitsizliğe çeşitli düzeylerde onay verir. Bu anlamda Osmanlı deneyimine yeniden bakmakta, kritik etmekte fayda vardır.

Türkiye ve dünya tecrübesinde modern anlamda dinin siyasallaşması kut-salın popülerleşmesine dolayısıyla sığlaşmasına, dejenere olmasına tarihestü zaman ve mekân aşkın bir mesajı olma iddiasındaki dini tarihe maruz bırakarak aşılacak bir olguya indirger [Türkiye İslamcılığı da bu anlamda Türk tarihinin tinsel referanslar kümesinden kopuktur.]. Dinden referanslı bir siyasal sistem, siyasal yetkiyi/kamu otoritesini kullanan kişi ve kişileri tanrısal bir otorite veya masuniyet kazandırarak/donatarak sözüm ona Tanrı adına işledikleri bireysel eylemlerinden dolayı yöneticileri dokunulmazlık zırhına büründürür. Böyle bir kamu otoritesi karşısında özel hukuktan, bireyin temel hak ve hürriyetlerinin güvencesinden bahsedilemez.

Din-devlet, din-toplum, birey-din ilişkisinde laik devletin tutumu toplumsal barış ve hürriyetlerin güvencesi olarak değerlendirilmelidir. Dinsel inançların ve ibadetlerin korunması bir temel insan hakkı olarak vardır. İnsan hakları literatürü ifade özgürlüğünü örselememek koşuluyla, örneğin AHİM kararlarıyla bu alanda düzenlemeler yapılmasına cevaz verir.

Türk milliyetçileri için dinî mirasın bütüncül olarak bütün mezhep ve yorumları kültürün asli bir unsuru olarak hürmetkârdır. Bütün demokratik rejimlerde olduğu (kaçınılmaz olarak olması gerektiği) gibi hukukun üretiminde, kamu yönetiminde dinî referansları temel almaz [Uygulamada hukukun yazılı olmayan kaynakları arasında örf ve âdetlerin bir bölümü dinseldir ve bunlara müracaat edilmesi ayrı bir husustur.]. Müntesiplerinin bireysel kolektif veya ibadetle alakalı kurum ve uygulamaları yasal güvencededir. Siyasal olarak bunu ifade ederken politik ve siyasal kadroların *mahcubiyet* duyacağı bir husus yoktur. Bunun karşısına konulabilecek alternatif bir model henüz yoktur. Bu anlamda başörtüsü problemini bireysel haklar çerçevesinde görür. Buna ek olarak cemevleri kendi asli bağlamına bağlı olarak Sünni mezheplere sağlanan statüyle eşitlenebilir. Bu manada din eğitiminin seçmeli ve tercihli olması devletin bu eğitimi verecek uzman kadroları gözetiminde nitelikli bir biçimde eğitmesi, dileyen yurttaşlarına bu hizmeti sunması kamu güvenliği ve insan haklarının geleceği/gü-

Türk milliyetçiliği Tanzimattan günümüze ağırlıklı olarak Türklük bilim alanının bilgi etkinliği içerisinden kurulmuştur.

vencesi açısından elzemdir. Bu yaklaşım AHİM kararlarında da karşılığını bulur. Leyla Şahin davası buna bir örnek teşkil edebilir. Ayrıca Japonya, ABD, Almanya örneklerinde ladinî şiddet kültürüne dayalı şeytana tapma ritüeli çerçevesindeki örneklerde devletin inanç ve felsefi kanaat alanına müdahalesindeki sınır, kamu yararı açısından ciddi biçimde tartışılmaktadır.

Türk milliyetçiliği yeni siyasal ekonomik ve sosyal şartlar çerçevesinde durduğu yeri ve referans kümesini ilkesel çerçevesini oluştururken vazgeçilmez ilkelere Türk kültürünün tarihsel sürekliliği ve tinsel anlam dünyası, antiemperyalizm, millî bağımsızlık, ferdî hak ve hürriyetlerin tekamülü çerçevesine oturtmalıdır.

Türk dünyasına yaklaşımı stratejik ve taktik nitelikleri ağır basan bir hüviyette reel politiğin gereklerini dikkate alan kısa, orta ve uzun vadeli hedefleri olan bir içeriğe kavuşmalıdır. Kültürel sosyal iş birliği çemberlerini ve özellikle ekonomik iş birliği imkânlarını, rasyonel bir zeminde zirveye taşımak lazım gelir. Türk milliyetçiliği soy birliği olan bu kültürel coğrafyanın siyasal oluşumlarını ve yüzyıllar içerisinde üretilmiş özgünlüklerini kendi demokratik nizamlarının gelişimini incelemelidir. Bölgesel iş birliği imkânları aşama aşama geliştirilmelidir. Siyasi ve kültürel yakınlaşma hedefi adım adım rasyonel bir tarzda çiğ duygusallıktan uzak bir programa kavuşturulmalıdır.

Türk milliyetçiliği kendisini kurarken binlerce yıllık yönetme ve teşkilatçılık birikiminden getirdiği insanlığı “adalet ve eşitlik içerisinde daha iyiye taşıma” nosyonu ve misyonu yeterlidir. Negatif reaksiyonlar, ötekine düşmanlık, içerisinden kurması anlamlı değildir. Böyle bir geleneğe de sahip değildir. Bu yönüyle insanietçidir.

Bilimin amacı “neden” ve “nasıl” sorusuna cevap bulmaktır. İmkân ve sınırlılığı bu soru çerçevesindedir. Niçin sorusunun cevabına kendi bağlamı içerisinde din, felsefe, sanat, mitoloji verir. Bu çerçevede dinî perspektif ve donanımla bilimsel alana ilişkin olguları açıklamaya çalışmak veya tersine bilimsel metodolojiyle ampirik ve rasyonel yoldan dinî alanda açıklamalara girişmek yersiz ve beyhudedir. Kültürel alanda gerçek manada donma ve çürüme böyle bir iklimde başlar. Bu süreçten herhangi bir yaratıcı yenilik veya üretim beklemek boşunadır. Bu anlamda Gazali'nin “rasyonel teolojiye” yaptığı tenkitler dikkate alınmalıdır. Dinî alanın bütüncül olarak bütün bilgi alanlarını aynı şekilde bilimin kainattaki bütün soruları cevaplama iddiası temel çelişkimizdir. Bu çerçevede metafizik ve rasyonel alanların kendi sahalarına çekilmesi ülkemizdeki güncel gerilimin aşılmasında önemli bir çözüm imkânı sunar. Dünyanın hiçbir ülkesinde bir siyasal kadro her pazar kiliseye gittiği veya mezmurları çok iyi yorumlayabildiği için oy alamaz, siyasal yönetme talebinde bulunamaz, bulunsa dahi kamuoyları tarafından dikkate alınmaz. Keza ülkemizde dindar veya ladinî bir yurttaşımız evine elektrikçi, tesisatçı alırken ustanın dindar mı laik mi olduğuna bakmaz, öncelikle “iyi usta” olup olmadığını kontrol eder. Diğer taraftan ondan daha titizlikle ha-

reket edilmesi gereken siyasal kadroların seçiminde Kur'anî bir ilke olan "ehliyet ve liyakat" ölçütünü pek az dikkate alarak kararını Müslüman, namaz kıyor, "Torpil yapıp hacca gidiyor." gibi irrasyonel bir çerçeveye taşıması temel bir problematiktir.

Güncel planda milliyetçiliğin bir fikir sistemi olarak güncellenmesinde "milleten mi milliyetçiliğe ve milliyetçilikten mi millete" gidilmesi gerektiği kritik edilmesi gerekir. Son Anayasa referandumu sonrasında yapılan özeleştirilerde halkın sesine kulak verme, halkla aynı dili konuşma veya ortalama halktan yola çıkma şeklinde vulgarize edilen sığ yaklaşımların kısa bir değerlendirmesinde fayda vardır. Milliyetçilik, millete yönelirken muhafazakâr dogmalarla yönelmez. Halkın kolektif değer ve yaratmalarını yüksek sanatsal araçlarla rafine ederek üreterek iletişim araçları ile tekrardan dolaşıma sokmayı anlar. Hükûmetin devletleşmesi veya devletin hükûmetleşmesi sonucu devletin ideolojik aygıtları kullanılarak beyin kontrolü ve dezenformasyonla yanlış haberlerle bilinci zehirlenen kitlelerden intaç eden iradeye saygı duymakla beraber onu yegâne bir parametre olarak değerlendiremez. Bu patolojik duruşun aşılması için yine halk içinden örgütlenerek gerçek kimliğin vatandaşlık iradesi bağlamında yeniden üretimini sağlamaya gayret eder.

Millî birikim ve millî yaklaşım sivil, millet iradesine dayanan hak ve sorumluluklarına müdrük ortalama vatandaş kitlesini tercihini ideal durum olarak değerlendirir. Bu tutumu elitizmle ilişkilendirmek mugalataştır.

Türkiye'nin ve Türk milletinin tarihsel ve kültürel birikimi dinsel serüveni dikkate alındığında seçmen davranışının kapitalizm bağlamında yeniden üretilmiş ahlaktan soyutlanmış Eşari ve Emevi gelenekten beslenmiş kapitalist din anlayışından referans olarak üretildiği bir siyasal ve sosyal iklimde Maverünnehir Türk tefekkür birikimine yaslanarak reyî, vahyin yanında aklı, bireyin özgürlüğünü ve istişareyi dikkate alan bu anlamda demokratik ufkun yeniden güncellenmesine imkân veren yaklaşımı eleştirel bir yaklaşımla gündemine almalıdır.

Gerçek bir çağdaşlaşma için Türk hümanizmasını oluşturacak yaratıcı okuma ve düşünme süreci bu perspektif takip edilerek inşa edilmelidir. Bu çerçevede Türk milliyetçiliğine kaynaklık eden temel metinler de eleştirel bir okumaya tabi tutulması zaruridir. ■

Türk milliyetçiliği yeni siyasal ekonomik ve sosyal şartlar çerçevesinde durduğu yeri ve referans kümesini ilkesel çerçevesini oluştururken vazgeçilmez ilkeleri Türk kültürünün tarihsel sürekliliği ve tinsel anlam dünyası, antiemperyalizm, millî bağımsızlık, ferdî hak ve hürriyetlerin tekamülü çerçevesine oturtmalıdır.

Kaynakça

- Anderson Benedict. (1995), **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, çev.: İskender Savaş, İstanbul: Metis Yay.
- Bell, Duncan S.A (2003), “Mythscapes: memory, mythology, and national identity”, **British Journal of Sociology**, 54 (1), pp. 63–81.
- Berghe, Pierre Van Den (1994), “Race and Ethnicity: a sociobiological perspective”, **Nationalism**, (Ed. John Hutchinson and Anthony D. Smith), Oxford: Oxford University Press.
- Çakmak, Özlem (2008), “Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi”, **Dicle Üniv. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.11
- Geertz, Clifford (1973), **The Interpretation of Cultures**, London.
- Gellner, Ernest (2008), **Uluslar ve Ulusçuluk**, (çev.: Büşra Ersanlı, Günay Göksu Bozdoğan), İstanbul: Hil Yayınları.
- Hafızoğulları Zeki (1996),”Bir Kültür Ürünü Olarak Hukuk Düzeni”, **AÜHFĐ.**, Cilt 45, Sayı 1-4
- Hobsbawm, E.J. (2006), **Milletler ve Milliyetçilik; Program, Mit ve Gerçeklik**, çev.: Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Kafesoğlu, İbrahim (1966), “Tarihte ‘Türk’ Adı”, **Reşit Rahmeti Arat İçin**, Ankara: 306-319.
- Kohn, Hans (1955), **Nationalism: Its Meaning and History**, Princeton.
- Özkırımlı Umut (2008), “**Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış**”, Ankara: Doğu Batı Yay.
- Silhs, Edward (1957), “Primordial, personal, sacred and civil ties”, **The British Journal of Sociology**, Volume: 8, No. 2.
- Smith, Anthony D. (1998), **Nationalism and Modernism: A Critical Survey of Recent Theories of Nations and Nationalism**, London: GBR: Routledge.
- Smith, Anthony D. (2002), **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, çev.: Derya Kömürcü, İstanbul: Everest.
- Şimsek, Ufuk (2009), “**Milliyetçilikler ve Milletin Oluşumu Üzerine Bir İnceleme**”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 13 (2): 81-96

TÜRKÇÜLÜĞÜN MİLLET BOYUTU VEYA BİR BAŞKA TÜRK DÜNYASI

PROF. DR. SADETTİN GÖMEÇ*

Sovyetler Birliği dağılmadan önce, Türkiye’de çok az kişinin bildiği ve sınırlarımızın ötesinde soydaşlarımızın olduğu gerçeği uzun süre bizlerden saklanmaya çalışılmıştı. Hatta bir zamanlar “Türkiye, sadece Türklere ibaret değildir.” diyenlere ırkçı-Turancı diye eziyetler edildi. Dünyanın hiçbir ülkesinde milletin ekseriyetinin yaptığı milliyetçilik suç değil iken, Türkiye’de bunlara kötü gözle bakıldı. Onlar Türk milletinin geleceğinin Türk birliğine bağlı olduğunu haykırırlarken, hâlâ günümüzde devam ettiği üzere başka kapılarda çare arayanlar oldu. Ama Türkçülerin-Turancuların dedikleri hep gerçekleşti ve gerçekleşecek. İyi ki Türkçüler var. Geçmişte vardılar, şimdi de varlar. Türk milletinin ve Türkiye Cumhuriyeti’nin teminatı olan Türkçüler olduğu müddetçe bu millet ve devlet ebediyen yaşayacak. Onlar, en sıkıntılı ve umulmadık anlarda her külden, her kıvılcımdan yükselen alevler gibi parlayacaklar.

1990’lı yıllarda Sovyet-Rusya İmparatorluğu’nun parçalanmasından sonra yeni yeni Türk Cumhuriyetleri ortaya çıktı. Hakiki manada tam bağımsızlıklarını kazanamaları da onlar birer Türk ülkesi. Bunlar cumhuriyetlerini ilan ettiklerinde, Türk dünyasına at gözlüğüyle bakanlar birdenbire Turancı oldular. “Turan, ütopya” yani “hayal” diyenler, “Adriyatik’ten Çin Denizi’ne kadar” söylemleriyle nutuklar attılar. Bu efendiler daha evvel nerelerdedi bilinmez? Bütün Türkçüler ve dünya Sovyetlerin dağılacağını haykırırken bunlar ne yaptılar? Büyük Ata-

* Ankara Üniversitesi DTCF Öğretim Üyesi.

türk ve Atsız Beg onlarca yıl önce Sovyet-Rusya'nın parçalanacağını bildirmediler mi? Atatürk'ü unutturdular, onun büyük bir Türk milliyetçisi olduğunu bir kenara atarak yeni vasıflar yakıştırdılar. Atsız Beg'i hapishanelere tıkip ırkçı, bölücü demediler mi? Şimdi utanmadan herkes, Alparslan Türkeş haklıymış, diyor. Rahmetli Ziya Gökalp, onlardan da çok evvel ne güzel söylemişti: "Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan/Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir Turan."

Küçük adamlar küçük, büyük şahsiyetler büyük düşünürler. Turan elbet gerçekleşecek; şu veya bu şekilde. Kimse Türk'ün yükselişinin önünde duramayacak. Bir çığ gibi, bir tufan gibi yeniden büyüyeceğiz. Bu millet sıkıştırıldığı kabukları mutlaka kıracak. Şu an bizi korkuttukları şekliyle, asla Türkiye'yi böldürtmeyeceğiz!

Küçük adamlar küçük, büyük şahsiyetler büyük düşünürler. Turan elbet gerçekleşecek; şu veya bu şekilde. Kimse Türk'ün yükselişinin önünde duramayacak. Bir çığ gibi, bir tufan gibi yeniden büyüyeceğiz. Bu millet sıkıştırıldığı kabukları mutlaka kıracak. Şu an bizi korkuttukları şekliyle, asla Türkiye'yi böldürtmeyeceğiz!

Bugün dünyanın dört bir yanında Türkler vardır. Nerelerde olduğunu, nasıl yaşadıklarını neredeyse herkes biliyor. Başkentleri şurası, nüfusları bu demenin boşuna laf kalabalığı olacağını düşündüğümüzden, farklı şeyler anlatmanın yararına inanıyoruz.

Yıl 1992. Sovyetlerin dağılmasından hemen sonra, Türkiye-Türk Cumhuriyetleri ilişkilerinde aracı ve düzenleyici olmak amacıyla, o zamanın hükûmeti tarafından TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi) diye bir kuruluş meydana getirildi. Türk dünyasının işleriyle ilgilenecek bu müessesenin teşekkülü esnasında kültürel ve sosyal meselelerin planlanması için tarafımıza da üniversite kanalıyla bir teklif yapılmıştı ve şu anda bu devlet kurumunun ciddi olarak yürüttüğü pek çok projeyi o zamanki hoca ve akademisyen arkadaşlarımızla beraber hazırlamıştık. Ama geçmişte olduğu gibi Türk milletini seven, Türk milletine hiç karşılıksız hizmet etmek isteyen bu Türkçü insanlar, o günlerde de çeşitli şekillerde engellendiler. Sonuçta hepimiz bir süre sonra istifamızı verip üniversitelerimize dönmek zorunda kaldık.

TİKA'da danışmanlık yaptığımız sırada, 1992 senesinin sonlarına doğru Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat'a bir fuar münasebetiyle gitme imkânı bulduk. Beraberimizde götürdüğümüz kitap, dergi ve Türkiye'yi anlatan broşür ve filmlerle ülkemizin ta-

nıtacaktık. Çeşitli kuruluşlar ve Diyanet İşleri Başkanlığının sağladığı, başta Kur'an olmak üzere, değişik kitapları Türkmenlere ücretsiz olarak dağıtıyorduk. Bulduğumuz yere sürekli insanlar geliyor, kitaplardan ve dergilerden alıp gidiyorlardı. Bu insanlar arasında iki kişi dikkatimizi çekti: Yanımıza geliyorlar, biraz bekleyip sonra dönüyorlardı. Bu hareketi üç dört defa tekrarladılar. İlk başta onları Kur'an almak için gelenlerden sandım. Kendilerini yanıma buyur ettim ve "Kur'an mı istiyorsunuz?" diye sordum. "Yok, biz daha önce aldık. Ama bizler, size bir şey söylemek istiyoruz." diyorlardı. "Nedir?" dedim. "Biz Türkiye'den gelen insanları ilk defa görüyoruz. Sovyetler zamanında Türkiye adını sadece haritalarda görebiliyorduk ve bize yalnızca en büyük Türk olarak Nazım Hikmetof'u anlattılar; dileğimiz sizleri konuk etmek." dediler. Hiç tereddütsüzce bu saf insanların isteğine olumlu cevap verdim. "Öyleyse biz sizi akşam buradan alırız." deyip, ayrıldılar. Yanımdakilerin bazıları çekindiklerinden, benimle gelemeler. Çünkü bütün eski Sovyet ülkelerinde olduğu gibi Türkmenistan'da da bu ilk yıllarda güvenlik tam manasıyla sağlanamamıştı. Her ikisinin adı da Sapar olan bu temiz Türkmenler akşam eski bir Jiguli marka arabayla gelip, beni ve üç Türkiye'liyi daha aldılar. Oturdıkları yer Aşkabat'ın 40-50 km dışında, Kopet Dağları'na doğru bir kasaba idi. Birisinin güneş enerjisi mühendisi olduğunu öğrendiğimiz Saparlardan önce mühendis olanının evine konuk olduk. Evin içi ana baba günü gibiydi. Salona dolmuş insanlar Türkiye'den gelenleri merak ediyorlar, ilgi ve heyecanla bizlere bakıyorlardı. Neleri var, neleri yok bir yer sofrası hazırlamışlardı. Bin yıl önce gittiğimiz topraklarda, bin yıl sonra yine hüznle kucaklaştık. Bizi öyle sıcak karşıladılar ki, o insanların Türk'e ve Türkiye'ye hasretini hâlâ unutamıyorum. Türk milletinin ruhundaki bu kardeşlik duygusu öldürülemediği müddetçe, Turan ülküsünü kim söndürebilir? Soruyorum sizlere!

Yıl 1994, Ahmed Yesevi Türk-Kazak Üniversitesi yeni kurulmuştu. Türkistan'da eğitime başlayacak olan bu üniversitenin ilk hocalarından biri olarak bu kez de Yesi'ye yani Türkistan şehrine gitme imkânına sahip olduk. Burada şunu da belirlemek isteriz ki, Ruslar koskoca Türkistan'ı "Türkistan" adıyla küçücük bir kasabaya hapsedmeyi başarmışlardır. Oğuz Han'ın yurdunda, Sır Derya boylarında olmak, bambaşka bir duyguydu. Hele şehrin girişine konulan, büyük Türk milliyetçisi Magcan Cumabayoglu'nun:

Bizi öyle sıcak karşıladılar ki, o insanların Türk'e ve Türkiye'ye hasretini hâlâ unutamıyorum. Türk milletinin ruhundaki bu kardeşlik duygusu öldürülemediği müddetçe, Turan ülküsünü kim söndürebilir? Soruyorum sizlere!

“Türkistan eki dünya esigi goy
Türkistan her Türk’ün besigi goy.”

mırsaları insanı derinden etkiliyordu. Ama Türkistan garip bırakılmış, sırf Türk’ün beşiği olduğu için yatırım yapılmadığından, bir köy havasındaydı. Türkistan’ın yanında bulunan yaklaşık 30 km uzaklıktaki Kentav kasabası ise özellikle geliştirilmiş, tipik bir Sovyet yerleşimiydi. Türkistan da onun gölgesinde kalıyordu. Ne ısınma ne aydınlanma ne de su ihtiyacı yeterince karşılanmıyordu. Biz de bir eğitim yılı boyunca Kentav’da Karaçaylı bir Türkçü kardeşimizle beraber oturmuştuk. Yani yıllar sonra atalarının şu veya bu şekilde buralardan ayrılmak zorunda kaldığı ve bir parçalarının da hâlâ oralarda yaşadığı Türkler olarak Türkistan’da idik. Kazakistan’da kaldığım bir yıl müddetince bütün Kazak Türklerinden yakınlık ve samimiyet gördüm. Türkiye’den giden bazı kişi ve gruplar her ne kadar onları aldatmış, suiistimal etmişse de onlar bana hep iyi davrandılar.

Seni ve beni ayıranlar; bir araya gelmemizi engelleyen, Türklerin içindeki ve dışındaki düşmanlar inşallah öbür dünyada cehennem ateşinde yanarlar!

O yıllarda Türkistan veya Yesi’de âdetâ her milletten buraya mecburen göçürülmüş insanlar vardı. Ahıska ve Karaçay Türkleri, Özbekler, Türkmenler, Tatarlar, Çeçenler, İnguşlar, Volga Almanları, Koreliler, Batum Rumları vs. ile onların efendisi Ruslar. Rusya burada öyle bir sistem kurmuştu ki, halkın ekserisi Kazak Türk’ü olmasına rağmen, şehrin yöneticisini bir azınlık olan Korelilerden yapmışlardı.

Bir gün postanede telefon ederken, yanımızdaki kulübede Azerbaycan Türkçesiyle bir gencin konuştuğunu gördük. Konuşması bitince “kim olduğunu, buraya nasıl geldiğini” sorduk. Ahıskalı olduğunu, orada pek çok Ahıskalı bulunduğunu, istersek dedesiyle bizi tanıştırdılabileceğini söyledi. Şu anda ismini unuttuğum genç, kararlaştırdığımız saatte bizi alarak kaldıkları mahalleye ve dedesinin evine götürdü. Gittiğimiz mekân gecekondu tipinde, tamamen bir Anadolu köylüsünün evine benzi-

yordu. İçeride bir sürü çocuk, erkek, kadın ve kız bizi ayakta karşıladılar. Evin en yaşlısı ise bir sedirde oturuyordu. Bizi getiren torun; “İşte bu bizim Temürcan dedemiz.” dedi. Temürcan Aga, “Hoş geldiniz evlatlar.” diye bizi karşıladı. O yaşlı ihtiyarın gözyaşlarıyla bize anlattıklarını yazmaya kalksam sayfalara sığmaz. O zamanlar daha çocukmuş, ama her şeyi hatırlıyor. Nasıl bir gecede Rus ve Ermeni askerlerin onları ocaklarından kopararak, kamyonlara doldurulduklarını, yanlarına hiçbir eşya alamadıklarını ve Kazakistan’a getirildiklerini anlattı. Eski Sovyet vatandaşlarından pasaportlarında Türk yazan sadece onlardı. Ne yazık ki

bunların tek suçları Türk olmak, Türkiye sınırlarının bitişiğinde bulunmaktı. İnsanların üst üste, aç ve susuz, en tabii ihtiyaçlarını bile hayvan vagonlarının içinde gördüklerini, havasızlıktan hastalananları, ölen insanları tren yollarının kenarlarına nasıl attıklarını söylüyordu. İnsanlığın yüz karası Stalin'in uşakları ölülerini gömmelerine bile müsaade etmemişti. Hem ağlayan hem de anlatan bu koca dede bizi de ağlattı. "Evlatlar, bizi unuttunuz. Bir zamanlar beraber yaşamıyor muyduk? Bizi ne zaman alacaksınız?" diye sordu. Diyemedik ki ona; "Temürcan Dede, bizim o kadar çok hainimiz var ki, siz buralarda daha çok eziyet çekersiniz. Bizde, size el uzatmaya çalışanları bir zamanlar vuruyorlardı, hapislere atıyorlardı, onları faşistlikle suçluyorlardı." Ah, Temürcan Dede öldüysen, Allah rahmet eylesin. "Ak Toprakları" bir de sen görseydin. Doğduğun topraklara kavuşamadın belki. Seni ve beni ayıranlar; bir araya gelmemizi engelleyen, Türklerin içindeki ve dışındaki düşmanlar inşaallah öbür dünyada cehennem ateşinde yanarlar!

1993'te TİKA'da görev yaptığımız sırada, "Mogolistan ve Çevre Ülkelerdeki Türk Eserlerinin Koruma ve Restorasyonu" ile alakalı bir de proje hazırlamıştık. Daha sonra bu proje uygulamaya kondu ve projeyi hazırlayanların dışında herkes Mogolistan'daki Türk anıtları bölgelerine yollandı. Nihayet yıllarca bir sonuç alınamayınca, devlet büyüklerimizin nasıl aklına geldiyse, bir kez de projeyi yapanları gönderelim demeleri üzerine, 2001 senesinde oluşturduğumuz bir ekiple, 10. asırdan önce tarihte kurulmuş bütün Türk sülalelerinin merkezi durumunda bulunan Orkun Havzası'ndaki Bilge Kağan ve Köl Tigin Anıt Mezarlıklarıyla, Tonyukuk Abideleri'nin olduğu yere kazı çalışmalarını yürütmek için gitmiştik. İşte, 2001'de Türk basınında kasıtlı olarak pek yankı bulmayan, ancak bütün yabancı basının ve dünyanın çok yakından ilgilendiği Bilge Kağan'ın hazinelerini ortaya çıkardık. Ancak bu hadiseden sonra o zamanın yetkilileri tarafından, âdeta "Niye bunları buldunuz da başımıza bela ettiniz!" havası estirildiğinden, biz de proje sorumluluğundan istifa edip üniversitedeki görevimize döndük. 2002'de de gönderilen heyetten gerekli verim alınamayınca, yine tarafımıza "Gel arkadaş bu işi tamamla." diye bir teklifte bulunuldu. Projenin babası durumunda olduğumuzdan reddedemedik. Devlet için küsmeye Türkçülerin hakkı yoktur, deyip; varlığımızın sebepleri olan Kök Türk atalarımızın huzuruna yine koşarak gittik.

Bu vesileyle, Türk dünyasıyla alakalı burada bir hadiseyi daha anlatmak istiyoruz: 2003'te Türkiye'den giden en az sayıdaki ilim heyetiyle, Moğolların katılımı neticesinde Orkun'daki çalışma grubu bir araya geldi. Bu çalışmalarda ilim heyeti arasındaki irtibatı sağlamak amacıyla, ilgililer tarafından Türkçe-Moğolca bilen tercümanlar tutulmuştu. Bunlardan biri de Moğolistan'da yaşayan ve Moğolistan'ın en büyük azınlık halklarından olan bir Kazak Türkü Er-bolat idi. Ben, ona hep "Sahte Kazak" derdim, ama bunu ona takılmak için söylediğimi bilirdi.

Birlikte olduğumuz arkadaşlara bir keresinde “Hoca’nın bu sözünü bile seviyorum ve özleyeceğim.” demiş olmasını da unutamıyorum. Bolatgil, Moğolistan’ın batısında, Kazak Türklerinin en yoğun bulunduğu ve Moğolistan-Kazakistan sınırındaki Bayan-ülgey vilayetindendiler. Bolat’ın babası bir asker imiş. Ailenin en büyük erkek çocuğu olan Er-bolat, 22 yaşındaydı ve babası birkaç sene önce ölmüştü. Babaları onları bir asker gibi yetiştirmişti. Bana onun nasıl sert mizaçlı birisi olduğunu anlatırdı. Bolat, Ulan-batur’daki devlet üniversitesinin İstatistik Bölümünü bitirmiş, ama her Kazak Türk’ü gibi, Moğolistan’da Kazak Türkleri ikinci sınıf vatandaş olarak görüldüğünden bir işe yerleşememişti. Türkiye’den aldığı, daha doğrusu TİKA’nın tercümanlık ücretiyle ailesine bakmaya çalışıyordu.

Türkiye ve Türk sevgisi, Türkiye dışındaki Türklerde asla silinmeyecek bir duygudur. Yeter ki Türkiye’yi idare edenler bunun farkına varabilsinler.

Bolat ile sohbetlerimiz sırasında bana şöyle bir olay anlattı: Üniversiteyi bitirdikten sonra iş bulamamış. Ulan-batur’daki barlarda çalışmaya niyetlenmiş. Bazen Bayan-ülgey’deki dul anasının yanına gidiyormuş. Bolat durumu anasına açmış. Kadıncağız, oğluna, “Sakın kötü yerlerde çalışma, Ulan-batur’daki Türklerin yanına git, onlar sana iş bulur.” demiş. Bu olay bana yıllar evvel, gençken okuduğum Alper Aksoy’un “Kutlu Töre” romanını hatırlatmıştı. Hepinizin bildiği gibi II. Dünya Savaşı senelerinde İran’a ve Kafkasya’ya hâkim olmak için Almanlarla, İngilizlerin bir mücadeleleri söz konusudur. Türkiye savaşa iştirak etmediğinden Almanya, Türk topraklarını kullanamaz; ama Kafkasya yoluyla Rusya’yı kısıp almaya çalışıyordu. Bu yüzden İran’da Alman ve İngiliz casusları cirit atar. İngiliz askerleri önünden kaçan iki Alman ajanı, İran’ın Elburuz yaylalarında dolaşan Kaşkay Türk-

lerinin yanına sığınır. İran hükûmeti ve İngiltere bunları Kaşkay Türklerinden isterler. Fakat o sırada aşiretin liderlerinden olan genç Hüsrev Han, “Bize sığınanları ölüm pahasına da olsa teslim etmeyiz.” diye, cevap verir. Durum oldukça karışır. İngilizler ve Farslar, Kaşkayları toptan yok etmek için üzerlerine bir hava harekâtı planlarlar. Bu arada meseleyi Türkiye’de öğrenir ve İran’daki Türk elçiyle, askerî ateşe devreye girer. Hüsrev Han’a, “bunlar teslim edilmediği takdirde katliama maruz kalacakları” söylenir. O zaman bu genç bey de meseleyi aşiretin en büyüğü olan anasına danışması gerektiğini bildirir ve Tahran’dan Kaşkay bölgesine gider. Bu bilge Türk kadınının cevabı da çok ilginçtir: Hüsrev Han’a; “Türk Paşası ne derse, onu yap.” talimatını verir. İşte yukarıdaki hatıralarda da görüleceği üzere Türkiye ve Türk sevgisi, Türkiye dışındaki Türklerde

asla silinmeyecek bir duygudur. Yeter ki Türkiye'yi idare edenler bunun farkına varabilsinler.

2006'da, üç günlüğüne bir Suriye seyahatimiz oldu. 19 Mayıs tatilinden de yararlanarak Suriye'nin önemli tarihî yerlerini görme imkânını yakaladık. Hama, Humus, Şam gibi şehirlerde dolandıktan sonra dönüşte Halep'e uğradık. Kafiledekilerin bazıları alış-veriş yapmak amacıyla ayrıldılar. Ben ve diğer bir tarihçi arkadaşım da Halep'in tarihî mekânlarını gezmek istedik ve yola çıktık. Biz birbirimizle konuşup yürürken biraz sonra arkamızdan 18-20 yaşlarında bir gencin bizi takip ettiğinin farkına vardık. Epey peşimizden geldi. Kendi kendimize, "Herhâlde Suriye gizli servisi arkamıza bu adamı taktı." diye yorum yapıyorduk. Yorulup, Halep'teki bir parkın içine girdiğimizde, genç adam yanıma yaklaştı ve Türkçe ilk sözü "Amca siz Türk müsünüz?" oldu. Dikkatinizi çekiyorum; çoğumuzun unuttuğu, söylemeyi bile kabalık olarak gördüğü, bir büyüğe bir yakına bir akrabaya aynı kandan bir kişiye hitap için kullanılan, değişik coğrafyalarda amca, emmi, amuca vs. gibi söylenen bir terimle "Amca siz Türk müsünüz?" diyordu. Gayet açık ve saf bir Türkçeyle konuşuyordu. Biz de "Evet Türk'üz, sen kimsin?" dedik. "Benim adım Mustafa, ben Türkmen'im, Halep Türklerindenim. Buranın çoğu Türk'tür. Ama biz şehrin merkezinde değil, kenar mahallerinde otururuz. İşten çıkmıştım, sizin Türkçe konuştuğunuzu duydum. Ama cesaret edip yanınıza sokulamadım. Beni terslersiniz, kızarsınız diye korktum. Sonra sizinle konuşmaya karar verdim." şeklinde cevapladı. "Biz de Türk'üz oğlum. Türkmen'iz. Sana niye kızalım. Biz akrabayız, Mustafa." deyince, bir sevinç oldu. Elindeki yeni aldığı cep telefonunu hemen oraya, oturağın üzerine bırakıp, "Ben size dondurma alacağım, sakın bir yere gitmeyin, geliyorum." deyip koşarak uzaklaştı. Hiç tanımadığı adamların yanına onun için çok pahalı olan bir eşyasını bırakıp giden, ancak böyle bir saf Türk olur. Mustafa biraz sonra elinde iki külah dondurmaya geldi ve anlatmaya başladı. Kaç kardeş olduklarını, ne iş yaptığını filan. Babası bir kere Gaziantep'e gitmiş, ama kendisi Türkiye'yi hiç görmemiş. "Biz burada Türk televizyonlarını seyrediyoruz (ne yazık), ama ben Türkiye'yi çok görmek istiyorum, amca." diyordu. Ben ve arkadaşım adreslerimizi verdik, Türkiye'ye gelirse kendisini gezdireceğimizi söyledik ve bu garip Türkmen'le Halep şehrini biraz dolaştık. Buruk bir şekilde vedalaşırken kardeşlerine bir şeyler alması için üç beş kuruş eline bir şeyler

Türk Türkler, birbirlerinden ayrı da olsa, aralarındaki bu manevi bağ olduğu müddetçe Turan'dan ümidimizi kesmeyeceğiz. Türk birliği bir gün yeniden gerçekleşecek.

tutuşturmak istediğimiz de; “Amca ben sizi para veresiniz diye gezdirmedim ki, ben siz Türk’sünüz diye yanınıza geldim.” diyerek, bizi ağlattı.

İşte Türk Türkler, birbirlerinden ayrı da olsa, aralarındaki bu manevi bağ olduğu müddetçe Turan’dan ümidimizi kesmeyeceğiz. Türk birliği bir gün yeniden gerçekleşecek. Son olarak şunu belirtmek istiyorum; Türkiye içindeki ve dışındaki Türklerde mevcut olan “kutlu Türk” düşüncesini bilerek ya da bilmeden kim yıkarsa; ister resmî ister sivil bunlar birer alçak ve vatan hainidir. Bu böyle biline! ■

TÜRK'ÜN ÖZELLİKLERİ

DOÇ. DR. CELALETTİN YAVUZ*

"Bir tek Türk yalnız başına da olsa bir millettir"¹,

A lman tarihçilerinden biri Türkler hakkında; "Türk, yani atalarının, Herodot'un 'Taritaos'u ve İncil'deki tek apostol 'Togarmax' ile eşit olduğu sanılmaktadır. Erkek kardeşleri Tatar ve Moğol adıyla anılmış ve onların soyundan da aynı isimli halklar türemiştir. Bu halklar yüzyıllar boyunca Volga Nehri ile Ural Dağları arasında ve Çin'de yaşamışlardır. Altay Türklerini dağlarından inerek Batı'yı fethetmek üzere yola çıkaran nedenler hiçbir zaman bilinmemiştir..."² diye yazarak, bir bakıma Türk'ü kendisine göre kutsal kitaplardaki kahramanlarla özdeşleştirmektedir.

Büyük Selçuklu Devleti döneminde, 1073-1074 yıllarında Bağdat'ta, yabancıların Türkçe öğrenmeleri için Divanü Lügat'it-Türk'ü yazan Kâşgarlı Mahmut'un bu eserinden aktarılanlara göre; "olgunluk çağı" anlamına gelen "Türk" adı Tanrı tarafından verilmiştir. Hatta Kâşgarlı Mahmut bu iddiasını bir adım daha ileriye taşıyarak; "Türkler dünyanın hâkimidir. Tanrı devlet güneşini Türklerin burcunda doğdurmuş, göklerdeki dairelere benzeyen diğer devletleri onun etrafında döndürmüştür." diye yazmaktadır.³ Oğuz topluluklarında "ne servet ne mevki, fertler arasında bir fark yaratılmadığı" gibi, eski Türklerde bir kimse'nin bir diğerine uşaklık etmesi de söz konusu değildi.⁴

Bu yazıda Türk'ün değişik özellikleri, Türk ve yabancı kaynaklar esas alınarak verilmeye çalışılmıştır.

* TÜRKSAM Başkanı Yardımcısı.

Türk ve Türk Hakanı İlişkileri

Eski Çin yıllıklarından, Orhun Kitabeleri'nden ve Kutadgu Bilig'den aktarılmış olan bilgilere göre; Türk devletini temsil eden hakanın görevleri "Barış ve sükunu sağlamak ve bunu yalnız Türk ülkesi ölçüsünde değil, dünya çapında gerçekleştirmek." idi. Asya Hun Devleti'nin hakanı "Dünyayı huzur içinde yönetmesi için Tanrı tarafından yetkili kılınmıştı." Türk hakanının ikinci görevi ise; "Millet aç ise doyurmak, çıplak ise giydirmek, az ise çoğaltmaktır." Aynı konuda Bilge Kağan'ın Orhun Kitabeleri'ndeki ifadeleri "Kağan olduğumda aç milleti toplattım, fakiri zengin ettim, az milleti çok kıldım!" şeklindedir. Bir başka yerde, "Çıplak milleti giydirdim. fakiri zengin, azı çok kıldım. Değerli il'den değerli kaganlıdan daha iyi kıldım!"

Türk hakanının üçüncü görevi; vatanı savunmak, milleti korumaktır. Bilge Kağan bu konuda da; "Milleti dört yandan düşmansız kıldım. ... (..) Türk milleti için uyumadım, gündüz oturmam. Kardeşim Kül Tegin ile ve iki şad ölesiye çalıştık, millet için..." Kutadgu Bilig'de ise; "Milletin karnı doymalı, avam halk karnını düşünür. Bey (hükümdar) tarafından memurlara, işçilere aç mısın, tok musun diye sorulmalı! Bey'in eli açık olmalı!.. Bir hükümdar kuldan fakir adını kaldıramazsa nasıl hükümdar olur?" diye yazılı olup, bir milletin devletten öncelikle beklediği üç önemli hususu şöyle vurgulamaktadır:

- Para ayarının bozulmaması (iktisadi istikrar),
- Adaletli kanun (mülkün temeli),
- Kargaşaya mani olunması (asayiş).

Bunlarla da yetinilmeyip; "Ey hükümdar sen önce bunları yerine getir, sonra milletten hakkını isteyebilirsin!" denilmekte ve ilaveten, "Bey, iyi kanun yap, o kanna evvela kendin riayet et ki, millet de sana boyun eğsin!" diye yazılmaktadır. Eski Türklerde devlet idaresinin temeli töre hükümleri idi. Töreye riayet edildiği sürece devlet kurmak mümkündü. Türk töresi daima zamana ve çevreye göre gereken değişikliklere tabi tutulmuştur. Ancak, Anayasa niteliğindeki şu dört prensip hiç değişmemiştir: könilik (adalet), tuzlük (eşitlik), uzluk (yararlılık) ve kişilik (evrensellik). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, eski Türk devletlerinde hakanın "ilahî kaynaklı" oluşu onu, yeryüzündeki icraatından, Tanrı huzurunda sorumlu bırakıyordu. Dolayısıyla Türk hükümdarı kendisini, Tanrı başışı iktidarın hesabını vermeye her zaman hazır olarak "Hak'ın gereklerini icraya memur bir kişi" kabul ediyordu.⁵

Ancak, burada unutulmaması gereken bir ayrıntı ise, Türk hakanlarında hükmetme hususunun bencillik ve istismar unsuru olmadığıdır. Türklerde beylik demek; "Gök-Tanrı'dan kaynak alan evrensel devlet telakkisinin bir gereği olarak, asıl özelliği, karşılık beklemeden koruyucu olmaktır." Bunun için temel neden hükmedilen insanların sevilmesidir. İnsan sevgisinden kaynaklanan koruyuculuk, adalet, hürriyet ve eşitlik düşüncelerini getirmiştir. Türk devletlerinde görülen töre prensipleri böylelikle daha açık bir anlam kazanmaktadır. Bu ne-

denledir ki Türkler, tarihte çeşitli kavimleri idare etmekte mahir olabilmüşler, insan psikolojisini en iyi tanıyan, anlayan ve bu sahada Antik Çağ medeniyetinin temsilcilerini bile geride bırakan bir millet olabilmüşlerdir. Buna Türk'ün "gerçekçilik" özelliği de denilebilir. Beylik duygusu ile insan sevgisi ve gerçekliği bir araya getirerek özetlenebilecek eski Türk düşüncesinin esaslarını ahlak prensibi yapmış, yani hayatında düstur edinmiş insana Eski Türkçede "alp" adı verilirdi.

Türkçede er; erkek, cesur kişidir. Alp ise, yiğit insan demektir. Cesareti ile mücadele ruhunu geliştirici "ad verme" ve "ant içme" gibi gelenekleri "alp"lığın devamını sağlayan eski Türk topluluğunda debdebe, gösteriş ve servete değer verilmez, yalancılıktan da şiddetle nefret edilirdi. Bu nedenledir ki, devletler arası antlaşmalarda sadece söz verilmekle yetinilir, bu sözün diğer devletlerin yazılı taahhütlerinden de üst derecede önem taşıması, eski Türk'ün bugün de millî gelenek hâlinde devam eden "Söz namustur." telakkisini ahlaki bir meziyet olarak ortaya koyduğu söylenebilir. Türklerin bir diğer özelliği de "utan-kaç" bir millet oluşudur. Türklerle temasta bulunan tüm eski milletlerin kaynaklarından aktarılanlara göre "Türkler; savaş meydanlarında değil, rahat döşekte ölmekten, hatta yaşlanıp hastalanmaktan utanırlardı. Esir olmak, köle durumuna düşmek, kadınlarının düşman eline geçmesi büyük utanç kaynağı" idi. Türkler, gösteriş içinde yaşamaktan, böbürlenmekten, başarıları dolayısıyla övünmekten ve övülmekten, verdikleri sözü yerine getirememekten, yalan söylemekten utanırlardı.⁶

Eski Türk anlayışında devleti biçimlendiren yüksek otorite "kağan" ve mensubu bulunduğu hanedandı. Kağan, Tanrı ile halk arasında bir aracı gibi kabul edilmekteydi. İktidarı elde tutmanın üç temel koşulu vardı: (1) Tanrı (Gök) tarafından iktidara (kut) layık görülmüş olmak, (2) Yeryüzü ve suların istek ve iktidarı (Er-Sut), (3) Türklerin faaliyetleri. İslamiyet öncesinde Türklerde, egemenliğin kaynağı ilahî nitelikte kabul edilmekteydi. Bu anlayışa göre, Tanrı egemenliği bizzat uygulamaz, ancak sahip olduğu egemenliği Türk kağanı aracılığıyla icra ederdi. Yani, Türk kağanının kullanmakta olduğu egemenlik kutsal bir kaynağa dayanmaktaydı. Göktürk kaynaklarından alıntılara göre, Tanrı'nın kağana "kut" bağışlanması, kağana, topluma uyması gereken buyruğu verme yetkisi verilmekteydi. Bununla birlikte, şayet kağan iktidarı gerektiği gibi kullanamamışsa, bu kut kendisinden geri alınabilirdi. Kağan, sahip olduğu kutsal yönetme yetkisine dayanarak, Türkçe ve onun farklı biçimlerini konuşan akraba boylarını aynı devlet çatısı altında topluyordu.⁷

Türklerde beylik demek; "Gök-Tanrı'dan kaynak alan evrensel devlet telakkisinin bir gereği olarak, asıl özelliği, karşılık beklemeden koruyucu olmaktır."

Türk toplumlarında devlet başkanlığı dışındaki makam ve mevkiler için liyakat esası vardı. Bu mevkiler kazanılan başarıların ardından elde edilebilirdi. Herkes yetenek ve çalışkanlığı oranında uygun makamlara yükselebilirdi. Bu husus devlet kademelerinde olduğu gibi, toplum içinde bir değer ve saygınlık kazanmak için de geçerliydi. Temelde kölelik, sınıflaşma vb.nin olmayışı, yönetici ve yönetilen tabakaların soy niteliklerine göre ayrılmaması, fertlerin doğuştan mevki sahibi olmasına engel teşkil ediyordu. Böylelikle geniş halk kitlelerinin önü açılıyor, bir köylü çocuğu yetenekleri sayesinde ordu komutanı veya sadrazam olabiliyor, gerektiği zaman da görevden ayrılıyordu. Türklerde idari bir aristokraziye rastlanmıyordu. Kapalı zümre hâlinde devam eden tek makam hükümdarlıktı.⁸

Türk toplumlarında devlet başkanlığı dışındaki makam ve mevkiler için liyakat esası vardı. Bu mevkiler kazanılan başarıların ardından elde edilebilirdi. Herkes yetenek ve çalışkanlığı oranında uygun makamlara yükselebilirdi.

Türkler Müslüman olduktan sonra Türk idareciler tarafından İslami isimler, unvanlar, lakaplar alınması, mevcut hükümet teşkilatının muhafaza edilmesi, devleti koruma hizmetine yerli unsurların iştirak ettirilmesi ve İslam inanç ve ideallerinin devlette üstün bir manevi güç durumuna yükselmesi Türk siyasi teşekküllerinin özellikleri olmuştur. Öte yandan, Türk devletleri tam anlamıyla bir İslam devleti" de olmamışlardır. Aradaki fark temelde ve özde olduğu için önemlidir. Türk-İslam devletinin "İslam devleti"nden ayrıldığı noktalar özellikle, hükümdarlık anlayışı, devlette askerî karakter, dinî davranış, toprak rejimi ve sosyal haklarda belirgindir. Dolayısıyla, Türk devletleri İslam dininin hâkim olduğu ülkelerde mevcut "kültür çevresi" değerleri ile bozkır Türk siyasi, sosyal, hukuki örf ve geleneklerinin birbiri ile kaynaştığı, kendine has karaktere sahip teşekküllerdir.⁹

Türk'ün Bazı "Zayıf" Yanları

Türklerin, buraya kadar verilen "güçlü" yanları yanında, "zayıflıklarını" ortaya koyan diğer özellikleri de mevcuttur. Türkler karşısındakilere ve tatlı sözlerle çabucak kanabilecek "safazan" özelliklere de sahiptir. Türklerin özellikle Çin karşısında bu özellikleri yüzünden âciz kalmalarını Bilge Kağan şöyle anlatmaktadır: "...Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırmış. Yaklaştırdıktan sonra, onun hakkında kötü şeyler düşünürmüş. İyi bilgili insanı, iyi cesur insanı yürütmezmiş... Tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldanıp, ey Türk milleti, nice evladını kaybettin. Türk milleti, öldün; Türk milleti, öleceksin. Güneyde Çoğay Ormanı'na, Töğültün Ovası'na konayım dersen, Türk milleti,

öleceksin... (...) Türk milleti, tokluğun kıymetini bilmedin. Açlık tokluk düşünmedin. Bir doyunca açlık aklına gelmedi. Öyle yaptığın için, seni besleyip bakmış olan kağanının sözünü dinlemeden kalkıp Çin'e gittin. Hep orada mahvoldun, yok edildin. (...) Beyler ve millet ahenksiz olduğu için, Çin milleti hilekâr ve sahtekâr olduğu için, aldatıcı olduğu için, küçük kardeş ve büyük kardeşi birbirine düşürdüğü için, bey ve milleti karşılıklı çekiştirdiği için, Türk milleti il yaptığı ilini elden çıkarmış, kağan yaptığı kağanının kaybedivermiş. Çin milletine beylik erkek evladını kul kıldı, hanımlık kız evladını cariye kıldı. Türk Beyler Türk adını bıraktı, Çinli adı alıp Çin beyi olarak Çin kağanına itaat eder olmuş. Elli yıl işini gücünü ona vermiş. Doğuda gün doğusuna kadar, batıda gün batısına kadar ordular gönderip Çin kağanı adına hep kendi ilini töresini zapt etmiş..."¹⁰

Türkler hakkında, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde uzun yıllar İstanbul'da İngiliz Sefaretinde çalışan Edwin Grey'in, 11 Ağustos 1908 tarihli ve II. Meşrutiyetin ilanından sonra İngiltere'nin İstanbul Sefiri G. Lowther'e göndermiş olduğu " ...Türkiye'de olanlar öylesine harikadır ki, Anayasa'yı uzun müddet devam ettireceklerini sanmıyorum. Irklarının ve dinlerinin tesirinde yeniden şiddete ve düzensizliğe kayacaklardır. Bu vaziyet kudretli bir askerî diktatörlük doğurabilir..."¹¹ şeklindeki telgrafından, Türkler hakkındaki olumsuz düşüncelerinin ne derece derin olduğunu anlamak zor değildir.

Türklerin iyi sayılmayan bir diğer özelliği de ne yazık ki, "çevreye uyum" düşüncesi ile benliğini zaman içinde kaybetme tehlikesi yaşamasıdır. Bu özellik, kültürlü ve yabancılarla temas konusunda kolaylıkları olanlarda ne yazık ki daha da fazladır. Nispeten kültürü az ve okuyamamış Türkler, yabancılarla temasta güçlük çektikleri, biraz da endişe ettikleri için, âdeta ipek böceklerinin kendi "kozaları" içinde kaldıkları gibi, öz benliğini yitirmeme konusunda daha sağlam duruş sergileyebilmektedirler. Ancak, bunların eksikliği de çağın gerisinde kalmak, yoksullaşmak, eğitimden yoksun kalmakla sonuçlanmaktadır.

Öte yandan, Türklerin zayıf sayılan bir diğer yanı da kendi ana dillerini korumadaki aymazlığı ya da "cehalet"idir. Bu nedendir ki Türk dili yabancı diller tarafından çok çabuk "kirletilebilen" bir dil olmaktadır. Tarihimize bakıldığında dilimizin Büyük Selçuklu Devleti döneminde Acemlerin etkisiyle Farsça tarafından, Osmanlı İmparatorluğu döneminde özellikle "saray dili" ve edebiyat dili hâline getirilerek, Arapça ve Farsça kelimelerle sözde "zenginleştirildiği"; ancak aslında "kirletilmiş" olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ise, "Genç Türklerin"¹² Fransız kültürü etkisine girerek o dönemde başta teknik kelimeler olmak üzere pek çok Fransızca kelimeyle Türk dilini kirletmiş oldukları, bu kirliliği sanat ve edebiyata taşımış oldukları görülmektedir.¹³ Bugün bile "affedersiniz" diyecekken, âdeta omurgamıza yazılmış gibi, "pardon" deme kötü alışkanlığını, "Teşekkür ederim." yerine "mersi" deme yanlışlığını sürdürenler azımsanmayacak kadar kalabalıktır. Özellikle NATO üyesi olduktan sonra ikinci bir dille (İngilizce) dilimizi daha fazla kirlet-

meye, bir kelime ya da kavramın Türkçesi var iken, bunun İngilizcesini söyleyerek, karşımızdakine “bilgili, ya da kültürlü” olduğumuzu hissettirme yanlışlığına da düşmeye başladık. Ne yazık ki, bu kötü alışkanlıklar okumuş çevrelerde (akademisyenler, bürokrat, kurmay-general/amiral) çevresinde alabildiğine yaygındır. Bu durum daha da büyük bir vahamet yaratmakta, öğrenciler ya da öğrenmeye aç genç bürokrat ve subaylar da “hayranı” oldukları hocaları, amirleri veya komutanlarını taklitle aynı yanlışlık zincirini daha da uzatmaktadır.¹⁴

“Türk” İsminin Kahramanlık ve Savaşçılıkla Özdeşleşmesi

Şarkiyatçı Bernard Lewis, “Türk-Müslüman” olarak da Türkleri ayırt etmektedir. Bu düşünce sadece Lewis’le sınırlı kalmamakta, Orta Çağ karanlığında bocalayan Avrupalı Hristiyanların da “Adam Türk oldu.” diye, Müslümanlığı kabul eden Hristiyanların Engizisyon Mahkemesi önüne çıkarıldığına ilişkin örnekler çoğaltılmaktadır. Tıpkı Müslümanların; İslamiyet’i bırakıp Hristiyan olanlara Frenkleşme ya da gâvurlaşma dediği gibi, Müslüman olan Hristiyanlara da “Türkleşti.” denilecek kadar, Türkler İslamiyet’le özdeşleşmiştir. Bunu bir adım daha öteye taşıyanlar, militan Müslümanlığın Türklük demek olduğunu, Batı dünyası için “Türk eşittir, korkulacak militan Müslüman.” demek olduğunu iddia etmektedirler. Zira öbür Müslümanlar çok eğlencelidir. Hafız vardır, Sadi vardır, Hayyam vardır. Onların şiirlerini okurlar. Almandada Müslüman Arap çok iyi ve eğlencelidir. Çöl medeniyeti vardır. Bin bir gece masalları vardır. Bunları saygıyla karşılarlar. Ama Türk denilince iş değişmektedir. Zira “Türk” denilince karşıda “militan” biçimde bir kuvvet olduğu akla gelmektedir.¹⁵

Aslında Türk’ün, “militan” ve çekinilecek bir kuvvet anlamı taşıdığı, sadece Batı dünyası tarafından algılanmamaktadır. Bu konuda Çin Seddi’nin ağırlıklı olarak Türk akınlarından sakınmak için inşa edildiği de dikkate alınrsa, Doğu dünyasının da Türkler hakkındaki düşüncesi “militan” ya da “savaşçı” ve çekinilecek bir kuvvet demektir. Ama bu oldukça geride kalmış tarihî gerçekler de bir tarafa bırakılabilir. XX. yüzyılda doğrudan tanık olduğum bir hadiseden de bunu anlayabilmek mümkün olabilmıştır: Eylül 1988 içinde Almanya’nın Köln şehri yakınındaki Federal Dil Okulunda¹⁶ iken ilk karşılaştığım yabancı Bengladeşli bir karacı binbaşı idi. Mahmoud Chaudrie isimli bu subay, ilk karşılaşmamızda Türk olduğumu öğrendiği zaman, hayret ve itina ile beni süzdü ve “Türkler savaşçıdır!”¹⁷ dedi. Müslüman olan Bengladeşli subay, sadece Batı dünyasının değil, Doğu dünyasının da Türkleri bir savaşçı gibi gördüğünü açık bir şekilde işaret etmişti. Veya bir başkası, Türkleri pek de sevdiği söylenemeyecek Fransız düşünürü Voltaire de Türkler için, “Virgilius’un Romalılar hakkında söylediği şu söz Türklere de yaraşabilir: Sanatları kumandanlıktır!” demiştir. Voltaire ayrıca; “Türkler yenilebilse de boyunduruk altına alnamayan dövüşken bir millettir.” diyerek Türk’ün mücadele azim ve iradesini ortaya koyduğu gibi, “Türkler misafirci, hoşgörü sahibi ve zannımızdan fazla sözlerine sadıktırlar!”

ifadesiyle, savaşçılığının yanındaki diğer önemli erdemlerini de yazmadan edememiştir.¹⁸

Türk'ün savaşçılığı, hatta bir adım daha öteye taşınarak, kahramanlığı konusu Osmanlı Devleti'nin son büyük savaşında ortaya çıkan bir büyük komutan Mustafa Kemal Atatürk tarafından da özellikle ve şöyle vurgulanmaktadır:

“Ben Batı milletlerini, bütün dünyanın milletlerini tanırım. Fransızları tanırım, Almanları, Rusları ve bütün dünyanın milletlerini şahsen tanırım ve bu tanışmam da harp sahalarında olmuştur, ateş altında olmuştur. Ölüm karşısında olmuştur. Yemin ederek size temin ederim ki, bizim milletimizin manevi kuvveti bütün milletlerin manevi kuvvetinin üstündedir.”

Atatürk, Türk'ün üstün vasıflarını şöyle sürdürüyor: “Türk milleti güzel her şeyi, her medeni şeyi, her yüksek şeyi sever, takdir eder. Fakat muhakkaktır ki, her şeyin üstünde tapındığı bir şey varsa, o da kahramanlıktır. (...) Bizim başka milletlerden hiçbir eksiğimiz yok. Cesuruz, zekiyiz, çalışkanız, yüksek maksatlar uğrunda ölmesini biliriz.”¹⁹

Türk, bazen üzülse de kalbine taş basar ve ağlamaz. Bunu, pek çok kez PKK terör örgütüyle çıkan çatışmalarda şehit olanların sadece babalarında değil, annelerinde de görmek mümkün olmaktadır. Şırnak'taki bir çatışmada şehit düşen Jandarma Uzman Çavuş Muhterem Yağbasan'ın Adana'nın Saimbeyli ilçesinde 9 Nisan 2007 tarihinde cenazesinin defnedilişi sırasında, annesi Fatma Yağbasan, “Ağlayıp da teröristlere bayram yaptırmayacağım.” diyerek bu vakar ve kahramanca duruşu sergilemiştir.²⁰

Türkler, tarihlerinin ilk dönemlerinde siyasi teşkilat ve askerî kabiliyetleri ile tanınmış oldukları gibi, dünyada ilk kez ata binerek onu bir harp silah vasıtası olarak meydana çıkarmışlar, o zamandan beri tek Tanrı'ya inanmışlar, millî şuura ve insanlık duygularına bağlanmış ve dünya hâkimiyeti davasına girmişlerdir. Bu maddi ve manevi kuvvetlerle çok geniş coğrafyalarda büyük imparatorluklar kuran Türkler, hâkimiyetleri altına aldıkları ve temas içinde oldukları kavimlere siyasi teşkilatlarını ve askerî tekniklerini vermişlerdir. Uzak ve Yakın Doğu ülkeleri, Asya ve Avrupa kıtaları arasında din, kültür ve alfabelerin, ticari ve sanayi maddelerinin değişimine imkânlar hazırlayarak uygarlık tarihine de hizmet etmişlerdir.²¹ Türklerde, Türk hakanının insanlığı yönetmek için yaratıldığı kanısı hâkimdir. Bu husus Kültigin Anıtları'ndan alıntıyla şöyle belirtilmektedir: “Yukarıda gökyüzü, aşağıda kara toprak yaratıldığında, ikisinin arasında insanoğlu var edildi. İnsanoğullarının üzerine ata-babam Bumin Kağan ve İstemi Kağan yaratılmışlardır.”²²

Türklerin İslamiyet'ten önceki dönemde tek tanrılı olmalarının en önemli sebebi Bahaddin Ögel'den yapılan alıntılara göre, atla dolu olan günlük yaşamları idi. Zira atlı Türkler yere, yalnızca atlarının ayakları ile bağlı idiler. Kendilerini “yağız yer ile masmavi gök arasında asılmış ve boşlukta yürür gibi” düşünürlerdi. Türk'ün başı gökte olup, zihnini yoran ve kalbini dolduran tek şey üzerini

kaplayan sonsuz mavilikti. Bu sonsuz gök kubbenin rengi ve tek kubbesi, onun düşüncelerini de birleştiren ve tek amaca yönelten önemli bir sebepti. Tıpkı ailesini, kendi başkanlığında toplayan kubbeli otağı ve evi gibi idi. Nasıl ki otağın altında bir aile reisi, gök kubbenin altında da bir Türk kağanı vardı, o hâlde bu sonsuz ve mavi kubbenin, onun üstünde dolaşan güneş, ay ve yıldızların da bir sahibi ve hakanı olmalıydı. Her şeyi yaratmış ve yaratıklara da yaşasınlar diye yerleri ve suları bahşetmişti. Bu düşünce yapısı nedeniyledir ki, Türkler daha çok erken çağlarda “tek Tanrı’ya” inanmışlardı.²³

Türk’ün Şefkat ve İnsanlık Vasıfları

Savaşçılığı ve kahramanlığı dost ve düşman herkes tarafından kabul edilen Türkler, aynı oranda şefkat ve insani duygularla da doludur. Bir “Hristiyan” yazardan aktarılanlara göre; Birinci Haçlı Seferi sırasında kuşatılan şehir bir ay sonunda ele geçirilir. Katliam korkunçtur. Mağlupların kanları sokaklarda su gibi akar. Süvariler geçerken etrafa kan sıçratırlar. Buna karşılık, İkinci Haçlı Seferi sırasında bozguna uğrayan Haçlı askerlerinin; “Düştüğü perişan hâle acıyan Türkler onlara yiyecek verir, yaralarını tedavi ederler. Böylesine müthiş savaşan bu insanlardaki, Haçlı aklının kavrayamadığı merhamet, adamları şaşkına çevirir. Üç bin Haçlı askeri Müslüman olur. Haçlı kaynakları bu olaydan, ‘Ey hıyanetten daha zalim olan merhamet’ diye bahsederler, Türkler iyilikleri ile dinimizi satın aldılar.” ifadeleri mevcuttur.²⁴

Savaşçılığı ve kahramanlığı dost ve düşman herkes tarafından kabul edilen Türkler, aynı oranda şefkat ve insani duygularla da doludur.

Türk’ün yüksek insani ve adaletle ilgili özelliklerini Atatürk de şöyle ifade etmektedir:

“Hiçbir millet, milletimizden ziyade yabancı unsurların itikat ve âdetlerine riayet etmemiştir. Hatta denilebilir ki diğer din sahiplerinin dinine ve milliyetine riayetkâr olan yegâne millet bizim milletimizdir.”

“Fatih İstanbul’da bulduğu dinî ve millî teşkilatı olduğu gibi bıraktı. Rum patriği, Bulgar eksarhu ve Ermeni katagigosu gibi Hristiyan din reisleri imtiyaza sahip oldu. Kendilerine her türlü serbestlik verildi. İstanbul’un fethinden beri, Müslüman ol-

mayanların mazhar buldukları bu geniş imtiyazlar milletimizin dinen ve siyaseten dünyanın en müsaadekâr ve civanmert bir milleti olduğunu ispat eder en bariz delilidir.”²⁵

Hükûmetin ve milletin Hristiyan unsurlara karşı adilane hareketinin nedeninin Türk milletinin geleneklerinden ve İslamiyet’ten kaynaklandığını, bunun sonucunun da memleketin hemen her noktasında bile Hristiyan unsurların Müs-

lünanlardan daha çok huzur, refah ve servete sahip olduğunu söyleyen Atatürk, sözlerini şöyle sürdürmektedir:

“Eğer bunlar hakkında zulüm ile, gasp ile adaletsizce muamele edilmiş bulunsaydı elbette bugünkü hâl ve vaziyette bulunmamaları lazımdı. Bundan ötürü bunun için başka bir delil ve sebep söylemeğe lüzum görmüyorum. Fakat bu Hristiyan unsurların haricin teşvikleriyle veyahut ekmeğini yediği toprağa nankörlük ederek millî varlığımızı zedelemek, bozmak teşebbüslerinde bulunacakların fenalıklarına sert çekmek tabii ve zaruridir. Bugün en büyük, en kuvvetli ve en medeni milletlerin bu gibi meselelerde bize nispetle pek sert ve zorlayıcı muamelelere teşebbüs etmekte olduğu herkesçe bilinmektedir.”²⁶

Türkiye’deki Hristiyan, Yahudi ve diğer dinlere mensup toplumlari birer “azınlık” olarak görme yanlışlığının Lozan Konferansı ile gündeme geldiği iddiasıyla, Avrupalı milletlerin aralarındaki ayırım konusu şöyle açıklanmaktadır: “...Batı Avrupa insanları yabancı sevmez. Kabile toplumlari birbirlerini keserler, yerler. Sezar’ın Galya Savaşlarından beri bunun örnekleri çoktur. Kabileler birbirlerini yerler, başka kabileleri yardıma çağırırlar, o yardıma çağırdıkları kabileler de yardım ettiklerini yemeğe başlarlar bir müddet sonra. Bunun örnekleri çoktur ve toplumun içine, aşağı yukarı Orta Çağlarda yabancı bir unsur girmiştir; Yahudi. Hazmedememişlerdir. Yani, Hristiyanlığın Yahudileri lanetlemesi diye bir olay vardır İznik Konsülünde. Lanetleme! Dikkat edin, karar değil, lanetleme. Karar tashih edilir, lanetleme kalır. Bu lanetleme kararına rağmen, Doğu’daki Hristiyanlarla Yahudilerin arasında o kadar büyük itişme olmadığı hâlde, Batı’da nedense buna çok uyulmuştur ve sık sık pogromlar, Yahudi öldürmeler, hakaretler, gettolar - mesela getto yoktur Doğu’da - ortaya çıkmıştır.” Buna karşılık Osmanlı toplumunun, Osmanlı Devleti’nin bulunduğu cemiyetin Orta Doğu’da yer aldığı, burada mevcut tarihi mirasın firavunlar döneminden beri süre geldiği, bu bölgede kurulan imparatorlukların hepsinin daima başka dinlerden ve dillerden geldikleri hâlde, bölge insanlarını yönetmeye alışmış oldukları, ifade edilmektedir.²⁷

“Nomad (Göçebe) Türklerin” Medeni Olmadığına İlişkin İddialar

Türk’ün yukarıdaki tüm güzel özelliklerine rağmen, Türkleri geniş manada “nomad” (göçebe) kabul eden düşünür ve tarihçiler mevcuttur. Bunlardan biri İbni Haldun iken, diğeri İngiliz Tarihçi Arnold Toynbee’dir. Toynbee; Hristiyanlık, İslamiyet, Budizm, Hinduizm, Osiris (güneş tanrı) gibi herhangi bir inanç sisteminden bile yoksun saydığı nomadları “horde” (başı boş insan yığını, sürü) olarak vasıflandırmaktadır.²⁸ İbrahim Kafesoğlu’nun ifadeleriyle “biraz insafli davranıp”, göçebelerin bazı meziyetlerini de sıralamıştır. Hayvan yetiştirmek ve iradeli bir karaktere sahip olmak gibi. Kuraklık nedeniyle komşu yerleşik bölgelerdeki siyasi iktidar boşluklarından faydalanarak yaptıkları akınlarla etrafı istila eden göçebelerin bütün tarihlerinin bu kadarla sınırlandırıldığını iddia

etmektedir. Bir bakıma göçebe, “tarihî olmayan” bir cemiyetin insanıdır. Onların bir bölgeyi ele geçirmeleri fetret ya da kanunsuzluk devrine işarettir. Oysa İbni Haldun bile, şehirleştikten sonra göçebe bedevilerin devlet teşkilatı kurabileceklerini söylerken, Toynbee farklı düşünmektedir. Ona göre, “sonu olmayan” göçebelik, tıpkı “duraklamış” medeniyetler gibi ölüme mahkûmdur. Türkler de bu tarihsiz, kanunsuz nomadlardan bir kütle olup, istila ettiği ülkelerde olsa olsa “bekçilik” yapabilmiş Osmanlı Devleti’nin dahi, tarihte başarı kazandığının iddia edilemeyeceği görüşündedir.²⁹

Göçebelğin çok gelişmiş, çok sıkı örgütlenmiş ve doğal çevresi içinde en ekonomik bir yaşam biçimi olduğunu iddia eden Toynbee, göçebelerin bozkırda yaşamlarını sürdürebilmeleri için disiplin ve örgütçülüğü geliştirdiğini, bunun ise göçebeleri önünde durulmaz bir güç hâline getirdiğini ilave etmektedir. Göçebe beylerini çobana benzeten, insanları ise koyunlardan ve sığırlardan daha yumuşak başlı gören Toynbee, insanlar arasından seçilen “çoban köpekleri”nin özel olarak yetiştirildiğini ifadeyle “Bilinen bütün göçebe imparatorluklarında uygulanan yöntem bu olmuştur ve Osmanlılar bunu kendilerinden öncekiler ve çağdaşlarından çok daha etkili bir biçimde uygulamışlardır. Bunun nedeni, belki de kendilerinin küçük bir azınlık oluşturmaları, egemenlikleri altına aldıkları ulusların çok zeki ve çok daha kolay uygar olmaları ve böyle bir ortam içinde korunmak amacıyla daha büyük çabalar harcamalarıdır!” şeklinde açıklamasını sürdürmektedir.³⁰

Aslında Türkler, Toynbee’nin iddiasının aksine, yerleşik düzene çok daha önceleri geçmişlerdi. İç Asya göçebe gelenekleri yanında, batıya göç etmiş olan Türk boyları Ural-Hazar bölgesi arasındaki kavimlerden yerleşik düzene geçmeyi öğrenmişlerdi. Bu Türk boylarından Peçenekler, çeşitli Müslüman ve Bizans kaynaklarına göre, IX. yüzyıl başlarında Etil ve Yayık ırmakları bölgeleri ile Peçenek Dağları da denen Ural Dağları’nın eteklerinde yaşamaktaydılar. Göçebe geleneği yanında, yerleşik kültür unsurlarını da içeriyorlardı. Aslında bu özellik, tüm göçebe Türk toplumlarında göze çarpıyordu. Keza, hem göçebe hem de yerleşik kültür karakterini Oğuzlar, Siri Derya ve Anadolu’da da yüzyıllarca sürdürmüşlerdi. Yerleşik düzene geçen Oğuzlar, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devletlerini kurmuşlardı. Daha sonra Anadolu’nun Türkleşmesi ile Osmanlı Devleti yerleşik düzen içinde kurulmuş, buna karşılık Türkmen boylarından bazıları 3-4 yüzyıl boyunca Anadolu’da göçebe hayat sürdürmüşlerdi.³¹

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde yazmış olduğu bir kitabında, gene bir diğer İngiliz Sir Charles Eliot ise, Türklerin diğer “nomad” kabileler gibi gösterilmesine katılmayarak, bu konuda “Eğer Türkleri, Moğolları, Macarları, Mançularını ve diğerlerini bir bütün olarak kabul edersek, bu toplulukların birlikte oynadıkları rol çok büyük ve garip olmuştur. Kaderleri kurmak değil, teşhir etmek, düzeltmek değil, sadece fethetmektir. Yazarlarının kısır oluşu onları layık oldukları bir şöhretten mahrum etmiştir. Biz, şimdi bu karanlık parçalar hâlin-

deki kayıtları birleştirmeye çalışalım. İnsanın zihninden ne kadar heybetli isimler geçiyor. ‘Tanrı’nın Kırbaçları’ Hunlar, Avarlar ve Türkler; Gazneliler, Memluklar, Altınordu Devleti, Büyük Moğol, Cengiz Han, Timurlenk, Fatih Sultan Mehmed... Kuzey Afrika’dan Pasifik’e kadar yayılmışlardır. Viyana’ya, Japonya’ya seferler düzenlemişler, Rusya’yı, İran’ı, Hindistan’ı idare etmişlerdir. İmparatorlukları kısa ömürlü olmuştur, ama nasıl Peking’te tahtta bir Mançur oturuyorsa, İstanbul’daki tahtta da bir Türk vardır.”³² şeklinde bir ifade kullanmaktadır. Burada Sir Eliot’un Avarları, Gaznelileri, Memlukları, Altınordu Devleti’ni, Hunları, Timurlenk’i Türk olarak göstermemiş olması şaşırtıcıdır. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu saymış olduğu devletler gibi “kısa ömürlü” olanlardan biri değil, tıpkı kendisinden önce varlık göstermiş Roma İmparatorluğu gibi, uzun ömürlü bir cihan imparatorluğu idi.

Osmanlı İmparatorluğu’nu Hristiyan ve Müslümanlara ait son derece geniş ve o dönemin milletleri ile dinleri için önemli ve kutsal toprakları kapsayan coğrafyada bir cihan imparatorluğu olduğunu savunan Paul Wittek daha farklı düşünmektedir. Wittek’e göre, “Merkezleri olan İstanbul’da İslam manevi hayatı, bir kere daha eski Bağdat ve Kahire kütüphanelerinden hazineler toplamış bir merkez buldu. Ve Müslümanların fikrî faaliyeti zengin ilmî esaslardan teşvik gördü. İmparatorluğun bütün şehirlerine kendilerine has şekli veren ve hatta Hindistan’a kadar uzanan, biraz kuru olmakla beraber, o muhteşem mimari bu merkezden yayılmıştır.” Wittek devamla, Bu muazzam coğrafyaya yayılan Osmanlı İmparatorluğu’nun, asırlarca siyasi olayların cereyanını tayin eden rakipsiz bir devlet olduğunu, aynı zamanda bu memleketlerde bir kültür dönemi açtığını, imparatorluk yıkıldıktan sonra bile bu hars (kültür) devrinin izlerinin sürdüğünü ileri sürmektedir.³³ Voltair de Toynbee’yi tekzip eden, Osmanlı Devleti’ni yönetenlerin nasıl olduğunu işaret eden şu sözü yazmıştır: “II. Mehmet (Fatih), Avrupa devlet başkanlarının hepsinden daha terbiyeli, daha kültürlü idi. Yunanca, Farsça, Arapça konuşurdu. Latince anlar, resim yapar, o zamanlar bilindiği kadar coğrafya, matematik bilirdi.”³⁴ Wittek ve Voltaire’nin yukarıdaki ifadeleri, Toynbee’nin iddiasının aksine, Türkleri Avrupa’nın İlk ve Orta Çağlardaki nomad kavimleriyle karşılaştırılamayacağını önemli birer göstergesidir.

İbrahim Kafesoğlu da Türk sosyologlarından Ziya Gökalp’in bu konudaki açıklamasına yer vererek Toynbee’den farklı bir fikri savunmaktadır. Gökalp, cemiyette göçebelik-medeniyet tasnifini yapmakta ve toplulukların aşiret hayatı yaşadıkdan sonra şehirlere yerleşerek devlet kurduklarını ileri sürmektedir. Dolayısıyla Türk kültürü açısından “Medine” (cite) tabirini, teşkilatlı hâlde “şehir”de yerleşmek yerine, dağınık kabilelerin, düzenli bir devlet kuruluşu içinde birleşmeleri olarak yorumlamaktadır. Göktürk “ili” böyle bir devlet kuruluşu iken, aynı devirde “Tatarlar” aşiret hayatını sürdürmekte olan “bedeviler” konumundaydı. Kafesoğlu, bu noktada önemli bir açıklama getirmektedir. Ona göre; asli göçebe kültüründe mevcut bulunmayan iki temel unsur olan “at” ve “demir” Türk kültüründe mevcuttu.³⁵

O hâlde, Türk milleti “tarihsiz” değil, aksine parlak uzun mazisi ile tarihî zenginliği ortada olan bir halktır ve “kanunsuz” değil, kültürün ayrılmaz bir parçası olan teşkilatçılığı sayesinde birçok devlet kurarak yürürlükte tuttuğu hukuki mevzuatla seçkinleşen bir millettir. Buna göre de, Türklerin tamamen zıt mana ve mahiyette nomad (göçebe) cemiyet sayılması mümkün değildir.³⁶

Tarihte Türkler, uzun süren ve geniş topraklarda hâkimiyet kurmuş üç büyük imparatorluktan biridir. Tarih sırasına göre bunlardan ilki Roma İmparatorluğu’dur. İngiltere’den Karadeniz’e, Akdeniz havzasını içine alacak şekilde Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika’ya hükmederek ve asırlarca bölgede kalarak hukuki kuralları, mimari ve kültür anlamında izler bırakarak adlarını yazdırmışlardır. Gene Orta Doğu’nun tamamına yakın coğrafyada, Kuzey Afrika ve İspanya’ya kadar uzanan bölgelerde önce Emeviler, daha sonra da Abbasilerle sürdürülen bir Arap-İslam İmparatorluğu da aynı sınıfa konulabilir. Orta Doğu’nun tamamı, İtalya, Fransa ve İspanya sahilleri hariç Akdeniz havzasının tamamı, Kafkaslar’ın kuzeyinden Viyana kapılarına, Adriyatik’ten Hint Okyanusu’na kadar uzanan coğrafyada uzun asırlardır hâkimiyet kurmuş olan Osmanlı İmparatorluğu da kuşkusuz aynı sınıfa girecek, bir diğer cihan devleti olmuştur. Öyle ki, bu devletin yıkılışına yakın geri çekildiği topraklarda yeni siyasal oluşumlar bir türlü rayına oturamamış, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu bir türlü istikrar ve huzur bulamamıştır.³⁷

Yukarıdaki üç devletle büyüklük anlamında kıyaslanabilecek başka devletler de tarih sahnesinde kurulmuşlardır. Bunlardan biri Kral Philip’le ortaya çıkan ve Büyük İskender’le Balkanlar’dan en kısa sürede Hindistan’a kadar uzanan müthiş Makedonya İmparatorluğu’dur. Ancak, Büyük İskender’in ölümüyle birlikte tarih sahnesinden silinmiştir. Batı Hun Devleti de ünlü hakanları Attila ile Orta Avrupa, Rus stepleri ve Roma İmparatorluğu’nu titretmiş ancak, Attila’nın ölümü ile silinip gitmiştir. Bir dünya imparatorluğu kurmayı düşleyen Cengiz Han, bunu neredeyse oğulları ve torunları ile birlikte gerçekleştirmiş, öyle ki, neredeyse Asya kıtası Moğol İmparatorluğu’ndan sorulmaya başlanmıştır. Ama Cengiz’in torunları ile birlikte bu muhteşem imparatorluk da dağılmıştır. Benzer bir durum Timur’un devletinde görüldü. Timur’la büyüyen ve sadece Karadeniz-Hazar havzası, Türkistan ve Orta Doğu’yu hâkimiyeti altına alan saltanatı, Timur’un ölümüyle birlikte dağılıp gitmiştir. Zira, tüm bu devletler dünyayı sadece “kılıç” gücüyle sindirip, korkuyla yönetmeye kalkmışlardır. Roma’da, Arap-İslam İmparatorluğu’nda ve Osmanlıda bulunan adalet ve devlet yöneticiliği vasıfları bulunmadığı için, tarih sahnesine erken veda etmişlerdir. Topraklarında güneş batmayan Büyük Britanya İmparatorluğu bile, tarihte var olan üç büyük imparatorluğu yakalayamamış, zira onlar kadar uzun süreli yaşayamadan bir buçuk adaya sığabilecek kadar küçülmüştür.

Konumuz itibarıyla tekrar Türk jeopolitiğine dönülecek olursa, Osmanlı İmparatorluğu’nu 1299 yılından 1920’lere kadar taşıyan gücün kaynağının bizzat

Türklerin, yukarıdaki paragraflarda açıklanmaya çalışılan üstün özelliklerinin olduğu açıktır. Türklerin tüm bu güzel ve üstün özelliklerinin yanında ne yazık ki, güzel olmayan yanları da vardır. Bunlardan bir kısmını, XX. yüzyılın ikinci yarısında Türk milliyetçiliğinin bayraktarlığını yapan Alparslan Türkeş şöyle ifade etmektedir: “Türk milletinde Bizans’tan geçme bir hastalık vardır. Gevşeklik, laubalilik, dedikodu, fitne, fesat, terbiyesizlik, birbirini beğenmemek, sır saklayamamak, rastgele laf söylemek... (...) Bu hastalık sizde de var. Bu hastalığı tedavi edin. Tedavi etmeniz lazımdır. Bu hastalığı tedavi edemezseniz, kendinize yol seçiniz. (...) Türk milletini batıran, Bizans’ı batıran, Osmanlı İmparatorluğu’nu batıran hastalık budur.”³⁸

Türkiye Türkleri, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’le birlikte gerçekleştirdiği inkılapları (veya devrimleri) ile çağdaş uygarlıklar düzeyine ulaşmak için büyük çabalar sarf etti. Bunu Batılılara şirin görünmek için yapmadı. Ama Batılılar da Türk’ün bu çağdaşlaşma hareketine pek de sempati duymadılar. Bunu Arnold Toynbee biraz da öz eleştiri içeren ifadeleriyle şöyle açıklamaktadır:

“...Batı ile İslam’ın ilk karşılaşmasından itibaren doğalarına aykırı davranmakla suçladığımız bu Türk ‘Herodian’ları, Batılı bir milletin veya devletin kopyasını Türkiye’de üretmeye çalışıyorlar. Amaçlarını biliyor olsak bile, sarf ettikleri bu kadar emeğe, zahmete değip değmeyeceğini merak etmekten kendimizi alamıyoruz. Kendisini başkaları gibi yaratmadığı için Tanrı’ya her gün dua eden Ferisi³⁹ görünümünde bize karşı koyan Türk ‘Zealot’undan⁴⁰ hoşlanmadığımız bir gerçek. Kendisiyle ‘acaip bir insan’ olarak övündüğü sürece biz acayıpliğini iğrençleştirerek gururunu kırmaya kendimizi adanmışız ve etrafındaki psikolojik zırhı delmek için ona ‘Konuşulamayan Türk’ adını taktık, şimdi gözlerimizin önünde tamamladığı ‘Herodian’ devriminin içine sürükledik. Bizim tehdidimiz yüzünden kararını değiştirip, kendisini komşu ülkelerin insanlarından farsızlaştırmak için elinden gelen her şeyi yaptı. Bu defa İsraililerin kendilerine bir kral ararken başvurdukları kabalığı itiraf ettikleri anda Samuel’in kızdığı gibi kızdık ve sıkıldık.”

“Bu şartlarda Türklere karşı davranışımız en azından bir kabalık sayılır. Bizim tehdidimizin kurbanı olan Türk, ne yaparsa yapsın gözümüze giremeyeceğini, kitabımız Kitab-ı Mukaddes’ten alıntılar yaparak gösterebilir: ‘Biz size kaval çaldık, siz oynamadınız; biz yas tuttuk siz ağlamadınız!’ tehdidimizin kaba olması, aynı zamanda yanlış olmasını gerektirmez. Bu sarf edilen emek boşuna

Topraklarında güneş batmayan Büyük Britanya İmparatorluğu bile, tarihte var olan üç büyük imparatorluğu yakalayamamış, zira onlar kadar uzun süreli yaşayamadan bir buçuk adaya sığabilecek kadar küçülmüştür.

olmasa ve bu çok dikkatli Türk 'Herodian'ları amaçlarına tam tamına ulaşırsalar bile, bu medeniyet hazinemize ne ekleyebilir?"

"İşte bu noktada 'Herodian'lığın iki zayıflığı kendini ele veriyor. Birincisi, 'Herodian'lığın yaratıcı değil de taklitçi olması. Bu yüzden bir başarıya ulaşsa bile, insani bir yaratıcılığı geliştirmek yerine taklit ettiği toplumun makine yapımı maddelerini geliştirmeye mahkûm. İkincisi, 'Herodian'lığın bu yolu seçenlerden ancak bir azınlığı kurtuluşa erdirebileceği gerçeğidir. Çoğunluk, taklit edilen bir toplumun yönetici sınıfının emrine girmeyi göze alamaz. Bunların kaderi, taklit ettikleri toplumun işçi sınıfını arttırmaktan ibaret. (...) Herodianlığın etkisiyle bu insanlar ülkelerini Batı'nın millî devletlerinden biri hâline getirip, Batılı kardeşleriyle aynı derecede eşit, özgür ülkeler hâline gelseler bile bir şey değişmeyecek."⁴¹

Toynbee bir başka kitabında, Batı'nın Yakın Doğu'yu bir barbarlar ülkesi olarak gördüğünü, bu tutumun ise tamamen duygusal olduğunu ifadeyle; "...Belki daha az barbarlık yapmış olan Batılı atalarımız, Yakın Doğu milletlerinin son 150 yıl boyunca içinde buldukları koşulların benzerleri ile karşılaşsalar, daha mı iyi hareket edeceklerdi. 1923 yılında sona eren 10 yıl içinde Belçika'da, İrlanda'da, Almanya'da olanlar; Türklerin, Rumların ve Bulgarların yaptıklarından daha mı hafiftir? Yakın Doğu milletlerinin karşısına çıkan güçlüklerle Batı uygarlığı karşılaşmış olsaydı, bizler şimdiye kadar çoktan yıkılmış olurduk!" şeklinde sözlerini sürdürmektedir.⁴² Bir başka yerde ise Türk tarihinin Batılı gözlerle kötü koşullar içinde gösterildiğini, Osmanlı Türklerinin Batı'nın ufuklarında önce aşırı din düşmanları olarak görüldüğünü, askerî ve siyasi zaferleri azalınca, bu kez Batı'nın nazarında "yine yanlış olan egzotik açıdan" barbarlar olarak nitelendirildiğini açıklamaktadır. Batı'nın bu ön yargılı tutumunu da eleştirmekten geri kalmayan Toynbee, açıklamasını şöyle sürdürmektedir:

"...Türklerin Batı ile ilişkide karşılaştıkları sorunlarla Batılı olmayan başka milletler de karşılaşmaktadırlar. Dünyanın her yerinde milletler iki yol ağzında beklemektedirler. Ya bu yola ya o yola sapacaklardır. Artık tarafsız kalmalarına imkân yoktur. Çünkü her şeyden önce, huzursuz bir kaynaşma içinde olan Batı onlara rahat vermeyecektir."⁴³

Sonuç

Türk'ün kimliği hakkında yazılacak çok şeyler vardır kuşkusuz. Bu yazıda bir nebze de olsa "Türk Kültür Tarihi"ne⁴⁴ değinildiği gibi, özellikle Türk'ün değişmeyen (evrensel) bazı nitelikleri, Türklere karşı bazı ön yargıları ve her şeye rağmen Türk'ün önemli özellikleri verilmeye çalışıldı.

Bilhassa Türk devletini yöneten devlet adamlarının, tarihteki "Kağan-millet" ilişkisi, Türklerin "asimilasyon" (eritilme, devşirilme) tehlikesine karşı zaafiyeti gibi hususların dikkate alınması, Türk devletinin geleceği konusunda belirleyici olabilecektir.

Kahraman ve “savaşçı” olarak bilinen Türk’ün, bu özelliklerine “çalışkanlık, araştırma ve yaratıcılık ile sonuç alıcı üretim gibi, geleceğini güven içerisinde alacak yeni “üstün” özelliklere sahip olması için de eğitim-araştırma ağırlıklı planlamalar yapılmalıdır. Zira Türk, genelde eksik olan bu özellikleri kazanabilecek azim ve iradeye sahiptir. Yeter ki planlı ve düzgün bir yönlendirme yapılsın! ■

¹ Bu söz, Türklerin askerî meziyetleri ve üstünlüklerinin belirtildiği, “Fezailü’l-Etrak” adıyla eseri bilinen büyük Arap edibi El-Cehiz tarafından yazılmıştır. Ayrıntılar için bk. Zekeriya Kitapçı (1987), *Orta Doğu’da Türk Askeri Varlığı*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Yay. s. 2-3.

² Paul R. Krause (2005), *Türkiye 1915*, çev., Nurettin Süleymangil, İstanbul: Heyemola Yayınları, s. 45.

³ İbrahim Kafesoğlu, Mehmet Saray (1984), *Atatürk İlkeleri ve Dayandığı Tarihi Temeller*, İstanbul: Kuşak Ofset Yay., s. 20.

⁴ İbrahim Kafesoğlu, M. Saray, age., s. 26.

⁵ İbrahim Kafesoğlu, M. Saray, age., s. 30-33.

⁶ İbrahim Kafesoğlu (1998), *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Ötüken Yayınları, s. 346-347.

⁷ İlyas Doğan (2006), “Orhun Kitabelerinde ve İslam Öncesi Türk Topluluklarında Devlet, Toplum ve Siyaset Anlayışı”, *XIV. Türk Tarih Kongresi 9-13 Eylül 2002*, C. 3, Ankara: TTK, s. 429-430.

⁸ Mehmed Niyazi (1999), *Türk Devlet Felsefesi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, s. 242.

⁹ İbrahim Kafesoğlu, age., s. 355-356.

¹⁰ Erol Güngör (2003), *Tarihte Türkler*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, s. 30-31.

¹¹ Erol Ulubelen (1967), *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, İstanbul: Aykaç Kitapevi, s. 63.

¹² Sultan Abdülaziz döneminde ortaya çıkan ve yurt dışına kaçan bu ilk kuşak Türk aydınları, Giuseppe Mazzini’nin “Genç İtalya” modelinden esinlenerek, Genç Türkiye ya da “Genç Türkler” adını almıştır. Ayrıntılar için bk. Giacomo E. Carreto (1992), *Akdeniz’de Türkler*, çev., Durdu Kundakçı, Gülbende Kuray, Ankara: TTK Yay., s. 59.

¹³ Araba parçalarında (vites, diferansiyel, kaput, far vs.) olduğu gibi, makyaj (bu kelime de Fransızcadır) malzemelerinin ve insan bakımı ile ilgili mesleklerin (berber, kuaför, masaj vs.) hemen hepsi Fransızcadır.

¹⁴ Celalettin Yavuz (2010), *Avrasya’da Türk Jeopolitiği: Türklere Açılan Geniş Ufuklar*, Ankara: Berikan Yayınları, s. 27-28.

¹⁵ İlber Ortaylı (2000), “Osmanlı Devleti ve Ötekiler”, *Beylikten Cihan Devletine, Milliyetçilik ve Milliyetçilik Tarihi Araştırmaları VII. İtmi Kongresi (Eskişehir, 3-4 Aralık 1999)*, hzl.: Bahaeddin Yediyıldız, Yücel Hacıoğlu, Ankara: Türk Yurdu Yayınları, s. 65-66.

¹⁶ Köln şehrinin Hürth kasabasındaki Bundessprachenamt.

¹⁷ Turks are warrior.

¹⁸ Voltaire (1975), *Türkler Müslümanlar ve Ötekiler*, drl.: Osman Yenseni, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 28-30

¹⁹ Utkan Kocatürk (1984), *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*, Turhan Kitapevi, Olgaç Matbaası, s. 169-170.

²⁰ Basri Baş, “Ağlayıp Onlara Bayram Yaptırmam”, *Akşam*, 10.04.2007, s. 14.

²¹ Osman Turan (2005), *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, s. 23.

²² Lev Nikolayeviç Gumilev (2002), *Eski Türkler* çev., D. Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınları, s. 411.

²³ Orhan Türkdoğan (1979) (?), *Türk Tarihinin Sosyolojisi: Toplum Yapısı ve Sınıfsal Gelişim*, Birinci Kitap, Ankara: Hasret Yayınları, s. 298-299.

²⁴ Nevzat Köseoğlu (2000), “Kültürel-Dini Dinamikler”, *Beylikten Cihan Devletine, Milliyetçilik ve Milliyetçilik Tarihi Araştırmaları VII. Kongresi, 3-4 Aralık 1999*, hzl. Bahaeddin Yediyıldız, Yücel Hacıoğlu, Ankara: Türk Yurdu Yayınları, s. 78-79.

²⁵ Utkan Kocatürk, age., s. 170.

²⁶ Utkan Kocatürk, age., s. 170-171.

- ²⁷ İlber Ortaylı, agy., s. 58-59.
- ²⁸ Ayrıntılar için bk. Arnold J. Toynbee (1971), *Türkiye – Bir Devletin Yeniden Doğuşu*, çev., Kasım Yargıcı, İstanbul: Milliyet Yayınları, s. 33-48.
- ²⁹ İbrahim Kafesoğlu, age., s. 33-34.
- ³⁰ Arnold J. Toynbee (2002), *Türkiye ve Avrupa*, çev., Kasım Yargıcı, Mehmet Ali Yalman, İstanbul: Örgün Yayınevi, s. 22-23.
- ³¹ Orhan Türkdoğan, age., s. 413-414.
- ³² Charles Eliot, *Avrupa'daki Türkiye*, C. 1, çev., Adnan Sınar, Şevket Serdar Türet, Tercüman 1001 Temel Eser, s. 90-91.
- ³³ Paul Wittek (1947), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, çev., Fahriye Arık, İstanbul: Şirketi Mürebbiye Basımevi, s. 5-6.
- ³⁴ Voltaire, age., s. 28.
- ³⁵ İbrahim Kafesoğlu, age., s. 34-35.
- ³⁶ İbrahim Kafesoğlu, age., s. 33.
- ³⁷ Celalettin Yavuz, age., s. 23-24.
- ³⁸ Müjdat Kayayerli, *MHP Afyon Milletvekili Müjdat Kayayerli (2002), TBMM'den Millete*, s. V.
- ³⁹ Ferisi: Museviler'de eski dönemde dinî tarikata mensup kimse.
- ⁴⁰ Zealot: Roma hâkimiyetine karşı ayaklanmış Musevi partizanlara verilen ad.
- ⁴¹ Arnold J. Toynbee (1991), *Medeniyet Yargılanıyor*, çev., Ufuk Uyan, İstanbul: Ağaç Yayıncılık, s. 176-177.
- ⁴² Arnold J. Toynbee, *Türkiye ve Avrupa*, age., s. 222-223.
- ⁴³ Arnold J. Toynbee, age., s. 252.
- ⁴⁴ Türk Kültür Tarihi hakkında genişletilmiş bir özet bilgi ile Türk'ün ayrıntılı özellikleri için bk. Celalettin Yavuz, age., s. 5 109.

ETNİSİTE KURAMLARI

DR. YAHYA KEMAL TAŞTAN*

Sosyal bilimler için göreceli yeni bir kavram olan, öznel ve nesnel değerlendirmelerin yanında tarihten sosyolojiye, antropolojiden müziğe ve tıbbaya farklı disiplinlere malzeme teşkil eden etnisite, bütün bu özelliklerinden dolayı tasnif ve tahlil düzeyinde pek çok sorunları bünyesinde barındırmaktadır. Ulusla iç içe geçmişliği de etnisite kavramının ve kuramlarının ulusçuluk ile birlikte değerlendirilmesine yol açmıştır. Bunun yanında yukarıda belirtildiği üzere klasik sosyolojideki “*gemeinschaft*” ve “*gesellschaft*” ayrımı da etnik yaklaşımları etkilemiştir. Modernleşme ile birlikte cemaat (*gemeinschaft*) yapısının çözüleceğine olan inanç, 1950’li yıllardan itibaren dünyanın dört bir yanında ortaya çıkan etnik ulusçuluklar ile birlikte yerini, bu yapının incelenmesine bırakmıştır. Etnisite kavramının günümüzde geleneksel bağlılıklar ile neredeyse eş anlamlı olması bu gelişmelerin sonucudur. Modernleşmenin ve sömürgeciliğin çözemediği, aksine gelişmiş ülkelerde bugün dahi rastlanılan etnik ulusçuluklar ve hareketler, geleneksel bağlılıkların ne kadar güçlü olduğunu ortaya koymuştur. Bu minvalde etnisitenin doğasını, etnik aidiyeti ve kimliği belirleyen faktörleri incelemek fikri sosyal bilimlerde ağırlık kazanmıştır. “İlkçilik (*primordialist*) kuramı”, etnik bağlılıkların doğal, verili ve başlangıçta var olan/ilksel (*primordial*) olduğunu iddia etmiştir. Bu kuram karşısında *ilkçiliğin sefaletinden* bahseden araçsalcı (*instrumentalist*), inşacı (*constructivist*), Marksist ve Neomarksist felsefeden esinlenen kuramlar yer almaktadır. Dolayısıyla etnisite konusunda ileri sürülen görüşleri, ilkçi ve ilkçi karşıtı olarak iki grupta tasnif etmek mümkündür.

* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yakın Çağ Tarihi Araştırma Görevlisi.

1. İlkçilik Kuramları

İlkçi görüşü benimseyenler, etnik kimliğin tarihî ve sosyal koşullardan bağımsız bir varlığa sahip olduğunu, ekonomik ve kurumsal düzenlemelerin bu varlığı yok edemeyeceğini ve bireylerin siyasi temayülleri üzerinde ilksel bağılıkların önemli bir role sahip olduğunu ileri sürmektedirler. Buna göre etnik gruplar, doğuştan ve verili bir biçimde var olan, somut ve bağımsız oluşumlardır. Etnik grubu oluşturan bağılıklar, ekonomi, siyaset, coğrafya, tarih gibi başka faktörlerle açıklanamaz. Tarif edilmeleri imkânsızdır.

İlkçi kuramları iki başlık altında incelemek mümkündür: İlki etnik grupların kültür, gelenek, dil, din, tarih gibi ayırt edici özellikler ekseninde şekillendiğini ileri süren ve kan bağını ön plana çıkaran *kültürel* görüştür. Buna karşın ikinci görüş genetik özellikleri ön plana çıkarmakta ve etnisiteyi, kıt kaynaklara ilişkin rekabet bağlamında akraba kayırmacılık (*nepotizm*) ile ilişkilendiren *sosyobiyojik* görüştür.

a. Kültürel Yaklaşım

Kültürel görüş, etnik kimliği, bireyin iradesinden bağımsız olarak ele alır ve onu mensubu olduğu grubun özellikleri ile değerlendirir. Bir diğer ifadeyle, etnik kimlik, doğuştan, verili ve tarif edilemez niteliklerle kuşatılmıştır. Kimliği oluşturan ve sürekliliğini sağlayan etken de bu niteliklerdir. Bütün toplumlarda var olan ilksel, irrasyonel bağılıklar kan, ırk, lisan, din, bölge ve bunun gibi unsurlara dayanır. Sadece üçüncü dünya ülkelerinde değil, modern devletlerde de etnik gruplar veya toplumlar, ilksel gerçeklikler üzerine inşa edilir. İlkçiler, etnik kimliğin, insanlığın tarihsel tecrübesinde derin bir kökü olduğuna inanır.

Edward Shills tarafından ortaya atılan ve daha sonra Clifford Geertz tarafından geliştirilen bu görüş, etnisiteyi oluşturan ve sürekliliğini sağlayan unsurlar olarak kan bağını esas alır ve kültürü verili olarak kabul eder. Buna göre etnik bağlar, insanların, aileleri ve diğer birincil grupların içinde yaşadıkları tecrübelerle belirlenmiş, "doğal" bir olgudur.

Shills, 2. Dünya Savaşına katılan esir askerler üzerine yaptığı araştırmalara dayanarak, din sosyolojisinden mülhem, *primordial* terimini ortaya atar. Ona göre, etnik oluşumu ve kimliği sadece kişisel özellikler değil, aynı zamanda başlangıçta var olan bağlar da (Shills düşünce kelimesini kullanmaktadır) etkilemektedir ve aslında bu ilksel bağlar diğerlerinden daha baskındır. Birey, varoluşundan önce başlayan bu süreç ve simgeler ile bir gruba mensup olabilmektedir. Durkheim'in mekanik ve organik dayanışma kavramları ile Tönnies'in cemaat ve cemiyet yararlanarak, söz konusu kavramlar yerine ilksel bağılıkları ortaya koyar. Modernleşme, mekanik dayanışma ya da cemaat yapısını yok etse bile, toplumun özünü oluşturan çekirdek unsur (*hard core*) varlığını sürdürmüştür. Örneğin, nasıyonel sosyalizm ülküsüne ve karizmatik lidere bağılılığı sorgular, savaşta askerlerin gösterdikleri başarıların ve fedakârlıkların, vatanseverlik veya parti

sembollerinden karşı duyulan bağlılıklardan çok komutanlara, ailelere ve takım arkadaşlarına olan bağlılıklardan kaynaklandığını ileri sürer. Askerlik için de cephe arkadaşlığı (*frontgemeinschaft*), ve eylem grubu (*kampfgemeinschaft*) türünden bağlılıklar vardır. Merkezî değer sistemleri, en küçük gruptan en büyüğüne bütün yapıları etkilemektedir. Bu değerleri tasnif ederken en önemlileri olarak kan, coğrafya, din ve fiziksel özellikleri sıralar. Bu durum Nazi askerleri yanında Amerikalı ve Sovyet askerler için de geçerlidir. Böylece üç farklı ideolojiye mensup askerlerin bağlılıklarının temelinde ilksel (*primordial*) olarak nitelendirdiği, kan bağına ve aileye dayanan sosyal ilişkilerin etkin olduğunu iddia eder (Shills 1957: 130-145). Shills, bu bulgulardan yola çıkarak “ilksel bağı” etnik ve ırksal özdeşleştirme sürecine uygular. Ona göre, “insanların, derinlerde yer alan, duygusal ve ilksel ilişkilere karşı belirli sosyotarihsel koşullar altında etnik ve ırksal kimliklerle tatmin edilebilecek değiştirilemez bir biyolojik ihtiyaçları vardır.” (Öztoprak Sağır-Akıllı 2004: 9).

Kültürel yaklaşıma en önemli katkı, bir antropolog olan Clifford Geertz'den gelmiştir. Geertz, ilksel bağlılıkları, birinci dereceden akraba bağlantılarını esas alan, ancak bunların ötesinde belirli bir dinsel topluluk içinde doğmaktan, belirli bir dili ve hatta bu dilin bir ağzını (diyalektini) konuşmaktan, belirli sosyal uygulamaların yarattığı sosyal varoluşun “verilerinden” kaynaklanan bağlılıklar olarak tanımlar (Geertz 1973: 259). Buna göre ilksel bağlar, varlığı ve doğruluğu sorgulanmaksızın kabul edilirler. Etnisiteyi oluşturan öğeleri varsayılan kan bağı, ırk, dil, bölge, din ve gelenek olarak sıralayan Geertz, bunların aslında duygularla ilgili olduğunu ileri sürer. Bu bağlılıklar, geleneksel toplumlarda olduğu gibi modern devlet yapısında da gizli bir güç teşkil etmektedir. Ancak ilksel bağlılıklar ile modern devletin vatandaşlığı arasında bir çatışma vardır:

“Sivil politika geleneğinin zayıf olduğu ve etkin bir refah yönetiminin ihtiyaç duyduğu teknik gerekliliklerin yeterince anlaşamadığı modernleşen toplumlarda, primordial bağlılıklar ön plana çıkmaktadır... Yeni devletlerin karşılaştıkları kabilecilik, gruplar arası ayrımcılık (komünalizm) veya dar çevrecilik gibi değişik biçimlerde adlandırılan sorunlar, diğer sorunlardan daha korkutucu ve tehdit edici olabilirler. Bu sorunları belirleyen şey ilksel ve sivil duygular arasındaki dolaysız çatışmanın kristalleşmesidir. Burada sadece rekabet hâlindeki sadakatler değil, aynı zamanda genel düzen içersinde ve aynı bütünleşme seviyesinde çatışan sadakatlerle karşılaşmaktayız. Yeni devletlerde de

Modernleşme,
mekanik dayalı
nışma ya da ce-
maat yapısını yok
etse bile, toplu-
mun özünü oluş-
turan çekirdek
unsur (hard core)
varlığını
sürdürmüştür.

diğer devletlerde olduğu gibi sınıf, parti, iş, sendika, meslek gibi rekabet içerisinde olan birçok bağıllık biçimleri vardır. Ancak bu tür bağlar aracılığıyla oluşan gruplar, millet olmaya aday ya da kendi başarılarına ayakta durabilecek toplumsal birimler olarak düşünülmemelidir... Ekonomik, sınıfsal veya entelektüel başkaldırı devrime yol açabilir ancak ırk, dil veya kültüre dayanan başkaldırı ayrılıkçılığa, kurtarımcılığa (irredantizm), birleşmeye, devletin sınırlarının tekrar çizilmesine ve hâkimiyet alanının yeniden tanımlanmasına yol açabilir. Sivil huzursuzluklar, devlet aygıtlarına yasal veya yasa dışı sahip olmaktan kaynaklanabilir. Oysa ilksel huzursuzluk daha derindir ve tatmin edilmesi daha zordur." (Geertz 1973: 261).

Tek dilli devletin neden istikrarlı ve çok dilli bir devletin neden istikrasız olduğunun sebebi gayet açıktır. Bir devlet, ortak duygu üzerine inşa edilir.

Geertz'in ifadeleri pek çok bakımdan önem taşımaktadır. Yukarıdaki alıntı dikkate alındığında ulusun ortaya çıkmasında etkin olan faktörün ilksel bağıllık olduğu görülür. Modernleşmekte olan devletlerde, etnik sınırların tehdidi ile ilksel duyguların önem kazanması, ulusçuluğa kadar uzanan bir sürecin başlangıcını teşkil etmektedir. Modern devletlerde de sınıf, parti, iş, sendika, meslek bağları gibi pek çok rekabetçi bağıllıklar olmasına karşın, bu tür bağıllıklar, kendi ayakları üzerinde duran büyük sosyal birimler olarak düşünülemeyeceği gibi, milliyetlik (*nationhood*) için adaylar olarak da düşünülmezler (Geertz 1973: 261). Ulus olmanın en temel koşulu, ilksel bağlara sahip olmaktır. Ona göre, bu türden bağların, modern toplumlarda siyasal üstünlük için kullanılması, patolojik olarak sıkıntılı olmasına rağmen, devletin ideolojik aygıtlarıyla eş zamanlı kullanılması, ulusal birliği oluşturabilir:

"Tek dilli devletin neden istikrarlı ve çok dilli bir devletin neden istikrasız olduğunun sebebi gayet açıktır. Bir devlet, ortak duygu üzerine inşa edilir. Bu ortak duygu, nedir? Kısaca belirtirsek, akraba oldukları duygusuyla yüklü olanları biçimlendiren ortak bir birliğin var olduğu hissidir. Bu his, çift taraflı bir histir. Bir yandan ekonomik çatışmalar veya sosyal derecelerden kaynaklanan büyük farklılıkları aşarak bireyleri son derece güçlü bir biçimde bağlar, diğer yandan onları türdeşleri olmayanlardan ayırır. Herhangi bir gruba ait olmak güçlü bir arzudur. Bu ortak duygunun varlığı, istikrarlı ve demokratik bir devletin esasıdır." (Geertz 1973: 260).

Ortak duygular, ilkel toplumlardan en gelişmiş toplumlara kadar toplumsallaşmanın ve birlikteliğin en önemli unsurudur. Ortak duygu bir kültürel sistemdir ve işlevlerini genellikle sembollerle yerine getirir (Geertz 1983: 90). Ortak duyguların sivil düzende dönüşümünü, ilksel duyguları bastıramayan ama on-

ları uyandıran siyasal modernleşmeyle sağlamak mümkündür. Geertz'e göre sömürgeci bir rejimden bağımsız bir egemenliğe dönüşüm, gücün yabancılardan yerlilere basit bir kaymasından daha çok şey ifade eder. Bu siyasal hayatın tüm modellerinin bir dönüşümüdür, vatandaşların ve vatandaşlığın da başkalaşımıdır. Modern öncesi Avrupa'nın aristokratik hükümetleri gibi kendi simgelerini biçimlendiren sömürgeci hükümetler, topluma uzak ve tepkisizdir; Onlar, yönettikleri toplumların dışında durur ve onlara keyfi, dengesiz ve sistemsizce davranırlar. Ama yeni devletlerin hükümetleri, oligarşik olmalarına rağmen popüler ve dikkatlidirler. Onlar, yönettikleri toplumların arasında (daha doğru bir ifadeyle ortasında) yer alırlar ve onları devamlı olarak daha kapsamlı ve amaçlı biçimde geliştirmeye uğraşırlar. "Kendi kendini yöneten" bir meşru otoritenin pek çok *fons et origo*'su (kaynağı ve kökeni) bu ilksel temelli "ortak birlik duygusu"ndan izler taşır Bu sayede halk, hayatın en mahrem alanları haricinde her noktaya dokunmaya başlayan özerk ve farklı bir siyasi örgütün tamamlayıcı bir parçası ve öznesi olur. Bugüne kadar mümkün olduğunca devlet meselelerinden uzak tutulan halk artık, siyasetin içindedir ve onun değerleri siyasetin malzemesidir (Geertz 1973: 270).

Yeni kurulan devletlerde tesadüf edilen çatışmalar da ilksel farklılık ve bu farklılığın bileşenlerine dayalı bağlardan kaynaklanmaktadır (Geertz 1973: 263). İlksel temelli siyasal dayanışmaların, yeni kurulmuş pek çok devlette derin kalıcı bir etkisi vardır. Ama bu etken hemen anlaşılabilir bir şey değildir. Bu konuda en iyi örnek Sri Lanka'dır. 1948'de kurulan ve 1962'de Birleşmiş Milletler'e katılan Seylon (sonradan Sri Lanka), bağımsızlığını büyük ölçüde bir mücadele olmadan, hatta çok fazla gayret sarfetmeden kazandı. Yeni devletlerin çoğunda olduğu gibi hiçbir hırçın ulusçu kitlesel hareketi yaşanmadı. Üstelik İngiliz güçleri bölgeden çekilirden bu tutumlarından dolayı Seylon halkına minnetlerini sundu (Geertz 1973: 270-271). Ancak Solomon Bandaranaike döneminde izlenen etnik ve kültürel Singala yanlısı politika, ülkeyi kargaşaya sürükledi. Sri Lanka'nın Singalileşmesine direnen Tamiller, etnik temelli bir mücadele başlattılar. Bugün dünyadaki en şiddetli etnik çatışmalardan biri sömürge döneminin bu sessiz, gürültüsüz ülkesinde yaşanmaktadır. Tamil Kaplanları, ülkenin kuzeyinde ve doğusunda Tamil Eelam adında bağımsız bir devlet kurmak için savaşılmaktadırlar (Wolf 2006: 69-71).

Kültürel yaklaşıma bir başka katkı, Harold Isaacs'a aittir. Francis Bacon'ın "idola tribus"undan (soy putu) mühlhem kaleme aldığı *Idols of the Tribe* adlı eserinde, her bireyin, belirli bir tarihsel zamanda ve bir grup içinde doğmasının sonucu olarak kazandığı bir "temel grup kimliği"nin varlığından bahseder. İlksel ilişkiler ve bağlılıklar bu kimliğin oluşumunda belirleyicidir (Isaacs 1975: 30). Bu kimlik etnik grup olarak adlandırılan şeyden türer. Isaacs'ın görüşü bir bütünlük içinde değerlendirildiğinde, her bireyin "temel kimliği"ne katkıda bulunan birkaç öğenin var olduğu görülecektir. Temel kimliği oluşturan öğeler "fiziksel özel-

lik (deri rengini, boyu, saç tipi ve dış görünüşle ilgili *fenotip* özellikleri içerir), kişinin adı (bireysel ad, aile adı ve grup adı), konuşmayı ilk öğrendiği ve onunla dünyayı keşfettiği bir dil, kendisine telkin edilen din, içinde doğduğu grubun tarihi ve kökenleri, kişinin milliyeti veya etnik aidiyeti, doğduğu yerin coğrafyası, kişinin, kalıtımla kazandığı kültür” olarak sıralanabilir. Kültürel ve fiziksel özellikler arasında ayırma giden Isaacs, kültürel özellikler kayboldu ya da inkâr edilse dahi fiziksel özelliklerin devam edeceğini ileri sürer:

“Bir birey adını değiştirebilir, kökenini inkâr edebilir ya da gizleyebilir, tarihini ihmal edebilir veya onu tekrar yazabilir, farklı bir milliyeti benimseyebilir, yeni bir dil öğrenebilir, ailesinin dinini bırakabilir veya yeni bir dini kabul edebilir, yeni ahlak kurallarını, felsefeleri ve yeni bir yaşamın tarzını kabullenebilir. Ancak bedenini değiştirmek için yapabileceği çok şey yoktur.” (Isaacs 1975: 37).

b. Sosyobiyojik Yaklaşım

Fen ve beşerî bilimlerin sentezi olan bu bilim dalı, sosyal davranışların biyolojik temellerini konu edinen ve bu yöntemle etnisitenin doğasını ve oluşumunu açıklamaya çalışan Neodarwinci evrimsel bir yaklaşım sergiler. Sosyobiyologlar, çevre bilim, etoloji, nörobiyoloji, endokrinoloji ve nüfus genetiği gibi evrimsel biyolojiyi kapsayan biyolojinin çeşitli dallarından teorik fikirler ve deneysel keşifleri birleştirirler. Bu görüşün cevaplamaya çalıştığı temel soru hangi tür mekanizmaların, grup içi ve grup dışı oluşumlara katkıda bulunduğudır. Kalıtsal (genetic) farklılık, dostluk ve düşmanlık için anahtar bir etmen olarak ileri sürülür. Dil bilimsel ve kültürel semboller/işaretler, insanların içeridekiler (potansiyel iş birlikçiler) ya da dışarıdakiler/yabancılar (potansiyel düşmanlar) olarak kolayca tasnif edilmelerini sağlar.

Etnisiteyi ve milleti sosyobiyojik yöntemle alan söz konusu teori, ırkın biyolojisi ile çağdaş toplumlarda ırkçılığın etiyojisini açıklamaya çalışmaktadır. Buna göre toplumsallık, kendini kayırmacı (*nepotistic*) davranışta ifade eden biyolojik akrabalık mekanizması ile ilişkilidir. Milliyetçilik, hayatta kalabilmek amacıyla kıt kaynakları kullanılmak uğruna verilen rekabet sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu rekabet sürecinde etkin bir rol oynayan akrabalık ve akraba seçimi, etnik ve ırkçı duyguların biçimlenmesini sağlamaktadır (van den Berghe 1994a: 37). Akraba seçimi, insanın doğasında var olan bir gerçekliktir. İnsan dolaysız olarak kendi üremesi yoluyla veya dolaylı yoldan belirli oranlarda genlerini paylaştığı akrabalarının üremesi yoluyla neslinin çoğalmasını amaçlar. Bu nedenle kooperatif davranışlar ve birbirlerine genetik olarak bağlı oldukları oranda bir diğerinin koşullara uyum sağlamaları beklenebilir. Akraba seçiminden anlatılmak istenen budur. İnsanlar nepotiktir. Sosyallik, ayırım ile eş anlamlıdır. İnsanoğlu, akrabalarını akraba olmayanlara, yakın akrabalarını da uzak akrabalarına tercih eder. Bu bilinçli olabileceği gibi, bilinçsiz de olabilir. Akraba seçimi işlevsel olmak için bilinçli olmayı ön koşul olarak gerektirmez (van den Berghe 1994a:

15-36). Bu minvalde fedakârlık da genetik yakınlığın derecesi ve kâr/maliyet oranı ile doğrudan ilişkilidir. Fedakârlık, genetik bencilliğin en uç biçimidir. Akraba seçimi ve kayırmacılık, ilişkili olmayan organizmalara yapılacak fedakârlığı biyolojik bir israf olarak değerlendirir. İnsanlar, yaşam mücadelelerine faydası olmayacak bu israfların önüne geçmek için güvenilir ve az maliyetli ayırım mekanizmaları geliştirir. Bunlar genellikle biyolojik ya da kültürel dir. Fiziksel farklılığın belirgin olmadığı durumlarda kültürel unsurlar tanımlayıcı ve ayırıcı işlevler üstlenir. Komşu grupların, fiziksel olarak benzediği yerde kültürel işaretlemler, grup üyeliğini değerlendirmede kalıtsal özelliklerden daha etkin bir işleve sahiptir (van den Berghe 1996: 60-61). “Kültürlenme (enculturation) sayesinde bireylerin davranışına şekil veren kurallar ve değerler, neredeyse sınırsızca plastik ve keyfî bir sistemi olarak evrimsel bakış açısıyla kültürün, çevresel değişikliklere (bizim kendi yaratmalarımız da dâhil) geniş oranda çabucak uyum sağlamamız vasıtasıyla esnek ama tesadüfi olmayan mekanizma olduğunu kanıtlar. Özellikle kültür, insanı hızla adapte eden bir yoldur. O, davranışı doğrudan belirler, ama kalıtsal baskılar ile geniş sınırlar içinde belirlenen kendisidir. Kısacası genler ve kültür beşeri uyumu birlikte geliştirirler (...). bu argüman, özellikle insanla ilgili simgesel dil, öz bilinç, kültür vd. gibi şeylerin önemli evrimsel değerini azaltmayacak adaptasyonu üretmektir.” (van den Berghe 1989: 295-297).

Sosyobiolojik yaklaşım, beşerî toplulukları, üç mekanizmayla ilişkili olarak inceler. Bunlar, akraba seçimi, karşılıklı ilişki ve zorlama (baskı) mekanizmalarıdır. Akraba seçimi, akraba kayırmacılık (nepotizm) eğilimlidir ve bireylerin, dolaylı ya da doğrudan üretim başarılarını azami dereceye çıkarmayı amaçlar. Etnisite, gerçek veya varsayılan bir ortak kökene göre tanımlanan bireylerin daha geniş bir akrabalık grubuna genişletmesiyle ortaya çıkar. Akrabalık/türdeşlik her zaman diğer değişmez/sabit faktörleri bağlayıcı bir unsur değildir. Çatışma veya iş birliği olasılığı da, insanların ne kadar yakından bağlı olduğuna ilişkin tahminlerde bulunmayı mümkün kılmaktadır. Üretim başarılarını arttırma eğilimi, çıkara dayalı karşılıklı iş birliğini ifade eder. İş birliği, normalde türdeşler/akrabalar arasında ortaya çıkar, ama bu dairenin ötesine de uzanabilir. Akrabalık bağlarının yokluğunda ve bütün gruplar süreçten çıkar sağlayabildiği zamanlarda iş birliği ortaya çıkar. Baskı kavramı ise, bir etnik grupta veya etnik gruplar arasında meydana gelen güç dengesizliğini ve tek yönlü güç kullanımını anlatmak için kullanılmaktadır. Bu durum çoğu toplumda ortaktır. Ama özellikle devletin ortaya çıkmasıyla artar.

Pierre van den Berghe, *The Ethnic Phenomenon* adlı eserinde etnisiteyi sosyobiolojik yöntemle ele alır. Sosyal ırkın biyolojisi ile çağdaş toplumlarda ırkçılığın etiyojisini açıklamaya çalışan Berghe, toplumsallığın, kendini kayırmacı (*nepotistic*) davranışta ifade eden biyolojik akrabalık mekanizması ile ilişkili olduğunu ileri sürer. Ona göre, etnisite ve ırk hayatta kalabilmek amacıyla kıt kaynakları kullanılmak uğruna verilen rekabetin bir sonucudur. Bu rekabet sürecinde

etkin bir rol oynayan akrabalık ve akraba seçimi, etnik ve irksal duyguların biçimlenmesini sağlar (van den Berghe 1994b: 97).

Berghe akraba seçiminin, insanın (daha doğru bir ifadeyle canlıların) doğasında var olan bir gerçeklik olduğu görüşündedir. Ona göre, “insan dolaysız olarak kendi üremesi yoluyla veya dolaylı yoldan belirli oranlarda genlerini paylaştığı akrabalarının üremesi yoluyla neslinin çoğalmasını amaçlar. Bu nedenle kooperatif davranışlar ve birbirlerine genetik olarak bağlı oldukları oranda bir diğerrinin koşullara uyum sağlamaları beklenebilir. Akraba seçiminden anlaşılmak istenen budur. İnsanlar nepostiktir. Sosyallik, ayırım ile eş anlamlıdır. Sadece bir aptal, herkese karşı fark gözetmeden davranır. Daima iyi veya kötü, güvenilir veya şüpheli arasında ayırım yapan insanoğlu, akrabalarını akraba ol-

Bu minvalde fedakârlık da genetik yakınlığın derecesi ve kâr/maliyet oranı ile doğrudan ilişkilidir. Fedakârlık, genetik bencilliğin en uç biçimidir.

mayanlara, yakın akrabalarını da uzak akrabalarına tercih eder. Bu bilinçli olabileceği gibi, bilinçsiz de olabilir. Akraba seçimi işlevsel olmak için bilinçli olmayı ön koşul olarak gerektirmez” (van den Berghe 1994b: 96).

Bu minvalde fedakârlık da genetik yakınlığın derecesi ve kâr/maliyet oranı ile doğrudan ilişkilidir. Fedakârlık, genetik bencilliğin en uç biçimidir. Akraba seçimi ve kayırmacılık, ilişkili olmayan organizmalara yapılacak fedakârlığı biyolojik bir israf olarak değerlendirir. İnsanlar, yaşam mücadelelerine faydası olmayacak bu israfların önüne geçmek için güvenilir ve az maliyetli ayırım mekanizmaları geliştirir. Bunlar genellikle biyolojik ya da kültürel dir. Fiziksel farklılığın belirgin olmadığı durumlarda kültürel unsurlar tanımlayıcı ve ayırıcı işlevler üstlenir (van den Berghe 1996: 60). Komşu grupların, fi-

ziksel olarak benzediği yerde kültürel işaretler, grup üyeliğini değerlendirmede kalıtsal özelliklerden daha etkin bir işleve sahiptir. Ancak bütün kültürel işaretler aynı derecede etkin değildir. Bere, Basque etnisitesinin bir simgesi olabilir ama pek güvenilir bir işaretleyici değildir. Gerçekte Fransızlar, İspanyollar ve dünyada milyonlarca kimse bere kullanmaktadır. Askerî üniformalar, dost ve düşmanın uzaktan kolayca fark edilmesi için kullanılabilir. Ama onlar da hileye açıktır. Buna göre kostüm pek çok kez etnisitenin simgesi olarak değerlendirilir, ama asla bir ölçü olamazlar. Dövme giysiden çok daha fazla güvenilirdir çünkü kolayca kazanamazlar. Fiziksel görünüşünü sürekli değiştiren etnisitenin sünnet, diş törpüsü, dövme vb. gibi kültürel işaretleri ortakdır. Dil de ortak bir işaretleyicidir. Tam anlamıyla kültürel olsa da, yaşamın ilk evrelerinde öğrenilir. Erişkinlikte bir dili benimsemek ve öğrenmek zordur. Çünkü çok az insan ergenlikten sonra öğrenilen bir dilin sesbilgisini taklit etme yeteneğine sahiptir.

Biyolojik işaretler ise, tamamen farklı gruplar arasında etkindirler. Bu işaretlerden cilt pigmentasyonu, en yaygın işaretleyicidir. Çünkü en uzak mesafeden en görünür bir özelliğe sahiptir. Zulular ve Güney Afrika'daki beyazların arasında bu işaretler, kusursuz bir şekilde işlerler: Fenotip özellikleri değerlendirerek bir kimseye 500 metreden ateş edebilir. Yüzle ilgili özellikler (özellikle göz, dudak ve burun şekli) yanında, saç tipi ve fiziki boy da ayırıcı olduğu yerde kullanılır. Örneğin, Ruanda ve Burundi'de büyük grup farklarının boya göre işaretlendiği Hutu Tutsi-Twa ayrımında temel ölçüt büyük oranda boydur. Bu nedenle fiziksel ayırım, Ruanda'da Tutsilere ve Burundi'de Huttilere karşı soykırımsal hareket için üstünkörü bir esas olarak kabul edilmiştir. Özellikle Ruanda'da Tutsilere karşı onları ölçmek için dizden aşağıları kesilmek suretiyle bir vahşet sergilenmiştir. Naziler de Yahudilere karşı uyguladığı ırkçı politikada biyolojik işaretleri ve sünnet, sinagog katılımı, Davud yıldızı, soyadları gibi kültürel işaretleri kullandı. Bu nedenle Batı Avrupa'nın özellikle asimile olmuş gettolarında, Yahudileri Yahudi olmayan komşularından ayırırken çok zorlandı. Buna karşın Norveçliler ve İsveçliler, isteseler bile, birbirlerine karşı asla ırkçı olamazlar. Onlar karşısındakinin kim olduğunu anlamak için onu dinlemek zorundadır (van den Berghe 1996: 61).

Van den Berghe'ye göre, etnisite, günümüzdeki etnik grubu oluşturan insanların sayısı çok olduğu zaman bile ortak köken inancına derinden bağlıdır. İki grup arasındaki ayırım, sadece üyeliğin biyolojik veya kültürel işaretleyicilerinin görece belirginliğiyle ilişkilidir. Ancak her iki durumda da, işaretler kültürel olduğu zaman bile sosyal ilişki ortak biyolojik kökene dayanır. Etnik grupların ortak kökeninin çoğunlukla bir mitos olduğu ve biyolojik bir gerçekliğinin bulunmadığı ileri sürülebilir. Ama bir mitin etkili olması için ona inanılması gerekir. Bu nedenle bir etnisite mitine ancak etnik grubun üyeleri fiziksel görünüş ve kültürde yeterince benzerse inanılabilir. Japonya'nın imparatoru etkin biçimde Japon ulusun babası olduğunu iddia edebilir, ama Kraliçe Viktoria'nın Hindistan'ın annesi iddiası asla geçerli olmayacaktır. (van den Berghe 1996: 58.) Berghe bu durumu şöyle açıklamaktadır:

"İnsanların, neden hem dar bir anlamda, akrabalara ve hem de geniş anlamda etnik gruba doğru kayırmacı biçimde (nepotistically) davranmaya yöneldiği pek açıklanamaz. Kapsamlı uygunluğun azami dereceye çıkmasının sosyobiolojik paradigması, hem akrabalık hem de etnikliği kapsayan umut verici bir hipotezi sağlar. O sosyal bilimlerde sıkıntılı olan birçok problemi de titiz bir biçimde çözmektedir. Daha genel bir ifadeyle, o, kültür incelemesinin yeni bir yöntemini sunar. Kültürlenme (enculturation) sayesinde bireylerin davranışına şekil veren kurallar ve değerler, neredeyse sınırsızca plastik ve keyfi bir sistemi olarak evrimsel bakış açısıyla kültürün, çevresel değişikliklere (bizim kendi yaratmalarımız da dâhil) geniş oranda çabucak uyum sağlamamız vasıtasıyla esnek ama tesadüfi olmayan mekanizma olduğunu kanıtlar. Özellikle kültür, insanı hızla adapte eden bir yoldur. O, davranışı doğrudan belirler, ama kalıtsal baskılar ile geniş sınırlar içinde

belirlenen kendisidir. Kısacası genler ve kültür beşerî uyumu birlikte geliştirirler (...). bu argüman, özellikle insanla ilgili simgesel dil, özbilinç, kültür vd. gibi şeylerin önemli evrimsel değerini azaltmayacak adaptasyonu üretmektir: Daha doğrusu, bütün bu türe özgü özelliklerin doğal seleksiyon ile geliştirildiğini gösterecek ve eşsiz beşerî uyarılma stratejilerimiz üreten genlerle birlikte gelişmeye devam edecektir” (van den Berghe 1989: 295-297).

Sosyobiyolojik yaklaşımı toplumsal yapının temeli olarak değerlendiren Berghe, insan topluluklarını iki gruba ayırır ve bunları Tip 1 ve Tip 2 olarak adlandırır. Tip 1 adı verilen gruplar, atfedilmiş bir ortak kökenle tanımlanan, genelde kalıtsal ve endogami esaslı gruplardır. Kast, ırk ve etnik grupları içerir. Bunlarda âdet olduğu üzere kabile içi evlilik (endogamous) vardır. Fakat yakın

Kimlik mekanizması, belirleyici olmak zorunda değildir. Herhangi bir büyük grup için doğuştan sürdürülen hiçbir tercih yoktur. Dahası, uygun seçenekler tercih edilen grubun seçimini etkileyebilir.

çevreden evlenen akraba gruplarına bölünmüşlerdir. Bu sıralamayı şu şekilde yapmak mümkündür: çekirdek aile, sülale, klan, akrabalar. Kabile üyeleri, daha küçük akraba gruplarına bölünmelerine rağmen kendilerini dış dünya karşısında dayanışma içinde olan tek bir halk olarak görürler. Geleneksel dönemlerde Tip 1 grupları toplumla özdeştir. Birkaç yüz kişilik nüfuslar, kendilerini gerçek ya da farazi paylaşılan ortak bir kökenle, mitik kurucuların ya da yaratıcıların çocukları olarak algırlar. Sürecin son aşaması etnisite ve nihayet ulus olmuştur. Buna karşın Tip 2 adı verilen gruplar ise siyasi partiler, sendikalar, meslekî kurumlar, spor kulüpleri ve okul-aile birliği gibi ortak çıkar üzerine kurulu birliklerdir.

Söz konusu tip tasnifi klasik sosyolojideki organik-mekanik yahut *gemeinschaft-gesellschaft* tasnifini hatırlatmaktadır. Berghe göre, “etnik grubun geniş akrabalığının gerçekten ya da varsayılan olması önemli değildir. Tıpkı küçük birimlerde olduğu

gibi akrabalık, ulusçuluk, kabilecilik, ırkçılık ve ethnocentrism olarak adlandırdığımız duyguların temeli olması için yeterlidir. Pek çok Tip 2 grupların rekabet içinde olduğu modern endüstriyel toplumlarda bile bu duygular hızlı ve kolay biçimde seferber edilebilir (van den Berghe 1994b: 98).

Belki de sosyal psikoloji başlığı altında değerlendirilmesi gereken konu ile ilgili önemli çalışmalardan biri de Paul Shaw and Yuwa Wong tarafından kaleme alınan *Genetic Seeds of Warfare* adlı eserdir. Savaş ve etnisite ilişkisini kapsamlı bir şekilde ele alan Shaw ve Wong, Afrika’da askerî darbelerde etnisitenin oynadığı rolden, modern savaşta ulusçuluğun (etnik olarak homojen toplumlarda) ve vatanseverliğin (çok etnili toplumlarda) seferber edici rolüne çeşitli olguları açıkla-

mak için sosyobiyojik yöntemlere başvururlar. Onlara göre, evrimsel zaman boyunca bireyler, güç dengeleri göz önünde bulundurdıklarından dolayı çekirdek (küçük) etnik gruplarından ziyade daha büyük gruplarla iş birliği yaparlar. Bu eylem, iradi ya da baskıyla (mağlubiyetle ve galibin karışımına zorlamasıyla) gerçekleşebilir. Daha büyük bir gruba ait olmak, onun için savaşmak, kapsamlı uygunluğu azami dereceye çıkarmanın öncelikleri ve mental gelişimle ilgili eğilimler, kültürel çevredeki önceliklere ve tercihlere bağlıdır. Evrimsel zaman boyunca bağlılıklar, psikolojik olarak bir kimlik mekanizmasıyla ilişkilidir. Kimlik mekanizması, devamlı olarak iki soruyu cevaplamaya çalışır: Birey, hangi gruba ait olmalı ve ne için savaşmalıdır? Eğer seçenekler, uygun değilse, eğer devlet gibi daha büyük bir grupta üyelik zorunluysa, bireyin savaşta gruba hizmetini gerektiren şiddetin ve sözleşmenin derecesi nedir? Bu soruları cevaplamak için, kimlik mekanizması, şeyleştirme ve buluşsal yöntem adı verilen iki bilişsel süreç aracılığıyla bilgiyi kültürel çevrelerden ayırır. Bu bilişsel yöntemlerin (belirli bir gruba özdeşleşmek ya da özdeşleşmemek) mesajı, duygusal yöntemlerle güçlendirilir. Güçlü grup birliklerinin eşzamanlı olarak üremesinde biliş ve duygu etkilidir. Tüm bireyler farklı zamanlarda oluşan (*epigenetik*) bir aygıtın parçalarıdır. Kimlik mekanizması, belirleyici olmak zorunda değildir. Herhangi bir büyük grup için doğuştan sürdürülen hiçbir tercih yoktur. Dahası, uygun seçenekler tercih edilen grubun seçimini etkileyebilir. Bununla birlikte kimlik mekanizması için seçenekler uygun değilse tercih edilen grup seçimini evrensel ilkeler etkiler. Bunun yanında uygun koşullarda kimlik mekanizması, tercih edilen-grup üyeliğinin seçiminde önemli bir işleve sahiptir. Doğal uyum, beş tanıma işaretleyicisi uygun olduğu zaman ortaya çıkar ve duygunun yoğunluğu bu tanıma işaretleyicileriyle ilişkili olduğunda güçlüdür. Tanıma işaretleyicileri, ortak fenotipler, köken, dil, vatan ve dindir. Beş tanıma işaretleyicisinin biri veya birkaçı ya da kimlik mekanizmasındaki bilişsel ve duygusal süreçler işlevini yitirdiğinde belirsizlik ortaya çıkar. Büyük bir gruba sadakat, otomatik olarak zayıflar. Kimlik mekanizması, en etkin biçimde etnik açıdan homojen bir toplumda (en az belirsizliğin olduğu toplumda) işlevini yerine getirme eğilimindedir. Kimlik mekanizması, belirsizliğin olmadığı koşullarda (kültürel etnik gruplar) işlediğinde, kuvvetli bir milliyetçilik ortaya çıkar. Grup dışındakilere karşı çatışmada seferberlik, nispeten kolay olduğu ve insanlığın eğiliminde süreklilikler savaşla büyük ölçüde görünür olduğu için kapsamlı uygunluğun öncelikleri, büyük grubun sınırlarının çıkarlarıyla ilişkilendirilir. Kimlik mekanizması, belirsiz koşullarda işlediğinde ise, çok-etnili devletlerde olduğu gibi, grup bağlılığını tehdit eder. Bu, güç dengesi düşünceleriyle şekillenen çevrelerde sorun olmaya başlar. Bağımlı olmayan bir grup, kapsamlı uygunluğun önceliklerini artırma ve korumada üyeleri tarafından güvenilir olmayabilir. Grup sadakati tehdit edildiğinde, kimlik mekanizması, sadakati bir alt grup üyeliğine yöneltmeye meyledecek, bu nedenle gruplar arası çatışma büyüyerek büyük grupta ayrılıkçı hareketlere ve

belki de iç savaşa yol açacaktır. Bundan kaçınmak için, kültürel teşvikler, kapsamlı uygunluğun önceliklerini artırmaya ve korumaya başlamalıdır. Bu durumda vatanseverlik ve savaş tipik olarak, liderler tarafından grup kaynaşmasını artırmak ve seferberlik amacıyla kullanılır (Shaw-Wong 1989: 109-110). Bu görüşü savunanlar kimlik mekanizmasının grup içinde etnik merkezçiliğe (*ethnocentrism*), grup dışında ise yabancı düşmanlığına (*xenophobia*) dayandığını ileri sürerler.

Sosyobiologlara göre etnisite veya ırk, icat edilemez veya hayal edilemez. O, idare edilebilir, kullanılabilir, sömürülebilir, vurgulanabilir, eritilebilir veya alt bölümlere ayrılabilir, ama tercihen endogami ve ortak bir tarihsel tecrübe ile bağlanmış daha önce mevcut bir nüfusla bağdaştırmalıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde sosyobiolojik yaklaşımın, hem ilksel hem de araçsalçı niteliklere sahip olduğu görülür.

2. İlkçilik Karşıtı Kuramlar

a. Araçsalçı Kuramlar

Araçsalçı kuramlar, genellikle etnik grupları ifade etmesine rağmen bu gruplara ilişkin değerlendirmeler ulusları da kuşatacak biçimde genelleştirilir. Araçsalçı kuram, etnisite ile ilgili açıklayıcı ve önemli bir işleve sahiptir. Ancak bu genelleştirmeler birtakım sorunlara da yol açabilmektedir. Bu nedenle söz konusu kuram özellikle etnisite ile olan ilişkisi bağlamında değerlendirilecektir.

Araçsalçı yaklaşımın cevaplamaya çalıştığı sorular, onların yaklaşımı ve etnisite konusuna katkıları hakkında ipucu verecek niteliktedir. Bu soruları şu şekilde sıralamak mümkündür: Cemiyet/topluluk hâline gelen etnik gruplara, etnik taleplere, etnik rekabete ve etnik çatışmaya bağlı olarak ortaya çıkan koşullar nelerdir? Bir etnik topluluğa bağlı hangi koşullar, milliyet gibi büyük bir arzuya yol açmaktadır ve başarılı olmak için neler gereklidir? Etnik gruptan ulusa doğru bir harekette halkların kültüründe, davranışlarında ve sınırlarında meydana gelen dönüşümler nasıl açıklanabilir? Aynı grupta zaman zaman etnik ve ulusal hareketlerin medcezirine tesadüf edilmesine rağmen, farklı zamanlarda ve farklı yerlerde türlü türlü halk grupları arasında etnisite ve ulusçuluğun güçlenmesi nasıl açıklanabilir? (Brass 1996: 87).

Araçsalçı yaklaşımın ilk temsilcileri arasında Fredrik Barth'ı anmak mümkündür. Barth'ın yaklaşımında iki esin kaynağı dikkat çekmektedir. İlki, İngiliz sosyal antropolojisinin ortak grup teorisi fikridir. Bu görüş biyolojik süreklilik, grup üyelerinin, temel kültürel değerleri paylaşımı, grubun bir etkileşim ve iletişimin alanını oluşturması ve üyelerin, kendilerini bir gruba ait olarak tanımlaması ve ötekiler tarafından grup bağlamında tanımlanması esaslarına dayanmaktadır. İkincisi ise, davranışı ötekilerinde yarattığımız izlenim ve imajların aksine bir rol yapma becerisi olarak yorumlayan Amerikalı sosyolog Erving Goffman'ın etkileşimci (*interactionist*) teorisisidir. Barth'a göre etnisite, yalnızca

müphem bir kültürün ifadesi olarak değil, aynı zamanda sosyal organizasyonun bir biçimi olarak da düşünülmelidir. Bu yaklaşım her halükarda, kültürle ilgilidir ve gruplar arasındaki kültürel farklılıkları vurgular. Etnik grup ve kimlik araştırmalarının temel noktası, grup üyelerinin içerilmesi süreci ve grubu tanımlayan sınırdır. Sınırlar, simgesel ve sosyal içeriklere sahiptir. Bu nedenle sınırın korunması, etnik grup için gereklidir ve o ilksel değildir. O daha çok belirli çevresel, ekonomik, tarihsel veya siyasal koşulların bir sonucudur. Kimlik bakımından etnik gruplar, hem emik hem de etik olarak tanımlanır. Baskı, üyeler grubun parçası olduğunu kabul ettiği zaman oluşur. Kültürel özellikler, bir grubun üyeleri tarafından kendilerini diğer gruplardan ayırmak için seçilir, bu nedenle sınır tespit etmek, bir dereceye kadar keyfidir. Etnik gruplar yalnızca popüler arzularda değil ama aynı zamanda ve hatta daha ziyade etnik girişimciler ya da liderler tarafından seferber edilir. Barth'ın yaklaşımını izleyerek, etnisiteyi aşağıdaki gibi dört büyük düzeyde ayırmak mümkündür: Buna göre *mikro* adı verilebilecek ilk düzey, kimliğin, nasıl biçimlendiği ve diğer bireylerle etkileşimi bağlamında bireylerin nasıl deneyim kazandığıyla ilgilidir. *Medyan* düzey, grupların biçim ve seferberliğini sorgular. Bu aşamada anahtar odak, liderlik ve girişimcilik olmalıdır. Bu aşamada stereotipiler çoğunlukla önemlidir. *Medyan* düzey, bireylerin kimliklerini ifade etme biçimlerini şekillendirerek mikro düzeye bir baskı uygular. *Makro* düzey, güç kullanımı ve gücün tehdidi yanında devletin, yasal yapılar ve belirli politikalarla etnik grupları nasıl etkilediğiyle ilgilidir. İdeolojik düzeyde devlet, bilgiyi kontrol ve idare etmek ve belirli etnik/ulusal dünya görüşlerini etkilemek için geniş bir mekanizmaya (okullar, medya vb.) da sahiptir. *Global* düzey ise, Birleşmiş Milletlerin ara buluculuk, kolluk kuvvetleri ile sivil toplum örgütlerinin artan rolüne ilişkin insan hakları konusunda küresel araştırmaların doğuşuna dayanan son gelişmeler incelenir. Bütün bu unsurlar etnisiteye yeni bir boyut kazandırmaktadır.

Abner Cohen, etnisiteyi etnik gruplaşmalar arasındaki yoğun etkileşimin bir sonucu olarak değerlendirir. Buna göre etnisite, imtiyazlı olanların gücü kaybetme tehlikesine ve temel sosyal haklardan mahrum olanlar arasında güç kazanma uğrunda verilen mücadelede şekillenmiştir. Daha fazla ve daha acı mücadeleler, istihdam alanları, vergilendirme, sermaye, eğitim, siyasal konumlar gibi yeni stratejik konularda patlak verdi. Pek çok yerde bu yeni güç kaynaklarını ele geçirme olanağı etnik gruplar (Cohen kabile terimini kullanır) için farklıdır. Bölünme sonucunda oluşacak şey, etnik temelde olacaktır. Bu mücadelenin bir sonucu olarak, birçok etnik grup kendi kuvvetlerini harekete geçirir ve mücadelelerini daha etkin yönlendirmek için siyasal olarak örgütlenecekleri yollar arar. Söz konusu seferberlik sürecinde geleneksel kültürlere yapılan vurgu artar. Çağdaş şartlarda etnisite, yeni devlet yapısının içinde siyasal gruplaşmanın bir türü olduğu zaman, burada geleneğe ve etnisiteye dayanan bir ayrılıkçılık vardır (Cohen 1996: 83-84). Etnisite aslında geleneksel âdetler ve siyasal mekanizmalar

ve deneyimler gibi siyasal bir olgudur. İnsanlar, gelenekleri farklı olduğu için birbirlerini öldürmezler. Başka etnik gruba mensup insanların âdetleriyle dalga geçebilir, ama bu kendi başına, ciddi ihtilaflara yol açmaz. Eğer insanlar gerçekte, önemli kültürel farkların nedenlerini tartışırsa bu kültürel farklar, siyasal ayrımlara bağlıdır. Öte yandan insanlar, sadece ortak çıkarlarından dolayı çağdaş koşullar altında birbirlerinden ayrılmamaktadır. Sabo Hausaları, Yorubalar karşısında birleşmişlerdir. Çünkü birlikleri, ülkedeki varlıkları ve yapıları için gereklidir. Etnisite, ulus devlette veya herhangi bir resmî sistemde, siyasal hareketi gayriresmî biçimde düzenleyen tek şeydir. Bu tip gayriresmî örgütlenmiş siyasal gruplaşmaları, parapolitik yapılar olarak adlandırmak mümkündür. (Cohen 1996: 84).

Araçsalcılar açısından, etnik kimlik esnek ve değişken olduğundan; koşullara göre bir etnik grubun hem içeriği hem de sınırları değişebilir. Etnisite esnek

Etnik grupların sabit hiçbir sınırı yoktur. Onlar, boyutları koşullara göre değişen kolektif varlıklardır.

ve son derece uyarlanabilir bir araç olarak tanımlanır. Etnik grupların sabit hiçbir sınırı yoktur. Onlar, boyutları koşullara göre değişen kolektif varlıklardır. Bireyler ise, sürekli olarak tek bir etnik gruba atfedilemezler. Onlar aynı zamanda birkaç grubun üyeleri olabilirler. Bu nedenle etnisite, araçsalcılar tarafından dinamik olarak algılanır. Etnik toplumlar, dramatik sosyal değişimlerin yaşandığı modernleşme zamanlarında ve postendüstriyel toplumlarda belirli bir seçkin tabaka sayesinde yaratılır ve dönüştürülür. Bu süreç kaçınılmaz olarak hem etnik kategoriler içinde hem de farklı etnik kategorilerin arasında seçkinler, sınıflar ve önderlik grupları arasında siyasal güç, ekonomik çıkarlar ve sosyal statüler için rekabet ve mücadeleyi içerir. Paul

R. Brass'a göre etnisite ve ulus hakkında pek çok sosyal bilimci, modernleşme ve sanayileşmenin çok etnili toplumlarda genellikle eşit olmayan bir ilerlemeye ve bazı etnik grupların ve ülkenin bazı bölgelerinin diğerlerine nazaran bu süreçten daha fazla yararlandıklarına dikkat çekerler. Etnisitenin değişiminde ve farklılaşmasında başrolü seçkinler oynarlar. Buna göre etnisite, seçkinlerin iktidar ve çıkarlarını koruyabilmek için toplumda siyasal mitler yaratmalarının ve bu mitlerin manipüle etmelerinin bir sonucudur. (Brass 1996: 89).

Ancak farklı etnik gruplar veya kültürel yönden farklı bölgeler arasındaki eşitsizlik, toplumsal veya ulusal bilincin gelişmesini kendi başına teşvik etmez. Modernleşen bir ülkenin kırsal bölgelerinde standartlaştırılmamış yerel bir lehçeyi konuşanlar, dillerinin ihmal edildiğiyle ilgilenmeden dillerini konuşmaya ve herhangi bir dayanışma duygusu geliştirmeden tarlalarını ekmeye devam edebilirler. Onlar, şehir yaşamından uzaktadır. Çağdaş eğitim fırsatlarından, kitle iletişim ve ulaşım araçlarından daha az yararlanırlar. Bu nedenle çıkarları için ya

mahallî açıdan güçlü ekonomik, dinsel, ve siyasal seçkin tabakalarla ya da dış otoritelerle iş birliği yapmayı faydalı bulurlar. Güç kazanmak veya mevcut konumlarını muhafaza etmek için baskın bir etnik grubun dilini ve kültürünü benimseyebilirler. 19. yüzyılda Galler'de İngilizleşen Galler aristokrasi, Litvanya'da Polonyalılaşan Litvanya soylu sınıfı ve Transilvanya'da Macarlaşan Rumen soylu sınıfı bu açıdan çarpıcı örneklerdir. İçerideki seçkinler ile dış otoriteler arasında bu türden iş birliği, genellikle halk kitleleri arasında etnik farklara yol açar (Brass 1996: 89).

Etnik kategorilerden toplumların bu gelişme süreci, dillerin henüz standartlaşmadığı, dinsel grupların çok yapısal ve organize olmadığı, bölümlere ayrılmadığı, sosyal parçalanmaların yaygın olduğu çok etnili toplumlarda modernleşmenin erken aşamalarıyla yakından ilgilidir. Etnik gruplardan cemiyetler yaratma süreci, çeşitli uygun alternatiflerden oluşan özel lehçeler veya dinsel pratiklerin veya giyim tarzlarının veya tarihsel simgelerin seçimini içerir. Bir etnik grup siyasal eylem ve seferberlik sayesinde kendi gayretleri ile başarılı olduğu ve grubun haklarını koruduğu derecede bir ulus gibi kendini kanıtlayarak etnisiteyi aşar. Bu süreçte seçkinler, bir grubu temsil etmek iddiasıyla şahsi çıkarlarını ve grubun siyasal ve iktisadi konumunu korumayı ve geliştirmeyi amaçlarlar. Kültürel öğeleri kullanır, değiştirir ya da yeni öğeler icat ederler. Bu nedenle etnik öz bilinç, etnik temelli talepler ve etnik çatışma sadece, yerli ve dış seçkinler ve otoritelerin arasında ya da yerli seçkinler arasında meydana gelebilir. Endüstrileşme öncesi ve erken modern toplumlarda etnik özerkliğin gelişiminin teşvik ettiği seçkin mücadelesinin dört kaynağı vardır: Bunlar, yabancı bir fatih karşısında imtiyazlarını sürdürmeye teşebbüs eden yerel aristokrasi, farklı etnik gruplardan rekabetçi dinsel seçkinler, bir etnik grup içindeki dinsel seçkinler ve yerli aristokrasi, yerli dinsel seçkinler ve yabancı bir aristokrasi arasında gerçekleşir (Brass 1996: 89-90).

Etnik gruptan topluma dönüşüm, bazı grupların asla yapamadığı, bazılarının ilk olarak modern zamanlarda yaptığı, diğerlerinin ise zaman içinde farklı konularda defalarca maruz kaldıkları ve hâlâ da yaşadıkları bir geçiştir. İlk kategoridekiler Birleşik Krallık'taki Keltler, Hollanda'daki Frizyeliler, doğu ve merkezî Avrupa'nın Slav dilli Sorpları ve Wendleri kuzey Hindistan'daki Maithili dilli ve diğer pek çok lehçede konuşan halkları gibi başka halklar içinde kaynaşan yahut kaynaştırılan çeşitli "kayıp" halkları ve farklı lehçeleri konuşanlarıdır. İkinci kategori Galliler ve İrlandalılar, Avusturya-Macaristan'daki uluslar, Nijerya'daki

Etnisite, seçkinlerin iktidar ve çıkarlarını koruyabilmek için toplumda siyasal mitler yaratmalarının ve bu mitlerin manipüle etmelerinin bir sonucudur.

Ibolar, kuzeydoğu Hindistan'daki Naga kabileleri ve çağdaş Hindistan'daki pek çok dil toplulukları, Malezya'daki Malaylar gibi 19 ve 20. yüzyılların yeni oluşturmuş etnik grupları ve uluslarıdır. Son kategori ise, Yahudiler, Han Ulusu, Mısırlılar ve Batı Avrupa'nın büyük ulusları gibi dünyanın antik halklarıdır (Brass 1996: 87).

Kültürel unsurlar tarih boyunca varlıklarını korumuşlardır. Ancak zaman içinde işlevleri farklılaşmış ve çıkar çatışmalarının yoğunluğu arttıkça bu unsurlara yapılan vurgunun boyutu da değişmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde kültür, seçkinlerin manipüle edecekleri semboller yumağıdır. Seçkinler, bu sembolleri çıkarları doğrultusunda yoğurarak kültürel değişim yaratmaktadır. Söz konusu değişim süreci, "etnik grup liderlerinin ve üyelerinin *doğru ücret* karşılı-

Kitleler, seçkinlerin manipüle ettiği öznel ve nesnel semboller ve mitler etrafında toplanır. Kolektif eylem ve kimlik, bireylerin çıkarlarını azami dereceye çıkarmaları ile doğru orantılıdır.

ğında kültürlerinin birtakım yönlerinden vazgeçtikleri veya ön yargılarını değiştirdikleri bir piyasa modeli olarak anlaşılabilir. Bahsedilen 'doğru ücret' tanımlaması, iş olanaklarından ücretlendirme politikalarına, kolektif haklardan bireysel haklara, sübvansiyon ve kredi kullanımından vergi kolaylıklarına ve hatta yasaya uygun olmayan durumlara kayıtsız kalınmasına kadar uzanan geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır" (Sağır-Akıllı 2004: 13-14). Kitleler, seçkinlerin manipüle ettiği öznel ve nesnel semboller ve mitler etrafında toplanır. Kolektif eylem ve kimlik, bireylerin çıkarlarını azami dereceye çıkarmaları ile doğru orantılıdır. Nitekim "rasyonel seçim teorisi", bu anlayışın bir yansımasıdır. Rasyonel seçim teorisi, insanların gündelik hayatlarında ve eylemlerinde rasyonel ve kişisel çıkarlarına göre davrandıklarını varsayar. Aktörlerin eylemleri tecrübeler ve sosyal normlarla kısıtlanmıştır. Bu ne-

denle bireylerin davranışları kazançlarını/çıkarlarını artırma ihtiyacıyla ilişkili olarak açıklanabilir. Kolektifliğin temel bir sosyal birim olduğu yapısalcılığın ve işlevselciliğin aksine söz konusu teori, her zaman bireyi esas alır. Bireysel aktörler teorisinin hareket noktası olarak görülür. Gruplar ve kolektif davranış, aktörleri iş birliğine zorlayan kişisel çıkar açısından değerlendirilir.

Rasyonel seçim, en çok tartışılan ve tenkit edilen kuramlardan biri olmasına rağmen felsefi kökleri çok gerilere uzanan bir kuramdır. Kökleri Hobbes ve Locke'un toplumsal sözleşme teorisi, Bentham ve Mill'in faydacı ve aslında bencil, tamahkâr bir varlık olan insanın doğası görüşüne dayanır (Hechter 1988: 264). Ekonomik ve matematiksel kökenleri ise popüler oyun teorisi yanında Adam Smith ve neoklasik iktisatçılarda izlenebilir. Rasyonel seçim kuramcıları, kendi-

lerini metodolojik açıdan bireyselci olarak tanımlarlar. John Elster'e göre, *metodolojik bireyselcilik* ilkelerinde kolektif arzular ve inançlar yoktur. Bu nedenle hakikat yalnızca bireysel olgulara dayandırılarak açıklanabilir. Bu noktada en önemli sorun, etnisite ve bireyselcilik arasında ortaya çıkmaktadır. Eğer herkes bencil bir birey olarak davranıyorsa, toplum ve kolektif eylem nasıl mümkün olmaktadır?

Rasyonel seçim kuramcıları, etnik olgu denilen şeyin varlığına inanmaz. Michael Hechter'e göre etnik ilişkiler, nitelik olarak sınıf, din ya da statü ilişkilerinden farklı değildir. Bu ilişkiler gibi sosyal ve bireysel eylem de rasyonellik, asimilasyon, grup oluşumu vb. gibi tipik sosyolojik kategorilere göre tahlil ve izah edilebilir. Bu durumda etnik grupları farklı kılan şey, yalnızca kişisel çıkarlarını ve kazançlarını artırmak amacıyla aktörlerin bireyleri ve sosyal grupları ayırmak için kullandıkları kültürel ya da fiziksel farklılıklardır. Kuramcılar bireylere kıt kaynaklar, ekonomik çıkarlar, varlık, güç ve statü için devamlı rekabet hâlinde olan bireyler olarak bakarken, bu rekabet sürecinde etnisiteyi de grup üyeliği maliyetini daha ucuz kılan bir işleve sahip yapı olarak görürler. Bir diğer ifadeyle grup çatışması ya da tehdidi durumunda bireyler, etnik üyeliğe önem verirler. Özellikle savaş gibi olağanüstü durumlarda etnik bağların gücü fark edilir. Ancak bu durum büyük ölçüde durumsal faktörlerle ilişkili olarak açıklanabilir. Bu koşullar altında etnik gruplar iki önemli işlevi yerine getirir. a) Kolektif eyleme katılan aktörleri harekete geçiren cezalar ve mükâfatların merkezî kaynağıdır. b) Aktörlerin kâr/zarar hesabı belirli kolektif eylemlerin muhtemel başarısına derinden bağlıdır. Etnik gruplar, bilgiyi kontrol ederek bireysel aktörlerin uygun seçenek alanlarının sınırlandırılmasında hayati bir rol oynarlar. Bir başka ifadeyle bireylere grup üyeliğinin faydaları sunulur. Buna mukabil etnik grup, gözlem ve kontrol yoluyla üyelerinin tercihlerinde kısıtlayıcıdır.

Fiziksel ve kültürel farklar, etnik düşmanlıklarla derinden ilişkili olmasına rağmen bu düşmanlıkların doğası aktörler tarafından gerçek grup çatışmaları olarak algılandığından, grubun biçimlenmesinde önemli bir yer işgal etmezler. Banton'un işaret ettiği gibi, bu farklara bir anlam atfedilir ve sosyal grup biçimlenmesi, bireylerin kendi amaçları için kullanılır. Etnik temelde bir kolektif eylem yalnızca grubun denetim kapasitesine dayanmaz. Aynı zamanda o kurumsal kaynaklara, dayanışmanın yoğunluğuna ve biçimine, şiddete başvurmeyen taktiklerin benimsenmesine, kolektif kazançların eşit dağıtımına, grubun büyüklüğüne de bağlıdır. Hechter, olası bir etnik eylemin meydana gelmesinde bireysel güdülerin etkili olduğuna inanır. Etnisite, bireysel kazanç için mobilize ve manipüle edilebilen sosyal kaynaktan başka bir şey değildir (Hechter 1988: 264-279).

Söz konusu teori, insanların davranışlarının maliyetini en aza indirmesini ve çıkarlarını azami dereceye çıkararak sosyoekonomik koşullarını yükseltmek için hareket ettiklerini iddia eder. Etnik üyelik de maliyet ve çıkarların rasyonel hesaplanmasına dayanır. Rasyonel seçim teorisine göre etnik kimlik, her bireyi

kuşatan genel sosyal kimlik öğelerinden biridir. Sosyal kimlikler çok çeşitlidir ve koşullara göre bireyler farklı bir kimliği vurgulayabilecekleri gibi etnik kimliği de tercih edebilirler. Örneğin Almanya’da yaşayan bir Türk, bir başka Türk ile ilişkisinde bölgesel kimliğini (Yozgatlı, Ankaralı, Kırşehirli gibi) vurgulayabilir. Türk dünyasından bir Türk ile ilişkisinde ulusal kimliğini (Türkiye vatandaşı), Türk olmayan biriyle ilişkisinde etnik kimliğini (Türk) vurgulayabilir. Türkiye’de ise o, etnik kimliği dışında bir *Alamancı* olarak değerlendirilir.

Etnik ilişki/birleşmede bireysel tercihler önemli bir rol oynarlar. Buna göre bireyler, çıkarlarını azami dereceye çıkarmak için *-miş gibi* yaparlar. Bireyler, geleneksel bağlılıkların maliyeti arttıkça aynı amaçlara daha az maliyete katlanarak ulaşabilmek için alternatif araçlar arasında bir fayda-maliyet analizi yaparak -eğer daha akılcı bir seçenek mümkünse -etnik ilişkilere bağlanmayı reddedebilir. Kimi insanlar, faydalı olduğuna inandıklarından ötürü bir etnik üyeliği tercih ederken, kimi insanlar da dezavantajlar ya da aşırı maliyet içerdiği için etnik kimliğini inkâr eder ya da gizler. Yine bu minvalde rekabet teorileri de etnik hareketlerin yükselişini ve düşüşünü açıklamaya çalışır. Farklı gruplar, görece kıt kaynaklara (meslek, sosyal konum, statü vb.) ulaşmak için birbirleriyle yarıştığında kolektif eylemin temeli olarak etnik kimlikler ortaya çıkar ya da yeniden inşa edilir. Rekabetçi her bir grubun amacı, Max Weber’in, “sosyal kapalılık” olarak adlandırdığı süreçte kaynaklara özel bir erişime sahip olmaktır.

Kısacası araçsalcılar açısından etnik birleşme, ekonomik çıkarları artırmak için basit bir hiledir. Eğer selameti veya ekonomik çıkarları için uygunsuzsa birey, grup üyeliğini değiştirmeye hazırdır. Etnisite, grup üyelerinin çıkarlarının bir göstergesidir. Bu açıdan Marksist felsefenin sınıfları, baskın grupların maddi çıkarlarını gizlemeye çalışan bir hilesi olarak değerlendirmesi gibi etnisite de yanlış bilinç olarak değerlendirilebilir.

b. İnşacı Kuramlar

Hakikat eylemlerle mi inşa edilir? Dünya keşfedilmekten ziyade müşterek olarak icat mı edilmiştir? Bu sorulara olumlu cevap verme eğiliminde olanlar genellikle sosyal inşacı (*social constructivist*) olarak adlandırılır. Esasen araçsalcı yaklaşım içinde değerlendirilebilecek inşacı literatür, hem onun ateşin taraftarları olan sosyologlar hem de ona kuşkuyla yaklaşan eleştirmenler tarafından oluşturulmuştur. 20. yüzyılın son çeyreğinde şekillenen bu yaklaşım, postmodern sosyal bilim anlayışının bir yansımasıdır (Kukla 2000: VIII). Bu yeni bilimsel anlayış, ilköçil ve özcülüğe muhalefet, dünya çapında köktenci hareketlere ve Avrupa’da yükselişe geçen ırkçı akımlara karşı tepki olarak gelişmiştir.

Dinsel ayrımcılık, kültürel püritenlik ya da ulusçuluk, ırkçılık, etnik temizlik veya siyasal kabilecilik kılığı altındaki bütün mevcut özcülükler kapsama ve dışlama süreçlerini dogmalaştıran ve insafsızca uygulayan sosyal, siyasal ve sembolik eylem biçimleridir. Karl Popper’in tanımladığı gibi onlar açık toplumun ilkelerine kökten karşıdırlar. Özel-

likle Avrupa ve Amerika akademik çevrelerinde yaygın olan özcü karşıtı akım, yeni bilimsel bir anlayıştan çok daha fazla birşeydir. O, insanlığın gelecekteki gelişmesinin, değerler ve normlar hakkındaki büyük bir tartışmanın parçasını oluşturur. (Wicker 1997: 2).

Bu açıdan değerlendirildiğinde inşacı kuram, bilimsel postmodernizm sayesinde din, ulus, kültür gibi bütünlükleri çözmeye yarayan bir araç ve strateji hâline gelmiştir. Samuel Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" ve Francis Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" adlı tezleri, batıda son zamanlarda üretilmiş en önemli stratejiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

20. yüzyılın ikinci yarısında edebiyat, kültür ve felsefe alanında ortaya çıkan yapısalcı söylem çerçevesinde, antropoloji, sosyoloji, siyaset bilimi, tarih gibi disiplinler aracılığıyla gelişen inşacı kuram, etnik grupları bir dizi sosyal, ekonomik ve siyasal süreçler karşısında değişken olarak değerlendirir. Bu nedenle de etnik kimliklerin değişmezliğinden bahseden ilkselci yaklaşıma şüpheyle bakar. İnşacı yaklaşımı benimseyenler iki temel savı kabul eder: a) Bireyler tek değil, çeşitli etnik kimliklere sahiptir, b) Kimlik bazı nedensel değişkenlere bağlı olarak farklılık kazanabilir. Bireysel kimlikler değişirken, bu bireyleri tanımlayan etnik gruplar ve etnik demografi de değişir (Chandra 2001: 7). Etnik, kültürel, veya ulusal bir öz gibi şeyler yoktur. Etnik gruplar, kültürler ya da uluslar gibi oluşumlar artık, insan eylemini oluşturan ve tanımlayan üst özneler olarak düşünülmemelidir. Onun yerine, tarihin ürünleri ve bu nedenle insanların çıkarları ile seferber edilen somut eylemlerin sonucu olarak yorumlanmalıdır. Böyle oluşumlar, sosyal aktörlerin kendi sosyal konumlarına bağlı olarak benimsenmiş inşalardır. Sosyal bilimcilerin bu ilkeyle açıklamak istedikleri şey, hangi sosyal aktörlerin, etnisite, kültür ve ulus düşüncelerinin oluşumuna katıldığını sorgulamak, bu tür bütünlüklerin gerçekleşmesinde kullanılan inşa stratejilerini ve yöntemlerini saptamaktır. Bu nedenle, sosyal sınıflar gibi, etnik gruplar, kültürler ve ulusların varlığının kendinden değil, kendisi için olduğu düşünülür (Wicker 1997: 1).

Postyapısalcı bakış açısından ilkçilik ve özcülüğün bilimsel sorgulaması, iki işleve sahiptir. Öncelikle primordializm ve özcülüğün verili olmadığına fakat belirli amaçlar için insanlar tarafından inşa edildiğini ve ikincisi, klasik dönem sosyal bilimlerinin, inşa kompleksine nasıl katkıda bulunduğunu belirtmek gerekir. Uluslar, kültürler ve etnik gruplar gibi kavramlar, modern çağın özcü ruhuna çok uygun düşüncelerdir. Sosyal bilimcilerin ellerinde inşacılık postmodernizmin tanımlayıcı bir karakteristiği olan yapı çözümçülüğün bir aracına dönüşür. Sosyal gerçekliğin inşa edilen doğasını gösterirken, bu süreci meşrulaştırmaya yarayan

Uluslar,
kültürler ve etnik
gruplar gibi
kavramlar,
modern çağın
özcü ruhuna
çok uygun
düşüncelerdir.

bilginin temelini oluşturan biçimlerin yapı çözümüne ihtiyaç vardır. Yapı çözümcü akım, klasik bilimsel yazılardan radikal biçimde farklı bir yaklaşıma ihtiyaç duyar. Onlar artık, gerçekliğin tanımlamaları olarak değil ama gerçekliği oluşturan özgün metinler olarak okunur. Bu nedenle dönemlerindeki ideolojiler ve ilişkilerin gücü kadar, yazarın niyetlerini de yansıtır. Edward Said'in *Orientalism* kitabı, Clifford ve Marcus tarafından yayımlanan eserlerde klasik dönemin etnograflarının, ırk, kültür ve etnik grup açısından ötekini nasıl tanımladığı bir başka ifadeyle gerçekliğin bilim tarafından yeniden nasıl üretildiği ayrıntılı bir biçimde anlatılmaktadır. Aynı biçimde tarihçiler, ulusun bütünleştirici düşüncesinin yapısal çözümünü sunarlar. Bu suretle hayali bir cemaat olarak onun gerçek doğasını açıklamaya çalışırlar. Bu modernitenin projesini tamamlamak için

Postyapısalcıların gösterdiği gibi, kültürler, etnik gruplar, uluslar ve kimlikler, bilgi kuramlarının temel unsurlardır.

ihtiyaç duyulan ulusal ve yurttaşlık gerçekliklerinin üretiminde ulus fikrinin nasıl kullandıklarını açıklar. Ulusal köken mitleri, ulusal diller, ulusal duygular, ulusal âdetler, ulusal kurumlar ve ulusal ekonomiler inşanın parçası olarak görülür (Wicker 1997: 3).

İnşacı yaklaşım kuşkusuz, tarih ve gerçekliğin üretiminin temelini oluşturan mekanizmalara yeni bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Özellikle, "doğal olarak verili"nin üstünlüğünü ilan eden tarih, din, kültür ve pratikliğin pasif taşıyıcıları dışında sosyal aktör kavramına gerek duymayan bütün felsefe ve teleojilerden sıyrılmıştır. En iyi biçimde icat edebiyatı olarak tanımlanan yeni bilimsel yazının bir kısmı özellikle, veriliden inşa edilene radikal bir dönü-

nüşümün altını çizer. Bu nedenle sosyal, kurumsal ve psikolojik pratikler artık, insani eylemlerin ürünleri olarak değerlendirilmiş ve bunu icat sembolü altında analiz edilebilirlik izlemiştir. Gerçekten de icat, son yıllarda sosyal bilimlerde önde gelen metaforlardan biri oldu. Bu bakış açısına göre gelenek, kültür, akrabalık, heteroseksüellik, demografi, politika, ilkel toplum ya da ulus devlet insan aklının icadıdır. İcatçı yaklaşım aracılığıyla yapı sökümcü diğer konular, gündelik hayatı, pornografiyi, işçi sınıfını, hastalık, ölüm, âdet, çevre, sorumluluk, yoksulluk ve dayanışma gibi konuları da kapsamaktadır (Wicker 1997: 4).

İnşacı kuramın pek çok türü vardır. Ian Hacking'in araştırmasına göre, inşacı kuram başlığı altında değerlendirilebilecek altmış küsur yaklaşım bulunmaktadır (Kukla 2000: 1). Bunlar cinsiyet, hastalık, kadın mültecileri, geçmiş, duygular, gerçeklik, seri katillik, yazarlık, televizyon, uydu sistemi gibi oldukça geniş yelpazeyi kapsamaktadır. Ancak bunların hepsi de değişken grup kimlikleri ya da endojenlik sorunlarıyla tanımlanan etnik grupları içermezler. Söz konusu kuramı etnisiteyi değerlendirmesi açısından dört türe ayırmak mümkündür: Birinci tür,

etnik grup (ya da ulus) biçimlenmesine yol açan anahtar değişkenler olarak modernleşmeyle ilgili süreçleri dikkate alır. Buna göre değişken grup kimlikleri ve içsellik (endogeneity) meseleleri, yalnızca modernleşme aşamasındaki değişimlerin bir sonucudur. İkinci tür, kurumları vurgular. Özellikle belirli bir etnik kimliği tanımlarken onu, anahtar değişken olarak devletle ilişkilendirir. Bu türden bir yaklaşım, etnik grupların bir tür özel devlet-egemen ekonomiden kaynaklanmış olabileceğini ileri sürer. Üçüncü türden bir yaklaşım ise belirli etnik kimliklerin, devletten istenen bireysel ihtiyaçlara en verimli yanıt olarak patronaj konularında (iş, pazar, toprak) ortaya çıktığını savunur. Böylece değişken grup kimliği ekonomik bağlamdaki farklılıklarla açıklanabilir. Etnik grupların inşası ve yeniden inşasında anahtar değişkenin siyasal girişimcilik olduğunu savunan bir dördüncü tür daha vardır. Bu yaklaşım, değişken grup kimliğini her tarafa yayılmış bir sorun olarak değerlendirir (Chandra 2001: 8).

Postyapısalcıların gösterdiği gibi, kültürler, etnik gruplar, uluslar ve kimlikler, bilgi kuramlarının temel unsurlardır. Modernitenin bütünlleştirici düşünce modellerininin eleştirisiyle yaratılan yeni bir anlam biçimi olarak inşacılık, öyle kolayca ayırt edilebilir ki, onları aydınlatmak için hiçbir derin analize gerek yoktur. Yeni, büyümlü terimler, dönüşlülük, esneklik, aktarılabirlik, durumsallık, geçişkenlik, melezleme ve süreçtir. Sanjek'in işaret ettiği gibi, kültürün sürekli yaratımı, değişkenliğe, bağlılığa, yayılmaya, iç içe geçmişliğe, homojenleştirmeye, sapmaya, egemenliğe, direnmeye, yeniden biçimlendirmeye, yerlileştirmeye, kapalılıktan ziyade açıklığa, bütüncüllükten ziyade kısmiliğe, kendi sınırlarını aşmaya ve değişime bağlıdır. Buna göre kültür artık, insan eylemini belirleyen ve kimlikleri oluşturan bütüncül bir üst özne olarak değerlendirilemez. Özneler arası iletişimin ve sosyal hareketin örtük bir parçasıdır ve kurallar, stratejiler, çelişkiler, kısıtlamalar biçiminde uygun iletişim ve eylem yapılarını kuşattır. İnsani eylem tabii olarak dinamik olduğundan, kültür de daima değişkendir. Kültürel akışkanlığın sonucu, semantik bir prakseoloji ve sınırsız yorumlayıcı süreçle ulaşılabir bir pratiğin parçasıdır (Wicker 1997: 5).

Bir zamanların postyapısalcı eleştirileriyle bütün özcü öğelerinden arındırılan güçlü ulus kavramı bile varlığını, artık sadece ulusal kimliklerin inşasına yaran ve hem ulusal içlenmeyi ve dışlamayı tanımlayan ve meşrulaştıran kolektif eylem biçimi olarak ancak ulusçuluğun dinamik görünüşünde sürdürmektedir. Sonuçta etnik ve ulusal hareketler arasında artık köklü hiçbir fark olmadığı için iki kavram giderek iç içe geçmiş ve hatta birleştirici etnoulusçuluk kavramında kaynaşmıştır. Bu ahenk, milliyetçilikleri etnisitenin etkilerinden yoksun hayal etmenin imkânsız olduğu anlayışına dayanır.

İnşacı kuramın etnik kimliklerin toplumsal olarak inşa edildiğini ilişkin iddiası dikkate değer bir yaklaşımdır. Ancak Wicker'in de ifade ettiği gibi, mesai-sini genellikle ilkçi-özcü karşıtlığına dayandıran inşacılığın da tutarsız tarafları bulunmaktadır ve madalyonun sadece bir yönünü göstermektedir. Bir kere bütün

bu yaklaşımları yeniden değerlendirecek yeni bir üst dile ihtiyaç vardır. Esasen her iki görüş de aynı hikâyenin tamamlayıcı parçalarıdır. Sonuçta etnik kimlikler genlere mühürlenmemiştir. Ancak bu iddia etnik kimliklerin bütünüyle değişebilir nitelikte olduğu anlamına gelmemelidir. Çünkü etnik kimlikler inşa edilmelerine karşın, bir kez biçimlenince yeniden inşa edilmeleri zordur. Bu yaklaşım inşacılığı ilkselciliğe ve özcülüğe yaklaştırmakta ise de yeniden inşa ve çoklu kimlikler konusunda bu iki görüşü reddetmektedir. Yeniden inşa mümkündür ama bu yeniden inşa için gereken koşullar modern çağlarda ve özellikle çatışma içindeki etnik gruplar arasında oldukça nadirdir. Bu minvalde etnik kimliklerin oluşumunu ve güçlenmesini sağlayabilecek dört etken sıralanabilir: 1. Etnik kimlikler, kitlesel okuryazarlığın gerçekleşmesiyle güçlenirler. 2. Etnik kimlikler, ötekiyle şiddetli bir çatışmayla güç kazanırlar. 3. Göçmen olmayanların kimlikleri, göçmenlerininkine nazaran daha kararlı bir biçimde sabittirler. 4. Etnik kimlikler nadiren yeni kimliklere dönüşebilirler. Bu eylem çoğunlukla ılımlı olana doğru bir seyir izler ve bu yöndeki gayretler barışı destekleyebilir (Van Evera 2001: 20).

İnşacı kuramın etnik kimliklerin toplumsal olarak inşa edildiğini ilişkin iddiası dikkate değer bir yaklaşımdır.

1. Etnik kimlikler, kitlesel okuryazarlığın gerçekleşmesiyle güçlenirler. Okuryazar olmayanların kimlikleri tekrar şekillenebilir ama okuryazar insanların kimlikleri çok daha karardır. Çünkü kitlesel okuryazarlık okuyucu kitlesinde kimliğin ortak biçimde yazılı ve birliktelik için gerekli bellek olarak

işlev görmesini sağlar. Yazılı bellek ve birliktelik ihtiyacı, sözel gelenekteki bir bellekten daha gelişmiş ve tekdüze karakterde bir kimlik yaratır. Hem gelişmişlik hem de tekdüzelik kimliği destekler. Bir kimlik ne kadar gelişmişse o kadar zengin tarihsel ve kültürel içeriğe sahiptir; önereceği daha fazla eser olduğu için daha fazla sadakat telkin eder.

Aynı zamanda etnik kimliklerin, bastırılmayı imkânsız kılan esnek bir yapısı vardır. Kimlik uzun süre etkin olmadan, keşfedilmeden varlığını sürdürebilir ama etnik girişimciler ulusun kutsal metinlerini oluşturmak için onu yeniden canlandırabilirler. Etnik kimlikler anka kuşu gibidir; yıllarca sakın, çöküntü hâlinde dirler ve daha sonra yanarak, gürültülü bir biçimde hayata geri dönerler. İskoç, Galler ve Breton ulusçulukları bütünüyle bu durumu yansıtır.

Etnik kimlikler üzerinde kitlesel okuryazarlığın pekiştirici etkisi, kitlesel eğitimin gerçekleştiği bölgelerde etnik asimilasyonun yavaşlamasında görülebilir. Avrasya'nın geçmişi, kaybolmuş etnik kimliklerle doludur. Hititler, Sümerler, Babililer, Fenikeliler, Akkadlar, Elamlar, Amoriseler, Edomiler, Moablar, Ostrogotlar, Vizigotlar, Vandallar, Partlar, Gepidler ve daha pek çok topluluk, tarihin puslu

sayfaları arasında kaybolmuşlardır. Buna mukabil 19. yüzyılda yaygınlık kazanan okuryazarlık ve edebî kültür ile Avrasyalı kimliklerin yok olmasından bahsedilemez. Kitlesele okuryazarlık, yazılı tarih ve kültür alt gruplar arasında da yayıldı. Bu nedenle 19. yüzyıldan itibaren Avrasya'nın büyük kitlesele okuryazar kimliklerinin yok olduğuna ilişkin hiçbir somut örneğe tesadüf edilmemektedir. Bu açıdan bakıldığında kitlesele okuryazarlık yayıldıkça kimlikler daha az değişecektir (Van Evera 2001: 20).

2. Etnik kimlikler ötekiyle şiddetli bir çatışma sayesinde güçlenirler. Çatışma, kayıtlı ulusal hafızaların duygusal etkisini arttırarak kimlik üzerinde pekiştirici bir gücü olduğu bilinmektedir. Ortak mücadele ve amme menfaati için fedakârlık gibi hikâyelerle dolu savaş deneyimi ya da mazlum halklar, bu trajedilerden kaçan halkların deneyimine nazaran daha güçlü bir "biz duygusu" yaratırlar. Bu nedenle "ulusal kâtipler" onu kaydettiği ve işlediğinde toplumda güçlü bir birliktelik duygusuna yol açarlar (Van Evera 2001: 21).

3. Modern zamanlarda göçmen olmayan etnik grupların kimlikleri, göçmen etnik gruplara nazaran daha güçlüdür. Göçmen gruplar süreç içinde kimliklerini yeniden oluştururken çoğunlukla asimile olurlar. Bu nedenle çoğu göçmen grupların etnik kimlikleri, büyük göçmen devletler (ABD gibi) içinde zayıflamaya yüz tutmuştur. Buna mukabil göçmen olmayan gruplar çoğunlukla daha az asimile olurlar ve modern zamanlarda göçmen olmayan grupların meskûn olduğu Asya, Avrupa ve Afrika'da etnik kimlikler daha kalıcı olabilmektedir.

Bu yapıyı anlatan üç deneysel ilke vardır: Ahlaki ilke, gönüllü bir şekilde göç ederek diğer kültürlerden insanlarla birlikte yaşayan kimselerin, diğer kültürlerle uzlaşmasının bir hak olduğunu ileri sürer. Bir göçmen öz seçim açıklaması, daha zayıf etnik kimliklere sahip bireylerin ana yurtlarını terk ederek göç etmeye daha istekli olduklarını ileri sürer. Böyle bir eyleme kültürel liderlerin başvurması neredeyse olanaksızdır, çünkü böyle yaparak kişisel kimlik duygularını da terk edeceklerdir. Sonuç olarak göçmen kültürleri, lidersizlikten dolayı zayıf etnik kimliklerden oluşmuştur ve bu nedenle kolayca asimile olurlar. Son olarak, devlet seçeneekli bir açıklama liberal ve hoşgörülü kültürleriyle devletlerin göçmen devletler hâline geldiğini, yabancı düşmanı (xenophobic) devletlere nazaran daha fazla göçmene izin verdiğini ve bu nedenle göçmenlerin daha hoşgörülü devletleri tercih ettiğini ileri sürer. Bu argümanı sürdürürsek, bu hoşgörülü devletler, göçmenlerine iyi davranmayı sürdürdükçe göçmenlerin baskıyla sertleşmemiş kimlikleri kolayca zayıflar (Van Evera 2001: 21).

4. Etnik kimlikler daha ılımlı hâle getirilebilir. Bir kimlikleşme süreci olarak Alman, Bask, Hırvat ya da Fransız gibi çoğu kimliklerin temel istikameti oldukça karardır ama kimliklerin yapısı ve niteliği yeniden inşa edilebilir. Kimlikler özellikle aşırıdan ılımlıya doğru tekrar oluşturulurlar. Örneğin Alman ulusçuluğu 1945'ten beri hegomanik niteliğini terk ederek ılımlı bir biçimde yeniden inşa edilmektedir. Almanya bir zamanlar komşularını tehlikeli ve hor görür; onlara hâkim

olma hakkı olduğunu iddia ederdi. Bugün bu dünya görüşünün yerini hiçbir egemenlik hakkı iddiası taşımayan ılımlı Alman ulusçuluğu almıştır. Diğer Avrupa ulusçulukları da İkinci Dünya Savaşından beri daha ılımlı bir yapıya sahiptir. Çünkü Avrupalılar, çoğunlukla eğitim aracılığıyla şovenizmi yayma politikasını terk etmişler ve Avrupa tarihi öğretimini müştereklik esasında yeniden yapılandırmışlardır (Van Evera 2001: 21-22).

İnşacılar, kimliklerin inşa edildiği iddiaları yanında, kimliklerin sabit olmadığı argümanlarını desteklemek için daha ileri giderek iki fikir daha öne sürerler: Buna göre bireyler çoklu kimliklere ve etnik kimlikler de geçirgen sınırlara sahiptirler. Ancak iki iddia da zayıf niteliktedir. Zira bireylerin çeşitli kimlikleri olmasına rağmen modern zamanlarda etnik kimlikler en baskın olan kimliklerdir

Son iki asırda bireyin klanına, bölgesine, dinine, devletine ya da Marksizmin çöküşünden beri politik ideolojiye olan sadakati gittikçe azalmıştır. Buna mukabil ulusal ya da etnik gruba sadakati ağırlık kazanmaya başlamıştır.

ve onlar bir kere önem kazandıktan sonra, bu önemini ve etkinliğini muhafaza etmeye çalışır. Son iki asırda bireyin klanına, bölgesine, dinine, devletine ya da Marksizmin çöküşünden beri politik ideolojiye olan sadakati gittikçe azalmıştır. Buna mukabil ulusal ya da etnik gruba sadakati ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu kuralın istisnaları bulunabilir ama bu güçlü bir eğilimdir. Çoğu etnik grup kenarlarından sızdırır. En kararlı kimliklerde bile başka gruplarda dış evliliklere rastlanmaktadır. Ama bu etnik gruplar arası çatışmanın sona ereceği anlamına gelmemelidir. 1992 öncesinde Sırlar, Hırvatlar ve Boşnaklar arasında grup dışı evlilik oldukça yaygındı, ama bu eğilim 1992-1995 yıllarında Boşnaklara yönelik katliamlardan sonra azaldı (Van Evera 2001: 22).

Günümüzde etnik siyaset alanında yapılan araştırmalarda bilhassa etnik şiddet konusu ağırlık kazanmaya başlamıştır. Örneğin, etnik gruplar arası savaş, devletin çöküşü sürecinde bir güvenlik ikileminin sonucunda ortaya çıkan anarşi olarak tanımlanmaktadır.

Anarşiyle ilgili bir başka anolojiyi ise, etnik savaşın bir taahhüt meselesi olarak değerlendirilmesidir. Çoğunluk olarak kabul edilen etnik grup, azınlığın haklarını gelecekte güvenilir biçimde koruyamazsa, gelecekte haklarının çığneneceği endişesini taşıyan azınlık grup, bugün isyan eder. Her iki düşüncenin temelinde de gruplar arası muhtemel bir savaş öngören senaryo yatmaktadır. Ama bütün bu senaryolarda nüfusun iki kesimi, net bir şekilde bölünmüş varsayılır. Bütün bireyler hangi kesime ait olduğunu bilir ve diğer bireyler de nereye ait olduklarının farkındadır. Bütün bireyler "biz" ve "öteki" tasnifini kabul eder. Biz ve öteki tasnifi ekzojendir ve etnik gruplar arası şiddetin öncülü-

dür. Etnik grupları, etnik şiddetten önce var olan ön üretimli (önceden imal edilmiş) varlıklar olarak değerlendirmekten ziyade, savaşın evvelki değişken kimlikleri pekiştirdiğini, bir kez pekişince etnik grup kimliklerinin şiddet koşullarında yeniden inşasının zor olabileceğini ileri sürer. Bu yaklaşımı bir adım daha ileri götüren Steva Van Evara'nın devletin sınırları ile ulus uyumlu olduğunda barışın daha muhtemel olması görüşü, homojenliğin etnik çatışma riskini azaltan bir araç olduğu iddiasını destekler. Homojenliğin bir kez yaratılan ve süreklilik arz eden bir yapı varsayımına dayanır. Bu görüş inşacı yaklaşımla uyuşmaz. İnşacı yaklaşım, etnik homojenliği tıpkı etnik heterojenlik gibi belirli koşullarda yaratılabilen ve sürdürülebilen bir yapay doku olarak değerlendirir. Bu nedenle etnik kimlik, sosyo-ekonomik koşullara ve yeni siyasal koşullara bağlı olarak yeniden inşa edilebilir bir niteliğe sahiptir (Chandra 2001: 9).

Ernest Gellner, Eric Hobsbawm ve Benedict Anderson, 1980'li yıllarda inşacı yaklaşımın önde gelen temsilcileri arasında yer almaktadır. Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk* adlı eserinde, ulusu uluslaşmanın bir nedeni değil sonucu olarak değerlendirmektedir. Ona göre uluslaşma ise sanayi toplumuna geçişin nedenlerinden kaynaklanmaktadır. Buna göre ulus, modern devletle birlikte ortaya çıkan, sanayileşmenin ihtiyaçlarının şekillendirdiği tarihsel bir kategoridir. Ona göre, "iki insan ancak ve ancak birbirlerini aynı ulusun üyesi olarak tanıyorlarsa aynı ulusa mensub demektirler. Bir başka ifadeyle, ulusları insanlar yaratır; uluslar insanların kendi inanç, sadakat ve dayanışmalarının ürünüdür" (Gellner 2008: 78). Hobsbawm da, *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik* adlı eserinde ve *Geleneğin İcadı* adlı esere yazdığı girişte ulusçuluk ideolojisinin siyasi seçkinler tarafından nasıl inşa edildiğini ayrıntılı bir biçimde anlatmaktadır. Gellner ile pek çok konuda uzlaşan Hobsbawm, milletleri asli ve değişmez bir toplumsal birim olarak değerlendirmez. Ulusların oluşumunda yapaylık, icat ve sosyal mühendislik etkin bir rol oynamıştır buna göre milliyetçilik, bazen önceden var olan kültürleri alıp onları milletlere çevirmiş, bazen de milletleri yoktan icat etmiş ve önceden var olan kültürleri tamamen yok etmiştir. Ulusçuluk modern bir kurgudur. Bu bağlamda devletleri ve milliyetçilikleri yaratan millet değildir. Analitik düzlemde milliyetçilik milletlerden önce gelmektedir (Hobsbawm 2006b: 24). Anderson ise *Hayali Cemaatler* adlı çalışmasında ulusu, matbaa kapitalizminin gelişimi, resmî devlet dilinin oluşumu ve zaman kavramının değişimiyle açıklar. Ona göre bilinç tarzındaki köklü bir değişikliğin ifadesi olan ulusçuluk, daha eski bilinç biçimlerini unutmak ve kendi anlatısını yaratma durumudur.

Etnik kimliklerin ve ulusların inşasında ya da yaratılmasında devletin rolüne ilişkin verilecek en çarpıcı örnek "Sovyet milletler politikası"dır. Rus İmparatorluğu'nun "Ruslaştırma" siyasetinin yerini alan "Sovyetleştirme" politikaları, kimlik inşasında ideolojinin rolünü gösterdiği gibi, ulusçuluk anlayışları henüz şekillenmemiş Orta Asya ve Kafkaslar'daki halkların öznel bir anlam ifade eden primordial esaslı tanımlarının yerini nasıl nesnel bir tanımlamaya bıraktığının da

ispatıdır. 1926 yılında milliyetler komiseri Stalin, merkezî idare tarafından tespit edilen yaklaşık 200 etnik (*narodnosti* / uncivilized nation) ve ulusal (*natsionalnost* / civilized nation) kategoriden oluşan bir liste ile ülke çapında bir nüfus sayımı yaptırmıştır. Ancak gerçeklerle uyuşmayan bu liste, nüfus sayımında sorun yaratmıştır. Eski Rus İmparatorluğu'nun geniş topraklarında yaşayan halklara ulusları sorulduğunda alacakları cevaplardan emin olmayan görevliler, Orta Asya ve Kafkaslar'da bulunan memurlar, bölge halkına etnik kimliklerini sorduklarında aldıkları "Müslüman", "Sart" gibi cevapların ellerindeki liste ile uyuşmadığını görmüşlerdir. Verilen cevaplarda önceliği klan, kabile, din, gelenek (*byt*) ya da kişinin doğduğu yer oluşturuyordu (Hirsch 2005: 145). Kırsal ve göçebe halkların kendilerini bir uluslarının üyeleri olarak tanımlayacak "ulusal bilinçleri" gelişmemiştir. Kişilerin emik tanımının, merkezî idarenin yaptığı etik tanımlarla uyuşmaması karşısında, sayım memurları bu tür "yanlış" cevapları kabul etmemişler; nesnel kriterlerden yola çıkarak onlara birer etnik kimlik atfetmişlerdir. Ancak bir süre sonra Stalin, bu kategorilerin çokluğunun ve muğlaklığının önüne geçmek için listeyi 60 etnik grup ile sınırlamıştır. Sovyet Rusya döneminde "biçimde ulusal, özde sosyalist" halklar inşası siyaseti ile çeşitli etnik gruplardan (*narodnosti*) uluslar (*natsii*) yaratılmıştır. Bu olay yalnızca Sovyetlerin idari yapısında değil fakat aynı zamanda halkların zihniyet dünyalarına da nüfuz etmiştir. Böylece ulus, kimliğin en temel işareti hâline gelmiştir. Bu süreçte, "egemenliğin kültürel teknolojileri" olan sınır tespiti ve nüfus sayımı önemli işlevler üstlenmişlerdir (Hirsch 2005: 146).

Milliyetler politikası, sosyalist cumhuriyetlerin ve özerk bölgelerin belirlenmesinde etkin bir rol oynamış ve bugünkü yapılanmayı şekillendirmiştir. Gerçekte bu politika anlaşılmadan bugünkü Rusya ve eski uydularının siyasal ve sosyal yapısını anlamak mümkün değildir. Sovyet sisteminin ve milletler politikasının kendine has bazı temel özellikleri vardır. Britanya ve Fransa gibi sömürgeci imparatorluklar, sömürgelerinde yönetimi yerel şeflerle ve yöneticilerle paylaşmalarına rağmen, bu yöneticiler daima yerli kalmış ve Londra'nın, Paris'in imparatorluk elit sınıfına asla dâhil olamamışlardır. Sovyetler de ise cumhuriyetçi liderler, bütün yönetici sınıfın tamamlayıcı bir parçası olmuş ve hatta bazıları Politbüroda da görev almışlardır. Doğal olarak en önemli kararlar Kremlin'de verilmesine karşın, yerel yöneticilere de önemli ölçüde özerklik verilmiştir. Böylece güçlü ve oldukça güvenilir bir yerel yönetim merkezleri ağı kurulmuştur.

Bu sistemde yerli ayrıcalıklı sınıf (*nomenclatura*) çifte bir rol oynamıştır. Öncelikle onlar parti ve devlet memurları olarak olarak tıpkı Moskova'daki meslektaşları gibi komünist bürokratlardır. İkinci olarak da geleneksel yerel yönetici ve koruyuculardır. Yönetim sistemleri dikeydir ve geniş bir tabandan beslenmektedirler. Bu nedenle Orta Asya'da cumhuriyetçi ve taşralı parti sekreteri geleneksel bir kabile ya da etnik liderin yerini kolaylıkla alabilmiştir. Bu konuma sahip liderler, mafya benzeri köklü bir ağ içinde kendilerine baba rolü biçilmiş yerel li-

derler ve patronlardır. Onlara sadakat çok önemlidir. Onun için bu liderler, Rusya'daki pek çok emsalinin aksine, Sovyet sistemi çöktükten sonra da konumlarını muhafaza etmişlerdir. Eski Cumhuriyetçi parti liderleri, Sovyetlerin çöküşünden sonra bağımsızlıklarını kazanan devletlerin başkanları olmuşlardır. Bu konuma komünist ideolojinin temsilcileri oldukları için değil, fakat deneyimli, devlet adamı, yerel kaynakları ve geniş ilişkileri nedeniyle gelmişlerdir (Mirsky 1997: 2). Bu açıdan bakıldığında Sovyet halklarında ulusçuluğun komünist ideolojinin tamamlayıcısı olduğu ileri sürülebilir. Nitekim Olivier Roy, Sovyet sisteminde ulusçuluğu bir ideolojiden ziyade habitus olarak değerlendirir. Ona göre Sovyetlerde ulusçuluk, "içselleştirilmiş, ulusal çerçevenin işleyişini etkilemediği sürece özgün bir ideolojiyle yani komünizmle güzelce uyuşan bir yaşam tarzıdır." (Roy 2000: 10).

Bugün gelinen noktada ise, Soğuk Savaş döneminin ardından tek kutuplu dünya, yeryüzündeki çeşitli etnik grupların ulus devlet kimliğine bürünmesini kendi uluslararası çıkarları için uygun görmekte ve etnik gruplardan, kabilelerden yeni uluslar yaratma siyaseti gütmektedir (Fukuyama 2006a: 2). Fukuyama'ya göre, Kuzey Afrika'dan Balkanlar'a, Orta Doğu'ya ve Güney Asya'ya bir dizi zayıf ve başarısız devletler bırakan Soğuk Savaşın ardından ABD'nin ulus inşası sürecinde önemi artmıştır. Mülteciliğe, insan haklarının ihlaline, devletler arası ve iç savaşa, ilaç ve insan ticaretine kaynaklık eden bu başarısız devletlerin, 11 Eylül saldırısından sonra terörü destekledikleri anlaşılmıştır. Ulusal ve uluslar arası güvenliği sağlamak amacıyla Afganistan, Irak, Kosova gibi yerlerde yeni ulus devletlerin ve ulusların inşa edilmesi bu kaygılardan kaynaklanmaktadır. Nihayet ulus inşası olarak adlandırılan şey aslında devlet inşası (siyasal kurumların düzenlenmesi) ve ekonomik gelişmenin desteklenmesi olarak algılanmalıdır. Pek çok emperyal güç, sömürgelerinde uluslar inşa etmeye çalışmış ve bunda kısmen de başarılı olmuştur. Bugün de ABD bu inşa görevini üstlenmiştir. (Fukuyama 2006a: 3). Fukuyama'ya göre ulus inşası *yeniden-inşa* ve *kalkınma* gibi iki farklı süreci içermektedir. Yeniden inşa savaşın zararlarının giderilmesi ve savaştan zarar görmüş toplumların eski durumlarına kavuşturulmasını, buna karşın kalkınma adı verilen süreç ise, yeni kurumların tesisini ve istikrarlı bir ekonomik gelişmenin sağlanmasını ifade etmektedir (Fukuyama 2006a: 4-5). Bugün bu özellikleriyle ABD, "beyaz ırkın yükü"nü devralmış gözükmektedir. Ancak göze çarpan en önemli nokta ise kimi sosyal bilimcilerin de bu aşamada bir ulus mühendisliği vazifesini üstlenmiş olmalarıdır. Francis Fukuyama, tarihin sonunu ilan etmesinin ardından ulus inşası adlı çalışmalar kaleme almış ve hatta bu sosyal mühendisliğini biraz daha ileriye götürerek, geleceğin ulus inşacıları için kılavuz dahi hazırlamıştır. Fukuyama bu inşa sürecinin asla bitmeyeceği ifadesiyle kapitalist dünya lehinde tarihin sonunu belirleyecek ve dünyayı "medeniyet misyonerliği" vazifesiyle yeniden çizecek siyasal projelere meşru bir zemin hazırlamaktadır (Fukuyama 2006b: 231-244).

Etnisite kavramı, günümüz siyasal ve toplumsal hayatında belirleyici olan önemli kavramlardan biridir. Bu kavramı değerlendirmeden ulusu anlamak yahut yeni etnik oluşumları değerlendirmek mümkün değildir. Türkiye’de yeni toplumsal kimliklerin oluşumunda etnisite önemli bir yere sahiptir. Üstelik bu ülkede etnik oluşumlar, Marksizmden de etkilenmiş ve beslenmiştir. “Etnisite, Irk ve Ulus” başlığı altındaki bu yazının devamını Marksist etnisite teorileri oluşturacaktır. ■

Kaynakça

- ANDERSON, Benedict (1995), *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, çev., İskender Savaşır, İstanbul: Metis Yayınları.
- BANTON, Michael (2007), “Max Weber on ethnic communities”, *Nations and Nationalism*, XIII/1, s.19-35.
- BARTH, Fredrik (1999), “Boundaries and connections”, *Signifying Identities* (ed. Anthony P. Cohen), London, New York: Routledge, s.17-36.
- BARTH, Fredrik (drl.) (2001), *Etnik Gruplar ve Sınırları. Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu*, çev., Ayhan Kaya-Seda Gürkan, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- BİLGİN, Vedat (2005), “Etnisite, Millî Kimlik, Tarih ve Toplum”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 80, Bahar, s.81-87.
- BİLGİSEVEN, Âmiran Kurtkan (1991), *Türkiye’ye Yönelik Etnik İddialara Dayalı Bölücü Faaliyetler*, İstanbul: Bayrak Matbaacılık.
- BRASS, Paul (1996), “Ethnic Groups and Ethnic Identity Formation”, *Ethnicity* (ed. John Hutchinson, Anthony D. Smith), Oxford: Oxford University Press, s.85-90.
- CHANDRA, Kanchan (2001), “Cumulative Findings in the Study of Ethnic Politics”, *apsa-cp (Newsletter of the Organized Section in Comparative Politics of the American Political Science Association)*, XII/1 (2001), s.7-11.
- CHESNUTT, Charles W. (2000), “What Is a White Man?” in Werner Sollors (ed.), *Interracialism: Black-white intermarriage in American history, literature, and law*, Oxford New York: Oxford University Press, s.37-42.
- COHEN, Abner (1996), “Ethnicity and Politics”, *Ethnicity* (ed. John Hutchinson, Anthony D. Smith), Oxford: Oxford University Press, s.83-84.
- CONVERSI, Daniele (2004), “Debate Can Nationalism Studies and Ethnic/Racial Studies be Brought Together?”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, XXX/4 (July), s.815-829.
- DİNÇ, Ahmet-Sedat Güneç (2006), “Yargıtay’ın Terör Listesine Süryani Örgüt de Girdi”, *Zaman*, 19.11.
- ERIKSEN, Thomas Hylland-Finn Sivert Nielsen (2001), *A History of Anthropology*, London: Pluto Press.
- ERIKSEN, Thomas Hylland (2002), *Etnisite ve Milliyetçilik. Antropolojik Bir Bakış*, çev., Ekin Uşaklı, İstanbul: Avesta Basın Yayın.
- ERIKSEN, Thomas Hylland (2001), *Small Places, Large Issues. An Introduction to Social and Cultural Anthropology*, London: Pluto Press.
- ERIKSEN, Thomas Hylland (2004), *What is Anthropology?*, London: Pluto Press.
- ERKAL, Mustafa E. (1995), *Sosyoloji (Toplumbilim)*, İstanbul: Der Yayınları.
- ERKAL, Mustafa E. (2001), “Etniklik ve Etnik Grup Kavramları Üzerine”, *Türkiye ve Siyaset*, Sayı: 3, s.33-40.
- FENTON, Steve (2001), *Etnisite. Irkçılık, Sınıf ve Kültür*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- FOWKES, Ben (2002), *Ethnicity and Ethnic Conflict in the Post-Communist World*, Gordonsville: Palgrave Macmillan.
- FUKUYAMA, Francis (2006a), “Introduction: Nation-Building and the Failure of Institutional Memory”, *Nation-building: beyond Afghanistan and Iraq* (ed. Francis Fukuyama), Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

- FUKUYAMA, Francis (2006b), "Guidelines for Future Nation-Builders", *Nation-building: beyond Afghanistan and Iraq* (ed. Francis Fukuyama), Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- GEERTZ, Clifford (1973), *The Interpretation of Cultures*, New York: Basic Books.
- GEERTZ, Clifford (1983), *Local Knowledge*, New York: Basic Books
- GELLNER, Ernest (1992), *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev., Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, İstanbul: Hil yayın.
- HECHTER, Michael (1988), "Rational choice theory and the study of race and ethnic relations", *Theories of Race and Ethnic Relations* (ed. John Rex, David Mason), Cambridge: Cambridge University Press.
- HIRSCH, Francine (2005), *Empire of Nations: Ethnographic and the Making of the Soviet Union*, Ithaca: Cornell University Pres.
- HOBBSAWM, Eric (2006a), "Giriş: Gelenekleri İcat Etmek", *Geleneğin İcadı* (drl. Eric Hobsbawm-Terence Ranger), çev., Mehmet Murat Şahin, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- HOBBSAWM, Eric (2006b), *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- HUTCHINSON, John -Anthony D. Smith (ed.) (1996), *Ethnicity*, Oxford: Oxford University Press.
- HUXLEY, Julian-Alfred C. Haddon (1936), *We Europeans: a Survey of 'Racial' Problems*. New York, London: Harper.
- ISAACS, Harold R. (1975), "Basic Group Identity: the Idols of the Tribe" *Ethnicity: Theory and Experience* (eds. Nathan Glazer & Daniel P. Moynihan), Cambridge: Harvard University Press, s.29-52,
- IŞIK, Yüksel (2005), "Alevilik, Ulus mudur?", *Radikal2*, 30.10.2005.
- KADIOĞLU, Ayşe (2005), "Türk Ulusal Kimliğinin Üç Ötekisi", *Radikal2*, 23.10.2005.
- KARPAT, Kemal (1973), *An Inquiry into the Social Foundations of Nationalism in the Ottoman State: From Social Estates to Classes, From Millets to Nations*, Princeton: Princeton University Center of International Studies.
- KERESZTESI, Rita (2005), *Strangers at Home. American Ethnic Modernism between the World Wars*, Lincoln and London: University of Nebraska Press.
- KÖSEOĞLU, Nevzat (2005), "Millî Kültür-Mozaik Kültür ve Etnisite", *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 83 (Kış), s.27-51.
- KUKLA, André (2000), *Social constructivism and the philosophy of science*. London: Routledge.
- MALEŠEVIĆ, Sinisa (2004), *Sociology of Ethnicity*, London: Sage Publications.
- MARX, Karl (2003). *1844 Elyazmaları. Ekonomi Politik ve Felsefe*, İstanbul: Eriş Yayınları.
- McDONALD, Jason (2007), *American Ethnic History. Themes and Perspectives*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- MIRSKY, Georgiy I. (1997), *On Ruins of Empire: Ethnicity and Nationalism in the Former Soviet Union*, Westport, CT: Greenwood Publishing Group.
- MONTAGU, Ashley (1950), *The Race Question*, UNESCO.
- OBERSCHALL, Anthony (2007), *Conflict and Peace Building in Divided Societies. Responses to Ethnic Violence*, New York: Routledge.
- ÖZKIRIMLI, Umut (2008), *Milliyetçilik Kuramları. Eleştirel Bir Bakış*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- ÖZMEN, Abdurrahim (2006), *Tur Abdin Süryanileri Örneğinde Etno-Kültürel Sınırlar*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Etnoloji Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- ÖZTOPRAK SAĞIR, Meral-H. Serkan Akıllı (2004), "Etnisite Kuramları ve Eleştirisi", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XXVIII/1, s.1-22.
- ROY,Olivier (2000), *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*, çev., Mehmet Moralı, İstanbul: Metis Yayınları.
- SCHEMERHORN, Richard Alanzo (1996), "Ethnicity and Minority Groups", *Ethnicity*, (ed. John Hutchinson-Anthony D. Smith), Oxford: Oxford University Press, s.17-18.

- SHANKLAND, David (1999), "Antropoloji ve Etnisite: Yeni Alevi Hareketinde Etnografyanın Yeri", *Alevi Kimliği* (ed. T. Olsson vd.), çev., B. Kurt Torun-H. Torun, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.20-31
- SHAW, R. Paul-Yuwa WONG (1989), *Genetic Seeds of Warfare: Evolution, Nationalism and Patriotism*, London: Unwin Hyman.
- SHILLS, Edward (1957), "Primordial, Personal, Sacred and Civil Ties: Some Particular Observations on the Relationships of Sociological Research and Theory", *The British Journal of Sociology*, VIII/2, s.130-145.
- SIMMEL, Georg (1999), *Çatışma Fikri ve Modern Kültürde Çatışma*, hzl. Ahmet Aydoğan, İstanbul: İz Yayıncılık
- SMITH, Anthony D. (2002), *Ulusların Etnik Kökeni*, Ankara: Dost Kitabevi.
- SOLLORS, Werner (ed) (1991), *The Invention of Ethnicity*. New York: Oxford University Press.
- SOLLORS, Werner (ed) (1996), *Theories of Ethnicity. A Classical Reader*, New York: New York University Press.
- SOLLORS, Werner (2000), "Terms from the English Dictionary", *Interracialism: Black-white intermarriage in American history, literature, and law* (ed. Werner Sollors), Oxford & New York: Oxford University Press, s.211-219.
- SOLOMOS, John-Les Back (1999), "Marxism, Identity and Ethnicity", *Race, Identity and Citizenship. A Reader* (ed. Rodolfo D. Torres, Louis F. Miròn, Jonathan Xavier Inda), Massachusetts-Oxford: Blackwell Publishing.
- SOMERSAN, Semra (2004), *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- SUVARİ, Ç. Ceyhan (2005), "Alevilik Bir Etnisite midir?", *Radikal2*, 13.11.2005.
- SWINGWOOD, Alan (1998), *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, çev., Osman Akinhay, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- AHD, (1992), *The American Heritage Dictionary of the English Language* (ed. Anne H. Soukhanov), Boston: Houghton Mifflin.
- TONKIN, Elisabeth-Maryon McDONALD-MALCOLM CHAPMAN (1996), "History and Ethnicity", *Ethnicity* (ed. John Hutchinson, Anthony D. Smith), Oxford: Oxford University Press, s.18-24.
- TONNIES, Ferdinand (2001), *Community and Civil Society* (ed. Jore Harris). West Nyack: Cambridge University Press.
- TS (2005), *Türkçe Sözlük*, hzl. Ş. Haluk Akalın vd., 10. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1999), *Etnik Sosyoloji*, 3. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- VAN DEN BERGHE, Pierre (1989), *Stranger in Their Midst*. Niwot, CO: University of Colorado Press.
- VAN DEN BERGHE, Pierre (1994a), *The Ethnic Phenomenon*, London: Praeger.
- VAN DEN BERGHE, Pierre (1994b), "A Socio-Biological Perspective", *Nationalism* (ed. John Hutchinson, Anthony D. Smith), Oxford: Oxford University Press, s.55-63.
- VAN DEN BERGHE, Pierre (1996), "Does Race Matter", *Ethnicity* (ed. John Hutchinson, Anthony D. Smith), Oxford: Oxford University Press, s.57-62.
- VAN EVERA, Stephen (2001), "Primordialism Lives!", *apsa-cp (Newsletter of the Organized Section in Comparative Politics of the American Political Science Association)*, XII/1 s.20-22.
- WEBER, Max (1978), *Economy and Society. An Outline of Interpretive Sociology* (ed. Guenther Roth-Claus Wittich), Berkeley: University of California Press.
- WICKER, Hans-Rudolf (1997), "Introduction: Theorizing Ethnicity and Nationalism", *Rethinking Nationalism and Ethnicity: The Struggle for Meaning and Order in Europe* (ed. H. R. Wicker), Oxford-New York: Berg.
- WOLF, Kurt H. (ed.) (1950), *The Sociology of Georg Simmel*, Glencoe: The Free Press.
- WOLF, Stefan (2006), *Ethnic Conflict. A Global Perspective*, Oxford-New York: Oxford University Press.

MİLLİYETÇİLİK (ZORUNLULUK) DOKTRİNİ

ARİF YALÇIN*

Emile Boutroux'un "zorunsuzluk doktrini", değerler yönünden önemli bir noktaya temas etmektedir. "Zorunsuzluk doktrini", evrende bilimsel anlamda bir zorunlu neden-sonuç bağıının olmadığını savunan düşüncedir. Yani bazen suyun 100 derecede kaynamayacağını, ateşin bazen yakmayacağını söyler. Bu durumda neden-sonuç bağıını kurmak ise "zorunluluğu" rahminde getirir. Günümüze yorarsak, "Terörist başı ile görüşmek terörü muhatap almak değildir." diyor mevcut hükûmet. İşte tam da "zorunsuzluk doktrini" budur. Zorunluluk ise neden-sonucu okumaktır.

Evvelki üç asırdan beri Türk'ün hürriyeti ve memleketi için çarpan yüreklerde yaşayan milliyetçilik tam da bu devrin "zorunluluk doktrini" değil midir?

Dünyada aynı adı taşıyan akım ve doktrinlerden "din, vicdan ve haysiyet" kaygılarıyla ayrılan milliyetçiliğin Türk tipi, her şeyden önce madde ve mana namusunu muhafazanın kalesi, kalkanı olmuştur. İnsani bir hissin, toplumsal bir kaygı ve ardından da millî bir doktrin olması süreçlerini sancısız yaşayan Türk milliyetçiliği (ulusalcılık ile karıştırmamak lazım), 1974 Kıbrıs Çıkarmasında Diyarbakır tren garında, 1993 yılında yirmi yaşında bir gencimizin askerliğini gönüllü olarak Yüksekova'da yapmak istemesinde, 2000 yılında Bağdat Caddesi'nde iş yerinin adını ısrarla Türkçe seçen bir esnafın vergi levhasında, 2010 yılında "Türkiye'yi bölemeyeceksiniz!" sedasında buram buram tütmektedir. İşte bunun içindir zorunluluk doktrini.

Milliyetçiliğin hissi miladı deyince aklıma Montesquieu'nin Defterler'indeki sözü geliyor: "Eğer kendim için faydalı olup da aileme zarar verecek bir şey öğ-

* Araştırmacı-Yazar

renseydim onu aklımdan çıkarırdım.” Evet, bu cümle ile şunu söylemek pekâlâ mümkün, milliyetçilik; his, kabul ve reddin süzgecinde “derdini doktrinleştiren” müşterek paradigmalara öncelikli savunma alanıdır. Bu savunma alanının disiplini edilmesiyle mevcut yönetimden, siyasi rejimden, toplumun her nevi meylinde yine o toplumun münevverlerince dillendirilen rahatsızlık doktrinleri doğurur. Bir bakıma her “akım” ilk etapta bir itirazdır, sonrasındaki çözüm önerileriyle de bir doktrin. Birey ve toplum hassasiyetlerinin ve müşterek fitratların ekseninde büyüyen ve gelişen doktrin, her şart ve ahvalde neşvüneva ettiği “toprağa” hizmet eder. Milliyetçilik de böyledir. Her toplumun ve kültürel sınırın milliyetçiliği kendisine özgü kaynaklardan beslenir ve farklı amaçları kendisine menzil kılar. Bu durumda milliyetçilik olgunlaştığı zamana ve mekâna göre de özellikler kazanır.

Her toplumun ve kültürel sınırın milliyetçiliği kendisine özgü kaynaklardan beslenir ve farklı amaçları kendisine menzil kılar. Bu durumda milliyetçilik olgunlaştığı zamana ve mekâna göre de özellikler kazanır.

Türk milliyetçiliği için de durum böyledir. Türk milliyetçiliğinin prensiplerini belirlediği dönem aynı zamanda emperyalist güçlere karşı verilen Millî Mücadelenin arefesidir. Dünyanın birçok yerinde devlet ve medeniyetlerin inhitatına yol açan milliyetçilik, bizim devlet ve medeniyet tarihimizde birleştiren duygu-dava olmuştur. Aslen saldırgan bir vasfa sahip olan bu ideoloji Türk milleti için savunma kalkanının adı olmuştur. Dünyanın muhtelif bölgelelerinde beliren milliyetçilik anlayışından da en çok bu yönüyle farklıdır.

Milliyetçilik hissinin ideolojiye dönüşmesi meselesi üzerinde -bu hususu da daha sonra ele almak üzere- birkaç cümleyle duralım. Milliyetçilik ile ulusalcılık kavramlarını karıştırmamak gerekir. Milliyetçilik nitelik esastır, keyfiyet arar. Millettin tüm maddi ve manevi değerlerinin de zırhıdır milliyetçilik. Ulusalcılık ise nicelik ve kemiyet esastır. Ruh-suz ve maneviyatsızdır. Milliyetçiliğin sonunda medeniyet, ulusalcılığın sonunda da faşizm vardır. Milliyetçilik bir ideoloji, ulusalcılık ise yalnızca akımdır. Karşısındaki ölünce yaşamını yitiren bir akım.

Milliyetçiliğin Kazandırdıkları

Milliyetçilik uyanık olmayı gerekli kılar. Zira milliyetçilik en temelde muhafazakâr bir ideolojidir. Millettin tüm değerlerinin ve bütünlüğünün korunması elbetteki milliyetçiliğin sınırı değil başlangıcıdır. Zira milliyetçilik bu muhafazacılığın yanında tarihten gelen millî, manevi sorumluluğun ve vicdani bir çizginin

de devamını tesis etmek gibi bir mesuliyetin adıdır. Bu çizginin devamının tesisi meselesine de medeniyet tasavvuru diyoruz. Türk milliyetçilerinin liderinin ifadesiyle, “**Kökü mazide olan atıyız.**” Türk milliyetçiliğinin esası, şekli ve amacı hususu da tam olarak budur. Bu anlamda şu cümlelerin altını çizmek gerekmektedir; milliyetçilik, sakladıklarını, muhafaza ettiklerini, geleceğe taşımak isteyen bir iddiadır.

Bu iddianın korkuttukları ve endişeye sevkettikleri dâhilî ve haricî bedhahlar elbette ki bu iddianın karşısında olacaklardır. Fakat milliyetçilerin gözünü kör edecek de değillerdir. Milliyetçilik değişen ve kutuplaşan dünyada gözünü dört açan milliyetçiler ister. Bu şizofren, hastalıklı bir ruh hâli değildir elbette. Yalnızca millet hafızasını yitirse de milliyetçiler bu hafızayı diri tutmak zorundadır. Bu hafıza modern tabiriyle hiçbir “hard disk”in alamayacağı bir genişliğe ve derinliğe sahiptir. Kafkaslar, Türkistan, Bereketli Hilal, Akdeniz kıyı şeridi, Mezopotamya ve Balkanlar...

Bu geniş alan içerisinde yaşanmış her gelişme hem her parçayı hem de bütünü ve hatta dünyayı hem ilgilendirir hem de etkiler. Bu geniş alan içerisinde İslam ve Türklük mefhumları hiç şüphe yok ki parçalar arasındaki harcın adı olmuş ve her parça rengini Anadolu’dan almıştır. Hâl böyleyken “tarihî tekerür” her parça adına mümkündür.

Balkanlar ile Aramızdaki Karbon Kâğıdı

Özellikle belirtmek gerekiyor ki Balkanlar ve Balkan siyaseti birçok yönüyle Anadolu siyasetine ve tarihine benzemektedir. Milliyetçiliğin hedefi ve topluma kazanımında Balkanlar’a bilhassa önem veriyoruz. Şöyle ki; Balkanlar; Türk coğrafyasının batısı, Avrupa’nın sosyolojik ve siyasi doğu sınırı, Asya ve Avrupa’nın müşterek paradigma alanı, bir başka ifadeyle de ön Anadolu.

Balkanlar, Anadolu’yu etkileyecek fikirlerin Anadolu öncesi son durağı, son antrenman sahası, fitnenin kendisine çekidüzen verdiği yer veya Garp için Şarkın başlangıcı... Şark sorununun da Garb hattı. Tarihî altyapısı olan bu kısa tanımlamaları derinliğiniz nispetinde arttırmanız mümkün. Buradan niyetimiz ve gayretimiz ise “21. yüzyılda Anadolu’yu bekleyen tehlike ne?” sorusunu “milliyetçiliğin maziden atıye nazariyesi”nden cevaplamak. Cevap için Balkanlar’a baktığımızda da göreceğimiz ‘çoğunluğun tahrik ve tacizidir. Yani milliyetten yoksun ulusçu yaklaşım.

Balkanlar’ın siyasi coğrafyasının şekillenmesinde ve Balkan siyasetinin dinamiklerinde dağılan Yugoslavya’nın önemli bir yeri bulunmaktadır. 1990 yılında

Milliyetçilik uyanık olmayı gerekli kılar. Zira milliyetçilik en temelde muhafazakâr bir ideolojidir.

Tito sonrası Yugoslavya'nın dağılma sürecinde bağlantısız blokta yer alan Yugoslavya'da 6 federatif cumhuriyet, 2 özerk bölge bulunmaktadır. Bunlar Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna Hersek, Makedonya ve Karadağ. Özerk bölgeler de Voyvodina ve Kosova.

Bu dağılma sürecine sebep teşkil eden ögeler içerisinde, ekonomik, sosyal ve kültürel olmak üzere birçok sebep mevcuttur. Daha önce isimlerini bahsettiğimiz bu cumhuriyetler arasında gerek sosyal gerek iktisadi gerekse kültürel anlamda çok ciddi ayrılıklar mevcuttu. Ayrışmanın köklerini, nedenlerini uzak ve yakın geçmişte bulunan çekişmelerin bir devamı olarak görmek de mümkündür. Örneğin Bosna-Hersek'te Müslümanların (Boşnakların) hâkimiyetinde bir devlet fikri bile mazide kalan Türk hâkimiyetinin hatıralarını canlandırmak için yeterli olmuştur. Öte yandan kökleri ve nedenleri yakın geçmişte bulunan çekişmeye bir örnek olarak, II. Dünya Savaşı yıllarında Hırvatların, Naziler yanında yer alarak yüzlerce Sırp, Yahudi ve Çingene'nin toplama kamplarına gönderilmesine yardımcı olmaları gösterilebilir. Bu arada, yenilgiyi kabul etmeyerek karşı saldırıya geçen Sırp'ların bir milyondan fazla Yugoslavyalı'nın ölümüyle sonuçlanan iç savaşa (1941-1945) yol açmış olmaları da çekişmenin köklerine ilişkin başka bir örnektir. Kısaca, Yugoslavya'nın dağılması, birliği oluşturan "etnik" gruplar bakımından eski düşmanlıkların tarihe gömülen değil, ne yazık ki yaşayan ve yaşatılan canlı tarih olduğunu kanıtlamıştır. Kaldı ki, Yugoslavya'nın dağılması demek, bu demektir. Yani yaranın kaşınması, et ile tırnağın ayrıştırılması demektir. Elbette ki Yugoslavya ve Balkan coğrafyası ile alakalı çok söz söylenebilir ve benzeri bilgiler bizim tezimizi güçlendirme adına çoğaltılabilir.

Bu "etnik" kaşımının bir neticesi olarak Yugoslavya'yı oluşturan halklar arasında Sırbistan'ın başını çektiği mikronasyonalist akım hızla yayılmaya başlamıştır. Sırp'lar tarafından geliştirilen "Nerede bir Sırp varsa orası Sırp toprağıdır." ilkesinin, diğer milletleri de harekete geçirmesi suretiyle bugün bile ateşin dinmediği bir Balkan coğrafyasına yol açması zaten bir barut fıçısı hâlinde olan bu bölgeyi tekrar bir patlamaya hazır hâle getirmiştir.

Günümüzün Balkanlar ile Rabıtası

Yugoslavya'nın tüm bu birikenler neticesinde yıkılış sürecine girerken iki temel çıbanı vardı; ilki 1963 yılında hazırlanan Anayasa'sının dikkat çeken maddesiydi, "Yugoslavya ulusları"ndan her birinin, "ayrılma hakkı da dâhil olmak üzere kendi kaderini tayin hakkı"dır. Bununla birlikte, çok dikkatli bir dil kullanılmak suretiyle, bu ulusların II. Dünya Savaşı sırasında "özgürce ifade edilmiş iradeleri temelinde" birleşmiş oldukları vurgulanmıştır. Neticede de Tito'nun 1980'de ölümünden sonra, ciddiye alınmasını "utanç verici" nitelediği söylentiler gerçek oldu. Ancak Tito, eserinin nasıl can çeke çeke öldürüldüğünü, birliği oluşturan "etnik" unsurların birbirleriyle nasıl kapıştığını, başvurdukları katliam, vahşet ve tecavüzün boyutlarını iyi ki görmedi. Sağlığında, onun demir pençe

yönetimi altında “etnik” çekişmeler denetim altında tutulabilmişti. Ancak, ölümden sonra, cumhuriyetler arasındaki ve içindeki “ekonomik ve etnik tabakalaşma”, Sırp'ların gücü tamamen ele geçirmeleri ve tekellerine almalarıyla gün yüzüne çıktı. Sırp'lar, büyük bir kıskançlıkla federal hükümeti ve orduyu tek başlarına kontrol eder hâle geldiler. Sonuçta beklenmeyen değil, tüm taraflarca beklenen oldu. Katliam, vahşet ve tecavüz içerikli silahlı çatışmalar, 1990 yılını takiben patladı.

İkinci çıban ise “dil” dir. Yugoslavya'nın dağılması sebeplerinin içerisinde en önemli mesele dil meselesidir. Zira ayrılığın kültürel tabanını oluşturması noktası bu sebebi daha da önemli kılmaktadır.

Eski Yugoslavya'nın parçalanması sürecine girildiğinde, öncelikle çok masum gibi görünen bir talep başlamıştır. Bu masum gibi gözükken talep daha sonra kültürel bir ayrılığın altyapısını pekiştirecekti. Yugoslavya'nın resmî televizyonunda haberler resmî bir dil olan Sırpça okunuyordu. Slovenya ve Hırvatistan haberlerin Sırpça okunmasına tepki göstermiş ve kendi dillerinde yayın yapılmasını istemişlerdi.

Zaten Yugoslavya'da Sırbistan ve Karadağ dışında her cumhuriyette farklı bir dil kullanılmakla beraber, devletin resmî dili Sırpçaydı. Bu dil ayrılığı daha sonra her dile ayrı yayın yapan televizyon kanallarının devreye girmesine yol açmıştır.

Bu rüzgârın devamında da cumhuriyetlerin kültürel otonomi talepleri gündeme gelmeye başlamıştır. Burada kültürel otonomi taleplerin akabinde ayrı dilde eğitim yapan okullar, ayrı dillerde yayımlanan gazete, kitap derken, daha önce anayasalarında bulunan ama o güne kadar kullanılması düşünülmeyen self-determinasyon hakları kullanılarak, önce Slovenya, sonra Hırvatistan birer referandum ile tek bir tüfek dahi patlamadan ayrı birer devlet hâline gelme yolunu seçmiştir.

Parçalanma sebeplerinden bir diğeri de o zamanki Yugoslavya Halk Ordusunun sessiz kalması, daha sonra da bu inisiyatifi kullanma zamanı geldiğinde, inisiyatifini ve ardındaki halk desteğini yitirmesi olmuştur. Zira artık ordu siyasetin emrine girmiştir. Yugoslavya'nın dağılması, artık Balkanlar' da tekrar sınırların tartışılmasına yol açmıştır.

Tabii ki bu ayrılık Yugoslavya dışında diğer ülkelerin iştahını da ciddi olarak harekete geçirmiştir. “Megalo İdea” ların hortlamasına yol açmıştır. Büyük Bulgaristan, Büyük Yunanistan, Büyük Arnavutluk gibi “Megalo İdea”lar, Balkanlar'da konuşulmaya başlanmıştır.

Yugoslavya'nın dağılması sebeplerinin içerisinde en önemli mesele dil meselesidir. Zira ayrılığın kültürel tabanını oluşturması noktası bu sebebi daha da önemli kılmaktadır.

Dilde başlayan bu ayrıştırma hareketi, bugün Yugoslavya'da 7 ayrı devletin kurulmasına yol açmıştır. Ve bu ülkelerin tamamı da görüntüde bağımsız bir devlet olmalarına karşın, emperyalist güçlerin payandası konumundadırlar.

Emperyalist emelleri olan tüm ülkelerin gözü -başta ABD olmak üzere- Balkanlar'dan sonra bu dönemde Türkiye'nin Güneydoğusu'na çevrilmiştir. Zira ister bozulmuş Tevrat'ın kinli ve kirli satırlarından esinlenilmiş olsun isterse de tüm bu sürece bir enerji kavgası diyelim, 21.yüzyılın en büyük meselesinin coğrafyası, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesidir. Buranın talih de tarihi de hep bir iddiaya gebedir. Bugünkü iddia ise Kürtlerin önce kültürel ayrışmaları sonrasında da siyasi ayrılıklarıdır. Bunun karşısında olan cephe ise MHP ve Türk milliyetçileridir. Zira Türk milliyetçileri bu milletin bu coğrafyadaki iddiası ve hafızasıdır.

Burada özellikle dikkat çekmek istediğim bir başka husus şudur ki, Türk milliyetçilerine karşı, dış dünya, ikinci cumhuriyetçiler ve karşı devrimciler tarafından beğenilen milliyetçilik tarifi ve tanımı, ayrılıkçı, şöven ve ırkçı bir muhtevaya sahiptir. Bu en temelde insafsızlıktır. En başta Türk milliyetçilerinin karşı olduğu bu "şöven ruh" tek parti döneminin ulusalcı refleksi olarak nitelendirilse daha doğru olur. Ayrıca Türk milliyetçiliği bu anlayış ve sığ görüşün mağduru da olmuştur. Bizim milliyetçiliğimiz yalnızca soy birliğinin ötesindeki müşterekleri de birleştirici bir harç olarak görür. Bu algılayış içerisinde "ulus" fikri etnik bölücülüktür. Ulusalcılık dediğimiz yapı ise bu anlayışın tipsiz bednidir. Oysa Türk milliyetçiliği dil, din, kültür, şuur ve ortak vatanda kardeşçe yaşama arzu ve isteğine dayanır. Bu noktada belirtmekte fayda var ki, Türk; bir isimden çok sıfattır. Hâl böyleyken Türkiye'de güçlenen milliyetçilik, millî bütünlüğümüzün kuvvetlenmesi anlamına gelir.

Ayrıca Batı emperyalizmine karşı olduğunu söyleyen ulusalcılar, çözüm önerileri ve üslupları ile başka emperyalizmlere kapıyı açık bırakmaktadırlar.

Türkiye Neden (Nasıl) Balkanlar Olur (Olmaz) ?

Milliyetçiliği bir medeniyet tasavvuru olarak siyasi iktidarın ve toplumsal harcın temel felsefesi kabul ettiğimizde, devletin milleti ile bölünmez bütünlüğü tam anlamıyla tesis edilmiş olacaktır. Yalnız şunu unutmamak gerekiyor, milliyetçilik gibi bir iddia ve şerefli bir ideolojiyi, "ulusalcılık" gibi bir reaksiyondan kurtarmak, daha doğrusu onunla olan farkını ifade etmek milliyetçiliği toplumsal bir mutabakat hâline getirir. Ayrıca Balkanlar'daki sahenin Anadolu'daki oyununu da bozar.

Son günlerde Türkiye'de kontrolsüz bir şekilde gelişen "soy sop ve boy" kavgaları, maalesef bu ulusalcılık hezeyanının yer bulduğu, bulabildiği beyinlerin talihsiz açıklamalarından başka bir şey değildir. İster AKP'nin isterse de CHP'nin muhtelif yöneticilerinin sonunun nereye gideceğini bile bile yaptığı açıklamalara ilk tepki milliyetçi yüreklerden, beyinlerden gelmiştir. MHP'nin bu kavgalar es-

nasındaki tutumu, hattızatında bir medeniyet tasavvurunun fotoğrafıdır. İstismar ile suçlanan bir camianın bu tartışmalardaki tutumu böylesine suçlamalara verilen en güzel cevaptır kanaatindedim.

Milliyetçiliğin bu esirgeyen tavrı doğrultusunda tezimiz ve tercihimiz ve hatta ısrarımız şudur ki; Anadolu topraklarında bölücülük hiç başarılı olmadı, olması da mümkün değildir. Burada asıl mevzu çoğunluk dediğimiz müşteregin mensuplarını akliselime davet etmektir. Yani çoğunluğun ırkçılığını engellemek. Terör örgütü de Türk-Kürt kavgasını körükleyerek çoğunluk ırkçılığını harekete geçirmek için uzun süredir çabalıyor. Batı'daki Kürt'e Türk'ün, doğudaki Türk'e de Kürt'ün, "Ben burada çoğunluğum, sen git." demesini sağlamak tam olarak da çoğunluk ırkçılığıdır. Teorik olarak da milliyetçilik ile ulusalcılığın ayrıldığı yer de tam olarak burasıdır.

İnegöl, Hatay, Erzurum olaylarının nedeni ne alkollü gençler ne de dolmuşçu kavgasıdır. Eğer devlet ve organları, İnegöl ve Hatay'da olanları bu şekilde görmeye devam ederse, devletin suçluyu cezalandırmayacağı hatta cezalandıramayacağı veya ayrımcılık yapacağı inancı içinde olan, bundan dolayı da kendi hukukunu yaratmak isteyen bir toplum zihniyeti "devlet" kutsalına zihinsel bir tacizde bulunmuştur.

21. yüzyıl Türkiye'sinin bir yönüyle Balkanlar'a benzetilmek istenmesi marazı karşısında çözüm prensiplerinin adresi olan milliyetçiliğin, Türk siyaset ve toplum geleneği doğrultusunda muhafazasının hakkı Ülkücü Harekettedir. Ülkücü Hareketin bu disipline hâlinde ise MHP Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin sağduyulu siyasetinin büyük payı vardır. Neticede, Türkiye Balkanlar olmuyorsa bunda birinci katkı Sayın Bahçeli'nindir. Çoğunluk ırkçılığına ve dolayısıyla "ulusalcılığa" prim vermeyen algı ve anlayış ile siyasetine yön veren MHP, saldırgan "Kürtçü, bölücü" hain blokunu muhatapsız bırakmaktadır. Muhatapsız olmak girdabında olan bu bloka karşı hükûmet, her nedense kanun ve ceza beğendiremezken bir de ara sıra ken-

"Bölgede arkadaşlarımız gerekli çalışmaları yapıyor, ancak ben gitmiyorum. Bazen çok büyük olaylar için küçük bir kıvılcım beklenir. Hassasiyetlere önem veriyoruz. Bizim en ufak bir hatamız tüm Türkiye'ye mal olabilir. O yüzden ne zaman nereye gideceğimizi hesaplamak lazım. Bunlara dikkat etmek zorundayız, ancak bir gün büyük Diyarbakır yürüyüşü yaparsam sürpriz olmaz."

disi muhatap olarak statü ve rol çelişkisi yaşıyor ve neticede de Türkiye'yi kaosun eşiğine getiriyor.

Diyarbakır'a gitmek ya da gitmemenin önemine dikkat çeken sorumsuz siyaset bu konudaki sorusunu sorumlu bir devlet adamına yöneltince aldığı cevaba dikkat etmek gerekiyor;

“Bölgede arkadaşlarımız gerekli çalışmalarını yapıyor, ancak ben gitmiyorum. Bazen çok büyük olaylar için küçük bir kıvılcım beklenir. Hassasiyetlere önem veriyoruz. Bizim en ufak bir hatamız tüm Türkiye'ye mal olabilir. O yüzden ne zaman nereye gideceğimizi hesaplamak lazım. Bunlara dikkat etmek zorundayız, ancak bir gün büyük Diyarbakır yürüyüşü yaparsam sürpriz olmaz.”

Sayın Devlet Bahçeli'nin bu cevabı “milliyetçilik”in bütünleştirici niteliğinin bir dışı vurumu değil de nedir? Çocuğunuzu uzaktan sevmek gibi bir zorunluluktur.

Yazımızın başlığında dediğimiz gibi, milliyetçilik, zorunluluk doktrindir .■

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNE GÜNCEL YAKLAŞIM

PROF. DR ABDURRAHMAN KÜÇÜK*

Giriş

Günümüzde Türkiye’de önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Temel taşlar yerinden oynatılmakta ve değerler aşındırılmaktadır. Bu süreçte de Türk milleti, bazı “**dış ve iç odaklar**”ın Türkiye’nin ve Türk milletinin parçalanmasına yönelik “**sinsi projeleri**”ne hazmettiren hazmettiren alıştırmaktadır. Sinsi projelerin uygulama zemini bulmasının önündeki “**millî hassasiyetler**” de devreden çıkarılmak ve Türk milleti, dinî ve millî yönden “**ığdış**” edilmek istenmektedir. Bunun için “**neme lazım**”, “**ne olacaksa olsun**” gibi yaklaşımlar sergilemeye hazır hâle getirilmektedir. Bunun yanında İslam da yanlış anlatılarak veya anlattırılarak dinî hassasiyetler, milliyetçilik de Türk milliyetçiliği de yanlış tanıtılarak millî hassasiyetler pasifleştirilerek devreden çıkarılmaya çalışılmaktadır. 72 Milyon insanı kuşatan ve kucaklayan Türk milleti ve Türk milliyetçiliği terimleri reddedilmek istenirken hem İslam dinince hem Türk kültürünce hem de sosyolojik gerçeklerce kabul edilmeyen “**ırkçılık**”ın öne çıkarılması normal bir yöntemmiş/ yolmuş gibi sunulmaktadır.

Günümüz Türkiye’sinde 7-8 yıldan beri özellikle birkaç yıldan beri dozu artırılarak yapılmak istenen “**ırkçılık**” ve “**bölücülük**”tür. Bir taraftan ırkçılık ve bölücülük yapılırken diğer taraftan da “**sözde etnik ve dinî azınlık sorunu**” oluşturulmaya gayret edilmektedir. “**Kürt sorunu**” da bunlar arasındadır. Türkiye’de aslında ve özünde “**Dinî ve etnik azınlık sorunu da Kürt sorunu da yoktur!**” sorun varsa o da “**bölücülük sorunu**”dur, Türkiye’yi “**Büyük Ortadoğu Projesi**” kapsamında bölme ve parçalama sorunudur.

Sevindirici olan ve bundan sonra da olması gereken Türkiye’de inanç ve ırk temelli bir çatışma olmamasıdır. Çünkü 72 milyonluk Türk milleti, bunun tuzak olduğunun bilincindedir. Milletın yarıya yakını “**şu ve bu boy**” ayrımı gözetme-

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

den karma evlilik yapmıştır ve iç içe girmiştir. Bunları birbirinden ayırmak mümkün değildir. Türkiye’de yaşayan hemen herkes, Türk milletinin %95’inden fazlası; **“etnik temelli mesele”** nin bir tuzak olduğunun bilincindedir. **“Etnik kimlik tuzacı”** na düşen herkes bilmeli ki; bu, tehlikeli ve sonu karanlık bir tuzaktır. Ne yazık ki bu olumsuzluk **“iç ve dış bazı odaklar”** ile bölücülerin işini kolaylaştırmaktadır. Dini, kökü, kökeni ve boyu ne olursa olsun 72 milyonluk Türk milletinin bir bütün olduğu; var kabul edilen küçük farklılıkların da güzelliklerimiz ve zenginliklerimiz olduğu unutulmamalıdır.

Türk milleti; tarih boyunca ve hâkimiyetleri dönemindeki uygulamalarda **Türk** adını, dar anlamda değil, geniş ve kuşatıcı/kapsayıcı anlamda kullanmıştır. Günümüzde olduğu gibi o dönemlerde de **“Türk olmak/Türk sayılmak”** için

Dini, kökü, kökeni ve boyu ne olursa olsun 72 milyonluk Türk milletinin bir bütün olduğu; var kabul edilen küçük farklılıkların da güzelliklerimiz ve zenginliklerimiz olduğu unutulmalıdır.

Türk anadan ve babadan gelmek değil, kendini **“Türk’e mensup hissetmek, Türk kültürünü benimseyip yaşamak, Türklüğün faydasına çalışmak, Türk’üm diyebilmek”** yeterli görülmüştür. Buna rağmen günümüzde Türkiye’yi ve Türk milletini bölecek, yeni **“milletçikler”** ve yeni **“devletçikler”** oluşturacak gayretler gündemi işgal etmektedir. **Demokrasi ve özgürlük** gibi **“sihirli ve tuzak kavramlar”** arkasına saklanılarak yerden mantar biter gibi son yıllarda ortaya çıkan sivil toplum kuruluşları ve **“stratejik”** kuruluşlar; Türkiye’yi ve Türk milletini ayrıştıracak projeleri adım adım ve sindire sindire Türk milletine benimsetme yoluna girmişlerdir. İki dil, iki bayrak, 20’lerle ifade edilen bölgeler, bölgesel yönetim, özel bütçe, özel savunma gücü ve yer altı kaynaklarından yararlanma gibi art niyetli teşebbüsler son günlerde Türkiye’nin gündemini işgal eden tehlikeli önerilerden bazılarıdır. Bunların her biri bir ülkeyi bölecek önerilerdendir. Bunlardan

sadece birkaçı Yugoslavya’yı yediye böldüğü gibi Belçika’yı da bölünme aşamasına getirmiştir. Osmanlı Devleti’nin parçalanmasının sebepleri arasında da dış ve iç bazı odakların Müslümanlar arasına soktukları benzeri fitneler vardır.

Osmanlı Devletini bölmek isteyenlerin tuzağına, günümüz Türkiye’sinde bulunan hiçbir kesim düşmemiştir. Bugün Türkiye’deki 72 milyon Türk milletinin ataları topluca mücadele etmiş; oynanan oyunları ortak iman ve ülkü ile boşa çıkarmıştır. O zaman da **“azınlık ırkçılığı”** yapanlar ve bazı dış ülkeler ile dirsek temasına girenler olmuştur. Türkiye’de ve Türkiye dışında hem geçmişte hem günümüzde **“azınlık ırkçılığı”** yapanlara ders olacak tavır sergileyenler eksik olmamıştır. Bunların başında, o dönemde, millî şairimiz Mehmet Akif Ersoy gelmektedir. Babası Arnavut ve annesi Buharalı olan Mehmet Akif Ersoy, Türk’e

“**Kahraman ırkım**” demiş, Türk’üm demekte sakınca görmemiş ve Türk’ü **Bedrin arslanları** ile mukayese etmiş, Allah’tan “**İslam’ın son ordusu**” olarak gördüğü Türklere/Türk ordusuna yardım etmesi için yakarmış, olumsuz gelişen bir süreçte Türkçülük yapmış ve o süreçte “**millî bir görev üstlenmiş**” Türk Ocakları açılmasını hararetle tavsiye etmiştir. O güne kadar kurtuluşu “başka akımlar” da gören Akif, gelişmeler ve ihanetler karşısında kurtuluşun **Türk milliyetçiliğinde** olduğunu görmüş ve bu uğurda da çalışmıştır.

Mehmet Akif’in bu tavrından birkaç yıl sonra veya aynı tarihlerde bir Boşnak erin Türklük vurgusu günümüze ışık tutacak ve ders olacak özelliktedir: “- Nerelisin? -Bosnalıyım. -Hangi millettesin? -**Türk’üm.** - **Türkçe** konuşur musun? -Hayır! - Türkçe konuşmadığın hâlde, kendine nasıl Türk diyebilirsin? -Bilmem; **bana Türk’sün dediler, ben de kendimi öyle bilirim.** -Benimle hangi dili konuşuyorsun? -Bilmem. -Ben seninle Sırpça konuşuyorum, sen de bana Sırpça cevap veriyorsun. Öyleyse ikimiz de Sırp’ız. - Hayır ! Sen Sırpça konuşuyorsun, ben Boşnakça cevap veriyorum. Öyleyse sen Sırp’sın, **ben ise Türk’üm...**”¹

Benzeri bir örnek, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 1996 yıllarda İstanbul’da düzenlenen II. Avrasya İslâm Şurasında yaptığı konuşmada Boşnak olan **Sancak Müftüsü** Muammer Zukorliç’e aittir. O, “**Kalu Bela’dan beri Türk olduğu**”nu ifade etmiştir². En yakın ve yeni bir örnek de 14 Ağustos 2009 tarihinde Bosna’da bir cami açılışında yaşanmıştır. Bosna-Hersek Diyanet İşleri Başkanı **Boşnak Mustafa Ceriç**, Türk milletinin bir ferdi olmaktan gurur duyduğunu belirtmiş ve “**Kim ne düşünürse düşünsün biz Türk’üz!**” demiştir³

Mehmet Akif Ersoy’un, Boşnak erin, Sancak Müftüsünün ve Bosna-Hersek Diyanet İşleri Başkanının açıklamaları ve ortaya koydukları bu net tavır; günümüzde de **Türklüğü ve Türk milleti gerçeğini** reddederek “**azınlık ırkçılığı**” yapmaya çalışanlara en güzel ve anlamlı cevap olmalıdır.

Bu tavır ve anlayış sadece Boşnaklara, Arnavutlara özgü değildir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşunda aynı kaderi paylaşmış, başkaları gibi ayrılmamış ve birlikte Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni kurmuş, Türk milleti oluşumu sürecine katkıda bulunmuş “Laz” denilen, “Kürt” denilen, “Gürcü” denilen, “Çerkez” denilen, “Arnavut” denilen Türk boylarından, Türk milletinin fertlerinden gelmiştir.

“**Kürtçülük Hareketi**”nin “**ilk öncüleri**”nden olan ve 1912-1939 yıllarında yurt dışında yaşayan Erganili Mehmet Şükrü **Sekban**, 1933 yılında Fransa’da yayımlanan kitabında, **Kürtler ile Türklerin aynı soydan ve kardeş çocukları** olduğunu, ırk ve din birliğine sahip bulunduğunu belirttikten sonra, Kürtleri Gazi Mustafa Kemal’in yoluna davet etmiştir.⁴

Ziya Gökalp de Mustafa Kemal Atatürk de Alparslan Türkeş de Kürt ile Türk’ü aynı soyun mensupları ve birbirinin kardeşleri olarak görmüşlerdir. Bir din bilimci, bir dinler tarihi uzmanı, bir kültür tarihçisi, bir eğitimci, Türkiye’yi ve

Türkiye'nin bütün yörelerini tanıyan bir bilim adamı olarak benim de ulaştığım sonuç; Türkiye'de yaşayan herkes soylu "Türk çınarı"nın kolları ve dallarıdır. Bizi bu kanaate ulaştıran Türk milletine mensup olan grupların ortak inancı, dili, örf ve âdetleri, kader ve tasa birliği, günümüzde yaşatılan bazı inanış ve geleneklerin Orta Asya menşeli olmasıdır, kullandıkları dil ve lehçelerin Ural-Altay Dil Grubuna dâhil olmasıdır.

Bu yaklaşımlar ve kanaatler bizi, Türk, Türklük, millet, Türk milleti gibi terimlerin kapsam alanını yeniden ortaya koymayı mecbur etmektedir. Çünkü günümüzde bölücülüğe zemin hazırlayanlar ya bilerek ya da kasıtlı olarak terimlere farklı anlam yüklemekte böylece de yaptıkları "ırkçılığa" ve bölücülüğe meşruiyet kazandırmak istemektedirler.

a. Milletin ve Türk Milletinin Kapsam Alanı

Günümüz Türkiye'sindeki tartışmaların ve kavgaların önemli bir kısmı; kelimelere ve terimlere yüklenen yanlış anlamlardan kaynaklanmaktadır. Bu kelimelerin ve terimlerin başında da; **millet**, **Türk milleti**, **milliyetçilik** ve **Türk milliyetçiliği** gelmektedir. Bundan dolayı, burada, önce bu kelimelerden neyin kastedildiğinin sınırları çizilecek ve terimlerin kapsam alanı belirlenecektir. Çizilecek sınırlar ve yapılan tanımlar üzerine açıklamalar ve yaklaşımlar oturtulacaktır.

Tarihî süreçte farklı tanımlanan ve değişik şekillerde yorumlanan terimlerden biri de "**millet**"dir. Çünkü hemen hemen her toplum ve her bilgin; millet tanımını kendi toplumunun/milletinin özelliklerini dikkate alarak yapmıştır. Kimi dini ve dili kimi arzu ve iradeyi kimi dili ve coğrafyayı milletin oluşumunda temel unsur saymışlardır. Türkiye'de millet tanımları; din ve dil, soy sop, coğrafya ve kültür etrafında yapılmıştır.

İnsanın kendini bağlı hissettiği en büyük topluluk "**millet**" olarak algılanmış; ortak dilin, dinin, tarihin, ülke ve devlet birliğinin topluluğu millet yaptığı kabul edilmiştir.

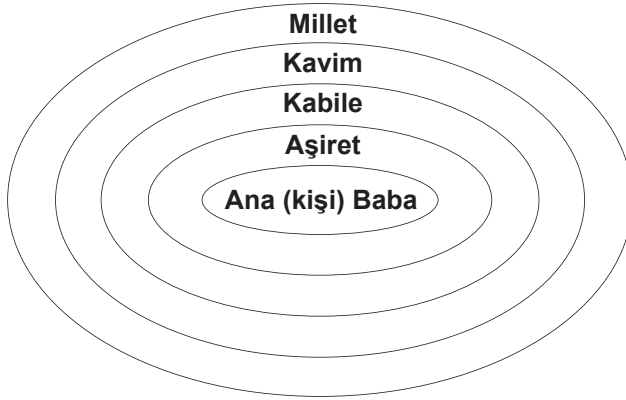
Diyarbakırlı Sosyolog Ziya Gökalp, **milleti;** "Lisanca, dince, ahlâkça ve bedîyatça müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir zümredir."⁵ şeklinde tanımlamıştır. Gökalp, bu tanımını açıklarken de maneviyatın, mefkûrenin ve terbiyenin önemini vurgulamış ve "**Türk'üm**" diyen herkesi Türklük kapsamı içine almıştı.⁶

Gökalp'in anlayışını, yapılmış çeşitli tarifleri, günümüzün şartlarını, gelişmeleri ve stratejik konumu, dış ülkelerin ve "**Şarkiyatçıların/dinî ve siyasi misyonerlerin**" oyunlarını da dikkat alarak ben de milleti şöyle tarif ediyorum: "**Millet; ortak değerler ve ülküler etrafında, belirli bir inanç, dil, fikir ve kültür çerçevesinde oluşmuş şuurlu/bilinçli bir topluluktur**". (Bu tanımımı kısaca "**Millet; ortak değerler ve ülküler etrafında oluşmuş bilinçli bir topluluktur**" şeklinde özetleyebiliriz)⁷. Bu bilinçli toplumun oluşmasında; ortak değerlerin ve

ülkülerin taşıyıcısı dilin önemli yeri vardır. Türk milleti için bu dil de **Türkçedir**. Çünkü Türkçe; **Türk milletinin hem kimliği hem “siyasi medeniyeti” hem kültürü hem “birlik harcı” hem geçmişiyle bağıni kuran belgesi hem de var olma sebebidir.**

Millet tarifimde iki temel hususu vurguladım. Bunlardan biri **ortak değerler**, diğeri de **ortak ülkülerdir**. İslam, tarih, örf ve âdetler/gelenek ve görenekler, kültürel değerler, kahramanlık duygusu, ahlak anlayışı, kaderde ve tasada birliklilik, iyilik ve fazilet hissi gibi hususlar **Türk milletinin ortak değerlerinden**dir. Bir devlete ve bir vatana sahip olma, huzur içerisinde bir arada yaşama, sosyal refah seviyesine ulaşma, inanç ve geleneklerini yaşatma, bilim ve teknikten iyi şekilde yararlanma, millî kimliği ve kişiliği koruma, hür ve onurlu olarak yaşama isteği de **ortak ülkülerdendir**.

Millet göle atılan taşın oluşturduğu en son halkadır. Aşağıdaki şekilde görüleceği gibi göle atılan taşın oluşturduğu ilk halka ana-baba, onu kuşatan halka aşiret, aşireti kuşatan halka kabile, kabileyi çevreleyen halka kavim ve kavmi kuşatan son halka da **millettir**.⁸

Türk milleti de Türkçe ve Türk kültürü etrafında din, tarih, kader, örf ve âdetler ile oluşmuş bilinçli bir topluluktur. Çünkü Türk milleti ifadesiyle; **dili, tarihi, örf ve âdetleri ortak olan; kendini Türk milletine mensup hisseden herkes** kastedilmektedir. Bu ölçüye, Türkiye’de yaşayan, Lozan’da dinî azınlık sayılanlar başta olmak üzere dini ve kökeni ne olursa olsun, ortak değeri ve paydası olan herkes yani 72 milyonun tamamı girmektedir.

Çerçevesini çizdiğimiz Türk milletini bir **“somut nesne”** ile açıklamak ve karşılaştırmak istersek **“aşure”** uygun düşmektedir. Çünkü **“aşure kazanı”**na çeşitli maddeler ayrı ayrı girmekte, fakat kazandan **“tek tatlı”** olarak çıkmaktadır. Millet de/ Türk milleti de **“ortak değer/ortak kültür ve ülkü kazanı”**nda kaynamış bilinçli bir topluluk olmuştur.

Geçmişte de günümüzde de Türk milleti ve Türk kimliği; temel kimliktir, bölünmenin ve parçalanmanın önündeki en önemli kalkandır, her şeyi ve herkesi sarıp kucaklayan sıcak bir bağıdır. Türk kimliğinden başka bir kimlik aramanın, kasıtlı veya başkalarını yıpratmak gayesiyle kapsayıcı ve kucaklayıcı tanımları farklı noktalara çekmenin, bölücülerin işine yaradığı ve yarayacağı unutulmamalıdır. Çünkü; dünyada hemen hemen saf ırk olmadığı gibi tek başına ırkın milleti oluşturmaya ve tanımlamaya yetmediği de göz ardı edilmemelidir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni, Türk milleti esas ve Türk milliyetçiliği temel felsefesi üzerine kuran, **"Biz doğrudan doğruya milliyetperveriz ve Türk milliyetçisiyiz."** diyen **Atatürk**; yıllarca horlanan, itilip kakılan, Anadolu'yu yurt kılan **"ana unsur"**u ve değerlerini ortak payda kabul etmiş, **"Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk milleti denir."**

Türk milleti de Türkçe ve Türk kültürü etrafında din, tarih, kader, örf ve âdetler ile oluşmuş bilinçli bir topluluktur.

sözyle herkesi içine alacak bir tanım yapmıştır. O, yıllarca Türk kimliğinden **"utanır konuma getirilmiş"** Türk milletini, **"Ne Mutlu Türk'üm diyene!"** sözyle onurlandırmış ve genel çerçeveyi de belirlemiştir.

2003 yılından beri Türklüğü/Türk milletini **"alt kimlik"** görme ve diğer alt kimliklerden biri sayma modası başlatılmıştır. Türk kimliğini bir alt kimlik görenlerin; Birikim Dergisi'nin 1995 yılındaki **"Etnik Kimlikler ve Azınlıklar"** Özel Sayısı'nın Ön Söz'ünde ve özetinde **"... Eğer Türkiye'deki azınlıklar birliktelik oluşturmazlarsa Türk kültürü içinde eriyceklerdir."** mealindeki **"öneriler(!)"**inin gerçekleşmesi için **"kolları sıvadığı"/"start verdiği"** görülecektir.⁹ Bu dergide yazısı ve ismi bulunan isimlerin önemli bir kısmı; günümüzde de **"Türk'e ve Türk milletine karşı başlatılan kampanya"** da ve

"azınlık ırkçılığı modası"nda televizyon ekranlarında, gazete sayfalarında ve sivil toplum kuruluşlarında öne çıkan/boy gösteren isimler olması ayrıca üzerinde durulması ve altı kalın çizgilerle çizilmesi gereken hususlardandır.

Sünni-Alevi, Türk-Kürt, Çerkez-Çeçen, Arnavut-Boşnak, Gürcü-Laz gibi nitelendirmeler suni bir ayırım, kasıtlı ve art niyetli bir ayırımdır; Türk milletini bölmek ve Türkiye'yi parçalamak isteyenlerin bir tuzağıdır. Çünkü etnik unsur olarak sayılan bu grupların her biri bir Türk boyudur, diniyle, dil yapısıyla, örf ve âdetleriyle, ortak paydalarıyla, duygu ve düşünceleriyle Türk milletinin eşit fertleridir. Ayrıldıkları noktaların yüzde ile ifade edilirse % 5'i geçmediği görülecektir. % 95 civarında ortak paydası olan bir millette % 5 de nüanslar ve güzellikler olarak görülmelidir. Geçmişten günümüze bu boylar, mahallî dil ve lehçeleri kullanmıştır; günümüzde de kullanılmasında bir sakınca olmamalıdır.

Ama bu mahallî dil ve lehçeler, resmi dil, kültür dili, milletin harcı olan Türkçenin yerine kullanılması, Türkçeye alternatif olması mümkün değildir. Tarih boyunca da olmamıştır. Her dönemde Türk Devleti'nin bir resmî dili olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Arşiv Belgeleri'ne bakıldığında tek bir dilin varlığı ve bunun da **Türkçe** olduğu görülecektir. Türkçeye alternatifler aramak Türk milletine alternatif milletler oluşturmak demektir. Buna izin vermek hem milleti hem de ülkeyi bölünmeye götüreceği unutulmamalıdır. Bununla beraber yüzyıllardan beri Türkiye'nin değişik yörelerinde halkın kullandığı mahallî dil ve lehçeler için hiçbir yasak da yoktur. Bilakis bu durum, Türk Devleti'nin resmî belgelerinde yerini almıştır. **2001 Türkiye Ulusal Programı**'na bu husus, şu şekilde girmiştir: **"Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî ve eğitim dili Türkçedir. Ancak bu vatandaşlarımızın günlük yaşamlarında farklı dil, lehçe ve ağızların kullanılmasına engel teşkil etmez. Bu serbestlik, ayrılıkçı veya bölücü amaçlarla kullanılmaz."**¹⁰

Günümüz açısından Türk milleti şemsiyesi, Türkiye'de yaşayan, kendisini bu millete ve Türkiye'ye mensup hissedenden herkesi kucaklayacak bir şemsiyedir.

b. Milliyetçilik ve Türk Milliyetçiliği Üzerine Düşünceler

Milleti yüceltme, yükseltme, ileri götürme, refah ve huzur içinde yaşatma, diğer milletler arasında saygın bir konuma getirme ülküsü, genel olarak, **milliyetçiliktir**. Türk milletine özgü olan milliyetçiliğin adı da **Türk milliyetçiliği**dir. Her milletin milliyetçiliği kendi adını ve damgasını taşıdığı gibi Türk milliyetçiliği de Türk milletinin adını ve damgasını taşımak zorundadır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti Türk kültürü ortak paydası ve Türk milliyetçiliği temel felsefesi üzerine kurulmuştur. Bu felsefe; günümüzde Türkiye'de yaşayan 72 milyonluk Türk insanın atasının ortak iradesinin ve kararının sonucudur. Mustafa Kemal Atatürk, bunu, **"Biz doğrudan doğruya milliyetperveriz ve Türk milliyetçisiyiz."** vecizesinde net olarak ortaya koymuştur. Atatürk'ün Türk milliyetçiliği vurgusu, Türk milleti tanımı ile örtüşmekte ve kuşatıcılık niteliği taşımaktadır.

Atatürk, Türkiye'deki bütün toplulukları **"Türk milleti kimliği"** etrafında buluşturmaya ve kaynaştırmaya çalışmıştır. Bunu gerçekleştirirken de o, Türk milliyetçiliği bilincini yerleştirmeyi ihmal etmemiştir. Güneş Dil-Teorisi ve Türk Tarih Tezleri onun ortak temel, ortak payda bulma ülküsünün bir ürünüdür. O, Anadolu'da yedi bin yıldan beri Türklerin olduğunu vurgularken, Türk geçmişini

Geçmişte de günümüzde de Türk milleti ve Türk kimliği; temel kimliktir, bölünmenin ve parçalanmanın önündeki en önemli kalkandır, her şeyi ve herkesi sarıp kucaklayan sıcak bir bağıdır.

MÖ 5000’li yıllarda Mezopotamya’daki Sümerlerle, Anadolu’daki Etilerlerle, Karadeniz’deki Sakalarla irtibatlandığı, soy ve boy nüanslarını da dikkate aldığı, Türk’ü asırlık çınarın gövdesi, diğerlerini de bu çınarın dalları saydığı anlaşıl-
maktadır. Yapılacak tarihî araştırmalarda bunlara dikkat edilmesi gereğine işaret edilmiş; bu çalışmaların finans kaynağı olarak **Sümerbank** ve **Etibank** adıyla bankaların kurulması yanında Sümerlerin ve Etilerin Türklüğü de vurgulanmıştır. Günümüzde Sümerler ile ilgili yapılan çalışmalar, Sümerce kelimelerden çözülebilenlerden 1500 civarında kelimenin Türkçe olmasının ortaya çıkması; 90-100 yıl kadar önce işaret edilen tezlerdeki hassasiyeti ve isabetliliği ortaya koymaktadır.

Başka milletleri küçük gören, dünya barışını tehlikeye koyan antropolojik ırkçılık, Türk milliyetçilik ülküsünün dışındadır. Milliyetçilik anlayışımız; maneviyatçı, akılcı, demokratik, çağdaş milliyetçiliktir

Türk milliyetçiliğini siyaset zeminine taşıyan Türkeş, Atatürk’ün Türk milleti ve Türk milliyetçiliği konusundaki yaklaşımını çok iyi anladığını ortaya koymuştur. Merhum Alparslan Türkeş’in, Türkçülüğe ve Türk milliyetçiliğine bakışı da şu ifadelerinde çok güzel bir şekilde özetlenmiştir: **“Türkçülük, milliyetçilik anlayışımız; manevi şuurlanmaya dayanır.** Bu temel üzerinde Türklük şuuruna erişmiş, samimi olarak **‘Ben Türk’üm.’ diyen herkes Türktür.** Türkçülük ve Türk’ün tayininde, sapık ölçülere, özellikle mezhepçiliğe, coğrafyacılığa, laboratuvar ırkçılığına inanmıyoruz. **Başka milletleri küçük gören, dünya barışını tehlikeye koyan antropolojik ırkçılık, Türk milliyetçilik ülküsünün dışındadır. Milliyetçilik anlayışımız; maneviyatçı, akılcı, demokratik, çağdaş milliyetçiliktir...**”¹¹

Türk milliyetçiliği; özet olarak, Türk diline, vatanına, örf ve âdetlerine/geleneklerine ve göreneklerine sahip çıkarak birlik içinde kalkınmayı, çağı doğru okuyup anlamayı, çok çalışmayı ve **“lider**

ülke” olmayı içermektedir. Çerçevesini çizdiğimiz Türk milliyetçiliği, aynı zamanda, İslâm’da da istenen milliyetçiliktir. Türk milliyetçiliğine karşı olmak İslam’ı iyi anlamamak olarak algılanmalıdır. Çünkü Türk milletinin %98’i İslam’ı; isteyerek ve bilerek kendi inanış ve yaşayış tarzı ile örf ve âdetlerine uygun görerek, kimliğinin ve benliğinin korunmasına imkân tanıdığını fark ederek, din olarak kabul etmiştir. Türk milleti, İslam’ı kabul etmekle de kalmamış, İslam’ın yayılması ve korunması yolunda canını ve malını feda etmekten çekinmeyen yeğâne millet olmuştur. Türk milliyetçiliğinin ve Türk milliyetçilerinin gerçekleştirmeye çalıştıkları da İslam’ın tavsiye ettiği işlerdendir.

Etnik ayrımcılık yapanların, **“azınlık ırkçılığı”** peşinde koşanların, herkesi kucaklayan ve bütünleyen Türk milliyetçiliğine karşı **“şer cephesi”** oluşturul-

masının sebepleri arasında; Türk Milliyetçilerinin her meseleye bütüncül bakabilmesi ve **“oyunlara gelmeden”** kalkınmayı sağlamak düşüncesi bulunmaktadır. Bu bakış ve bu duruş, milliyetçiliğin gereğidir. Buna karşılık günümüzde Türkiye’de Türk Milliyetçiliği karşısına çıkanların bir kısmı, **“ırkçılık”** yapmaktadır.

İrkçılık; bir ırkın üstünlüğünü iddia ederek başkalarına hayat hakkı tanımamaktır. Diğer bir yaklaşım; bütün içinde küçük farklılıkları veya yalnız bir unsuru öne çıkararak kendisini, genelin dışında bir **“kavme”** mensup hissedip öne çıkarmak veya onunla övünmek, o konumda olanlara sahip çıkmak, **“asabiyet/ırkçılık”** bilinci ile hareket etmektir. Yanlış olan, İslam’a da insanlığa da sosyal hakikatlere de aykırı olan bu anlayıştır. Bu, tasvip edilmeyen bir hâldir. Çünkü yalnız **“ırk”** ile yalnız **“dil”** ile millet oluşmamaktadır. Türk tarihinde, Türklerin ırkçılığına dair bir örnek bulmak mümkün değildir. Eğer bu gerçek olsaydı günümüzde kendisini başka **“ırlara/soylara”** mensup görüp övünen ve **“Türk kimliği”** ne hakaret etmeyi görev bilen insanlar bugün olur muydu?

Türkiye’de yaşayan, hangi dine ve hangi **“soy”**a/ hangi **“boy”**a mensup olursa olsun ortak değer ve paydaları olan herkes Türklük çatısı altındadır ve Türk milletinin ta kendisidir. Türk milletini oluşturanların hepsi eşit hak ve yetkilere sahiptir, **“birbirinin kardeşidir”, “bir tarağın dişleri”** gibidir.

c. İslam Penceresinden Türk Milliyetçiliğine Genel Bir Bakış

İslam’ı toptan kabul ettikleri tarihten beri Türk milleti arasında İslamlık ile Türklük karşı karşıya getirilmemiş ve yan yana götürülmüştür. Türklük ile İslamlığın karşı karşıya getirilmek istenmesinin başlangıcı 150-200 yıl geriye gitmektedir. **İslamcılık, Türkçülük** ve **Batıcılık** gibi tasnifler de bu sürecin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreçte İslamcılık iddiası ile ortaya çıkarlar; Türklüğü, Türkçülüğü ve Türk milliyetçiliğini hedef tahtasına oturtmuşlar; İslam’da milliyetçiliğin özellikle Türk milliyetçiliğinin olamayacağını ileri sürmüşlerdir. Günümüzde de eskiye oranla dozu azalsa da bazı kesimler tarafından gizlice ve **“sinsice”** yapılan tartışmalardan biri yine İslam’da milliyetçiliğin ve Türk milliyetçiliğinin yeri ile; İslam’a göre milliyetçiliğin ve Türk milliyetçiliğinin konumudur.

İslam gibi **“ekmel”** bir dinin, dünyada var olan sosyal gerçekleri reddetmesi mümkün değildir. Çünkü İslam; insanoğlunun barış ve huzur içinde yaşamasını hedeflemektedir. Zaten Allah da insanları, birbirleriyle savaşınlar diye değil, barış ve huzur içinde yaşasınlar, birbirlerini tanınsınlar diye yaratmıştır. Bu durumda, yaratılış amacı doğrultusunda, insanın insanla, cemiyetlerin cemiyetlerle, milletlerin milletlerle ilişkileri gündeme gelmektedir. Bu ilişkiler, iyi, doğru ve hakkaniyet ölçüleri içerisinde gelişmediği zaman, kavgalar birbirini kovalamakta, insanlar huzursuz olmakta ve gelişmenin yerini geri kalmışlık almaktadır. Millet realitesini; insanları sevme, milletini yüceltme ve yükseltme, toplumu ileri götürme ülküsünü sosyal olayların dışında düşünmeye imkân yoktur.

İslam penceresinden Türk milliyetçiliği konusuna bakıldığında; yukarıda çerçevesi ve kapsam alanını çizdiğimiz Türk milliyetçiliğinin İslam'a aykırı olmadığı görülecektir. Dinimiz ve törelerimiz; insanların ve toplumların birbirleriyle olan münasebetlerini belirli ölçülere bağlamıştır. Türk milletinin tarihi, Türk milliyetçiliğinin tarihi hep insanlara ve toplumlara saygıyla, hoşgörüyle yaklaşmanın örnekleriyle doludur. Türk milliyetçiliği, ne yazık ki günümüzde bazı kimselerce hep olumsuz olarak algılanmış ve zaman zaman Türk milliyetçiliği "ırkçılık" ile karıştırılmıştır. Bu anlayışta bir kısım insanlar emperyalizmi bir kısmı da sözde İslam'ı ölçü almıştır. Türk milliyetçiliğini ısrarla "ırkçılık" gibi göstermeye çalışanların ve İslam'da yerinin olmadığını savunanların bir kısmı kasıtlı olarak bir kısmı da bilmeyerek bu yola gitmiştir. Bilmeden bu yola girenler mazur görülse bile, diğerlerini mazur görmek mümkün değildir.

Kur'an'da Allah, yüzlerce ayette, kabile, millet ve benzeri kelimeleri kullanmıştır. Bu kelimeler ayetlerdeki durumuna ve konuya göre kullanılmaktadır. Dinin din yerinde, milletin millet yerinde ve özelliğine göre kullanıldığı dikkat çekmektedir. "Millet" teriminin ayetlerde değişik kullanılışları vardır, ancak "Milleti İbrahime/İbrahim Milleti..."¹² şeklinde birçok ayetteki kullanılışı günümüzde üzerinde durulması gereken ve konumuzla ilişkisi olan bir boyuttur. Bu terim Kur'an tercümelelerinde/meallerinde genelde "İbrahim dini" şeklinde Türkçeye çevrilmiştir. Hâlbuki Kur'an'da din kelimesi 95 yerde geçmektedir. Millet kelimesinin din yerine değil, sosyolojik bir özelliği bulunan değişik soy soptan, farklı inançlardan bir araya gelip ortak paydalarda buluşmuş bir millet yerinde kullanıldığını anlamak daha uygun olacaktır. İnsanların soy sop olması da akrabalık bağıyla birbirine bağlı olması da Allah'ın bir nimetidir. Furkan suresinin 54. ayetinde durum şöyle belirtilmektedir: "Sudan bir insan yaratan, sonra da insanlar arasında soy sop ve evlilik yolu ile akrabalık bağları kuran Allah'tır. Çünkü senin Rabb'in Kadir'dir; bütün bunları yapmaya gücü yeterlidir." Bu ayette Allah, insanı yaratıp soy bahşettiğini ve akrabalık bağı ile birbirine bağladığını (sop yaptığını) haber vermektedir.

Hucurat suresinin 13. ayetinde Allah, şöyle buyurmaktadır: "Ey insanlar! Doğrusu biz, sizi bir kadın ve bir erkekten yarattık. Birbirinizle tanışmanız, yardımlaşmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Ancak unutmayınız ki Allah katında/yanında en üstünüzün takva sahibi olanınızdır/Onun emir ve yasakları konusunda en sorumlu, en duyarlı, en bilinçli olanınızdır..." El-malı Hamdi Yazır, Hucurat suresinin 13. ayetini tefsir ederken; ayette geçen "Şuub" ve "Kabail" kelimeleri üzerinde durmuş ve Arapların "şab" kelimesini, kabilelerden oluşmuş topluluk yani "millet" karşılığında kullanıldığını ortaya koymuştur.¹³

Hucurat suresinin 13. ayetinde "millet" kavramının kullanılması, İslam'ın sosyolojik olaylara verdiği önemi ortaya koymaktadır. Çünkü bu ayet ile iki önemli sosyal olay gündeme gelmektedir. Biri, insanların millet ve kabileler hâ-

linde olması; diğeri de bu oluşumun tanışmayı, bilgi ve kültür alışverişinde bulunmayı, sorumlu ve bilinçli olmayı, **“iyi, güzel ve faydalı işler”** de (takva) yarışmayı ülkü edinmesidir.

Değişik ırktan, renkten, dil ve kültürden insanların birbirleriyle tanışmasında ve yarışmasında ölçü; öz olarak **“iyi, güzel ve faydalı işlerde yarış”** diye açıklanan **“takva”** ile izah edilmiş, üstünlük de buna bağlanmıştır. Bu ölçü çerçevesinde kalan toplumların kendi birliğini ve kimliğini koruyarak yaşaması, insanlığın lehine bir rekabete de yol açacak demektir. Allah, insanlığa ve insanların zararına olacak rekabete, izin vermemektedir.

Milletin olduğu yerde milliyetçiliğin olması normaldir. Zaten ayette Allah; insanları, birbirleriyle tanışsınlar, birbirleriyle yarışsınlar, birbirleriyle yardımlaşsınlar diye milletler ve kabileler şeklinde yaratmış olduğunu açıklamaktadır. Enam suresinin 165. ayetinde de Allah şöyle buyurmaktadır: **“O Allah, sizi yeryüzünün halifeleri / ona sahip çıkacak, onu imar edecek mirasçılarını kılmış ve bazılarınıza, diğerlerine göre bazı üstünlükler vermiştir, verdiği bütün nimetler sizi sınamak/denemek içindir...”**

Türk milliyetçiliğinin ve Türk milliyetçilerinin benimseyip gerçekleştirmeye çalıştığı özellikler İslam dininin de istediği ve teşvik ettiği hususlardır. Çünkü İslam, birliği ön görmekte¹⁴, “birlikte rahmet, ayrılıkta azap olduğu”nu¹⁵ vurgulamakta ve fitneyi yasaklamakta¹⁶, ilmi ve çalışmayı¹⁷ temel almakta, vatan sevgisini övmekte¹⁸, **“örf yolunu tutma”**yı¹⁹ örf ve âdetlere¹⁹ sahip çıkmayı varlık şartı saymakta, milleti realitesi ve **“milletin dili”**²⁰ başta olmak üzere bütün güzel hasletlerine önem vermeyi öğütlemektedir.

Millet olmada dil önemlidir. Onun için hemen hemen her millet tarifinde dil vardır. Çünkü milleti oluşturan insanları, bir noktada anlaştıran, buluşturan ve kaynaştıran da dildir. Dil denilince de; aşiret dili, mahallî lehçeler/şiveler değil, bunların üstünde ve bunların hepsini içine alan o milletin **“ millet dili ”/ “ortak kültür dili ”** anlaşılmalıdır.

Allah, peygamberleri, getirdikleri hükümleri, en iyi şekilde anlatmaları ve insanların, biz anlamadık dememeleri için her milletin gelişmiş kültür ve medeniyet dili sayılan **“milletin dili”** ile göndermiştir. Şu ayette bu durum şöyle vurgulanmıştır: **“Biz, her peygamberi vahyimizi kolayca açıklayabilmesi için kendi halkının/ kendi milletinin dili ile gönderdik...”**²¹ Kur’an’ın, ortak dili, kültür ve medeniyet dili Arapça olan Arap milletine gönderilmesinin hikmeti de şu iki ayette açıkça ortaya konulmaktadır: **“(Ey Muhammed!) Uyarıcılardan ola-**

Türk milliyetçiliğinin ve Türk milliyetçilerinin benimseyip gerçekleştirmeye çalıştığı özellikler İslam dininin de istediği ve teşvik ettiği hususlardır.

sın diye Cebrail, onu senin kalbine anlaşılır bir Arapça ile indirdi.”²². “Biz, bu Kitab’ı, düşünüp anlamanız için Arapça bir Kur’an olarak indirdik.”²³ Yukarıda verilen bu ayetler, bize, millet oluşumunda ve hayatında **dilin özellikle de millet dilinin önemini** göstermektedir.

Dil, millet hayatında önemlidir ve düşüncenin “**anahtarı**”dır. Düşünceler dille anlatılır ve başkasına aktarılır. Dil ne kadar zengin olursa; meram /arzu o kadar kolay anlatılır, kültür ve medeniyet o oranda sonraki nesillere ulaştırılır.

Dil, cahilliğin giderilmesi ve aydınlığa kavuşturulması ile de ilgilidir. Nesiller arasındaki iletişim de dille sağlanır. Eğer dilde devamlılık sağlanmazsa, nesiller arasında kopukluk olur ve farklı “diller” bu boşluğu doldurur.

Türk milliyetçiliği;
Türkiye’de ve
Türkiye dışında
yaşayan, bu mil-
lete mensup
olma bilincini ta-
şıyan ve Türk mil-
leti demekten
korkmayan her-
kesi “kucakla-
makta ve kardeş
bilmekte”dir.

Sultan II. Abdülhamit’in emriyle gönderilen bir tamimde dil konusuna ışık tutacak bilgiler vardır. Bu tamim, günümüzde farklı lehçelerin, farklı dil anlayışlarının nasıl ortaya çıktığına da ışık tutacak niteliktedir. Abdülhamid Han’ın tamimi şöyledir: “Sözün güzeli ve doğru söyleme kaidelerine uygun olabilmesi, diğer şartlarla birlikte alışılmış kelimelerle söylenmeyişine bağlıdır. Yazı dilinde Arabi ve Farsi kelimelerin hepsi birden kullanılırsa bilinmeyen, anlaşılmayan birçok kelimeye rastlanmış olur. Mümkün olduğu kadar Türkçe kelimeler kullanılarak açık yazılmış sözler ise meramı ve maksadı tamamiyle anlatır.

Osmanlı müellifleri maksat ve meramlarının kolayca anlaşılması yoluna gitmeyip ne kadar çok Arabi ve Farsi kelime bildiklerini göstermeyi marifet sanmış; mesela lisanımızda ‘taş’ sözü varken bunun yerine pek çok kimsenin meçhulü olan ‘senk’

ve ‘hacer’ kelimelerini kullanmayı zarafete daha uygun zannetmişlerdir.

Bu hâl birçok zarariyle birlikte dilimizde mevcut çok sayıda Türkçe kelimelerin terkine ve unutulmasına sebep olmuştur...”²⁴

Osmanlı Devleti’nin Padişahı II. Abdülhamit Han’ın tespitlerinden hareketle günümüzdeki dil tartışmalarına kısaca temas etmek yerinde olacaktır. Bunun için hükûmetin iki yetkilisinin ifade ettiği ve bütün Türk milletinin de duyduğu iki cümleyi burada tahlil etmekte yarar vardır. Bu örneklerden birini Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın **TRT 6 Kanalı**’nı açarken söylediği ve Kürtçe diye sunulan “**TRT şeş bi hayr be**” cümlesidir. Bir diğer örnek de Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç’ın; 2011 Bütçe görüşmeleri sırasında, 15.12.2010 tarihinde TBMM Genel Kurulunda, “**Huda, ji te razi be**” şeklinde Kürtçe bir cümle kullanmasıdır.

Erdoğan’ın söylediği “**TRT şeş bi hayr be**” cümlesinin Türkçesinin “**TRT 6, hayırlı olsun.**” olduğu ifade edilmişti. Bu cümlenin kelimelerini açarsak, TRT,

Türkiye Radyo ve Televizyon kelimelerinin kısaltılması ve Türkçedir. **Şeş**, Farsçadır ve **6** demektir. **Bihayr**, Arapçadır ve **hayırlı** anlamındadır. **Be**, Türkçede, Arapçada ve Farsçada kullanılan ve **“olsun”** anlamında bir kelimedir. Türkçede **“be”** ile yapılan çok cümle vardır. **Yuh be, Yeter be** bu örneklerden birkaçıdır. Arınç'ın **“Huda, ji te razi be”** cümlesinin Türkçe **“Tanrı, senden razı olsun.”** anlamında olduğu açıklanmıştı ve gazetelerde de yer almıştı. Bu cümledeki Huda Farsça **Tanrı, te** Fransızca **sen, razi** Arapça **razi, be** de **olsun**'dur. Bu 5 kelimecik cümlede farklı görülen kelime sadece **“ji”**dir. Bu iki yetkiliye ait iki cümlelerin yapısına dikkat edildiğinde **özne+tümleç+dolaylı tümleç +yüklem** kuralına göre kurulduğu ve Türkçe cümle yapısına uygun olduğu görülecektir.

Sonuç

Son yıllarda Türkiye'deki güncel gelişmeler, yaşananlar ve yaşanması muhtemel olanlar; Türkiye'yi tehlikenin eşiğine geldiği kanaatine ulaşan değişik kesimlere, meseleleri **“bilim, akıl ve sağduyu”** üçgeninde değerlendirme sorumluluğu yüklemektedir. Bu sorumluluk; Türk milletinin hâkim çoğunluğunu çözüm yolu ve çıkış yolu olarak **Türk milliyetçiliğini** görmeye yöneltmelidir/yöneltecektir.

Türk milliyetçiliği; Türkiye'de ve Türkiye dışında yaşayan, bu millete mensup olma bilincini taşıyan ve Türk milleti demekten korkmayan herkesi **“kucaklamakta ve kardeş bilmekte”**dir. Bunların birlik ve bütünlük, barış ve huzur içinde yaşamalarını, kalkınmalarını sağlamak Türk milliyetçiliğinin amaçlarındandır.

Yaşadığımız olaylar ve Türkiye üzerine oynanan oyunlar; Türk milliyetçiliğinin önemini eskisinden daha çok ortaya koymuştur. Çünkü atalarımızın bize emanet bıraktığı Türk yurdu üzerinde **“kara bulutlar”** dolaşmaktadır. ABD elçilerinin, AB Komiserinin, İngiltere Prensini ve bazı **“Batılı yetkililer”**in **“Mardin-Diyarbakır sevdası”** ve **“yeni kimlikler oluşturma gayretleri”** bile tek başına Türk milletinin daha dikkatli olmaları için yeterli bir sebep olmalıdır.

Batı dünyasının; Türkler ve Türkiye ile ilgili bir **“Şark Meselesi”** politikasının bulunduğu bilinmektedir. Bu Meselenin, üç aşaması vardır: Birinci aşaması, Türklerin Avrupa'dan çekilmesi; ikinci aşaması Anadolu'dan çıkması; üçüncü aşaması geldikleri Orta Asya'ya geri gitmesidir. Dikkat edilirse bu politikanın adım adım uygulanması yönünde gayret gösterilmektedir.

Dünden bugüne niyetlerde değişme olmadığı, ancak değişimin yöntemde olduğu dikkatimizi çekmektedir. Günümüzde **“Avrupa Birliği Uyum Yasaları”** ve **“İkiz Yasalar”** diye bilinen BM Sözleşmelerinin 4 Haziran 2003 tarihinde TBMM'de kabul edilmesi ile hem **“halklara kendi kaderini tayin”** hakkının verilmesi, bunun kabul etmediği durumda **Birleşmiş Milletlerin** bu Sözleşmelerin kendilerine verdiği yetkiye dayanarak tek taraflı olarak o topluma kültürel hak verilmesi kabul edilmiştir. Bu Sözleşmeler **“yeni kültürel azınlıklar”** oluşturma

için kullanıldığı/kullanılacağı gibi Hristiyan misyonerlerin, Budist ve benzeri misyonerlerin rahatça faaliyet göstermelerini de kolaylaştırmıştır.²⁵

Türkiye'ye 1960'lı yıllardan sonra gönderilen "**Barış Gönüllüleri**" ile arkasından gönderilen "**Çekiç Güç Görevlileri**"nin bir nevi "**misyoner**" olarak yetiştirildiği ortaya çıkmıştır. Çünkü Barış Gönüllüleri; gidecekleri ülkenin hem bölgesel özelliklerine hem dinî anlayışlarına hem "**dil**" hem de şive ayrıntılarına göre hazırlanmaktadır. Türkiye'ye gelen "**Barış Gönüllüleri**"nin hatta daha sonra gelen "**Çekiç Güç**" görevlilerinin misyonerlik yaptıkları, "**bölücülüğü ve bölücüler**"i destekledikleri, PKK'ya da en büyük "**yardımin**" bazı ülkelerin desteğindeki misyoner kuruluşlarca yapıldığı sık sık gündeme getirilmiştir/getirilmiştir.

Günümüzde "**çağdaş misyonerlik**"in hedef alanı, kendilerine göre belirledikleri ve nitelendirdikleri "**dinî ve ırki azınlıklar**"ı kapsamaktadır. Bunların başında; **Kürt Türkler ile Alevî-Bektaşî Türkler** gelmektedir. Diğer değişik kökenli Türkler de ihmal edilmemekte ve onlar da "**diğer azınlıklar**" grubuna dâhil edilerek başka bir proje çerçevesinde ele alınmaktadır. Misyonerler, bir bütün olan Türk milletini nüanslarla/küçük farklılıklarla ne kadar çok parçalar ne kadar çok "**kimlik oluşturur**" ise o kadar başarılı olacaklarını hedeflemektedir. Bundan dolayı bütün çalışmalar bu hedefin gerçekleşmesine göredir. Hâlbuki misyonerlerin azınlık saydığı grupların hiçbiri ne Türk tarihinde ne Türk kültüründe ne de yürürlükte olan Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sında azınlıktır. Hangisi olursa olsun onların hepsi Türk milletinin ayrılmaz parçası ve Türk vatandaşlarıdır. "**Etnik azınlık**" olarak gösterilen Kürt, Çerkez, Gürcü, Yörük, Türkmen, Abaza, Avşar, Zaza, Laz gibi topluluklar; en az yedi bin(7000) yıllık Türk soyunun kollarından birileridir ve Türkoğlu Türk'türler.

Dış ve İç bazı odakların en korkunç ve zararlı faaliyeti "**etnik kökenliler**" ile ilgili olanıdır. Avrupa Kiliseler Birliğinin 18-22 Ekim 1993 tarihlerinde Brixen'de yaptığı toplantıda; "**azınlıklar**"ın haklarının korunması ve "**özgürlük mücadeleleri**"nin desteklenmesi konu edilmiş ve Kilisenin yoğun gayret göstermesi kararlaştırılmıştır. Türkiye'deki azınlıklarla, özellikle "**Kürtler**" ile uğraşan Protestan kiliselerdir. Protestan kiliseler; Türklere yönelik faaliyetlerini, hem kiliseler hem de sivil dernek ve kuruluşlar kanalıyla yapmaktadır. Bonn(Almanya)'daki "**Kürt Enstitüsü**"; Protestan kilisesiyle dolayısıyla misyonerler ile ortaklaşa çalışmaktadır. İncil'in Kürtçeye tercümesini ve dağıtılmasını da "**Kürt Enstitüsü**" yapmaktadır. Protestan kiliseleri, dikkati fazla çekmemek için, ayrı kuruluşlar kanalıyla faaliyette bulunmaya da büyük önem vermektedir. Wiesbaden'deki **Oriëntdienst (Şark Hizmetleri)**, Kürt kökenli Türklerin çoğunlukta oldukları yerlerde lehçeleri de dikkate alarak Kürtçe öğretmekte, Kürtçülük yapan kişi ve kuruluşlara destek vermektedir.

Günümüzde oynanan oyunlarda, uygulanan yöntemlerde geçmiştekilerden çok fazla bir değişiklik yoktur. Vanlı Seyit Ahmet Arvasî, "**Doğu Anadolu Gerçeği**" adlı eserinde, bu oyunlara ve yapılanlara yer vermiştir.²⁶

Kürtler ayrı bir millet olarak tanınması, Anayasa'da Türkler ve Kürtler gibi iki millet gibi ifadeler konulması, Kürtçenin de Türkçenin yanında resmî dil ve eğitim dili olarak kabul edilmesi gibi talepler son yılların hatta son günlerin gündemini oluşturmuştur.

Bu isteklerin bir kısmı tehlikeli ve ülkeyi bölünmeye götürebilecek isteklerdir. Ayrı bir **"millet"** ve Anayasa'da **"iki millet"** gibi ifadeler, Türkçe dışında bir dilin kabulü **"ayırışma"**nın başlangıcıdır. Bu oyunu bozmak 72 milyonluk Türk milleti için dinî ve millî görevdir. Çünkü bunlar **"kırmızı çizgiler"**dir. Bunun yanında geçmişte olduğu gibi günümüzde de mahallî **"dil"**ler, lehçeler ve ağızlar kullanılabilir. Zaten 57. Hükümet döneminde hazırlanan **2001 Türkiye Ulusal Programı'**nda bu husus vurgulanmıştır.²⁷ Geri kalmış bölgelerden başlanarak Türkiye genelinde işsizliğe ve geri kalmışlığa çare bulmak büyük önem taşımaktadır. % 95 civarında olan ortak paydaların öne çıkarılıp vurgulanması, en az bin yıllık kardeşliğin zarar görmesine fırsat verilmemesi, değiştirilen yer isimlerinin büyük kısmının Türkçe olduğu ve yanlışlık veya bilgisizlik dolayısıyla değiştirildiği kabul edilerek yeni bir düzenlemenin yapılabilmesi, tuzaklara düşülmemesi, **"Kürtçü bölücülük yapanlar"** ile Kürt kardeşlerimizin birbirinden ayrılması, bölücülük yapanların Kürt kardeşlerimiz içindeki oranının % 3-4'ü geçmeyeceğinin bilinmesi, kardeşliğin pekiştirilmesi elzem ve öncelikli konulardandır. Bu konular; Türk milliyetçiliğinin önem verdiği ve olmazsa olmaz saydığı önceliklerindedir.

Bir milletin, bir ülkenin kırmızı çizgileri hep olmuştur, olması da lazımdır. Kırmızı çizgilerin aşılmasında hiç kimseye fayda yoktur. **"Surda gedik açmaya"** zorlanmamalı ve Türk milletinin birliğine zarar vermekten kaçınılmalıdır. Türk milletine ihanet edenlerin, onların samimi duygularını istismar edenlerin **onmadığına** tarihte sayısız örneklerin olduğu unutulmamalıdır.

Bu yazıyı/makaleyi; ortak paydalardan saydığım, oyunları bozacağına inandığım Türk milletinin önderlerinin /liderlerinin şu sözleriyle bitirmek istiyorum ve yorumu okuyuculara bırakıyorum:

"Türk'ü sevmeyen Kürt, Kürt değildir. Kürd'ü sevmeyen Türk, Türk değildir" (Ziya Gökalp).

"Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, İstanbullu, Trakyalı ve Makedonyalı bir ırkın evlatları, hep aynı cevherin damarlarıdır" (Gazi Mustafa Kemal Atatürk).

Türk milletine ihanet edenlerin, onların samimi duygularını istismar edenlerin onmadığına tarihte sayısız örneklerin olduğu unutulmalıdır.

“Hakikatte; Türk, Kürt birer isimden başka bir şey ifade etmezler; bizim aile adımız Turanî’dir. Kürtler de Türklerle aynı ırktan hiçbir kuvvet, “**kardeş çocukları**” olan bu iki halkın birleşmesini ve kaynaşmasını engelleyemeyecektir” (Dr. M. Şükrü Sekban).

“Kürtler de Türk milletinin Doğu Anadolu’daki adıdır. Rahmetli Atatürk, ‘Kürt kavmi diye bir kavim yoktur, bunlar Türk’tür.’ demiştir. Benim inancım da bu merkezdedir...” (Kinyas Kartal).

“Kürtler ne kadar Kürtse ben de o kadar Kürd’üm. Ben ne kadar Türk’sem onlar da o kadar Türk’tür!...” (Alparslan Türkeş).

“Bin yılda karıldı bu ülkenin harcı, ayırıştırmak kimin harcı!” (Devlet Bahçeli).■

¹ Tekin Alp (2001), **Türkleştirme**, hzl. Ö. Ozankaya, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 26.

² bk. II. Avrasya İslâm Şûrası, Ankara 1998,176.

³ bk.Rıza Zelyut, “Başbakan’a Bosna-Hersek’ten Verilen Ders”, **Güneş** gazetesi, 15 Ağustos 2009.

⁴ bk. Mehmet Şükrü Sekban, **Kürt Meselesi**, Ankara 1979, 39-41.

⁵ Ziya Gökalp (1986), **Türkçülüğün Esasları**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 18 .

⁶ bk. Gökalp, age.,

⁷ Abdurrahman Küçük (2009), **İslâmlık ve Türklük**, Ankara: Berikan Yayınevi, 40.

⁸ Küçük, age.,

⁹ bk. “*Etnik Kimlik ve Azınlıklar*” **Birikim Dergisi** Özel Sayısı, Mart 1995, sayı: 71-72.

¹⁰ 2001 Türkiye Ulusal Programı, “**Kültürel Yaşam ve Bireysel Özgürlükler**”,Ankara 2001,30.

¹¹ Alparslan Türkeş (1975), **Temel Görüşler**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 23.

¹² bk. Nisa suresi, 125; Enam suresi, 161.

¹³ Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur’an Dili**, İstanbul (ty), VII/212 .

¹⁴ bk. Al-i İmran suresi, 103, 105, 152.

¹⁵ bz. Ahmed İbni Hanbel, **Müsned**, IV/278,375 (“**Birlikte rahmet, ayrılıkta azap vardır**”).

¹⁶ bz. Bakara suresi, 191, 193.

¹⁷ bz. Necm suresi, 39-40; İnsan suresi, 22; Yunus suresi, 9; Nahl suresi, 43;Enbiya suresi, 7; Taha suresi, 14; Zümer suresi, 9.

¹⁸ bz. Bakara suresi, 190-191.“**Vatan sevgisi imandandır**”(Hadis).

¹⁹ bz Bakara suresi, 178;Nisa suresi, 25; Araf suresi, 199.

²⁰ bz.Yusuf suresi, 2; İbrahim suresi, 4; Şuara suresi, 193-195

²¹ İbrahim suresi, 4.

²² Şuara suresi, 193-195.

²³ Yusuf suresi, 2.

²⁴ Nihat Sâmî Banarlı (1977), **Türkçe’nin Sırları**, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 209-210.

²⁵ Bu konuda yapılanlar, yaşananlar ve gelişmeler için bk. Abdurrahman Küçük (2008), **Misyonerlikten Diyaloga Türkiye**, Ankara: Andaç Yayınları, 135-221, 241-280, 336-365.

²⁶ bk. Seyit Ahmet Arsavi (1988), **Doğu Anadolu Gerçeği**, Ankara, 83-85

²⁷ bk. 2001 Türkiye Ulusal Programı, 30.

YENİ ANAYASA YA DA MİLLÎ DEVLETİN SONU

PROF. DR MURAT SEZGİNER*

Türkiye siyasetinin temel tartışma konusu, uzun zamandır, yeni bir Anayasa ihtiyacıdır. Yürürlüğe girdiği 1982 yılından bugüne kadar 16 kez değişikliğe uğramış; 1982 yılında yapılan ilk referandumla birlikte, 5 kez referandum konusu yapılmış bir Anayasa'dan söz ediyoruz. Bütün bunlara rağmen yeni bir Anayasa tartışmasının en önemli gündem maddesi olması son derece manidardır. Başta temel hak ve hürriyetlerle ilgili olmak üzere çok önemli değişiklikler yapılmış olmasına rağmen, Anayasa tartışmaları bitmek bilmiyor. 1982 Anayasa'sı, bugüne kadar rekor sayıda (16 kez) değişikliğe uğramış ve tüm Anayasalarımız içinde en çok değişiklik yapılan Anayasa olmuştur.

Anayasa	Değişiklik sayısı	Değiştirilen madde sayısı
1876 Anayasa'sı	7	35
1921 Anayasa'sı	1	6
1924 Anayasa'sı	5	21
1961 Anayasa'sı	7	54
1982 Anayasa'sı	16	108

* Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Öğretim Üyesi.

Anayasa Değişiklik sayısı Değiştirilen madde sayısı 1876 Anayasa'sı 7 35 1921 Anayasa'sı 1 6 1924 Anayasa'sı 5 21 1961 Anayasa'sı 7 54 **1982 Anayasa'sı 16 108**

Geçici maddeler dışında, yürürlük maddesi ile birlikte, toplam 177 maddeden oluşan 1982 Anayasa'sında yapılan değişiklikler, gerçekten de esaslı bir dönüşümü ifade ediyor. 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandumda "5982 sayılı T. C. Anayasası'nın Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun", 12 Eylül 1980 askerî darbesini ile hesaplaşma şeklinde bir kampanyaya dönüştürüldü. Artık ortada, 12 Eylül rejiminin hazırladığı ve bir referandumla kabul edilmiş orijinal Anayasa olmamasına rağmen, bu kampanyanın, birçok farklı faktör yanında, kısmen de olsa etkin olduğu görüldü. 12 Eylül 2010 tarihli referandum sonuçlarının açıklandığı gece, hükûmet tarafından yeni bir Anayasa için hazırlıklara başlandığı ilan edildi. Yeni bir Anayasa bu kadar acil bir ihtiyaç ise 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandumda oylanan 5982 sayılı Kanun içinde neden bu değişiklikler yapılmadı?

Anayasa tartışmaları, aşama aşama geliştiriliyor. Türk değil Türkiyeli ifadesiyle başlayan, Anayasa'dan Türk ibaresinin çıkartılabileceği söylemiyle devam eden tartışma; açılım siyaseti ile taçlandırılmıştır.

Nasıl Bir Anayasa İsteniyor?

Referandum sonrasında açılan tartışmaların, *tek millet - tek devlet* şeklinde temel bulan Cumhuriyetin kuruluş fikrinin sorgulanmasına dönüşmesi sürpriz olmadı. 1982 Anayasa'sında yapılan rekor sayıdaki değişiklikten sonra sıranın, "değiştirilemez, değiştirilmesi teklif dahi edilemez" ilk üç maddeye geldiği anlaşılıyor. 12 Eylül 2010 tarihinde kabul edilen değişikliklerin, yapılmak istenen asıl Anayasa değişikliklerinin yargı engeline takılmaması bakımından bir ön hazırlık olduğu yönündeki tespitler âdeta doğrulanıyor.

Anayasa tartışmaları, aşama aşama geliştiriliyor. *Türk değil Türkiyeli* ifadesiyle başlayan, Anayasa'dan *Türk* ibaresinin çıkartılabileceği söylemiyle devam eden tartışma; açılım siyaseti ile taçlandırılmıştır. Habur görüntüleri, "*Çok güzel şeyler olacak.*" denilerek kutlanmış, Demokratik Toplum Kongresi adıyla yapılan toplantıda ortaya atılan *iki dil, ana dilde eğitim, bölgelere ayrılma, ayrı bayrak vb.* söylemleri ana gündem maddesi olmuştur. Söz konusu ayrılıkçı talepler, hükûmet tarafından *zamanlama* bakımından eleştiriliyor! Açılım politikaları öncesinde, hükûmet tarafından çeşitli platformlar aracılığıyla yapılan Anayasa tartışmaları, olacakların ön habercisi olmuştur. "*Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu, Azınlık Hakları ve Kültürel Haklar Çalışma Grubu*" nun Ekim 2004 Raporu'nun sunumunda, Anayasa'mızın 3. maddesinde "*Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür.*" cümlesinde sonra gelen "*Dili Türkçedir.*" ifadesi eleştirilmiş, aslında "*Resmî dil Türkçedir.*" ifadesinin tercih edilmesi ge-

rektiği ifade edilmiştir. Aynı şekilde, Anayasa'mızda yer alan *"deoletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü"* kavramı da eleştirilmiş, özellikle *"milletin bölünmezliği"* ilkesinin Batılılar tarafından anlaşılamadığı ifade edilmiştir.¹ 2007 seçimlerini müteakip, hükûmet tarafından öğretim üyelerine hazırlattırılan ve Başbakan tarafından *"taslak taslağı"* olarak adlandırılan bir Anayasa taslağı tartışmaya açılmıştır. Taslakta, Türkiye Devleti'nin dilinin Türkçe olduğu şeklindeki vurgu değiştirilmiş; *"Resmî dili Türkçedir."* ibaresine yer verilmiştir. Anayasa'mızın başlangıç kısmında yer alan ifadeler, taslağın genel gerekçesinde, *hukuken tanımlanması mümkün olmayan ifadeler* olarak değerlendirilmiş ve metinden arındırılmıştır.² Anayasa'nın başlangıç kısmındaki ifadeler, Türk Devleti'ni, devlet yapan değerler ve Atatürk ilke ve inkılapları olarak ifade edilmektedir.³ *"Atatürk'ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ve onun inkılap ve ilkeleri"; "millet iradesinin mutlak üstünlüğü, egemenliğin kayıtsız şartsız Türk milletine ait olduğu"; "kuvetler ayrımı"; "hiçbir faaliyetin Türk millî menfaatlerinin, Türk varlığının, deoleti ve ülkesi ile bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihî ve manevi değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılapları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği ve laiklik ilkesinin gereği olarak kutsal din duygularının, devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı"; "millî kültür"* ifadeleri, hukuken tanımlanamayan ifadeler olarak değerlendirilmiş ve Anayasa'dan çıkarılmıştır. Aynı şekilde, Anayasa'mızın *Devletin Temel Amaç ve Görevleri* başlıklı 5. maddesi hükmünden *"Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak"* amacı çıkarılmıştır. Değişiklik metnine bakıldığında, aslında değişikliğin sadece bu ibareleri Anayasa metninden çıkarmak amacıyla yapıldığı görülmektedir.⁴

Yapılan bu tartışma ve hazırlık çalışmalarını, 12 Eylül 2010 tarihli referandumla kabul edilen Anayasa değişiklikleri ve hemen sonrasında yapılan yeni Anayasa vurguları ile birlikte değerlendirmek gerekir. Anayasa referandumu, 12 Eylül rejimi ile hesaplaşma, demokratikleşme söylemleri çerçevesinde bir kampanyaya konu olmakla birlikte, yargı ile ilgili olanlar dışındaki değişikliklerin hukuken bir anlamı olmadığı ortada idi. Nitekim Anayasa değişiklikleri sonrasında, kampanya süresince dile getirilen hususların hiçbiri gerçekleşmedi. Ancak yargı ile ilgili değişiklikler çarpıcıdır.

Anayasa'da Neler Değişti?⁵

12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandumda *"5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"* ile 1982 Anayasa'sındaki en kapsamlı değişiklik yapıldı. Bununla birlikte, yargıya ilişkin olanlar dışında yapılan değişiklikler, referandum kampanyasında kullanılmak üzere seçilmiş ve esasta hukuken bir yenilik getirmeyen ya da sadece yasal bir düzenleme ile yapılabilecek hususlara ilişkindi. Mesela, Anayasa'mızın 41. maddesine *"Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır."*

ifadesi eklendi. Bu değişiklik hukuk âleminde ne gibi bir değişiklik yaratıyor? Konusu suç teşkil eden bir fiil, kolluk yetkisi çerçevesinde, devlet tarafından zaten engellenmeyecek mi? Soruyu şu şekilde de sorabiliriz: Bu değişiklik yapılmasa idi devlet çocukları şiddete ve her türlü istismara karşı korumayacak mıydı? Aynı şekilde Anayasa'mızın eşitlik ilkesini düzenleyen 10. maddesine "Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz." ifadesi eklenmiştir. Bu değişiklik neyi sağlıyor? Devlet, zaten, kamusal haklardan yararlanamayacak durumda olanlar için ayrı bir uygulama yapmak zorunda değil mi? Bu uygulama neden eşitlik ilkesine aykırı bir uygulama olarak değerlendirilsin? Anayasa Mahkemesi, Anayasa değişikliği ile eklenen ifadeyi, eşitlik ilkesinin uygulanışı çerçevesine, kararlarında daha önce açıkça ifade etmiştir: "...Durumlardaki değişikliğin doğurduğu zorunluluklar, kamu yararı ya da başka haklı nedenlere dayanılarak yasalarla farklı uygulamalar getirilmesi durumunda Anayasa'nın eşitlik ilkesinin çiğnendiği sonucu çıkarılamaz."⁶ Eşitlik ilkesinin anlamı ve Anayasa Mahkemesinin yaklaşımı ortada iken, 10. maddede yapılan değişiklik, hukuk âleminde ne gibi bir değişiklik yaratıyor?

Hukuki ve cezai sorumluluk gerektiren, mahkeme kararlarının uygulanması hususunda dahi sorunların yaşandığı ülkemizde, icrai, bağlayıcı karar almayan kamu denetçisinin nasıl bir etki yaratacağı sorulanabilir. Esasında hukuka saygılı bir idare, bu tür kurumların etkisi bakımından kaçınılmazdır.

Anayasa'mızın 20. maddesine kişisel verilerin korunmasına ilişkin bir düzenleme eklenmiştir. Bu düzenlemenin kanun ile yapılmasının önünde ne gibi bir engel var? Kanun'da bu yönde yapılacak düzenlemenin Anayasa'ya aykırı olmayacağı açık. Aksi takdirde, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun Anayasa'ya aykırı olması gerekirdi. Bu Kanun içinde, Anayasa değişikliği ile getirilen düzenlemenin yerleştirilmesi mümkündür. 4982 sayılı Kanun'un da anayasal bir dayanağa ihtiyaç duymadan çıkartıldığını belirtmek gerekir. Örnek bir ülke uygulaması olarak Fransa'da da, konunun, Anayasa ile düzenleme altına alınmamasına rağmen, kanun ile ayrıntılı bir şekilde düzenlendiği görülmektedir. O hâlde bu Anayasa değişikliğinin de hukuken hiçbir anlamı yoktur.

Büyük bir değişiklik olarak sunulan *kamu denetçiliği* kurumunun Türk hukuk düzeninde, kamu yönetiminde, ne gibi bir değişiklik yaratacağı da merak konusudur. Kamu Denetçiliği, başta İsveç olmak üzere İskandinav ülkelerinde uygulanmaya başlanmış bir sistemdir. İsveç'te Ombudsman adı ile faaliyette bulunan denetçi, idare ile vatandaşlar arasında ara bulucu olarak faaliyette bulunmaktadır. Fransa'da "Médiateur de la republique" adı altında 1973 yılında oluşturulmuş

ve bugüne kadar faaliyet göstermiştir.⁷ *Ombudsman*, Anayasa değişikliğindeki adı ile “*kamu denetçiliği*” kurumunun karakteristik vasfı, icrai karar alma yetkisinden mahrum olmasıdır. Buna göre kamu denetçisi, gerek İskandinav ülkelerinde ve gerekse başta Fransa olmak üzere diğer Kıta Avrupa’sı ülkelerinde, icrai, bağlayıcı karar alamayan; idare üzerinde manevi etkisi olan; tavsiye niteliğinde kararları ile başta hükümet olmak üzere idareyi yönlendiren, bir kurumdur. Bununla birlikte başta İsveç olmak üzere Ombudsman kurumuna yer veren ülkelerde, tarihî, sosyolojik temelleri sebebiyle Ombudsman’ın belli oranda etkinliğe sahip olduğu görülmektedir. Özellikle İsveç’te Ombudsman’ın eleştirilerine hedef olan, Ombudsman’ın raporunda yer alan kamu görevlilerinin ciddi olarak kariyerlerinin etkilendiği görülür. Esasında Ombudsman’ın gücünün hukuki olmaktan ziyade, tarihî, sosyolojik temelleri sebebiyle manevi bir güç, etki olduğu söylenebilir.

Anayasa ile getirilmiş bulunan “*kamu denetçiliği*” kurumunun, Türk hukuku bakımından anlamlı bir değişiklik getirdiği söylenemez. Hukuki ve cezai sorumluluk gerektiren, mahkeme kararlarının uygulanması hususunda dahi sorunların yaşandığı ülkemizde, icrai, bağlayıcı karar alamayan kamu denetçisinin nasıl bir etki yaratacağı sorgulanabilir. Esasında hukuka saygılı bir idare, bu tür kurumların etkisi bakımından kaçınılmazdır.

Kaldı ki hukukumuzda, benzer işlevleri yerine getirmek üzere oluşturulmuş kurumlar da mevcuttur. Mesela Anayasa’mızın 108. maddesinde düzenlenmiş olan ve Cumhurbaşkanına bağlı olarak faaliyet gösteren *Devlet Denetleme Kurulu*. konuya ilişkin çarpıcı bir örnektir. Türk Silahlı Kuvvetleri ve yargı dışında her türlü kamu kurum ve kuruluşu ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında, her düzeydeki işçi ve işveren meslek kuruluşunda, kamuya yararlı derneklerle vakıflarda, araştırma, inceleme ve denetleme yapan Kurul, raporlarını hükümete sunar ve alınması gerekli tedbirleri de tavsiye olarak ifade eder. Aynı şekilde 4982 sayılı *Bilgi Edinme Hakkı Kanunu* ile oluşturulmuş bulunan *Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu* da benzer bir işlevi ifa etmek üzere oluşturulmuştur. Kamu Denetçiliği Kurumuna benzeyen bir diğer oluşum ise 5176 sayılı Kanun ile kurulmuş olan *Kamu Görevlileri Etik Kuruludur*. Anayasa ile oluşturulan kamu denetçiliği kurumunun, hükümet, idare ve kamu görevlileri üzerindeki etkisi, *Devlet Denetleme Kurulunun*, *Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulunun* ve *Kamu Görevlileri Etik Kurulunun* etkisi kadar olacaktır!

12 Eylül yönetimi ile hesaplaşma sloganının temel malzemesi, dönemin yetkilileri için getirilmiş bulunan *cezai, mali veya hukuki sorumluluk* muafiyetidir. Hiç şüphesiz, geçici 15. madde, hukuk devleti bakımından kabul edilemez bir düzenlemedir ve bu yönüyle Anayasa’da bulunması uygun değildir. Bununla birlikte geçici 15. maddenin ilga edilmesi ile birlikte, 12 Eylül dönemi sorumlularının yargılanması, hukuken mümkün olmayan bir olaydır. Şöyle ki; Anayasa’nın geçici 15. maddesi, *12 Eylül 1980 tarihinden, ilk genel seçimler sonucu toplanacak Tür-*

kiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanını oluşturuncaya kadar geçecek süre içindeki fiiller bakımından, failleri için bir cezalandırmama hükmü getirmiştir. Bu dönemde sorumlular tarafından işlenen fiiller, Anayasa'nın geçici 15. maddesi çerçevesinde suç sayılmak suretiyle takibe konu yapılamamıştır. Sonradan geçici 15. maddenin kaldırılması, o dönem için suç sayılmayarak takibe konu yapılamayan fiillerin, dava konusu yapılmasını sağlayamaz. Türk Ceza Kanunu'nun 7. maddesi hükmüne göre, "İşlendiği zaman yürürlükte bulunan kanuna göre suç sayılmayan bir fiilden dolayı kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbirleri uygulanamaz."

Bir suçun unsurlarında, suçun karşılığında öngörülen cezada, sonradan yürürlüğe giren bir kanunla failin aleyhinde bir değişiklik yapılmışsa, bu kanun, yürürlüğe girdikten önce işlenmiş olan fiiller bakımından uygulanamaz. Suçun işlendiği tarihte sanık lehine konan hükümler, sonradan yasa ya da Anayasa değişikliği yapılsa dahi sanık aleyhine bir durum yaratmaz. Aleyhe olan düzenlemelerin geçmişe etkili olamayacağına ilişkin ceza hukuku ilkesine göre, geçici 15. madde düzenlemesinin kaldırılması, bu hükme göre cezalandırılmayan kişiler bakımından cezalandırılmayı sağlamayacaktır. O hâlde geçici 15. maddenin ilga edilmesinin, hukuk düzeni bakımından maddi bir değişiklik yaratmayacağı açıktır. Sadece manevi anlamı olabilecek bu değişikliğin, 12 Eylül yöneticileri ile hesaplaşma, yargı önüne çıkarılma gibi söylemlere konu yapılması abes bir durumdur. Nitekim Anayasa değişikliğini takip eden süreçte, herhangi bir yasal takibat yapılması söz konusu olmamıştır.

Yargı ile ilgili yapılan değişiklikler ise çok çarpıcıdır. Özellikle Anayasa değişikliğine ilişkin kanunların denetimini yapacak olan Anayasa Mahkemesine ilişkin değişiklikler önemlidir. Buna göre Anayasa Mahkemesinin oluşumu büyük oranda değiştirilmekte, yürütmenin etkinliği artırılmaktadır. Yeni düzenlemede Anayasa Mahkemesi 17 üyeden oluşmaktadır. Anayasal düzenleme ile TBMM'nin Anayasa Mahkemesine üye seçmesi mümkün hâlde gelmiştir.⁸ Buna göre TBMM, iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçecektir. Oylama usulü ise çoğunluğa sahip grubun üç üyeyi de seçmesi imkânını getirmektedir. Gerçekten de düzenlemeye göre, "Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama ya-

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun onlarca yıla yayılan siyasi, askerî, fikrî mücadeleye rağmen parçalanışı sonrasında kurulmuştur.

pılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur." Bu oylama usulünün uzlaşma arayışlarını ortadan kaldıracığı ve geniş bir uzlaşma ile seçilmesi mümkün olan makul kişilerin önünü keseceği açıktır.

Anayasa değişikliği düzenlemesi ile Cumhurbaşkanının, yüksek yargı organları ile YÖK tarafından belirlenen adaylar içinden atayacağı üyelerin seçim usulü şu şekilde düzenlenmiştir; *Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurulundan Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçimlerde, her boş üyelik için, bir üye ancak bir aday için oy kullanabilir; en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday için yapılacak seçimde de her bir baro başkanı ancak bir aday için oy kullanabilir ve en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır.* TBMM tarafından yapılan seçimde her aday için tek tek oylama yapıp, basit çoğunluk tarafından doğrudan seçim öngörülürken, yargı organlarının yapacağı seçimde, belirlenecek üç aday için her üye yalnızca bir aday için oy kullanabilecektir. Bu durumda, Cumhurbaşkanının önüne farklı eğilimlerden adayların getirilmesi mümkün hâle gelecekti. Anayasa Mahkemesi, Anayasa'mızın 4. maddesinde ifade edilen, ilk üç maddenin *değiştirilmesi teklif edilemez* hükümünden hareketle, Anayasa değişikliği paketinin, Anayasa'nın ilk üç maddesini ihlal eder nitelikte olduğunu düşündüğü hükümlerini esasa girerek incelemiştir. Buna göre, yürütmenin (Cumhurbaşkanının), yargı organlarının iradesi dışında Anayasa Mahkemesine üye seçmesi uygulamasına yol açacak düzenleme iptal edilmiştir: İptal edilen düzenleme, *"Bir üye ancak bir aday için oy kullanabilir."* ifadesidir. Böylece TBMM'deki seçimlerde olduğu gibi çoğunluk, Cumhurbaşkanına sunulan adayları belirleyecektir. Hiç şüphe yok ki, yüksek yargı organı üyelerinin, bir parti çatısı altında siyaset yapan kişiler gibi, birlikte hareket etmesi mümkün değildir. Bu yönüyle TBMM'de yapılan seçim kadar sakıncalı sonuçlar doğurmayabilir.

Cumhurbaşkanının Anayasa Mahkemesine üye seçme yetkisi oldukça genişletilmiştir. Bilindiği üzere eski düzenlemede, Cumhurbaşkanı tarafından yargı organları dışından atanan üye sayısı 4'tür. Oysa yeni düzenlemede 17 üyeden 7'si Cumhurbaşkanı tarafından yargı organları dışından atanabilmektedir. 17 üyenin 3'ünün de TBMM tarafından seçildiği dikkate alındığında, Anayasa Mahkemesi üzerinde iktidar partisi ve Cumhurbaşkanının mutlak belirleyici olması söz konusudur. Anayasa Mahkemesinin parti kapatma davalarına bakması, hükümet üyeleri hakkında yüce divan sıfatıyla görev yapması hususu da dikkate alındığında, bu düzenlemenin kuvvetler ayrılığı ilkesi; yargı bağımsızlığı gibi hukuk devletinin unsurlarını zedeleyen bir yönü olduğu açıktır.

Anayasa Mahkemesine üye olarak seçilebileceklerin profilleri dikkate alındığında, hukukçuların azınlıkta kalması kuvvetle muhtemeldir. Anayasa değişikliği ile getirilen düzenlemeye göre, 17 kişiden oluşan Anayasa Mahkemesinin 10 üyesinin, hukukçu olma mecburiyeti yoktur. Şöyle ki, TBMM'nin seçeceği 2

Sayıştay üyesi, Cumhurbaşkanınca doğrudan seçilecek 4 üye, YÖK tarafından önerilecek 1 üye, hukukçu olmayanlardan seçilebilir. Ayrıca Danıştaydan gelen 2 üye ile Askerî Yüksek İdare Mahkemesinden gelecek 1 üyenin de hukukçu olmayabileceği dikkate alındığında, 10 üyenin hukukçu olma mecburiyeti yoktur. Bilindiği üzere, tasarruğun ilk şeklinde YÖK tarafından önerilecek 3 üyenin de hukukçu olma mecburiyeti yoktu. Mevcut kanunda ise 2 üyenin hukukçu olma mecburiyeti getirilmiştir. En azından hukuki olarak 17 üyeden 10'unun hukukçu olmayan üyelerden oluşmasına imkân verilmesi, dünyada örneği olmayan bir uygulamadır.

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna ilişkin değişiklikler ile birlikte düşünüldüğünde, yürütmenin yargı üzerindeki etkinliğinin bariz şekilde artmış olduğu görülmektedir. Bu Anayasa düzenlemeleri sonucunda, Anayasa'mızın değiştirilmesi teklif dahi edilemeyecek ilk üç maddesinde yapılması düşünülen değişiklikler için bir zemin mi oluşturulmaya çalışılıyor? Bu aşamada eski Yargıtay Başkanının Anayasa referandumuna ilişkin değerlendirmesi çok manidar görünüyor: *"Neye oy verdiğini bilmeyen insanların verdiği oylarla sonuç alındı. Kimse kendini aldatmasın. Bilmediğimiz şeyleri oylarsak, bilmediğimiz sonuçlara katlanmak zorunda kalırız."*⁹

Tartışmaya Açılan Millî Devlet

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu fikri Türk milliyetçiliğine göre, egemenlik, Türk milletine aittir ve hiçbir kişi ve gruba devredilemez. Bu anlayışta, millet fikri, sistemin temelidir. O hâlde gerek etnik aidiyet, gerek inanç farklılığı gerekse sınıf, cinsiyet gibi farklılıklar, Türk milliyetçiliği için belirleyici değildir. Bu farklılıklara dayalı olarak egemenlikten pay alınması, siyasi hayata katılım, kamusal alanda temsil şeklinde ifade edilebilecek her türlü yaklaşım, Türk milliyetçiliği bakımından ve Cumhuriyetin temel niteliklerini belirleyen mevcut Anayasa'ya göre kabul edilemez.¹⁰

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun onlarca yıla yayılan siyasi, askerî, fikrî mücadeleye rağmen parçalanışı sonrasında kurulmuştur. Gerek Osmanlı tabiyeti ve gerekse İslam ortak paydası etrafında yürütülen siyaset tam bir hüsrarla sona erdi. Osmanlı İmparatorluğu, farklı millet aidiyetleri tahrik etmek suretiyle, etnik ve dinî temelde parçalandı; büyük acılar yaşandı. Cumhuriyetin kurucu kadroları, ilk gençlik yıllarından başlayarak neredeyse ömürlerini, cephelerde Osmanlı vatandaşı unsurlara karşı savaşarak geçirdi. Bütün bu olanlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir daha asla böyle bir zafiyete uğratmayacak bir temel üzerinde kurulması sonucunu doğurdu: *Tek millet ve tek devlet.*¹¹

Millet aidiyeti fikrinin, başta vatandaşlık olmak üzere her türlü aidiyet duygusunun üstünde olduğu yaşanılarak öğrenildi. Anadolu coğrafyasındaki insanlara ortak geçmişleri, kültür birliktelikleri hatırlatıldı; ortak bir gelecek fikri etrafında toparlanmaya çalışıldı. Cumhuriyet projesinin ve bunun sonucu olarak

oluşturulan ulus devletin kurucusu Atatürk'e göre millet, "zengin bir hatıra mirasına sahip bulunan, beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvafakatte samimi olan ve sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradeleri müşterek olan insanların birleşmesinden meydana gelen cemiyet" tir. Bu düşünceye göre millet, sadece fiziki bir olgu değildir.

Millet, kendisini oluşturan bireylerin birlikte yaşama azim ve kararı, mensubiyet (aidiyet) duygusudur. Sürekli olarak farklılığın vurgulanması siyasetin bu farklılıklar üzerine bina edilmesi, siyasal tercihlerin etnik, dinî, mezhepsel, kültürel aidiyetlere ve hatta hemşerilik esasına bağlı olarak yapılması durumunda hangi mensubiyet şuuru insanları birbirine bağlayacak?¹²

Vatandaşların farklı inançları benimsemeleri, farklı mezhep ya da etnik bir aidiyet içinde olmaları, millî devlet anlayışı bakımından bir sorun teşkil etmez. Sorun, bu durumun kolektif bir hak talebine dönüşmesi, egemenlik kullanımının bu aidiyetler doğrultusunda paylaşılması, kamusal alanın paylaşımı talebidir. Bu yöndeki taleplerin demokrasi ve insan hakları temelinde, hele AB süreciyle bağlantılı olarak ele alınması büyük bir yanıldır. Temel hak ve hürriyetlere ilişkin hukuki düzenlemeler, toplumsal farklılıkların artırılması yönünde değil, vatandaş hakları olarak anlaşılmaktadır.

Anayasa'da birden fazla etnik gruba yer verilmesi, demokratik bir hak olarak sunulmaya çalışılıyor. Oysa Anayasa'mızın 66. maddesinde açık bir düzenleme getiriliyor: "Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür." Aynı vurgulama, Cumhuriyet Döneminin ilk Anayasa'sı olan 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda da yapılmıştır. Anayasa'nın 88. maddesinde, "Türkiye ahalisi din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk ıtlak olunur." hükmü getirilmiştir. Egemenliğin millete ait olduğu hususu da gerek 1924 Anayasa'sında gerekse diğer Anayasalarımızda belirgin şekilde vurgulanmıştır. Tek millet anlayışının demokratik olmadığı değerlendirilmesi kabul edilemez. Farklı inanç ve etnik gruba dâhil olan tüm vatandaşlar Türk olarak kabul edilmekte ve egemenliğin kullanımına katılmaktadır. Fransız Anayasa Konseyi, bir Kanunda yer alan "Fransız halkını oluşturan Korsika Halkı" ifadesini Anayasa'ya aykırı bulmuş,¹³ Tek bir Fransız halkı olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla, tek millet esasının antidemokratik olduğu hususu, AB normları bakımından da destek bulmuyor. Kaldı ki, Cumhuriyetin kurucu fikrinin meşruiyet bakımından böyle bir desteğe ihtiyacı yok.

Anayasa'mızın 1. maddesine göre, "Türkiye Devleti bir cumhuriyettir." 2. maddede Cumhuriyetin nitelikleri belirtilmiş; 3. maddede Türkiye Devleti ülkesi ve mil-

Millet,
kendisini
oluşturan
bireylerin birlikte
yaşama azim
ve kararı,
mensubiyet
(aidiyet)
duygusudur.

letiyile bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir.” hükmü yer almıştır. Devletin üniter yapısını, egemenliğin teklifiğini ve güçlü bir vurguyla ortaya konan devletin dili hükmünü birçok demokratik ülke Anayasa’sında görebiliriz. Mesela 1958 Fransız Anayasa’sının 2. maddesinde, resmî dilden söz edilmeyerek “Cumhuriyetin dili Fransızcadır.” (La langue de la republique est le français) hükmü getirilmiştir. *Dil inkılabı*, Atatürk ilke ve inkılaplarından biri; Cumhuriyetle inşa edilen *ulus devletin* vazgeçilmezidir. Anayasa’nın 3. maddesinin 1. fıkrası hükmündeki ifade bilinçli bir ifadedir. Zira hüküm, 1. maddede yer alan “Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir” hükmü ile birlikte ele alındığında iki önemli sonuç doğurmaktadır: “Cumhuriyetin dili Türkçedir.” ve “Türkçe, Devletin bölünmez bütünlüğünün en önemli vasıtasıdır.” O hâlde Türkçe, devletin resmî dili olmanın ötesinde Cumhuriyetin, Cumhuriyetle yeniden filizlenen, Atatürk ilke ve inkılapları ile şekillenen yeni Türk Devleti’nin dili, vazgeçilmezidir.¹⁴

İki dilli sosyal hayat, ana dilde eğitim, resmî işlerde mahallî dillerin kullanılması yönündeki taleplerin, Anayasa karşısında, hukuken savunulabilir olmadığı ortadadır. Konuya ilişkin olarak Avrupa ülkelerinden verilen örnekler ise gerçeği yansıtmaktan uzaktır. Bölünmenin eşliğindeki Belçika örneği, vatandaşları rahatsız etmemek bakımından pek dillendirilmezken; Fransa örneği sıklıkla dile getiriliyor. Oysa Fransa’da devletin farklı mahallî dillerde yayın yapması söz konusu değildir ve mahallî televizyonlarda sınırlı süre yayın yapılmaktadır. Ayrıca Anayasa Konseyi, Kamu kurumlarında Fransızca dışında bir dilin kullanılamayacağını;¹⁵ eğitim kurumlarında Fransızca dışında bir dilin kullanılmasının, öğrencilerin Fransızca dışında eğitim görmesinin Anayasa’ya aykırı olduğunu ifade etmiştir.¹⁶ Aynı şekilde Fransız Danıştay (Conseil D’Etat), kamu kurumlarına yönelik dilekçelerin Fransızca yazılması gerektiğini belirtmiştir.¹⁷

Anayasa’mız ile getirilen millî devlete ilişkin düzenlemelerin benzerlerini yine Fransız Anayasa’sında bulmak mümkündür. Buna göre, Anayasa’nın giriş bölümünde, “Fransız halkının teklifi” (L’unicité du Peuple Français) ilkesine yer verilmiştir. 1. madde “Cumhuriyetin bölünmezliği” (L’indivisibilité de la Republique), 3. maddede ise “millî egemenlik” (La Souveraineté Nationale) ilkesi yer almaktadır. Üstelik birçok Avrupa ülkesi Anayasası ile birlikte, Fransız Anayasa’sında da değiştirilemez hükümlere yer verilmiştir.

Anayasa’mızın getirmiş bulunduğu “Türkiye devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir.” düzenlemesinin, Batılı referanslar gösterilmek suretiyle eleştirilmesi, 2009 yılında yapılan açılım tartışmalarının hazırlık çalışmaları gibi görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını, tek bir millet olarak değil, farklı etnik, dinî, kültürel grupların bir araya gelmesi şeklinde oluşmuş topluluk şeklinde ele almak, siyasi egemenliği buna göre yeniden tanımlamaya çalışmak, açık bir Anayasa ihlalidir. Bu sebeple de mevcut Anayasa düzenlemeleri eleştirilmekte, yanılıcı biçimde Batılı ülkeler referans gösterilmektedir.¹⁸

Bütün bu tartışmalar yapılırken, tek millet anlayışının demokratik işleyiş bakımından zorunlu olduğu hususu göz ardı edilmemelidir. Demokratik rejimlerde egemenliğin kullanımı tüm toplumun ortak iradesini yansıtır. Ortak millî değerler dışında kümelenmiş, değişik benzeşme unsurları etrafındaki dinî, etnik, kültürel cemaatlerin sayıları oranında egemenlikten pay alması söz konusu değildir. Bu durum demokrasinin temel mantığına aykırıdır.¹⁹

Hür seçimler, egemenliğin kullanımında başvurulan bir metot ve demokrasinin diğer unsurları dışlanarak çoğu kez en önemli unsur olarak ele alınan bir olaydır. Seçimlerde millet gerçekliği önemle kendini gösteriyor. Seçim sonuçlarının etnik ve inanç topluluklarının sayısını belirtmesi şeklinde oluşması, demokratik işleyiş bakımından kabul edilemez bir olgudur. Oysa demokratik rejimlerde seçimler, nüfus sayımı değil, daha iyi yönetme iddiasına sahip siyasal gruplar arasındaki tercihi belirlemek üzere yapılır. Bu ise hiç şüphesiz ortak değerler etrafındaki birleşmeyi en sıkı şekilde ifade eden millet şuuruна sahip bir topluluğu gerektirir. Milletleşme sürecini tamamlamış topluluklarda, liberal, sosyal demokrat, muhafazakâr ve hatta çevreci siyasal hareketler, daha iyi yönetme iddiası ile seçime katılırlar. Burada egemenliğin kullanımını konusunda, millet dışındaki benzeşme gruplarının iddiası söz konusu olamaz. Farklı etnik, kültürel, dinî toplulukların, siyasal bir iddia ile egemenlikten pay alması söz konusu değildir. Millet şuuruна sahip olmayan toplumlarda ise, seçim, farklı kimliklerin ifadesinden başka bir anlam ifade etmeyecektir.²⁰ Böyle bir toplum yapısının ayrışmayı, bölünmeyi tetikleyeceği açıktır.

Millî devlet, Türk milleti bakımından hayati önemi haizdir ve vazgeçilemez bir ilkedir, beka sorunudur. ■

İki dilli sosyal hayat, ana dilde eğitim, resmî işlerde mahallî dillerin kullanılması yönündeki taleplerin, Anayasa karşısında, hukuken savunulabilir olmadığı ortadadır. Konuya ilişkin olarak Avrupa ülkelerinden verilen örnekler ise gerçeği yansıtmaktan uzaktır.

¹ Murat Sezginer (2005), **Türklük ve Türk Devleti Üzerine Tartışmalar, Çok Kültürlülük ve Türkiyelilik**, ed. Çağatay Özdemir, Tek Ağaç s.37.

² Bahtiyar Akyılmaz, *Anayasa Taslak Taslağı'nın Başlangıç Hükümleri ve Genel Esaslar Kısımına İlişkin Notlar*, **Türk Hukuk**, Aralık 2007, S.10. s.128.

³ Akyılmaz, age., s.11.

⁴ Akyılmaz, age., s.12.

⁵ Murat Sezginer, *Anayasa Değişikliklerinin Anlamı*, **Türk Hukuk Dergisi** için hazırlanan makalenin özeti.

⁶ AyM, 24.10.1991, E 1991/39, K 1991/39.

⁷ bk. (www.mediateur-republique.fr)

⁸ Anayasa değişikliği ile 17 üyeden oluşan Anayasa Mahkemesi'nin 3 üyesi TBMM tarafından seçilmektedir. Oysa Anayasa'nın 104. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi üyeleri Cumhurbaşkanınca atanır. Bu düzenleme ile Anayasa Maddeleri arasında bir uyumsuzluk oluşmuştur. Bu çerçevede konunun 104. madde de değişiklik yapılmak suretiyle, Anayasal bütünlük içinde ele alınması daha uygun olurdu.

⁹ Sami Selçuk, Hacettepe Üniversitesinde düzenlenen "Cumhuriyetimizin 87. Yılında Anayasa ve Dış Politika Tartışmaları" (24.12.2010 Vatan gazetesi).

¹⁰ Murat Sezginer, *Türk Milliyetçiliği ve Açılım Tartışmaları*, Türkiz, Yıl.1, S.4, s.35

¹¹ Murat Sezginer, agm., s.35

¹² Murat Sezginer, agm., s.35

¹³ Conseil Constitutionnel, Decision no 91-920 DC du 9 Mai 1991; internet erişimi için, www.Conseil-constitutionnel.fr/decision/1991/91290dc.htm

¹⁴ Akyılmaz, age., s.12.

¹⁵ Conseil Constitutionnel, Decision no.99-412 DC, 15 juin 1999, Journal Officiel du 18 Juin 1999, p.8967

internet erişimi için, www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1999/99412/index.htm

¹⁶ Conseil Constitutionnel, Decision no.01-457 DC, 27 Decembre 2001, Journal Officiel du 29 Decembre 2001, p.8967, internet erişimi için, www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2201/2001457/index.htm

¹⁷ Conseil d'Etat, 22 Novembre 2000, Association Greenpeace France, internet erişimi için, www.conseil-etat.fr/ce/jurispd/index_ac_id0053.shtml

¹⁸ Murat Sezginer, agm., s.40

¹⁹ Murat Sezginer, Milliyetçilik ve Demokrasi, **Türk Hukuk**, S.8. s.120

²⁰ Murat Sezginer, agm., s.8.

MİLLİYETÇİLİK İNSANI, MİLLET VE İNSANLIĞI SEVMektİR

DOÇ. DR MUSTAFA ÖZCAN*

MİLLİYETÇİLİK

Milliyetçilik sevgidir, aşktır, doğal bir histir; güçlü bir fikirdir; asil bir duruştur. Milliyetçilik insanı, milleti ve insanlığı sevmektir. Sevmek sözdür, sorumluluktur, sevilenin üzerine titremektir, onu mutlu etmektir. Milliyetçilik insanı sevmek, milletin her ferdini ayrı ayrı sevmektir. Milletin her ferdini okutmak, bilgili, görgülü ve zengin kılmak, kalkındırmak demektir. Tek tek her fert okumadan, kalkınmadan millet kalkınmış olmaz. Bir tek insan bile cahilse, açsa, hastaysa bütün millet ziyandadır, mesuldür. Milleti sevmek, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran halkı sevmektir, bütün vatandaşları sevmektir. Milleti sevmek tek tek her vatandaşın karnını tok, sırtını pek tutmak, onlar yerse doymak, onlar giyerse ısınmak, onlarla mutlu olmaktır. Bilge Kağan'dan beri Türklerde töre budur.¹ Milleti mutlu etmek için, milleti sevmek yetmez. Milletler bir büyük "âlem" in, bir büyük "aile" nin parçasıdır. "Aile" de herkes mutlu olmadan hiç kimse mutlu olamaz. Milliyetçilik insanlığı sevmek, bütün milletleri sevmektir, onlar için sorumluluk duymaktır. İnsanlığı sevmek Yunus Emre gibi olmaktır; bütün milletleri eşit saymak; yetmiş iki millete bir göz ile bakmaktır.² Bütün milletler kalkınmadan insanlık kalkınamaz. Tek tek her milleti cehaletten ve sefaletten kurtarmadan, giydirmeden, doyurmadan, mutlu kılmadan hiçbir millet korkudan ve kaygıdan azade olamaz, mutlu olamaz, sorumluluktan kurtulamaz. Milliyetçilik sevmektir, sorumluluktur.

*Amerika'da Öğretim Üyesi.

Milliyetçilik güçlü bir fikirdir, amacı halka ve Hakk'a hizmet olan kutlu bir idealdir. Milliyetçilik evrensel bir değerdir. Çağdaş dünyada bütün milletler milliyetçidir. Bütün hükümetler, bütün rejimler, adları ne olursa olsun milliyetçilik yapar; kendi milletlerini yükseltmek için çalışır.³ Milliyetçilik güçlü bir inançtır, insanı heyecanlandırır, çalıştırır, vatan ve millet için fedakârlık yaptırır. Milliyetçilik milletlerin itici gücüdür, insanları bir dava için, zafer için, halka ve Hakk'a hizmet için, hamleler yapmak için bir araya getirir, harekete geçirir. Milliyetçilik İstiklal Harbinin ideolojisidir; Erzurum'da, Sivas'ta kongreler toplanan güçtür. Milliyetçilik, babalarımızı, dedelerimizi zulme karşı durmak için, millet için, insanlık için cepheden cepheye, ülkeden ülkeye koşturan kuvvetin özüdür, cevheridir. Atalarımız, Ötüken'den Malazgirt'e, İstanbul'dan Viyana'ya, Libya'dan Çanakkale'ye, Azerbaycan'dan Arabistan'a, Erzurum'dan Sakarya'ya kadar her cephede halk ve Hak için ölüme koşmuş, uçmağa varmış, şehit olmuştur. Çanakkale'de, Mustafa Kemal'e "Size ölmeyi emrediyorum!" dedirten ve Mehmetçiği namluya karşı, topa karşı koşturan güç, vatan için, bayrak için, bağımsızlık için duyulan endişedir, sevgidir, milliyetçiliktir. Atatürk ve Mehmetçik hiçbir zaman başka milletleri öldürmeyi, esir almayı, sömürmeyi düşünmemiştir. Atatürk ve arkadaşları esarete ve sömürüye karşı savaşan, Türk milletini kurtarmak ve kalkındırmaktan başka endişesi olmayan milliyetçilerdi. Bilge Kağan'ın 732 yılında "Kül Tigin Anıtı"na yazdıkları ile Atatürk'ün 1927 yılında verdiği "Nutuk"ta anlatılanların özü aynıdır. İkisi de Türklerin bağımsızlık ve kalkınma mücadelesini anlatır, halka hizmeti anlatır, millete duyulan güveni anlatır.

Milliyetçilik bir tavidir, duruştur, vaziyet alıştır. Bize değmeyecek düşmanın komşuya degeceğini bilmektir. Komşudan sonra sıranın bize geleceğini öngörmektir. İnsana hizmet için, komşuya yardım için, milleti kalkındırmak için, insanlığa katkı için durumdan vazife çıkarmaktır. Sokakta düşman varsa eve girip kapıyı kapamamak, komşulara haber verip düşmanı kovalamaktır. Milliyetçilik, Çanakkale'de muzaffer olduktan sonra İstanbul'da yaşamayıp Anadolu'ya geçmek, halkı düşmana karşı örgütlemek, savaşlarda başı çekmek ve ölümlerle sarmaş dolaş yaşamaktır. Milliyetçilik, savaş başlayınca çifti çubuğu, çoluğu çocuğu, fabrikayı okulu bırakıp cepheye koşmaktır. Milliyetçilik, Türkistan'da bağımsızlık mücadelesi vermek ve bir bayram sabahı uğruna şehit olacak kadar milletini sevmektir. Milliyetçilik, bir gece yarısı kar yağarken, Millî Mücadeleye katılmak için Özbekler Tekkesi'nden kağınyla yola çıkmaktır. Milliyetçilik, insan için, halk için, millet için tavidir, dik durmaktır.

Milliyetçilik bir dünya görüşüdür, olaylara belli bir açıdan bakmaktır. Milliyetçilik millet gibi hissetmek, onun gibi inanmak, onun gibi düşünmektir. Bilgisiz fikir olmaz, bilmeden düşünülmez, inanılmaz. Her millet kendi gibi düşünür. Milletin kültürünü bilmeden, tarihini bilmeden, hafızasında olanları bilmeden millet gibi düşünülemez. Türk gibi düşünmek, Türk kültürünü, Türklerin tarihî tecrübesini, başarılarını, felaketlerini ve ideallerini bilmeden olmaz.

Orhun Abideleri'ni okumadan, Divânü Lügati't-Türk'ü⁴ anlamadan, Yunus Emre'yi, Karacaoğlan'ı dinlemeden, Karamanoğlu Mehmet Bey'i bilmeden Türk dili üzerine fikir yürütülemez.⁵ Samsun'da başlayan, Erzurum'da, Sivas'ta, Ankara'da, Sakarya'da devam eden ve İzmir'de sonlanan Millî Mücadeleyi bilmeden, Atatürk ve arkadaşlarının ne kadar kutlu bir iş başardığı anlaşılamaz. Millî Mücadeleyi öğrenmeden, Türk milliyetçiliğinin ne kadar insani bir hareket olduğu, halka ne kadar değer verdiği, milliyetçilik fikrinin, Türk milletinin şeref, haysiyet ve bağımsızlık davası olduğu görülemez.

Milliyetçilik Türk gibi düşünmektir. Bir Alman, İtalyan veya Amerikalı gibi düşünürseniz, bir Batılı gibi, Batı'nın tarihî tecrübesi ışığında düşünürseniz, "nasyonalizm" (milliyetçilik) kelimesi size Hitler'i, Mussoloni'yi, Milosoviç'i hatırlatır. Bosna'da toplu hâlde katledilen gençleri, tecavüz edilen kadınları hatırlatır. Almanya'da Yahudileri fırınlarda yakanları, Amerika'da zencileri linç edenleri hatırlatır. Bu tarihî tecrübe sizi "nasyonalizm"den soğutur, uzaklaştırır. O sözü ne duymak ne de kullanmak istersiniz. İnsana, milletinize ve insanlığa duyduğunuz sevgiyi anlatmak için başka kelimeler ararsınız, bulursunuz.⁶ Eğer Türk gibi düşünürseniz, Türk tarihini, Türk kültürünü bilerek düşünürseniz o zaman her şey farklılaşır. Eğer bir Türk gibi düşünürseniz milliyetçilik size işgal edilen vatanı hatırlatır, yakılan şehirleri, öldürülen çocukları hatırlatır. Vatanın her köşesinde kendiliğinden başlayan direnişi, efeleri, Kuvay-ı Milliyeyi, Millî Mücadeleyi hatırlatır. Çanakkale'yi geçilmez yapanları, cepheye mermi taşıyan kadınları, biz yaşayalım diye, millet yaşasın diye, vatan bölünmesin, bayrak düşmesin, ezan susmasın diye şehadete koşanları hatırlatır. Atatürk ve arkadaşlarının, Mehmetçiğin ve topyekûn bir milletin düşmana karşı verdiği kutlu mücadeleyi hatırlatır. Rahatsız etmez, gururlandırır.

Milliyetçilik,
insan için,
halk için,
millet için
tavır almaktır,
dik
durmadır.

Milliyetçilik İnsanı Sevmektir

Milliyetçilik insanı sevmekle başlar. O mükemmel varlığı, Allah'ın ruhundan ruh üfleyerek yarattığı varlığı, "Beni bilsin." diye yarattığı varlığı, sevginin, fikrin ve hizmetin kaynağı o kutlu varlığı sevmemek mümkün mü? İnsanı sevmekten daha doğal ne olabilir. Biliyorsunuz "hümanizm" denen ve insanı sevmek gerektiğini savunan bir fikir akımı bile var. Sorsanız hepimiz "Hümanistiz." insan perveriz, ama insanın çilesi, acısı ve açlığı bir türlü sona ermiyor. Fakir ve cahil milletlerde insan doğuştan sahip olduğu yetenekleri geliştiremiyor, kullanmıyor. Ne kendisi hayattan zevk alabiliyor, varoluş gayesine uygun bir hayat

sürebiliyor ne de başkalarına hizmet ederek onların hayatını güzelleştirebiliyor. En zengin ve en eğitilmiş milletler en haksız savaşları başlatıyor en öldürücü silahları kullanıyor en acı veren işkenceleri yaptırıyor. Savaştan, ölümden, işkenceden vazgeçtik, en zengin ülkeler aç, evsiz ve sefil insanlarla dolu. Ya bir de hümanist olamasaydık? Sevmek sorumluluk yükler. Seviyorsanız sevdiğinizi düşünürsünüz, onun için kaygılanırsınız, onun iyiliği için, mutluluğu için çalışırsınız. Hem sevip hem horlayamazsınız, aç bırakamazsınız, işkence edemezsiniz, öldüremezsiniz.

İnsanı hem sevip hem de öldüremeyeceğimize göre bu işte bir yanlış var. Yapılan yanlış, sevilen, ilanıaşk edilen "insan"ın gerçek insan değil, soyut bir varlık olmasından kaynaklanıyor. Ben "insan"ı severim.

Milliyetçilik bize benzeyen insanları sevmekle başlar. Millet bize benzeyen insanlardan oluşur. Bizim gibi konuşan, bizim gibi düşünen, aynı türküyü coşan, aynı şarkıyla hüznlenen insanlardan, gerçek insanlardan.

Hangi insanı? Gerçekliğinden koparılmış, soyutlanmış, soyut bir kavrama dönüştürülmüş, sadece hayal edilen, vehmedilen insanı seviyoruz. İnsan böyle sevilmez ki. İnsan hayal değil ki. İnsan melek değil ki. İnsan sadece zihinde yapılandırılan bir kavram değil ki. İnsan somut, müşahhas bir varlıktır. İnsan benim, sensin, biziz. İnsanı sevmek demek, iyisiyle kötüsüyle, çalışkanıyla tembeliyle, zenginiyle fakiriyle, kirlisiyle temiziyile gerçek bir varlık olan insanı sevmektir. Bu sevgiyle gelen sorumluluğu gönül rızasıyla kabullenmektir. Peki kimdir bu sevdiklerimiz, ilk sevdiklerimiz, kendiliğinden, farkında olmadan sevdiklerimiz. Onlar bildiklerimizdir. Sevmek için bilmek gerek. Bilmeden sevilmez, âşık olunmaz. Sevdiklerimiz bildiklerimizdir. Bize benzeyenlerdir. Yanlarında rahat olduklarımızdır, güvende olduklarımızdır, omuz omza verdiklerimizdir.

İlk sevdiklerimiz, anamızdır, babamızdır, kardeşlerimizdir, komşumuzdur, bize benzeyenlerdir, bizim gibi konuşan, bizim gibi ağlayan, bizim gibi gülenlerdir. Milliyetçilik bize benzeyen insanları sevmekle başlar. Millet bize benzeyen insanlardan oluşur. Bizim gibi konuşan, bizim gibi düşünen, aynı türküyü coşan, aynı şarkıyla hüznlenen insanlardan, gerçek insanlardan.

İnsanı sevmek demek, tek tek her insanı, siyah beyaz, kadın erkek, sakat sağlam, demeden sevmektir. Onları düşünmek, korumak, onlara hizmet etmek demektir. İçimizde en hayırlısı başkalarına hizmet edendir. Kimdir bu başkaları? Tanıdıklarımız, bildiklerimizdir. Mahallemizde, köyümüzde, kasabamızda ve ülkemizde yaşayan insanlar. Bizim gibi konuşan, bizim gibi inanan, bizim gibi yaşayan insanlar, aynı kültürü paylaştığımız insanlar. İnsanı sevmek demek, hiç ayırım yapmamak, hiç kimseyi aşağı görmemektir. Yunus Emre gibi, "Kim gönül yıkar ise, iki cihan bedhahtı." deyebilmektir. İnsanı sevmek demek, Mevlana gibi

“yüz bin kere tövbesini bozmuş” günahkârı da sevmek, ona da “Gel.” demek, kapımızı açabilmektir. İnsanı sevmek demek, ham ve çiğ insanı da sevmek, “incinme incidenden” diyebilmek, onların olması, pişmesi ve kemale ermesi için çalışmaktır. İnsanı sevmek demek, Yunus gibi, Mevlana gibi sevemesek de Yaradan’dan ötürü yaratılanı sevmektir. Her insanı kutsal bir varlık, üzerine titrenecek bir emanet olarak görmektir. İnsanı sevmek demek, tek tek her insanı, gerçek insanı sevmek demektir. Güzel ve çirkin, genç ve yaşlı hâliyle, meziyetiyle kusuruyla, sevabıyla günahıyla yaratılanı sevmektir. İnsanı böyle sevemeyen, ailesini de sülalesini de aşiretini de hemşehrisini de milletini de sevemez. Milliyetçilik gerçek insanı, hemen yanımızda olanları, bize benzeyenleri sevmekle başlar ve yakından uzağa doğru, benzeyenden benzemeyene doğru, bir gök kuşağı gibi bütün insanları kuşatır.

Milliyetçilik Milleti Sevmektir

Milliyetçilik milleti sevmektir, onu yükseltmek için çalışmaktır, o yüceldikçe mutlu olmaktır. Niye millet? Niye aile, sülale, aşiret veya hemşehri değil de millet? Aşiretler hâlinde yaşamaktan niye vazgeçtik? Ya şehir devletleri? Onlara ne oldu? Peki, beyliklerden veya aşiret devletlerinden niye vazgeçtik? Sadece biz değil bütün gelişmiş toplumlar aynı şeyi yaptı? Dünyanın gelişmiş devletlerine bakınız. Ne aşiret kaldı ne derebeyi. Bazılarında eyaletler var ama onların da adı “eyalet.” Ordusu yok, donanması yok, parası yok, dış işleri bakanı yok, ayrı dili yok, ayrı alfabesi yok, ayrı okulu yok. Niye her türden her boydan toplumsal yapılar değişti de millet oldu? Çünkü aklın yolu bir, doğru olan budur. Millet olmak aşiret olmaktan iyidir. Millî devlet olmak derebeylikten iyidir. Birlikten kuvvet doğar. Çok nüfus az nüfustan, büyük toprak küçük topraktan, büyük ordu küçük ordudan iyidir. Aynı şekilde büyük pazar küçük pazardan, çok vergi az vergiden iyidir. Doğru yol budur. Tarihi süreç içinde, birbirini bilen, aynı olan, aynı olduğuna inanan, aynı değerleri yaşayan, aynı vatani, aynı kaderi paylaşan gruplar birbirine katıldı ve millet dediğimiz toplumsal yapı ortaya çıktı. Millet, ortak aklın yarattığı en gelişmiş insan topluluğudur. Milletten daha gelişmiş, daha akli, herkes için daha faydalı bir toplumsal gerçeklik henüz yoktur. Hepimiz için “doğru” olan, “yararlı” olan milleti sevmektir, korumaktır, geliştirmektir.

Milleti sevmek deyince aklıma İstiklal Savaşında cepheye mermi taşıyan kadınlar gelir. Kar yağmaya başlayınca çocuğunun üstündeki yorganı top mermisine saran kadınlar. Sorsak belki söyleyemezlerdi ama milleti korumak için

Milliyetçilik gerçek insanı, hemen yanımızda olanları, bize benzeyenleri sevmekle başlar ve yakından uzağa doğru, benzeyenden benzemeyene doğru, bir gök kuşağı gibi bütün insanları kuşatır.

devleti korumak gerektiğini, devleti korumak için orduyu korumak gerektiğini, orduyu korumak için de mermiyi korumak gerektiğini bilen kadınlar. Bu bilgiyi bilinçaltında, kültür genlerinde taşıyan, çocuklarına aşıl原因 kadınlar. Eli öpülecek kadınlar. Uğruna ölünecek kadınlar. Allah sizden razı olsun. Mekânınız cennet olsun! İşte milleti sevmek budur, vatani sevmek budur, sevdiğinden mesul olmaktır, durumdan vazife çıkarmaktır. Milliyetçilik işte böyle bir şeydir; milleti sevmektir; ondan sorumlu olmaktır, üzerine titremektir, onun için çalışmaktır, fedakârlık yapmaktır, gerekirse ölmektir.

Bir millete mensup olmak için o milletin soyundan gelmek yetmez, o milletin kültürünü öğrenmek gerekir.

Millet, Kültür ve Eğitim

Millet sevgisi genlerimize kodlanmamıştır, doğmadan kalbimize konmamıştır. Milleti sevmek anneyi sevmekle başlar, Milleti sevmek için onu bilmek gerekir, sevmeyi öğrenmek gerekir. Yeni doğmuş bir çocuk düşünün. Kendi çocuğunuz, kardeşiniz, yeğeniniz, komşunuzun çocuğu fark etmez. Küçücük bir varlık; bir parça et ve biraz kemik. Canlı ama yürüyemiyor, koşamıyor, konuşamıyor. Ağzı var dili yok. Henüz tamamlanmamış. Biyolojik bir canlı ama kültürel bir varlık değil. Büyümesi, kültürel bir varlık olabilmesi ve bir toplumda yaşayabilmesi için öğrenmesi gerek. Onlarca, yüzlerce, binlerce değil, milyonlarca şey öğrenecek. Neyi öğrenecek? Annesini, babasını, kardeşlerini, dinlediği ninniye, konuşulan dili. Zamanla onları sevecek, onlar gibi konuşacak, onlar gibi inanacak. Neyin doğru neyin yanlış olduğuna onlar gibi karar verecek. Onlar gibi yiyecek, giyecek, şükredecek ve

onlardan biri olacak. Her gün biraz daha öğrenerek biyolojik bir varlıktan kültürel bir varlığa dönüşecek. Bir çocuk eğer eğitilmezse tamamlanamaz, yaşayamaz, varlığını sürdürülemez. Çocuğun yaşayabilmek için öğrenmek zorunda olduğu bilgiye, görgüye, geleneğe, inanca, duaya, şarkıya, türküye, yemeğe, giyim tarzına, kısacası öğrendiği her şeye günümüzde kültür deniyor. Eğer "kültür" ve "eğitim" olmasaydı "insan" da olmazdı, "millet" de olmazdı. Biyolojik bir varlık olarak doğan çocuk içine doğduğu kültürü öğrenerek "insan"laşır, kültürel bir kimlik kazanır ve bir milletin ferdi olur. Kültür bir milletin fertlerinde ete kemiğe bürünür. Bir millete mensup olmak için o milletin soyundan gelmek yetmez, o milletin kültürünü öğrenmek gerekir. Bütün milletlerde, evde, okulda ve toplumda çocuklara önce o milletin kültürü öğretilir. Çocuk öğrendiği kültürü sever, yaşar, korur ve gerekirse uğruna ölür. Millî kültür öğrenmeden sevilmez, sevilmeden öğrenilmez. Kültürü sevmek milleti sevmektir, korumak milleti korumaktır.

Kültürün Rengi

Yaşamak için öğrenmeye muhtaç olduğumuz, öğrendiğimiz, sevdiğimiz, öğrettiğimiz, bizi mutlu eden, yaşamaktan keyf aldığımız, uğruna öldüğümüz kültürün rengi nedir? Onu nasıl bir sıfatla tanımlarsınız? Nasıl bir kültürdür o? Kimin kültürüdür? İlk akla gelen cevap ailedir. Doğrudur, çocuk ailesinin kültürünü öğrenir. Her ailenin bildiği ve yaşadığı bir kültür vardır. Peki, kültürün sahibi aile midir? Hayır. Her ailenin kendi yarattığı, kendine özgü, kendi malı olan bir kültürü yoktur. Aynı kültürü mahalledeki diğer aileler de yaşar. Onlar da aynı dili konuşur, aynı yemekleri pişirir, aynı ninnileri söyler ve aynı şarkıları dinler. Eğer bir ailenin evde konuştuğu dili mahalledeki diğer aileler bilmiyorsa, o zaman o aile mahallenin konuştuğu dili öğrenir ve onlarla o dilde haberleşir. Bir ailenin iki dilli olması, şivesinin, aksanının bulunması o aileyi mahalleden ayırmaz. Dildeki farklılığa rağmen onlar da herkes gibi inanır, düşünür, şükreder. Misafiri herkes gibi ağırlar. Aileler arasında farklar olsa da mahallede hayat tarzı aynıdır. Herkes her şeyi aşağı yukarı aynı şekilde yapar, aynı kültürü yaşar.

Peki, kültürün sahibi mahalle midir? Çocuğun öğrendiği, sevdiği, yaşadığı kültüre mahalle kültürü diyebilir miyiz? Dersek yanlış olur, çünkü kasabadaki diğer mahallelerde de hayat tarzı aynıdır. Oralarda da insanlar aynı dili konuşur, aynı yemekleri pişirir, aynı türkülerini söyler. Delikanlılar askere aynı şekilde uğurlanır, evlenen kızlara aynı şekilde duvak takılır, cenazeler aynı şekilde kaldırılır. Bütün mahallelerde çay aynı şekilde demlenir, bütün camilerde aynı şekilde dua edilir. Hayat tarzı mahalleden mahalleye değişmez; aynıdır. Mahalleler birbirinin devamıdır.

Öyleyse, çocuğun öğrendiği, sevdiği, yaşadığı kültüre şehir kültürü denebilir mi? Mesela Adana kültürü, Erzurum kültürü, Edirne kültürü desek olur mu? Yanlış olur. Aralarında bazı farklılıklar olsa da Adana'dan Samsun'a, Erzurum'dan Muğla'ya, Edirne'den Van'a kadar yüzlerce kasaba ve şehirde hayatı şekillendiren değerler, fikirler ve inançlar aynıdır. Hayat tarzı aynıdır, insanlar aynı kültürü yaşar. Dil aynıdır, din aynıdır, dilekler aynıdır. Dili veya şivesi farklı da olsa kaygıları, dilekleri, inançları aynıdır. Adana veya Edirne fark etmez, gençler askere aynı duyguyla, kaygıyla ve gururla uğurlanır. Erzurum'da, Şırnak'ta veya Adana'da kebablar farklı pişer, ama hepsi de helal etten yapılır. İzmir'de de Hakkâri'de de ölenin arkasından konuşmak ayıptır. Misafire Tunceli'de süt Tarsus'ta ayran ikram edilir, ama misafirperverlik ortak değerdir ona aykırı durulmaz. "Burası Yemen'dir, suyu çemendir, giden gelmiyor, acep nedendir?" türküsü bütün şehirlerde herkesi aynı şekilde duygulandırır. "Çanakkale içinde aynalı çarşı, anne ben gidiyorum düşmana karşı." türküsü herkese aynı duyguları yaşatır; Siirt, Batman, Osmaniye, Kastamonu veya Sinop fark etmez. Her şehrin kendine has bir kurtuluş destanı vardır, ama hepsi de kurtuluş destanıdır. Ortak tarihî tecrübe, çekilen acılar, edilen dualar, kazanılan zaferler zihnimizin muhtevasıdır, genlerimize yazılmıştır, damarımızda akan kan gibidir şehirden şehre değişmez.

Sadece mahalleler arasında değil, şehirler arasında da duygular, düşünceler, dilekler ve dualar aynıdır; hayat tarzı aynıdır; aynı kültür yaşanır.

Peki, doğduğumuz günden itibaren öğrenmeye başladığımız, sevdiğimiz, yaşadığımız, bizi biz yapan, bize bir kimlik kazandıran, bizleri birbirine benzeten inançlara, fikirlere, değerlere millî kültür denebilir mi? Kültürün sahibi millet midir? Evet, modern toplumda kültürün sahibi millettir. Kültür bir milletin yaşamak, ihtiyaçlarını karşılamak, mal mülk, güç ve itibar sahibi olmak için, halka ve Hakk'a hizmet için yarattığı programdır. Her millet ihtiyaçlarını kendine özgü karşılar. Her milletin dili, şarkısı, kıyafeti, dansı, yemekleri kendine göredir. Kendi içinde farklılıklar olsa da her milletin ortak bir tarihi, ortak inançları, ortak değerleri, ortak bir hayat tarzı ve ortak idealleri vardır. Çocukların yaşayabilmek için, bir millete mensup olabilmek için öğrenmek zorunda oldukları "kültür"ün başına konacak sıfat "millî"dir. Kültürün rengi milletin rengidir. Her milletin çocuklarına verdiği eğitimin muhtevası millî kültürdür. Millî kültürü öğrenmeden yaşayamayız; biyolojik bir varlıktan toplumsal bir varlık hâline dönüşemeyiz, bir millete mensup olamayız. Kültürümüz kimliğimizdir; bilmeden sevilmez, sevilmeden öğrenilmez, öğrenmeden yaşanmaz, zevk alınmaz, uğruna fedakârlık yapılmaz.

Kültürel Farklılıklar

Kültür, bir toplumun sorunlarını çözmek, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak, gelişmek, güç, servet ve itibar kazanmak için geliştirdiği, birbiriyle uyumlu fikir, değer ve araçların toplamıdır. Her milletin kendine has bir kültürü vardır. Ancak, bir milletin bütün fertleri millî kültürü aynı şekilde yaşamaz, yaşayamaz. Kültürel unsurların üretiminde kullanılan kaynakların farklılığı, çevresel farklılıklar, daha da önemlisi milleti oluşturan bireyler ve gruplar arasındaki farklılıklar, kültür içi farklılaşmalara yol açar. Her insan grubu kendi kültürünü çevresindeki fiziki, sosyal, dinî ve siyasi güçlerle etkileşerek, ulaşabildiği kaynakları kullanarak yaratır. Kültürü yapan insandır ama üretilen kültürün niteliği kullanılan kaynakların niteliğine göre şekillenir. Kültür, insanın çevresiyle birlikte yarattığı ortak bir üründür. Bir millete mensup insanların hayat tarzı, yaşanan fiziki çevrenin ve kullanılan kaynakların farklılığı sebebiyle kendi içinde farklılaşırlar. Bu gerçeği en iyi bilmesi gereken millet Türklerdir. Birbirinden çok uzak ve çok farklı coğrafyalarda yaşayan Türk milletin zaman içinde kendi içinde kültürel farklılaşma göstermesi kaçınılmazdı.

Çevrenin ve kaynakların bir milletin kültürünü kendi içinde nasıl farklılaştırdığını göstermek için şöyle bir örnek verebiliriz: Akdeniz sahilindeki Gökçeburun köyünde her ailenin en az bir kayığı vardır. Herkes balık tutmayı çok iyi bilir. Köylüler hayatlarını balıkçılık yaparak kazanırlar. Mutfaklarında deniz ürünleri ve sebze yemekleri pişirilir. Yirmi beş çeşit balık yemeği yaptıkları söylenmektedir. Dillerinde deniz ve denizcilikle ilgili birçok deyim vardır. Denizci şa-

kası yapar, denizci fıkrası anlatırlar. Diğer taraftan, Kayseri-Sivas arasındaki Uzunyayla bölgesinde bulunan Karayamaç köyünde hemen her ailenin bir koyun sürüsü vardır. Yılıka atları vardır. Toprak, altı ay karla kaplıdır. Kışın ulaşım için kızak kullanırlar. Patates hariç pek sebze pişirmezler. Et ve sütle yapılabilecek hemen her şeyin ustasıdırlar. Yüzmeyi, kürek çekmeyi, balık tutmayı bilmezler, ama hayvancılıkta üstlerine yoktur. Çeşit çeşit peynir yaparlar. Yaban atlara onlardan daha iyi binen yoktur. Bu iki köyün sakinleri, iki yüz yıl önce Asya'da bir şehirden Türkiye'ye göç etmiş ve Osmanlılar tarafından farklı bölgelere iskân edilmişlerdir. Asya'dan getirdikleri Türk kültürü, yeni yerleştikleri çevreye uyum sağlayarak zaman içinde değişmiştir. Farklı bölgelerdeki bu iki köyün kültürü hem birbirinden farklıdır hem de Asya'daki hemşerilerinin kültüründen. Biri iyi diğeri kötü değildir, sadece farklıdırlar. Hayat tarzlarındaki farklılaşma, çevre değiştiği için, kaynaklar değiştiği için, şartlar zorladığı için ortaya çıkmıştır. Millî kültür, varlığını sürdürmek için çevreye uyum sağlayarak kendi içinde farklılaşmıştır. Özde hepsi aynıdır, Türk kültürüdür.

Millet ve Ortak Değerler

Türk milleti öyle yalın, anlaması, anlatması, tarifi kolay bir millet değildir. Orta Asya'dan yola çıkmıştır, bin beş yüz yıldır Batı'ya doğru yürümektedir. Çin Seddi'nden Viyana'ya uzanan çok değişik ortamlarda konaklamıştır, değişik milletlerle komşu olmuş, iş yapmış, savaşmıştır. Peki, Türk milleti denen bu topluluğu bir arada tutan nedir? En kısa cevap "ortak değer"lerdir. Tek tek fertlerin değil, toplumun değerli saydığı, kıymetli olduğuna inandığı fikirlerdir, inançlardır, ideallerdir, menfaatlerdir, birlikte yaşama arzudur. Değerler de çeşit çeşittir. Maddi değerler, manevi değerler vardır. Dinî değerler, siyasi değerler vardır. Toplumsal ve kültürel değerler, ortak çıkarlar vardır. Bu değerler Türk halkının yarattığı "millî kültür"dür; Türk milletinin kültürel genleridir. Millî kültür bir milletin kanıdır, canıdır, bilinçaltıdır, ortak eseridir, ayırt edici özelliğidir. "Millî devlet" denen gerçeklik de bu ortak kültür üzerine inşa edilmektedir. "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli yüksek Türk kültürüdür."

Bir halkın ortak kültürü günlük hayata nasıl yansır, insanları nasıl etkiler, fertleri birbirine nasıl bağlar? Mesela, Türk milletinin ortak değerlerinden biri askerliktir. Nereli olduğu, hangi aşiretten veya bölgeden olduğu, zengin veya fakir, şehirlî veya köylü olduğu fark etmez. Türkiye'nin her yerinde askerden kaçan adam yerine konmaz, sevilmez, horlanır, dışlanır. Türk milletinin ortak değerle-

Türk milleti öyle yalın, anlaması, anlatması, tarifi kolay bir millet değildir. Orta Asya'dan yola çıkmıştır, bin beş yüz yıldır Batı'ya doğru yürümektedir.

rinden bir başkası çağdaş medeniyete ulaşma idealidir. Dili, mezhebi, okumuşluk seviyesi, zenginlik veya fakirlik derecesi ne olursa olsun, Türk halkının bütün mensuplarını hüznülendiren, canını sıkan ve hatta öfkeliendiren gerçek, ülkenin çağdaş medeniyetin gerisinde kalmış olmasıdır. Çağdaş medeniyet seviyesine yükselmek ve onu geçmek Türk milletinin millî ülküsüdür, ortak değeridir. Çağdaş medeniyeti yakalamak ümidi, buna dair işaretler Türk milletinin bütün mensuplarını aynı şekilde heyecanlandırır. Her Türk'ün göğüs kafesinde huzursuz bir yürek vardır. Türkiye dünyanın en gelişmiş milletleri seviyesine ulaşmadan, onları "yenmeden," onları "geçmeden," onlara halka ve Hakk'a hizmet için önderlik edecek kadar gelişmeden huzur bulmak mümkün değildir. Bu ideal, kültür genlerimize kodlanmıştır. Osmanlıdan, Selçukludan, Göktürklerden mirastır. Millet olarak futbolu Avrupalılardan iyi oynadığımızı, televizyonu Avrupalılardan iyi yaptığımızı, kendi tankımızı, silahımızı ve uçığımızı yaptığımızı, zalime direnebildiğimizi, mazlumunu koruyabildiğimizi gösteren olay ve haberler herkesi heyecanlandırır, gururlandırır, mutlu eder. Millet olabilmek için, millet olarak kalabilmek için ortak değerlerimizi, dilimizi, ideallerimizi, asırların süzgecinden geçmiş ve üç kıtada denenmiş kültürümüzü sevmek, öğrenmek ve yaşatmak zorundayız.

Millet olabilmek için, millet olarak kalabilmek için ortak değerlerimizi, dilimizi, ideallerimizi, asırların süzgecinden geçmiş ve üç kıtada denenmiş kültürümüzü sevmek, öğrenmek ve yaşatmak zorundayız.

Demokrasi ve Ortak Değerler

Milliyetçi olmadan demokrat olunmaz. Bir toplulukta ortak değerler yoksa, ortak değerler önemsenmiyorsa, öğrenilmiyorsa, yaşanmıyorsa o topluluk millet değildir. Bir topluluk millet değilse, fertler aşiret bağlarını aşmış, millet denilen daha büyük topluluğa dâhil olamamışsa, o toplulukla özdeşleşmemişse, milliyetçi olamamışsa, o toplulukta gerçek bir demokrasinin yaşaması mümkün değildir. Bir ülkede sağlıklı bir demokratik rejim kurabil-

mek için vatandaşların kendilerini aşiret veya cemaatten bağımsızlaştırması, aşiretin veya cemaatin çıkarları için değil milletin çıkarları için oy kullanması gerekir. Demokrat olmak için milleti sevmek, milliyetçi olmak, millet için en iyi seçimi yapmak gerekir. Vatandaşların tercihlerini aşiretin veya cemaatin baskısı altında, onların çıkarları doğrultusunda yaptığı, milliyetçi ve demokrat bir tavır sergileyemediği toplumlarda, gerçek bir demokrasi yoktur.⁷

Demokrasinin yaşaması için gerekli olan temel ortak değerlerden biri dildir. Demokratik bir rejim vatandaşların birbirleriyle konuşmasını, tartışmasını, bir-

birini anlamasını gerektirir. Siyasi makamlar için aday olanların ne söylediğini, neler vadettiğini anlamayan vatandaşların, siyasi hayata katılması ve kime oy vereceğine veya vermeyeceğine karar vermesi mümkün olmaz. Modern demokratik rejimlerde sadece bir dili konuşmak da yetmez. O dilde okuyup yazmak, yazılanları anlamak gerekir. Ortak dilde yazılanları ve söylenenleri anlamak ve eleştirebilmek gerekir. Milleti oluşturan gruplardan bazılarının ana dili farklı olabilir. Hiç kimsenin, bir başkasının anasından öğrendiği dili hor görme hakkı yoktur. Üstelik iki dilli olmak bir kusur değil meziyettir. Ancak, demokratik bir ülke olabilmek için, o ülkedeki bütün vatandaşların, ülkede konuşulan ortak dili çok iyi bilmesi şarttır.

Türkler ve Kürtler Kardeşdir

Ortak tarihî tecrübenin ürünü olan millî kültür ve o kültürün özü olan ortak bilgi, değer ve idealler aynı coğrafyada yaşayan insanları benzer kılar, kardeş yapar; aynı şekilde düşünmelerini ve inanmalarını sağlar. Asya'dan Avrupa'ya uzanan tarihî yolculuk, ortak hafıza, ortak acılar, düşmanlar ve zaferler Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran halkı kardeş yapmıştır. Bu kardeşlik kan bağından, karındaşıktan ötedir, yücedir, verilmemiştir, kazanılmıştır, hak edilmiştir. Bütün ayrıştırma çabalarına rağmen Anadolu'da yaşayan ve ana dilleri farklı olan grupların ne kadar güçlü ortak değerlere sahip olduğunu göstermek için 2009 yılında yapılan bir araştırmadan birkaç örnek vermek istiyorum. Bu çalışma, Bahçeşehir Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi tarafından, aralarında uluslararası üne sahip olan isimlerin de bulunduğu tanınmış akademisyen ve uzmanlara yaptırılmıştır. Araştırma, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bulunan Adıyaman, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elâzığ, Erzurum, Hakkâri, Iğdır, Kars, Malatya, Mardin, Muş, Siir, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli ve Van illerinde gerçekleştirilmiştir. Bu illerde ve onlara bağlı yerleşim merkezlerinde yaşayan 18-65 yaş arası 1782 kişiyle yüz yüze görüşülmüş ve birçok konuda görüşleri alınmıştır. Görüşülen kişilere çeşitli cümleler okunmuş ve okunan cümlelerdeki yargılara katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Sorulara verilen cevaplar, katılanların ana diline, etnik kökenine, eğitimine vb. özelliklerine göre gruplandırılarak verilmiştir. Ortak değerlerle ilgili bulgulardan bir kısmı şöyledir.

Ortak tarihî tecrübenin ürünü olan millî kültür ve o kültürün özü olan ortak bilgi, değer ve idealler aynı coğrafyada yaşayan insanları benzer kılar, kardeş yapar; aynı şekilde düşünmelerini ve inanmalarını sağlar.

Tablo 1. Doğu ve Güneydoğu'da Yaşayan Ana Dilleri Farklı Vatandaşların Ortak Değerleri

DEĞERLER VE KATILMA ORANLARI					
Ana Dil	Türkiye Cumhuriyeti Devleti benim için önemlidir.	Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak benim için önemlidir.	Türkiye Cumhuriyeti bayrağı benim için kutsaldır.	İstiklal Marşı benim için önemlidir.	Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünmez bütünlüğü önemlidir.
Türkçe	97.9	98.1	99.0	99.0	98.7
Kürtçe	92.1	92.5	89.3	88.6	90.3
Zazaca	90.7	92.0	87.6	92.1	93.4
Arapça	96.8	97.3	95.5	94.7	98.0

Bahçeşehir Üniversitesi tarafından yaptırılan araştırmaya katılanlardan yaklaşık % 95'i Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin varlığı, birliği, bayrağı ve İstiklal Marşı gibi hayati konularda aynı inançlara sahiptir. Mesela, ana dili Türkçe olanların % 97.9, Kürtçe olanların % 92.1, Zazaca olanların % 90.7 ve Arapça olanların % 96.8'i, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kendileri için önemli olduğunu söylemiştir. Ana dili Türkçe olanların % 98.1, Kürtçe olanların % 92.5, Zazaca olanların % 92.0 ve Arapça olanların % 97.3'ü, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmanın kendileri için önemli olduğunu söylemiştir. Ana dili Türkçe olanların % 99.0, Kürtçe olanların % 89.3, Zazaca olanların % 87.6 ve Arapça olanların % 95.5'i Türkiye Cumhuriyeti bayrağı benim için kutsaldır demiştir. Ana dili Türkçe olanların % 99.0, Kürtçe olanların % 86.6, Zazaca olanların % 92.1 ve Arapça olanların % 94.7'si İstiklal Marşı'nın kendileri için önemli olduğunu söylemiştir. Ana dili Türkçe olanların % 98.7, Kürtçe olanların % 90.3, Zazaca olanların % 93.4 ve Arapça olanların % 98.0, Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünmez bütünlüğünün ken-

dileri için önemli olduğunu söylemiştir. İnsan davranışlarını belirleyen en önemli faktörlerden biri değerlerdir. İç ve dış mihraklı ayrıştırma çabalarına rağmen, Türk halkının hemen tamamının aynı değerlere inanıyor olması, ülkenin ve milletin geleceğine dair ümitlerimizi kuvvetlendirmektedir. Değerlere dayalı kardeşliğin kıymeti bilinmelidir.

MİLLİYETÇİLİK İNSANLIĞI SEVMEKTİR

İnsanlık kimdir, kimleri kapsar, nasıl tarif edilir? Elbette insanlık, bütün insanlardır, herkeştir. Ancak, böyle soyut bir “insanlık” tanımı pek işe yaramamaktadır. İnsanlığı sevmenin, soyut kavramlar hakkında saygıyla konuşmaktan ötede bir anlamı olmalı, gerçek hayatta bir karşılığı bulunmalıdır. Bu anlamda insanlık, yakından uzağa doğru herkeştir; bütün insanlardır, ulaşabildiğimiz konuşabildiğimiz, haberleşebildiğimiz herkeştir. Çağdaş dünyada insanlık milletler hâlinde yaşamaktadır. İnsanlığı sevmek, milletleri sevmektir. İnsanlığı sevmenin pratikteki karşılığı dünyadaki diğer milletleri sevmektir. Zengin fakir, güçlü güçsüz, Müslüman, Hristiyan, Yahudi veya Budist ayrımı yapmadan hiçbir milleti aşağı görmemektir. Ayrımcılık yapmamaktır. Yunus Emre gibi “Yetmiş iki milleti aynı gözle bakmak” tır, tamamını sevmektir. İnsanlığı seviyorsak, insanlığı oluşturan milletleri sevmemiz, onları koruyup kollamamız, sevdiğimizi göstermemiz gerekir.

İnsanlığı Sevmek Milletleri Sevmektir

Milliyetçilik milleti sevmek, onun için çalışmak, onu yüceltmektir. Milleti yüceltmek diğer milletlerle olur, insanlığı sevmekle, onu yüceltmekle olur. Peki insanlığı niye seveceğiz? Bütün milletleri niçin seveceğiz? Onları niçin koruyup kollayacağız. Milliyetçi olmak için bu neden gerekli? Bunun mantığı nedir? Milliyetçilerin kendi milletleriyle birlikte başka milletleri de sevmesinin çok güçlü bir mantığı vardır. Millî çıkarlarımıza uygun olan budur, faydalı olan budur, doğru olan budur, güzel ahlak, yüce erdem bunu gerektirir. Milliyetçiliğin niçin başka milletleri de sevmeyi, onları da koruyup kollamayı gerektirdiği aşağıda iki başlık altında açıklanacaktır.

(1) Millî Gelişmenin Kaynaklarından Birisi Diğer Milletlerdir

Gelişmiş başka milletlerin varlığı kendi milletimizin gelişmesine katkı sağlar. Bunun için başka milletleri de sevmemiz ve desteklememiz gerekir. Bir toplumun gelişmesine birçok insan, kurum, yeni buluşlar, doğal kaynaklar, başka toplumlar ve benzerleri katkı sağlar. Toplumsal gelişmeye katkı sağlayan faktörleri iki grupta toplamak mümkündür:

(a) Öz Kaynaklara Dayalı Gelişme: İlk gruba toplumun kendi öz kaynaklarından gelen, kendi insanları tarafından yapılan katkıları koyabiliriz. Söz gelimi, dünyanın ıssız bir bölgesinde kendi başına yaşayan ıssız bir toplum düşünün. Bu

“İssız Toplum”un kültürü veya hayat tarzı hep aynı kalmayacak, yeni ortaya çıkan ihtiyaçları karşılamak için bulunan çözümlerle, yeni buluşlarla ve geliştirilen teknolojiyle bireylerin hayat standardı yükselecektir. Yine söz gelimi, bu “İssız Toplum”un mutfağında şu anda otuz çeşit yemek olduğunu ve bu sayının son on beş yılda düzenli olarak artarak yirmiden otuza çıkmış olduğunu, yani son on beş yılda on yeni yemek türü yaratılmış olduğunu farz edelim. İssız Toplumda hayvancılık çok gelişmiş olduğundan bu yemek çeşitlerinden hemen hepsi de hayvan ürünlerine ve ete dayalı yemekler olsun. Yine bu “İssız Toplum”da hâlen üç telli bir saz olduğunu ve bu sazın on beş yıl önce sadece tek telli olduğunu ve zaman için geliştirilerek üç telli yapıldığını farz edelim. “İssız Toplum”un başka bir özelliği de çok güçlü bir ordusunun olması ve iyi savaşması olsun.

(b) Kültürel Etkileşim Yoluyla Gelişme: İkinci gruba ise bir toplumun başka toplumlardan etkilenerek, o toplumların kültürlerinden aldığı unsurları kendi kültürüne katarak sağladığı gelişmeleri koyabiliriz. Söz gelimi bu “İssız Toplum”un bir gün bir şekilde yeni bir toplumla karşılaştığını düşünelim. Bu “Yeni Toplum”la tanışma yeni bir yol açtığı için olabilir, göçler sebebiyle, savaş sebebiyle veya işgal yoluyla olabilir. “İssız Toplum”la “Yeni Toplum” hangi şartlar altında tanışırsa tanışsın, aralarında mutlaka bir kültürel etkileşim olacaktır. Eğer iki toplumun kültürleri farklı ama kültürel gelişmişlik seviyeleri birbirine yakın, birbirini dengeleyecek durumda ise, iki taraf ta bu etkileşimden daha kârlı çıkacak, kendi kültürünü daha fazla geliştirecektir.⁸

Yukarda sözü edilen “İssız Toplum”la “Yeni Toplum” arasındaki kültürel etkileşimin muhtemel sonuçları şöyle olabilir: Diyelim ki “Yeni Toplum” yeni açılan yol ile bir günde ulaşılabilen farklı bir coğrafyada yaşamaktadır. Dili farklıdır, dini farklıdır, mutfağı, musikisi, kıyafetleri, kısacası kültürü farklıdır. Söz gelimi, “Yeni Toplum”un mutfağında seksen çeşit yemek vardır ve bunların çoğu da sebze kullanılarak yapılmaktadır. Bu toplumun musikisi de gelişmiştir, beş ayrı musiki aleti vardır ve bunlardan biri olan saz dokuz tellidir. Ancak bu toplumda askerlik sanatları pek gelişmemiştir ve ordusu zayıftır. İki toplum arasındaki etkileşim arttıkça, “İssız Toplum”, “Yeni Toplum”daki yemek türlerinden çokluğundan etkilenerek ve bu yemeklerden bazılarını kendi mutfağına katarak, yemek sayısını bir yılda otuzdan kırka çıkartabilir. Musiki aletlerinin çokluğundan ve gelişmişliğinden etkilenerek üç telli sazlarını beş telli yapabilir, diğer musiki aletlerinden bazılarını öğrenmeye ve kullanmaya başlayabilir. Diğer taraftan “Yeni Toplum” da “İssız Toplum”dan hayvancılığı öğrenerek mutfağına yeni et yemekleri katabilir, bu toplumdan kendisinde pek olmayan askerlik sanatını öğrenebilir. Kültürel etkileşim iki toplumun da kültüründe yenilenmeye yol açarak, iki toplumda da hayat standardını yükseltebilir. Eğer bu toplumlardan biri herhangi bir sebeple diğerini sevmez, saymaz, ona düşman olur ve herhangi bir şekilde onun kültürünü yok etmeye karar verir ve bunu başarır, o toplum kendi kültürünün gelişmesine yol açan çok önemli bir kaynağı yok etmiş olacaktır. Her

kültür insana ait problemlere farklı çözümler üretir, insanın evrensel olan ihtiyaçlarını farklı şekilde karşılar. Bir milletin çevresinde farklı milletlerin olması, farklı kültürlerin yaşanması o milletin daha fazla gelişmesine yardım eder, menfaatlerine uygun olur. Dünyadaki bütün milletler için kendi çıkarlarına uygun davranış, diğer milletleri sevmek, korumak ve gelişmelerine yardımcı olmaktır. Dünyadaki bütün milletlerin fertleri kendi milletlerini sevmeli, kendi kültürlerini geliştirmeli, kendi milliyetçiliklerini yaşamalıdır ki insanlığın gelişimine de katkı sağlayabilsinler. Millet olarak ne kadar çok geliştiresek, başkalarına o kadar çok ilham veririz, yardım ederiz, hizmet ederiz. Başka milletler ne kadar çok gelişirse bizim de onlardan bir şey öğrenme ve faydalanma şansımız o kadar artar. Milliyetçilik, insanın hem kendi milletini hem de başka milletleri sevmesini gerektirir.

Başka Milletlere Saygı Duymak Ahlaki Bir Sorumluluktur

Kişisel ve millî irademizden bağımsız olarak var olan gerçeklik, insanlığın farklı milletlerden oluştuğu ve her milletin de farklı bir kültürle yaşadığıdır. Beğensek de beğenmesek de realite budur. İnsanlık, Allah'ın "kavimler" dediği milletler hâlinde yaratılmıştır. Kavimler birbirini bilsin istenmiştir. Her kavim diğerinden farklıdır. Tabii ki farklı yaratılmak kusur olamaz, yanlış olamaz. Ana babamızı seçme imkânımız olmadığı gibi, milletimizi seçme imkânımız da yoktur. Şu veya bu milletin mensubu olarak dünyaya gelmek, siyah derili veya beyaz derili olmak, Afrika'da veya Asya'da doğmak, kadın veya erkek olmak bizim tercihimiz değildir. Olmasına karar vermediğimiz, olması bizim tercihimize, çalışkanlığımıza veya tembelliğimize, düşüncemize veya eylemimize bağlı olmayan bir durum için, rengimiz, cinsiyetimiz veya mensubu olarak doğduğumuz şu veya bu millet için ödüllendirilmemiz gerekmediği gibi cezalandırılmamız da gerekmez. İnsanları sorumlu olmadıkları bir durum için, renkleri için, kavimleri için, mensup oldukları milletin kültürü için suçlamak, horlamak ve aşağı görmenin ahlaki bir temeli yoktur. Doğru olan, erdemli olan, kendi milletimizi sevdiğimiz gibi başka milletleri de sevmek, saymak, korumak ve kollamaktır.

İdeal olan, farklı da olsalar bütün milletleri ve kültürleri sevmektir, saymaktır ve desteklemektir. Ancak, sevmek bir gönül işidir. Herkesten herkesi sevmesini beklemenin gerçek hayatta karşılığı olmayabilir. İnsanları buna zorlamak da ahlaki değildir. Çok farklı sebeplerden dolayı insanlar birbirini sevemeyebilir;

Milliyetçilik,
insanın hem
kendi milletini
hem de başka
milletleri
sevmesini
gerektirir.

milletler birbirini sevmeyebilir. Bu durum anlayışla karşılanmalıdır. Yapılması gereken ve mümkün olan saygı duymaktır. Biyolojik farklılıklara, kültürel farklılıklara, toplumsal farklılıklara, ekonomik farklılıklara ve bireysel farklılıklara saygı duymak şarttır ve bu mümkündür. Sevmesek de bize hiçbir faydaları olmasa da ne kadar farklı olurlarsa olsunlar insanlara ve milletlere saygı duymak, onları sadece insan oldukları için korumak, kollamak ve desteklemek gerekir. Kim bilir belki bir gün gelir değişiriz, kalbimiz değişir, zihnimiz değişir ve bugün sevmediklerimizi sevmeye başlarız. Kim bilir belki bir gün gelir, bugün fakir olan, kötü olan, çirkin olan sevmediklerimiz zenginleşir, güzelleşir, iyileşir ve bize kendilerini sevdirebilir. Milliyetçilik insanı, milleti ve insanlığı sevmektir. ■

¹ Bilge Kağan'ın 723 yılında dikilen Kül Tigin Anıtı'ndaki sözlerinden bir bölüm şöyledir: "Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye, babam kağanı annem hatunu yükseltmiş olan Tanrı, il veren Tanrı, Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye, kendimi o Tanrı kağan oturttu tabii. Varlıklı zengin millet üzerine oturdum. İşte aşsız, dışta elbisesiz, düşkün, perişan milletin üzerine oturdum. Küçük kardeşim Kül Tigin ile konuştuk. Babamızın, amcamızın kazanmış olduğu milletin adı sanı yok olmasın diye, Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturdum. Küçük kardeşim Kül Tigin ile, iki şad ile öle yite kazandım. Öyle kazanıp bütün milleti ateş, su kılmadım. Ben kendim kağan oturdumda, her yere gitmiş olan millet, öle yite, yaya olarak, çıplak olarak dönüp geldi. Milleti besleyeyim diye, kuzeyde Oğuz kavmine doğru, doğuda Kitay, Tatabı kavmine doğru, güneyde Çin'e doğru on iki defa büyük ordu sevk ettim. ...Savaşım. Ondan sonra Tanrı bağışlasın, devletim var olduğu için, kısmetim var olduğu için, ölecek milleti diriltip besledim. Çıplak milleti elbiseli, fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Değerli illiden, değerli kağanlıdan daha iyi kıldım. Dört taraftaki milleti hep tâbi kıldım, düşmansız kıldım."

² Yunus Emre 648-720 yılları arasında yaşamıştır. *Yunus Emre Divanı'nın* muhtelif baskıları vardır.

³ Milliyetçiliğin bütün milletler tarafından benimsenen evrensel bir değer olduğu konusunda daha fazla bilgi için bakınız: Mustafa Özcan, *Evrensel Bir Değer Olarak Milliyetçilik. Türkiye ve Siyaset*. 2002

⁴ Kâşgarlı Mahmud XI. yüzyılda yaşamıştır. "XI yüzyıl, kuzeyde Müslüman olmayan Peçenek, Uz (Oğuz) ve Kıpçakların, güneyde Selçuklular idaresindeki Müslüman Oğuzların, Karahanlıların ve Gaznelilerin dünyaya hâkimiyet ve kudretlerini yadıkları bir devirdir. Türklerin dünyaya hâkim oldukları bu devrin bütün mânevî haz ve ifiharını duyan Kâşgarlı Mahmud," Tükçenin nasıl büyük bir dil olduğunu göstermek ve Türkçeyi Araplara öğretmek için yazdığı *Divanü Lügati't-Türk* adlı eserini 10 Şubat 1074'te tamamlayarak Bağdat'ta Abbasi Halifesine sunmuştur. Bu konuda daha fazla bilgi için bk: Prof. Dr. Reşat Genç, *Kâşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası*, 1997.

⁵ Karamanoğlu hükümdarı Mehmet Bey'in (1246-1283) yayımlanmış olduğu 13 Mayıs 1277 tarihli ferman şöyledir: "Şimden gerü hiç gimesne divanda, dergâhda, bergahda ve dahı her yerde Türk dilinden özge söz söylemeye."

⁶ Milliyetçiliğin toplumların gelişip modernleşmesine yaptığı önemli katkılara rağmen, bu kavramı ifade etmek için Batı'da kullanılan "nationalism" (nasyonalizm, milliyetçilik) sözünün 20. yüzyılın başından itibaren Avrupa ve Amerika'da, siyasi söylemden çıkarıldığı görülmektedir. Bunun önemli sebeplerinden birisi Avrupa'da milliyetçiliğin 20. yüzyıldaki tarihiyle ilgilidir. "Milliyetçilik, Avrupa'da Herder, Mazzini, Mill, Naumann ve benzerlerinin geleneğinden ayrılarak faşizmin, Nazizmin ve ırkçılığın özelliklerini benimsemiştir." (Yael Tamir (1996, p. 140-141). Bu ve benzeri sebeplerden dolayı, Avrupa ve Amerika'da nasyonalizm (milliyetçilik) sözünün siyasiler ve entelektüeller ve hatta halk tarafından kullanılmıyor olması, onun ifade ettiği mananın da bu toplumların kültüründen silindiği anlamına gelmemektedir. Hatta seyrek de olsa bazı siyasi liderlerin

millî birlik ve beraberliğin önemini vurguladıkları konuşmalarda nasyonalizm (milliyetçilik) sözünü kullandıkları görülmektedir (Cuomo ve Holzer, 1990, p. 7; *Speeches*, 2000). Ancak, genel olarak 20. yüzyılın ilk yarısından sonra Avrupa ve Amerika’da “nasyonalizm” (milliyetçilik) kelimesi âdeta ortadan kaybolmuştur. “Nasyonalizm” kelimesi kullanılmamaktadır ama milliyetçilik kavramı ve onun içerdiği ilk eve değerler hem toplumun hem de siyasilerin tercihlerinde belirleyici bir rol oynamaya devam etmektedir. Mesela, Amerikalılar toplumsal kriz yaratan her olaydan sonra, millet olarak birlik ve beraberlik içindeyiz anlamına gelen “United we stand” ifadesini âdeta millî bir slogan gibi kullanmaktadırlar. Vatansızlık kavramını ifade eden “patriotism” (vatansızlık) sözü de sadece toplumsal kriz anlarında değil hemen her zaman çok sık kullanılan kelimeler arasındadır. Amerikan kültüründe “patriotism” (vatansızlık) kelimesinin “nasyonalizm” (milliyetçilik) kelimesiyle yer değiştirdiğini ve milliyetçilik, vatansızlık ve fedakârlık kavramlarını ifade etmek için kullanıldığını söylemek mümkündür. Türkiye’de ise bunun tam tersi bir gelişme olmuştur. 19. yüzyılın sonlarından itibaren, milliyetçilik, Türk aydınlarının birçoğu tarafından millî bir ülkü olarak benimsenmiş, halka mal olmuş, Türk anayasa ve kanunlarında yer almıştır. Batıların zihninde milliyetçilik sözünün yarattığı olumsuz çağrışımlar ve bu kavramı ifade etmek için kullanılan farklı kelimeler hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Mustafa Özcan, *Evensel Bir Değer Olarak Milliyetçilik*. *Türkiye ve Siyaset*. 2002.

⁷ Sovyetler yıkıldıktan sonra kurulan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’nde demokrasinin problemleri için bakınız: (1) Mustafa Özcan (17-19 Mart, 2009). Türkistan’da Demokrasi Eğitimi: Amerikan Tecrübesinden Yararlanmak. Maltepe Üniversitesi, the University of Tokyo ve the University of Tsukuba tarafından İstanbul’da düzenlenen, *The International Conference on Central Eurasian Studies: Past, Present and Future* adlı toplantıda sunulan bildiri; (2) Mustafa Özcan (29 Eylül 2006). *Educational Reform for Democratic Eurasia* (Demokratik Avrasya İçin Eğitim Reformu). The Central Eurasian Studies Society’nin, (Orta Asya Çalışmaları Derneği) University of Michigan’da yapılan yıllık konferansında sunulan bildiri.

⁸ Farklı kültürler arasındaki etkileşimin toplumsal kalkınmaya yol açacağı bir çok fakir adamı, tarihçi, sosyolog ve benzeri tarafından çeşitli şekillerde ifade edilmiştir. Mesela, tarihçi Arnold Toynbee, *The Study of History* (1932) adlı 13 ciltlik çalışmasında, insanlığın gelişimini, tarihî süreç içinde farklı kültürlerin birbirine meydan okuması (cultural challenge) ve bu yolla sağlanan gelişimle açıklamaktadır. Namık Kemal şiirlerinde farklı fikirlerin çarpışmasının gerçeğin ortaya çıkmasına yol açacağı temasını işlemiştir. Hegel ve Marks’ın eserlerinde görülen ama farklı bağlamlarda kullanılan “diyalektik” kavramı da esas olarak aynı fikre dayanmaktadır. Diyalektik, tez ve antitezin etkileşimi ve bir üst aşama olan senteze ulaşma sürecidir. Aslında aynı etkileşim “olay”ı, adına ne derse densin her an ve her yerde sürekli olarak meydana gelmektedir. Birbirinden farklı olan iki kültür, birbirinin farkına vardığı andan itibaren birbirini kontrol eder ve eğer karşı tarafta kendi işine yarayacak bir unsur varsa onu alır. Bu etkileşim kaçınılmazdır. Bu kültürel alışverişte gelişmiş kültür veren konumundadır ve “Veren el alan elden üstündür.”

KAYNAKÇA

Atatürk Araştırma Merkezi (2006), *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III*. Atatürk’ün 125. Yılına Armağan (Açıklamalı Dizin ile).

Bahçeli, Devlet (2000), *Yeni Çağa Bakış: Eleştiriler, Tesbitler ve Öneriler*, Ankara: MHP Yay.

Bahçeşehir Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi. (2009), *Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Politik Yapı Araştırması*. İstanbul.

Bilge Kağan (732), Kültürün Anıtı *Orhun Abideleri*, (Güney Yüzü), Ötüken, 732.¹

Clinton, Bill (1996), *Between Hope and History: Meeting America’s Challenges for the 21st Century*. New York: Times Books.

Dahl, Robert A. (2000), *On Democracy*. Yale University Press.

- Doğru, Reşat (1997), *Kâşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası*, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayını.
- Erdem Dergisi*, Türklere Hoşgörü Özel Sayısı-II. Cilt 8, sayı 23. Ocak 1996. Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- Gans, Chaim (2003), *The Limits of Nationalism*. Cambridge University Press.
- Gingrich, Newt (1996), *To Renew America*. New York: Harper Pub.
- Huntington, Samuel. (2004), *Who Are We? The Challenges to America's National Identity*. New York: Simon and Schuster.
- Hutchinson, John and Smith Antony D. (Eds.). (1994), Introduction. *Nationalism*. Oxford University Press.
- Kavuncu, Mualla (1999), Erol Güngör'ün Milliyetçilik ve Milli kültür Anlayışı. *Türk Yurdu* , Mart-Mayıs, 1999. XXI. Yüzyıla Doğru Türk Milliyetçiliği, Özel Sayı. s. 265-272.
- Kelly, Alfred H. And Harbinson, Winfred A.. (1976), *The American Constitution: Its Origin and Development*. 5. baskı. New York: W. W. Norton and Company Inc.
- Kennedy, Paul (1987), *The Rise and Fall of the Great Powers*. New York: Random House.
- Kösoğlu, Nevzat (2000), *Türk Milliyetçiliği ve Osmanlı*. İstanbul: Ötuken Yay.
- Kösoğlu, Nevzat (1999), Milliyetçilik ve Türk Milliyetçiliği Fikrinin Doğuşu. *Türk Yurdu* , Mart-Mayıs, 1999. XXI. Yüzyıla Doğru Türk Milliyetçiliği, Özel Sayı. s. 309-327.
- Mango, Andrew (1999), *Atatürk*. London: John Murray Pub.
- Öksüz, İskender (1999), Küreselleşme - Milliyet ve Milliyetçiler. *Türk Yurdu* , Mart-Mayıs, 1999. XXI. Yüzyıla Doğru Türk Milliyetçiliği, Özel Sayı. s. 186-188.
- Özcan, Mustafa (2002), Demokrat doğulmaz. *Türkiye ve Siyaset*, n. 9-10, pp. 49-61.
- Özcan, Mustafa (2006), September 29). Educational Reform for Democratic Eurasia. Presented at the Annual Conference of the Central Eurasian Studies Society. University of Michigan, Ann Harbor, Michigan.
- Putnam, Robert D. (1993), *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Statistical Abstracts of the United States*. (2010). U.S. Census Bureau Yayını.
- Tatcı, Mustafa (1998), *Yunus Emre Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tamir, Yael (1993), *Liberal Nationalism*. Princeton: Princeton University Press.
- Tural, Sadık (2000), *In the Track of the Learned*. Ankara: Atatürk Culture Center Pub.

MİLLETLEŞME SÜRECİNDE GAFLET İHANETE DÖNÜŞTÜRÜLÜYOR

PROF. DR ABDULKADİR YUVALI*

Millet ve dolayısıyla da milletleşme süreci söz konusu edildiğinde “Rönesans” hadisesini göz ardı etmemiz mümkün değildir. Zira Batı dünyasındaki milletleşme hadisesi aslında Rönesans sürecinin mutlu neticelerinden birisidir. Türk tarihinde milletleşme hadisesine dair ilk örnek Hun hükümdarı Mete dönemi ve takiben de “Türk Bilge Kağan’ın vasiyetnamesi” olarak tanımladığımız Göktürk Kitabeleri’nde görülmektedir. Millet olgusu milletleşme ile ve dolayısıyla da milliyetçilik ile doğrudan ilgili olduğu için konuyu bir bütünlük içinde ele almak istiyoruz.

Rönesans denildiğinde ilk olarak “yenilik, değişim ve hatta modernlik” gibi kavramlar akla gelmektedir. Ancak her yeniliğin veya değişimin Rönesans olmadığı da muhakkaktır. Batı dünyası, antik çağdaki bilim, düşünce ve sanatını XV. asır insanının ihtiyacına cevap verecek şekilde devrin bilim anlayışı ve teknolojiyle birlikte yeniden yaşanır konuma getirmeye çalışmaktadır ki buna Rönesans denilmektedir.

Millet, milletleşme, milliyetçilik kavramlarının çağdaş manada tanımı ve hayata geçirilmesinin Batı dünyasında Rönesans hadisesi ile başlatılmasının doğru bir değerlendirme olduğunu düşünüyoruz. Türk tarihinde ise bu olgu ilk olarak Büyük Hun Devleti döneminde Çin kaynaklarında “Türk” ve dolayısıyla “millet” olma hadisesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Mete Han, devletini kurma sürecinde Çinlilerin tabiri ile “yay çekebilen kavimleri” yani Çin’in kuzey ve kuzeybatısında yaşamakta olan boy ve budunları yönetimi altına almak için onlarla ayrı ayrı savaşma yerine ilk büyük seferini ortak düşman Çin’e karşı yapmak suretiyle bu tarihî birlikteliği gerçekleştirmiştir.

Millet tanımı yapılırken kullanmış olduğumuz “acı ve tatlı hatıralara sahip olma” konusu son derece önemlidir. Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız gibi mer-

*Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

kezî Asya coğrafyasında yani aynı hayat tarzını (bozkır kültür) paylaşmakta ve Gök Tanrı inancını benimsemiş olan boy ve budunlar için “Türk” kavramı ortak bir ad olarak kullanılmıştır. Aynı şekilde Göktürk Kitabeleri’nde geçen ifadelere göre Türkler daha Hun ve Göktürk çağlarında milletleşme sürecini yaşamış ve millet olma konusunda da başarılı olmuşlardır.

Bizim üzerinde durmak istediğimiz konu Türklerin Çin ile komşu olduğu tarihî “Ötügen merkezli” dönem değildir. Tarihî Türk muhaceretinin sonucu olarak Türkler “Kavimler Göçü Hareketi” ile Batı dünyasıyla tanışmışlardır. Batı’da Eski Çağın sona ermesi ve Orta Çağın başlaması söz konusu kavimler göçü ile ilgilidir. Türkler, önce “Bizans” ve daha sonra da Batılı ülkeler(Osmanlı dönemi) merkezli bir iş birliği ve dolayısıyla da değişim süreci yaşamışlardır.

Millet, milletleşme ve milliyetçilik söz konusu olduğunda Ziya Gökalp’in bu manadaki tespitleri ile Büyük Atatürk’ün görüşü ve uygulamalarının zikredilmemesi mümkün değildir. Ziya Gökalp’e göre millet, ne coğrafi ne ırki ne siyasi ve ne de iradidir. Millet lisanen müşterek yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan harsi bir zümredir.¹

Ancak millet kendiliğinden ve durduk yerde teşekkül etmez. Çünkü insanlar ortak bir kültürün mensubu olarak doğmazlar. Bu sosyal olgu, insanların hayatında sonradan kazanılır. Fakat insan bunu kendiliğinden de kazanamaz Şu hâlde yetişen yeni nesle bu ortak kültürü kazandırmanın yolu da terbiye ile mümkündür. Millet, her türlü etnik, mezhep, kabile, aşiret ve hatta boy taassubunun aşılması millî seviyede kültürel ve manevi bir mutabakata ulaşılması ve millî seviyede ortak bir hayat tarzına kavuşmaktır. Millî seviyede ortaklıkların ve retlerin belirlenmesidir. Mahallî değil millî seviyede ortak paydaların ortaya çıkmasıdır.²

Sadri Maksudi Arsal, Millet Duygusunun Sosyolojik Esasları adlı eserinde bu konu ile ilgili olarak “Millet, ırki, kavmi, coğrafi bir zümre değildir. Din, dil ve ahlak anlayışı ile yani kültür faktörüne göre teşekkül eder, sürekli ve teşkilatlı bir sosyal gruptur. İnsanlık tarihinde klan, aşiret, kabile ve imparatorluk dönemlerinden sonra gelen en ileri safhasıdır. Millet, aşiret, kabile, boy ve kavmi taassubunun aşılmasıdır. Millet kavramı sadece biyolojik özelliklere göre endeksli bir kavram değildir ” der.³

Vermiş olduğumuz örneklerden hareket edecek olursak; millet, farklı kavimlerden meydana gelebileceği gibi tek bir kavme de dayalı olabilmektedir. Millet gerçeğinde farklı kavimlere ait kültürler millîleşerek oluşacak olan millî kültür çerçevesinde milletleşme söz konusu olabilir. Milletleşme sürecinde kültür birliği “olmaz ise olmazların başında gelmektedir. Milletleşme sürecinde coğrafi mekânda birlikte yaşama tek başına yeterli” değildir. Tesadüfler sonucu bir araya gelmiş kalabalıklar millet değildir. Günümüzde çok kültürlülük mucitlerinin sık sık gündeme taşımakta oldukları “Türkiyeli veya Türkiyelilik” milletleşmenin ihlalinden başka bir şey değildir.

Türkler milletleşme hadisesinde İslam öncesi ve sonrasında din, dil ve kültür unsurlarıyla millî varlıklarını aralıksız olarak devam ettirmişlerdir. Ahmet Yesevi Hazretleri'nin Türkistan merkezli hizmetini tanımlamak için "dinimizi, dilimizi ve kültürümüzü" borçlu olduğumuz ifadesi son derece doğrudur. Zira bu ulu kişinin hayatının hemen her dönemi din, dil ve milliyetimizin geleceğe taşınması ile ilgilidir. Türk tarihinde dil ve din gibi iki temel unsurdan birisinin kaybı diğerinin ve dolayısıyla da millî varlığın kaybına yol açmıştır.

Türk tarihinde, millet, milletleşme ve buna bağlı olarak da millî devlet bir arada ve birlikte olmuştur. Millî devletlerin hayatîyetlerini devam ettirme sürecinde en büyük tehlikelerden birisi de "izmler" olmuştur. Günümüzde birçok sözüm ona aydın, yetki, makam ve unvan sahibi insanımızın ağızlarını doldura doldura ve ağızları kulaklarına varırcasına kullandıkları "globalizm" siyasi boyutuyla millî devletlerin, ekonomi boyutuyla millî ekonomilerin ve kültür boyutuyla da millî kültür ve dolayısıyla da milletleşme sürecinin en büyük tehdit unsurudur. Globalizmin hedefleri arasında dünyamızı (Türk-İslam) İsevi-Musevi merkezli güç odaklarının ebedî olarak kontrolü altına verilmesi olarak görüyoruz.

Söz başında büyük Atatürk ve onun fikir dünyasında önemli yeri bulunan Ziya Gökalp, Sadri M. Arsel ve günümüzün önde gelen düşünce ve ilim adamı Mustafa Erkal'ın görüşlerinden hareketle; millet kavramından ortak bir kültürü birlikte yaşayan, acı ve tatlı hatıralarla dolu ortak bir geçmişi paylaşan ve bunlara bağlı olarak ortak bir gelecek düşüncesi taşıyan insanlar kastedilmektedir. Söz konusu değerlerin bir hayat tarzı şeklinde yaşanır koma getirilmesine de milletleşme diyoruz.

İsevi ve Musevi dünyası milleti oluşturan ortak değerleri hayat tarzına dönüştürme ve buna bağlı olarak bu değerleri çağdaşlaştırmayı başarmıştır. Kendi halkları için ideal olarak gördükleri ve hayata geçirmeyi başardıkları ve dolayısıyla milletleşme sürecini tamamladıkları bir dönemde başka toplumların ve özellikle de Türk milletinin çağdaş manada sürdürmekte olduğu milletleşme sürecinin başarıyla sonuçlanmaması için ellerindeki bütün kozları birer birer yerine ve zamanına göre uygulamaya koymaktadırlar.

Batı dünyasının yani dünkü Avrupa'nın büyük devletleri günümüzde AB'nin lokomotif ülkeleri başlangıcını, Rönesans ve Reform hareketlerinden almış oldukları "çağdaşlaşma" ve buna bağlı olarak başlatmış oldukları "milletleşme" sürecini yakın tarihlerde tamamlamışlardır. Söz konusu dünyanın karşısında Türk-İslam dünyasını temsil etmiş olan ceddimiz Osmanlı Devleti'nin hayatında ne bir Rönesans ne de bir Reform hareketi olmuştur.

Türk tarihinde dil ve din gibi iki temel unsurdan birisinin kaybı diğerinin ve dolayısıyla da millî varlığın kaybına yol açmıştır.

Batı dünyasında bu büyük değişimler akıl, düşünce ve bilimin öncülüğünde gelişmesini sürdürürken ceddimiz Osmanlı akıl, düşünce ve bilimi âdetâ buzdolabına koymuş, nakilciliğe sarılmıştır. Batı dünyası karşısında önce duraklayan ve daha sonra gerileme sürecine sürüklenmiş olan Osmanlı bu çıkmazdan kurtulmanın reçetesini Musevi ve İsevi dünyasından beklemek suretiyle tarihî bir hata işlemiştir. Böylece Batı dünyasının çağdaş konuma getirmiş olduğu kültür unsurları, değer hükümleri ve kurumları Osmanlı Devleti'ne bir kurtuluş hareketi olarak sunulmuş olan İslahat, Tanzimat ve Meşrutiyetler aslında "modernleşme" sürecinden başka bir şey değildi.

Osmanlı Devleti sürüklenmiş olduğu bu girdaptan bir türlü kurtulamamış ve nihayet Birinci Dünya Savaşı sonunda kurtlar sofrasına paylaşım için getirilmiştir. Bu süreçte her şeyin bittiğini yani asrın son bağımsız Türk-İslam Devleti'nin son bulduğu sanıldığı bir sırada asrın dahi insanı yani Mustafa Kemal Paşa'nın tarih sahnesine çıkışı bütün çirkin oyunları bozmuş ve yeni bir Türk-İslam Devleti'nin tarihimizdeki yerini almasına vesile olmuştur. Bu yeni devlete ne kurucusunun ne de kurulduğu yerin adı verilmiş, Mete Han'ın kurucusu olduğu "milletin" adı verilmiştir. Engin tarihimizde değişik zaman ve mekânlarda ortak payda "Türk devlet geleneği" olarak büyüklü küçüklü 125 Türk devletinden "Türk" adlı ikinci (ilki Göktürk Devleti) "Türk devleti" sıfatıyla şerefli tarihimizdeki yerini almıştır.

Büyük Atatürk kurucusu olduğu bu devlete hedef olarak "muasır milletleri" gösterirken asıl maksadı Batı dünyasının hayata geçirmiş olduğu milletleşme sürecidir. Merhum Mehmet Akif Ersoy'un tanımı ile "asrın icabına" göre yani Türk insanını kültür unsurları, değer hükümleri ve kurumlarında çağdaşlaşma hareketini başlatmıştır. Büyük Atatürk'ün, çağdaşlaşma ve buna bağlı olarak "milletleşme" sürecinde kurucusu olduğu kurum ve kuruluşların birçoğu (Maarif, Savunma vb.) "millî" sıfatı taşımaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurum ve kuruluşları ile hemen her bakımdan millî, yetişen nesillerin de millî duygularla donanımlı olabilmeleri için gereken her türlü önlem alınmıştır.

Atatürk sonrasında başta kültür ve eğitim kurumlarımız olmak üzere hemen her alanda millî olma yerine kaynağı Batı ve o dönem için hedefi Grek kültür ve medeniyeti merkezli olan "hümanizm" öne çıkartılmıştır. Bu konuda sadece ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan tarih ders kitapları ile bu dönemde başlatılmış olan tercüme faaliyetleri izlenmiş olan "eğitim-kültür" politikalarının yönünü ortaya koymaktadır.⁴

Milliyetçilik ve dolayısıyla milliyetçiler Atatürk dönemi sonrasında kurum ve kuruluşlarda âdetâ dışlandıkları için büyük Atatürk'ün başlatmış olduğu milletleşme süreci de büyük ölçüde yara almıştır. Böylece çağdaşlaşma hareketi de önce hümanizm ve takiben sosyalizm, komünizm, faşizm ve nihayet globalizm gibi millî kültürü ve buna bağlı olarak da milletleşme olgusu yönüyle ciddi bir engel teşkil etmişlerdir. Böylece milletleşme süreci 1940'lı yıllardan başlamak üzere gaflet ve delalete düşen yöneticilerin engeline takılmıştır.

Milletleşme sürecinde Türk milliyetçiliği ve buna bağlı olarak da Türk milliyetçileri sürekli olarak şu veya bu sebeple dışlanmak suretiyle millet hayatındaki önemli bir olgunun duraksamasına yol açmıştır. Bu engellere dair örnekler arasında; dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün kuzey komşumuz ve özellikle de kızıl diktatör Stalin'in tehditleri karşısında hayali bir "Türkçülük" suçlaması ile dönemin önde gelen Türk milliyetçileri, Türkçülük davasında (3 Mayıs 1944) yargılanmışlar, kızıl diktatörü ikna ve memnun etmek uğruna tabutluklarda işkenceye maruz bırakılmışlardır. Mahkemeler sonunda dağ fare doğurmuş olsa da bunun olumsuz yankıları "milletleşme" sürecini olumsuz yönde etkilemiştir.

1954 yılında Milliyetçiler Derneğinin kapatılması ve görev almış olan milliyetçilerin yargılanması olayı, 1971 yılında yapılmış olan darbe sırasında yine hedef milliyetçiler olmuştur. 1976 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk yine 19 Mayıs nutkunda yine bir yerlere yaranmak düşüncesiyle milliyetçiliği "Pantürkist" olmakla suçlama gafletinde bulunmuştur. 12 Eylül 1980 İhtilali ile Türk milliyetçiliği ve onun öncüleri olan Ülkücülerin haksız yere suçlanmaları akıl almaz psikolojik ve fiziki işkencelerin yapılmış olması bu baskıların bir halkası olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Turgut Özal döneminde "Avrupa'daki Türkiye" isimli Türk kültür ve medeniyetinin Anadolu'da hâkim bir medeniyet olmadığını ispatlamaya çalışması, bu türden zırva yazıların çoğu zaman kitap hâline getirip özellikle de yurt dışında dağıtılmış olması bu yanlışlar halkasından sadece bazılarıdır.

Şu hâlde büyük Atatürk'ün başlatmış olduğu çağdaşlaşma hareketi ve milletleşme süreci, Atatürk sonrasında millî kimliğimizi meydana getiren Türklük ve İslami değerler neredeyse tehlike olarak görülme suretiyle Türk halkı ile devleti arasına mesafe konulmak istenmiştir. Şayet Cumhuriyetimizin 90'uncu yılını kutlamaya hazırlandığımız bir dönemde ağırlıklı olarak dış destekli kimlik ve etnik grup tartışmaları sürdürülüyorsa, bunun ana sebeplerinden biri de eğitim ve kültür politikalarındaki gaflet ve delalet olmalıdır.

Büyük Atatürk sonrasında bu devletin namus, şeref ve haysiyeti emanet edilmiş olan siyasi iktidarların Türk kimliği yerine kimliksizliği dayatmış olmaları bizi bugün yerel kültürlerin kimliğe dönüştürülmesi noktasına getirmiştir. Milletleşme sürecini yaklaşık 400 yıl boyunca sürdürmüş olan Almanya'da Alman, Fransa'da Fransız ve İngiltere'de İngiliz milliyetçiliği suçlanmamış ve yargılanmamıştır. Türkiye'deki milletleşme sürecini baltalayanlar bunun hesabını tarih önünde bir gün vereceklerdir.

Milletleşme sürecinde yaşamış olduğumuz gaflet ve delaletin neticesinde maalesef bugünlerde "ihane" ile karşı karşıyayız. Milletleşme sürecini besleyen kanalların başında millî kültürler gelmektedir. Gaflet ve delaletin sonucu olarak millî kültürler için birer renk ve zenginlik kaynağı konumundaki "yerel kültürler" sorumluların aymazlığı dış mihrakların aralıksız çalışmalarının sonucu olarak bugün aşiret kültürünü millî kültür ve dolayısıyla ayrı kimlik iddiaları ile

yeri göğü inletmekte, Anayasa ve yasalardaki açık hükümlere rağmen Anayasa ve yasalara âdeta meydan okumaktadırlar.

Tarih boyunca, millî kültürlerin gelişmesi, güçlenmesi ve yaşatılmasında renk ve zenginlik kaynağı konumundaki yerel kültür unsurları emperyal güç odaklarının tahrik, teşvik ve destekleriyle millî kültüre eş olma iddiasını ileri sürmektedirler. İnsanlık tarihinde evrensel değerler olarak sunulan “demokrasi, insan hakları ve özgürlükler” ağızlarından düşürmedikleri sakız olup bugünlerde evire çevire çiğnemektedirler. Bu süreçte, en yaygın sloganları; “daha fazla hak, özgürlük ve demokrasi” şeklinde ucu açık taleplerinin ardı arkası kesilmemektedir. Biz tarihçiler bu süreçteki istekleri yani bu filmi Osmanlı Devlet hayatında da seyretmiştik.

Batı dünyası, XVIII ve XIX. yüzyıllarda yaşanmış olan Aydınlanma, Sanayi Devrimi ve özellikle Fransız İhtilali gibi büyük dönüşümlere paralel olarak gelişen “ulus devlet” olgusuyla güçlenen “milliyetçilik” aynı zamanda söz konusu dünyada milletleşme sürecinin de tamamlanmasında etkili olmuştur. Bu dönemdeki milliyetçilik akımı Batı dünyasının tahrik, teşvik ve desteğiyle Osmanlı Devleti’nde bir ayrıştırma vasıtası olarak kullanılmıştır.

Büyük Atatürk’ün başlatmış olduğu milletleşmeye paralel olarak millî kültürün hemen her alanda hayata geçirilmesinin sonucunda milliyetçilik âdeta kuvveden fiile çıkartılmıştı. Nitekim söz konusu dönemde; eğitimin her kademesinde, kültürel unsurların tamamında, ekonomide ve özellikle de dış politikada bir tavır ve duruş sergileme şeklinde görülmüştür. Atatürk sonrasında önceleri sanki Atatürk döneminden farklılaşma moda hâline getirilmiş, takiben de sorgulama ve yargulamalara paralel olarak milliyetçilik âdeta gardoraplarda sadece resmî törenler için saklanan ve giyilen elbise olarak görülmüştür.

Sonuç olarak, tarihî manada ilk örneğini Büyük Türk Hakanı Mete’nin uygulamalarında görmüş olduğumuz milletleşme olgusu Batı dünyasında yaklaşık olarak Mete Han’dan 1500 yıl sonra Rönesans ve reform hareketleri ile hayata geçirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurucusu büyük Atatürk ile Anadolu’da başlatılmış olan milletleşme süreci Atatürk sonrasında “gaflet ve delalet” günümüzde ise “ihamet” noktasına ulaşmıştır. Burada amaç Anadolu coğrafyasında Türkiye Cumhuriyeti’nin başlatmış olduğu bu sürecin şu veya bu şekilde amacına ulaşmaması engellenmiş ve engellenmektedir. ■

¹ Gökalp, Ziya (1981), “Millet Nedir?”, **Makaleler VIII**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 15.

² Erkal, Mustafa, “Millet, Milliyetçilik, Ulusçuluk ve Kültür Mozayığı”, **Türk Yurdu**, Mart-Mayıs 1999, Cilt 19, Sayı 139-141, s.277.

³ Arsal, Sadri Maksudi (1979), **Millet Duygusunun Sosyolojik Esasları**, İstanbul: Ötügen Neşriyat, s. 67-69.

⁴ Yuvalı, Abdulkadir, “Türkiye’de Tarih Öğretimi”, **Fırat Üniversitesi Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Sempozyumu**, 21-26 Mayıs 1984.

MOBİLİZASYON OPERASYONU

AV. HÜSEYİN ÖZBEK*

Halk açısından dinsel kimlik aynı zaman da millî kimliktir. Dinî aidiyet ile millî aidiyet çatışan iki ayrı değer değildir. Onun nazarında dinsel kimlikle millî kimlik birbiriyle örtüşen, sarmallaşan, ayrılması olanaksız bir alışımdır. Türk kelimesi Müslümanlığı da içine alan bir kavram genişliğine sahiptir. Dinî inancının ulusal kimliğini de ifade ettiğini düşünmektedir. Bu alışım farklı alt kimliklerden gelenleri de içine alarak daha kapsayıcı bir üst değere dönüşerek Türk ulusunu oluşturmaktadır.

Bir üst değer normuna dönüşerek ulusun tümünü kapsayan millî, dinî kimlik sarmalı yaşanan coğrafyayı sıradan bir toprak parçası olmaktan çıkarıp uğruna her türlü özverinin gösterileceği vatan hâline getirmektedir.

*İstanbul Barosu Genel Sekreteri.

Türk
kelimesi
Müslümanlığı
da içine alan
bir kavram
genişliğine
sahiptir.

Toprak üzerinde sabit olan mal varlıklarının nakli olanaksızdır. Bu nedenle de eşya hukukumuzda taşınmaz olarak tanımlanmaktadır. Ulusun ortak paydasına, millî kimliğine dönüşmüş din algısını taşınmaza benzetebiliriz. Millet için ortak değer olan dinsel aidiyet duygusu gerçekten de taşınmaz üzerindeki iştirak hâline mülkiyet olarak tanımlanabilir.

Bireysel inanç ve aidiyetin toplumun tümünü kapsar hâle gelmesiyle millî kimlikle sarmallaşmış taşınmazlaşmış din algısı ulus birliğinin, toplumsal dayanışmanın sigortasına dönüşmektedir. Tarih sahnesine çıkışından günümüze uzanan yolculuğunda edindiği deneyimler, yaşanan ortak acılar, paylaşılan zaferlerin damıtılmış tortusu ulusun kolektif kimliğini oluşturur. Ortak tarihî geçmişin miras duygusu, düşünce birlikteliğinin, toplumsal psikolojinin temelinde zamanla salt inanç olmasının ötesine geçerek millî kimlik, millî kültür hâline gelen din algısı vardır.

Milletin zor zamanlarında, yok oluş tehlikesinin kapıya dayandığı anlarda direncin, baş-kaldırının enerji kaynağı yukarıda bahsedilen din algısıdır. Almanlar bu durumu **Volk İslam- Halk İslam'ı** olarak adlandırmaktadırlar. Her ferдин hissedarı olduğu milletin müşterek taşınmazına, bireyselleştirdiği kolektif kültürüne dönüşmüş olan en geniş halkayı oluşturan bir algıdan bahsetmekteyiz. Bu açıdan değerlendirildiğinde İslam'ın evrensel bir din olmasının yanında Türk ulusu için millî kimlik olması sosyolojik bir gerçekliktir. Bu çerçevede içinde derin bilinçaltında yaşattığı inanç aidiyeti, ülke bütünlüğüne yönelik her türlü tehdit karşısında insanımızın bireysel tepkisini tetiklerken ulusal dayanışma duygusunu da yükseltmektedir.

Bireysel davranış biçiminin yanında kolektif kültüre, ulusal karaktere dönüşmüş din algısından rahatsız olanlarca İslam'ın bu formunu ortadan kaldırmak için öncelikle yapılması gereken nedir sorusuna gelebiliriz artık: Emperyalizm; millî kimliğe dönüşen, vatanı kutsayıp uğruna ölümü şehitlik sayan bir din algısından rahatsızdır. Ulus devletle, Cumhuriyetle, Atatürk'le barışık, ulusal bağımsızlık konusunda duyarlı, milletin müşterek taşınmazına dönüşmüş inanç anlayışının değişmesini istemektedir. Almanların Halk İslam'ı dedikleri, milletin ruhunda kök salan, derin bilinçaltında yaşattığı millî kodlarla örtüşen inanç motifini ortadan kaldırma operasyonunun temel he-

Bir üst değer normuna dönüşerek ulusun tümünü kapsayan millî, dinî kimlik sarmalı yaşanan coğrafyayı sıradan bir toprak parçası olmaktan çıkarıp uğruna her türlü özverinin gösterileceği vatan hâline getirmektedir.

defi İslam'ı gayrimenkullükten çıkarıp menkullüğe dönüştürmektir. Sistem DNA'sıyla oynanmış, millî kimlik olmaktan çıkarılmış, ulus devletle, bayrakla, ülkenin kuruluş değerleriyle kavgalı mobilize İslam istemektedir.

Türkiye coğrafyasından sökülüp vatansızlaştırılacak, bayraksızlaştırılacak, milletsizleştirilecek, Batı'nın derin laboratuvarlarında DNA'sıyla oynanarak mobilize hâle getirilip Brüksel'e, Berlin'e, Londra'ya, Paris'e, Washington'a taşınacak bir sömürge İslam'ı için kollar sıvanmıştır! Yatırımlar boşa gitmemiş, laboratuvar araştırmaları olumlu sonuçlanmıştır. Emperyalizmin buyruğuna teşne kimi

Tarih sahnesine çıkışından günümüze uzanan yolculuğunda edindiği deneyimler, yaşanılan ortak acılar, paylaşılan zaferlerin damıtılmış tortusu ulusun kolektif kimliğini oluşturur.

hoca efendiler aracılığıyla halkın müşterek değeri, direnç kaynağı olmaktan çıkarılıp, ulusa ve ülkeye düşmanlığa programlanmış, cemaat halkasının dışındakileri öteleyen emperyalist laboratuvarlarının köleleştirme reçetesi millete din olarak dayatılmaktadır.

Sistem Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş değerlerine, ulus devlet yapısına, üniterliğine, rejimine karşı açtığı savaşta koçbaşı görevini mobilize İslam'ın kadrolarına vermiştir. Millî kimlikle millî kimliğe dönüşen İslam'la kavgalı, menkulleştirilen, emperyalizmin çıkarları doğrultusunda ılımlaştırılıp mobilize hâle getirilen bir suni yazılım din olarak şırında edilmektedir. Ulusun müşterek taşınmazına, kolektif kimliğine dönüşmüş inancın yerine millî olan her şeye düşman, laboratuvar ürünü gayrimillî sömürge İslam'ı dayatılmaktadır. Emperyalizmin buyruğundaki, hoca efendinin ardına düşüp sistemin gönüllü köleliği, kendi ulus devletine karşı savaşmak cihat olarak nitelenmektedir! Haçlı laboratuvarların ürünü mobilize anlayışın yandaşları nazarında ulus devlet hasım, emperyalizm hısımdır. Mobilize İslam'ın kadroları aidiyet ve yön duygusu

sunu yitirdiği için ulus devletlerine karşı ibadet vecdiyle verdiği savaşı hizmet ve dindarlık olarak algılamaktadır'

Milli kimliğe dönüşen Halk İslam'ına, ulusa ve devlete karşı cepheye sürülen mobilize İslam'ın harekât planları Atlantik ötesinde yapılmakta, lojistiği yine aynı merkezce sağlanmaktadır. Planı uygulamaya sokanlar Türk kimliğine, kültürüne, bilinçaltında yaşattığı millî kodların tahribine yönelik sistemli ve sinsi saldırı sonucu kolektif hafıza silinir, yön duygusu yitirilirse ulusun dağılıp millî coğrafyanın parçalanacağı bilinmektedir.

Ülkenin kuruluş değerlerine bağlılıkta ısrar eden sivil ve askerî bürokrasiyle, rejimi savunan yargı mobilize kadroların tam anlamıyla kuşatması altındadır. Kitleleri gönüllü köleleştirmenin narkozu olarak uygulamaya sokulan sömürge yazılımının mobilize kadroları, devletten tasfiye edilenlerin yerini almakta, gönüllü sömürgeleşme tamamlanmaktadır.

Haçlı emperyalizminin mobilize kadrolarının ağır saldırısı karşısında Türk ulusunun bilincinin çökmesi, direncinin kırılması durumunda Türkiye Cumhuriyeti olmaktan çıkıp uşaklığı ve itaati din belleyen kölelerin coğrafyasına dönüşüm kaçınılmazlaşacak gibi görünmektedir! ■

TÜRK ANAYASA METİNLERİNDE VATANDAŞLIK MESELESİ

PROF. DR. E. SEMİH YALÇIN*

Giriş

Anayasa, devletin temel hukuk nizamını belirleyen kurallar bütünüdür. Anayasalar, insanoglunun üzerinde anlaşabildiği, ölçülebilir, kanıtlanabilir nitelikte, sübjektif, bölge, yöre ve zamana bağılı olmayan ahlaki normlarının yazılı hâle getirilmesi ve bu temeller üzerinde herkesin bir arada yaşaması ve birbirinin haklarına saygı duymasıyla ilgili ilkeler olabildiği ölçüde meşruiyet kazanırlar. Yani bir anlamda anayasalar ahlaki normlar olup toplumsal mutabakatın zeminini hazırlayan “toplumsal sözleşme” metinleridir. Anayasa bu özelliğiyle bir nevi insana karşı insanın yaşama güvencesinin belgesidir. Bu sebeple 19. yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkmaya başlayan “vatandaşlık” kavramı ve bilinci, anayasal gelişmelere bağılı olarak incelenmelidir. Halkın ihtiyaçlarına ve meşruiyet anlayışına göre hazırlanmış bir Anayasa metni tabii ki “modernleşme” göstergesidir. Modern bir Anayasa’nın ortaya çıkması ise her alanda elde edilecek fırsat eşitliğinin sağlanması anlamına gelmektedir. Anayasa ile fırsat eşitliğinin sağlandığı alanlarda insanlar, birlikte yaşamının asgari koşullarını oluşturur. Bu özelliğiyle Anayasa, hazırlandığı millet lehine taraf olmalıdır.

Devlet birey ilişkilerinin temel bağlamda düzenlendiği hukuki metinler modern devlet anlayışında anayasal belgeler olarak kabul edilmektedir. Bu metinlerin toplum içindeki dinamiklerin Meclise yansıması olan gruplarca bizatihi Anayasa çerçevesinde düzenlendiği herkesçe bilinmektedir. Ancak modern devletin oluşum sürecinde miras aldığı bir geleneğin olduğu da inkâr edilemez. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti’nin tarihî mirası Osmanlı Devleti’dir. Yeni Türk Devleti’nin, devlet insan ilişkilerinde tebaa kavramını tevarüs ettirmediği hem

*GÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

anayasal ve hem de hukuki belgelerden anlaşılır. Burada tebaa kavramının tevarüs ettirilmemesi, Osmanlı Devleti'nin kendi halkına yaklaşımında gelenekleşmiş bir anlayışın Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kaldığını ve bu mirasın yeni Cumhuriyetin ilk dönemlerinde eskiyi her ne kadar reddetse de devletin kendi halkını tamamen reddedemediği anlamına gelmektedir.¹

Modern devlet anlayışının yerleşmekte olduğunu ve bunun, hâlen devam eden bir süreçte gerçekleştiğini gözlemlemek zor değildir. 85 yılda dört Anayasa ve anayasalar üzerinde yapılan onlarca değişiklik bunun önemli göstergesidir. Sık sık yapılan Anayasa değişiklikleri hem devletin vatandaşa bakışında hem vatandaşın devlete karşı sorumluluklarında ciddi farklılaşmaların olduğunu göstermiştir. Bu yaklaşımda devlet ve birey ilişkilerinin sosyolojik temelden farklı alanlara kayması ve yeni toplumsal kurumların vatandaşlığın anayasal gelişimi üzerinde etki faktörü de öne çıkmaktadır.²

Osmanlının Son Yüzyılında “Vatandaşlık” Kavramı

Tanzimat Döneminin Osmanlı sosyal ve kültürel hayatında dikkate değer etkileri olduğu vakidir. Bunun yanında Osmanlı siyasi düşüncesinde de önemli değişimler meydana getirmiştir. Osmanlı aydınlarının zihinlerine, bu dönemde tebaanın yani yönetilen kesimin yabancı olduğu bir kavramın yer ettiğini görmekteyiz. Adına vatandaşlık dediğimiz ve birey toplum ilişkilerini düzenleyen kavram, modern manada bir düzenleme olmasa da tebaadan vatandaş statüsüne ulaşmada önemli işlev yüklemiştir.

1839'da Tanzimat Fermanı ile Osmanlı tebaasına can, mal ve ırz gibi kişi hak ve özgürlüklerinin verilmesi ve bunun devletin garantörlüğü altına alınması ile birey ön plana çıkarılmıştır. Bununla modern bir toplum hedeflenmiştir. Zira Tanzimatçı aydınların düşünce dünyasında modern bir devlet, modern bir toplumla varlığını devam ettirebilirdi. Klasik Osmanlı tebaa anlayışı, Tanzimatın getirdiği hukuki düzenlemelerle dönüşüm geçirerek devlet güvencesine bağlanan modern toplum anlayışına bırakmıştır. Bu dönüşüm her ne kadar Osmanlı toplumunun cemaat yapılanmasını bütünüyle değiştirmese de Batı tipi toplum yapısı egemen olmaya başlamıştır. Tanzimat Fermanı ile ilk defa padişahın “hukuk-ı millete” tabi kılınması, bu dönüşümün önemli göstergesidir. Zira yönetenler kendi istekleriyle hazırladığı programda bütün yönetici kesimin görev, yetki ve sorumluluğu paylaştırılmış ve milletin hak ve vazifesi de kanunla tayin ve tespit edilmiştir.

Osmanlı devlet anlayışında millet tanımı din mensubiyetliğine göre belirlenmekteydi. Tanzimatla birlikte klasik siyasi sistemin tayin ettiği bu tanım değişmiş, ekonomik ve siyasi eksenli millet tanımı, Osmanlı yönetici ve aydın kesimi tarafından da benimsenir olmuştur. Böylece millet, hem iktisadî hem de siyasi amaçlarla bir araya gelmiş fertlerin meydana getirdiği oluşumlar, birliktelikler şeklinde algılanmaya başlanmıştır. Sadık Rıfat Paşa'nın da ifade ettiği gibi milliyetçilik akımının doğurduğu değişim Tanzimat öncesinde başlamış olmakla bir-

likte, bu yeni dönemin vermiş olduğu haklarla sonraki dönemlerde hızlanmış ve özellikle Meşrutiyet döneminde büyük ivme yakalamıştır.³

Tanzimat Fermanından sonra özellikle gayrimüslim unsurların hukukî statülerinde ve dinî hayatlarında yeni düzenlemeler getiren Islahat Fermanı, kavramının gelişimini sağlayan hukuki alt- yapıyı hazırlamıştır.⁴ Bu Ferman, unsurları dinen müsavi hâle getirmiştir. Bu yönüyle Türklerin “millet-i hâkime” özelliği de zedelenmiştir.⁵ Bununla dinen fertler eşit hâle getirilmekle bir Osmanlı vatandaşlığı vücuda getirilmek istenmiştir.⁶ Bu Fermanın giriş kısmında yer alan “revâbıt-ı kalbiyye-i vatandaşî ile birbirine merbut olan... kâffe-i sunuf-ı teba’-a-i sahanemin” ifadesinden açıkça anlaşılmaktadır.⁷

Sık sık yapılan Anayasa değişiklikleri hem devletin vatandaşına bakışında hem vatandaşın devlete karşı sorumluluklarında ciddi farklılaşmaların olduğunu göstermiştir.

“Vatandaşlık” kavramı, Ceza Kanunnamesi, İdare-i Umûmîye-i Vilayet Nizamnamesi ve Dersâdet ve Vilayet Belediye Kanunu ile resmî bir nitelik kazanmıştır.⁸ Bunların yanında “Fransız Kanunu”ndan esinlenerek hazırlanan 1869 tarihli “Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnamesi” Osmanlı Devleti’nde ilk uyruklu yasası olarak kabul edilmektedir. 9 maddeden oluşan yasa da vatandaşlığa gönderme yapacak bir maddeye rastlanılmamaktadır. “Tâbiyet-i Osmaniye” ifadesi millete ait bir yaklaşımı ifade etmemektedir. Dönemin hâkim anlayışının tayin ettiği padişaha bağlılığın belirleyici bir unsur olmasını göz önüne alırsak, bu yadsınamaz. Bu kanunla Osmanlı tebaasının hukuki statüleri müsavi hâle getirilmiştir.⁹

Osmanlı uyruklarının haklarına dair ilk geniş çaplı düzenleme Kanun-ı Esasî ile “Tebaa-i Devlet-i Osmânîye’nin Hukuk-ı Umûmîyesi” adıyla yapılmıştır. Bu düzenleme ile de Tâbiyet-i Osmânîye Kanunnamesi’nde vatandaş kavramı yerine, Osmanlı tebaası kavramı esas alınmıştır. Kanun-ı Esasî’nin 8. maddesinde yer alan “Osmanlı Devleti tabiiyetinde bulunan efradın cümlesine herhangi din ve mezhepten olur ise olsun istisnasız Osmanlı tabir olunur ve Osmanlı sıfatı kanunen muayyen olan ahvale göre istihsal ve izale edilir.” ifadesindeki fert vurgusu I. Meşrutiyet Dönemi toplumsal sözleşme ruhunun niteliğini de belirgin hâle getirmiştir. Böylece, Osmanlı vatandaşlığı ilk defa bugünün ideali olan, hukuki ve siyasi bağ anlamındaki vatandaşlığa doğru zayıfta olsa bir adımın atılmasıdır. Atılan bu adımın zayıflığının göstergelerinden biri, 1876 tarihli Kanun-ı Esasi uyarınca Osmanlı İmparatorluğu’nda yapılan ilk mebus seçiminde uygulanan geçici yönergeye göre, mebus seçilebilmek için “az çok emlak sahibi olmanın” gerekli olmasıdır. Yönetenlerle yönetilenler arasında uçuruma sebep olan ve vergi vermeyen halkın tamamen dışlandığı böyle bir düzende vatandaşlık kavramının filizlenmesi

mümkün olmamıştır. Çünkü padişahın tebaasının itaati karşılığında onun haklarını gözetme ve koruma yükümlülüğünü içeren denge (daire-i adalet) hep kâğıt üzerinde kalmıştır. Padişahın yanı sıra, ulema ve ümera gibi dinî ve asker seçkinlerin lehine giderek yozlaşmış, halk gerçek anlamda kulluktan kurtulamamıştır. Çünkü ne devlete ne dine ne de güçlü kişilere karşı korunma gibi temel hakları henüz olgunlaşmamıştır.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen çok farklı milletlerden meydana gelen Osmanlı Devleti Anayasa'sıyla, teklifi öngören bir "Osmanlı milleti"nden bahsedilebilir. Yani bir üst kimlik ve müşterek olarak görülen "Osmanlılık" devletin kimliği olarak kabul edilmiştir. 18. maddede ise, "Osmanlı Devleti"nde devlet memuru olmak için resmî dil olan Türkçeyi bilmelerini şart" koşarak resmî dilde teklifi sağlamaktadır. 1909 Kanun-ı Esasî'sinde de bu temel ilk maddelere dokunulmamıştır.

II. Meşrutiyetin öngördüğü siyasi ve kamusal yapı vatandaşlık kabulünde ciddi sayılabilecek değişimleri tetiklemiştir. II. Meşrutiyette hazırlanan yeni düzenlemeyle vatandaş ile devlet arasındaki hukuki ve siyasi ilişkinin kuralları belirlenmeye başlamıştır.¹⁰ 16 Ağustos 1909 tarihli "Cemiyetler Kanunu" ile 30 Temmuz 1909 tarihli "Tatil-i Eşgâl Kanunu" örgütlü topluma yönelmenin vatandaşın sivil ve siyasi katılımının önünü açtığı doğrudur. Ancak bu dönemde kurulan derneklerin amaç ve nitelikleriyle ilgili olarak getirilen sınırlamalar Cumhuriyet Döneminde de görülecek olan devlet-sivil toplum ilişkisinde giderek yapısal bir nitelik kazanacak olan güvensizlik ve tedirginliğin bir ifadesi olarak ortaya çıkacaktır. Meşrutiyet camiasını kaplayan olayların belki de en önemlisi siyaset yapmada fertlerin artışıdır.¹¹

1911'de yapılan ara seçim "vatandaş katılımının" önemli göstergesi olarak kabul edilebilir. "İntihâb-ı Mebusân Kanunu"nun hükümleri uyarınca yapılan seçimler, millî egemenliğin dışı vurumu olarak oy verme işlemi devletin vatandaşlarını bir vatandaşlık töreni etrafında birleştirme kapasitesini ve bu anlamda birleşik bir kamusal siyasi alanın varlığını hem fiilî hem de sembolik düzeyde ortaya koymuştur.¹²

Diğer taraftan siyasi katılımın dışında kalanların "yeni insan-yeni toplum" projesi çerçevesinde "bayramlar" önemli bir görev üstlenmiştir. II. Meşrutiyet, laik nitelikli bir bileşik kamusal alanın varlığını tescil etmek amacıyla vatandaşları bölen dinî bayramların karşısına onları bir bütünün parçaları yapmak için bir dizi yerli bayram¹³ icat edilmiştir. Bu bayramlar 10 Temmuz resmî bayramı, 1915'ten itibaren kutlanan "Mektepliler Bayramı", 1916'da kutlanmaya başlanan "Çocuklar Bayramı" ve 1918'deki "İdman Bayramı"dır.¹⁴

II. Meşrutiyet merkezî modern devletin yeni siyasi öznesi olan vatandaşın inşasında okula özellikle de ilköğretime önem vermiştir. Meşrutiyetin getirdiği değerler sistemi doğrultusunda biçimlendirilecek yeni kuşakların inşası çocuğu ve genç nesli toplumun geleceği ile ilgili önemli aktör hâline getirmiştir. Kanun-ı Esasî'nin 114. maddesinde, "Osmanlı efradının kaffesince tahsil-i maarifin birinci

mertebesi mecburî" olmasıyla ilgili hükmü ilköğretim çocuğun toplumsallaşma sürecindeki önemini artırmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi mekteplerinde okutulan "Malûmât-ı Medeniye ve Ahlakîye ve İktisadîye" dersi Cumhuriyetin ortaöğretimlerinde "Yurttaşlık Bilgisi" olarak okutulmuştur. 1913 tarihinde yeni teşkil olunan müfredat programında "Tedrîsât-ı İptidâîye Kanun-ı Muvakkatı"nda da Malûmât-ı Medeniye ve Ahlakîye ve İktisadîye" dersi yer almıştır. Görüldüğü gibi bu talimatname makbul vatandaşı dinine bağlı milliyetini tanıyan, eğitilmiş ve aydın bir vatansaver olarak tanımlamaktadır.¹⁵

Yeni Türk Devleti'nin Vatandaşlık Algısı

Yukarıda da görüldüğü gibi Anayasa hareketleri Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren Türk milletinin hayatına girmiştir. Osmanlı'daki modernleşme birikim ve tecrübeleri de yeni kurulan Türkiye Devleti'nin temel dinamikleri olarak kabul görecektir. Burada yeni Türk Devleti'nin düşünce pratiğinin nelerden etkilendiğini iyi belirlemek gerekmektedir. Mustafa Kemal Atatürk, Batı medeniyetini, muasır medeniyet seviyesine erişmede örnek ve hedef olarak göstermiş; Batı dünyasını etkileyen düşünce mimarlarından ilham aldığını gizlememiştir. Nitekim Ernest Renan'ın dünya genelinde kabul gören millet tanımı Mustafa Kemal Atatürk'ün tanımıyla paralellik arz etmektedir. E. Renan'ın sunduğu tanıma göre millet: "Ortak geçmişi olan ve birlikte yaşama arzusu gösteren insan topluluğudur." Mustafa Kemal Atatürk'ün tanımı ise biraz daha detaylı olup şu şekildedir: "Zengin bir hatıra mirasına sahip bulunan; beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvafakatte samimi olan ve sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradeleri müşterek olan insanların birleşmesinden meydana gelen cemiyete millet namı verilir."¹⁶

Çağdaş ve pozitif hukukun temelinde yatan sözleşme kavramına burada da rastlamaktayız. Kabul edilen tanımda millet veya vatandaş olmanın yegâne şartı bu yöndeki müşterek iradedir. Elbetteki bütünü oluşturan insanların bu yöndeki iradesini belirleyecek bazı yükümlülükler öncelik taşımaktadır. Fransız İhtilalinin sonucunda siyasası daha da belirginleşen ve uğrunda insan kitlesinin yoğun düşünsel ve eylemsel mücadele sahnesinden sonra, "kimlik" ve kimliğin alt unsur bağlantıları dil-kültür-din ve sair gibi bazı unsurların vazgeçilmezliği kimlik çatısında birleşmekte ve şart hâline gelmektedir. Lakin her doğana sözleşmenin yukarıda bahsettiğimiz kaydını okuyup bunu reddi hâlinde sınır dışı etmek gibi bir durum mümkün olamayacağına göre bu kaydı tersten okumak gerekir.

Mustafa Kemal Atatürk, Batı medeniyetini, muasır medeniyet seviyesine erişmede örnek ve hedef olarak göstermiş; Batı dünyasını etkileyen düşünce mimarlarından ilham aldığını gizlememiştir.

Akdin mahiyetini ise Rousseau ve Mustafa Kemal karşılaştırmasında arandığında; Rousseau'nun "Toplum Sözleşmesi" adlı eseri ile Mustafa Kemal'in ise "Nutuk, Söylev ve Demeçleri" adlı toplama eserinde ilk olarak millî egemenlik müessesesinin işlenmiş olduğu görülebilir. Rousseau: "Her birimiz genel iradenin yüksek yönetimi altında nefsimizi ve bütün iktidarımızı birleştiriyoruz ve her üye bütünü bir parçası oluyor. Yalnız genel irade devletin güçlerini devletin kuruluş amacına, yani herkesin iyiliğine uygun olarak yönetebilir." derken, M. Kemal "bugün bütün cihanın milletleri yalnız bir egemenlik tanırırlar: millî egemenlik" sözleri ile bunu tasdik etmektedir.¹⁷

Buradan çıkarılacak sonuç, devletin güçlerini herkesin iyiliğine uygun olarak yönetmek ilkesinin sözleşmenin mahiyetini teşkil ettiğidir. Egemenlik hangi

Anayasa'ya dâhil herkesin kendini Türk olarak kabul ettiğini ya da bu norm ile herkesin kendi ifadeleri ne olursa olsun artık Türk olduğunu söylememiz gerekmektedir.

nedenlerden ötürü başkasına bağlanamazsa, yine aynı nedenlerden başka bir toplumsal çıkar veya kitleye ayrıcalıktan ötürü bölünemez, çünkü irade ya genel ve egemendir ya değildir. Otokratik görünümde ise halkın tümünün iradesi dışında kalır. Egemen bir devlette vatandaşlık, insanı devlete bağlayan hukuki ve siyasi bağ olarak ferdin hukuki-siyasi kimlik ve statü kazanmasını sağlayacaktır.

Değişme olgusu etrafında farklılaşan toplumlar, bireyler ve ideolojik algılar üretim yapılarındaki hızlı ilerlemenin de etkisiyle hukuki bağlamda mevzuat değişimlerine gittikleri kaçınılmaz bir gerçek olmuştur. Özellikle kapitalist üretim yapısının sunumları ve düşünce yapılarında oluşturduğu bağımsız ve bazen de geleneksel değerleri ezen tavırla ülke vatandaşlarını nasıl bir vatandaşlık mevzuatıyla bir arada tutma ihtiyacı da nüzul etmektedir. Bu kapsamda Türkiye Anayasa'sında da gelişen iç ve dış algılara ve reflekslere paralel de-

ğişimler gerçekleşmiştir. Devlet kanadında gelişen refleksler daha çok Kürt ve İslami kimliklere karşı hukuki alanda gelişmiştir.¹⁸ Türk anayasal hareketinde ana kavram bir üst kimlik etrafında bütünleştirici olan boyuttur. Anayasa'ya dâhil herkesin kendini Türk olarak kabul ettiğini ya da bu norm ile herkesin kendi ifadeleri ne olursa olsun artık Türk olduğunu söylememiz gerekmektedir. Burada bahsedilen Türk milleti oluşturanların anayasal kimliğidir. Kurucu iktidar, aynı zaman da etnisiteyi de ifade eden bu kimliği uygun görmüştür.

Günümüz Türkiye'sinde AB süreci dâhil iktisadi ve toplumsal kitleler açısından farklı etnik ve sınıfların mevcut olduğu gibi sosyolojik açıdan da ayrışmalar demokrasi istemi etrafında mevcut hâle gelmiştir.¹⁹ Bunları görmezden gelen hukukun sosyal olgular boyutu eksik olacağından kayıt altında olsalar da egemenlik sahiplerinin itirazları yükselecektir. Nitekim Türkiye'nin gündemin-

den uzunca bir süredir eksik olmayan daha ziyade etnik ve inanç temelli kimlik beyanları bunun ispatıdır. Bağımsızlığın tesisinden sonra muhafazası da bu anlama gelmektedir. Bu, sürekli olarak yenilenmeyi ve gelişmeyi de gerektirir. Bu da çağdaş düşünüşe göre toplumu bütünüyle dönüştürmeyi hedefleyen düşünce sistemleri olan ideoloji devletinden,²⁰ demokrasiyi özgürlükler bağlamında özümsemiş hukuk devletine geçişle mümkündür.

Türk Anayasalarında Vatandaşlık Olgusu ve Değişim

Cumhuriyete geçişle beraber Türkiye’de anayasal içerik olarak gelişen toplumsal ve ekonomik olaylar karşısında “vatandaşlık” olgusunun uğradığı değişim dikkat çekicidir. Türk anayasaları incelendiğinde görülecektir ki; Türk Anayasa hukukunun dayandığı Batı dünyasında vatandaşlık olgusunun tekmülü ve devletin vatandaşa karşı oluşan kurumsal refleksi Fransa’nınkine benzer şekilde gelişmiştir.²¹

Nitekim Millî Mücadele ile başlayan değişim, “hâkimiyet-i milliye” ilkesinin yerleşmesine ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde ümmet yerine milleti; kul yerine vatandaşı getirmiştir. Yeni kurulan Cumhuriyette ilk kez meşruluğunu gelenek ve dinden alan yönetim anlayışındaki tebaanın yerini de vatandaş kavramı almıştır. Buna göre, Misak-ı Millî sınırları içinde yaşayan herkes eşit hak ve ödevleri olan Türkiye vatandaşı olarak görülmüştür. Böylece Osmanlı Devleti’nin mirası olan çok milletli, çok dinli, çok dilli ve çok kültürlü toplumsal yapısı üzerinde yeni bir millet anlayışı doğmuştur.

20 Ocak 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu tam anlamıyla Türk devletinin kurucu Anayasa’sı sayılamaz. Bu Kanun olağanüstü hâl içinde bulunan TBMM’nin çalışmalarını nizama sokmak amacı ile çıkartılmış ve 29 Ekim 1923’te 1. maddesine: “Türkiye Devleti’nin şekli-i hükûmeti, Cumhuriyettir.” cümlesi eklenirken; 2. maddesi de “Türkiye Devleti’nin dini İslam’dır. Resmî lisanı Türkçedir.” şeklinde değiştirilmiştir.

1921 Teşkilat-ı Esasiye ile beraber yasal bir süreci gerçekleştiren Millî Mücadele kadroları ilk Anayasa’da hususi bir etnik kimliği vurgulamaksızın devletin egemeni millet kavramıyla tüm tebaayı ima ederken devletin bütünleştirici unsuru olarak “Türkçe” ve “İslam dini”²² kabul edilmiştir. Bu Anayasa’da vatandaşlığa atıf olabilecek ve bireyin kimlik oluşumundaki etkenlerden olan dil ve din özellikle bu yüzden öne çıkartılmıştır. İdari anlamda ise devlet ve birey arasındaki ilişkinin TBMM üzerinden sağlanacağı belirtilmiştir.

1921’de henüz Türkiye Cumhuriyeti Devleti olmadığı için “vatandaşlık hukuku” ile ilgili düzenlemeler 1924 Anayasa’sından itibaren yapılmıştır. 1924 Anayasa’sı 1921 Teşkilat-ı Esasiye üzerinden temel edilecektir. Devletin resmî dili ve dini aynı kalmakla beraber ek olarak her Türk²³ hür doğar ve hür yaşar ile vatandaşların özgürlüğüne genel bir teminat getirilmiş olunacaktır. Türk vatandaşlığı ilk kez Anayasa’da bir madde ile tarif olacaktır. 1924 Anayasa’sınının 88.

maddesinde: “Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla (Türk) itlak olunur. Türkiye’de veya hariçte bir Türk babanın sulbünden doğan ve yahut Türkiye’de mütemekkin bir ecnebi babanın sulbünden Türkiye’de doğup da memleket dâhilinde ikamet ve sinnirüšte vusulünde resmen Türklüğü ihtiyar eden veyahut Vatandaşlık Kanunu mucibince Türklüğe kabul olunan herkes Türk’tür. Türklük sıfatı kanunen muayyen olan ahvalde izale edilir.”²⁴ denilmektedir. Bu Anayasa’da Atatürk’ün “Türk milleti” tanımı tam anlamıyla ifadesini bulmuştur. Anayasa’nın farklı etnik yapılara bakışı; Türklük camiasının bütün ırkları bütünleştirebilme kabiliyetine sahip olduğu şeklindedir. 1924’ten 1982’ye kadar Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında Türklüğün ve vatandaşlığın tanımı aynıdır.

Sonuç olarak 1924 Anayasa’sı etnik bir ünsiyeti değil de üst kimlik nazarıyla ve din-dil ayrımı yapmaksızın ortak bir çatıda anayasal vatandaşlık ihdas edilmektedir. 1945 Anayasa değişikliği sırasında 88. madde: “Türkiye’de din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese ‘Türk’ denir.” şeklinde olup sadeleştirme dışında herhangi bir değişikliğe uğramamıştır.

Çok partili hayata geçişle beraber artan ifade ve özgürlüklerin ardından gerçekleşen 1960 İhtilalinin ardından Millî Birlik Komitesince hazırlanan ve halk oylamasıyla kanunlaştırılan 1961 Anayasa’sının vatandaşlık yaklaşımı ise 54. madde ile düzenlenerek: “Türk Devleti’ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür.” ifadesiyle daha önceki tanımlar muhafaza edilmiştir.

61 Anayasa’sı, dönemin dünyasında artan liberal ve çoğunlukçu anlayış çerçevesinin izleri altında ayrı bir muhteva kazanacaktır. Anayasa’nın siyasi hak ve ödevler kısmında 54. maddesinde konulan “Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça, vatandaşlıktan çıkarılamaz. Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz.”²⁵ ifadesi konularak ceza ve vatandaşlığa aykırılığın çerçevesine bir tanım getirilmiş olunacaktır. Ayrıca 61 Anayasa’sında vatandaşlık tanımı içerisinde birey devlet ilişkilerinin yazılı kanunlar çerçevesinde işlerliği için seçme ve seçilme hakkı, dilekçe hakkı, kamu hizmetlerine girme, vergi ile yükümlü olma ve millî savunmada bulunma (askerlikle yükümlü olma) gibi ödevler yazılı metin altına alınmış olacaktır. Yine önemli bir gelişme olarak bireyin parti kurma ve partilere üye olmasının hukuki boyutu liberal anlamda hissedilmektedir. 61 Anayasa’sında devlet ve millet bütünlüğü de ayrıca öne çıkartılarak iç yapıdaki ayrılma unsurlarına karşı hukuki bir refleks geliştirmiştir. Bu Anayasa ile fert, maddi ve manevi kişiliğini geliştirme de özgür bırakılmıştır.

20. yüzyılın sonlarında dünyada gerçekleşen siyasi değişim; globalleşme ve kapitalist deneyimin dayattığı küreselleşmeci kimlik; yeni dönemde Türkiye Anayasa’sında vatandaşlık olgusunun Türk millî kimliği üzerinden kurgulanmasına yol açacaktır. 82 Anayasa’sının başlangıç kısmında: “Her Türk vatandaşının bu Anayasa’daki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak millî kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu

bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu²⁶ garantisi yer almaktadır. Bu Anayasa'da Türk vatandaşlığı ile ilgili hususlar 66. madde etrafında şekillenmiştir. 82 Anayasa'sında vatandaşlık bağı Türk etnisitesini baskın hâle getirmiş; Türk babadan veya Türk anadan doğanların Türk sayılacağı ifadesiyle vatandaşlığa Türklüğün öne çıkarıldığı bir yaklaşım kazandırılmıştır.

Bu çerçevede Türkiye'nin ilk kapsamlı Anayasa'sı olma özelliğini taşıyan 1924 ve askerî darbeler sonucu oluşan 1961 ve 1982 Anayasalarında vatandaşlık tanımını ve tanımın bina edildiği fikrî altyapılar, temelde bireyin devletle girdiği hukuki bağ temelinde tanımlanmış; etnik köken, bu hukuki kurumun ön koşulu olarak kabul edilmiştir. Literatürde de Türk ve Türklük kavramlarının din, ırk, dil ya da kültür farklılığına işaret eden kavramlar olmadığı, Türklük ile Türkiye Cumhuriyeti'ne hukuki ve siyasal bağlılığın ifadesi olarak vatandaşlık kavramının, Türk ile de Türkiye vatandaşlarının kastedildiği hususundaki anlam ağırlık kazanmaktadır.²⁷ Kısacası, son Anayasa olan 1982 Anayasa'sı aynı konuyu 66. madde ile: "Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür." ifadesiyle vatandaşlık, hukuki bir ilişki ve statü üzerinden düzenlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti bir mozaik toplum değil; ebru'dur

Osmanlı ülkesinde yaşayan ve hukuken devlete bağlı bulunan herkes, tam bir hak eşitliği içerisinde vatandaş sayılmaktaydı. Osmanlı kelimesinin hatta deyiminin, hukuki mahiyeti, Osmanlı vatandaşlarının hiçbir ayırım olmadan korunması anlamındaydı. Türklerin kurduğu bütün devlet düzenlerinde, bu esas gelenek değiştirilmemiş ve bozulmamıştır. Devletin nüfus unsurunu oluşturan herkes, din, mezhep, ırk ve "etnik köken farkı olmaksızın" devletin hakiki evladıdır.

Türkiye Cumhuriyet döneminde, 1924 Anayasa'sının 88. maddesinde bu gelenek sürdürülmüş, Türk vatandaşına "Türk" denildiğine işaret edilerek, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının adının "Türk" olduğu belirtilmiştir. 1924 Anayasa'sının 88. maddesinde yer alan Türk deyimini, Anayasa'da ırk temeline dayandırılmamıştır. Anayasa bu deyimini ırk anlamı itibarıyla kullanmamıştır. Burada Türk kelimesi; Türkiye Devleti vatandaşının adıdır, sıfatıdır. Bu vatandaşın dini, mezhebi, ırkı, etnik kökeni farklı olabilir, ama Anayasa ona, Türkiye Devleti'nin vatandaşı olduğu sürece Türk demek ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları arasındaki eşitliği belirtmektedir. 1961 Anayasa'sının Türk vatandaşlığına ilişkin 54. maddesi

82 Anayasa'sında vatandaşlık bağı Türk etnisitesini baskın hâle getirmiş; Türk babadan veya Türk anadan doğanların Türk sayılacağı ifadesiyle vatandaşlığa Türklüğün öne çıkarıldığı bir yaklaşım kazandırılmıştır.

ile günümüzde bunun yerini almış olan 1982 Anayasa'sının 66. maddesi birbirinin aynısıdır.

1982 Anayasa'sında vatandaşlık ile ilgili hükme göre; Türk vatandaşlığında bulunan herkes Türk'tür. 82 Anayasa'sı Türk vatandaşları arasında ayırıcı/bölücülük çıkarıcı eylemleri de suç hâline getirmiştir. Anayasa, vatandaşın adının "Türk" olduğunu ifade ederken, ırkçı bir kavrama işaret etmemiş, tam tersine ırkçı temele dayalı tarifleri de reddetmiştir. Bu husustaki uygulama, Batı Avrupa devletlerindeki anlayış ve tutum gibidir. Nitekim bütün anayasalarda "Türk" kelimesi bir hukuki terim olarak kullanılmıştır. Türk olan her kişi, Anayasa'nın belirttiği bütün temel hak ve hürriyetlerden ve siyasi haklardan eşit olarak yararlanacağı gibi, yine Anayasa'ya uygun kanunların koymuş olduğu "yaptırımlarla" da yükümlü bulunacak ve vatandaşlar arasında hukuk eşitliği geçerli olacaktır.

Ne bu devlet
ne de bu
millet bir
mozaik
toplum
değildir. Bu
zengin yapı
ancak bir
ebru olarak
isimlendirilebilir.

Görüldüğü gibi bu anayasaların bütününde, millet sübjektif unsurlarla nitelendirilen bir topluluk olarak kabul görmüştür. Millet her şeyden önce, ortaklaşa yaşama şuurunda birleşmiş fertlerin topluluğudur. Yani milleti meydana getiren bireyler "millî şuur ve ülküler" de birleşmiştir.

Hâl böyleyken terörist başının istediği gibi devletin kurucu unsurları olarak Türkler ve Kürtlerin Anayasa'da ayrı ayrı belirtilmesi hâlinde Türk vatandaşlığının tanımı etnik esaslara dayanacak: toplum "Türk" ve "Kürt" olmak üzere ikiye bölünecektir. Bu model Tito dönemi Yugoslavya'sında uygulanmış, Tito'dan sonra Yugoslavya Anayasa'da belirtilen kurucu milletlerin ayrılma iradesi ortaya

koymaları üzerine Bosna-Hersek, Sırbistan, Hırvatistan, Makedonya Cumhuriyeti, Karadağ, Slovenya ve Kosova olmak üzere yedi devlete bölünmüştür. Bugünün Türkiye'sinde ABD ve AB'nin istediği ve AKP iktidarının zemin hazırladığı DTP ve terörist başının ısrarla talep ettiği ve "manda muhiplerin" kılıf bulmaya çalıştığı model de budur. Ancak bugünün müttefikleri "Türk milletinin ebedî bir hayat kabiliyetine sahip" olduğunu unutmamalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti; millî, üniter, tek ve bağımsız olma özellikleriyle son 200 yıllık tarihimizde, yenilmişliğimize, itilip kakılmışlığımıza, geri kalmışlığımıza ve nihayet yeniden dirilişimize derman olarak bulabildiğimiz çarenin adıdır. 90 yıl önce tesis edilen bu modern devlet, bugün "Kürt açılımı" denilen oyunun peşine düşen 'kötü adamlar' ve mevcut iktidar tarafından ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır.

Bu tür ayrılıkçı faaliyetlerin öteki tarafında vazifesini yerine getirmeye çalışan terörist başı ise 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilât-ı Esasiye (Anayasa) Kanunu'na dayanmaya çalışarak ortak bir mutabakattan bahsedebilmektedir. Mütareke ay-

dınları ise 1921 Anayasa'sının ruhunu barındıran yeni yapılacak Anayasa'da Kürtlerin devletin temel kurucu öğelerinden biri olarak tanınmasını istemekte, Kürtlerin anayasal özgürlüğünün sağlanması hâlinde PKK'nın silah bırakması söz konusu olabilir demektedirler.

Bu yol, "Kürt açılımı" söylemleriyle başlayıp "demokratikleşme" ve nihayet "millî birlik" ifadeleriyle devam ettirilmiş, birçok tezat ve kavram kargaşasını beraberinde getirmiştir. Yapılan en büyük yanlış kolektif bir kavram olan demokratikleşmenin mevcut siyasi iktidar tarafından etnik veya bölgesel tabanlı bir bakışla ele alınmasıdır.

Osmanlıdan Cumhuriyet Türkiye'sine geçişte hâkim olan kabul şekli "millî bir devlet" olma adına farklılıkların zenginlik olarak algılanmasıdır. Bu şekilde yeni Türk Devleti, Anadolu insanını Türk kimliği çatısı altında kaynaştırıp bir bütünlük oluşturmayı başaramıştır. Ancak 90 yıl sonra farklılıkların kaşınması, millet yapısının mozaik toplum olarak benimsetme çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Hâlbuki **ne bu devlet ne de bu millet bir mozaik toplum değildir. Bu zengin yapı ancak bir ebru olarak isimlendirilebilir.**²⁸ Bir beton zemine serpiştirilmiş mozaik parçaları konuldukları noktada yer değiştirmeden durağan bir şekilde kalırlar. Çünkü mozaikte parçalar kendi özelliklerini muhafaza etmekle birlikte millet olmanın ileriye dönük ideali olan kaynaşmayı gerçekleştiremezler. Mozaik parçalarına benzettiğimiz farklılıklar büyük bir tablo içinde değişmeden, gelişmeden, kültürel alışverişe girmeden mevcudiyetini koruma gayreti içindedir. Bu durum kapalı toplumlarda görülen "gettoları" meydana getirir. Evrensel olmayan bu yapı; ne bireysel hak ve hürriyetlerin ne de kolektif hak ve hürriyetlerin sağlandığı millî ve üniter olmayan bir ayrışmayı ortaya çıkarır. Hâlbuki ebru dendiğinde farklılıkların büyük su tablosu içinde ayrı ayrı renklere sahip birer değer olduğu görülebilir. Su üzerine damlatılan her bir renk önce farklı durur. Ancak bir fırça darbesi bu renkleri kaynaştırır. Farklı renkler yeni bir resmi, bu bütün içinde tamamlamak suretiyle ortaya çıkarır. Ortaya çıkan ise yeni, farklı ve daha da önemlisi tek olan bir resimdir. Anadolu insanı bu resmi Kurtuluş Savaşı ile çizmiş farklı renkleri, ateşle imtihan edildiği var olma mücadelesiyle birlikte şekillendirmiştir.

O hâlde bu ülkede yaşayan insanların bir kesimine sağlanan haklarla demokratikleşme olamaz. Bu tür güdümlü çabalar farklılıkları sabitleştirir ve toplumu ayrıştırmaya götürür. Türkiye'de ortaya çıkabilecek bu tür bir "pozitif ayrımcılığın" ise hukukileştirilmesi mümkün olamaz.

Ayrıca Türkiye'de "kültürel çoğulculuk" ile "kültürel zenginlik" arasındaki farklılık artık idrak edilmelidir. Kültürel çoğulculuk toplumu bölmeye, kültürel zenginlik ise bütünleşmeye zemin hazırlayacak kabullerdir. Bu nedenle, farklı dilde eğitim gibi kolektif haklar ile değişik düzeylerde özerklik gibi siyasi haklara yönelik yaklaşımlardan uzak durulması gerekmektedir. Çünkü Türkiye'de tek olan resmî dili çoğaltmak, "ayrı eğitim" uygulamalarını başlatmak Türk toplumunda zıtlaşmayı ve cepheleşmeyi gündeme getirecektir. Bu yönde geliştirilecek

süreç ise birliğe değil, aksine bölünmeye hizmet edecektir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne Anayasa'da belirlenen hukuki ve siyasi bağ ile bağlı her ferдин Türk olarak adlandırılması, ebrulaşmış toplumun anayasal görüntüsüdür. Bu kavramlardan farklı manalar çıkarmak, bütünlüğe ihanetten başka anlam taşımaya-
caktır. ■

¹ Kemal H. KARPAT (2009), **Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji**, 3. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, s. 98.

² Halil İ. BAHAR (2009), **Sosyoloji**, USAK Yayınları, 3. Baskı, Ankara: USAK Yayınları, s. 193-194.

³ "Osmanlı İmparatorluğu'nda İnsan Hakları ve Sadık Rıfat Paşa", **Türk Tarih Kongresi Ankara: 7 / 2** s. 1452-1453.

⁴ Füsün Üstel (2000), "II. Meşrutiyet ve Vatandaşlığın İcadı", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi**, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 166.

⁵ Hilmi Ziya Ülken (1992), **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, İstanbul: Ülken Yayınları, s. 76.

⁶ Şerif Mardin (1997), **Türk Modernleşmesi**, drl. Mümtaz'er Türköne-Tuncay Önder, İstanbul: İletişim Yay. s. 14.

⁷ Selçuk Aksin Somel (2001), "Osmanlı Reform Çağında Osmanlılık Düşüncesi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyet Birikimi**, C. 1, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 451.

⁸ Ahmet Akgündüz (1990), **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukûkî Tahlilleri**, İstanbul: TDV, s.805, 809-820.

⁹ ÜSTEL, age., s. 166.

¹⁰ ÜSTEL, age., s. 167.

¹¹ ÜSTEL (2000), age., s. 167.

¹² ÜSTEL, age., s. 167-168.

¹³ Resmî Bayramlar için bk; Cüneyd Okay (2000), **Meşrutiyet Çocukları**, İstanbul: Bordo Yayınlar,

¹⁴ ÜSTEL, age., s. 167-168.

¹⁵ ÜSTEL, age., s. 168.

¹⁶ Kemal Gözler (2001), "Devletin Bir Unsuru Olarak Millet Kavramı", **Türkiye Günlüğü**, Sayı 64, Kış s.108-123.

¹⁷ ERDENİR, "Mustafa Kemal Atatürk ve J.J. Rousseau'nun Düşüncelerinin Karşılaştırılması", s.

¹⁸ Ece Göztepe, "Yurttaşlığın Kamusal ve Millet Üstü Boyutu: Avrupa Yurttaşlığı ve Göçmen Forumu", **AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi**, Nisan 2007.

¹⁹ Hüsamettin İnaç (2005), **Türkiye'nin Kimlik Problemleri**, Ankara: Adres Yayınları, s. 187.

²⁰ Levent Köker (2009), **Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi**, 11. Baskı İstanbul: İletişim Yayınları, s. 225-229.

²¹ Erdoğan Teziç (2001), **Anayasa Hukuku**, İstanbul: Beta Basım, s. 115.

²² İlgili maddeler için detaylı bk. Kemal Gözler (1999), **Türk Anayasaları**, Bursa: Ekin Yayınları, s. 30-63.

²³ "Türk" veya "Türkler" lafızlarının kullanımı Batı'nın ilk zamanlarda Müslümanlara ve sonrasında da Osmanlı Müslüman tebaasına yönelik kullandığı tanımlama etnik bir anlam bindirmeden ilgili anayasada kullanılmıştır. Kısaca üst ve bütünleyici bir kimlik olarak alınmıştır.

²⁴ GÖZLER, age., s. 73-79.

²⁵ **Resmî Gazete**, 20.7.1961, Sayı: 10859, **Düstur** No: 4 Tertip 1-2, s. 2930.

²⁶ **Resmî Gazete**, 9 Kasım 1982, Sayı 17863.

²⁷ Ergin Nomer (2000), **Türk Vatandaşlık Hukukunun Genel İlkeleri, Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku Alanında Gelişmeler**, İstanbul: s. 68.

²⁸ Hasan Tunç (2010), "Anayasa Hukuku Açısından Demokratikleşme Tartışmaları", **Düşünce Dünyasında Türkiz**, Yıl:1, Sayı:1, Ankara: s. 33.

JAPONYA-ÇİN İLİŞKİLERİNDE “TARİHİN SONU”

DR. BAHADIR PEHLİVANTÜRK*

Uluslararası ilişkiler konusundaki çalışmalarda ülkeler arasındaki ilişkileri etkileyen çeşitli ögeler çözümlenmeler için kullanılmaktadır. Bunların arasında askerî güç dengeleri, kaynak paylaşımı, ideolojik farklılıklar, iktisadi problemler, güvenlik ikilemi, jeopolitik, enerji gibi konular geniş bir biçimde yer bulmaktadır. Bu ögeler çoğu çalışmada tarihselci bir anlayışla, bu konuların tarihsel arka planı ve gelişimi ile birlikte verilir. Fakat *tarihin* kendisinin ontolojik bir kategori olarak alındığı, ilişkileri nasıl etkilediği, tarihten kaynaklanan sorunların öncül bir öge olarak diğer konularla nasıl bir etkileşim içinde bulunduğu çok fazla çalışılmamıştır. Büyük bir imparatorluğun coğrafyasında ve eski merkezinde bulunan ülkemizin de dış ilişkilerinde *tarih* ve tarihten kaynaklanan sorunlar önemli bir yer bulmaktadır. Dünyanın başka coğrafyalarında da *tarihin* aktörlerin davranışlarını düzenleyebildiğini, politikacıların iç ve dış politika seçeneklerini sınırlayabildiğini ve diğer sorunların çözümünü de doğrudan etkileyebildiğini görüyoruz.

Bu çalışma Asya bölgesinde “yükselen bir güç” olan Çin ve 1970-1980’lerden bu güne “ekonomik süper güç” olarak adlandırılan Japonya arasındaki ikili ilişkileri tarihten kaynaklanan sorunların ışığında incelemeyi hedeflemektedir. Her iki ülke bu coğrafyada binlerce yıla uzanan bir geçmişi paylaşmaktadır. Bu geçmiş içinde özellikle modernleşme dönemi ile başlayan 19. yüzyıl sonundan 20. yüzyıl ortasına kadar süren kısım ile ilgili her iki ülkede mevcut farklı tarihsel perspektifler 21. yüzyıldaki ilişkilerini doğrudan etkilemekte, sorunların çözü-

*Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

münü engellemekte ve gelecekte ilişkilerin alabileceği durum konusunda endişeler yaratmaktadır. Çin ve Japonya bölgedeki en önemli iki devlettir. Çin binlerce yıl bölgenin siyasi yapısını doğrudan etkilemiş, hatta bunu oluşturmuş bir ülkedir. Japonya da modern dönemde -özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında- Asya dinamiklerini temelden değiştiren başat güç olmuştur. Bugün iki ülke dünyanın 2 ve 3. en büyük ekonomisi durumundadır. Aralarındaki ticaret hacmi 200 milyar doları aşmıştır ve birbirlerinin en önemli ticaret ortakları arasındadırlar.¹ İki ülke arasında insani ilişkiler de gerek eğitim gerek kültür ve turizm gerek iktisadi ve siyasi ilişkiler alanlarında olsun artmaya devam etmektedir. Ekonomik alanda yaptığı atılımlarla sıklıkla söz edilen “Çin’in yükselişi”nin Asya ve dünyanın politik-ekonomik yapısını etkilediği bu iki ülkenin ilişkilerini daha da önemli ve hassas hâle getirmektedir. Bütün bu yoğun ilişki ağı içerisinde en çok göze çarpan öge, “tarih sorunu” ismi ile ayrı bir ontolojik kategori hâline getirilecek kadar önemli bulunan, iki ülke ilişkileri ile ilgili geçmişteki sorunlardır.

Bu çalışmada öncelikle Çin-Japonya ilişkileri ve Asya tarihi ülkemizde fazla bilinmediği için Asya’daki Çin merkezli tarihî sistem ve Japonya’nın bu sistemdeki farklı pozisyonu incelenecek, daha sonra Japonya’nın 19. yy. sonundan itibaren dünya gücü hâline gelmesi ve Çin işgaline varan gelişmeler ele alınacaktır. İşgal sırasında Japon ordusu tarafından Çin’de yapılan eylemler ile bu kısımda işlenecektir. Tarihsel boyut bilinmezse bugün iki ülke arasındaki “tarih sorunu”nun dinamiği ile ilgili analizler anlaşılabilir dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar olan bu kısmın en azından genel hatları ile anlatılması zaruridir. Daha sonra savaş sonrasında bugüne iki ülke arasında tarih sorununun nasıl bir rol oynadığını, iki ülkenin iç ve dış politikalarındaki gelişmeler paralelinde inceleyeceğiz. Bunu yaparken ilişkilerin aslında güncel hem iç hem dış dinamiklerden nasıl etkilendiğini, *tarih* dediğimiz şeyin aslında geçmişten ziyade *bugün* ile ilgili olduğunu ve her zaman da diğer ülke ile ilgili değil, çoğu zaman yurt içinde olan siyasi değişimlerden de kaynaklanabildiğini göreceğiz. Bu bakış açısı bu sorunun bundan sonra nasıl bir değişim göstereceği ve Asya siyasi yapısını nasıl etkileyebileceği konusunda da bazı çıkarımlar yapmamızı sağlayacaktır.

Yukarıda da değindiğimiz gibi Japonya’nın da Çin’in de Asya tarihindeki konumları özel olmuştur. Bunu anlayabilmek için kısaca Çin merkezli Asya sisteminden ve Japonya’nın bunun yıkılmasında oynadığı rolden bahsetmek gerekir. Asya Batılıların gelişi ve Japonya’nın Meiji Reformları ile modernleşmesinden önce Çin’in merkezde olduğu bir hegemonik sistem altındadır. Bu sistem yüzyıllarca sürmüştür ve “Ming/Qing Fidyeye Ticaret Sistemi”² olarak adlandırılmaktadır.³ Bu sistemle Çin, Asya’daki bütün diğer krallıklara nominal bir üstünlük kabul ettirmeyi başarmıştır. Bu üstünlüğü kabul ettirmekte kullandığı metotlar onları fidye karşılığı tanıma ve onlara ticari imtiyazlar vermek şeklindedir. Bu sistem ismini Çin’deki Ming ve onu izleyen Qing Hanedanlıkları döneminden almakla beraber başlangıcı bundan çok daha eskilere dayanmaktadır.

Sistem merkezden dışarıya doğru genişleyen bir halkalar dizisi şeklinde açıklanmaktadır. Merkezde doğrudan yönetim varken dışarıya doğru her hal-kada dolaylı idare merkezi otoritenin yerine daha fazla geçmekte, hegemonik metotlar daha fazla işlerlik kazanmaktadır. Örneğin en ortada güç İmparatorun kişiliğinde yoğunlaşmıştır. Onun çevresinde bürokrasiden oluşan bir devlet düzeni vardır ve Çin bu düzenek ile idare edilmektedir. Bunun dışındaki halkalar ise sırası ile; boyunduruk altına alınmış gruplar (Bazen doğrudan vali atanır bazen güçlü bir yerel han o etnik grubun yöneticisi olarak atanır.); fidiye ilişkisi içerisindeki alanlar; ve en son olarak da ticaret ortakları şeklinde sınıflandırılmakta ve bu şekilde idare edilmektedir. İlk iki halka Çin sınırları dâhilinde iken son iki halka farklı ülkeleri kapsar. Pekin'in bu bölgeler üzerindeki hâkimiyeti çok kısıtlıdır. Bu sisteme göre Pekin ile fidiye-ticaret ilişkisi içerisindeki ülkenin lideri (ya kendisi bizzat ya da elçiler göndererek) İmparatoru ziyaret eder ve İmparator da bu fidiye heyetini tanıyarak o liderin hâkimiyetini meşrulaştırır. Çin'e yakın ülkelerin merkeze düzenli fidiye göndermeleri beklenir. Bir ülke Çin'e ne kadar yakınsa o derecede sık fidiye gönderir. Verilen fidiyeye karşılık Çin İmparatoru gelen heyete çeşitli "hediyeler" ve bazı Çin limanlarında ticaret etme izni verir.⁴ Bu sistem aslında bir süzeren-vassal ilişkisinden çok bir ticaret ilişkisidir. Her ne kadar fidiye heyeti Çin İmparatoruna resmî fidiyeyi verip ve saygılarını *kowtow*⁵ yaparak gösteriyorsa bile amaç aslında ticarettir. Bu fidiye töreni sayesinde o ülkenin tüccarları Çin'in kara sınırları üzerinde sınır ticareti ve önceden belirlenmiş Çin limanlarında da deniz ticareti yapma iznine sahip olurlar. Ülkelerin kendi istekleri ile Çin İmparatorunun ayağına gitmeleri ve fidiye sunmaları da Çin'in askerî gücü veya yeni başa geçen bir hanedanın yetkisini meşrulaştırma çabasından çok, bu kârlı dev Çin pazarı ile ticaret yapabilme arzusudur. İşte bu sebeple bu sistem Ming-Qing Fidiye-Ticaret Sistemi olarak adlandırılmaktadır.

Japonya'nın yukarıda anılan sistem içindeki diğer ülkelerden farklı bir konumu olmuştur. Bütün Asya Çin'e fidiye gönderirken Tokugawa Şogunluğu'nun kurulması ve iç birliğin sağlaması ile Japonya Çin'e fidiye göndermeyi bırakmış, dış dünya ile ilişkilerinin de aşgariye indirmiştir. Bu dönemde Japonya'nın dış ticareti, görünüşte, sadece senede bir defa Nagasaki limanına gelmesine izin verilen iki gemi (bir Hollanda ve bir Çin gemisi) ile sınırlandırılmıştır. Ancak bu durum, Japonya'nın Çin merkezli Asya politik ekonomik düzeninin dışında yer aldığı anlamına gelmez. Gerçekte Japonya, Ryukyu Krallığı⁶nın özel konumu sayesinde, bu sisteme Çin hükümdarının üstünlüğünü kabul etmeden dâhil olmayı başarmıştır. Ryukyu Krallığı Qing/Tokugawa döneminde bağımsız bir krallık statüsündedir ve hem Japonya'ya hem Pekin'deki Çin yönetimi ile fidiye ilişkisi içerisindeki yerindedir. Tarihçilerin Ryukyu'nun ticaret verileri üzerinde yapmış oldukları çalışmalar bu ticaretin yüksek miktarlarda olduğunu ve Çin'in Asya'nın her yanı ile olduğu kadar Japonya ile de dolaylı bir ticaret ilişkisi içerisinde bulunduğunu

göstermiştir.⁷ Yani Japonya Ryukyu üzerinden (ve senede gelen iki gemi ile) Asya uluslararası ekonomik sistemine bağlanmış, ama bunu doğrudan Çin İmparatoruna fidye verme ve *kwotow* yapma mecburiyetinde kalmadan başarmıştır. Asya'da Çin'in üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmadan sistemin parçası olmuş ve ticaret ilişkilerinden faydalanabilmiştir.

Çin-Japonya arasındaki tarih sorunu Çin merkezli Asya hegemonik düzeninin 19. yüzyılda Batılı güçlerin etkisi sonucu zayıflaması ile başlar. Sistemin zayıflamasında Batılı güçlerin aktiviteleri etkin olmuşsa bile sistemi çökerten şey Japonya'nın kendisini sistemin merkezine yerleştirme çabasıdır. 19. yüzyıl ortasında Commodore Perry yönetimindeki ABD gemilerinin Japonya'yı dünyaya açılmaya zorlamasından sonra kısa bir dönem karışıklık ve iç savaş yaşamış Japonya, daha sonra Meiji Reformlarını yürürlüğe koymuş ve hızlı bir modernleşme hamlesine girişmiştir. İç savaşın bitmesinin üzerinden 40 yıl bile geçmeden Japonya Asya'da önemli bir güç hâline gelmiş, modern ve güçlü bir ordu kurmuştur. Bu ordu gücünü önce Çin toprakları üzerinde dener.

1880'ler bütün dünyada yeni bir emperyalist dalganın yükseldiği, Sosyal Darwinist fikirlerin etkisinin güçlendiği bir dönemdir. Japonya'da da bundan etkilenen hem sağ hem sol politikacılar Japonya'nın artık daha aktif ve saldırgan bir dış politika izlemesi gerektiğini savunmaya başlamışlardır.⁸ Çin'in ve Asya'daki diğer komşularının Batıların elinde düştüğü durumu da gören Meiji liderleri Japonya'nın varlığına devam edebilmesi, kapitülasyonları kaldırabilmesi ve Batılılarca eşit olarak algılanabilmesi için kendisinin de sömürgelere ve donanma üslerine sahip olması gerektiğine inanmış, bu amaçla da coğrafyalarında Batılı güçler gibi etki alanları yaratma çabasına girişmişlerdir. Bu arada Japonya'da da endüstrileşme tam hızla devam etmektedir. Bu da ham madde ve pazar ihtiyacını kuvvetlendirmekte, emperyalist eğilimleri güçlendirmektedir. Çin'le ilk karşılaşma da bu aşamada ortaya çıkar.

Japon yöneticiler dikkatlerini önce Kore Yarımadası üzerine yoğunlaştırmışlardır. Kore, Çin'e fidye veren ve Çin etkisi altındaki bir ülkedir. 1887'de Japon ordusu Kore'yi Çin etkisinden çıkarmak için manevralar yapmaya ve denizde etkin olmaya başlamıştır. Kore üzerinde etkin olma mücadelesi, sonunda 1894-1895 Çin-Japonya Savaşına yol açar. O sıralarda hâlâ dev olarak algılanan Çin'in karşısında henüz ufak bir güç olarak görülen Japonya'nın başarılı olamayacağı düşünülmüşse bile modern ordusuyla savaşta hızla üstün konuma geçmiş ve Çin'in Liadong yarımadasını işgal etmeyi başarmıştır. 1895'teki Şimanoseki Antlaşması ile Çin, Kore'nin bağımsızlığını tanımak zorunda kalmış, Pescadores Adaları'nı ve bunlardan da önemli olarak Tayvan Adası'nı Japonya'ya bırakmıştır. Böylece Çin ilk defa Japonya'ya karşı toprak kaybetmiştir. Japonya da deniz imparatorluğunun ilk adımını atmış ve Güney Çin Denizi üzerinden Güneydoğu Asya'ya giden yol üzerinde üs edinme imkânını yakalamıştır. Aynı zamanda bu savaşın sonunda Pekin'e giden deniz yollarının kontrolü de Japonya'ya geçmiştir. Japonya'nın ilk sömürgesi, Çin'den koparılmış Tayvan'dır.

1905 Rus-Japon Savaşından zaferle çıkan Japonya kapitülasyonları kaldırmış ve dünya sahnesine büyük bir güç olarak çıkmıştır. 20. yüzyıl ilerlerken Japonya daha fazla otoriterizmin pençesine düşmekte ve hem iç hem dış politikasında emperyalizmin etkisi artmaktadır. Bu dönemden itibaren bütün dünyada hissedilen, Büyük Buhrandan sonra daha kuvvetlenecek olan aşırı (faşizm ve Nazizm) fikirler henüz millet inşası sürecini devam ettiren ve dolayısıyla karışıklıklara ve çalkantılara gebe Japonya'da da etkisini gittikçe daha fazla hissettirmeye başlayacak; Japonya, yavaş yavaş militarizmin pençesine düşecektir.⁹ Bu akımların rüzgârındaki Japonya yayılcı bir siyasete kaymaya başlar ve dünyanın çoğu bölgesi çoktan Batı güçleri tarafından sömürge hâline getirildiği için ağırlığını gittikçe daha fazla "herkesin sömürgesi" olarak tanımlanan Çin'e kaydırır. 1910'da Kore işgal olunur ve Japonya'nın bir parçası ilan edilir. Bundan sonra Japonya, Çin'deki başlıca sömürgeci ve yayılcı ülke hâline gelecektir.

Çinliler Japonya baskısı altında geçen bu dönemi büyük bir içerleme ile anmaktadırlar. Bu dönemde Japonya'nın Çin'den daha hızlı modernleşmesi Japonlarda Çin'i cahil ve geri kalmış bir ülke olarak görme eğilimini artırmıştır. Çin'in tarihteki konumu ne olursa olsun 1894-95 Çin-Japonya Savaşı ile üstünlüğü ele geçiren Japonya, Çin'i artık sadece potansiyel bir sömürge olarak görmeye başlar. Emperyalist akımların güçlenmesi ve sömürge ihtiyacının hem siyasi hem ekonomik sebeplerle kuvvetlenmesi sonucu Çin'de etki alanı yaratma çabalarını artırır. Bu çaba daha sonra Japonya'nın Batılı güçlerle doğrudan sürtüşmeye girmesine ve İkinci Dünya Savaşına yol açacaktır. Kısaca savaşa giden yol şu şekilde özetlenebilir: Batılı güçler Çin'i her ülkenin sömürüsüne açık bir alan olarak tanımlamaya ve hiçbir ülkenin tek başına Çin'de hâkim hâle gelmemesini sağlamaya çalışmaktadırlar. Japonya ise önce Rusya ile Mançurya üzerinde mücadele ederek daha sonra Çin'in Batılıların da bulunduğu başka bölgelerini de işgale girerek Çin'i kısmen kendi sömürgesi hâline getirmeye çalışmaktadır. Bu da Batı ve Japon emperyalizmi arasında Çin üzerinde dönen bir rekabete, daha sonra da savaşa yol açar.

Bu süreç içerisinde Japonya ilk olarak 1907 Hague Konferansında Çin'in üçüncü sınıf bir ülke olarak tanımlanması için uğraşacak ve Çin'in öfkesini üzerine daha da fazla çekecektir. 1920 yılında ise Japonya Çin'i pratikte Japon sömürgesi hâline getirmeyi amaçlayan "21 talep" ile ortaya çıkar. Bu gelişme ile Japonya Çinliler için artık bir numaralı emperyalist ülke ve en önemli düşman

Batılı güçler Çin'i her ülkenin sömürüsüne açık bir alan olarak tanımlamaya ve hiçbir ülkenin tek başına Çin'de hâkim hâle gelmemesini sağlamaya çalışmaktadırlar.

hâline gelir. Unutulmamalıdır ki o sırada Çin’de de modernleşme ve millet inşası projeleri sürmektedir ve milliyetçilik güçlenmiştir. Bu ortam içinde Japonya’nın Çin’i sömürgeleştirme çabaları çok büyük tepki alır ve Çin yöneticilerinin Japonya’yı egemenliklerine karşı en büyük tehlike olarak tanımlamalarına sebep olur. 1920’ler ve 30’larda Çin’deki milliyetçi akımlar güçlenirken Japonya’nın 1927 Jinan Olayı ile Shandong’u işgal etmesi, Çin’de aşağılanma duygusunun daha kuvvetli hissedilmesine yol açar.¹⁰

Bu dönemde Japonya’da da gelişmeler daha radikal bir hâl almaya başlamıştır. 1930’lara girerken Japonya artık demokrasiyi tamamıyla bir tarafa bırakmış ve ülke yönetiminde ordu çok güçlü bir konuma gelmiştir. 1931’de Mançurya demir yolu hattındaki bir patlama (Mançurya Hadisesi) Çinlilerin üzerine yıkılır, Japonya ordusu da güvelliği sağlama bahanesi ile harekete geçer. Bu, kısa zamanda Çin’i işgal çabasına dönüşür. Mançurya Hadisesi, Çin-Japonya arasındaki “15 Yıl Savaşı”nın başlangıcı olarak görülür ve çoğu Japon tarihçi İkinci Dünya Savaşının başlangıcını da bu tarih olarak kabul eder. Artık Japonya bütün gücü ile Çin’i sömürgeleştirme çabası içindedir ve Çinlilerin direnişi ile bu göğüs göğse çarpışılan şiddetli bir savaşa dönüşür.

Mançurya Hadisesi’nden bir süre sonra Mançurya’da Mançukuo adında kukla bir devlet kurulur. Artık Japonya Çin’i parçalamaya başlamıştır. Japonya daha sonra Çin’in başka bölgelerinde de etkinliğini yayarak Çin’in geri kalanını da sömürge hâline getirmeye çalışır. Fakat Çin macerası kısa zamanda Japonya için büyük bir bataklığa dönecek ve Çin’i kontrol etme adına birçok insanlık suçunun işlenmesine yol açacaktır. Bu durum İkinci Dünya Savaşını Japonya’nın kaybetmesine kadar sürer. Japonya sonunda yenilmiş bile olsa bu dönemin acı hatıraları bugün bile iki ülke ilişkilerini gölgelemeye devam etmektedir. Bu konuda Çin’de genel olarak yapılan mezalimlerin yanı sıra özellikle Nanking Katliamı, İkinci Dünya Savaşı sırasında yapılan kimyasal ve bakteriyolojik silahların Çinliler üzerinde denemesi, savaş esirleri üzerinde tıbbi deneyler ve konfor kadınları (köleleştirme) olarak anılan konular bugün de tartışılmaya ve iki ülke ilişkilerini etkilemeye devam etmektedir.

İkinci Dünya Savaşından büyük ölçüde yıkılmış ve imparatorluğunu kaybetmiş hâlde çıkan Japonya Soğuk Savaş dönemine ordusu dağıtılmış ve yabancı bir ordunun işgali altında girer. Japon halkının büyük çoğunluğu Çin’de yapılanlardan ancak savaş sonrasında haberdar olur. Yapılan çoğu eziyet daha önce hiç bilinmezken Nanking’in işgali de savaş sırasında Japon halkına Çin’i ve Asya’nın geri kalanını Batılı emperyalistler ve sömürgecilerden kurtarma hareketinin bir parçası olarak yansıtılmıştır. Savaş sonrasında, savaşı başlatan Mançurya Hadisesi’nin bile aslında ordunun bir komplosu olduğu öğrenilir. Bunun yanı sıra Asya’nın diğer halklarına yapılan zulümlerin ortaya çıkması Japonya’da ciddi bir şok yaratır. Asya halklarını özgürleştirmek ve “Batılı şeytanlar” a karşı vatani savunmak için savaştığına inanan Japon halkı için bütün bu acılar -hem kendi

halkının çektiği acılar hem Çinlilerin yaşadıkları- ülkeyi boşu boşuna kaybedeceği bir savaşa sürüklemiş, bu arada ülkenin de onurunu lekelemiş olduğu düşünülen ordunun suçu olarak görülür.

Bütün bunlar Japonya'da antimilitarist, pasifist ve liberal fikirleri kuvvetlendirir. Savaşta yenilgi ve yaşanan acıların yarattığı travma, ABD işgali altında iken yapılan reformlar ve yeni fikirler ile birleşmiş, Japonların uluslararası ilişkiler ve onun içinde ülkelerinin oynaması gereken rolü hakkındaki fikirlerini kökten değiştirmiştir. Mac Artur Anayasa'sı olarak da adlandırılan yeni Japonya Anayasa'sındaki 9.madde muhtemelen başka hiçbir ülkenin Anayasa'sında bulunmamaktadır ve Japon Anayasa'sının "Barış Anayasa"sı olarak adlandırılmasının sebebidir. 9. madde Japonya'nın "ordu bulundurmayaacağı" ve "uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde güç veya tehdit kullanımını reddedeceğini" kabul eden bir maddedir. Bu göstermektedir ki Japonya artık emperyalist politikaları geride bırakmıştır. Japonya savaş sonrasında İkinci Dünya Savaşı ve onun yarattığı travma ile birlikte dış politikada içe kapanık, içte ise siyasi ideolojik bölünmelerden kaçınma amaçlı bir politika izlemeye yönelir. Bu amaçla bazen "Yoshida Doktrini" olarak anılan bazen de "ekonomizm" olarak adlandırılan bir çizgi izler. Savaş sonrası başbakanı Şigeru Yoshida ve ondan sonra gelen muhafazakâr liderler hem içte hem dışta barışı korumanın en iyi yolu olarak ekonomik kalkınmayı amaçlamanın, ve bütün çabayı bu yöne aktarmanın gerekli olduğuna karar verirler.

Özellikle 1950'lerden itibaren Yoshida Doktrini uyarınca Japonya'da ekonomik kalkınma ve uluslararası ticaret ağırlık kazanmış, güvenlik ve dış politika konuları arka plana düşmüş, uluslararası diplomaside de düşük profilli bir çizgi izlenmeye başlanmıştır. Yoshida ABD'nin Soğuk Savaş stratejisi gereğince Japonya'yı koruma ve ekonomik olarak güçlendirmek zorunda olduğunun farkındadır. Japonya'nın savunulması için her ne kadar Kendini Savunma Gücü (KSG) adında bir askerî güç kurulmuşsa da Japonya ABD ile 1951'de imzalanıp 1960'da yenilenen Savunma Güvenlik ve İş Birliği Anlaşması ile savunmasını nerede ise tamamıyla ABD'nin eline bırakmıştır. Dış politikada da ABD'nin Soğuk Savaş politikalarının paralelinde, onu destekleyen bir çizgi izlenmiştir. Okinawa Adası'ndaki ABD üsleri de hem Kore hem Vietnam Savaşlarında ABD için önemini kanıtlamış, Japonya'yı da ABD'nin Asya güvenlik politikalarında merkezî bir noktaya taşımıştır. Japonya 20. yüzyılın ikinci yarısında uluslararası prestij arayışlarından kaçınan, neomerkantilist dış ekonomik politikalar ve pasifist güvenlik politikaları izleyen bir ülke olur. Kalkınma ağırlıklı politikası, sonunda Japonya'yı bir ekonomik süper güce dönüştürür. Japonya ikinci defa, ama bu sefer askerî değil ekonomik bir güç olarak Asya'daki en önemli ülke hâline gelir.

"Tarih sorunu" tarihin bittiği yerde başlar. Bu kısımda savaş sonrasında -yani Çin ve Japonya arasındaki şiddetin bitmesinden sonra- geçmişteki olayla-

rın iki ülkenin ilişkilerini nasıl etkilediğine, her iki ülkedeki iç hesapların ve bölgesel dış dinamiklerin tarih sorunu ile nasıl etkileştiğine bakacağız.

Aslında savaştan hemen sonraki dönemde tarih sorunu farklı nedenlerle her iki ülke için de ön plana getirilmemiştir. Her şeyden önce her iki ülke halkı da kendilerini “kurban” olarak görmektedir. Çin kendisini “Japon emperyalizminin kurbanı”, Japonya ise kendisini daha genel olarak “savaşın kurbanı” olarak görmektedir. Savaştan sonra kurulan savaş suçlularının yargılandığı Tokyo mahkemeleri de sorunlu geçmiştir. Her ne kadar bir askerî elit Japonya’yı savaşa sürüklemişse de Almanya’daki gibi sorunun Nazi Partisinin liderleri gibi birkaç kişiye indirgenmesi zordur. Askerî, sivil birkaç kişi yargılanmış, bunlardan bir kısmı (14 kişi) A sınıfı savaş suçlusu ilan edilmiştir. Asya’da savaş sırasında yerel halk veya savaş esirlerine karşı fiilî eylemlerde bulunanlar ise oralarda kurulan mahkemelerde yargılanmış ve cezalandırılmıştır. Ama lider kademesindekileri kapsayan Nazi Partisi gibi bir blok yoktur; Nazizm gibi bir ideolojik temel de bulunmamaktadır. İmparator ise hem barış şartları dolayısıyla korunmaktadır hem dinî, sembolik konumu dolayısıyla tartışılmamaktadır. Tokyo mahkemelerindeki duruşmalarda Hiroshima ve Nagazaki’ye atılan atom bombalarından bahsedilmesi yasaklanmış; mahkemedeki hâkimlerden biri de bu mahkemenin zafer kazananların yenilenlere dayattığı zoraki bir adalet olduğunu öne sürerek istifa etmiştir.

Japon halkı “savaş”ı baş suçlu olarak görürken çoğu Japon da Japonya’nın aşırı körleşmiş, küçük bir askeri elit tarafından indoktrinize edilerek savaşa sürüklendiğini düşünmektedir. Halk artık savaşı geride bırakarak yaraları sarmaya odaklanmıştır. Savaş sonrası göreve gelen siyasi kesim de savaş ile fazla yüzleşmemeyi arzulamamaktadır. Bunun önemli bir sebebi de vardır. Soğuk Savaş stratejisi gereğince Japonya’nın güçlendirilmesi gerektiği için ABD özellikle Kore savaşından sonra eski liderleri affetmiş, bir kısmının hapisten çıkmasına ve hatta siyasete dönmesine izin vermiştir. Savaş sırasında önemli görevlerde bulunmuş ve savaş politikalarına karışmış liderler 1950’lerde tekrar Japonya’yı yönetmeye başlarlar. Örneğin ABD’ye savaş açma kararında imzası olan Kishi Nobusuki 1957’de başbakan olur. Müttefik kuvvetler tarafından A sınıfı savaş suçlusu olarak bir süre tutulan Şigemitsu Mamoru’da İçiro kabinesinin dışişleri bakanı olur. Bu durum da savaş suçları konusunu en azından fazla ön plana alınmaması sonucunu getirir.¹¹ Bu liderler eski Japonya’yı andıran daha muhafazakâr bir Japonya yaratma konusunda çaba göstermiş olsalar da yeni kazandığı hakları kaybetmek istemeyen Japon halkının ve muhalefetin tepkisini çekmiş ve bir süre sonra görevlerinden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Ancak görevden ayrılmadan önceki bir edinimleri ABD ile Savunma ve Güvenlik Anlaşmasını imzalamak olmuştur. Bu anlaşma pek tabii ki Çin Halk Cumhuriyeti’nin (ÇHC) tepkisini çekmiştir. Fakat Çin’deki iç gelişmeler de aslında bu sırada tarih sorununun ön plana getirilmesine yol açacak yönde değildir. Çin 1949’ a kadar iç savaş içinde olmuş,

sonunda Mao'nun savaşı kazanması ve milliyetçi güçlerin Tayvan Adası'na kaçmaları sonucu Çin üzerinde hâkimiyet iddia eden iki hükûmet ortaya çıkmıştır. Tayvan'daki Gomindang Hükûmeti Japonya ile savaşın önemli bir kısmını götürmüşse de Soğuk Savaş stratejisi gereğince Japonya ile aynı tarafta yer almıştır. Japonya'da ABD baskısı ile Tayvan'daki hükûmetini Çin'in hükûmeti olarak tanımıştır. Milliyetçi Çin artık Japonya'nın desteğini alan bir güçtür ve tarih sorunu ön plana getirilmez. Ana kıtanın Japonya'yı, daha doğrusu halkı ile birlikte bütün Japonya'yı savaş suçlusuz olarak ilan etmemek için bazı ideolojik sebepleri bulunmaktadır. Mao'nun Komünist Partisinin sınıf tabanlı tarih anlayışında haklı proleterler art niyetli ve kötü bir kapitalist sınıfa karşı mücadele etmektedirler. Dolayısıyla Japonya'yı da kapitalizmin emrindeki küçük militarist bir elit tarafından gasp edilmiş bir ülke olarak görmek ideolojilerine uymaktadır. Böylece Pekin, Çin'de savaş sırasındaki Japonya'nın saldırıları ve eziyetler konusundaki kişisel düşünceler ne olursa olsun, Japon ve Çinli halk sınıfları arasındaki bir kardeşlik fikrini desteklemiş; genel olarak Japonya ve Japon halkını suçlamaktan kaçınmıştır.¹²

Kısaca iki ülkenin iç siyasi durumları tarih sorununun arka plana itilmesini sağlamıştır. Uluslararası dinamikler de bu yönde bir etki yaratmaktadır. Savaştan sonra bölgede 1950'ler süresince (hatta 21.yüzyıla kadar denilebilir) Japonya'ya denk bir ekonomik güç bulunmamaktadır. Bu, Almanya'nın durumundan farklıdır. Almanya savaş sonrasında Avrupa'da İngiltere ve Fransa gibi kendisine denk ve Almanya'nın iş birliği içinde olmasını gerektiren güçlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu şartlar Almanya'yı tavizsiz bir şekilde tarihi ile yüzleşmek zorunda bırakmıştır. Avrupa'nın diğer güçlerinin desteğini almak ve onlarla iş birliği yapabilmek için buna mecburdur da. Almanya'nın Avrupa entegrasyonu projesi çerçevesinde diğer ortakların güvenini kazanması gerekmiştir. Japonya ise bölgedeki tek güçtür ve yukarıda anlattığımız sebeplerle Çin veya çok yıkıcı bir iç savaştan çıkmış fakir ve bölünmüş Kore'nin, Japonya'yı böyle bir şeye zorlaması mümkün olmamıştır.¹³ Bu şartlar, Japonya'nın 1990'larda ekonomik süper güç olup ABD'yi rahatsız etmesi ve Güney Kore ile Çin'in ekonomilerinde başarılar kazanıp kendilerine güvenen ülkeler hâline gelmelerine kadar devam etmiştir. Tarih sorununu ön plana gelmesi ancak bundan sonradır.

Muhtemeldir ki tarih sorununun geride kalmasında bir etken de Japonya'nın hükûmet yardımları (ODA) olmuştur. Başta savaş tazminatı olarak başlayan ODA yardımları zaman içinde önemli seviyelere ulaşmış, Japonya 1978'de Asya'da

Çin kendisini “Japon emperyalizminin kurbanı”, Japonya ise kendisini daha genel olarak “savaşın kurbanı” olarak görmektedir.

1989'da da dünya'da en fazla yardım yapan ülke hâline gelmiştir.¹⁴ Tabii başta bu yardımlardan Pekin Hükûmeti değil Tayvan'daki hükûmet faydalanmıştır. Ancak 1950'lerin sonlarında başlayan 1960'larda şiddetlenen Çin-Sovyet ayrışmasının sonucu olarak 1972'de Çin-Japon ilişkileri normalleşmiş, ODA yardımlarından ÇHC de faydalanmıştır. Çin-Sovyet çatışması tarih sorununun daha da aşağı itilmesini sağlamıştır. 1970'lerde artık Asya'da üç kutuplu bir düzen hâkimdir. Orta Asya ve Vietnam üzerinden Sovyet kısıkaçı içindeki Çin, Pasifik'te uyumlu ilişkiler arayışında bulunmak zorunda kalmıştır. Bu da Japonya ile iyi geçinme ve onu kazanma arzusunun yaratır. Bunun bir göstergesi olarak Japonya ile yapılan dostluk anlaşmasında da Mao savaş tazminatı hakkından vazgeçer. İlişkilerin normalleşmesi ile Japonya-Çin ilişkilerinde artık yeni bir sayfa açılmıştır. Bu hava Sovyetlerin dağılmasına kadar devam eder.

Japonya pazar ve ham madde kaynaklarını korumanın yanı sıra, otoriter ve kendisine karşı tarihî husumetleri olan Kuzey Kore ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi rejimlerin de olduğu bir bölgede güvenliğini sağlamak, aynı zamanda da prestijini arttırmak zordur.

Soğuk Savaşın bitmesi, tam bu sıralarda Japonya'nın bir ekonomik ve teknolojik güç olarak Asya'da bir model olması ve potansiyel bir dünya lideri olarak söz edilmeye başlanması, Çin'in dışa açılıp bir değişim dönemine girmesi şimdi açıklayacağımız iç sebeplerle birleşerek geriye itilen tarih sorununun su yüzüne çıkmasına yol açar.

Çin 1978'den itibaren Deng'in reformlarıyla arada 1989 Tianenman Olayları gibi bazı kesintiler olmakla birlikte bugün de sürmekte olan bir açılış dönemine girer. Komünist Partisinin mutlak gücü devam etmekle birlikte, artık eleştiri yapmak daha mümkün hâle gelmiş, kamuoyunun görüşü daha kuvvetle seslendirilmeye başlanmıştır. Farklı fikirler geçmişe nispeten daha rahat dile getirilir oldukça bu durum Çin'in iç ve dış siyasetini de etkilemiştir. Fakat Komünist Partisi hâlâ güçlüdür ve bundan dolayı eleştirilerin dolaylı olarak yapılması gerekmektedir. Burada hükûmeti eleştirmenin en rahat yolu olarak vatansever söylemler ve buna paralel olarak da Japonya ve tarih sorunu ön plana çıkar.¹⁵

Hükûmeti eleştirmeyi arzulayanlar bunu Japonya ve tarih sorunu üzerinden yapmaya başlarlar. Eleştirenler hükûmetin Japonya'ya karşı yumuşak davrandığını, savaş tazminatından vazgeçmenin bir hata olduğunu, Japonya Çin arasındaki ikili güç mücadelesinde hükûmetin geri kalmakta olduğunu söyleyerek Japonya'ya karşı kampanya başlatırlar. Bu alt elitin gittikçe artan etkisi, hükûmetin de benzer söylemlere yönelmesine yol açar. Bunun temel sebebi bu dönemde artık Pekin Hükûmetinin temel ideolojisinin komünist sınıf kardeşliği değil vatanseverlik ve Çin/Han milliyetçiliği olmaya baş-

lamasıdır. Özellikle 2000'lerle birlikte Çin'in değişiminin çok daha hızlanması, halkın eğitim ve varlık seviyesinin yükselmesi, gittikçe güçlenen iş dünyası, küreselleşmenin getirdiği (her ne kadar hükûmet tarafından sınırlandırılmaya çalışılıyorsa da) dışarıdan gelen fikir ve akımlara açılış Çin Hükûmetini vatansever duyguların kuvvetlendirilmesi gerektiği konusunda bir inanış yaratmıştır. Bu noktada tarihte milletçe çekilen acılar, işgalci ve şeytanca olarak sunulan bir güce karşı verilmiş kahramanca bir direniş söylemi, Çin içindeki birliği sağlamak açısından faydalı görülmüştür.

Vatanseverlik bayrağı ile yükselen popüler duygular Çin Hükûmetini Japonya'ya karşı daha şahince politikalara iterken iki ülkeyi karşı karşıya getirmeye de başlamıştır. Bunda bir diğer sebep de Japonya'nın bazı değişimler geçirmekte olması ve bunun Japonya'da popüler milliyetçiliği körüklüyor olmasıdır. 1989 Tienanmen Olayları sonrasında diğer Batılı güçlere kıyasla çok daha Çin yanlısı politikalar izleyen Japonya, Soğuk Savaşın bitişi ile bir değişim dönemine girmiştir. Japonya, muhafazakâr kesimin de baskısı ile artık "normal" bir ülke olma arzusundadır.

Burada "normalleşme"nin açıklanması gerekmektedir. "Japonya'nın normalleşmesi" aslında Soğuk Savaşın sona ermesi ve Japonya'nın ABD'ye denk bir ekonomik süper güç olarak kabul edilmesi ile başlayan bir tartışmadır. Japonya özellikle realist ve neorealist perspektifin hâlâ baskın olduğu çalışmalarda "anormal ülke"¹⁶ olarak tanımlanmaktadır. Bu neorealist bir bakış açısıdır. Neorealizm uluslararası ilişkilere devlet merkezci, yapısalci ve materyalist bir bakış açısı ile yaklaşır. Neorealizme göre uluslararası ilişkilerin başlıca aktörleri devletlerdir. Devletler mutlak millî çıkarlara göre hareket eder ve amaçlarını güç politikası yoluyla elde etmeye çalışır. Güç politikası dendiğinde özellikle vurgulanan askerî güç kullanımı veya tehdididir. Bu yaklaşıma göre, uzun süre önce bir ekonomik süper güç olmuş, ürünlerini dünyanın dört bir tarafına satan ve ham maddeler konusunda büyük ölçüde dışarıya bağımlı ve kırılgan olan Japonya'nın güvenliğini ve küresel çıkarlarını sağlama almak için büyük bir ordu kurmaya çoktan başlamış olması gerekmektedir. Zira Japonya pazar ve ham madde kaynaklarını korumanın yanı sıra, otoriter ve kendisine karşı tarihî husumetleri olan Kuzey Kore ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi rejimlerin de olduğu bir bölgede güvenliğini sağlamak, aynı zamanda da prestijini arttırmak zorundadır. Oysaki Japonya neorealizmin öngördüğü şekilde davranmamaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kendini bir "barış devleti" olarak tanımlamayı tercih etmiş, ekonomik süper güç olduktan sonra da bu tutumunu değiştirmemiştir.¹⁷ İşte bu durum, Japonya'nın "anormal ülke" olarak adlandırılmasına yol açmaktadır.

Artık Japonya'nın normalleşmesini isteyen muhafazakâr kesim 9. maddeyi tartışmaya açmış; Anayasa'nın esnek yorumlanmasını sağlayarak yurt dışına asker gönderilmesini sağlamıştır. Bunun yanı sıra Japon gençliğinde de vatansever duyguların canlandırılması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu çabalar Çin'de

Japonya'nın tekrar militaristleştiği yönünde bir işaret olarak algılanıp eleştirilmektedir. Bu çatışmaların içinde başbakanların Yasukuni Tapınağı'nı ziyaret etmeleri ve Japonya Millî Eğitim Bakanlığının savaş döneminde Çin'de yapılan suçlara fazla ağırlık vermeyen ve savaşta Japon fedakârlıklarına ağırlık veren yeni ders kitaplarını onaylaması önde gelenlerdir.

Japon politikacıların Yasukuni Tapınağı'nı ziyaretleri ve bununla ilgili tartışmalardan Çin-Japonya ilişkilerini doğrudan etkilemesinden dolayı özellikle bahsedilmesi gerekmektedir.¹⁸ Bu sorun Başbakan Junichiro Koizumi döneminde Japonya ve Çin arasında bütün üst düzey ziyaretlerin (burada kastedilen zirve toplantılarıdır) durdurulmasına yol açacak kadar ciddi bir rahatsızlığın göstergesidir. 1869 yılında kurulmuş olan Yasukuni Tapınağı, savaşlarda hayatını kaybedenlere adanmış bir tapınaktır ve bu sebepten dolayı bazı çevrelerce Japon militarizminin yükselişi ile özdeşleştirilmektedir. Yaklaşık 2,5 milyon kişinin ruhunu barındırdığına inanılan ve adının anlamı "barış ülkesi" olan tapınağa Japon devlet görevlilerinin yaptıkları ziyaretlerin sorun yaratmaya başlaması aslında 1978 yılında Tokyo Uluslararası Askerî Mahkemesinde yargılanıp A-sınıfı savaş suçlusu ilan edilmiş 14 kişinin ruhlarının da bir törenle tapınağa katılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Japon başbakanlarının Yasukuni ziyaretleri, Çin ve Kore tarafından Japon militarizminin kurbanı olmuş kişilerin hassasiyetlerine karşı bir duyarsızlık olarak değerlendirilmektedir.

Koizumi ise tapınağı ziyaret ettiği zaman orada İkinci Dünya Savaşı gibi bir felaketin asla tekrar yaşanmaması için dua ettiğini, savaşta ülkesi için hayatını kaybedenlere saygı göstermenin her ulusun hakkı olduğunu söyleyip Çin ve Kore'nin tepkilerini eleştirmiştir. Bu dönemde Japonya içinde de görüşler ikiye bölünmüş gibi görünmektedir. Dünyanın en yüksek tirajlı gazetesi Yomiuri Simbun'un 5-6 Ağustos 2006 tarihlerinde yaptığı kamuoyu araştırmasına göre Japonların %50'si tapınak ziyaretlerine karşı çıkarken %40'ı bu ziyaretleri desteklemektedir.¹⁹ Başbakan Koizumi'nin bu derecede tartışmalı olmasına rağmen tapınak ziyaretlerini sürdürmesinin asıl sebebi, başbakan olmadan önce her sene tapınağı ziyaret edeceğine dair söz vermiş olmasıdır.

Koizumi'nin bu ziyaretlerde bu kadar ısrarcı olmasında muhtemelen şahsi milliyetçi fikirlerinden ziyade parti içindeki durumu daha fazla rol oynamaktadır. Koizumi 1955'ten 2010'a kadar iki senelik bir aralığın dışında iktidarda kalmış Batılı gerçek demokrasiler arasında tek örnek durumundaki, ama artık gücü tükenmiş Liberal Demokratik Partinin (LDP) son nefesi, son umudu olarak başbakan olmuştur. LDP başkanları parti içi hizipler arası uzun pazarlıkların sonunda başkan olurlar. LDP başkanı olan kişi aynı zamanda başbakan da olur ve bu parti içinde bağları geniş, iş dünyasından bürokrasiye kadar büyük bir kişisel ilişkiler ağı olan kişilerin gelebileceği bir konumdur. Koizumi ise LDP ağır toplarının arasında yer alan bir isim değildir. Genç ve kendi başına biri olarak LDP'nin halkın gözünde kredibilitesi çok düştüğü bir noktada karizması ve hal-

kın isteği ile bu koltuğa gelebilmiş biridir. Geldiği andan itibaren de neredeyse on yıldır durgunlukta olan Japon ekonomisinin çok ihtiyaç duyduğu reformları yapmaya girişir. Bu ülkede mevcut durumdan faydalanan güçlü birçok kesimi rahatsız eder. Dünyanın başka ülkelerinde de zaman zaman olduğu gibi zayıf durumunu halkın desteği ile kapatabilmek amacıyla popüler vatansever duygulara hitap edecek politikalara yönelir. Ayrıca milliyetçi kesimlerin de desteğine ihtiyacı vardır. Yasukuni'nin ziyaretlerindeki ısrar bundan kaynaklanmaktadır. Çin ve Kore tepki gösterdikçe Japonya'da dış baskılar ters tepki yaratmış, Japon halkında Yasukuni ziyaretlerine destek artmıştır.²⁰

İç faktörler göz önüne alındığında, her ülkede de politikacıların değişimden duydukları rahatsızlık ve endişeler sonunda güç tabanlarını kuvvetlendirme isteği duyduklarını, bu amaçla vatansever eğilimleri güçlendirme ve destekleme seçeneklerine yöneldiklerini ya da en azından bu tarz eğilimleri bastırma ve hafifletme yönünde fazla çaba göstermediklerini görüyoruz. Fakat bunun her ülkede de evrensel bir eğilim olduğunu söylemek doğru değildir. Hem Çin hem Japonya hükûmetlerinde ve elit kesimlerinde bu tarz (ve hatta Çin'de bazen şiddete de yönelebilen) aşırı milliyetçi söylemi hafifletme çabası da görülmektedir.

Çin-Japonya ilişkilerinde tarih sorununun ön plana çıkmasında etkili olan dış dinamiklerden de bahsetmek gerekir. Aslında her iki ülkenin de yükseliş içinde olması (2000'lerle birlikte Çin ekonomisi atağa geçerken Japonya da on yıllık durgunluktan çıkmaya başlamıştır), bazı konularda doğrudan çıkar çatışması içinde olmaları ve ayrıca Kuzeydoğu Asya'nın değişen dinamikleri tarih sorununun dış politikada bir koz olarak ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

İki ülke arasındaki rekabetin doğrudan çıkar çatışmasına dönüştüğü iki ana konu göze çarpmaktadır: Bunlardan biri Japonların *Senkaku* Çinlilerin ise *Diaoyu* adını verdikleri Doğu Çin Denizi'nde Tayvan'a yakın ama Japonya'nın Okinawa Adası ve Çin ana kıtasının ortasına yakın bir bölgede yer alan adaların sahipliği sorunudur. Bu adalara her iki ülke de hak talep etmektedir. Çinli aktivistler bu adalarla ilgili resmî bir dernek kurmuş, aktivitelerini bu derneğin çatısı altında devam ettirmiş, İnternet üzerinden para toplama kampanyalarına girişmiştir. 2004'te ise adalara çıkarak bayraklarını asmış ve Japon sahil koruma gücü ile sürtüşmelere girip gözaltına alınmışlardır.²¹ Bu, Japon sağ kanat gruplarının tepkisine yola açmış Şubat 2005'te de onların adalara çıkarak gösteri yapmalarına sebep olmuştur.²²Bütün bunların sonucu her iki hükûmetin de bu adalar ile ilgili

Çin şu anda bölgede çatışma ve karışıklık istemektedir, çünkü şu andaki ekonomik kalkınma sürecini devam ettirmek zorundadır.

tutumları daha da sertleşmiştir. Diayou/Senkaku Adaları sorunu halk temelli aktivitelerin iki ülke ilişkilerindeki sorunların çözümünü nasıl zorlaştırabildiğinin bir göstergesidir.

Bir diğer, ve aslında daha fazla önem arz eden sorun da bölgedeki doğal gaz alanları ve bunların işletim hakkı konusudur. Söz konusu doğal gaz alanları Çin ve Japonya arasındaki münhasır ekonomik sahanın (EEZ) tam ortasında yer almakta, her iki ülkenin kıta sahanlığına doğru uzanmaktadır.²³ Çin bütün Doğu Çin Denizi'nin Çin'in kıta sahasının doğal uzantısı olduğunu iddia etmekte, Japonya ise bu bölgenin her iki ülkenin ekonomik sahasının içine girmesinden dolayı ortak bir şekilde geliştirilmesinin gerektiğini ileri sürmektedir. Bu sorun 2004 yılında Çin'in doğal gaz sahasının kendi kısmında gaz çıkarma çalışmalarına başlaması ile gündeme gelmiştir. Bu sırada savaş gemilerinin karşı karşıya gelmesi de dâhil çeşitli gerginlikler yaşanmıştır. Sorun ile ilgili görüşmeler devam etmektedir.²⁴ Bu sorun Japonya'nın geçmişteki saldırgan politikaları ile ilgili anıların Çin'de tekrar ortaya çıkmasına ve antijapon duyguların tekrar canlanmasına yol açmıştır. Bu duygular sadece çeşitli antijapon gösterilerin düzenlenmesi ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda İnternette Çin Hükûmetine savaş uçağı yapması çağrısında bulunan kampanyaların da başlatılmasına yol açmıştır. Bunun sonucu olarak Japonya Kendini Savunma Gücü (KSG)'nin savunma planlarında Çin'den gelebilecek saldırıların da dikkate alındığı planların yapıldığı ortaya çıkmıştır. Yani gerginlikler tarih münakaşaları ile katlanarak büyümekte ve hem silahlanma hem millî savunma politikaları üzerinde etkide bulunmaktadır.²⁵

Tayvan Adası da başka bir uluslararası çatışma konusudur. Japonya'daki Tayvan lobisi uzun zamandır çok büyük bir etkinlik taşımaktadır. Her ne kadar Japonya Tayvan'ı değil Pekin Hükûmetini resmî olarak tanıyorsa da Tayvan ile ilişkileri yoğundur ve hem politikacılar hem iş dünyası arasında organik bağlar mevcuttur. Tayvan Çin'in Japonya'ya kaybettiği ilk toprak parçasıdır ve hâlâ Pekin yönetimi altında değildir. 2005'teki ABD-Japonya arasındaki Güvenlik İttifakı Anlaşması ile ilgili görüşmeler sırasında Tayvan'ın "ortak stratejik objektif" olarak tanımlayan bir açıklama yayımlanması Çin'de çok sert tepkilere yol açmıştır.²⁶ Bugün birçok Tayvanlı öğrenci Japonya'da eğitim görmektedir. Tayvanlı politikacılar arasında yıllarca Japonya'da yaşamış akıcı Japonca konuşan kişiler başbakanlık da dâhil önemli görevler almışlardır. Tayvan sorunu, ABD ve Japonya'yı da içine çekebilecek önemli bir kaygı noktasıdır.

Japonya ve Çin arasında ekonomik sorunlar da bulunmaktadır. Ancak bu sorunlar iki ülke için hem bir rekabet konusudur hem bir fırsattır. Çin, Japon yatırımlarından ve teknoloji transferinden; Japonya da ucuz iş gücü ve geniş Çin pazarından faydalanmaktadır. İki ülke birbirlerinin en önde gelen ticaret ortakları konumundadır ve aslında ekonomik ilişkiler daha da yoğunlaşmaktadır. Bu durumun Çin-Japonya ilişkilerine olan etkisi "Soğuk politika, sıcak ekonomi"²⁷ şeklinde tanımlanmaktadır. Yani karşılıklı üst düzey ziyaretlerin kesildiği, arka

arkaya gelen diplomatik sürtüşmeler ile bezenmiş bir soğukluk havası içerisinde, bununla tam zıt bir görünüm veren çok yoğun ve sıcak ekonomik ilişkiler ve git-tikçe artan karşılıklı iktisadi bağımlılık Japonya-Çin ilişkilerinin karakteri hâline gelmiştir. Fakat ekonomik ilişkilerin artışı ve karşılıklı bağımlılık, Çin ve Japonya yöneticilerinin birbirlerini kuşku ile görmeleri gerçeğini değiştirmemiştir.

Kuzeydoğu Asya'nın değişen bölgesel dinamiği de tarih sorununun canlanmasında önemli bir faktördür. Çin'in yükselmesi ve Japonya'ya karşı daha şahince politikalara girmesi sorunun sadece bir boyutudur. Japonya'nın İkinci Dünya Savaşından beri yürüttüğü dış politikadaki pasif tutumdan yavaş yavaş sıyrılmaya başlaması bunun diğer bir boyutudur. Japonya BM Güvenlik Konseyinin daimî üyesi olmak için çaba sarf etmekte, bu yönde de uluslararası toplumdan destek görmektedir. Çin bunun karşısında tarih sorununu gündeme getirmekte ve yukarıda bahsedilen Yasukuni ziyaretleri ve ders kitapları konularını dile getirerek buna karşı çıkmakta; Japonya'ya olan desteği azaltmaya çalışmaktadır.

Çok büyük önem arz eden başka bir sorun da Kuzey Kore'nin silahlanmasıdır. Kuzey Kore'nin füze ve nükleer denemeleri Japonya'da büyük tepkilere yol açmıştır. Bu sıralarda gündeme gelen sıradan Japon vatandaşlarının Kuzey Koreli ajanlarca Japon Denizi kıyılarından gizlice kaçırılarak Kuzey Kore'de on yıllarca rehin tutulmalarının Japon halkında yarattığı tepki ile birleşerek Japonya'daki uluslararası güvensizlik hissini kuvvetlendirmiştir. Japonya'daki muhafazakâr kesim, bu güvensizlik hissini kullanarak Japon Anayasa'sının 9. maddesinin değiştirilmesi ve Japonya'nın bir ordu kurması gerektiği fikrini kuvvetlendirmeye çalışmaktadırlar. Yasukuni ziyaretleri ve tarih konusundaki yeni perspektifler, yani Japonya'nın İkinci Dünya Savaşına sadece suçluluk duygusu ile değil, savaşta fedakârlıklar ve savaşı haklı gösterebilecek ögelere yapılan vurgular, Japonya'da bir vatansızlık ve vatani savunma kültürü yaratma amaçlıdır.²⁸ Çin'den gelen aşırı tepkiler, tarih sorununun sürekli olarak gündemde tutulması, Kuzey Kore'nin tehditkâr tavırları ve nükleer silahlanması, Japonya'daki muhafazakâr ve "normalleşme" kampının üyeleri tarafından bir koz olarak kullanılmaktadır. Muhafazakârlara göre ülkenin kendini savunabilmesi için halkın tarihinden gurur duyması gerekmektedir. Başarılı bir savunma politikası için bu elzemdir. Dolayısıyla tarih sorunu sürekli olarak millî güvenlik ile ilişkilendirilmektedir.

Yukarıda anlatılanlardan tarih sorununun iki ülkede de fütursuzca körüklenmekte olduğu gibi bir fikre kapılmak yanlış olur. Hem Çin hem Japon hükümetlerinde ve de elit kesimde tarih sorununun abartılmasının yanlış olduğunu düşünen ve bu sorunu kontrol altına almaya çalışan ögeler de olmuştur. Örneğin Çin'de Çin'in Japonya politikasını çalışan bir grup entelektüelin başlattığı bir "Yeni Düşünce" hareketi vardır. Bu grup Çin'in dünyada sorumlu ve barışçıl bir güç imajı yaratması gerektiğini, tarihin içine gömülmeğe Japonya ile karşılıklı

stratejik ve ekonomik faydalara odaklanan, öfkeli tepkisel politikalardan uzak bir yaklaşımın benimsenmesinin Çin'in prestiji ve çıkarları açısından daha doğru olacağını savunmuştur.²⁹ Bu grup vatan hainliği ile suçlanmışsa bile hükûmetin de bu görüşe yakın olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Çin şu anda bölgede çatışma ve karışıklık istememektedir, çünkü şu andaki ekonomik kalkınma sürecini devam ettirmek zorundadır. Büyük değişimlerin yaşandığı şu zamanlarda doyurulması gereken ve beklentileri gün geçtikçe daha da artan 1,3 milyarlık nüfus ciddi bir sorumluluktur. Bu konuda Japonya ile iş birliği, sürekli gerginlikten çok daha faydalı olacaktır. Ancak Çin'de sağlıklı bir tartışma ortamı henüz doğmamıştır ve Çinli yöneticilerin halktan yükselen tepkisel milliyetçiliğe kayıtsız kalmaları veya karşı çıkmaları çok zordur. Zamanında Japonya ile iyi ilişkiler kurma amaçlarından dolayı yerlerinden edilmiş, bu bahaneyle gözden düşürülmüş Çinli politikacılar da mevcuttur.³⁰ Çin Hükûmetinin de tarihi Japonya'ya karşı bir kaldıraç olarak yani bir baskı unsuru olarak kullanmaktan çekinmemekle birlikte, ilişkilerin tamamı ile bozulmasından bir çıkar sağlayabileceğini düşündüğünü iddia etmek de zordur. Bu konuda halktan yükselen tepkilere karşı yapabilecekleri sınırlı gözükmektedir.

Japonya açısından bakıldığında ise 2009 Eylülünde 55 yıllık LDP iktidarının düşmesi ve Demokrat Parti³¹ (DP) nin Hatoyama başbakanlığında iktidara gelmesi çok şeyi değiştirebilme potansiyeline sahip gözükmektedir. Hatoyama, yüzü Asya'ya dönük bir politika izleyeceğini, Çin ve Kore ile ilişkileri düzeltereği sözü vermiştir. Bu yönde atılan ilk adım olarak da çok tepki yaratan Yasukuni ziyaretlerini yapmayacağını açıklamıştır. Hatoyama aynı zamanda ABD ile daha mesafeli ve bağımsız bir politika izleme arzusunda olduğunu da belirtmiştir. Gerçi bu, Çin'in arzuladığı bir şey midir rahatsız eden bir şey midir tartışılabilir. Çünkü ABD ile daha mesafeli bir Japonya aynı zamanda daha bağımsız hareket eden bir Japonya demektir. Bu, Çin açısından kaygı verici olabilir.

Görüldüğü gibi tarih sorunu Asya coğrafyasını etkileyen ve iki ülke ilişkilerini kötüleştirilebilecek veya en azından iyileşmesini engelleyecek çok karmaşık bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Hiç şüphe yok ki sorun "tarihten" ziyade "bugün" ile ilgilidir. İki ülke politikalarının çatışması, bunun iç siyaset ile ilgili hesaplarla karışması, dış gelişmelerden etkilenmesi, bölgenin geçmişin hayaletleri ile uğraşmaya daha bir süre devam edeceğini düşündürmektedir. ■

¹ *People's Daily Online*. http://english.peopledaily.com.cn/200704/27/eng20070427_370379.html. 27/08/07. Ayrıca bkz. *Jetro* Basın Açıklamaları <http://www.jetro.go.jp/en/news/releases/20080229066-news>.

² *Ming-Çing Fidyeye Ticaret Sistemi*, (İngilizcede Ming-Qing Tributary Trade System olarak geçer, ●●●●●●, Pinyin romanizasyonu: Chaogong Maoyi Zhidu, Japonca okunuşu: Kouchou Boueki, Seido)

³ 1990, Hamashita Takeshi. 1990. (*Kindai Chuugoku-no Kokusai-teki Keiki: Chouko Boueki Shisutemu to Kindai Ajia* Toukyou Daigaku Shuppankai: Tokyo / Hamashita Takeshi. 1990. *Modern Çin'in Uluslararası Fırsatı: Fidyeye-Ticaret Sistemi ve Modern Asya*, Tokyo Üniversitesi Yayınları:Tokyo)

⁴ Hamashita Takeshi. 1997. The Intra-regional System in East Asia. Ch 3. pp. 113-135 in *Network Power: Japan and Asia*. Ed. Peter J. Katzenstein and Takashi Shiraiishi. Cornell University Press: Ithaca & London.

⁵ *Kowtow* diz çöküp alın yere değdirilerek yapılan derin bir saygı belirtme hareketidir. Çin imparatorunun önünde bu hareket yapılarak görünüşte de olsa Çin hükümdarının tebaası olduğu kabul edilmiş olur.

⁶ Ryukyu Kırallığı Japonya'nın güneyinde bulunmakta ve bu günkü Okinawa Adasını kapsamaktadır.

⁷ 2000 (Hamashita Takeshi. *Okinawa Nyumon: Ajia-wo Tsunagu Kaiiki Kousou*. Tokyo: Chikuma Shoten. / Hamashita Takeshi. *Okinawa çalışmalarına Giriş: Asya'yı Bağlayan Denizler Düzeni*. Tokyo: Chikuma Shoten.)

⁸ Duus, Peter. 1998. *Modern Japan*. Houghton Mifflin:Boston, New York. S.136

⁹ Bu dönemde Japonya'nın "faşist" olarak mı yoksa "militarist" olarak mı tanımlanması gerektiği konusu tartışılmaktadır. Bu tartışmada iki farklı görüş için bk.; Duus, Peter. 1998. *Modern Japan*. Houghton Mifflin:Boston, New York. s.214 ve Gordon, Andrew. 2003. *A Modern History of Japan: from Tokugawa Times to the Present*. Oxford University Press: New York, Oxford. s.202-203.

¹⁰ Shin Kawashima, "Japan and China in Modern History: The Perception Gap and the 'History Problem'", *Gaiko Forum*, 2005 Summer.

¹¹ Thomas U. Berger, 2007, "The Politics of Memory in Japanese Foreign Relations", *Japan in International Politics: The Foreign Policies of an Adaptive State*, Thomas U.Berger, Mike M. Mochizuki, Jitsuo Tsuchiyama, Lynne Rienner Publishers: Boulder, London.

¹² Yanan He, 2007, "History, Chinese Nationalism and the Emerging Sino-Japanese Conflict", *Journal of Contemporary China*, (16)50 Feb, 1-24.

¹³ Berger, 2007.

¹⁴ Robert M. Orr Jr., 1990, *The Emergence of Japan's Foreign Aid Power*, New York: Columbia University Press, 52-102.

¹⁵ He, 2007.

¹⁶ Abnormal country

¹⁷ Takeshi Igarashi, "Peace-making and Party Politics: The Formation of the Foreign-Policy System in Postwar Japan", *Journal of Japanese Studies*, V.11-2, 1985, ss.323-56.

¹⁸ Jeff Kingston, 2007, "Awkward Talisman: War Memory, Reconciliation and Yasukuni", *East Asia*, 24:295-318.

¹⁹ <http://www.yomiuri.co.jp/politics/news/20060808it14.htm>

²⁰ Kingston, 2007.

²¹ CNN 16 Ocak 2004.

²² The Japan times 10 Şubat 2005

²³ Kosuke Takahashi. 2004 July 27. "Gas and oil rivalry in the East China Sea". *Asia Times*.

²⁴ Sun Wukong. 2008, Dec 17. "China shelves island dispute, yet again". *Asia Times*.

²⁵ He, 2007.

²⁶ He, 2007.

²⁷ Shin Kawashima, "Japan and China in Modern History: The Perception Gap and the 'History Problem'", *Gaiko Forum*, 2005 Summer.

²⁸ Berger, 2007.

²⁹ He, 2007.

³⁰ Christopher R. Hughes, 2008, "Japan in the politics of Chinese leadership legitimacy: recent developments in historical perspective", *Japan Forum*, 20(2)245-266.

³¹ İngilizcede DPJ, *Democratic Party of Japan* olarak geçmektedir. Japoncası: *Minşu-to*.

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

Düşünce Dünyasında Türkiz dergisi, sosyal bilimler alanında iki ayda bir yayımlanan hakemli bir dergidir. Her yılın son sayısında derginin yıllık dizini yayımlanır.

Makalenin yazarı; adını, soyadını, unvanını, görev yaptığı kurumu tam ve açık olarak belirtmeli; ayrıca iletişim sağlanacak açık adres, telefon numarası ve e-posta adresini vermelidir.

Dergiye gönderilen yazılar, bilgisayarla hazırlanarak PC uyumlu disket (CD veya DVD) üzerinde olmalı veya e-posta adresine gönderilmelidir.

Gönderilen yazılar, daha önce yayımlanmamış olmalıdır. Herhangi bir sempozyum, kongre vb. bilimsel toplantıda sunulmuş bildiriler veya diğer bilimsel yazılar; etkinliğin adı, yeri ve tarihi belirtilmek koşuluyla yayımlanabilir.

Dergimizde yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler ve sorumluluk yazarlara aittir

Yayımlanmaları amacıyla dergiye gönderilen yazılar; Yayın Kurulunca yayın ilkeleri açısından incelenir ve değerlendirilmek üzere alanında uzman iki hakeme gönderilir. Ancak, hakemlere yazar adı, yazarlara ise hakem adı bildirilmez. Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olması hâlinde yazı, üçüncü bir hakeme gönderilir ve bu sonuca göre Yayın Kurulunca yazıların yayımlanması hususunda karar verilir.

Yayın Kurulu, hakemlerin eleştiri ve önerilerini dikkate alarak yazılar üzerinde anlatım açısından gerekli düzeltmeleri yapabilir.

Yayımlanması uygun görülmeyen yazılar, bir örneği saklanmak kaydıyla, yazarın isteği üzerine iade edilir.

Yazım Kuralları ve Biçimsel Özellikler

1- Dergiye gönderilen yazılar, Türk Dil Kurumunun *Yazım Kılavuzu*'na (kısaltmalar dâhil) uymak zorundadır. Yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır.

2- Başlık: İçerikle uyumlu olarak en çok 10-15 sözcükten ibaret, tamamen büyük harfle, koyu (bold) ve 12 punto olmalıdır. Ara başlıklar, bölüm başlıklar ve alt başlıklar sadece ilk harfleri büyük olacak şekilde, 11 punto koyu (bold) yazılmalıdır.

3- Yazar adı ve adresi: Makale yazarı, adını, soyadını ve unvanını yazı başlığının altına (*) işaretini belirterek yazılmalıdır. Bu işaret, dipnotta gösterilecek, makale yazarının kurumu ve unvanı yazılacaktır. Herhangi bir kurumda görev yapmayan yazarlar, konumuna uygun sıfatları kullanmalıdır: araştırmacı, yazar vb.

4- Ana metin: Yazılar, Times New Roman tipi ile 11 punto büyüklüğünde ve bir satır aralığıyla yazılmalıdır.

Alıntılar italik harflerle ve tırnak içinde verilmeli; beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan birer santimetre içeride, blok hâlinde ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır.

5- Yazılara bilgisayarla sayfa numarası verilmemelidir (Gerekirse çıktılar üzerinde kalemle verilebilir.)

6- Kaynak gösterme: Metin içinde yapılan göndermeler soyadı, basım yılı, gerektiğinde sayfa numarası parantez içinde belirtilmelidir: (Özbay 2010), (Özbay 2010: 163). Yazarın aynı yıl yayımlanmış birden çok eserine gönderme yapılmışsa (Altın 2010 a Altın 2010 b); birden çok kaynağa gönderme yapılmışsa (Erkin 2008, Canbel 2009) şeklinde belirtilmelidir. Birden çok yazar adı yazılmalı ve “vd.” kısaltması kullanılmalıdır: (Yakıcı vd. 2005)

Dipnotlar yalnızca açıklamalar için kullanılmalı, sayfa altında ve numaralandırılarak gösterilmelidir. Herhangi bir internet adresine yapılan göndermelerde bu adresler kaynaklar arasında verilmeli ve indirme tarihi belirtilmelidir: (<http://www.guntulu.com.tr/22.03.2010>).

7- Kaynakça: Yararlanılan kaynaklar, yazının sonunda “Kaynakça” bölümünde, 10 punto alfabetik olarak verilmelidir. Makalelerde Türkçe kaynaklara öncelikle yer verilmelidir. Örnek olarak:

Tek Yazarlı Makale:

ÖZÖNDER, Cihat (1984), “Kültür Bültenleşmesi ve Alt Kültür Grupları Hakkında Düşünceler”, **Türk Kültür Araştırmaları**, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 132: 136-139.

Tek Yazarlı Kitap:

ÖZBAY, Hüseyin (2010), **Kelimeler Kuşatması**, Ankara: Berikan Yayınları.
FORSYTH, Patrick (2000), **30 Dakikada Rapor Yazma** çev. E. Sabri Yarmalı, İstanbul: Damla Yayınevi.

İki Yazarlı Kitap:

KIRAN, Ali ve KIRAN, Ezgiler (2001), **Dil Bilimine Giriş**, Ankara: Seçkin Yayınları.

Çok Yazarlı Kitap:

YAKICI, Ali vd. (2008), **Üniversiteler İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara: Gazi Kitabevi.

Yayımlanmamış Tez:

KARA, E. (1996), **Öğretmenlerin Statü Düzeyleri**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yazarın Aynı Yıl Yayımlanmış Birden Çok Makale veya Kitabı Varsa:

KORKMAZ, Zeynep (2005 a), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (2005 b), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 2**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

THE PUBLICATION PRINCIPLES OF THE JOURNAL OF OPINIONS WORLD (DÜŞÜNCE DÜNYASI'NDA TÜRKİZ)

The Journal of Opinions World is a peer viewed journal devoted to the social fields published on bi-monthly period. The annual index is given in the last issue of the year

The author(s) are supposed to clearly state their names, titles, institution and give a Corresponding address or an email.

The manuscript must be submitted a PC compliant CD or through email

The papers must be original and not published previously in any other journal. The papers submitted to a conference, congress or symposium can be published provided that the name, the place and the time of the activity are clearly stated.

All the opinions and the ideas published in the journal entirely belong to the authors and do not bind the journal in any way.

The papers submitted to the journal are first checked regarding to the publication rules of the journal by the editorial board and then sent to two referees for the through reviewing process. The manuscripts sent to the referees do not contain the names of the authors. Similarly the names of the referees are not revealed to the authors. In the case of one positive one negative view of the referees the manuscript is sent to a third referee for the final decision.

The editorial board reserves the right to make syntaxual changes on the papers based on the recommendations of the referees.

The rejected papers are returned to the authors upon request. A copy of each paper is achieved by the journal

Writing rules and formatting

1- The papers sent to the journal must be in compliance with Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu (including the abbreviations)

2- **Title:** The title must be in good compliance with the content, contain maximum 10-15 words, written in bold 12 fond capital letters. The sub titles should be 11 fond bold letter in title case

3- **The name and the title of the author** should be written under the title with *. This should give in the footnote indicating the institution and the title of the author. The authors which are not working in any institution should use titles which describe them such as researcher , author etc

4- **Main text:** The main text should be written 11 fonts Times New Roman with single spacing. The quotations should be italic and given within “. The quotations longer than five lines should be given by 1 cm indentation from the both end of the page with single spacing.

5- The papers should not contain page numbers (The authors may indicate the pages with a pencil on the hard copy if necessary)

6- Referencing: The references in the text should be given by the surname of the author and the publication year of the source in parenthesis (Özbay 2010).The related page can be quoted if necessary (Özbay 2010: 163). More than one documents of the same author published in the same year are referenced as (Altın 2010 a, Altın 2010 b); Referencing more than one source should be made as (Erkin 2008, Canbel 2009). The sources with more than one author should be given by the surname of the first author followed by et.al and the publication year : (Yakıcı et.al. 2005)

The footnotes should only be employed for the explanations and numbered according to the order given in the page . The quotations from an internet address should be given in the references by stating the downloading date : (<http://www.guntulu.com.tr/22.03.2010>).

7. References : All the sources used in the study should be given in the “References” section in 10 fonts alphabetical order . The Turkish sources should be given priority . Following are the examples of giving various references

Paper with a single author:

ÖZÖNDER, Cihat (1984), “Kültür Bültenleşmesi ve Alt Kültür Grupları Hakkında Düşünceler”. **Türk Kültür Araştırmaları**, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 132: 136-139.

Book with a single author :

ÖZBAY, Hüseyin (2010), **Kelimeler Kuşatması**, Ankara: Berikan Yayınları.
FORSYTH, Patrick (2000), **30 Dakikada Rapor Yazma** çev. E. Sabri Yarmalı, İstanbul: Damla Yayınevi.

Book with two authors :

KIRAN, Zeynel ve KIRAN, Ezgiler (2001). **Dil Bilimine Giriş**. Ankara: Seçkin Yayınlan.

Book with multiple authors:

YAKICI, Ali vd. (2008), **Üniversiteler İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara: Gazi Kitabevi.

Unpublished thesis:

KARA, E. (1996), **Öğretmenlerin Statü Düzeyleri** Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Multiple papers or the book written by the same author and published in the same year:

KORKMAZ, Zeynep (2005 a), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KORKMAZ, Zeynep (2005 b), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 2**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

BOŞ SAYFA

BOŞ SAYFA